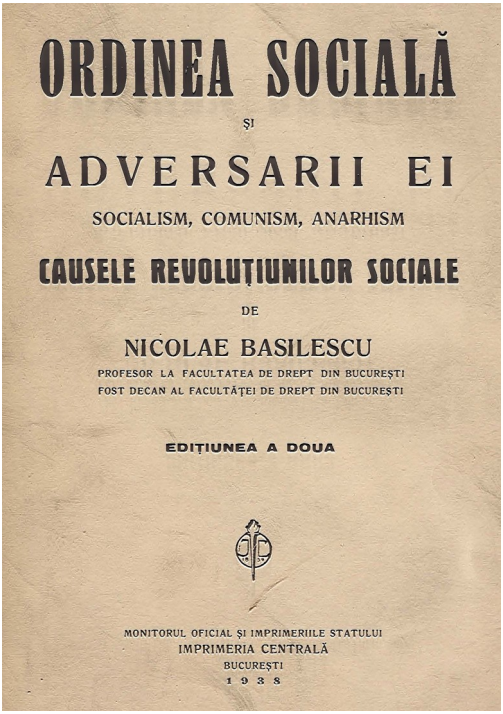

ORDINEA SOCIALĂ

ŞI

ADVERSARII EI

SOCIALISM, COMUNISM, ANARHISM

CAUZELE REVOLUŢIILOR SOCIALE

NICOLAE BASILESCU

PROFESOR LA FACULTATEA DE DREPT DIN BUCUREŞTI FOST DECAN AL FACULTĂŢEI DE DREPT DIN BUCUREŞTI

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI

IMPRIMERIA CENTRALĂ

BUCUREŞTI

EDIŢIUNEA A DOUA

PREFAŢĂ LA EDIŢIA IIa

Nu a apucat să se usuce cerneala din prima ediţie a acestei cărţi **–** *ea a apărut la finele Iunie a. e.,* **–** *şi ea era deja epuisată***;** *sunt dar nevoit să fac o a doua ediţie***.**

*Interesul cu care publicul a prihiit cartea mea este o mare încurajare pentru mine***: –** *voi continua cursul meu şi anii viitori la Facultatea de Drept din Bucureşti* **–** *şi* **7** *voi publica la finele fiecărui an şcolar.*

Voi vorbi anul acesta de Marii Protagonişti *şi de* Marii Antagonişti *ai Ordinii Sociale,* **în Grecia Antică:** *Pitagoricianii, Sofiştii, Perikies, Socrate,* **–** *Platon, Aristote, Cinicii, Epicurianii,* **–** *Stoicianii.*

Profesor Nicolae Paulescu

Bucureştii – Noi

1 octombrie 1937

PROLOG

Public azi Cursul pe care **7** *am ţinut în anul şcolar curent* **– *193611937*** *– la Facultatea de Drept din Bucureşti.*

Ea **7** *dedic şcolarilor mei,* **–** *care cu sârguinţă au urmat acest Curs.*

Sper a fi adus o contribuţiune utilă la cunoaşterea unor Probleme de mare şi de gravă actualitate.

Profesor Nicolae Titulescu

Bucureşiii-Noui 2 Iunie 1937

ORDINEA SOCIALĂ ŞI ADVERSARII EI GENERALITĂŢI

Nicio dată mai mult ca astăzi, lumea nu a fost mai agitată, mai nesigură de ziua de mâine.

Abia ieşită din Marele Război, care a secerat milioane de vieţi omeneşti, – care a distrus averi de nenumărate miliarde, – lumea se vede

confundată într-un abis fără fund: Ordinea socială însăşi, în sânul căreia oamenii trăiesc de mii de ani, este sdruncinată din temeliile ei.

Din toate părţile se aud ţipete, acuzaţiuni, – apeluri la revoluţie, – la răsturnarea Ordinii sociale existente.

— Şi la instaurarea unei noi Ordine sociale: *Ordinii comuniste.*

Karl Marx spera să vadă ieşind această nouă Ordine socială – pe cale de evoluţie – din însăşi viţiile inerente Ordinii sociale actuale.

Azi nimeni nu mai crede în această revoluţie pacinică. Azi cele două Ordine sociale – cele două mistici

— Se ridică ameninţătoare una împotriva celei-l-alte.

Propaganda, convingerea, convertirea la nouile Idei, prin cuvânt, nu mai apar suficiente duşmanilor Ordinii sociale existente.

Ei ridică braţul – 1 înarmează, cu puşti, cu mitraliere, cu tunuri, cu tancuri şi cu aeroplane, –

ei distrug tot ce întâlnesc în cale: – Biserici, Monumente publice, palate, uzine şi ferme – până şi modestele adăposturi în care omul, cel mai umil, istovit de munca zilei, caută refugiu şi repaus.

Spectacolul este îngrozitor. Şi în trecut am avut sdruncinări politice şi sociale, – dar nicio dată primejdia nu a fost atât de generală şi atât de înspăimântă-

Care sunt cauzele calamităţei, care s-a abătut asupra omenirii de azi?

Desigur, – Războiul a rupt toate zăgazurile, care menţineau în echilibru forţele dynamice, care agită omenirea.

Milioane – ce zic H Peste 100 de milioane de suflete de muncitori manuali şi intelectuali, cu femeile şi copiii lor, au remas muritori de foame, din lipsă de lucru.

Malesuada fames! Foamea este o rea sfătuitoare: aceşti nenorociţi au crezut, şi cred încă, că remediul mizeriei lor stă numai în răsturnarea Ordinii sociale actuale şi în înlocuirea

ei cu mistica socialisto-comunistă.

Aceace este adevărat este că uraganul, care suflă peste omenire cu atâta furie azi, vine de la Nord-JSst.

După ce a restiţrnat Tronul centenar al Ţarilor săi – după ce a măcelărit pe ultimul Ţar cu familia lui eu tot.

— Revoluţia rusă a crezut că a sosit momentul să restoarne şi Ordinea socială însăşi şi să întroneze în locul ei Ordinea comunistă, – Ordinea comunistă absolută *Bolşevismul,* – adică Marxismul împins până la cele dig urmă ale lui consecinţe, – prin a contrario, de Mencevism, care înseamnă un Marxism moderat, realizabil prin etape.

Uzinele au fost ocupate de lucrători, care s-au constituit în Soviete pentru a le exploata, – nu în profitul lor ci în acela al Statului.

Pământurile au fost împărţite la ţărani – pentru a le cultiva, – nu în profitul lor, – ci în acela ai Statului, – căci rodul lor aparţine tot Statului.

Statul singur poate cumpăra şi vinde, – el singur poate face un comerţ internaţional.

O dată acest regim întronat şi udat cu şiroaie de sâng şi de lacrămi, – el nu se mulţumeşte să guverne în graniţele acestui vast imperiu – cel mai mare din lume – imperiu, care înnumără peste 170 milioane de locuitori.

— Şi stă călare pe două Continente – pe Europa şi pe Asia, – el pretinde să se impună tuturor ţărilor de pe glob, – să devină regimul social general al omenirii – al tuturor Statelor constituite de pe glob.

Prima încercare de infiltraţiune a făcut-o Bolşevismul rus, *în Italia,* de după Căsboi.

Cu o repeziciune vertiginoasă, Bolşevismul a pus mâna pe toate marele uzine italiene – ca Ansaldo din Genova, cel mai mare şantier de construcţiuni navale din Italia, – pe Uzinele Fiat, şi altele şi altele.

El a pus mâna pe administraţiunile celor mai mari Municipii din Italia: Torino, Milano, Bolognia,

Verona, Florenţa, Civita-Yecchia şi altele şi altele au căzut în mâna lor.

Lacuri de sânge au însemnat triumful lor.

Puţin a lipsit la toată Italia să fie bolşevizată – şi stăpânită de noua Idee socială, – să cadă sub regimul bolşevic.

Atunci am văzut – cu ochii mei – acest spectacol unic în Istoria lumii: din sânul tineretului a pornit salvarea Italiei.

Băieţi şi fete de 16 – 18 – 20 de ani au făcut cu pieptul lor zăgaz împotriva potopului mistuitor.

În toate oraşele, tinerii s-au constituit în falange, – în fascii, – hotărâţi a apăra ţara, tronul, Biserica şi mai presus de toate Ordinea socială, cu preţul vieţii lor.

Sute şi mii au căzut pradă furiei noului regim bolşevic: ei au fost urmăriţi şi împuşcaţi fără milă de duşmanii lor – şi ai ţării lor.

Când Mussolini a pornit din Milano asupra Romei, – el a întâlnit în calea lui tot tineretul italian – din toate oraşele şi din toate satele Italiei:

Italia era în picioare pentru a face faţă acestui duşman, ce ameninţa să surpe tot, – să ruineze tot.

Italia cu adevărat s-a refăcut ea însăşi.

Meritul lui Mussolini a fost de a fi fost călăuza şi executorul voinţei unanime a poporului italian.

Azi în Italia nu mai există niciun Bolşevic, – niciun comunist sau socialist: ei au emigrat sau au abandonat doctrina comunistă.

Ordinea socială, fondată pe familie, pe proprietatea individuală, pe Ideea de Stat – şi chiar pe Biserica creştină, a fost salvată.

Dar această doctrină – care este o adevărată mistică.

— Care, prin ori ce mijloace, voieşte să se impună omenirii – găsise un teren propice, – ce zic? – un teren deschis *în Germania:* Germania este doar patria ei de origine!

Socialismul, – care a jucat rolul de fidel şi devotat aghiotant al lui Wilhelm II, în timpul Marelui Război.

— Favorizat de înfrângerea militarismului german, – de abdicarea împăratului Wilhelm II, şi de prăbuşirea întregii osaturi feodale ce mai guverna, încă, diversele State şi Stătuleţe, în care Germania era împărţită, – izbutise chiar a pune mâna pe frânele Guvernului.

Prezidentul primei Republici Germane era un fost lucrător, – Ebert, – Miniştrii lui, – Deputaţii Reichstagului: erau toţi luaţi din clasa muncitoare.

Cu tot triumful lor, Socialismul German nu a cutezat să răstoarne Ordinea socială existentă şi să pună în locul ei Ordinea socialistăcomunistă – Marxismul, – Bolşevismul, – pe care emulii lor ruşi, – Lenin-TrotzkyZinoviev – şi alţii 1 introduseseră deja în Rusia – sub egida – şi impulsul lor, al Germanilor, care au înlesnit întoarcerea lor în Rusia.

În orice caz primejdia în Germania nu era mai puţin mare ca în Italia.

La ultimele alegeri presidenţiale – în care a fost ales Hindenburg, comuniştii singuri mai

înnumărau peste
4 milioane de voturi, – iar socialiştii peste 8 milioane.

A trebuit să intervină şi în Germania o mână de fier, care să facă să dispară – ca prin minune – primejdia bolşevică ce o ameninţa.

Adolf Hitler – ca şi Mussolini – a făcut să intre în întuneric şi în tăcere duşmanii Ordinii sociale.

Dacă, însă, Comunismul – şi Socialismul au fost extirpaţi din Italia şi din Germania, – mistica lor nu a dispărut.

Ea s-a infiltrat adânc în nefericita *Spanie.*

Aci lupta nu mai este în vorbe, – aci lupta este un adevărat război civil – în care cele două Idei – Ideea. socială – şi Ideea comunistă – se afrontă – şi se combat – nu cu cuvântul – ci eu tunul, cu mitraliera, cu puşca cu repetiţie – cu aeroplanele şi cu bombele.

Mii şi mii de vieţi omeneşti sunt zilnic secerate, – monumentele publice sunt arse şi

distruse. Bisericile jefuite şi pângărite, – iar preoţii lor – până şi inocentele fecioare, care au închinat viaţa lor Domnului, cad prada furiei abjecte a unei mulţimi setoase de sânge.

Nu este nicio îndoială că apărătorii Ordinii sociale vor triumfa şi în Spania, cum au triumfal în Italia şi în Germania, – vor rămâne, însă, în spatele lor urmele neşterse a cruzimei şi a sălbătăciei apărătorilor noii religii, – religii comuniste.

Dar, în celelalte ţări, situaţia nu este mai bună.

În Camera Deputaţilor din *Franţa* – sunt 60 de deputaţi comunişti – şi peste 120 de deputaţi socialişti.

Aceste două partide fac şi desfac Ministerele: de vo tul lor depinde soarta acestora şi a Franţei.

Şi în Franţa am avut să deplângem aceleaşi apucături ca în Italia şi în Spania: muncitorii s-au pus în grevă şi au ocupat Uzinele – minele, magazinele în dispreţul principiului sacro-sanct ai dreptului de proprietate, – şi al libertăţii muncii.

Situaţiunea, în Franţa, nu este clară, – exigenţele comuniştilor – mai ales – merg, pe zi ce trece, crescând, iar îndrăzneala lor nu întâlneşte niciun zăgaz.

Mari şi grave evenimente se anunţă şi în Franţa, – să sperăm că spiritul ponderat şi conservator, prin esenţă, al poporului fracez va înfrânge toate încercările de bolşevizare a Naţiunei franceze.

Dar de ce să mergem atât de departe: am asistat personal, acum doi ani, la războiul dintre socialişti – şi Guvernul austriac, – căci mă găseam la Viena în acel

Socialiştii, stăpâni pe Primăria din Viena, au construit, cu banii Comunei, formidabile cazărmi în beton armat, în diverse puncte strategice ale Vienei, în subsolurile lor, adevărate casemate, ei au concentrat un armament formidabil, – iar pe acoperişurile lor crenelate, – ei au aşezat tunuri şi mitraliere pentru a ţine în totdeauna, sub obusele şi granatele lor, oraşul Viena.

Mii de fiinţe omeneşti au căzut de o parte şi de alta în acest război fraticid: de-o-camdată socialismul şi comunismul au fost învinse, – nu însă desfiinţate, – focul mijeşte sub cenuşe, – el va izbucni în ziua în care – Cominternul din Moscova, – şeful şi sufletul comunismului internaţional, va considera că momentul propice a sosit.

În *Ungaria,* a doua zi după încetarea Marelui Război, – comuniştii – sub conducerea lui Bela Kubn – au pus mâna pe putere – şi au voit să bolşevizeze Ungaria: noi, – armata română, am salvat Ungaria de peire, – noi am bătut şi izgonit pe Bela Kulm şi am întronat Ordinea socială şi pacea în Ungaria: aceasta Ungaria nu ar trebui să o uite niciodată. Azi Bela Kubn este aghiotantul lui Stalin şi cel mai aprig soldat al Comunismului moscovit.

În *Grecia,* acum câteva luni numai, Guvernul Generalului Metaxas a avut să susţină o luptă crâncenă cu comuniştii, – aceştia au fost învinşi, dar nu exterminaţi.

Dar acea ce este şi mai grav – şi mai simptomatic este că de şi în *Parlamentul englez* nu a putut pătrunde decât un singur comunist, – nu este mai puţin adevărat că comunismul înnumără peste 20.000 de adepţi.

În faţa lui, s-a ridicat, acum în urmă, un grup compact de peste 60.000 de fascişti, având în frunte pe Lordul Mosley – între ei şi comunişti, au zilnic adevărate lupte de stradă.

În *Belgia* comuniştii au deja un număr imposant de reprezentanţi – în Parlament, – iar în ţară ei înnumără foarte mulţi partisani.

Socialiştii, conduşi de Vandervelde, care face parte din Guvern, sunt mai mult, un partid de ordine, iar nu un partid revoluţionar.

Tot astfel, în *Suedia* şi în *Norvegia,* – ba chiar şi în *Danemarka,* – socialiştii, fiind în majoritate în Parlament, deţin şi Guvernul, – dar politica lor nu este o politică de răsturnare a Ordinii sociale, – ci mai mult de reforme sociale.

Însăşi *Asia* – şi chiar *America* nu au scăpat de

flagelul comunist.

Nenorocita Mongolia – căzută pradă a Guvernului rus – a fost complet bolşevizată.

Multe provincii în China asemeni au îmbrăţişat comunismul – şi războaie – zilnic şi crunte – au loc între provinciile bolşevizate şi acelea care refuză splendorile, – fericirile Raiului bolşevic 1).

Nu de mult zguduiri puternice au avut loc şi în *Argentina* şi în *Brazilia,* – ele au fost înnăbuşite şi înecate în sânge, – în sângele nevinovat al inconştienţilor îndoctrinaţi în comunism.

Cu toate sforţările lor, Comunismul nu a putut pătrunde în *America de Nord,* – aci muncitorii formează un partid compact – nu însă un partid revoluţionar – ci un partid de revendicări profesionale – de ameliorare a sorţii clasei muncitorilor.

Nu am zis încă niciun cuvânt de România.

În *România,* Doctrina socialistă şi-a făcut apariţia în sala Franzelarul – «ani acum 45 – 50 de

ani – şi a avut ca exponenţi mulţi tineri generoşi şi distinşi, – ca Ion Nădejde – preotul lor – Alexandru şi dr. Ion Radovici, dr. N. Lupu – George Diamandi, Jenică Ata-

) Războiul actual dintre Japonia şi China nu este decât corolariul necesar al marelui război dintre Ordinea Socială şi Comunism.

Nasiu şi alţii, – care însă la un moment dat au trecut la partidul liberal – abandonând doctrina socialistă.

Mişcarea socialistă, cu aceste deserţiuni, a pierdut mult din gravitatea ei: azi socialismul – propriu-zis, mai înnumără câţiva aderenţi, – dar el este deja în România, o doctrină perimată, – handicapată de Comunism.

După război, într-adevăr, cu triumful Bolşevismului în Rusia, mistica comunistă şi-a făcut primele ei apariţiuni şi în România.

Mii de agenţi moscoviţi au cutreierat oraşele şi satele României: acţiunea lor subversivă a culminat în atentatul de la Senat, ale cărui victime

au căzut Ministrul Greceanu, care a şi murit; Generalul Coandă, preşedintele Senatului – grav rănit, – şi alţii şi alţii. A trebuit o adevărată cruciadă întreprinsă în potriva lor pentru a-i împiedica de la crimele lor.

Azi, propaganda bolşevică a redublat din nou de activitate. Din nou agenţii moscoviţi au început să se infiltreze în masele poporului nostru, – la oraşe şi la sate, – ba aceea ce este mai grav, – ei vor să pătrundă în cazărmi, printre soldaţi.

Procesele zilnice, care au loc – înaintea tribunalelor militare din România, – condemnaţiunile la ani de ocnă şi de reclusiune – nu sperie – şi nici nu descurajează pe prozeliţii – stipendiaţi de Moscova, – în misiunea lor.

Trebuie ca Statul român şi organele lui să fie vigilente şi să ia toate măsurile de apărare a ţării în potriva acţiunei lor primejdioase.

Comunismul nu este numai o doctrină socială, el este o organizaţie revoluţionară.

El nu se mulţumeşte a propaga prin vorbe

Ideea comunistă, – Ideea unei noi organizaţiuni sociale. – el voieşte ca – pe cale de revoluţie, de crime, de atentäte în Contra Societăţii – şi organelor ei de conducere, a Capilor ei, – să restoarne prin violenţă Ordinea socială actuală şi, în locul ei, să întroneze Ordinea comunistă.

Pretutindeni Comunismul este considerat ca un pericol politic, social şi naţional, şi combătut cu energie.

În însăşi blânda şi toleranta *Elveţie,* se iau acum măsuri straşnice pentru combaterea şi stârpirea comunismului1).

Iată, cum zicea Marele pacifist Aristide Briand, *un bref tour d-horizon* al lumii în care noi trăim azi.

Din toate părţile, vedem că se ridică armate compacte de duşmani ai Ordinii sociale existente.

Niciodată, într-adevăr, această Ordine socială nu a fost în mai mare pericol, ca azi.

Pentru a-l combate – şi a-l conjura, – pe lângă măsurile de ordin legislativ şi administrativ, ce

fiecare ţară este datoare să ia pentru prezervarea ei, niciun mijloc nu este mai eficace decât lumânarea conştiinţelor, – mai ales a celor mulţi şi ignoranţi, – pe care noua mistică, atât de uşor, îi prinde în mrejele ei.

Doctrina socialistă – şi comunistă, într-adevăr, nu resistă – precum vom vedea – unui examen atenţiv şi aprofundat:

Aceia ce alimentează şi dă o forţă considerabilă acestei Doctrine este mizeria crescândă a claselor muncitoare, – imensul număr al acelora care vor să muncească – şi nu găsesc de lucru: mizeria şi suferinţa împing pe toţi aceşti nenorociţi în apele noii Doctrine, – în realizarea căreia, ei speră să găsească Paradisul terestru, pe când, precum vom demonstra, – ei nu vor găsi decât Infernul terestru.

Pentru a ne lumina pe noi înşine – şi pentru a lumina pe toţi acei care vor să se lumineze – am ales ca

!) Intre Germania, Japonia şi Italia a

intervenit chiar o convenţiune pentru combaterea comunismului.

Subiect al Cursului meu din anul acesta: *Ordinea Socială, Structura Ordinii Sociale: Familia, Proprietatea, Statul: Cum oamenii au trăit şi trăiesc în sânul acestei Ordine socială, – Socialism, Comunism, Anarhism.*

— Cum Socialiştii, – Comuniştii şi Anarhiştii ar voi ca să trăim în Ordinea socialisto-comunisto-anarhistă.

Critica acestor doctrine Revoluţiile sociale, cauzele lor. Imposibilitatea unei Revoluţii socialisto-comunistă.

Acesta este vastul Program ce-mi propun să realizez, în decursul acestui an şcolar.

În anul şcolar viitor 1937 – 1938 şi în anii următori voi vorbi despre:

Marii Protagonişti – şi Marii Antagonişti ai Ordinii Sociale: – Platon – Aristote – Stoicianii şi Epicurianii, – Canrpanella, Thomas Moore – Brissot de Varville, Mably, Morelly, Baboeuf –

Socialismul în timpul Revoluţi unei franceze – Hobbes – Kant – St. Simon şi, şcoala lui, – Fourrier, Robert Owen, Proudhon, Louis BJanc, – Darwin şi doctrina selecţiunii naturale – Spencer şi şcoala individualistă – Şcoala clasică – şi Şcoala germană.

Şi acum după această scurtă ochire în jurul nostru, să ne întrebăm ce este această Ordine socială, atât de hulită şi atât de duşmănită de adversarii ei1?

Ordinea socială este o asociaţiune politică de oameni, trăind într-un Stat determinat, pe un sol determinat, supuşi aceloraşi Legi.

Această Ordine socială, aşa precum omul a conceput-o, aşa precum Istoria lui a format-o, aşa precum ea ne a fost transmisă, de vremurile trecute, repausă pe trei instituţiuni fundamentale: Familia, Proprietatea individuală şi Statul.

Origina acestor instituţiuni se perde în negura timpurilor, – ele sunt generale şi universale, – ele se regăsesc, la toate popoarele şi în toate timpurile: acesta este un fapt verificat de

Istorie – şi irefutabil: el luminează, cu toată puterea lui, Istoria Veacurilor scurse, şi aruncă o lumină orbitoare asupra Veacurilor, ce vor

De mii şi mii de ani lumea trăieşte, într-adevăr, în cadrul acestei Ordine sociale.

În sânul său instituţiuni multiple s-au dezvoltat: unele sunt deja moarte, ea sclavagiul, – altele sunt în plină dezvoltare, – unele sunt tot atât de vechi ea şi Ordinea socială însăşi, – altele sunt recente – sunt chiar opera noastră, ca de exemplu emanciparea femeei şi îndrituirea ei la drepturi publice şi civile, egale cu bărbatul.

Cine este autorul acestei Ordine sociale1? Cine este inventatorul Idei de Familie, Idei de Proprietate individuală sau Idei de Stat?

Nimeni nu poate revendica paternitatea *a aceia ce există:* se poate zice că Ordinea socială există, pentru că există, că ea este un fapt fatal, care se impune omului, cu toată greutatea trecutului său de mai multe ori milenar, – că omul o suportă ca o ineluctabilă necesitate, – necesitate

care-l cuprinde şi-l penetră din toate părţile – ca aerul ambiant – din care el nu se poate libera, căci ori unde el s-ar duce pe faţa globului nostru, – el o va regăsi în tot-de-una şi pretutindeni, – ieri ca şi azi, – şi probabil şi mâine.

Este această Ordine socială, – Ordinea socială ideală?

Găseşte omul în sânul său satisfacţiunea tuturor aspiraţiunilor sale, realizaţia personalităţii sale plină şi întreagă

Considerată – *în abstracto* – Ordinea noastră socială – ar putea procura omului mijloacele de a realiza idealul său, – dar principiile ei fundamentale sunt adesea contrazise, contrafăcute, alterate şi mutilate în aplicaţia lor de curente contrarii: unele provin din natura imperfectă a omului însuşi, altele din propriile lui instituţiuni pozitive, – opere schimbătoare ale geniului şi capriciului lui.

Iată pentru ce, din prima zi a apariţiunei sale, Ordin ea socială – Ordinea socială pozitivă,

aplicată, – Ordinea socială, care guvernă oamenii, a găsit detractori.

— Nemulţumiţi.

„Dintre toate fiinţele, care respiră şi trăiesc pe pământ, cea mai nenorocită este omul” zicea Homer.

„Oh! de ce m-am născut, zicea la rândul lui Hesiode, în această a cincea vârstă a genului uman. De ce nu m-am născut mai de vreme sau mai târziu, – căci aceasta este vârsta de fier».

Şi din toate timpurile, spiritul critic al omului, – înfometat de Ideal, – a căutat să restoarne această Ordine socială şi să o înlocuiască cu altă.

Lumea a considerat în tot-de-una cu interes, – ba chiar cu simpatie – şi a primit cu recunoştinţă încercările cugetătorilor, care i promiteau o ordine socială mai bună, – o fericire mai completă, dar ea în tot-deuna a refuzat să i urmeze în calea realizaţiei practice a Utopiilor lor.

Cel mai mare obstacol, inimicul adevărat

ireductibil al Utopiei, – şi susţinătorul cel mai puternic al Ordinii sociale, – a fost în tot-de-una şi este încă: înţelepciunea naturală, înnăscută în om.

Această Raţiune primă-ia dictat lui, din prima zi, Ordinea lui socială, – ia impus-o, ca o lege fatală.

Omul a acceptat această Ordine socială, cu toate viţiile ei, – cu toate lacunele ei, nu pentru că el o crede mai bună decât Utopiile ce i se propun, – dar pentru că el nu poate concepe o alta, – mai puţin încă să realizeze o alta: el se supune ei, pentru că el nu poate face altfel.

Această Ordine socială esse, într-adevăr, din conştiinţa omului însuşi, *ex intima philosophia,* cum zicea Ciceron.

Pentru a o schimba, trebuie să schimbăm omul, – să schimbăm natura lui, – să schimbăm mentalitatea lui.

— Concepţiunea lui de viaţă, – într-un cuvânt, să creăm un alt om, – care să nu amintească întru nimic pe omul present, – mai puţin încă pe omul

de ieri: cea ce Platon a văzut foarte bine în Republica lui ideală.

Şi cu toate acestea, trebuie să recunoaştem că, în mare parte, acestor Utopii, – acestor visuri de o lume mai bună şi mai frumoasă, – omul datorează amelioraţiunea sorţii lui aci pe pământ, –: neputând să atingă – intangibilul – Idealul absolut, – visat de Utopişti, – omul se mulţumeşte cu un ideal relativ, – şi mai modest, – dar tangibil, realizabil.

Iată pentru ce dacă noi comparăm viaţa noastră actuală: morală, socială, politică şi economică cu viaţa generaţiunilor trecute, – a generaţiunei precedente chiar, – noi găsim o mare schimbare, – noi găsim azi mai multă justiţie socială, mai multă justiţie morală, mai multă justiţie politică, mai multă justiţie economică, – o mai bună şi mai dreaptă repartiţiune a bunurilor: nu este desigur justiţia absolută, – dar este o îndrumare către o stare socială mai bună.

Şi cu toate aceste progrese, zgomote

precursoare a unei Revoluţii sociale, a unei răsturnări a Ordinii sociale, am văzut că se aud azi din toate părţile lumii, – Socialiştii şi Comuniştii nu se mai mulţumesc, într-adevăr, numai cu o luptă de idei, – ei cheamă, din toate puterile lor şi prin toate mijloacele lor, Revoluţia, – ei consideră succesul ei atât desigur încât ei schiţează deja noua Ordine socială, care va urma prăbuşirei presented

În aceste împrejurări mai multe chestiuni se impun reflecţiunei noastre:

O Revoluţie socială generală contra Ordinii sociale, fondată pe Ideea de Familie, de Proprietate individuală şi de Stat este ea oare – cu adevărat de temut1?

Dacă o Revoluţie socială generală nu este probabilă, – o revoluţie parţială, contra unuia sau altuia din aceste principii fundamentale nu este ea posibilă?

De ex. – în contra Idei de Proprietate individuală a solului şi a capitalului?

De ex. – încă, în contra Idei de Stat, aşa cum noi-l concepem azi, având dreptul de a face legi, – de a percepe impozite, şi de a se amesteca în toate amănuntele vieţii noastre, – de a o dirige – după conceptul seu

— Adesea după capriciul seu?

Şi dacă am presupune că o Revoluţie socială generală sau parţială ar fi posibilă, este oare probabil că lumea se instaureze pe ruinile Ordinii sociale actuale, – Ordinea socială socialistă sau comunistă?

Dacă, în fine, o Revoluţie şi o instauraţiune a Ordinii socialiste sau comuniste nu sunt posibile, – nu este oare probabil că chiar în sânul Ordinii sociale actuale, rezemată în tot-de-una pe aceste Idei fundamentale: Familia, Proprietatea individuală şi Statul, Mari schimbări de ordine diverse: moral, social, politic, economic, să aibă totuşi loc

Interesul acestor chestiuni sporeşte din zi în zi şi devine tot mai urgent, – căci din zi în zi

augumentă numărul acelora care cred în posibilitatea Revoluţiei sociale generale, şi în posibilitatea întronisaţiunei Ordinii socialisto-comunistă în locul Ordinii sociale actuale.

Pentru a înlătura orice neînţelegere, vom spune de la început toată gândirea noastră.

Noi nu* credem într-o Revoluţie socială generală.

Noi nu credem nici în o întronare a Ordinii socialiste sau comuniste în locul actualei Ordine sociale.

Dar noi credem că mari şi grave bulversări vor avea loc în sânul Ordinii noastre sociale actuale.

Ideile pe care noi ni le-am făcut despre Stat şi despre Rolul lui social, – despre Proprietatea individuală a Solului şi a Capitalului şi despre Rolul ei în Societate.

— Chiar despre Familie, – vor fi revizuite şi adaptate la noile exigenţe pe care morala, ieşită din Marele Război, o impun omenirii.

Noi vom merge mai departe şi vom zice că această Revoluţie internă este chiar în mers, – că Ordinea noastră socială acuză primele zguduiri, că multe din Ideile, care erau ieri directrice în ordinea politică, în ordinea economică, în ordinea socială şi mai cu seamă în ordinea morală, zac azi la pământ şi că în locul lor altele sunt pe cale de a se aşezia sub ochii noştri, cu complicitatea noastră, expresă sau tacită.

Dar totul nu este de a bulversa, de a distruge, – ci de a reconstrui bine, pe ruine şi pe molosuri, – pentru a nu cădea din Scyla în Charibdea, – de a nu alerga după chimere, – de a nu abandona realităţile tangibile pentru umbrele fugitive.

A lumina lumea pe drumul negru al viitorului, care se anunţă atât de ameninţător, a i călăuzi paşii în tenebre, iată datoria, nu numai a adevăratului filosof, de azi şi de mâine, – dar a adevăratului om de Stat, – şi aşi zice a tuturor amicilor oamenilor. În acest spirit, – cu acest titlu

de amic al omului, abord eu acest studiu atât de interesant.

Pentru a putea cerceta şi răspunde la aceste chestiuni voi deschide în acest curs o dublă avenue:

Voi examina devenitul Instituţiunilor fundamentale pe care se sprijină Ordinea socială actuala: Familia, Proprietatea, Statul, – Rolul şi funcţiunile lor în trecut şi în prezent.

Voi arăta cum oamenii trăiesc în sânul acestei Ordine sociale, – la adăpostul acestor mari Instituţiuni.

Paralel cu oceastă dublă ochire, voi examina criticile aduse acestei Ordine sociale şi diversele sisteme propuse pentru a o înlocui.

Trebuie să recunosc că acest din urmă studiu este cu mult mai atrăgător şi mai captivant decât studiul rece şi arid, al realităţii, care stă în faţa noastră.

Aceste critice şi încercări de Reforme se suie până în cea mai adâncă antiquitate, până la

Pitagoriciani, până la constituţiunile şi legile din Sparta, Creta şi Lesbos şi din alte cetăţi grece, – ele nu sunt o descoperire a timpurilor noastre.

Astfel Pitagoricianii, aşezaţi în Grecia Mare – adică în Sicilia – nu s-au mulţumit să afirme, ca o doctrină, Ideea comunistă – şi să o propage, – dar ei au şi practicat-o.

Ideea de proprietate individuală a fost înlocuită cu Ideea de proprietate comună, –: nimeni nu avea nimic în propriu, – totul aparţinea colectivităţei.

De la ei, această idee a trecut la toate comunităţile creştine, fondate pe ideea comunistă: se ştie, într-adevăr, că o dată intrat într-un ordin religios, omul perde individualitatea lui: el, cu toate bunurile lui presante şi viitoare, aparţine comunităţei, – el este un mădular al ei, fără nicio personalitate proprie, – fără un patrimoniu propriu.

Acela, însă, care a ridicat Ideea comunistă, până la Idealul unui principiu de justiţie absolută,

a fost Platon în *PoliţĂa* lui, – în Republica lui ideală.

Voind să caute o definiţiune a Idei de Justiţie, Platon a constituit un Stat ideal în care Ideea de Justiţie era stăpână absolută.

La basa acestui Stat ideal, Platon pune ideea comunităţei bunurilor şi comunităţei femeilor şi copiilor.

El are, însă, gri je să limiteze acest regim numai la clasa magistraţilor şi a războinicilor şi la femeile cu care aceştia vor avea să procreeze copii cetăţii.

Clasa agricultorilor, artisianilor, meseriaşilor – rămâne, însă, afară din această organizaţie: ea rămâne sub regmul ideilor actuale a familiei, a proprietăţii individuale şi a Statului.

Pentru ce însă Platon supune pe cele două clase dintâi la regimul comunităţei? pentru că şi-a zis el, războinicii – şi magistraţii, care sunt recrutaţi *tot* din clasa războinicilor, – şi femeile cu care ei vor procreea copii, să nu aibă niciun

interes propriu – şi distinct de acela al Statului.

Ei nu vor avea nici case, zice el, nici magazinuri proprii, ci vor trăi în cazărmi, – necerând de la S tat mai mult da cât le trebuie pentru a duce o viaţă sobră – demnă de apărători ai patriei.

Femeile se vor căsători cu războinicii, sub egida magistratului, – dar o dată fertilisate, căsătoria se dizolvă şi ele reintră în cazărmile lor, – neavând nici ele nimic în propriu.

Copii, născuţi din aceste căsătorii, aparţin Statului, – care-i va creşte în principiile de educaţiune minuţios şi admirabil stabilite de Platon.

Justiţia va consista într-un asemeni Seat în faptul că fiecare om va fi pus la locul lui – după meritul lui.

Magistratul, adică filosoful, – care a parcurs viaţa fără reproş, – va conduce Statul, – Războinicul-l va apăra, – şi artizanul, agricultorul vor munci pentru a hrăni şi întreţine pe cei dintâi.

Căci, zice Platou, Statul va pieri când fierul şi arama – adică artisianii şi agricultorii – vor conduce Statul, – în locul acelora pe care o pregătire îndelungată şi specială-i a desemnat pentru această înaltă şi grea misiune.

Stoicianii au mers şi mai departe: desfiinţând fruntariile dintre State, – ei cheamă pe toţi oamenii din toate ţările – de toate culorile – să fondeze un singur Stat universal – Cetatea lui Cecrops – căci, ziceau ei, toţi nasc şi mor de o potrivă, – toţi se împărtăşesc de acelaşi suflet, – de sufletul Universului.

Ghristianismul – merge şi mai departe decât Stoicianii: el abandonă imperiul acestei lumi pământeşti pentru a pune toată fericirea omului în lumea viitoare, în cer: el suprimă toate diferenţele de clase şi de rasă, toţi sunt oameni, – a căror fericire nu este în lumea aceasta, ci în luma viitoare.

Ideea de proprietate individuală, ideea de Stat şi chiar ideea de familie se şterg în faţa

acestei singure idei, – că fericirea omului nu este pe acest pământ, ci în ceruri, în care bogaţii, cei sătui aci, – nu vor avea loc, căci mai lesne va trece cămila prin urechele acului decât va intra bogatul în împărăţia cerului.

Thomas Moore, inspirându-se de *Poliţia* lui Platon şi de acea ce se petrecea sub ochii lui în Anglia, patria lui, fondează şi el un Stat ideal: *Utopia,* – ţară care nu există – de la cuvântul grec – *U* – şi *Topos* – adică *nu-loc.*

Utopia lui Thomas Moore este mai logică decât *Po*liţia lui Platon, pentru că ea este generală – şi repausă pe idei noi şipozitiv e.

Mai întâi, – regimul comunităţei se aplică numai la bunuri, nu şi la femei, – familia rămâne sacro-sanctă.

În al doilea rând, – el se aplică la tot poporul: nu există nicio distincţiuns de clasă, de bogăţie, de ierarhie socială: toţi sunt egali, – nimeni nu are nimic în propriu, – totul, case, moşii, ateliere, uzine, instrumente de muncă, totul aparţine

Statului.

Toate bunurile, produse în fermele şi în atelierele Statului, aparţin Statului, – el distribue fiecăruia – din ele – după trebuinţele lui.

Dar la basa acestei organizaţiuni, Thomas Moore a pus trei precauţiuni:

prima, – munca este obligatorie, – ea este sancţionată printr-o gravă pedeapsă: căderea în sclavie; a doua, el a cerut cetăţenilor Utopiei numai 6 ore de lucru, – 3 dimineaţa şi 3 după amiazi, – pentru a nu face munca detestabilă şi insuportabilă; în fine, a treia şi cea mai importantă condiţiune, – el a limitat trebuinţele oamenilor – la strictul necesar.

— Proscriind ori ce lux, – orice obiect de artă, – care ar costa o muncă – inutilă.

Şi pentru a împiedica acumularea de bogăţii, el a proscris aurul – şi a desfiinţat orice monedă, inutilă de alt-fel, – căci în regimul comunist schimbul nu există.

Într-un asemeni Stat, ne spune Thomas

Moore – oamenii trăiesc fericiţi, fără tribunale, – fără judecători.

— Fără lupte, care otrăvesc viaţa în Ordinea socială actuală.

Jean Jaques Rousseau, ca şi Hesiode, – regretă că omul s-a lăsat corupt de arte – şi acuză civilizaţia de toate relele sociale.

Idealul lui este omul Maturei.

Bl este, prin urmare, inimic înnăscut al Ordinii sociale, fondată pe proprietatea individuală a solului: acela care a bătut primul ţăruş şi a zis acest pământ este al meu, este adevăratul fondator al Ordinii sociale, al Statului, – a zis el.

Câte crime, câtă injustiţie nu s-ar fi cruţat omenirii, adaugă el, dacă cineva ar fi smuls acest ţăruş – şi ar fi lăsat omenirea să trăiască sub regimul comunităţei solului, în starea socială dinainte de constituirea Sta tului!

În Contractul social, acest catechism al Revoluţiei Franceze, J. J. Rousseau totuşi admite

Ideea de Stat, – dar o fondează pe ideea unui Pact social.

Examinând în sine, – această idee se verifică prin faptul că într-adevăr oamenii trăiesc sub egida unui Stat prin liberul lor consimţământ, – ei consimt, tacitamente, la Pactul dintre Stat şi ei, – căci dacă ei nu ar consimţi, – nu ar avea decât să emigreze într-alt Stat – să devină membri ai altui Stat, – să încheie un nou Pact.

În orice caz pentru prima oară suveranitatea Poporului este proclamată şi recunoscută – ca ultima Ratio, – ca suprema lege în Stat.

Revoluţia Franceză, desfiinţând jurandele, maâtrisele şi corporaţiunile, – suprimând diferenţa dintre clasele sociale – şi proclamând ca principii generale egalitatea înaintea legii şi libertatea muncii şi a profesiunilor, a dezlănţuit între oameni un adevărat *bellum omnium în omnes:* o concurenţă neînfrânată şi neînduplecată: *vive qui peut, sauve qui peut,* iată lozinca acestei Revoluţii.

Din mijlocul acestui cahos universal se ridică

însă un om care strigă lumii desorientate durerea ei: acesta este *Saint-Simon.*

Nu vedeţi, i zicea el, că toate legăturile sociale sunt rupte, – că anarhia, că samavolnicia singure domină atât raporturile individuale – cât şi pe cele generale – că între oamenii – trăind în aceiaşi societate – nu mai există nicio solidaritate, că totul este lăsat la voia întâmplărei şi a fatalităţii

Şi pentru prima oară se auzi acest cuvânt: *unili-vă! sanctificaţi-vă în muncă!*

În noul său GJiristianism, într ecându-se pe sine însuşi, Saint-Simon învederează omenirii că între clasele sociale nu există nicio contrarietate de interese, că din contra fericirea uneia este fericirea tuturor, că nenorocirea uneia este nenorocirea tuturor, – că între ele toate există o strânsă solidaritate, – de unde deduce St. Simon marele său principiu moral, care face onoarea acestui mare filosof:

„Ameliorаţiunea, morală, fizică, economică a se artei clasei muncitoare, care este şi cea mai

numeroasă şi cea mai săracă, este, zice el, o datorie imperativă nu numai pentru Stat şi pentru toate instituţiunile lui, – nu numai pentru Biserică creştină şi pentru toate instituţiile ei, – dar şi pentru clasele bogate, căci de fericirea clasei muncitoare depinde propria lor fericire şi prosperi-

După moartea lui Saint-Simon, principiile Doctrinei lui fură dezvoltate şi propagate de discipolii lui: Bazard, Enfantin, Auguste Comte, şi alţii.

Opinia publică le-a primit cu simpatie – şi numeroase centruri şi Biserici Saint-Simioniane fură fondate în diversele oraşe din Franţa.

Din nenoricire, elucubraţiunile şi exageraţiunile lui Enfantin au făcut să cadă această frumoasă şi înălţătoare doctrină, singura adevărată şi eternă, într-un mare discredit.

Din lupta implacabilă pentru viaţă – *the struggle of life* – pe care doctrina St. Simoniană-şi propusese să o combată şi să o stârpească, – s-a

născut o doctrină nouă, având de menire de a justifica şi de a sanctifica această luptă pentru viaţă.

Acest *bellum omnium în omnes* are, zicea ea, acest imens merit că ea face în societate o selecţiune: supravieţuesc numai acei ce pot triumfa în acest implacabil război, – cei slabi sucombă, – cei forţi singuri rămân pe teren – şi continuă să trăiască.

Aceasta este *Teoria selecţnmei naturale* pe care Darwin – a tras-o din faimoasa lui lege a selecţiunei în Natură, constantă între plante şi animale, – ea a fost reluată de Herbert Spencer, în faimosul său opuscul *Individul în contra Statului* şi aplicată cu o brutalitate

— Care nu a cunoscut nicio moderaţiune – în politica întregului secol al XIX, toată impregnată de *Individualism,* – de *Neintervenţi onism.*

Statul nu are ce căuta, ziceau partisanii acestei Doctrine, în lupta dintre oameni, – Natura însăşi face selecţiunea între ei, ca şi între plante şi

animale.

Datoria lui, după celebra formulă a lui Kant, era de a asigura omului: *Justiţia şi Poliţia* – şi nimic mai mult.

Cât de inumană era această Doctrină s-a putut vedea în efectele ei.

Nu numai că nu s-au făcut legi de protecţie a celor slabi în contra celor tari, – dar s-au făcut legi în contra lor: asociaţiunile de lucrători au fost oprite, – grevele, – încetarea concertată a lucrului în vederea ameliorаţiunei condiţiunilor lor de viaţă, – sub toate formele: salarii, locuinţe, salubritate în ateliere şi uzine, etc., au *fost* considerate ca un delict.

Scoasă afară din lege – mulţimea muncitorilor, a cărei mizerie creştea cu persecuţiunea ei, s-a organizat în marginea legii şi în contra legii.

La apelul lui Karl Mark: *Proletari din toate ţările, uniţi-wă!* – ei s-au înrolat în faimoasa *Internaţională Roşie,* – dintre care unii şi mai

înaintaţi şi mai disperaţi au făcut, din crimă şi din atentat, armele lor obici-

Nenumărate victime au căzut pradă acestei dezlănţuiri de pasiuni şi de ură: nu a fost zi în care ei să nu provoace dezordine, în care să nu cadă victime şi din rândul lor – şi din acelea al apărătorilor Ordinii so-

Karl Marx şi şcoala lui au dat acestei noi mişcări un corp de doctrină – şi un Program: ei nu s-au mulţumit numai să critice Ordinea socială existentă, – dar ei au schiţat şi Ordinea socială viitoare.

În locul Statului actual, – ei pun Societatea organisată: *Colectivitatea.*

În locul proprietăţii individuale, ei pun proprietatea colectivă a societăţii asupra solului şi asupra capita-

În locul libert aţei de a munci, ei pun munca obligatorie pentru toţi.

În locul repartiţiunei actuale a bunurilor, ei pun distribuţia bunurilor comune după trebuinţele

fie că-

Nu există nici schimb, nici comerţ, nici monedă – nici credit, nici Bănci.

O armată condusă la muncă în vârful biciului, – şi o pâine amară, căzută din mâna distribuitorilor, măsurată strict la trebuinţele lui raţionale.

Iată figura noii societăţi socialiste.

Ea este o societate comunistă, propriu-zisă.

De şi Doctrina socialistă este aceiaşi ca şi Doctrina comunistă, – partisanii lor sunt grupaţi în tabere distincte, – diferenţa între ei stă numai în tactica prin care ei combat Ordinea socială existentă.

Unii, socialiştii – în cap cu Karl Marx – speră ca Revoluţia socială va ţâşni din însăşi viţiile organizaţiei actuale, – ei grăbesc însă sosirea momentului şi pregătesc prin toate mijloacele legale dezlănţuirea Revoluţiei.

Comuniştii – mai nerăbdători – voesc să provoace Revoluţia prin mişcări de strade – şi să

pună mâna pe putere prin violenţă.

Cât pentru Anarhişti, – ei-şi continuă drumul lor sub nume şi forme diverse: ei se mai cheamă azi şi terorişti.

Unul după altul cad sub gloanţele ori cuţitul lor capii de Stat – şi oamenii de Stat.

Ieri Ţarul Alexandru al II-lea, Ţarul Nicolae II cu întreaga lui familie.

Ieri Carnot – Preşedintele Re-publicei Franceze – Mac – Kinley – preşedintele Republicei Statelor U-

Canovas, Primul Ministru al Spaniei.

Regele Humberto al Italiei.

Paul Doumer, Preşedintele Republicei franceze, şi

Până şi împărăteasa Elisabeta a Austriei – şi în fine azi – cel mai bun prieten al ţării noastre – Regele Alexandru al Yugoslaviei şi marele om de Stat francez Louis Barthou, cetăţean de onoare al României, au căzut victimele acestor – anarhisto-terorişti.

Ei sunt inimicii Ordinii sociale, inimicii Ordinii politice, ei sunt făuritorii destrucţiunei şi anarhiei universale.

Nicio dată pericolul socialisto-comunisto-anarhist nu a fost mai grav, mai iminent ca azi.

În toate ţările, el se manifestă cu o violenţă necunoscută în trecut.

Mijlocul cel mai eficace pentru a-l combate, este de a lumina opinia publică mondială asupra inanităţei Doctrinei socialistă şi comunistă – şi asupra deşărtăciunei sistemului lor, – care va duce omenirea la ruină şi la disperare.

Iată drumul – lung – spinos – şi greu ce vom avea să parcurgem.

Ne vom sili să-l luminăm – spunând aci, fără patimă, fără părtinire, acea ce este just şi acea ce este obştei folositor.

Pătrunşi de un spirit de justiţie nouă – ne-am întors la doctrina lui Saint-Simon – şi am proclamat ca principiu social fundamental: principiul solidarităţii tuturor claselor sociale, – ba

chiar ne-am suit până la frumoasa doctrină Stoiciană – a unei cetăţi universale – Cetatea tuturor oamenilor de pe glob, din ori ce latitudine – şi de ori ce culoare şi am constituit Societatea Naţiunilor, care înglobează şi regentează, într-un spirit de înaltă moralitate şi de dreptate mai toate popoarele de pe globul nostru.

Graţie acestei noi concepţiuni s-au putut realiza, mari şi adânci Reforme sociale, care toate converg către sfintele idei Saint-Simoniane: sintezate de St. Simon în faimoasă propositiune: „ameliorațiunea morală, fizică, şi economică a sorţii clasei muncitoare – care este şi cea mai săracă şi cea mai numeroasă».

Toate sforţările societăţii moderne tind la realizarea acestui mare principiu de justiţie socială.

Iată armele de apărare ale Ordinii sociale actuale în contra duşmanilor ei:

Pe de o parte, mai multă justiţie socială, – Iar pe de altă parte, mai multă lumină în întunerecul

înadins proiectat de duşmanii ei asupra acestei Ordine sociale.

Ordinea socială va ieşi triumfătoare – şi azi – precum ea a triumfal şi ieri, – pentru că ea este în însăşi natura omului – care nu poate trăi decât într-o Ordine socială fondată pe Ideea de Stat – de Familie – şi de Proprietate individuală –: miile de ani scurse sunt garanţia perenităţei ei.

FAMILIA

Prima societate omenească a fost desigur Familia.

„Omul şi femea, zice Aristote, se întrunesc împinşi de dorinţa de a se reproduce, – uniunea lor este rezultatul unei voinţe reflexe, – ea este ordonată de acest instinct al natusrei, care atrage pe animale şi chiar pe plante către plăcerea de a lăsa în urmă lor fiinţe care să le semene».

Jean Jaques Rousseau recunoaşte, el însuşi, (în *Contractul social,* Cartea I, pag. 16) că familia este o societate naturală. Dar el crede că copii nu rămân legaţi de tatăl lor decât atât timp cât ei au

trebuinţă de el pentru a se conserva.

„De îndată, zice el, ce această trebuinţă a încetat, legătura naturală se dizolvă, copii dispensaţi de supunerea ce ei datorau părintelui lor, – tatăl dispensat de îngrijirile ce el datora copiilor, reintră toţi de o potrivă în independenţă. Dacă ei continuă să (rămână uniţi, nu este naturalmente, – ci voluntar, şi familia însăşi nu se menţine decât prin convenţiune».

Teoria lui J. J. Rousseau este desigur fondată, – oamenii nasc liberi şi egali – aceace-i uneşte este consimţământul lor: legătura socială, basată pe voinţa, este atât de naturală, în cât, precum un om nu poate fi silit să trăiască etern în sânul familiei, tot astfel el nu poate fi silit să trăiască în sânul asociaţiunei politice, în mijlocul căreia el a văzut ziua: el o poate păirăsi şi intra într-alta, prin naturalisaţiune. Aceasta nu este, în realitate, decât un nou contract, de astă dată, expres între el şi noua lui patrie, principiul legăturei perpetui – *de Vallégeance perpetuelle,* – în vigoare altă dată,

în oare care ţări, mai ales în Anglia, a fost generalmente abandonat azi.

Şi este tot astfel, *a fortiori,* şi pentru căsătorie: legătura matrimonială nu este indosolubilă naturalmente, – şi nici legalmente: separaţiunea de corp, divorţul pot să
iscurteze durata.

În acest sens este bine să zicem, că de şi familia, ca şi asociaţiunea politică ea însăşi, este un fapt natural, procedând dintr-un instinct natural al omului, superior omului, – familia, ca asociaţi line civilă, este desigur un efect al voinţei părţilor, – *„al convenţiei*...

Raporturile dintre părinţi şi copii nu sunt decât efectele naturale ale acestei convenţiuni, – ele încetează când raţiunea lor de a fi, când cauza loir juridică a încetat.

ORGANIZAŢIA FAMILIEI LA GRECI ŞI LA ROMANI

Nu vom reface aici Istoria Familiei, de la obârşia ei chiar, – aceasta ar fi inutil pentru

obiectul principal al cercetărilor noastre: nu vom vorbi decât de Familia la Greci şi la Romani, căci ea este modelul şi izvorul Familiei de azi, a organizaţiei sale civile.

Vom expune teoriile primite, admise generalmente asupra acestui fundament al Ordinii sociale, – înlăturând expres tot ceace ar putea fi obiect de discuţiune, – ceea ce ar putea să ne dividă. Am urmat mai ales, teoriile expuse de Fustei de Coulanges, Paul Janet, de Filosofii clasici – şi de Romanişti.

Familia a fost organizată şi guvernată, la Greci şi la Romani, de la început de Relegiune, şi de legile Statului: căsătoria, puterea maritală, puterea paternă, sunt considerate ca acte inteiresând ordinea publică, legile care le guvernează sunt de ordine publică, imperative, – nimeni nu le poate înfrânge.

Familia, în special, este organizată de religiune, (Fustei de Coulanges *la Cité antique* pag. 7 şi urm.):

Focul sacru este un zeu, „el este adorat, lui i se consacră un adevărat cult, zice Fustei de Coulanges, se invoacă protecţia lui şi el era considerat ca fiind în tot de-una present la căminul familial».

Plecând de la credinţa că după moarte sufletul va continua să cohabite cu trupul, – că va simţi aceleaşi trebuinţe – ca şi în viaţă, – că după cum ele vor fi sau nu satisfăcute, mortul va fi un protector sau un duşman al familiei, cei vechi-şi au făcut din cultul morţilor o adevărată religiune, – religiune însă egoistă, – ca şi acea a focului sacru, – distrasă de la vederea indiferenţilor şi neaceptând altă adoraţiune decât pe acea a membrilor familiei.

Astfel: sacrificiile, ofranda de alimente, libaţiunile, prescrise de această religiune, se făceau ele în mod regulat – mortul devenea un zeu protector; el continua a lua parte la afacerile omeneşti, intervenea în ele pentru a le face propice celui ce lua grijă de cultul său –; protecţia

lui era invocată cu ardoare – „tu care eşti un zeu suteran fie-mi mie binevoitor», zicea trecătorul care întâlnea un mormânt.

Din contră, – cultul era abandonat? de îndată morţii vor ieşi din mormintele lor, umbrele lor vor rătăci în văzduh şi gemete sinistre vor turbura liniştea nopţei, ei impută celor vii impia lor neglijenţă şi caută a i pedepsi trămiţându-le boli ori nimicindu-le recoltele; ei nu vor da celor vii pace până ce prânzurile funebre nu vor fi restabilite.

În jurul focului sacru şi al mormântului străbunilor se grupează familia.

Căsătoria, adopţiunea, adirogaţiunea, emancipaţiunea, în general toate actele care vor constitui sau vor dizolva familia se pertractă dinaintea focului sacru şi sub ochiul protector şi vigilent al acestui zeu.

El are altarul său, aşeziat departe de ochiul indiscret al trecătorului, un foc continuu este întreţinut, i se oferă sacrificii şi se invocă

protecţia lui.

Căsătoria se compune, într-adevăr, din trei acte dis-

Primul act are loc în casa părintească a tinerei mirese: tatăl acesteia o degajează de obligaţiunea de a participa de aci înainte la cultul său domestic, – aceasta este *sacrorwm detestatio.*

În urină, fiica este condusă în casa soţului, – acesta este al doilea act, – *tradiţio în dommum mariti.*

În fine, în prezenţa focului sacru al bărbatului, are loc al treilea act, – iniţiaţiunea tinerei fete în cultul domestic al bărbatului: ceremonia este celebrată de tatăl acestuia, dacă el însăşi este în puterea paternă, *în patria potestate,* sau de el însuşi dacă el este sui-juris.

Căsătoria astfel celebrată constituie între soţi un *consortium omnis vitaie, o divini et humani juris communicatio* (Digeste, de ritu nuptiorum, XXIII, 2).

Familia ieşită şi constituită dintr-o asemeni

căsătorie nu se dizolvă: chiar după moarte, membrii ei rămân legaţi de ea: cultul morţilor, pe care Grecii şi Romanii-l celebrează pe mormântul morţilor lor, întreţine raporturile între morţi şi cei vii: morţii sunt, demoni sau eroi, zei lari, manes sau genii, – zei binefăcători sau răufăcători, după cum cei vii întreţin sau nu cultul lor. (Fustei de Coulanges *ibid,* pg. 20 şi urm.).

„Religiunea, zice Fustdl de Coulanges, (pg. 37) nu residă în temple, dar în casă, fie care avea zeii săi, fiecare zeu nu proteja decât o familie, şi nu era zeu decât într-o casă.

„Această religiune nu putea să se propage decât prin generaţiune, tatăl dând viaţa fiului său, – i da, în acelaşi timp, şi credinţa sa, cultul său, dreptul de a întreţine focul sacru din căminul familiei, de a i oferi ospăţul funebru, de a pronunţa formulele de rugăciune. Generaţiunea stabilea o legătură misterioasă între copilul care născea la viaţă şi toţi zeii familiei. Aceşti zei erau familia ea însăşi, *Oeoi eggeneis* (pg. 37), – era

sângele său, *Oeoi sunaimoi* (pg. 37). Copilul aducea, aşadar, născând dreptul de a i adora şi de a le oferi sacrificii, precum şi mai târziu, când moartea-l ar fi divinizat pe el însuşi, el trebuia să fie înmimărat, la rândul lui, printre aceşti zei ai familiei" (pg. 37).

În fine, religiunea domestică nu se propagă decât din bărbat în bărbat căci zice Fustei de Coulanges, „tatăl singur posedă principiul misterios al fiinţei şi transmite scânteia vieţii».

Din acest fapt că religiunea a présidât la constituţiunea familiei greco-romane au decurs mari şi grave consecinţe.

Familia greco-romană nu este familia naturală, – ieşită din generaţiune, – dar familia artificială pe care acelaşi cult domestic o uneşte pentru moment.

Fiul legitim natural este din familia sa naturală prin emancipaţiunea sa, – şi din contră, un strein intră într-însa prin adopţiune sau prin adirogaţiune.

Femea însăşi nu va face parte în tot-de-una din familia bărbatului ei, – ea nu va face parte decât când ea va fi fost iniţiată în cultul lui domestic de către *pater familias.*

Pe acesta, într-adevăr, religiunea-l propune la serviciul acestui cult: el este însărcinat să întreţie focul sacru şi cultul morţilor: lui religiunea conferă de asemeni primul rang.

El presidă la constituirea familiei, – el recunoaşte ca al său şi-l iniţiază în cultul domestic pe noul născut, – el introduce în familia sa pe femea sa sau o repudiază, – el însoară pe fiul său pe fiica sa, – sau i emancipa, – adică-i exclude din familia sa, din cultul său, – sau introduce pe alţii din afâră, – eă are chiar dreptul de a face să divorţeze pe fiul său, – adică să repudieze pe soţia acestuia.

Familia, formează un tot indivizbil, în timp, – moartea nu aduce nicio soluţiune de continuitate: bunurile dobândite de membrii familiei aparţin tatălui de fainilie, – în fapt acesta nu este decât un

depozitar pe viaţă, – patrimoniul familial, – căminul pe care arde focul sacru, şi ograda unde sunt îngropaţi morţii aparţin familiei.

Tatăl de familie nu-l poate înstreina, – el nu poate adopta un berede fără consimţământul cetăţii şi al Pontifilor.

La moartea sa, bunurile sale trec moştenitorului său legitim, în virtutea dreptului propriu al acestuia: acesta este *un heres suus, un heres sui ipsius,* – el este propriul său moştenitor, căci el este considerat a fi fost coproprietar al defunctului asupra patrimoniului familial, – încă de pe când acesta era în viaţă.

Tatăl de familie este încă judecător suprem al membrilor familiei, – şi la început chiar singur judecător, oricare ar fi crimele de care aceştia s-ar fi putut face culpabili.

El judecă de pe tribunalul său: pe femea sa şi pe copii săi, – şi el i poate chiar condamna la moarte, căci dreptul său este absolut: el are asupra lor un adevărat *jus vitaie necisque.*

Pe măsură, însă, ce puterea Statului s-a afirmat, s-a consolidat, puterea paternă a tatălui de familie s-a slăbit.

Bolul de preot al tatălui de familie, neglijeat deocamdată, în timpul republicei romane, fu ca şi şters în decursul primelor secole ale Imperului, – şi totalmente suprimat prin întronarea Creştinismului în locul păgânismului.

Bolul de judecător, el însuşi, fu sensibil limitat: de la Trajan, încoa, tatăl de familie care maltratează pe fiul său este obligat să-l emancipeze.

Adrian condamnă la deportaţiune pe un tată care omorâse la vânătoare pe fiul său, de şi acesta era culpabil de adulteriu cu mama sa vitregă, – *nurca.*

De la Constantin, tatăl care ar omorî pe fiul său va suferi pedeapsa paricidului.

Tatăl de familie nu mai poate vinde pe fiul său, – mancipaţiunea este un act fictiv, care nu poate servi decât la emancipaţiunea fiului, – în ori

ce caz, acesta nu este nici de cum *loco servi* şi el poate ciri când să răscumpere libertatea sa. Constantin nu conservă tatălui de familie acest drept decât pentru noii născuţi, – pentru *sanguinolenti,* în scop de a preveni infanticidele prea frequente, provocate de mizerie.

Justinian suprimă cu totul dreptul tatălui de a vinde pe fiul său.

Pe de altă parte, înceeace concerne acquisiţiunile făcute de fiul de familie, – obiceiul deocamdată, – legea în urmă aduc grave derogaţiuni.

Tatăl de familie putea încredinţa fiului său gestiunea unui peculiu, zis *peculium profectitium,* căci el provenea adesea din bunurile tatălui: în marginile acestui peeuliu, fiul de familie era considerat ca un *dominus,* ca un proprietar, cu dreptul de a vinde, de a dobândi, de a se obliga, ca şi cum ar fi fost *sui juris.*

Această concesiune este, însă, precară, tatăl de familie o poate revoca când el va voi.

De la August, totuşi, fiul de familie este recunoscut proprietar pe bunurile care formează *peculium castrense,* adică pe bunurile dobândite de el în calitate de militar, *în castris;* economiile făcute de el asupra soldei lui, partea sa din prada luată asupra inamicului, liberealităţile primite în calitate de militar (11. D. de castripeculio X LIX „17).

Asupra acestor bunuri, fiul de familie era considerat ca proprietar, – el putea să dispună de ele între vii şi chiar să le lege prin testament.

Şi cu toate acestea, dacă el murea fără testament, ele erau culese de tatăl de familie, ca şi cum ele ar fi fost un simplu *peculium profectitium.*

Justinian a suprimat acest drept al tatălui de familie şi a hotărât ea aceste bunuri să fie culese de herezii legitimi ai fiului de familie.

Constantin a creat», la rândul lui, *peculium quasi-casirense,* coprinfcând toate bunurile pe care un fiu de familie le ar fi putut dobândi în serviciul Casei Imperiale, – şi prin extensiune,

toate bunurile pe care un avocat, un preot, un funcţionar oare care, le ar fi putut dobândi în exerciţiul profesiunii sale.

Regimul juridic al acestor bunuri este aceleaşi ca şi acela al bunurilor formând peculium castrense.

În fine, prin creaţiunea *peculium adventitium* de către Constituţiunile Imperiului Bizantin, tatăl de familie nu mai are decât dreptul de usufruct şi de administraţiune – al bunurilor dobândite de copil în succesiunea mamei – sale, *bona maternă,* sau provenind din succesiuni şi donaţiuni de ascendenţi materni, – *bona materni generis,* – şi de la Justinian, al tuturor bunurilor dobândite de copil, cu orice titlu, – cu excepţiune, bine înţeles, de acelea care fac deja parte dintr-un *peculium profectitium, castrense* sau *quasi cartrense.*

Astfel, una după alta, prerogativele religioase, politice şi civile ale tatălui de familie au fost suprimate sau atenuate.

Dreptul Civil, el însuşi, – deocamdată, timid,

– Pretorul, pe Urmă însă hotărât, s-au însărcinat să apropie familia civilă de familia naturală.

Dreptul de a testa, recunoscut de legea celor XII Table tatălui de familie, nu a fost nicio dată absolut. Dreptul civil-l restrânge încă: – tatăl de familie care ex hetedă pe fiul său trebuie să o facă *nominatim şi* Pretorul întinde această exigenţă la toţi copii – *liberi,* – la toţi copii de sex bărbătesc, oricare ar fi gradul lor, – fetele singure pot fi exheredate, *inter caeteros.*

Descendenţii, neregulat exheredaţi sau omişi, sunt chemaţi la succesiune *jure praetoris contra tabulas.*

Dreptu l civil a mers mai departe; el exige ca testatorul să lase o parte din succesiunea sa herezilor săi legitimi: a face alt fel, ar fi fost să lucreze *contra officium pietatis,* – şi el a autorizat o acţiune în nulitate contra ţinui astfel de testament: *quaerella inofficioşi testamenti.*

Pentru a evita o asemeni acţiune, defunctul nu avea decât un mijloc: era de a lăsa

succesibilului un quart din succesiunea sa, – care fu numit *quarta légitimai partis.*

Justinian a făcut un pas mai departe: ascendenţii sunt ţinuţi să lase o parte din succesiunea lor descendenţilor, parte care variază cu numărul copiilor.

Dreptul civil organisase dreptul de succesiune după ordinea familiei civile, astfel precum religiunea o constituise.

Eli chema la succesiunea tatălui de familie pe fiul său civil, – nu pe fiul său natural, pe fiul său de sânge, căci acesta ar fi putut să fie emancipat mai înante de moartea tatălui său.

În lipsa de herezi *sui,* – adică de copii – *primogtadu,* de femeie *în manu,* de nepoţi născuţi dintr-un fiu pfledeeedat sau emancipat, dar înainte de emanciparea acestuia cau a acelora care se găseau sau s-ar fi găsit, – dacă ei ar fi fost născuţi, – în ziua decesului sub puterea defunctului, succesiunea este devolută agnaţilor, rudelor civile ale defunctului.

În fine, în lipsa de agnaţi proximi – proximus agnatus, Gentilii, gens, în totalitatea ei, căreia aparţine defunctul, sunt chemaţi să culeagă moştenirea lui.

Copii emancipaţi, copii acestora născuţi după emaneipaţiune, femea car-e nu a căzut *în manu,* pentru că căsătoria nu a fost celebrată *per cenfareatione,* fraţii şi surorile, chiar ascendenţii naturali ai copilului emancipat, erau după dreptul civil excluşi de la succesiunea defunctului.

Pretorul se însărcina să corigă această iniquitate, – el instituie o serie de *bonorum porssessiones,* la care el va chema pe rând: pe copii emancipaţi, *pe cognnti,* adică pe œudele naturale, *quos sanguinis ratio vocat ad hereditatem,* – pe soţrti supravieţuitor.

În fine, Novellile 118 şi 127 ale lui Justinian, completând deja opera concepută de Senatus – Consultele Tertulian şi Orfitian, schimbară cu totul sistemul succesoral în vigoare în Imperiul roman: drepturile de (rudenie naturală au triumfal

definitiv: familia civilă concordă cu familia naturală.

Aceste Novelle chiama în prima linie la succesiune, pe descendenţi, independent de *patria potestas,* – pe copii de sânge.

Ascendenţii sunt, în urmă, chemaţi în lipsă de descen-

Praţii consanguini sau uterini şi colateralii lor mai îndepărtaţi vin după ei, fără nicio limitaţiune de grad*, cel mai aproape excludând pe cel mai depărtat.

Soţul supravieţuitor nu este chemat decât după colaterali, cu titlu de succesor neregulat, (v. Gaston May Elements de Droit Romain, p. 556).

Şi a fost tot astfel şi la Athena: „religiunea primitivă, zice Fustei de Coulanges, ibid pg. 373, dase tatălui de familie, o autoritate suverană în casă, – el avea dreptul de a vinde sau de a ucide pe fiul său. Sol on limită acest drept, la caşul de greşeală gravă. Autoritatea paternă merse descrescând, până ce obiceiul, mai întâi, legea în

urmă recunoscură majoritatea şi independenţa fiului atât din punct de vedere al bunurilor, cât şi al perlata cum, plecând dintr-un punct de vedere, pur metafizic, familia greco-romană, a devenit acea ce trebuia să fie, – familia naturală.

Dreptul Roman nu a întârziat să fie dreptul întregului Imperiu roman, adică al întregii lumi cunoscute a-

PUTEREA MARITALĂ

Puterea maritală la Greci şi la Romani este încă şi mai artificială decât puterea paternă.

Romanii au cunoscut două feluri de căsătorii: căsătoria *cum manu,* şi căsătoria *sine manu.*

Prima avea loc sau prin *confareatione,* o ceremonie religioasă, – fie prin *coemptio,* o vânzare fictivă, fie prin *usus,* o cokabitaţiune neîntreruptă în timp de un an a celor doi soţi.

Ori ce altfel de căsătorie era o căsătorie fără *manu.*

Prin căsătoria *cum manu,* femea cade în puterea paternă a bărbatului său, dacă acesta este

sui guris, – sau a aceluia în puterea căruia el însuşi se află, dacă şi el este *alieni juris,* ea este exact *loco filiae,* sau *loco sororis* a bărbatului său.

Două consecinţe importante decurg: femea *în manu,* este din familia tatălui ei, – ea i devine acesteia totalmente streină şi intră în acea a bărbatului său.

Ca ori ce persoană *alieni juris,* ea nu are un patrimoniu propriu, ea nu poate nimic dobândi *proprio nomine:* toate acquisiţiunile ce ea ar putea face revin tatălui de familie.

Devenită streină de familia ei naturală, ea perde ori ce drept de moştenire.

Prin căsătoria *sine manu,* femea conservă locul său în familia sa naturală, ea nu intră în familia civilă a bărbatului său şi ea nu dobândeşte în ea niciun drept.

Către finele Republicei, căsătoria *sine manu* devenise regula şi căsătoria *cum manu* excepţiunea, – aceasta nu a mai fost practicată mai adesea decât pentru a permite femei să rupă

legăturile de agnaţiune, de rudenie civilă cu familia sa.

Pe de altă parte, oare care magistraţi, ca Maminii lui Jupiter, nu puteau să fie recrutaţi decât în familiile a căror căsătorie fusese celebrată printr-o confareaţiune în regulă, deci *cum manu.*

Femea căsătorită fără *manus* poate fi *alieni juris* sau *sui juris,* adică să rămână în puterea paternă a şefului familiei sale naturale sau să devină *sui juris,* prin emancipiaţiunea sau prin moartea tatălui său de familie.

În primul caz, condiţiunea să rămână egală a aceleia a tuturor fiilor de familie, *în potestate.*

În a'1 doilea caz, ea este liberă, – ea poate, în principiu, să aibă un patrimoniu, – ea poate să dobândească bunuiri şi să vândă, să se oblige, – patrimoniul ei va fi distinct de acela al soţului ei.

Ea contribue la sarcinile căsătoriei, – *ad onera matrimonii susţinenda,* fie prin o constituţiune de dotă, fie printr-o aloeaţiune

determinată.

Dar chiar ajunsă la pubertate, chiair fiind *sui-juris,* femeile nu sunt în totul libere şi egale cu bărbaţii, – ele rămân, în toată viaţa lor, sub tutelă.

Sub pretext de uşurinţă de suflet, *levitas animi,* sau de inexperienţă, – *infirmitas consilii,* sau pentru slăbiciune de isex, *propter imbecilitatem sexus,* Romanii prelungeau din colo de pubertate, pentru femeile *suijuris* protecţia legii, dându-le un tutor.

Tutorul era sau desemnat de lege, printre agnatii femei, – moştenitorii ei presumtivi, – sau prin testamentul tatălui de familie sau al bărbatului, dacă acesta avea pe femea sa *în manu,* sau de către magistrat în lipsă unuia sau a altuia.

Prin diferenţa de tutelă a minorului, unde tutorul poate câte o dată lucra el însuşi, *minoris nomine,* cum este caşul când acesta este încă în *infuntia,* – este un *infans qui farri non potest,* tutorul unei femei nu poate interveni decât pentru a i completa capacitatea juridică, decât pentru a i

da autorizaţia, *praestare auctontatem.*

Încetul cu încetul, severitatea acestei instituţiuni s-a sălbit, – şi către finele Republicei, – ea devenise pur fictivă.

Tatăl de familie sau bărbatul au putut chiar să lege femeii dreptul de-a-şi alege un tutor: *tutoris optionem.*

În timpul lui Gaius – tutorul da autorizaţia sa de formă: *dicis gratia.*

Sub Imperiul Bizantin, tutela femeilor pubere dispăruse cu totul.

Astfel, – pe de o parte femeile pubere sunt libere, – iar pe de altă parte, căsătoria *cum manu* fiind de mult căzută în desuetudine, – căsătoria *sine manu* fiind devenită regulă generală, femea, din punct de vedere ai Dreptului Civil, devenise liberă şi independentă: între bărbat şi femeie, nu mai fu decât o asociaţiune morală, fără niciun amestec de interese pecuniare: bărbatul şi femea au rămas, în principiu, liberi şi independenţi unul de altul, – stăpâni şi independenţi ai patrimoniilor

lor respective.

Numai sub regimul dotai, capacitatea soţilor fu limi-

Bărbatul a devenit, în principiu, stăpânul dotei, – el a putut, să o înstreineze chiar fără consimţământul

Totuşi de la legea *Julia de adulteriis,* decretată sub August, – el nu a mai putut înstreina imobilul dotai decât cu consimţământul femei, – şi chiar cu acest consimţământ el nu a putut să-l ipotecheze, în niciun caz.

Intre regimul consacrat de Dreptul Roman, în ultima lui faşă, regim de independenţă absolută a femei măritate sau nu şi regimul Codului Francez sau Român este o mare diferenţă, acestea consacră supunerea femei la autoritatea bărbatului, femea măritată, în timpul căsătoriei este incapabilă de a face ori ce act juridic, cu excepţiune de testament, fără autorizaţia bărbatului său.

Din contră, femea majoră nemăritată este

civilmente, liberă şi egală bărbatului: ea rămâne însă exclusă totuşi din exerciţiul a o mulţime de funcţiuni în Stat, – şi de la exerciţiul drepturilor politice.

ORGANIZAŢIA FAMILIEI ÎN DREPTUL MODERN

Astfel precum am văzut-o în ultimul său stadiu, puterea paternă romană a trecut şi în ţările de Drept scris din Franţa.

În ţările de drept cutumiar însă, ea era organizată exclusiv în interesul celor supuşi la această putere.

Astfel, ea înceta de drept la 25 ani: şi tatăl nu avea usufructul bunurilor minorului, din contră tatălui incumba obligaţiunea de a creşte şi educa pe fiul său.

Filosofia individualistă a lui Kant, Rousseau, Locke au sdruncinat vechile temelii ale familiei, şi legile dreptului intermediar în Franţa se resimt de aceasta.

După vii discuţiuni, Redactorii Codului Civil

au căutat să concilieze independenţa juridică a copiilor şi interesul lor material cu deferenţa ce la orice vârstă – ei datorează părinţilor lor.

El – Codul – nu a putut totuşi, să se sustragă de sub influenţa dreptului roman byzantin, şi a menţinut, *fără motiv,* uzufructul legal al părintelui pe averea fiului lor minor.

Dispoziţiunile Codului Napoleon au trecut şi în Codul nostru civil.

Ele se pot résuma astfel:

1. La orice vârstă copilul datorează onoare şi respect părinţilor săi, – dispoziţiune care-şi găseşte corolariul său în obligaţiunea pentru copil – de a cere – în Franţa – la orice vârstă – consimţământul lor la căsătorie. În obligaţiunea pentru copil de a da părinţilor săi în indigenţă alimente.

În schimb:

1. Părinţii, prin însuşi faptul căsătoriei, îşi iau obligaţiunea de a alimenta, întreţine şi educa pe copii lor; deci de a le da cel puţin instrucţiunea

primară;

2. Ei au, în timpul minorităţii, paza copilului – care fără voia lor nu poate părăsi casa părintească sau locul unde a fost de dânşii aşezat;

3. Ei au încă dreptul de corecţiune, adică dreptul de a cere, de la preşedintele tribunalului, arestarea copilului, drept îngrădit de lege pentru a preveni abuzurile;

4. Tatăl, şi în lipsa lui mama neremăritată, au dreptul de folosinţă asupra bunurilor minorilor până la 20 de ani sau până la emancipare, el nu se întinde şi asupra bunurilor dobândite de minor prin muncă şi industria lui – sau care i au fost dăruite cu clausă de exclusiune a usufructului legal.

În timpul căsătoriei, – puterea paternă, cu atribuţiile ei, aparţine şi se exercită de tată şi nici că era posibil alt-fel.

După disoluţiunea căsătoriei, prin moartea tatălui, mama este chemată a o exercita – însă din cauza inexperienţei ei, – cu oare care restricţiuni.

În contra sistemului codului civil s-au ridicat critice acerbe:

Unii au susţinut că puterea paternă a fost slăbită, – şi cu dânsa soliditatea familiei.

Alţii, în numele unui pretins drept de egalitate între părinţi, au revendicat pentru mamă drepturi egale cu acelea ale tatălui.

Astfel Le Playe, în opera sa *Le Réforme sociale,* propune organizaţia unei familii – numită de d-sa: familie matcă, – tatăl şi ar asocia în viaţă fiind pe unul din copii săi, căruia după moarte-i ar, reveni toate bunurile lui, el va continua familia.

Ceilalţi, băieţi sau fete, vor constitui alte familii – sau în lipsă vor continua să trăiască lângă matca familiei; cu alte cuvinte vor deveni servitorii preferitului tatălui lor, – care de obicei va fi întâiul născut.

Sentimentul de egalitate între copii este prea adânc împlântat în spiritul secolului nostru, pentru a cugeta la reintroducerea piezişă a drepturilor de primogenitură şi de masculinitate.

În Germania, în Austria, există o instituţiune analoagă – acea a *Batiemhoff:* unul singur succedă în Bauemhofful tatălui cu obligaţiune, însă, de a da părţile celor alţi în bani, instituţiune care a dat roade apreciabile, – de oare ce fiind facultativă, în câţiva ani, ea s-a împrăştiat cu repeziciune.

D-l Legouvé, în cartea sa *Histoire morale des femmes,* se plânge că mama este nedreptăţită.

Această reclamaţiune, este, însă, superficială.

În dreptul nostru – arbitrul suprem – chiar în reiaţiunile de familie – este justiţia*

Când dar tatăl ar abuza de puterea pe care i-o dă legea, mama nu are decât să reclame justiţiei, care poate chiar priva pe tată de unele din atributele puterei paterne sau să o reglementeze.

Resumând, într-un cuvânt, cercetările noastre – putem zice:

Că familia romană întocmită la început în mod artificial – r de o religiune care ea însăşi nu

era decât rezultatul închipuire! unor populaţiuni primitive despre Dumnezeire, încetul cu încetul s-a dezbrăcat de acest caracter – pentru a se apropia de adevărata organizaţie a familiei naturale, – singură logică.

Această apropiere – operată de timp – se întâlneşte în Codul civil – în parte, – totuşi – artificul – teama de a inova şi a merge până în ultimele consecinţe ale naturii, – el tot o respiră.

CRITICILE ADUSE ORGANIZAŢIEI FAMILIEI ÎN DREPTUL MODERN

Iată criticele care se puteau aduce Codului civil francez şi Codului român.

Prima este de a fi menţinut pe femea măritată în stare de incapacitate civilă.

Ea nu poate porni judecată fără autorizaţia bărbatului ei (art. 197 e. civ).

Ea nu poate chiar având parafernă, dărui, înstreina, ipoteca, dobândi cu titlu oneros sau gratuit fără concursul bărbatului la facerea actului sau fără consimţământul lui înscris (art. 197,199

e. civ), – sau în caz de oposiţiune a acestuia cu autorizaţia tribunalului, de întâia instanţă.

Azi, femea măritată, în Anglia, în Germania, în Suedia, Norvegia, Danemarca, fără a mai vorbi de Rusia, etc., din punct de vedere politic, este egală cu bărbatul, – ea poate fi deputat, ministru, ocupa şi gira orice funcţiune publică, deci ea poate obliga Statul, Comuna sau Judeţul, – ori stabilimentele publice încredinţate administraţiunei ei, şi la noi ea nu se poate obliga – vinde sau cumpăra – chiar având avere parafernelă, fără autorizaţia soţului ei!

Este adevărat că în Franţa, femea nu a dobândit încă drepturi politice egale cu bărbatul.

Dar totuşi, Francezii au avut, până zilele trecute, o femeie – d-na Curie – ministru, participând la toate atribuţiunile de ministru, făcând parte din Consiliul de Miniştri, – vorbind la Camera şi la Senat, angajând ţara sa.

Chiar la noi, femea poate fi aleasă în Consiliul Comunal, – gira averea Comueni, – obliga

Comuna cu milioane şi milioane, – şi ea nu poate cumpăra un cal sau o vacă fără autorizaţia soţului ei!

Dar femea măritată poate exercita profesiunea de avocat, – reprezenta şi angaja pe clientul său – şi în propriele ei afaceri, – ea este incapabilă.

În privinţa condiţiei, creată femei de Codul civil, nu se putea invoca tradiţia romană, – căci am văzut că la finele Dreptul roman – de la Justinian încoa, femea măritată, este complet capabilă – civilmente, – tutela femei nu mai exista.

Singurele restricţiuni aduse de legiuitor simt privitoare la asigurarea dotei, pe care bărbatul, când dota consistă într-un imobil, nu-l poate înstreina fără consimţământul femei, – şi nici cu acest consimţământ, el nu-l poate ipoteca.

Marea Reformă care se operă azi în sânul Ordinii sociale, consta în egalizarea sub toate raporturile politice şi civile, a femeilor cu bărbaţii.

Ea există deja în Anglia – şi în multe alte ţări

– chiar în Turcia, – ea va veni şi în Franţa şi la noi – căci ea este imperativul zilei de azi.

Această mare Reformă – este o adevărată Révolu ţiune, – căci jumătate din omenire, – privată până acum de ori ce drepturi, – dobândeşte dreptul suveran de a decide de afacerile publice – interesând viaţa şi viitorul naţiunei însăşi: femeile vor aduce o mentalitate nouă – proaspătă, – un spirit de ponderaţiune – şi de conservaţiune în viaţa publică, – căci mai presus de toate ele sunt – nu mnai soţii – dar ele sunt mame: viaţa şi viitorul copiilor lor le interesă mult mai mult – decât interesă pe tatăl acestor copii.

Legiuitorul român prin legea din 20 Aprilie 1932, a corigeat multe din defectele Codului civil de la 1864, semnalate de noi aci:

Iată textul acestei legi, care nu are nevoie de nicio intrepretare:

LEGE

PRIVITOARE LA RIDICAREA

INCAPACITĂŢII CIVILE A FEMEII MĂRITATE

Art. unic.

— Se abrogă din legiuirile în vigoare, în vechiul Regat: art. 197 – 208 inclusiv, alin. 1, din art. 687, punctul 3, din art. 950 şi art. 3.879 din codul civil; art. 15 şi 16 din codul comercial şi art. 624 – 626 inclusiv din procedura civilă.

Articolele: 194,925 şi 1.285 din codul civil, în vigoare în vechiul Regat, se modifică precum urmează:

Art. 194 din codul civil:

„Soţii îşi datoresc unul altuia credinţă, sprijin şi aju-

Căsătoria, nu restrâng capacitatea femeii de a exercita drepturile civile.

Fiecare din soţi, nu răspunde faţă de terţi, decât pentru obligaţiunile ce au contract, afară numai dacă a în puternicit expres pe celălalt soţ să-l reprezinte».

Art. 952 din codul civil:

„Persoanele capabile de a se obliga, nu pot

opune minorului şi interzisului incapacitatea lor’

Art. 1.285 din codul civil:

„Femeia are administrarea, folosinţa şi libera dispoziţie asupra averii sale parafernale».

A doua critică ce se poate aduce Codului civil, în organizarea familiei este că el ţine în minoritate pe băieţi şi pe fete până la vârsta de 21 de ani – deci în stare de incapacitate civilă, de şi el prin reformele ce el a adus Codului nostru civil, în 1906, a autorizat căsătoria tinerilor majori de 21 ani fără a i mai obliga să facă faimoasele acte respectoase, care nu aveau nicio raţiune.

Codul Napoleon de la 1804 a putut fixa majoritatea la 21 de ani – pentru că acum 130 de ani, instrucţiunea „şi în general, cultura erau foarte înapoiate.

Azi cu principiul obligativităţei învăţământului primar, cu cultura ce se răspândeşte nu numai în şcoală, dar prin cărţi şi mai ales prin presă, şi pe care cel mai sărac lucrător sau lucrătoare o citeşte, – azi nu mai este

admisibil a ţine în minoritate pe un tânăr băiat sau fată până la 21 de ani.

Ei pot fi bacalaureaţi la 18 ani, – ei ştiu azi mai mult decât ştiau oamenii din 1804 la 50 de ani.

Se impune, prin urmare, în mod imperativ a reduce epoca majorităţei la cel mult 18 ani.

La această vârstă tânărul trebuie să devină stăpân pe destinele lui, – să-şi croiască, el însuşi, drumul vieţii lui – fără a fi stânjenit de o protecţiyne – mai mult nominală – decât reală, dar care în ori ce caz este jigni-

O a treia critică care se poate aduce şi Codului Napoleon şi Codului nostru civil este că ele admit, precum am văzut, încă usufructul legal al părinţilor asupra averei copiilor lor minori.

„Tatăl în timpul căsătoriei şi după desfacerea căsătoriei, – zice art. 338 e. civ., acel din doi soţi rămas în viaţă, conservă dreptul de folosinţă asupra averei copiilor lor până la vârsta de 20 de ani deplini sau până la emanciparea lor, dacă se va

face înainte de această etate».

Acest drept de folosinţă nu se întinde asupra averei câştigată de copii prin osebită muncă sau industrie sau asupra aceleia ce li s-ar fi dăruit eu condiţia expresă de a nu cădea sub usufructul părinţilor lor (art. 341).

Care este fundamentul juridic al acestei instituţiumi

El este o reminiscenţă a vechiului drept – roman, când fiul de familie nu avea nimic în propriu, – când tatăl de familie i putea confia un peculiu spre adminis-

E1 apare, însă, azi ca suprem injust: copilul conceput este considerat ca deja născut – ca având un patrimoniu propriu, – el este deja – în pântecele mamei lui – o individualitate distinctă: între genitorii lui – şi el nu există niciun raport juridic, – fiecare are personalitatea lui juridică distinctă: cu patrimonii juridice distincte.

În virtutea cărui drept moral – părintele poate revendica un drept de usufruct în averea

copilului său?

Codul civil regulează toate raporturile de drept – şi toate obligaţiile ce el crede necesare, – între părinţi şi copii, – în special prin art. 187 şi 188, el obligă pe copii a da alimente tatălui şi mamei lui în indigenţă.

Trebuie să recunoaştem că această reminiscenţă romană – nu mai are nicio raţiune de a fi în Codul nos – tru, – şi ea va dispare la prima revizuire a acestui Cod.

În fine, o altă critică ce s-ar putea aduce Codului civil este şi acea privitoare la modul cum el regulează succesiunile.

El cheamă pe femeie după al XII grad de rudenie la succesiunea bărbatului ei (art. 679 e. civ.), afară numai când ea nu are avere: în acest caz legea i dă o porţiune virilă în usufruct dacă bărbatul are descendenţi; – dacă are rude de sus sau de jos – femea va succede la o pătrime din averea mortului în plină proprietate.

Trebuie să recunoaştem că această

dispoziţiune este suprem injustă: femeia este tovarăşul de viaţă – de zile bune şi de zile grele ale bărbatului, averea ce el a câştigat – şi mai ales ce el a agonisit, – se datoreşte în mare parte şi sârguinţei şi spiritului de economie al

Cu ce drept – rude de al XII grad – vin ele să înlăture de la moştenirea soţului ei – pe soţia – care a trăit până la moarte cu el – care s-a bucurat de bucuriile – şi care a suferit de durerile şi suferinţele lui l

În ţări – ca în Franţa, unde regimul general – aşiu putea zice comun, este regimul comunităţei bunurilor – inconvenientul este mai mic, pentru că – femea posedă de drept jumătate din averea pe care bărbatul o administrează numai în interesul comunităţei, în timpul căsă

La noi însă, răul este patent şi strigător.

El va trebui neapărat înlăturat.

Cu aceste observaţiuni – am putea zice că Codul civil – a izbutit a organiza familia pe principiile ei naturale, – înlăturând tot ce era

artificial din dreptul ro-

Totul nu este făcut, dar se va face.

AVERTISMENT

Besbaterile care au avut loc zilele trecute în Senat, cu ocaziunea Răspunsului la Mesagiul Tronului, – 1926 – au învederat şi mai bine oportunitatea şi inte – resul Cursului nostru de anul acesta.

Unii oratori au arătat cât de grav este pericolul comunist – atât în alte ţări – cât şi la noi.

Alţii au voit să diminueze sau să atenueze acest pe-

Şi în fine, alţii au tăgăduit că ar exista un asemeni pericol în ţara noastră.

Noi menţinem părerea noastră din prima lecţiune: Socialismul şi Comunismul constituie azi mai mult ca oricând un pericol mondial.

Noi nu facem aici numai un Curs de Economie Naţională, în care să ne ocupăm numai de chestiunea Economiei noastre Naţionale.

Noi facem aici ştiinţă, care nu cunoaşte

graniţe.

Noi studiem doctrina socialistă-comunistă în ea însăşi, – aşa cum ea a apărut pe faţa globului din cea mai adâncă antichitate şi până azi, – precum noi studiem Ordinea socială, – aşa precum ea a fost în trecut –: şi este şi astăzi.

— Nicio dată însă – doctrina socialistă-comunistă nu a fost mai agresivă decât astăzi: ea ameninţă să răstoarne Ordinea socială prin acţiuni revoluţionare – în toate ţările.

Acea ce s-a petrecut ieri în Rusia, – acea ce se petrece azi în Spania, – aceace s-a petrecut ieri în Germania şi în Italia, – şi acea ce vedem noi în Franţa – şi în toate ţările de pe glob, – precum am avut onoarea a vă o spune, este dovada că pericolul comunist este iminent şi universal.

El ameninţă toate ţările – şi acea, – după părerea mea – care este în o şi mai mare primejdie – este România.

Dacă Ruşii merg să combată pe apărătorii Ordinii sociale – şi să susţină pe Comuniştii până

în Spania, în Mongolia şi în China la mii şi mii de kilometri, – ce s-ar putea întâmpla – Doamne fereşte – în caz când ar izbucni o asemeni mişcare în Romănia1?

Hordele comuniste ruse ar invada – cu sutele de mii şi cu milioane – ţara noastră.

Trebuie să vegheăm cu sârguinţa asupra Pacei noastre interne, – şi să menţinem întreg respectul ce datorăm Ordinii sociale – în care noi trăim liniştiţi de atâtea veacuri.

Deci repetăm: *C-aveant Consules!*

Am văzut că Ordinea socială repauză pe trei instituţiuni fundamentale: Familia, Proprietatea şi Statul.

Dintre aceste trei instituţiuni, desigur, cea mai discutată este Proprietatea.

Pentru că Familia ar putea exista şi în Statul comunist, – cum exista în Utopia lui Thomas Moore şi cum renaşte azi în Rusia chiar.

Tot astfel Statul poate fi înlocuit cu acea ce socialiştii şi comuniştii numesc societatea

organizată sau colectivitatea.

Proprietatea – în special proprietatea solului şi a Capitalului – constituie mărul de discordie – fundamentul esenţial, care diferenţiază cele două concepţium.

Nu se poate concepe Ordine socială fără proprietate, care este însăşi piatra ei fundamentală.

Nu se poate asemeni concepe Ordine socialistă sau comunistă în care să existe – mai ales – o proprietate privată asupra solului şi asupra Capitalului, – căci este de esenţa acestei Ordine sociale – desfiinţarea acestei proprietăţi private, – şi colectivisarea întregului capital şi a solului.

Iată de ce de mii de ani, filosofii – jurisconsulţii, – economiştii – se silesc să caute un fundament filosofic acestui drept – atât de important – adevărata basă a ordinii sociale, – fără de care aceasta nu ar putea exista, – nu s-ar putea concepe.

PROPRIETATEA

Ce este Proprietatea?

„Proprietatea, zice art. 480 cod. civ. român (art. 544 cod. civ. francez), este dreptul ce are cineva de a se bucura şi a dispune de un lucru în mod exclusiv şi absolut, însă în limitele determinate de lege».

Din această definitiţiune rezultă:

1. Că dreptul de proprietate, – ca şi libertatea personală – nu este un drept absolut, – dar un drept limitat şi reglementat de legile şi regulamentele Statului: confiiţiunea juridică a lucrurilor supuse dreptului de proprietate, – şi condiţiunea juridică a persoanelor, – este de ordine publică», – nimeni nu poate deroga: lucrurile ea şi persoanele – juridicamente – sunt şi rămân absolut şi exclusiv sub imperiul legii.

2. Că acest drept ne conferă folosinţa lucrului, – adică dreptul de a uşa de lucru şi dreptul de a i culege fructele: aşadar, acest drept este în realitate un drept asupra lucrului, – dar nici de

cum un drept în lucrul însuşi: lucrul, el însuşi şi în el însuşi, rămâne sub imperiul legii, – iar nu al voinţei noastre.

Acest drept de folosinţă este limitat, – noi nu putem să ne folosim sau să usăm de el decât conformându-ne legilor şi regulamentelor.

3. Că, dreptul de proprietate ne conferă dreptul de a dispune de lucru, – adică de a-l înstreina, – de a transmite altuia dreptul nostru, astfel precum legile ni l-au circumscris şi determinat.

— Această este definiţiunea pe care Dreptul Coman însuşi o dă acestui drept: *jus ubendi, fruendi et abutendi.*

Acest drept poate purta asupra lucrurilor corporale, mobile sau imobile, – şi prin extensiune chiar, asupra lucrurilor încorporale, – pură ficţiune a legii: cum asupra unui drept de creanţă, simplă sau garantată cu gaj sau hypotecă.

Proprietatea poate fi materială sau imaterială, intelectuală, artistică, etc.

În fine, ea este exclusivă şi perpetuă:

proprietarul are dreptul de a exclude de la folosinţa dreptului său pe toţi ceilalţi oameni şi de a se bucura de ea perpetuu, atât el cât şi succesorii lui, în infinit, fără nicio limită de timp: dreptul nu se stinge decât când lucrul a perit sau când proprietarul a renunţat la fi.

FUNDAMENTUL FILOSOFIC AI DREPTULUI DE PROPRIETATE

Care este, însă, fundamentul filosofic ai dreptului de proprietate?

Pentru a răspunde, să facem abstracţiune de toate teoriile şi de toate opiniunile emise şi să examinăm lucrul în el însuşi.

Omul vine în lume, ca toate animalele şi ca toate plantele, învestit cu un principiu de viaţă.

Pentru a trăi, omul are trebuinţă de a lua din natură subzistenţa sa, exact ca şi ianimalele – ca şi plan-

Şi, precum nu se poate vorbi de un drept, când este vorba de animale care-şi caută hrana lor în natură, devorând alte animale, sau plante, – sau

de plante, care-şi trag subzistenţa lor din sol – din aer sau din ploaie, – este tot astfel şi cu omul: omul naturalmente nu are niciun drept exclusiv, – el nu are mai mult drept decât animalele sau plantele au asupra lucrurilor din natură.

S – ar putea chiar zice, în principiu abstract şi absolut, că natura este coproprietatea colectivă a tuturor oamenilor, a tuturor animalelor şi a tuturor plantelor, care vin la suprafaţa pământului, – căci, din punctul de vedere al naturii, nu este desigur nicio diferenţă între oameni, animale şi plante, – toţi fiind de aceiaşi esenţă şi fiind opera aceluiaşi autor: toţi având un drept egal la Viaţă.

Dar, din prima zi, între om şi ceilalţi coproprietari ai naturii: animale şi plante, – între animale, ele însăşi, de aceiaşi speţă sau de specii diferite, – ca şi între plante, – s-a angajat o luptă pentru posesiunea obiectelor create de natură şi necesarii existenţei lor.

Omul a prins un iepure, o pasare – sau un

peşte, – el a cules, fructele crescute spontaneu pe un arbore.

Un animal a prins un alt animal mai slab şi l-a devorat sau a păscut iarba de pe câmp, – sau a mâncat fructele din arbore.

Un peşte a înghiţit un alt peşte mai mic decât el.

În fine, arborii mai viguroşi, – vegetalele mai vivace au omorât pe arborii mai slabi sau pe vegetalele mai puţin vivace şi s-au întins peste cadavrul lor, la lumina soarelui.

În stare de natură, aşadar, nu este niciun drept de proprietate, nici în favoarea omului, – nici în favoarea animalelor sau plantelor: nu este decât o stare de fapt, derivând din natura lor proprie, – din trebuinţa lor de a subsiste, – fapt care a condus la acest război general şi universal între toţi oamenii, între toate animalele şi între toate plantele, unii contra celorlalţi.

Dacă omul ar fi fost mai slab, – şi desigur a fost un timp în care el a fost mai slab decât

celelalte animale, – regnul naturii, dominaţiunea naturii: asupra oamenilor, animalelor şi plantelor, – ar fi aparţinut învingătorului: omul ca şi multe alte specii de animale sau vegetale ar fi dispărut de pe faţa globului sau ar fi degenerat în specii inferioare.

Dar din acest război general, omul a ieşit învingător: el a reuşit să pună sub dominaţiunea sa animale şi plante.

Această dominaţiune a omului asupra Naturii este ea însăşi un fapt provizoriu: un cataclism orecare să supravină: un val de mare (– raz-de-mer – ca la Messina –), o inundaţie, un cutremur de pământ – şi omul, cu toate lucrurile pe care le ar fi putut cuprinde, dispare în profunzimele Oceanului sau ale pământului, căci deasupra lui, mai tare, ca el, rămâne şi este tot Natura, autorul lui însuşi.

Dacă o specie animală superioară lui în inteligenţă şi în forţă ar fi creată de Natură, omul, – assemănat altor animale, pe care el le a supus dominaţiunei lui, – ar fi la rândul lui supus

dominaţiunei noului stăpân.

Natura nu învesteşte pe om cu mai mult drept asupra celorlalte animale şi plante – decât acestea au asupra lui: Natura nu creează drepturi. Natura nu creează decât fapte, – raporturi de fapt, – dominate toate de un singur şi unic principiu: forţa; ea nu acordă la niciuna din creaturile lui, un drept superior asupra celorlalte.

Fiara sălbatecă, care, în pădure, devoră – un om căzut în ghiarele ei, uzează, într-adevăr, de aceleaşi drept pe care acesta – omul – 1 ar fi avut de a o ucide

— Şi de a o mânca el însuşi.

Requinul, care ar înghiţi un pescar, ar uza de acelaşi drept pe care acesta-l avea de a-l prinde, a-l ucide şi a-l mânca, el însuşi.

Nu există, propriu vorbind, drepturi naturale, drepturi de care Omul când vine în lume ar fi învestit, ca eu o armură.

Dreptul, ideea de drept, este o creaţiune umană, este un efect al imaginaţiunei şi al

inteligenţei omului: el a inventat-o, – el a creat-o, el a fasonat-o la uşa g lui oamenilor între ei.

Dreptul este un efect al convenţiei primitive pe care oamenii au în cheat-o între ei, în ziua când ei fură obosiţi de a se întreucide: cum se întreucid azi încă animalele sălbatice, căci faţă de acestea, starea de natură pubsistă, astfel, precum ea a fost de la creaţiunea globului nostru.

Acesta este adevărul de fapt.

Să observăm, însă, bine că chiar ajuns la acest moment, când concepţiunea de drept năzări în mintea lui, omul nu a putut să o fondeze decât tot pe forţă.

Vânatul pe care el-la prins, fructul pe care el-la cules pe arbore, peştele pe care el-l a pescuit la marginea unui râu, elle. deţine şi le apără cu forţa în contra ori cărei agresiuni: făcând aceasta el crede că el uzează de un drept, – de un drept natural pentru că toţi oamenii, toate animalele şi toate plantele au dreptul de a-şi apăra viaţa lor.

Obiectul convenţiei dintre oameni a fost

tocmai de a da acestui drept un alt fundament decât forţa: acest fundament a fost recunoaşterea de către ceilalţi oameni a aceloraşi drepturi pe care ei înşişi voiau ca ceilalţi oameni să le recunoască în persoana lor.

Ori de câte ori un om a voit să răpească de la un altul fructul vânatului sau pescuitului sau recoltei lui de fructe, oamenii au convenit de a zice că el comite o violaţiune de un drept, – a dreptului pe care ei-Iau creat prin tacita şi universala lor convenţiune.

Din acest punct de vedere se poate zice cu Kant, că dreptul există în Idee, chiar la epoca când omenii nu sunt încă constituiţi în societate civilă, sub forma de Stat.

Dar la această epocă, – dreptul este un drept pur moral: sancţiunea sa consistă în reprobaţiunea conştienţei universale – şi conştienţei fie căreia.

Bl nu Va deveni un drept efectiv – pozitiv – decât în ziua când oamenii reuniţi în societate, în Stat, guvernat de legi, – 1 vor fi recunoscut, – 1

vor fi proclamat

— Şi sancţionat pozitivamente, – decât în ziua când, ei vor fi pus la „baza lui sancţiunea pozitivă a legii şi a justiţiei.

Din acest moment, Ideea morala a dreptului de proprietate va deveni o Idee legală şi pozitivă.

Este cert că nu legislatorul a inventat Ideea de drept de proprietate, – că el nu a creat dreptul de proprietate, – el nu a făcut decât să recunoască preexistenţa lui şi să-l sancţioneze.

Dacă, în principii! abstract şi absolut, „dreptul de proprietate derivă dintr-o convenţiune universală şi tacită între toţi oamenii, de oare ce noi regăsim Ideea dreptului de proprietate la toţi oamenii, de la primul om, şi pe toată suprafaţa globului, – aplicaţia practică şi efectivă a Idei de drept de proprietate este o creaţiune artificială a legii pozitive: în ceace concerne lucrurile care pot face obiectul ei, – în cea ce concerne modul de a fi ai dreptului de proprietate, – şi în ceace concerne exerciţiul acestui drept.

Care a putut să fie obiectul primei convenţiuni dintre oameni, concernând dreptul de proprietate?

El nu putea fi decât respectul reciproc al persoanei fiecăruia, – şi prin urmare ai dreptului pentru fie care de a-şi apropia din natură lucrurile necesarii subzistenţei lui, – a conservaţiunei lui, – *drept egal şi reciproc.*

Care putea fi durata acestei convenţiuni?

Este mai întâi sigur că niciun om nu are dreptul de a despuia pe un alt om de dreptul egal cu al său şi al celorlalţi, – nici de a angaja generaţiile viitoare.

Toţi oamenii vin – zi de zi – în lume cu aceleaşi drepturi: deci cu dreptul de a accede sau nu la convenţia primitivă.

Nimeni nu poate dobândi în virtutea acestei convenţiuni un drept superior altora, – de oare ce obiectul său era limitat şi nu putea să nu fie: la dreptul pentru fiecare de a se conserva, – şi la obligaţiunea pentru fiedecare de a respecta

personalitatea sa – cu titlu de reciprocitate.

Acesta este singurul şi unicul principiu de drept primitiv şi permanentCare sunt consecinţele naturale ale acestui principiu, adică care sunt drepturile care rezultă pentru indivizi, unii faţă de alţii

Dreptul de a lua din natură lucrurile necesarii conscrvaţiimii lor, toţi având în tot-de-una şi pretutindeni acelaşi drept egal-

Ei pot, aşadar, să-şi apropieze toate lucrurile materiale şi să le adapte la trebuinţele lor, să le consume sau să se serve de e, le-

Să observăm, însă, că, printre lucrurile materiale, sunt unele pe care omul le consumă, le distruge, întrebuinţându-le la usp. giul său, – de exlucrurile de hrană, – sunt însă altele – al căror usagiu numai omul-l poate avea, – materia fiind indestructibilă-

Pentru cele dintâi dreptul de proprietate este întreg, – se poate chiar spune că acesta este singurul drept de proprietate absolut: omul-şi a

apropiat integral obiectul, – el-l încorporat în el, – el a transformat alimentele în viaţa personală, – în energie perso-

Pentru celelalte, omul nu are decât un drept limitat, – un drept de folosinţă, drept care ar trebui să înceteze, – fie în momentul când omul-l abandonă, – când el restituie în natură materia ce el luase din ea, – fie când el însuşi se separă de el prin moarte: lucrul ar trebui să redevină *res nullius* pe care ori ce alt om ar avea dreptul de a-l lua din nou şi de a-l aplica la usagiul

Cessante cauza, cessât effectus: Cauza dreptului de folosinţă era apropiaţiunea în scop de a conserva persoana sa, – aceasta ne mai existând, lucrul recade în starea anterioară acestei apropiaţiuni.

Nu este nicio raţiune, nu există niciun drept de preferinţă în natură asupra acestui lucru în favoarea unei persoane determinată mai mult decât al alteia: fiul primului ocupant nu are mai mult drept decât un altul: toţi oamenii vin în lume

cu aceleaşi drepturi în Natură.

DREPTUL DE PROPRIETATE ASUPRA SOLULUI

Omul pentru a trăi are nevoie de a pune în cultură pământul: el a descoperit misterul germinaţiunii, – el va însămânţa pământul şi-i va ordona să reproducă seminţele ce el a aruncat în sânul său.

În virtutea principiului că omul are dreptul de a uza de Natură şi de toate darurile sale pentru conservaţiunea persoanei sale, – el are desigur dreptul. de a ocupa o bucată de pământ şi de a o cultiva: recolta ce va résulta, fructul muncii sale, – expresia energiei sale morale şi fizice – este desigur proprietatea sa, – precum este proprietatea sa persoana sa cu toate facultă-

Şi acest drept de a ocupa o parte din sol, în scop de a-l cultiva şi a i culege recolta, aparţine deopotrivă la toţi oamenii, presenţi şi viitori, – în tot-de-una şi pretutindeni, – Natura necrcând, între oameni, nicio cauză de preferinţă, – nicio

cauză de decădere.

Dar o dată reculta culeasă, solul reintră în sânul Naturel şi el poate fi reocupat de acelaşi om, sau de un alt om, – toţi având acelaşi drept.

În caşul când omul „pentru a pune în cultură pământul, a trebuit să facă lucrări peliminării, – să investească muncă, – capital, – s-ar putea zice că el rămâne proprietar al lucrărilor de el efectuate, – al plus valutei, – pentru a întrebuinţa un termen juridic, – dar solul rămâne în Natură, – el este şi rămâne un *res nullius,* la dispoziţia tuturor oamenilor presenţi şi viitori.

Pentru a simplifica să luăm un ocupant, care nu a făcut nicio ameliorаţiune, care nu a făcut nicio lucrare agricolă, – nicio însămânţare, – care s-a mulţumit să ocupe un teren, împodobit de arbori fructiferi naturali şi să-i culeagă fructele: cu ce titlu acest om ar putea el să excludă – de la folosinţa acestui teren – pe toţi ceil-alţi oameni presenţi şi viitori *?

El poate să-i excludă în virtutea propriului

său drept de conservaţiune, – dar acest drept încetând, – terenul reintră în Natură: între acest teren şi primul său ocupant nu există niciun raport, – legătura morală existând între ei s-a rupt prin abandonul terenului sau prin moartea posesorului lui.

Şi va fi tot astfel şi în caşul când posesorul a făcut lucrări sau amelioraţiuni: dreptul său şi interesul său personal l-au consiliat să le facă, – dar o dată terenul abandonat voluntar sau prin moarte, ori ce legătură încetează între ocupant şi acest teren: el reintră în Na-

Energia încorporată în acest teren dispare în sol, precum dispare în mormântul lui omul cu toate facultăţile lui morale şi fizice: el însuşi reintră în Natură, de unde el a venit în lume.

Din orice punct de vedere vom considera raportul care există între Om şi Natură, între om şi lucrurile materiale, inclusiv solul, nu résulta niciun drept permanent şi etern al ori căror oameni – al proprietarilor – asupra lucrurilor şi

asupra solului: nu rezultă decât un drept personal – temporar – cel mult viager – general – al tuturor oamenilor – presenţi şi viitori de a uza de Natură şi de lucrurile care se găsesc în sânul său – pentru conservarea vieţii, – a persoanei lor.

Acest drept de conservaţiune constituie – dacă voim – un drept natural şi original, – un drept egal pentru toţi oamenii şi oposabil la toţi oamenii: din coace de acest drept, – ar fi un atentat la dreptul de viaţă al fiecăruia, – dincolo de acest drept ar fi o impietare asupra dreptului egal al celorlalţi oameni.

Din acest principiu rezultă, aşadar, că dreptul de proprietate este intransmisibil: intransmisibil între vii şi a fortiori din cauză de moarte.

Singurul drept pe care omul-Iar putea transmite între vii ar fi dreptul de folosinţă al calităţilor ce el a încorporat în lucrurile materiale sau în sol şi încă el nu ar putea-o face decât pentru durata cât dreptul lui va subsista în persoana lui şi sub aceleaşi rezerve şi condiţiuni

sub care el însuşi-l poseda, – căci nimeni nu poate transmite altele sau mai multe drepturi decât el însuşi posedă: *„nemo în allium plus jura transferre potest quam ipse haberet».* – şi că odată dreptul cedentului resolvat, dreptul cesionarului încetează şi el – *resoluto jure ăantis, resolvüur jus accipientis.*

DREPTUL DE PROPRIETATE LEGAL

Dreptul de proprietate exclusiv şi perpetuu, astfel precum legile-l consacră, – adică dreptul de a exclude – odată pentru tot-de-una pe toţi ceilalţi oameni de la folosinţa lucrurilor, care sunt recunoscute de lege ca fiind proprietatea mea şi de a transmite atât între vii cât şi din cauză de moarte drepturile ce eu însumi am, – nu este un drept natural, – un drept inherent persoanei însă-şi, decurgând din dreptul înnăscut la viaţă al omului, – el este un drept artificial, – o creaţiune a legii pozitive, – a Caţiunei pure, – câte o dată al capriciului şi arbitriului legislatorului.

Iată pentru ce dreptul de proprietate a putut

să poarte asupra altor oameni: în violaţiunea flagrantă a legii naturale de egalitate în': re toţi oamenii, – şi de ce el a putut să poarte – şi poartă încă asupra unor lucruri materiale şi imateriale, care sunt adevărate ficţiuni create de lege, – şi în fine, asupra solului, pe care o infimă minoritate de oameni-l posedă şi-l transmite succesorilor lor, cu exclusiunea imensei majorităţi a celorlalţi oameni.

TEORIILE EMISE ASUPRA DREPTULUI DE PROPRIETATE TEORIA LUI ARISTOTE

Să examinăm acum în lumina faptelor expuse, care prin ele însăşi par indiscutabile, diferitele opiniuni şi teorii emise pentru a fonda dreptul de proprietate pe un principiu filosofic, în virtutea căruia s-ar putea susţine, cum se face curent, că dreptul de proprietate este un drept sacru şi prin urmare inviolabil.

Aristote, cu spiritul lui de analisă, începe prin a distinge bunurile care sunt „de prima necesitate», – şi bunurile care nu sunt de prima necesitate (v. Barthelany st. Hilare, la *Politique d-*

Aristote pg. 10 şi urm.).

El afirma că „fără lucrurile de primă necesitate», oamenii nu ar putea trăi şi a fi fericiţi.

„Proprietatea, după Aristote, nu este decât un instrument al existenţei, – bogăţia, o multiplicitate de instrumente6 ’.

Ori „printre aceste „instrumente ale existenţei” sunt unele care sunt înanimate, – iar altele „care sunt vii».

„Sclavul este o proprietate viue, – primul dintre toate instrumentele».

Pentru a dobândi „lucrurile de primă necesitate», omul creşte vite, pescuieşte sau vânează, ori cultivă pământul, – sau în fine – jefuieşte.

În toate aceste stări „omul nu are trebuinţă decât de munca sa personală – fără a cere subsisitenţa sa schimbului sau comerţului: agricultor, pescar, vânător sau brigand».

După Aristote, „apropiaţiunea, ocupaţiunea a acestor alimente naturale este acordată de natură,

animalelor, îndată după naşterea lor – şi tot aşa şi după întreaga lor dezvoltare. Oare care animale, – în momentul naşterei produc în acelaşi timp şi hrana care trebuie să le fie suficientă până ce vor fi în stare de a se hrăni ele însăşi. Acesta este caşul viviparelor şi oviparelor.

— Viviparele poartă câtva timp în ele însăşi alimentele noilor născuţi: acea ce se cheamă lapte nu este altceva.

„Această posesiune a alimentelor este deopotrivă acordată animalelor, când sunt complet dezvoltate. Trebuie să credem că plantele sunt făcute pentru animale şi animalele pentru om. Domestice, ele-l servesc şi-l hrănesc, – sălbatece, – ele contribue, dacă nu toate, cel puţin o mare parte la subzistenţa sa şi la diversele sale trebuinţe; ele le procură veşminte şi încă alte resurse».

„Dacă dar Natura nu face nimic incomplet, dacă ea nu face nimic în zadar, trebuie să credem că ea a creat toate acestea pentru om».

„Natura, zice încă Aristote, este datoare să ne procure primele alimente, care vin de la pământ, din mare, sau din ori ce alte izvoare».

„Natura trebuie să ne procure primele fonduri, Natura trebuie să asigure hrana fiinţei ce ea a creat şi într-adevăr, ori ce fiinţă primeşte primele alimente de la acela care i-a transmis viaţa.

„Iată pentru ce fructele, animalele formează fondul comun, pe care toţi oamenii ştiu să le exploate».

Aşadar, după Aristote, Natura creând pe om a trebuit să prevadă efectiv la subzistenţa lui: fructele, animalele, – a fortiori pământul – constituie *un fond comun* pe care toţi oamenii pot şi ştiu să-l exploate, din care toţi oamenii pot trage „lucrurile de prima necesitate», – „instrumentele existenţei lor».

Aceasta este acea ce Aristote numeşte *dobândirea naturală* a bunurilor, – adică proprietatea propriu-zisă.

Această dobândire nu cere muncă: omul nu are decât să ia din natură lucrurile de primă necesitate, – indispensabile existenţei lui.

Ori ce întrece această primă necesitate se cheamă bogăţie, – pe care Aristote o distinge categoric de proprietate.

„Rămâne de văzut, zice Aristote, – dacă dobândirea lucrurilor nu este decât o ramură a administraţiunei domestice sau o ştiinţă aparte: mai întâi, acel care posedă această ştiinţă trebuie să cunoască izvoarele *bogăţiei şi proprietăţii.* Trebuie să admitem că proprietatea şi bogăţia îmbrăţişează obiectele cele mai diverse. În prim loc, se poate cineva întreba dacă arta agricultorului şi în general căutarea şi dobândirea de alimente este cuprinsă în dobândirea bunurilor sau dacă nu formează un mod special de a dobândi».

Pentru Aristote „singurele moduri de existenţă, în care omul nu are trebuinţă de a aduce decât munca sa personală fără a cere

subzistenţa sa schimbului sau comerţului sunt: nomad, agricultor, brigand, vânător sau pescar”: ele constituie *„o dobândire naturală*

Toate celelalte moduri derivă din schimb şi comerţ, şi ele servă la dobândirea de bogăţii – iar nu a proprietăţii şi nu formează de loc parte din „dobândirea natu-

„Vânzarea, într-adevăr, zice Aristote, nu face de loc parte din dobândirea naturală».

La origine, schimbul nu exista, – în sânul familiei, totul este comun.

Mai târziu, când familia s-a înmulţit, când alte familii s-au fondat, va fi desigur un schimb, dar el nu va purta decât asupra strictelor trebuinţe: „el nu va merge, zice Aristote, din colo de trocul victualelor necesarii».

„Acest gen de schimb, zice Aristote – este cu adevărat natural şi nu este propriu vorbind un mod de dobândire, de oare ce el nu are alt scop decât de a prevedea la satisfacţiunea trebuinţelor noastre naturale».

„Dar de îndată ce aceste raporturi de ajutor mutual s-au transformat şi s-au dezvoltat prin importaţiimea obiectelor de care erau oamenii privaţi şi prin exportaţiunea acelora de care ei aveau în abundenţă, necesitatea introduce uzul monedei, victualile indispensabile fiind prin natura lor greu de transportat

Acesta a fost origina bogăţiei, zice Aristote.

„Cu moneda, născută din primele schimburi indispensabile, născu vânzarea, – altă formă de dobândire, excesiv de simplă la origine, dar perfecţionată îndată prin experienţă, care revelă în circulaţiunea obiectelor izvoare şi mijloace de profit considerabile[1] ’.

„Comerţul produce bunuri, nu în mod absolut, dar prin transmiterea obiectelor preţioase între ele însăşi».1).

„Dobândirea bunurilor este, aşadar, dublă, zice Aristote: comercială şi domestică – aceasta necesară şi estimată cu drept cuvânt, – cealalta

1 Aristote respinge cu mii de ani înainte teoria lui Adam Smith că comerţul na produce o valoare : el recunoaşte că objetele deja preţioase augmentă prin comerţ valoarea lor.

despre ţuită nu cu mai puţin drept, ca nefiind naturală şi nerezultând decât din colportagiul obiectelor.

„Iată pentru ce cu drept uşura este execrată pentru că ea este un mod de dobândire născut din bani înşişi şi nedând destinaţiunea pentru care el a fost – creat. Banul nu trebuie să serve decât la schimb şi dobânda ce se trage din el 1 multiplică, cum-l indică foarte bine numele ce i se dă în limba greacă: ***(Togos!).*** Tot ei sunt aci exact assemănaţi copiilor. Dobânda este banul produs de ban şi este din toate modurile de dobândire cel mai contrariu naturii».

Dacă dobândirea domestică a lucrurilor de primă necesitate este naturală, – deci legitimă – dacă toţi oamenii au dreptul de a trage subzistenţa lor din natură

— Creatoarea lor – nu rămâne mai puţin adevărat o dificultate a fi resolvată: este conflictul inevitabil care poate supraveni între oameni cu ocaziunea exerciţiului acestui drept natural, – din

ocupaţiunea lucrurilor necesarii existenţei: animate sau inanimate, oameni sau lucruri: unii şi alţii ar putea dori, în aceleaşi moment, aceleaşi lucruri.

Cine va tranşa conflictul1? Cum se va resolva el1?

Aristote emite aci un principu care luminează cu o lumină crudă şi brutală tot acea ce lumea ascunde de urât şi de hidos în sânul ei, – principiu din nenorocire adevărat în el însăşi, pe care nimic nu-l poate dezminţi.

— Pe care nimic nu-l poate înlocui.

„Virtutea, zice Aristote, are dreptul – când ea are mijlocul – de a uza până la un oare care punct, – chiar de violenţă, – şi că victoria presupune în tot-de-una o superioritate, lăudabilă din oare care puncte de vedere. Este posibil de a crede că forţa nu este nicio dată lipsită de merit şi că aci toată contestaţiunea nu poartă realmente decât asupra noţiunei de drept, pusă pentru unii în bunăvoinţă şi în umanitate şi pentru ceilalţi în dominaţiunea

celui mai forte».

Iată dar dreptul fondat pe forţă, – forţa implicând meritul, superioritatea şi superioritatea creând dreptul asupra lucrurilor şi asupra oamenilor.

Din acest principiu, într-adevăr, Aristote trage dreptul stăpânului de a comanda sclavului său.

Natura, creând pe oameni diferiţi şi inegali, a asemnat unuia dreptul de a comanda şi celui-l-alt datoria de a se supune.

„Trebuie necesarmente, zice Aristote, să convenim că ore care oameni ar trebui să fie pretutindeni sclavi, şi că alţii nu ar trebui să fie nicăieri».

Aceia care sunt destinaţi de natură să fie sclavi nu sunt în realitate decât instrumente animate, viui, necesarii vieţii şi fericirei stăpânilor lor.

„Aceasta este o lege generală, care trebuie necesarmente să guverneze între oameni: când

cineva este inferior semenilor săi – atât cât corpul este sufletului – bruta, omului, – şi aceasta este condiţiunea tuturor acelora la care întrebuinţarea forţelor corporale este singurul şi cele mai bune foloase ce se poate trage din ei: cineva naşte sclav prin natură».

„De alt-fel utilitatea animalelor private şi a sclavilor este aproape aceiaşi: unii, ca şi alţii, ne ajută, prin concursul forţei lor corporale, a satisface trebuinţele existenţei. Natura însăşi o voieşte, de oare ce ea face corpul oamenilor liberi diferit de acela al sclavilor, dând acestora vigoarea necesară în marele lucrări ale societăţii, făcând din contra pe cei dintâi incapabili de a curba statura lor potrivită la funcţiunile vieţii civile, care se împart pentru ei în ocupaţiuni de război şi de pace».

Aristote, însă, nu se lasă amăgit de sofismul lui, căci el însuşi convine „că se întâmplă adesea totul contrariu, unii nu au decât corpul, precum alţii nu au decât sufletul».

Această ob ecţiune nu încurcă pe Aristote, – el scapă afirmând că dacă se poate cunoaşte frumuseţea corpului pentru că ea este aparentă, este dificil de a judeca de acea a sufletului: că prin urmare trebuie să ne referim la fapt pentru a judeca dreptul: aceia care sunt sclavi sunt pentru că Natura a ordonat ca ei să fie sclavi.

Faptul, însă, este rezultatul forţei şi forţa dă naştere meritului şi probează superioritatea, – prin urmare forţa creează dreptul de a comanda.

Dintre toate analisele, care au fost făcute asupra dreptului de proprietate, precum vedem – aceea a lui Aristote rămâne cea mai adevărată, cea mai subtilă şi cea mai completă.

Natura creează omul şi tot ea-l înzestrează cu mijloacele necesarii existenţei sale.

Dobândirea acestor mijloace este naturală, deci legitimă, – ea singură creează proprietatea: toţi oamenii au aceleaşi drepturi egale asupra lucrurilor create de Natură pentru trebuinţele lor: animalele, plantele, pământul constituie fondul

comun al tuturor oamenilor.

Tot ce întrece dobândirea de bunuri de primă necesitate este contra Natur ei: modurile diverse de dobândire, inventate de om: schimbul, vânzarea, moneda – împrumutul cu dobândă – etc., sunt moduri derivate, artificiale, – ele creează proprietatea artificială – bogăţia – nu proprietatea naturală.

Această singura este legitimă, pentru că ea este naturală, – cealaltă este *„pe drept dispreţuită”* pentru că ea este artificială.

Această distincţiune este irefutabilă, ireductibilă.

Omul are dreptul de a trăi, – toţi oamenii au acelaşi drept, – ei au toţi dreptul egal de a cere de la Natură *„lucrurile, de primă necesitate»,* – posesiunea lor singură poate fonda proprietatea legitimă şi încă această posesiune este ea însăşi rezultatul forţei: forţa creează dreptul.

Tot ceace omul prelevă din natură din colo de acea i este necesariu existenţei constituie

„bogăţie», o proprietate ilegitimă, o uşurpaţiune, – căci el priveză pe ceilalţi oameni de drepturile lor naturale la aceste lucruri:

Bogăţia este opera legii. Legea creează mijloacele de a o forma, – ea o protege, – ea este opera omului – nu a naturii.

Socialiştii nu au inventat nimic, când ei susţin că deşi trebuie să desfiinţăm proprietatea asupra solului şi a capitalului, totuşi trebuie să recunoaştem ca legitimă posesiunea, proprietatea obiectelor de consumaţiune şi de prima necesitate.

Aristote a spus-o înaintea lor cu 2500 de ani.

TEORIA JURISCONSULŢILOR ROMANI

Am văzut că Aristote fondează dreptul de proprietate pe ocupaţiune, – dobândirea naturală a lucrurilor animate sau inanimate necesarii existenţii omului, – şi bogăţia pe lege, – una şi alta luând totuşi izvorul lor în forţă, – pentru că forţa implică prin ea însăşi virtutea, meritul, superioritatea.

Jurisconsulţii romani fondează, şi ei, proprietatea originală pe ocupaţiune, – dar din alt punct de vedere decât Aristote.

Toate lucrurile fiind, la origine, *res nullius,* ei au admis că ele pot deveni proprietatea primului ocupant: *res nidlius primi occupanti fit.*

În al doilea rând, pentru Romani, proprietatea inimicului este un *res nullius,* pe care ori cine o poate lua cu forţa.

Războiul este pentru, Romani mijlocul, prin exca lenţă, de a dobândi proprietatea.

Cu toate acestea, a fost un timp când ocupaţiunea nu a fost recunoscută de Romani ca un mijloc de a dobândi proprietatea decât în contra Barbarilor şi în contra popoarelor în contra cărora ei au declarat război după ritualul Dreptului Ginţilor, – adică un *justum ac pium bellum.*

Toate celelalte moduri de dobândire a proprietăţii sunt moduri derivate, – care presupun că dobânditorul a dobândit dreptul lui de la un

autor anterior.

Intru cât priveşte pe sclavi, Romani au admis, în favoarea lor şi în contra lor, că omul prins în războiu cade în servitute: *caşul lui ReguMus.*

Pentru ce? Pentru că, ziceau ei, învingătorul are dreptul indiscutabil de a ucide pe adversarul său: deci acela care poate mai mult poate şi mai puţin: el ar putea să se mulţumească de a-i ridica numai libertatea şi a-i lăsa viaţa. (v. Institute ş 3, de jure personarum).

Şi tot astfel a fost şi pentru ori ce pradă de războiu: aceasta a constituit un drept de proprietate prin exce-

Ocupaţiunea naturală *rerum nullius* şi războiul, iată cele două fondamente ale dreptului de proprietate după Romani: principii aplicate în epoca română de toate popoarele şi consacrate şi de legislaţiunea Franceză şi Română.

Această teorie a fost reluată şi susţinută de Grotius, de Cujas şi de toţi jurisconsulţii Evului

Mediu, – ea este de altfel, la baza Codului civil Francez şi a Codului nostru civil, care consacră usucapiunea, – instituţiunea Prescripţiunei, – fondată numai pe posesiune, adică pe ocupaţiune: aceasta este *humani generis quies.*

TEORIA CREŞTINĂ

Cu prăbuşirea Imperiului Roman şi cu întunericul care a acoperit lumea în timpul invasiunilor Barbarilor, discuţiunea principiilor pe care repauză dreptul de proprietate s-a înecat şi ea în cataclismul universal.

Christianismul abandonă bogăţiile pământeşti, pentru a se mulţumi cu fericirea cerească.

Săracilor şi celor miserabili, – ba chiar publicanilor şi curtesanelor, – el le promite paradisul ceresc.

Bogaţilor, el le zice: că săracii vor intra mai uşor în împărăţia cerului decât ei însăşi.

Cât pentru Biserica creştină, nu numai că ea nu a dispreţuit bogăţiile terestre, – dar din contră,

ea s-a pus să le adune, – acmnulând tesaure peste tesaure, de care ea a făcut adesea o întrebuinţare pernicioasă pentru societate:

Biserica a profesat caritatea, este adevărat, – dar ea a practicat-o începând cu ea însăşi.

Contrariu principiilor generoase, pe care apostolii şi primii părinţi ai Bisericii se siliseră să le inculce omenirii, Biserica a practicat acapararea averilor private şi chiar uzura.

„Sunt mai multe membre, zisese Evanghelia. (I. Corinth XII) dar toate nu fac decât un trup».

„Noi suntem toţi rude, toţi fraţi, toţi fii ai aceluiaşi tată, a zis Stul Yasile. Tatăl nostru după spirit este a celaşi Dumnezeu, – Mama noastră, după carne, este acelaşi pământ, din glia căruia noi toţi am fost făcuţi».

„Noi suntem fraţii voştri după dreptul natural, – şi cum nu am merita şi noi titlul de fraţi *? – noi suntem creştini care nu avem decât un Dumnezeu, tatăl nos-

„Săracii sunt fraţii noştri, zicea Grigorie

Nazariteanul, deoarece ei au primit un nume asemănător cu al nostru, – pentru că ei au fost făcuţi ca şi noi după chipul lui Dumnezeu».

„Legea umană, a zis Sfântul Ion Chrisostom (Homelia 22, Scrisoare către Epheziani), poate să recunoască diferenţele pe care ea le-a instituit, – dar în ochii lui Dumnezeu, binefăcătorul nostru, ei sunt tot una».

Doctrina părinţilor Bisericii este categorică şi constantă: ea este în contra bogaţilor şi în contra bogăţiilor, – tot ce noi posedăm este al lui Dumnezeu, – nu există al tău şi al meu.

„Dacă vrei să fii perfect, zice evanghelistul Matei (XIX 20 – 23) vinde toate bunurile tale şi dă-le la să-

„Pământul, a zis Sfântul Ambrozie, a fost dat în comun bogaţilor şi săracilor.

„Pentru ce voi bogaţilor vă arogaţi singuri dreptul la proprietatea lui?

„Natura a pus în comun toate lucrurile, pentru uzagiul tuturor.

„Natura a creiat dreptul comun şi uzurpaţiunea a făcut dreptul privat».

În ceea ce priveşte sclavajul, primii părinţi sunt pe faţă în contra lui.

„Legile lumii, a zis Sfântul Chrisostom, cunosc diferenţa a doua rase, – dar legea comună a lui Dumnezeu o ignoră, căci Dumnezeu face bine la toţi, – el deschide Cerul tuturor indistinct».

Şi Lactenţiu, generalizând, zice: „Dumnezeu care a făcut pe oameni a voit ca ei să fie toţi egali. Precum le-a distribuit deopotrivă lumina, el a dat la toţi echitatea şi virtutea.

„Înaintea lui Dumnezeu nu sunt nici sclavi, – nici patroni – stăpâni, – căci, pentru că el este părintele nostru comun, noi suntem toţi liberi. Înaintea lui Dumnezeu nu sunt săraci decât acei care nu au justiţie, – nu sunt bogaţi decât acei care sunt plini de virtuţi».

Pentru Sfântul Augustin, dreptul de proprietate este un fapt al Regelui, – al Legii:

„În virtutea cărui drept, fiecare posedă aceia

ce el posedă? Nu este oare în virtutea dreptului uman? «Jăci după dreptul divin, Dumnezeu a făcut pe bogaţi şi pe săraci din aceeaşi ţărână şi este acelaşi pământ care i poartă. Aşadar, în virtutea dreptului uman pot să zic: acest palat este al meu, – această casă este a mea, – acest sclav este al meu. Dar dreptul uman nu este altceva decât dreptul imperial».

Aşadar, după fondatorii Bisericii creştine, proprietatea este o creaţiune a omului, – a legii umane, – ea nu este un drept natural, – un drept divin.

Toţi oameni se nasc egali, – şi inegalitatea de bogăţii, care se află azi între ei, este opera omului, a legii...

Această inegalitate este contrarie legii divine, – lege care a voit ca toţi oameni să fie egali între ei.

Posesiunea pământului, în special, este ilegitimă, pentru că pământul a fost dat de Dumnezeu tuturor oamenilor, – iar nu numai la o

mână de oameni, – proprietarilor.

Proprietatea solului, acaparată de proprietari, este dar şi ea ilegitimă.

TEORIA DREPTULUI NATURAL.

Teoria dreptului natural este reprezentată de Fichte, de Kraus, de Hegel.

Ea face să derive dreptul de proprietate din dreptul natural al omului de a exista.

Omul vine în lume cu dreptul de a trăi.

Pentru a trăi el are nevoie să îşi apropie din natură lucrurile necesare existenţei lui…

Apropiaţiunea acestor lucruri este, aşadar, legitimă… – ea este o prolongaţiune a personalităţii omului în lumea exterioară.

În contra acestei teorii se poate ridica mai multe obiecţiuni. Cea mai gravă este că toţi oamenii având acelaşi drept la lucrurile care sunt în natură, – fie care nu are nimic: dreptul unuia anihilând dreptul celuilalt.

TEORIA CLASICĂ ECONOMICĂ

Teoria clasică economică este irepresentată

de Şcoala clasică: Adam Shmith, – Ricardo, – *J.* P. Say, – Bastiat, etc. şi întreaga Şcoală clasică economică.

Mobilul acţiunilor noastre, pretinde această Şcoală, este interesul personal: el împinge pe fiecare la muncă. Acest interes personal este general şi egal la toţi oamenii. Acţiunea fiecăruia este mărginită de interesul personal egal al celorlalţi.

Pentru a satisface interesul personal, singură proprietatea este proprie acestui scop: Ea va asigura fiecăruia produsul muncii lui, – cu cât el va munci mai mult cu atât el va avea mai mult.

În contra acestei teorii se poate zice, mai întâi, că nu este exact că interesul personal este egal, acelaşi la toţi oameni, – că sfera lor de acţiune ar avea exact acelaşi diametru.

Mobilurile oamenilor sunt diverse: câte odată ele se înalţă până la altruism, – adică până la jertfa de sine în favorul celorlalţi, dar altă dată, el degenerează în egoism şi împinge pe om la

transgresarea sferei lui de acţiune şi la împiètarea asupra drepturilor egale a celorlalţi.

Pentru a determina acţiunea şi dreptul fiecăruia este aşadar nevoie tot de intervenţia legiuitorului.

TEORIA MUNCII

Teoria muncii este reprezentată, mai ales, de Locke, – şi după el de Tliiers, – acesta într-un mic opuscul foarte eloquent şi atrăgător: *la Propriété.*

După această teorie, proprietatea este produsul mun-

Prin muncă, omul ia din natură materia primă şi o adaptă la trebuinţele lui.

Făcând aceasta, omul a dat acestui lucru o valoare, – adică a creiat o utilitate.

Această valoare, această utilitate, încorporată de om în lucru, este desigur un produs al energiei, al inteligenţei, al muncii omului: este proprietatea lui.

Această teorie – explică admirabil creaţiunea şi dobândirea proprietăţii mobiliare, – adică a

creaţiunei valor ei încorporată prin munca omului într-un obiect mă-

Ea, însă, nu poate explica legitimitatea posesiunii solului, care, – împreună cu facultăţile lui originale, cu imensele bogăţii de tot felul ce el poartă în sânul său, – nu este creaţiunea omului, – produsul muncii şi inteligenţei lui: Solul cu toate facultăţile lui este o creaţiune a naturii, – care este, însă, a tuturor oamenilor, prezenţi şi viitori; deci al nimănui, în particular.

TEORIA LEGII

Teoria Legii este reprezentată de Hobbes, de Montesquieu, de Bentham şi în general, de Şcoala utilitară engleză.

Legea, după această teorie, creiază proprietatea. Înaintea legii proprietatea nu există, – sau dacă ea există, ea este numai în Idee, cum zice Kant.

Legea o recunoaşte, – Legea o proclamă, – Legea o sancţionează, – proprietatea este aceia ce legea voieşte ca ea să fie. Ea există în virtutea

legii şi în limitele şi cu atributele pe care legea i le fixează.

Ori cine înţelege, ce periculoasă este această teorie. Dacă legea creiază proprietatea şi fixează limitele şi atributele ei, – o lege nouă o poate desfiinţa sau în ori ce caz poate modifica modul ei de a fi, supunând-o la noi şi grave restricţiuni, – care pot altera chiar esenţa şi natura ei.

CONCLUZIE

Examinate în ele însăşi aceste diverse teorii, trebuie să recunoaştem, că deşi fiecare din ele conţine un grăunte de adevăr, niciuna nu este în stare de a justifica şi legitima, în plenitudinea lui, dreptul de proprietate, – mai ales dreptul de proprietate asupra solului.

Aceia ce explică şi justifică, după noi, proprietatea, şi însăşi proprietatea solului, este utilitatea ei socială – este că omul nu a descoperit până azi niciun alt sistem care să i poată asigura, siguranţa zilei de mâine, a lui şi a familiei lui.

Sub regimul proprietăţii private, fiecare

individ poartă în sine un jandarm şi un judecător:

Jandarmul, – adică interesul lui personal, – îl împinge necontenit la muncă, – cu cât el va munci mai mit, – cu cât el va economisi mai mult, cu atât el va avea mai mult.

Judecătorul, adică conştiinţa lui, îl pedepseşte, lăsându-l să moară de foame, – nimeni nu-i va întinde o mână de ajutor.

Sub regimul proprietăţii private, fiecare are certitudinea că tot ce el va dobândi prin munca lui îi va aparţine lui, exclusiv şi perpetuu, – el va încorda toată activitatea lui, toată sârguinţa lui, în a spori cât mai mult produsul şi valoarea acestei munci.

Graţie acestei sforţări continui şi graţie emulaţiunei dintre toţi membrii societăţii, nu numai individul va prospera, dar societatea însăşi, – căci totalitatea sforţărilor membrilor societăţii contribue la întărirea şi prosperitatea ei.

Interesul personal al fiecăruia este sauvgarda nu numai a individului, dar a societăţii însăşi.

Acest interes personal ar dispare în ziua când omul ar şti că produsul muncii lui nu-i va mai aparţine lui, exclusiv şi perpetuu.

În regimul Socialisto-Comunist, produsul muncii fiecăruia aparţine comunităţii, – interesul personal al fiecăruia dispare, – se topeşte şi se confundă în interesul colectivităţii, – în interesul colectiv.

În locul libertăţii muncii, în locul libertăţii de alegere a profesiunii şi a locului unde cineva va exercita această profesiune, în regimul Socialisto-Comunist, va trebui să introducem munca obligatorie, – adică lângă fiecare muncitor va trebui să punem un jandarm, care să-l împingă şi să-l silească la muncă, în profesiunea şi în locul desemnat lui de colectivitate.

Nimeni nu va munci mai mult decât va trebui ca să nu incurgă un blam sau o pedeapsă, – munca lui va fi tot atât de puţin rodnică, – ca şi a sclavului din antichitate.

Iată pentru ce Karl Rodbertus Jagetzov,

adevăratul părinte al Socialismului modern, după ce arată că singura mântuire a societăţii noastre stă în abolirea proprietăţii solului şi a capitalului, el adaugă, într-o scrisoare celebră, ce el a adresat amicului său von Kirchman, intitulată *Zur Beleuchtung der Socialen Frage:*

„Sunt, însă, departe de a propune o atare soluţiune prezentului. Nu cred, în orice caz, în absoluta trebuinţă a proprietăţii solului şi a capitalului, cred însă în necesitatea ei relativă pentru timpul de azi.

„Nu cred că libera voinţă a societăţii este azi destul de tare ca să se facă inutilă – constrângerea la muncă, pe care această instituţiune o exercită asupra ei. Nu cred, aşadar, pentru a mă exprima scurt că societatea şi-a sfârşit deja drumul său prin pustie, – că forţa ei morală este deja atât de tare încât să poată cuceri, şi pune în valoare, ţara făgăduită a emancipaţiunii de proprietatea solului şi a capitalului».

ISTORIA OMULUI ŞI A DREPTULUI DE PROPRIETATE PERIOADA PREISTORICĂ

Diferenţele esenţiale între om şi animale sunt, mai ales, două:

Omul se perfecţionează prin împreună convieţuire cu alţi oameni, – căci omul singur posedă mijlocul – limbajul – de a comunica altor oameni sentimentele lui, – ai face să se împărtăşească de toate senzaţiile care zbuciumă sufletul lui: Animalele nu, – ele cel mult pot contracta năravurile rele unele de la altele, – între ele nu există nicio comunicaâiune, – ele sunt azi, acea ce ele au fost în tot deauna.

Dar pe când animalele nu lasă în urma lor decât squeletul lor, – oasele, dinţii lor, etc., – după care noi putem deduce forma lor şi felul nutriţiunei lor, – omul lasă în urma lui monumentele create de mâna şi mintea lui.

După aceste monumente se poate reconstitui Istoria Omului, – din momentul chiar al apariţiunei lui pe coaja globului nostru.

Două perioade se pot distinge, în această lungă cale – de milioane de ani – ce omenirea a parcurs.

O Perioadă preistorică – şi o Perioadă istorică.

Perioada preistorică, la rândul ei, se împarte în patru alte Perioade, – toate urmând ciclul dezvoltărei omului.

I. Prima este Perioada zisă a Deluviului, în care omul trăia, chiar în Europa, cu Mamouthul, Ursul din Caverne – *Rinocerus triehorhinus,* şi alte animale dispărute: aceasta este epoca *pălaeolitică* sau *archaelitică,* adică vârsta de piatră, în care toate instrumentele şi ohjectele fabricate sunt din *piatră necioplită.*

II. A doua Perioadă este acea a *pietrei cioplite,* în care armele şi instrumentele sunt tot din piatră – însă mai variate şi mai numeroase: ele sunt frumos cioplite şi poleite: *epoca neolithică.*

Graţie acestor gravuri, înscrustate în armele şi instrumentele lor de piatră, noi putem fixa cu

precisiune felul animalelor, care au fost contimporane omului din această perioadă.

III. A treia Perioadă este acea a *Bronzului,* – omul a descoperit focul – şi graţie lui el poate fabrica acum toate armele şi instrumentele lui din acest metal maleabil.

IV. În fine, a patra Perioadă este acea a *Ferului,* din care omul fabrică acum toate uneltele lui, toate instrumentele şi armele lui.

Aurul a fost cunoscut şi utilizat pentru ornamentaţiuni chiar din timpurile cele mai primitive, – pe când argintul nu a apărut decât foarte târziu.

Ideea de proprietate privată apare deja în mintea omului în această epocă preistorică.

Ea se aplică mai întâiu la armele din piatră necioplită, la armele din piatră cioplite – sau la armele şi instrumentele de bronz şi de fier în epocile bronzului şi fierului, – la oasele, la dinţii, la peile animalelor, prinse

Omul preistoric nu a dispărut din mijlocul

nostru, – el trăieşte azi tot astfel, precum el a trăit altă dată.

Astfel sunt încă azi triburi barbare întârziate în epoca de piatră, – altele sunt în acea a bronzului – şi în fine, altele în acea a fierului: de ex: Hotentoţii, locuitorii din Insulele Andamann, Tausmanienii – Figienii – Taitienii – Insularii din Tongo – Esquimoşii, locuitorii din Patagonia, din Insulele de Foc, etc.

Vezi: *Joly, L-Homme avant les Métaux*: – *John Lnbockf L-Homme prêistoriaue.*

PERIOADA ISTORICĂ

Şi această Perioadă se poate împărţi în cinci mari perioade, după felul de a fi şi de a trăi al omului:

I. Perioada de popor vânător şi pescar.

II. Perioada de popor păstor şi nomad.

III. Perioada de popor agricol.

IV. Perioada de popor industrial manual şi comercial.

V. Perioada de popor industrial, întrebuinţând

maşinile, aburul, electricitatea, etc.

I. *Perioada de popor vânător şi pescar.*

Oamenii au trăit în această epocă – ca şi animalele şi plantele – din darurile Naturii: ei au cules fructele naturale de pe pom sau crescute pe pământ, – au vânat animalele sălbatice sau au pescuit peştele din apele râurilor sau mării.

În această perioadă omul nu se întreabă nici cine a creat aceste daruri, – nici cum el le-a creat. Ocupaţiunea acestor daruri este singurul lui mijloc de existenţă.

Fiecare vânează sau pescuieşte, ori culege fructele din Natură pentru sine, – nicio acţiune colectivă nu există între ei.

Drept locuinţă, omul ocupă cavernele naturale sau simple cabane formate de arbori sau pe care ei le acoperă cu piei de animale sălbatece, în care aşternă frunze sau coji de copaci.

Ideea de proprietate privată, care deja licărea în mintea omului în epoca preistorică, lărgeşte câmpul ei de aplicaţiune: ea se aplică nu

numai la instrumentele lor, dar şi la produsul vânatului şi pescuitului lor.

O proprietate colectivă, chiar, începe să existe: ea poartă asupra teritoriului asupra căruia întreg tribul vânează sau pescuieşte – şi pe care el, cu armele, – 1 apără în contra incursiunilor din afară.

Când populaţiunea s-a înmulţit, sau când pescuitul sau vânatul nu mai pot satisface toate trebuinţele ei de hrană, – o parte din populaţie emigrează, – ocupă noi teritorii, – ceea ce nu va putea adesea face decât prin război.

În această epocă primitivă, – prima perioadă din viaţa istorică a omului, – găsim la aceste populaţiuni şi o ore care organizaţie politică: şeful familiei este, în acelaşi timp, şi judecător şi şef suprem politic.

Astăzi, încă, mai există popoare întârziate în această primă perioadă a Istoriei Omului, trăind din vânat: în Africa – Hotentoţii, – şi chiar unele triburi ethiopice, şi în Australia, – în Insulele

Polynese.

Iar popoare trăind din pescuit, întâlnim încă multe triburi în regiunile Polului Arctic de Nord.

II. *Perioada de popor păstor şi nomad.*

Dar omul a făcut un pas mai departe: el a învăţat să domesticească animalele, – pe care le întrebuinţează fie la muncă, – fie pentru a-şi procura hrana zilnică: laptele, lâna, pielea sau carnea lor.

Ocupaţiunea fructelor Naturii, vânatul şi pescuitul devin mijloace de hrană accesorii pentru om.

Deşi încă el cere tot de la natură, şi hrana lui şi hrana vitelor lui, – omul s-a emancipat puţin de ju-

E1 are o locuinţă, – un adăpost permanent pentru el şi vitele lui, – şi veşminte mai apropiate în contra intemperiilor climei.

Familia nu se mai dizolvă atât de devreme, de oare ce mai mulţi oameni pot trăi pe acelaşi teritoriu, supus păşunatului.

Capitalul apare şi el sub forma posesiunii de vite domestice şi cu el şi diferenţa de clase: oamenii se împart deja în acei ce au ceva – şi acei ce nu au nimic, – aceştia trăind în dependenţa celor dintâi, – ei devin sclavii

Producţiunea are loc numai în vederea consumaţiunei proprii. Nimeni nu produce decât pentru sine, – şi atât cât i trebuie lui şi familiei lui.

Moneda nu există.

Însuşi Dreptul face noi progrese: dreptul de proprietate privată se întinde la nouile dobândiri realizate de om, – asupra vtelor sale, – care constituie un adevărat *Capital.*

Dreptul penal apare şi el pentru a garanta viaţa şi proprietatea individului.

În fine, ideea unei Dumnezeiri năzăreşte în mintea acestor oameni: ei concep deja o adevărată *Religiune.*

Toate popoarele, care au plecat din platourile Asiei, de sus pentru a veni în Europa şi a forma populaţiunea acesteia, erau deja ajunse la acest

grad de cultură.

Azi mai există, încă, asemeni popoare care trăiesc în stare nomadă, din creşterea vitelor, atât în Asia cât şi în Africa.

III. *Perioada de popor agricol.*

În fine, Omul a descoperit misterul germinaţiunei pă1mântului.

În loc să umble din loc în loc şi să caute hrana lui şi a vitelor lui, el se fixează locului, – cultivă pământul, – 1 însămânţează şi-i ordonă să reproducă seminţele de el aruncate în sânul lui.

Din acest moment, începe pentru om adevărata viaţa socială.

Din sclav al Naturii, – ce el era până acum, – aşteptând tot de la generositatea ei, – el impune de aci înainte Naturii de a i produce, acea de ce el va avea trebuinţă.

Cu cultura pământului, un nou drept de proprietate apare: *proprietatea solului.*

De unde noi relaţii sociale şi civile între oameni, – de unde noi organe pentru a satisface

nouile trebuinţe sociale.

Pământurile fertile fiind adesea răspândite şi despărţite prin văi şi munţi, familia a trebuit să se dizolve, – dar interesul apărării comune în contra invasiunei altor triburi – i obligă să formeze între ei o Ligă de apărare, – un adevărat Stat.

Pentru îndeplinirea misiunei acestuia – apărarea teritoriului comun – trebuie instituite noi organe, care fă determine obligaţiunea serviciului militar, – cui să se dea comanda în timp de război; un nou Cod penal şi judecători care să aplice aceste noi legi.

Noua organizaţie politică şi socială, – unită cu augumentarea bogăţiilor, – cu o ameliorаţiune a bunei stări materiale a omului, împinge pe om pe calea cultu-

Producţiunea continuă a fi isolată, – fiecare produce cât i trebuie lui şi familiei lui, schimbul se face în na-

Moneda, – care va înlesni schimbul, – consistă – ea însăşi – în vite, în oi, în boi – etc.

Industria consistă în transformarea produselor agriculture! – şi a acelor materii prime, – pe care i le procură creşterea vitelor, – ea are loc exclusiv în sânul fa-

Divisiunea ocupaţiunilor a apărut deja: mulţi sunt care şi au luat meseria de a produce numai anumite lucruri: căruţe, pluguri, etc., în schimbul cărora ei-şi procură lucrurile de care au nevoie pentru a trăi.

IV. *Perioada de popor industrial, manual şi comer-*

Diviziunea ocupaţiunilor, exerciţiul unora ca adevărate profesiuni, – gruparea acelor ce le practică în aceleaşi localităţi, dau o nouă formă vieţii sociale şi economice a popoarelor; societatea omenească devine un adevărat organism trăind prin mii şi mii de organe, având fiecare funcţiunea sa proprie.

Populaţiunea se împarte deja în două categorii: populaţiunea orăşănească şi populaţiunea rurală.

Intre ţară şi oraşe se stabileşte un curent de flux şi reflux, – cea dintâi procurând oraşelor subzistenţa lor, – iar cele de al doilea fabricând, pentru cei de la ţară toate obiectele manufactuarte, de care şi ei au nevoie.

Producţiunea a intrat într-o nouă fază: de aci înainte se produce în vederea Schimbului.

Moneda devine o instituţiune publică; autoritatea se însărcină să garanteze lealitatea ei, – ea ia asupra ei emisiunea monedei.

Cultura este purtată mai întâi de cler, – dar Statul însuşi o ea în mâna lui, – el deschide şcoli publice sau controlează şcolile particulare.

Civilizaţia atinge cele mai înalte culmi ale gândirei omeneşti – cu filosofii greci – şi cu jurisconsulţii romani.

Pe această treaptă au ajuns popoarele antichităţei: Indienii, Egyptenii, Phenicienii, Asyrienii, Medii, Perşii şi în fine, – Grecii, – Romanii şi – Cartagenezii.

V. *Perioada de popor industrial întrebuinţând*

maşini: Aceasta este epoca în care noi trăim – şi care va face obiectul studiilor noastre viitoare.

Din cele ce preced rezultă:

Că a fost un timp când Natura, cu toate bogăţiile ei, era un bun comun al tuturor oamenilor: toţi aveau dreptul la tot ce exista în natură, – singurul titlu de preferinţă-l stabilea forţa fiecăruia de a apăra acea ce el-şi apropia din natură.

Ca Ideea de proprietate, – de şi năzăreşte în mintea omului din primul moment, – ea nu poate avea de obiect decât lucrurile mobile: instrumentele şi armele lui, – vânatul şi peştele prins, – ori fructele culese din Natură.

Că această Idee de proprietate s-a lărgit, – cuprinzând şi animalele domestice, – şi în general, toate lucrurile mobile, ce omul putea lua din Natură.

Că descoperind misterul germinaţiunei – şi învăţând a cultiva pământul, – Ideea de proprietate s-a întins şi asupra terenului ce el a

ocupat – şi a însămânţat.

Că din acest moment, omul a devenit sedentar, – din nomad ce era, – că din acest moment Ideea de Stat, de o societate umană organizată, sub imperiu de legi – care la început este voinţa celui mai tare – s-a născut în capul omului.

Că această Idee de Stat s-a dezvoltat până la Ideea înfinit complexă, – ce Statul modern reprezentă.

A fost, aşadar, un moment când pământul a fost al nimănui – *res nullius*. –, – adică înaintea culturei lui şi a luărei lui în posesiune.

Dar care a fost prima formă, a Idei de proprietate a Solului înainte ca el să fi devenit proprietate privată a individului?

Şi pentru a preciza mai bine, – dacă vorbim de Greci şi de Romani, – care a fost prima formă a proprietăţii la ei, – înainte de cele XII Tabule – şi înainte de primele Constituţii Grece?

Noi credem cu Fustei de Oulanges (v. *Cité*

antique şi *Recherches sur Quelques, problèmes d-Histoire)* şi cu Guibaud, care a reluat tesa lui Fustei de Coulanges, într-o lucrare de mare valoare ştiinţifică: *la Propriété foncière en Grèce jusqu-à la conquête romaine,* – că la început, în Grecia şi la Roma, proprietatea privată a solului a început prin *a fi proprietate familială,* – şi numai cu timpul, – şi încetul cu încetul, – ea a devenit realmente *proprietate individuală, – ea nu a fost nicio dată o proprietate comună sau colectivă.*

OPINII CONTRARII

În contra acestei teorii s-au ridicat Kovalesky, – *Tableau des Origines et de l-Evolution de la Famille et de la Propriété,* – Paul Violet, – *Du Caractère collectif des premières propriétés immobilières* şi Emil de Laveleye, – *De la Propriété et de ses Formes primitives,* – care pretind că prima treaptă a Societăţilor umane a fost *comunitatea bunurilor,* – că ea a continuat să existe nu numai la început, atunci când omul nu cultiva încă solul şi trăia în stare nomadă, – dar şi

atunci când el a devenit sedentar şi agricultor.

Mai întâi trebuie să elucidăm ce se înţelege prin *proprietate individuală* şi ce se înţelege prin *proprietate colectivă,* – prin *proprietate comună?*

Proprietatea individuală – privată – poate fi concepută în două moduri deosebite şi poate fi exercitată de un individ sau de o familie.

Şi în acest al doilea caz, – când ea este exercitată de o familie, – bine înţeles prin copul ei – *pater familias.*

— Caracterul privativ al proprietăţii se manifestă prin transmisiunea ei ereditară în sânul aceleaşi familii şi prin exclusiunea absolută a terţiilor de la folosinţa acestei proprietăţi.

Din contra, ideea de comunitate presupune, – zice Fustei de Coulanges, – „că solul aparţine unui întreg popor, unui întreg trib, – sau unei comune, fără distincţiune de indivizi, nici de familie.

„Atunci din două lucruri unul: sau el este cultivat în comun sau este împărţit în fie care an de acest popor, trib sau comună.

„Individul care deţine un lot nu posedă decât un drept de cultură sau de folosinţă temporar. El nu poate nici a-l vinde, – nici a-l dărui, – nici a-l lăsa copiilor lui. Nimeni nu moşteneşte şi nu este testament».

Care sunt argumentele ce Kovalesky, Paul Volet – şi Emil de Lavei eye aduc în susţinerea teoriilor lor?

„Moravurile celor vechi, a zis Paul Violet, teoriile lor politice sunt pătrunse de Comunism şi de Socialism. Ei atribuie, în general. Statului un rol activ şi dominant, – un rol creator şi organizator. Această gândire se leagă cu cele mai vechi tradiţiuni ale Umanităţei. Comunismul primitiv este acela care a însemnat pecetea sa pe instituţiunile şi pe teoriile sociale ale antiquităţei».

Ori această afir. maţiune este contrazisă de întreaga Istorie a evoluţiei Societăţii umane:

La început, – precum am văzut studiind evoluţia Familiei la Greci şi Romani, – individul este totul, Statul este personificat printr-un om –

cel mai bătrân ori cel mai forte, – a cărui autoritate este, însă, foarte limitată.

Cu cât, însă, Statul se dezvoltă, el lărgeşte cercul său de acţiune, – el adaugă noi atribuţii la cele precedente.

— El reduce, – zi de zi, – sfera de acţiune a indivi-

Astfel a fost o vreme unde funcţiuni esenţiale, – ca funcţiunile de pază – erau lăsate în grija particularilor; ex. St. Hermandada în Spania.

Ori, importanţa Statului este mai generală cu cât el se apropie de declinul societăţii, – iar nu la începu-

Cât pentru ideile socialiste şi comuniste ele se dezvoltă într-o societate înaintată, – iar nu într-o societate primitivă.

„La Atena, la Sparta şi chiar la Roma, zice Fustei de Coulanges, cea mai mare parte din măsurile luate în favoarea săracilor şi în detrimentul celor bogaţi, – acelea care aveau de obiect de a asigura bunul traiu al tuturor prin

nivelarea averilor şi de a suprima mizeria, ridicând unora superfluul şi garantând altora necesariul, a fost opera democraţiilor».

Un alt argument-l trage Paul Violet dintr-un text al lui Theophraste, în care se zice: „că Tburienii obligau pe vânzător şi pe cumpărător a se reuni pentru a remite celor trei vecini mai apropiaţi o mică piesă de monedă” – „ori zice, Paul Violet nu se recunoaşte oare un drept de coproprietate îndepărtată al vecinilor asupra solului – altă dată comun în.

Nu, – această remitere de piese de monedă vecinilor terenului, care făcea obiectul unei vânzări, se explică foarte bine: este că la Greci şi la Romani nu existau registre de mutaţiune a proprietăţii.

Şi atunci se recurgea la martori, cărora li se remitea aceste piese, – care puteau să fie preţul asistenţei lor sau mai probabil un simbol pentru a se întipări în memoria lor actul vânzărei la care au asistat, – întocmai ca şi mărturiile, care se împart

la noi la botezul copiilor – asistenţilor.

„Poeţii, zice încă Paul Violet, ne vorbesc de o epocă de aur în care proprietatea privată nu era cunoscută.

„Înaintea lui Jupiter, zice Virgiliu, nici nu era permis de a însemna sau de a delimita pământul».

„La aceasita epocă, zice Tibullius, nu se înfigea pietre în pământ pentru a se însemna limitele câmpurilor».

„Iar Justin pretinde că Aborigenii Italiei aveau de Rege pe Saturn şi că acest prinţ era atât de just, că sub domnia sa nimeni nu poseda nimic în propriu, – că totul era comun între oameni, ca şi cum nu ar fi fost decât un singur patrimoniu».

Solul, prin urmare, la început era indiviz şi **posedat** în comun de toţi oamenii.

La această obiecţiune – Guibaud răspunde:

„Că dacă pământul nu era atunci un obiect de proprietate, – este pentru că oamenii nu-l cultivau încă. Poeţilor le place a ne descrie pe primii oameni ca trăind în lenevie, mulţumindu-se

numai a culege fructele pe care pământul li le dă. Ei nu aveau nicio sforţare de făcut pentru a-şi procura subzistenţa lor, – ei găseau totul în Natură în abundenţă în jurul lor: ei aveau hrana fără a avea trebuinţă de a o căuta. Pământul, după expresia lui Ovidiu, era comun ca „aerul şi lumina soarelui" – astfel că dacă primii oameni practicau colectivismul, aceasta o făceau ca şi animalele».

Într-alte cuvinte, – omul nu începuse a cultiva pământul.

Dar argumentul cel mai puternic al Idei că Grecii şi Romanii, la început, au practicat *regimul comunităţei solului,* – 1 trag aceşti autori din faptul că la Romani şi la Greci, – dar mai ales la Sparta şi în Creta, – se celebrau ospăţuri comune. „Acest obicei, zic ei, nu este decât un martor întârziat al – comunităţei primitive a pământurilor».

Ori aceste prânzuri comune sunt prânzurile prin care Cetatea sau tribul onora pe morţii lor, – erau un efect al cultului strămunilor.

„Dacă Lycurg, a zis Denys d-Halicarnasse, a ordonat prânzurile comune la Sparta, – el a făcut-o pentru ca în război să i fie ruşine unui soldat să abandoneze pe tovarăşul său de masă ’.

În Creta – unde Statul era bogat – el făcea prânzurile pe socoteala lui.

La Sparta, însă, fie care trebuia să-şi aducă mâncarea lui.

Iată cum s-a născut Ideea de proprietate privată şi iată care a fost forma ei primitivă: ea a început prin a fi o proprietate familială, – pentru a deveni cu timpul o proprietate individuală.

Au fost ţări, însă, în care proprietatea solului a fost posedată şi în comun, – astfel a fost mirul la Ruşi.

— Zadruga la Şerbi, – dar această proprietate era tot individuală, – căci şi mirul şi zadruga nu erau decât o extensiune a familiei.

Noi înşine, am avut şi mai avem un fel de proprietate comună: Moşnenii în Muntenia, – Răzeşii în Moldova. Ei poseda în comun

pământurile, mai ales pădurile.

— Care le au venit prin ereditate de la un autor comun.

— De la un moş, – pământuri şi păduri pe care ei nu le au împărţit între ei.

Indivisiunea dreptului nu este tot una ca comunitatea dreptului, – căci aceşti moşneni şi răzeşi pot ieşi din indivisiune când vor voi.

Dar faţă de alte cete de moşneni, sau faţă de alţi proprietari – ori faţă de Stat şi de fiscul său, – proprietatea lor, de şi indiviză, este tot o proprietate privată – individuală – a cetei considerată ca o persoană morală

— Transmisibilă prin ereditate – şi excludând de la folosinţa ei pe oricare altul.

După ce am elucidat şi această dificultate, se ne întrebăm acum, cum au organizat Grecii şi Romanii proprietatea Solului, – căci regimul întocmit, de ei este încă la baza regimului dreptului nostru actual.

PROPRIETATEA LA GRECI ŞI LA ROMANI

(Vezi Fustei de Cotilanges, ***la Cité antique)***

Ca şi ideea şi organizaţia familiei, – ideea şi organizaţia proprietăţii solului, atât la Greci cât şi la Romani, au evoluat, după Fustei de Coulanges, – (v. *Cité antique* – a cărui teorie o vom expune aci), tot din *ideea religioasă.*

Am văzut că fie care familie avea focul său sacru şi strămunii săi.

Ori aceşti zei familiali nu erau adoraţi decât de familia lor, nu protejau decât pe aceasta, nu erau decât proprietatea ei.

În al doilea rând, între aceşti zei ai familiei şi între sol, cei vechi vedeau o strânsă legătură.

Mai întâi, căminul, altarul este symbolul unei vieţe sedentare: *estia, istimy* – *stare.* El trebuie aşezat pe sol şi odată pus, nimeni nu trebuie să-l mişte din loc.

Zeul familiei exige o locuinţă fixă: Materialmente este dificil a transporta piatra pe

care el licăreşte, şi din punct de vedere religios, aceasta este încă şi mai dificil, pentru că strămutarea căminului sacru nu este permisă omului, decât numai în caşuri grave, când dura necesitate, 1 sileşte la aceasta – când inimicul-l izgoneşte sau când pământul nu-l poate hrăni.

Când se aşază un cămin – acesta se face cu credinţă şi în speranţa că el vecinie va rămânea acolo.

Zeul familial se instala acolo, nu pentru o zi, nu pentru un an, ci pentru tot timpul cât va dura familia, cât va fi cineva care să întreţină focul sacru.

Astfel, căminul ia în posesie solul, această parte a pământului el o face a sa, ea devine proprietatea lui.

Ori, familia se grupează în jurul căminului sacru, acesta este legat de sol, – şi prin urmare, familia însăşi este legată de acesta, – şi acesta nu pentru o zi – ci pentru tot-de-una.

Ideea că căminul sacru, că zeii familiali sunt

proprietatea unei singure familii, se traduce în fapt prin ex «clusiunea de la cultul familial a ori cărui strein.

Pentru a asigura în fapt îndeplinirea acestei supreme exigenţe, Grecii şi Romanii defind ca un strein să se apropie de focul sacru în timpul ceremoniilor sau ca cel puţin el să-l vadă.

În acest scop, în jurul focului sacru este o împrejmuire.

Această este şi ea sacră. Trecerea ei constituie o impietate. Zeul veghează asupra ei şi o ţine sub paza lui: acest zeu se numeşte: *erkeios.*

Această împrejmuire ordonată de religiune – şi protejată de ea, este desigur semnul cel mai caracteristic ai dreptului de proprietate.

Ea va exista cât timp vor exista şi, vechile practici religioase.

Această explică pentru ce toate casele la Greci şi la Romani erau isolate unele de altele, căci alt-fel, împrej. muirea sacră ar fi trebuit să dispară.

La Roma, legea fixează la două picioare fji jumătate lărgimea spaţiului liber, care trebuie să separe două case şi acest spaţiu este consacrat zeului împrejmuire!

Grecii ziceau că Focul sacru a învăţat pe om cum. să-şi construiască casa: Casa era în tot-de-una în interiorul incintei sacre.

Aceasta la Greci era împărţită în două: prima parte era curtea: casa ocupa pe cea de a doua. Căminul aşeziat cam către mijlocul împrejmuire! totale, se găsea astfel către fundul curtei şi către intrarea principală a

De şi la Roma, dispoziţiunea era diferită, principiul însă era acelaşi.

Căminul era aşeziat în mijlocul împrejmuire! însă dejur împrejur se ridicau clădiri, aşa că, căminul era închis în mijlocul unei curţi mici.

Iată cum se adevereşte, dar că religiunea a învăţat pe om să-şi construiască locuinţa: căci de jur împrejur se ridicau ziduri pentru a adăposti şi isola, de ochiul indiscret al trecătorului, căminul

sacru.

În interiorul casei, familia este stăpână şi proprietară. Divinitatea domestică i asigură dreptul său: căci zice Cicerone: „ce este mai sacru decât locuinţa fiecărui om? Acolo este altarul, acolo luceşte focul sacru; acolo sunt lucrurile sfinte şi religiunea». A pătrunde în interiorul casei cu intenţiuni rău voitoare este un sacri-

Domiciliul este inviolabil: Zeul domestic respingea pe hoţi şi depărta pe inimic.

Tot din ideea religioasă decurge şi ideea mormântului strămunilor – şi dintr-însa ideea de proprietate a solului în care aceştia erau îngropaţi.

Acest mormânt avea o mare însemnătate: căci pe de o parte strămunii erau obiectul unui cult, iar pe de alta, ceremonia acestui cult şi prânzurile de familie trebuiau să se facă chiar în locul unde strămunii repausau.

Pentru acest mormânt, – în care membrii familiei veneau să se odihnească, unii după alţii,

regula era aceeaşi ca şi pentru Căminul domestic: două familii nu puteau repausa în acelaşi mormânt, precum două căminuri nu se puteau adăposti în aceeaşi casă.

Era o adevărată impietate de a îngropa un mort afară din mormântul familiei lui sau de a admite un strein în mormântul familiei. Şi, precum casele nu trebuiau să fie împreunate: tot astfel nici mormintele nu. trebuiau să se atingă: fie care din ele aveau un fel de împrejmuire care o isola de celelalte.

Aşadar, morţii familiei au luat în posesiune, pentru tot-de-una, solul în care ei erau îngropaţi, nimeni nu are dreptul de a i deposeda; un mormânt, la cei vechi, este un lucru sacru pe care nimeni nu-l poate nici distruge, nici deplasa; legile cele mai severe-l apără.

Ori, printr-enşii familia lor a devenit şi ea posesoară pentru tot-desuna a acestui mormânt.

Acest lucru este atât de adevărat, că, chiar înstreinarea câmpului, în care se află mormântul,

nu atrage după dânsa pe aceia a mormântului. Acesta este inalienabil şi imprescriptibil.

Usagiul cel vechi era, însă, de a îngropa morţii – nu în cimitire, – ci în chiar ogorul familiei.

Lesne dar putem înţelege pentru ce puterea tutelară a Zeilor familiei s-a întins şi asupra acesteia; pe ei i invoca cultivatorul pentru a păzi câmpul său contra hoţilor şi a i da o bună recoltă.

Prin mormânt, dar, încă o dată familia să a legat în chip indisolubil de pământ. Iată dar o a doua sorginte de unde a purces ideea de proprietate asupra solului.

Împrejmuirea care separă două proprietăţi – şi care în general era compusă dintr-o bandă de pământ, este sacră: legea o declară imprescriptibilă, – ea aparţine religiunei.

La anumite zile ale anului şi ale lunei, tatăl de familie făcea înconjurul câmpului său, urmând această bandă de teren, – el împingea înaintea lui victimele, – cânta imnuri şi oferea sacrificii.

Prin această ceremonie, el credea că

deşteaptă buna voinţă a zeilor săi cu privire la câmpul său şi la casa sa.

În acelaşi timp, însă, printr-aceasta el însemna încă o dată limita câmpului său.

Pe această linie, din distanţă în distanţă, omul punea câteva pietre mari, – câteva trunchiuri de arbori: aceste semne se numiau *Termes.*

„Iată, zice Sicculus Flaccus, acea ce practicau cei vechi: ei începeau prin a săpa un mic şanţ şi aşezând Termul pe margine, ei-l încoronau cu ghirlande de flori şi cu erburi. După aceia ei ofereau un sacrificiu: victima era sacrificată, şi sângele curgea în şanţ; în care ei aruncau cărbuni aprinşi (probabil de la focul saâru al căminului domestic), grăunţe, fructe, puţin vin şi miere.

„Când toate acestea erau consumate în şanţ, sub cenuşele încă calde, se înfigea piatra sau bucata de lemn».

Termul, dar, era un fel de représentant sacru al cultului domestic.

Pentru a i continua acest caracter, în fie care

an se reînnoia actul, vărsând libaţiuni şi recitând rugăciuni.

Mai târziu, *Termul* fu considerat ca un zeu distinct şi personal.

Această solemnitate – şi Zeul Termes – exista şi la Indieni, – ea a existat şi la Sabini şi la Etrusci, înaintea Romei, – ea a existat la Atena, ca şi la Roma.

La Atena el se numea *Croi, Oeoi, Orioi.*

Termul o dată pus – nu mai putea fi deplasat, – însuşi Jupiter, zice legenda, voind să-şi facă un loc pe Capitoliu, nu i-a fost cu putinţă, de oare ce nu a putut deposeda pe zeul *Termes.*

Această dovedeşte cât era de sacră şi de inviolabilă proprietatea la Romani.

Vecinul, care cutează a se apropia prea mult de câmpul vecinului, era oprit de Zeul Termes; care i striga: opreşte: aceasta este câmpul meu, – iată câmpul tău.

Pentru a împieta asupra câmpului unei familii trebuia răsturnat hotarul, – ori aceasta era un

sacrilegiu.

„Dacă a atins Termul cu fierul plugului său, omul şi boii lui, se fie daţi zeilor infernali», – ceace în acest caz însemna că omul şi boii lui trebuiau să fie sacrifi-

Legea etruscă era şi mai energică: „Acela care a atins sau strămutat hotarul va fi condamnat de zei: casa lui va dispare, rasa lui se va stinge, pământul lui nu va mai da roade, grindina, rugina, focul secetea vor distruge recoltele lui: membrele culpabilului se vor acoperi de bube şi vor cădea în consompţiune».

Legea Athenianã zicea asemeni: *„Nu trece hotarul»,* iar Platon socoteşte a completa ideea legiuitorului, zicând: prima noastră lege trebuie să fie aceasta: nimeni să nu se atingă de hotarul care separă câmpul său de acela al vecinului său, căci ea trebuie să rămână nestrămutată.

„Nimeni să nu sdruncine mica piatră care separă amiciţia de inimiciţie, piatra pe care prin jurământ s-a angajat a nu o strămuta».

Din toate acestea rezultă că rëligiunea domestică a învăţat pe om să-şi apropieze solul şi-i a asigurat dreptul lui asupra acestuia.

La început proprietatea astfel stabilită este inalienabilă – mai târziu Solon permite a o înstreina, însă vânzătorul este izbit cu pierderea drepturilor civile.

Tot astfel a trebuit să fie şi la Roma, până la legea celor XII table, – care o permite.

Vânzarea solului, însă, a fost supusă unui control al cetăţii, – ea nu se putea face decât prin *mancipaliune.*

Faptul chiar că legea celor XII permite creditorului a sosisa pe debitor, a-l tăia în bucăţi şi a-l vinde *trans Tiberim,* – dovedeşte încă o dată că este mai uşor a urmări persoana omului decât proprietatea lui: aceasta este sacră şi inviolabilă.

La început testamentul nu este cunoscut.

Solon, însuşi, nu l-a permis decât acelora ce nu aveau

Fiul este considerat ca continuator al lui

însuşi – *heres sims, heres sui ipsius,* – iar patrimoniul nu se stinge, ci se continuă: *morte parentis continuatur dominium.*

Fiul, *vivo quoque patre dominus existimatur.*

Fiica nu moşteneşte, pentru că ea nu poate continua cultul domestic şi a i face ceremoniile.

Testamentul însuşi nu a fost admis decât tot pentru a se putea continua cultul.

Instituţiunea de herede *necessarius* este o dovadă.

Acea ce trebuie, însă, să nu uităm este că patrimoniul la început era unul şi indivisibil: el trecea *tale quale* la cel mai în vârstă dintre fii, care, – ziceau vechii Aryani, – a fost născut pentru a îndeplini datoriile către strămbuni.

Chiar în timpul lui Demostene mai exista – un oare care drept de primogenitură: el consista, pentru întâiul născut, a păstra căminul părintesc, pe când cadeţii trebuiau să meargă şi să aprindă aiurea un alt foc sacru.

Acest drept, însă, nu equivala cu o spoliere,

căci zice Codul lui Manou: „Primul născut va avea pentru fraţii săi afecţiunea unui tată pentru fii săi şi aceştia pentru dânsul respectul datorit unui părinte».

Toate acestea pentru că ideea de viaţă familială era cuprinsă în ideea de comunitate familială – şi aceasta la rândul ei în ideea de comunitate religioasă.

REGIMUL PROPRIETĂŢII LA ROMANI

■ Dreptul roman a organizat în mod meticulos dreptul de proprietate şi-l a îngrădit cu toate garanţiile cerute pentru a-l face sacru şi inviolabil.

Mai întâi, el distinge: lucrurile care sunt în patrimoniu: *res în patrimonio,* – de lucrurile care sunt afară din patrimoniu – *res extra patrimonio.*

Res extra patrimonio sunt sau *res divini juris,* – *sau res commmies, – sau res publicae.*

Cele dintâi – *res divini juris;* – unele *res sacrae* – sunt consacrate divinităţilor, altele decât zeii *Manes* – *DU superi:* şi adică sanctuarelor de tot felul: *sacella, «rae, Templa,* statuile Zeilor,

tesaurele templelor.

Altele – *res religiosae,* sunt consacrate zeilor inferiori, – *Dii inf ieri,* – zeilor *Manes:* mormintele, împrejmuirei casei.

Bes sanctae: zidurile şi porţile cetăţilor sunt apărate de pedepse severe contra ori căror violaţiuni.

Bes communes sunt lucrurile destinate usagiului comun tuturor: aerul, marea, şi malurile ei.

Bes reipublicae, aparţin Statului şi oraşelor: drumurile, porturile, fluviile, pieţele publice, băile publice, Teatrele etc.

Aceste lucruri nu pot deveni proprietate privată, atât timp cât ele păstrează destinaţiunea lor.

Bes în patrimonio sunt divizate de Romani în două mari categorii: *res mancipii* şi *res nec mancipi.*

Bes mancipi singure pot fi susceptibile de a fi obiectul unei adevărate proprietăţi: *dominium ex*

jure Quiritium.

Bes mancipi, singure pot face obiectul unei maneipaţiuni, – adică al unui mod solemn de transfer al proprietăţii.

Iată pentru ce Romanii fac o enumeraţiune limitativă a *rerum mancipi:* ele sunt: fondurile italice, servitudinele prediale rurale, grevând aceste fonduri – sclavii, quadrupedele, *quae dorso collove domantur.*

Toate celelalte lucruri sunt *res nec mancipi,* – ca fondurile provinciale, servitudinele urbane şi rurale, chiar italice, cerealele şi mărfurile de orice fel, toate celelalte animale etc.

Bes în patrimonio se divid în res mobiles, – în *res moventes,* – *se moventes,* care se mişcă ele însăşi sau sunt susceptibile de a se mişca şi în *res imobiles, res soli.*

— *Praedia,* – *fundi, aedes, domus,* – care nu se pot mişca, şi nu sunt susceptibile de a fi mişcate.

În fine, *res în patrimonio* pot fi *res corporales*

şi *res încorporates,* după cum ele pot sau nu cădea sub simţurile noastre: *quae tangi possunt*.

Lucrurile încorporale sunt toate drepturile afară de dreptul de proprietate, – precum sunt drepturile de servitudine şi drepturile de creanţă.

Dreptul de proprietate este din contra un drept corporal, – de şi în realitate, el este prin el însuşi un drept încorporai, prin excelenţă, – căci el consistă într-un raport de drept, dintre lucru şi proprietarul său, – raport abstract, – ca şi raportul care rezultă dintr-un drept de creanţă, dintre un creditor şi un debitor.

Dreptul de proprietate conferă proprietarului trei avantagii esenţiale fără de care el nu mai este un drept de proprietate: *jus utendi, jus fruendi* şi *jus abutendi.*

Dreptul de proprietate este exclusiv şi perpetuu.

Numeroase acţiuni servesc pentru a apăra acest drept de proprietate.

El nu poate înceta decât prin pieirea –

dispariţia lucrului sau prin abandonul lui de către proprietar, – sau prin înstreinare.

Nici chiar dreptul de expropriere pentru cauză de utilitate publică nu există la Romani.

Fondurile sunt: fonduri italice – singure susceptibile de *un dominium ex jure Quiritium* şi fondurile provinciale, care sunt susceptibile numai de un drept de proprietate: *proprietas,* cuvânt care se întâlneşte pentru înâtia oară în epoca clasică – la Graius de ex.

Acest, drept de proprietate – *proprietas* – se împarte în două: *în dominium eminens şi în dominium utile,* – cel dintâi aparţine Statului roman, – al doilea particularilor, el nu este decât o concesiune de folosinţă a Statului roman.

Aceste fonduri singure pot fi supuse unui impozit, care se va numi Stipendium, când el va fi plătit Senatului Roman – şi *Trib ut am,* când el va fi plătit Împăra-

Legea organizează modul de transfer al proprietăţii între vii şi din cauză de moarte, atât

pentru lucrurile mancipi cât şi pentru cele nec mancipi, – şi atât pentru cetăţeni romani – şi latini cât şi pentru peregrini, care au dreptul de comerţ cu cetăţenii romani.

Acestea sunt: *mancipatio,* – *în jure cessio,* – *usucapio* – *şi adjudicatio* pentru cetăţenii romani.

Pentru ceilalţi, se aplică regulile Dreptului Ginţilor – şi adică *Tradiţio* şi *Occupatio.*

Acţiuni şi Interdicte numeroase: acţiune în revendicare – *rei vindicatio,* – *actio în rem,* acţiunea publiciană pentru fondurile provinciale, sau pentru acelea care nu sunt încă *în dominium ex jure Quiritium,* – acţiuni posesorii – *retinendae* sau *recuperandae possessionem.*

— Interdictele posesorii *unde vi,* – *unde vi armata, unde vi quatidiana*, – *utrubi, adipiscendae possessionem etc.,* şi în fine prescripţiunea: *prescripto longi temporis,* – iată armătura cu care Dreptul civil şi Dreptul pretorian roman îmbracă dreptul de proprietate.

Nicio legislaţiune nu-l a înconjurat de o mai

mare protecţie: el este cu adevărat sacru şi inviolabil.

PROPRIETATEA ÎN DREPTUL MODERN

Regimul proprietăţii, aşa cum el a fost întocmit de Romani în decursul a peste 1.000 de ani, de la legea celor XII şi până la căderea Imperiului Byzantin, inclusiv Basiliscalele, care ne reprezentă ultima faşă a Dreptului Roman, – a perseverat, în toate ţările care au fost altă dată sub Aquila romană.

Astfel, el s-a menţinut în Franţa, din sudul Loarei – *sub numele de Droit écrit,* el a trecut în ţările Germanice – sub numele de *Jus romanum receptum,* – unde s-a menţinut până la promulgarea Noului Cod civil german.

El s-a menţinut la noi, sub numele de *Obiceiul Pământului, – jus Valachorum laudabilis consuetudo,* până la nouile noastre legiuiri din 1864, – cu toate că între timp am avut Codurile lui Matei Basarab, Yasile Lupu, Caragea sau Grhica, – care se completau în mod admirabil cu vechile

datini romane.

Redactorii Codului Napoleon au păstrat aproape intact regimul proprietăţii, aşa cum ei-l au găsit în Dreptul roman în ultima lui faşă, – bine înţeles adaptându-l la nouile împrejurări sociale, create de Revoluţia Franceză.

Iar noi am tradus aproape *ad litt ei am* textul francez.

Astfel am luat de la Romani:

Distincţiunea Bunurilor în imobile şi mobile (art. 461 – 474 C. C.).

Distincţiunea Bunurilor private şi publice (art. 475 – 479 C. C.).

Definiţiunea dreptului de proprietate (art. 480 C. C.).

Reglementarea Dreptului de Accesiune (art. 483 – 516 C. C.) – exact ca în Dreptul Roman.

Dispoziţiunile relativ la usufruct, us şi habitatiune (art. 517 – 575 C. C).

Iar regimul servitudinelor urbane şi rurale este exact ca în dreptul roman, cu foarte puţine

modificări (art. 576 – 643 C. C.).

Cât pentru transferul proprităţii, – Codul Civil francez şi Codul Civil român reproduc exact dispoziţiunile romane, din ultima lui faşă.

„Proprietatea bunurilor se dobândeşte şi se transmite prin succesiuni, prin legate, prin convenţiuni şi prin tradiţiune” (art. 644 C. C. R.).

Regimul succesiunilor este aproape acela pe care ei Vau găsit în Dreptul roman în timpul lui Justinian: familia naturală singură este chemată a culege succesiunea unui *de cu jus* (art. 650 – 684 C. C. R.).

Mai întâi descendenţii, – copii şi copii lor – prin reprezentaţiune, – în lipsa lor ascendenţii lor, – singuri sau în concurs eu fraţii şi surorile ori cu descendenţii acestora, – coleteralii până la al doisprezecelea grad sunt chemaţi la moştenirea lui *de cujus.*

Copii naturali succed mamei lor, – egal cu copii le-

Soţul sau soţia nu sunt chemaţi la moştenirea

lui *de cujus* decât numai dacă nu sunt rude colaterale până la XII grad.

Şi, în fine, Statul culege toate succesiunile vacante, – adică ale acelora care nu au niciun fel de moştenitori regulaţi sau neregulaţi.

Printr-o dispoziţiune trasă din dreptul nostru cu – tumiar, *din Obiceiul Pământului nostru* – văduva, *care nu are avere,* este chemată a culege o porţiune virilă în usufruct din succesiunea soţului ei, dacă acesta are mai mulţi descendenţi, sau a treia parte, dacă defuntcul a lăsat un singur descendent.

Iar dacă bărbatul lasă rude de sus sau de alături, atunci femea succede la o pătrime în plină proprietate din averea mortului.

Această dispoziţiune nu există în Dreptul Francez, unde soţia fiind în general măritată sub regimul comunităţei bunurilor, ia de obicei jumătate din averea comunităţei, la lichidarea acesteia (art. 684).

Modul cum legiuitorul modern a regulat

Succesiunile testamentare – şi Donaţiunile sunt în esenţa lor tot de origine romană.

Însăşi Rezerva consacrată de art. 841 – 855 C. C. R. provine, – precum am văzut, – tot din Dreptul Roman.

În fine, Dispoziţiunile care reglementează vânzarea, schimbul şi celelalte contracte sunt toate de origine romană.

Cât pentru *Prescripţiune* ea derivă direct din Edictele Pretorilor romani.

Am examinat Regimul Proprietăţii, aşa cum el rezultă din origina lui romană şi din Dreptul nostru scris.

În virtutea art. 19 din Constituţia noastră acest drept este sacru şi inviolabil; – căci nimeni nu poate fi scos – expropriat – din proprietatea sa – decât pentru cauză de utilitate publică – legalmente constatată şi după o dreaptă şi prealabilă despăgubire, fixată de justiţie.

În virtutea acestui principiu, proprietarul se bucură de dreptul lui de proprietate, în mod

absolut şi exclusiv.

El poartă asupra solului şi asupra tuturor lucrurilor mobile şi imobile, determinate de lege.

Acest drept este perpetuu, – el poate fi transmis între vii, prin vânzare, schimb sau donaţiune, – ori din cauză de moarte, prin testament sau prin succesiune *ab intestat.*

Singurele restricţiuni pe care legea le opune donatorului sau testatorului, sunt ca el să nu violeze rezerva ce el a edictat în favoarea descendenţilor – şi ascendenţilor lui (art. 841 şi urm. C. C. R), şi al doilea ca el să nu deghizeze, sub ori ce formă, o substituţiune sau un fideicomis prohibit, – adică „o dispoziţiune prin care donatorul, credele instituit, sau legatarul va fi însărcinat de a conserva şi a remite la o a treia persoană" bunurile lui dăruite sau testate.

Acest drept de proprietate asigură societăţii noastre, nu numai presentul, dar şi viitorul.

Împins de interesul său personal, proprietarul va tinde la conservarea şi la

ameliorațiunea proprietății lui.

Făcând aceasta, el contribue la sporirea avuției naționale, – deci la prosperitatea națiunei însăși.

Criticele aduse dreptului de proprietate se izbesc și se zdrobesc de zidul ce milioane de oameni în decurs de mii și mii de ani au clădit cu brațele lor și au udat cu sângele lor.

DREPTUL DE SUCCESIUNE

Dreptul de succesiune derivă din dreptul de proprie-

O dată ce prin sudoarea frantei mele am produs un bun și asupra acestui bun Societatea se însarcină să-mi asigure un drept, o folosință exclusivă și absolută, eu – creatorul lui – proprietarul lui – pot face cu dânsul ce voi voi, în limitele legii.

Voi putea, așadar, să-l întrebuințez la propriul meu usagiu, – voi putea chiar să-l schimb cu un altul, pe care eu nu-l am, de care însă am trebuință, – voi putea să-l vând și cu preț lui să

dobândesc lucrurile ce-mi sunt necesarii, căci vânzarea nu este decât tot un schimb, – să-l şi dăruesc, adică să-l înstreinez, fără să obţin în schimb alt equivalent decât recunoştinţa dăruitului.

Nimeni nu-mi tăgăduieşte dreptul de a înstreina cu titlu oneros, – adică drept un echivalent, – un lucru supus dreptului meu de proprietate. Cine mă poate, însă, împiedica că o dată această întrăinare făcută să renunţ la echivalent, la preţ? Nimeni nu poate deveni proprietar – în specie al preţului – contra propriei sale voinţe, *invito suo.*

Iată cum dreptul de a dărui decurge din dreptul de proprietate.

Un pas ne mai desparte numai şi de dreptul de succe-

Putând dărui între vii, cine mă poate împiedica de a apune la darul meu orice condiţiuni sau modalităţi, ce eu voi crede de cuviinţă1?

Cine mă va putea logic opri de a-mi rezerva

în dreptul ce transmit cutare sau cutare drept încă?

Căci *„qui peut le plus, peut le moins»,* putând reţine tot dreptul dăruit, de ce eu nu aşiu putea reţine o parte numai?

Voi putea, de exemplu, dăruind între vii, semi rezerv folosinţa, usufructul, lucrului dăruit până la moartea mea.

Ori, testamentul nu este decât o donaţiune între vii, cu rezervă de usufruct, cu această observaţiune încă, că donaţiunea între vii despoaie pe donator, *în mod irevocabil,* din chiar momentul donaţiunei, de nuda proprietate a lucrului dăruit şi din momentul morţii şi de folosinţa lui, pe când donaţiunea testamentară rămâne întreagă sub imperiul voinţei testatorului până în momentul morţii sale – putând acesta să o revoace – *adnutum.*

Cu alte cuvinte donaţiunea testamentară conţine o despuiere a donatorului, *minus plena* decât donaţiunea între vii.

Iată, cum dreptul de a testa decurge din dreptul de proprietate.

Pentru a justifica acum devoluţia bunurilor pe care legiuitorul o face, când *de cujus* a murit fără a fi dispus el însuşi de patrimoniul său, lucrul devine foarte simplu şi uşor:

Care este, în general, misiunea legiuitorului? Negreşit, acea de a realiza, pe cât posibil, dorinţele legitime ale cetăţenilor să.

Ori, legiuitorul, ţinând seamă de aceste dorinţe şi în consideraţiunea că omul a fost poate răpit din mijlocul alor săi – fără veste, fără să fi avut timpul de a dispune prin testament de patrimoniul său, în favorul celor pe care-i iubea, – legiuitorul scrutând, pe cât posibil, afecţiunile ce defunctul putea să aibă, devoluă el, în locul şi în numele acestuia, patrimoniul său succesorilor săi în ordinea afecţiunilor, ce el este presumpt că avea.

Cu alte cuvinte, legiuitorul face el însuşi testamentul defunctului, urmând ordinea naturală

a afecţiunilor acestuia: astfel el cheamă în primul rând pe copii şi pe soţie, pe părinţi şi pe fraţi şi surori şi după dânşii pe ceilalţi colaterali – preferând tot-de-una pe cei mai apropiaţi în grad celor mai depărtaţi.

Astfel că, în realitate, nu avem decât una şi aceeaşi instituţiune: *succesiune testamentară:* una, însă, expresă şi cealaltă tacită.

Ordinea în care legiuitorul cheamă pe succesibili este atât de naturală, atât de conformă dorinţelor marei majorităţi a cetăţenilor, ea corespunde atât de bine proprietor mişcări a inimilor lor, în cât cei mai mulţi nici nu-şi mai iau osteneala de a face un testament, – ci se referă pur şi simplu la ce-l făcut de lege.

Succesiunea legitimă, la rândul ei, având acelaşi caracter ca şi succesiunea testamentară, negreşit se bucură de aceeaşi protecţie.

Dreptul de succesiune, nu se impune, însă, legiuitorului numai prin acest caracter de corolariu natural ai dreptului de proprietate: el se

justifică şi din punct de vedere al utilităţei sociale.

Posibilitatea de a transmite, acelora pe care i afecţionăm, roadele muncii noastre este, într-adevăr, un puternic stimulent, o puternică pârghie a producţiei avuţiilor.

Dumnezeu a plantat în inima omului tesaure de devo tament, de abnegaţiune, omul, cu adevărat nobil, nu este fericit decât prin fericirea acelora pe care el-i iubeşte.

Pentru a satisface propriele sale trebuinţe sufleteşti, pentru a realiza propria sa fericire, omul tinde a dobândi avuţii şi a le înmulţi, de cele mai multe ori, cu voinţa fermă, însă, nu de a se bucura el însuşi de dânsele – ci de a le lăsa urmaşilor săi.

A suprima, dar, dreptul de succesiune este a seca unul din izvoarele cele mai abundente ale producţiei.

Nimeni, într-adevăr, nu va mai trudi de dimineaţă până seară spre a agonisi mai mult decât i trebuie.

Mai mult, încă, ajuns într-o vârstă oare care, 40 – 50 de ani, de exemplu, şi aflându-se în posesiunea unui peculiu care se i asigure existenţa, omul, – de şi în puterea vârstei, – se va retrage din producţiune, va trăi ca rentier, căci care este cetăţianul atât de virtuos, în regulă generală, care pentru dragostea a 20 milioane de Români, a 40 milioane de Francezi sau Englezi, ori 70 milioane de Germani, a 170 milioane de Ruşi sau 400 milioane de Chinezi, va preferi repausului, o muncă, o sârguinţă încă continuă şi neadormită?

Afecţiunea fărâmiţată în atâtea milioane şi sute de milioane de parcele, se reduce în pulbere, se volatilizează, cu un cuvânt, dispare şi cu dânsa şi mobilul producţiei.

Să se suprime dreptul de moştenire şi un adevărat cataclism se va întâmpla în ţara, care ar avea imprudenţa să facă această periculoasă experienţă:

Unii vor căuta să elude legea, – vor

transforma toate bunurile lor în efecte mobile şi le vor transmite din mână în mână acelora pe care-i iubesc, înaintea morţii

Cei mai îndrăzneţi, pentru a preveni ori ce pericol, vor plasa averile lor în străinătate, în ţările unde moştenitorii lor vor putea să le culeagă: sărăcind, cu chipul acesta – fără niciun folos – ţara care ar fi avut nesocotinţa să introducă un asemenea sistem.

În fine, alţii, egoiştii, pentru a nu lăsa nimic Stat U lui, vor căuta să consume toată averea lor – în viaţă fiind – în cheltuieli zadarnice, ori vor plasa-o în rentă viageră, cum se observă că fac în Franţa mai toţi acei care nu au copii, – astfel în cât, la finele vieţii lor, nu se va mai găsi nimic, sau aproape nimic în succesiunea

■ Cu chipul acesta, sub pretext de a garanta tuturor, la venirea lor în lume, un patrimoniu, o situaţiune economică egală, în loc ca toţi se nască bogaţi, cum susţin socialiştii, toţi vor naşte egali – egali, însă, în mizerie.

Inegalitatea în averi nu este, însă, numai o consecinţă fatală a inegalităţii facultăţilor cu care Dumnezeu divers a înzestrat pe oameni, ci şi o condiţiune normală, chiar esenţială a vieţii sociale, – fără de care ori ce progres, ori ce civilizaţie ar fi imposibile.

Funcţiunile sociale, cu care societatea prevede pe fie care dintre membrii săi, sunt multiple şi inegale, – inegale din punct de vedere al satisfacţiunei morale ce ele procură celui ce le exercită, – inegale din acela al rezultatului lor social.

Ori, societatea încredinţează aceste funcţiuni acelora care sunt în stare să le îndeplinească – distribuindu-le, cu alte cuvinte, fie cărora după puterile lor.

Graţie acestei divisiuni a ocupaţiunilor, – divisiune, care se oferă, *ipso facto*, fără nicio intervenţiune exte – rioară, prin propriul impuls al vocaţiunei fiecăruia, avem aceste infinite specialităţi: artişti, savanţi, medici, – profesori,

industriaşi, comerciaţi, militari, etc., etc.

Printre aceste funcţiuni sunte unele care nu pot fi încredinţate decât acelora care dispun de un mare capital intelectual, – ba câte o dată şi de un mare Capital material.

Negreşit că s-au văzut caşuri, când un om sărac a putut ajunge, fără avere – prin propriile sale mijloace

— La o mare sumă de cunoştinţe, chiar la o celebritate, militară, literară, artistică, politică, etc.

În general, însă, pentru că omul să se poată ocupa cu ştiinţa, să se poată dădea invenţiunilor utile, să poată dobândi acea ştiinţă regală prin excelenţă, cum zice Platon, în *Politicul* său, ştiinţa de guvernământ, pentru a putea consacra tot timpul şi tot ţelul său binelui public, trebuie să fie la adăpost de trebuinţele materiale.

Nu stând curbat din zori de ziuă şi până în întunerecul nopţei pe coarnele plugului, sau pe gămălia unui ac, cetăţeanul ar putea să cugete la

marile probleme ale ştiinţei sociale, ale politicei economice, financiare, militare, etc., în genere, ale politicei interioare sau exterioare ce ar conveni ţării sale, – ar putea să se gândească la ridicarea artelor, literilor, ştiinţelor, etc., ţel care se impune ori cărui Stat.

De nu ar fi fost marele industrial Peel, cum prea bine zice Thiers în opusculul său asupra *Proprietăţii,* Anglia nu ar fi avut norocul să posede pe marele om de Stat Robert Peel.

Dacă către anul 1400 nu ar fi existat un om muncitor, un simplu neguţător, activ însă, intrepid şi inteligent, anume Joan de Medicis, care a lăsat, graţie negoţului său, urmaşilor săi, o imensă avere, Florenţa nu ar fi avut onoarea se aibă nici pe Come de Medicis, nici mai ales pe Laurent Magnificiul, a cărui glorie a făcut ca secolul lui să se numească secolul *de Medicis.*

Şi dacă Laurent Magnificul, cu imensele sale bogăţii, nu ar fi existat, desigur că nici Dante, nici Petrarcha, nici Boccacio, nici Machiavelli, nici

Galileu, nici Ghilberti, Bruneleschi, Leonardo da Vinci, Michel Angelo.

— Atâtea genii chemate la viaţă şi întreţinute de descendenţii modestului Joan de Medicis, nu ar fi existat: Florenţa şi Italia şi omenirea întreagă ar fi fost private de cele mai geniale – mai sublime producţiuni ale spiritului uman1).

În fine, dreptul de succesiune se mai justifică şi printr-un puternic motiv tras din interesul naţional, din sentimentul de patrie.

În virtutea cărui drept, într-adevăr, popoarele de azi, Francezi, Germani, Englezi, Italieni, Buşi, Români etc., pretind ele să stăpânească, – fiecare – cu exclusiunea absolută a tuturor celorlalte – solul pe care repausă Statul lor, entitatea lor politică?

Cu ce drept, generaţiunile presente se înarmă până în dinţi, pentru a apăra până la cel mai mic palmac – din teritoriul lor, în contra agresiunei altor popoare1?

De ce, ori ce călcare de teritoriu se

consideră, şi acum ca şi în vechime, o violaţiune a dreptului scaru al popoarelor – ai Dreptului Ginţilor – a cărei reparaţiune nu se poate spăla decât prin sânge?

Nu oare tot în virtutea dreptului de succesiune, – graţie căruia generaţiunile presente au dobândit folosinţa exclusivă a patrimoniului naţional, ce le a fost transmis de generaţiunile trecute şi pe care şi ele sunt obligate să-l transmită generaţiunilor viitoare, – dacă nu îmbogăţit, cel puţin intact?

Pe ce se întemeiază dreptul de existenţă, revendicatiunile istorice ale micelor popoare, – faţă de uriaşii şi lacomii lor vecini, – decât tot pe acest drept sacru.

— Necontroversabil – ai dreptului istoric – *id est* ai dreptului de succesiune?

Suprimaţi dreptul de succesiune, – atât privat, cât şi naţional, – căci nu ar fi niciun cuvânt să distingem, – şi de îndată însăşi existenţa noastră politică, independenţa noastră, dobândită

cu atâta şiroaie de sânge, va fi pusă în chestiune!

!) Thiers, *de la Propriété.*

Atunci, păsările de pradă care ochesc cu atâta aviditate scumpa noastră ţară se vor arunca cu furie asupra ei, – nicio barieră nu va mai fi care să se împotrivească nesaţiului lor!

Respectul dreptului este singurul paladiu al celor slabi I

Iată cum principiile dreptului se conciliază, în modul cel mai armonios, cu cerinţele şi cu utilitatea socială.

Atât este de adevărat că tot cea ce este just nu poate să nu fie şi util, precum zicea Ciceron.

ADVERSARII DREPTULUI DE SUCCESIUNE

Rezemaţi pe aceste principii, – singurele adevărate, – suntem acum în măsură să abordăm în faţă şi pe adversarii *dreptului* de succesiune.

Unii propun, pur şi simplu, supressiunea dreptului de succesiune – atât *ah intestat* cât şi testamentară.

Aceştia sunt comuniştii, cu Platon, Thomas Moore, în frunte cu St. Simon, etc.

Alţii cer supressiunea dreptului de a testa; printre aceştia, este şi Mirabeau, înv-un discurs citit după moartea sa la Adunarea Constituantă de către Talleyrand; el, însă, s-a contrazis, de oare ce el însuşi a lăsat un testament.

În fine, alţii admit dreptul de succesiune – limitat, însă, printr-un *maximum.*

Toate aceste sisteme, în principiu, neagă personalitatea omului; neagă dreptul de proprietate şi, prin urmare, sunt, – *à fortiori* – conduse să nege şi dreptul de sucesiune.

Nu de mult, însă, o nouă şcoală s-a ridicat; ea pretinde să vorbească în numele utilităţei generale, – a forţei numerului.

Această şcoală purcede în linie dreaptă de la Bentham şi John Stuart Mill.

Printre discipolii ei, cel mai turbulent, acela care, prin toate propositiunile sale, fie în Parlamentul francez, fie afară din Parlament, – şi

propusese ca ţel, distrucţiunea Beligiunei, Proprietăţii şi Familiei, d-l Naquet a scris chiar aceste rânduri*):

„Proprietarul, din punct de vedere filosofic şi abstract, are dreptul să testeze, acesta este adevărat; dar tot din punct de vedere filosofic, ori ce om care naşte trebuie să primească o parte din Capitalul social, pentru a putea munci, trăi şi a se dezvolta.

„Acest drept – facultatea de a testa-l ridică marei majorităţi a naţiunei.

„Pus între această alternativă: de a comite o injustiţie faţă de o minoritate de proprietari sau faţă de o imensă majoritate de muncitori, esitaţiunea nu poate avea loc: minoritatea trebuie sacrificată», şi mai departe el adaugă: „Făcând să dispară succesiunea, sub toate formele, s-ar restabili în definitiv egalitatea între oameni şi înaintea *unui* atare résultat, noi credem că ori ce esitaţiunea este culpabilă.

„Când este vorba de o chestiune de viaţă şi

de moarte pentru omenire, justiţia chiar trece în a doua linie, înaintea unei atari utilităţi, aceia chiar care au drepturi vătămătoare, trebuie să le abandone; morala le o ordonă şi dacă ei se refusă de a se supune, criminali prin acest fapt chiar, ei pierd drepturile ce voiau să conserve, societatea-i despoaerevoluţionarmente şi ea face bine».

Aşadar, fie care, venind în lume are dreptul înnăscut

— La tot ce există, – precum zicea Hobbes, Dumnezeu a făcut pe oameni inegali, legea trebuie să i facă egali; dreptul legitim al unora trebuie să fie sacrificat interesului illegitim al altora; acela al proprietarilor – aceluia al majorităţei neproprietarilor. Societatea le impune acest sacrificiu în numele forţei; forţa dar va fi subsţi-

) Naquet, *Religion, Propriété, Famille.*

Tuită dreptului: doctrină respinsă de conştienţa universală.

LEGILE SUCCESORALE DIN PUNCT DE VEDERE ECONOMIC

Sistemul codului Napoleon, – *id est* şi al nostru, – este simplu:

1 — El consacră egalitatea între succesori;

2 — El împacă dreptul de a dispune al testatorului cu obligaţiunile ce legea şi morala timpune faţă cu ascendenţii şi descendenţii săi – consacrând instituţiunea rezerve!;

3 — Şi în fine, proscriind substituţiunile – fideicomisurile, – el garantează eficacitatea acestor două principii, – spre cel mai mare folos al dezvoltărei economice a naţiunei.

Acest sistem a întâlnit, însă, adversari plecaţi din diferite câmpuri:

Unii, vorbind în numele unor vechi obiceiuri, ar voi să reintroducă drepturile de primogenitură şi masculinitate;

Alţii, pretinzând că vorbesc în numele Economiei politice, cer o absolută libertate de a testa.

Cei dintâi au fost condamnaţi de timp; tendinţele lor, îngropate de Revoluţia franceză, cu toate încercările ce s-au făcut pentru a le readuce de la groapă, desigur nu vor mai reînvia.

Cei de al doilea, însă, pare că au găsit răsunet: ultimele modificări aduse legislaţiunii austriace şi acelora a mai multor provincii din Prusia tind a le da satisfac-

Adversarii Codului Civil îi reproşează că stabilind partagiul egal şi în natură între toţi moştenitorii, proprietatea tinde a se fărâmiţi; örice cultură serioasă devine deci imposibilă; orice industrie mare este ameninţată de ruină.

Pentru a obvia la aceste inconveniente ale partagiului, d-l de le Playe, fondatorul şcoalei *„Reformei Sociale1,* – de care am vorbit deja – propune înfiinţarea unei familii *souche:* tatăl-şi va asocia, în viaţă fiind, pe acela dintre fiii săi pe care-l va crede mai destoinic pentru a-l seconda şi – după moarte – pentru a continua opera începută de dânsul; de alt-fel alesul va putea fi, indiferent,

întâiul născut sau oricare altul dintre copii.

Acesta va moşteni singur toată averea, el va continua singur persoana tatălui său – cu însărcinare, însă, de a întreţine şi stabili pe toţi cei alţi fraţi ai săi.

Cu chipul acesta, zice d-l de le Playe, patrimoniul-şi va conserva integritatea şi importanţa sa; opera tatălui va fi continuată de fiu; usinele nu se vor mai închide; câmpurile nu se vor mai fărâmiţi.

Criticile ce se aduc, din acest punct de vedere, Codului Civil nu sunt nefundate; în anumite caşuri producţiunea naţională poate să fie izbită; multe fabrici pot fi condamnate sau a fi închise sau a fi înstreinate prin licitaţiune publică, de multe ori pe nimic; cultura, redusă în pulbere, etc.

Totuşi, – de la un sistem, care ar avea de scop să îndulcească aceste inconveniente, până la reînfiinţarea, sub o altă formă a privilegiilor de primogenitură şi masculinitate – este departe.

Aceste privilegii înfruntă bunul simţ, violează sentimentul egalităţii înaintea legii – sentiment înnăscut în om, – de aceea sub orice formă s-ar presenta el, şi de ori unde ar porni el, trebuie să fie respins.

Sistemul Codului Napoleon, care este şi al nostru.

— Fusese chiar înaintea acestui cod – sub inspiraţiunile principiilor proclamate de Revoluţia franceză – introdus în Codul Frederik Prusian de la 1796.

Acesta ordonă pentru succesiunile mojiceşti partagiul egal şi forţat între toţi moştenitorii.

Cu ocaziunea încorporaţiunii Hanovrei la Prusia la 1866, – Guvernul Prusian voi să impună populaţiunii Hanovreze Codul Frederik.

— Aceasta s-a opus – şi a cerut să se recunoască indivizibilitatea cel puţin a aceia ce ei numeau *Hoff,* adică Domeniul familiei.

Legea din 1874 le-a dat satisf acţiune.

Ea instituie, – întru cât priveşte pe muncitorii

agricoli, – un sistem succesoral deosebit pentru *Bauemhof f* – adică pentru pământul ţărănesc.

Acest pământ trebuie să fie de o întindere suficientă pentru a putea hrăni o familie.

Tatăl – poate alege pe acela dintre fiii săi – pe care-l va crede mai destoinic a continua cultura pământului familial, – cu obligaţiunea pentru acesta de a plăti în bani – părţile succesorale ale celorlalţi: şi dacă tatăl nu a testat – atunci primul născut moşteneşte de drept – acest *Bauemhoff.*

Pentru ca un Bauemhoff să fie supus acestui regim

— Trebuie ca proprietarul lui să-l înscrie într-un registru *ad-hoc, Hoff rolle;* deci această instituţiune este absolutamente facultativă.

Această lege a găsit o primire atât de bună în cât în Hanovra – asupra unui număr de 100.1,28 bunuri ţărăneşti, 60.961 erau deja înscrise în *Hoffrolle,* în 1888.

Această lege a fost introdusă după cererea populaţiunilor rurale, – chiar în Westfalia, Hessa-

Cassel, Luxemburg, Silesia, – Brandeburg, – Sleswig – Hol-

În Austria înainte 1868, – exista o patentă a lui Joseph II din 1795, prin care se dispunea că domeniul rural – vorbind tot de ţărani – se treacă în totul la un singur crede, – cu obligaţiune pentru dânsul de a indemniza pe ceilalţi, – această indemnizare, însă, nu trebuie să fie atât de mare în cât să-l pună în neputinţă de a mai continua exploataţiunea.

O lege din 1868 introduse partagiul forţat.

În urma reclamaţiunilor generale, o lege din 1889 a revenit la sistemul lui Ioseph II.

În fine, democratica Americă – ne dă un exemplu aproape analog prin instituţiunea – zisă – *Homestead* sau *domiciliului familial.*

Tatăl de familie – pentru a-şi asigura lui şi familiei sale un domiciliu stabil şi inviolabil – poate printr-o declaraţiune făcută înaintea unui funcţionar public

— *Recorder* – declara insesisabil, – atât cât el

în viaţă va fi cât şi după moartea sa, – fie un imobil, – în general de o valoare care variază în diferitele state între 1.000 – 5.000 dolari, fie chiar valori mobiliare.

Acest fond se cheamă *Homestead,* – sediul familiei – căci asigură domiciliul, – adăpostul familiei.

Creditorii posteriori declaraţiunei nu vor putea urmări acest imobil.

Tatăl mort – văduva şi copii vor lua fructele – şi le vor împărţi pe jumătate, – părţile copiilor ce vor ajunge la majoritate aderesc celor minori, – şi când toţi vor fi majori, văduva cât va trăi va lua singură fructele, – numai la moartea ei – sau la majoritatea copiilor – dacă ea a predecedat – *Homestead-ul* poate să fie împărţit.

Soţia poate şi dânsa constitui un *Homestead.*

Fie că el este constituit de bărbat, fie că el este constituit de femeie, *Homstead-ul* nu se poate însterina decât cu consimţământul ambilor soţi.

Cu chipul acesta, – omul este asigurat de a

avea pentru el şi familia lui un adăpost.

Mai toate Statele din Statele Unite ale Americii de Nord au admis această instituţiune.

Iată în ce mod legislaţiunile streine au obviât la inconvenientele partagiului egal şi în natură.

La noi, viţiul capital al Reformei din 1864 – făcută de Cuza şi Kogălniceanu – a fost că ea nu a luat nicio măsură de precauţiune pentru a înlătura fărâmiţarea lotului, ce ea recunoştea ţăranilor împroprietăriţi.

La prima, – la a doua generaţie, – acest lot a fost astfel fărâmiţit în cât el nu a mai putut hrăni pe proprietarul lui.

Aceasta este una dintre cauzele revoluţiei tărănesti din 1907.

Acelaşi viţiu-l a avut şi reforma agrară din 1918.

Modificările aduse ei în 1921 au permis să se declare indivisibile loturile de 2 hectare la câmp şi de un hectar la munte şi chiar ca tatăl de familie să desemne pe acel dintre copii lui, care i va

succeda la acest lot indivisibil.

Această reformă, însă, nu este suficientă, ea nu va preveni pulverisarea micei proprietăţi ţărăneşti – şi deci redeschiderea Chestiunei Ţărăneşti, în scurtă vreme.

Legiuitorul nostru a mers mai departe, – Codul Civil a limitat, precum am zis, până la un punct oare care, dreptul de dispoziţiune.

Astfel acel, care are un singur copil, – nu poate dispune decât de jumătate din patrimoniul său, – cel care are doi, – de a treia parte, – cel care are 3 sau mai mulţi, numai de a patra parte.

În contra acestei limitaţiuni a dreptului de a testa

— S-au făcut diferite obiecţiuni.

Unii au zis că copilul asigurat, – că într-o zi va culege patrimoniul tatăului, – nu va mai lucra.

Alţii au adăugat – că având un drept sigur în averea tatălui – autoritatea paternă a acestuia se va slăbi – şi împreună cu dânsa, familia.

Că fie pentru a stimula pe toţi la muncă, fie

pentru a rezerva tatălui o armă în contra fiului răzvrătitor, – este mai bine să se admită libertatea absolută de a testa.

La aceste obiecţiuni – bazate pe motive de utilitate – răspundem prin argumente trase din dreptul natural, din morala – şi din economia politică.

Omul, punând în lume pe copii săi, contractă către dânşii obligaţiunea de a i creşte, a-i educa, şi a-i stabili. El nu poate să i abandone – fără a înfrânge legile cele mai elementare ale naturii, – legi pe care însăşi animalele le observă – faţă de puii lor.

Pe de altă parte, existenţa familiei, – această piatră fundamentală a societăţii, – este interesată ca patrimoniul, pe care de multe ori tată-l a moştenit de la părinţii săi, să se transmită descendenţilor lui, – căci numai astfel familia, şi, prin urmare, Societatea se va putea conserva şi continuă.

„Familia îmbrăţişează, – zice Glasson, –

trecutul – presentul şi viitorul. Fiecare generaţiune nu este decât o treaptă nouă adăugată celor precedente – profitând de tradiţiunile acelor ce numai sunt şi însărcinate a le transmite generaţiunilor viitoare».

Din punct de vedere economic, – rezerva se justifică încă căci graţie ei, fie care copil va putea avea la intrarea sa în lumea activă – un mic capital prin mijlocul căruia el va putea réalisa o avere.

Libertatea de testa este illimitată în Anglia şi în Ameln Anglia ea a condus la perpetuarea dreptului de primogenitură şi masculinitate în familiile nobile în detrimentul celui mai elementar principiu de drept natural, – al egalităţii tuturor copiilor.

Libertatea de a testa este încă limitată în timp, – nu pot transmite bunurile mele decât unei singure persoane, – nu o pot însărcina ca la moartea sa, – şi ea să remită aceste bunuri altei persoane şi aşa mai de-

Aceste substituţiuni au fost interzise pentru

motivul că ele rup egalitatea între moştenitori şi al doilea, pentru că ele imobilizează o însemnată parte din averea naţională în mână desinteresate la a lor prosperare.

În résumât – cu oare care rezerve în privinţa partagiului obligator şi vocaţiunei la moştenire a soţului supravieţuitor, socotim că sistemul Codului nostru este cel mai bun: el corespunde sentimentelor intime ale defunctului – pe care el se sileşte să le realizeze, conciliind libertatea de a testa cu datoriile lui naturale.

STATUL

Aristote crede că Statul este un fapt natural al omului:

„Natura, a zis Aristote, împinge instinctiv pe toţi oamenii la asociaţiunea politică. Primul care a instituit Statul a făcut un imens serviciu, căci omul, parvenit la toată perfecţiunea sa, este primul dintre animale, – el este, însă, cel din urmă, când el trăieşte fără legi şi fără justiţie. Nu este nimic mai monstruos, într-adevăr, decât injustiţia

armată. Dar omul a primit de la natură armele înţelepciunei şi ale virtuţei, pe care el trebuie, mai ales, să le întrebuinţeze în contra relelor sale pasiuni. Fără virtute, el este fiinţa cea mai perversă şi cea mai feroce, – el nu are decât mânia brutală a amorului şi a foamei. Justiţia este o necesitate socială, căci dreptul este regula asociaţiunei politice şi decisiunea justului, este acea ce constituie dreptul.

„Acea ce probează necesitatea naturală a Statului, şi superioritatea sa asupra individului, este că dacă nu-l admitem, individul ar putea să se îndestuleze pe el însuşi în totul şi în toate părţile: ori acela care nu poate trăi în societate şi a cărei independenţă nu are trebuinţă de Stat, acela nu va putea fi nicio dată membru al Statului, – el este o brută sau un zeu», (v. Politique d-Aristote, Traducere de J. Barthellemy St. Hillaire, Ediţia III-a, Lagranje, pg. 12 şi 13).

Jean Jaques Rousseau crede, din contră, că Statul este efectul unui Contract social:

„Ordinea socială, zice J. J. Rousseau, (v. Du Contract social, Livre I-er I pg. 16) este un drept sacru, care servă de basă la toate celelalte. Totuşi acest drept nu vine de la natură, el este fondat pe convenţiuni».

Care sunt aceste convenţiuni?

Când oamenii, crede J. J. Rousseau, au parvenit la punctul unde obstacolele, care vatămă conservaţiunei lor, în starea de natură, predomină, prin resistenţa lor, forţele pe care fie care individ le poate întrebuinţa pentru a se menţine în această stare, – starea de natură nu poate subsista şi genul omenesc ar peri, dacă el nu ar schimba felul lui de a fi: ei nu au alt mijloc pentru a se conserva decât să formeze, prin agregaţiune, o sumă de forţe, care să poată să covârşească resistenţa, de a le pune în mişcare printr-un singur mobil, şi să le facă să funcţioneze de comun acord.

Aceasta este obiectul contractului social, zice J. J. Rousseau.

Clausele lui se pot reduce la una singură: înstreinarea totală a fie cărui asociat cu toate drepturile lui, la toată comunitatea, – sau în alţi termeni:

„Fie care din noi pune în comun, persoana sa şi toată puterea sa, sub suprema direcţiune a voinţei generale

— Şi primim în corp, pe fie care membru, ca parte indivisibilă a totului».

Din acest pact naşte, în momentul chiar al concluziunei sale, corpul moral şi colectiv, compus din atâţia membrii, câte voci are adunarea, – care din acest act însuşi şi primeşte eul său comun, viaţa sa, voinţa sa: aceasta este *la Cité – republica – Statul.*

Ideea că societatea este fondată pe un pact social nu este nici nouă, nici absolut proprie lui J. J. Rousseau. Deja înaintea lui, Epicure zisese: „Dreptul nu este altceva decât un pact de utilitate, al cărui obiect este, ca să nu ne vătămăm reciproc şi ca să nu fim vătămaţi», (v. Guyau, *la Morale d-*

Epicure, pg. 147, citat de Paul Janet, *l-Histoire de la Science Politique T. I, pg. 233).* Trebuie să recunoaştem, precum am mai spus-o, că teoria lui J. J. Rousseau nu este nefondată; şi azi oamenii träesö în societate în virtutea Pactului dintre ei şi Stat. Dacă un individ voieşte să schimbe de Stat, de naţionalitate, el o poate face, căci nimeni nu este legat pentru tot-de-una de Statul în care s-a născut: el poate închea un nou Pact cu un alt Stat.

Nu este mai puţin adevărat că Statul există, că el a existat din ziua când oamenii s-au hotărât să trăiască în comun, – că el îmbrăţişează şi absoarbe pe toţi oamenii, trăind pe pământ, în orbita guvernului său, – vă nimeni nu trăieşte în afară din Stat, şi e, a toată suprafaţa globului cunoscută cade sub imperiul unui Stat oare

De unde vine acest fenomen universal

El este din trebuinţa cea mai intimă şi în acelaşi timp cea mai generală a naturii omeneşti.

Nimeni nu poate trăi numai pentru sine, însuşi, zice Rudolphe Jehring – nimeni nu poate

trăi numai prin sine însuşi: *(Der Zweck im Recht,* vol. I, pg. 79): fiecare vine în lume prin faptul altora – fiecare trebuie să trăiască pentru alţii, fie că o voieşte sau nu:

„Asemănat corpului care exală căldura primită din afară, omul trebuie să restituie societăţii fluidul intelectual sau ethic ce el a primit de la cultura acesteia: a primi de la şi a restitui mediului în care trăim, constituie, zice Jehring, o lege în lumea fisică şi în lumea morală».

Statul s-a născut, zisese deja Aristote, din trebuinţele vieţii şi el subsistă pentru că el le satisface pe toate. (Aristote, Livre I, pg. 7).

Pentru a ilustra această afirmaţiune, să citărm caşul tâmplarului lui Frederic Bastiat, – din *Harmonies Economiques:*

Acest om, simplu manoperă, – şi petrece ziua a rându-i la scânduri, a fabrica mese şi dulapuri; iată zice Bastiat, toată prestaţiunea sa, iată tot acea ce el dă societăţii.

Dar ce primeşte el în schimb de la dânsa?

Acest om, sculându-se dimineaţa, se îmbracă. Ori el, personal, nu a făcut niciunul din veşmintele care compun îmbrăcămintea lui. Pentru ca acestea, ori cât de simple ar fi, să i fie puse la dispoziţie, a trebuit o enormă cantitate de muncă, de industrie, de transport.

De invenţiuni ingenioase, a trebuit ca Americanii să fi produs bumbacul, – Indienii, indigo, – Francezii, lâna şi inul, – Brasilianii, pielea: da toate aceste materialuri să fi fost lucrate, toarse, ţesute, văpsite, etc.

După aceia omul nostru dejunează. Pentru că pâinea pe care el o mănâncă, să i fie pusă în fiecare zi la dispoziţie, a trebuit ca pământul să fi fost difrişat, arat, însămânţat: a trebuit ca recoltele să fi fost păzite de hoţi; ca oare care siguranţă să fi domnit în mijlocul unei populaţiuni ceva mai numeroasă; a trebuit ca grâul să fi fost recoltat, măcinat, frământat şi transformat în pâine, a trebuit ca fierul, oţelul, lemnul, piatra, să fi fost convertite în instrumente de lucru; ca unii

dintre oameni să fi domesticit cu forţa animalele, – iar alţii să fi stăpânit căderea apelor, vânturile, vaporul sau electricitatea, etc., toate lucruri, care, fie care luate în parte, presupun o masa incalculabilă de muncă pusă în joc, nu numai în spaţiu, dar şi în timp.

Acest om nu va putea petrece, ziua sa, fără să consume puţin zahăr, puţin unt-de-lemn, sau fără să se serve de oare care instrumente.

El va trimite pe copilul său la şcoală, pentru a primi acolo o instrucţiune, care, ori cât de mărginită ar fi, presupune totuşi cercetări, studii anterioare, cunoştinţe întinse.

El iese: el va găsi o stradă pavată, luminată.

— li se contestă un drept de proprietate; el va găsi avocaţi pentru a apăra drepturile lui; judecători pentru a-l menţine în posesiune; ofiţeri de justiţie, pentru a face să se execute hotărârea judecătorilor; lucruri care presupun încă cunoştinţe dobândite şi mijloace de existenţă.

Dar tâmplarul nostru merge la biserică:

acesta este un monument prodigios şi *cartea* de rugăciune, pe care el o duce cu sine, un monument şi mai prodigios încă al inteligenţei omului.

Acolo i se predă morala, – i se luminează spiritul – i se vindecă sufletul, şi pentru ca toate acestea să se facă, a trebuit ca un alt om să fi frecuentat bibliotecile, seminarele; să se fi adăpat la toate sorginţele tradiţiunei umane şi să fi putut să trăiască fără să se ocupe direct de trebuinţele corpului său.

Dacă, în fine, meşteşugarul nostru întreprinde vreo călătorie, el găseşte că, pentru a i se economisi timpul şi micşora ostenelile, alţi oameni au nivelat solul, au ridicat obstacolele, au astupat văile, sau au scurtat munţii, au împreunat malurile râurilor, au pus carele pe şine de fier, etc., etc.

Iată, incomensurabilele servicii pe care societatea le aduce individului.

Ori, dacă omul ar fi redus numai la propriile

sale forţe, desigur că nici în mii de ani, el nu ar putea produce lucrurile pe care el le întrebuinţează numai într-o singură zi.

Graţie, însă, fenomenului social enunţat, el, – şi cu dânsul toţi ceilalţi, împreună, se bucură de toate binefacerile civilizaţiei, în schimbul unei munci şi sforţări neînsemnate. Şi de ce acest résultat?

Pentru că, cum prea bine a recunoscut Aristote, „Omul este o fiinţă socială prin excelenţă; el este mai sociabil decât albina, şi decât toate celelalte animale care trăiesc în turme. Natura nu a făcut nimic în zadar.

— Ea, în adevăr, acordă cuvântul exclusiv omului. Da, vocea poate exprima bucuria sau durerea, şi de acea ea nu lipseşte şi celorlalte animale, pentru că organizaţia lor merge până a resimţi şi a comunica aceste două afecţiuni. Dar, cuvântul este făcut pentru a exprima binele şi răul şi prin urmare, justul şi injustul: Ori, omul are aceasta de particular, printre toate animalele, ca

el singur să conceapă binele şi răul şi toate sentimentele de aceiaşi ordine».

ORIGINEA STATULUI

Da, omul este o fiinţă sociabilă prin natură, cum zice Aristote, aceasta este incontestabil, – dar el nu a sosit dintr-odată la concepţiunea politică a Statului.

Bl a trăit desigur mult timp – foarte mult timp, – în stare de asociaţiune, de socitetate naturală, – şi numai foarte târziu, Ideea de Stat, conceptul politic al Statului, s-a presentat spiritului său.

Când? şi cum?

Nu vom vorbi aici de omul preistoric, despre care câteva triburi care trăiesc încă în Insulele Andaman, Tansmanienii, Figienii, etc., ne dau o oare care idee, – (v. Joly, *l-Homme avant les métaux* – John Lubock, *L-Homme préhistorique),* – vom vorbi numai de omul istoric, de omul trăind în societatea omului social.

Am văzut, că pentru a definde posesiunea

pământurilor şi bunurilor lor, oamenii s-au asociat între ei, – ei au format o adevărată asociaţiune politică, având dreptul de a edicta legi şi de a constrânge pe membrii săi la observaţiunea lor.

În acest moment, în momentul când oamenii au simţit această trebuinţă comună, – Ideea de Stat a apărut omumului: ea este desigur posterioară Idei de proprietate.

— Ea decurge chiar din aceasta, de oare ce raţiunea ei de a fi este tocmai de a definde această proprietate, – proprietatea asociaţiunei, tribului, familiei, – solul pe care ea trăieşte, – *l-assiette,* – fundamentul însuşi al acestei asociaţiuni.

Aşadar, Ideea de Stat a apărut cel mai de vreme, odată – cu Ideea de proprietate fonciară.

Statul, într-adevăr, nu se poate concepe fără o bază fixă, fără frontiere determinate, fără această legătură perpetuă, pe care numai posesiunea şi proprietatea solului o creează între om şi pământul, în care el trăieşte.

Plecând din acest moment, asociaţiunea

politică, care exista deja între oameni, în timpurile anterioare, se transformă, – din personală, ea devine reală, – şeful asociaţiunei, tribului, de ex., devine şeful politic al Statului, – adică al poporului şi al teritoriului pe care el este aşezat.

Producţiunea bogăţiilor, care în epocile precedente avea loc numai în vederea consumaţiunei familiei, sau a tribului, prin divisiunea muncii: în munca câmpului şi în munca industrială, – se face acum în vederea schimbului, cu schimbul apare comerţul şi cu comerţul apare moneda.

În fine, divisiunea ocupaţiunilor se accentuiază din ce în ce mai mult, – cu formaţiunea oraşelor, oamenii se împart în oameni cjari cultivă pământul şi aceia care locuiesc în oraşe şi se oc) după cu transformarea materiilor prime produse de pământ: un flux şi un reflux permanent se stabileşte între oraşe şi ţară, – un schimb de produse şi de servicii: schimbul este scopul principal al producţiunii – agricole şi

industriale.

Toate popoarele antiquităţei: Egipţienii, Indienii, Babilonienii, Assirienii, Medii, Perşii, Grecii şi în fine, Romanii au ajuns la acest grad de civilizaţie: mai toate popoarele Europei au atins această limită la finele Secolului XVIII, multe sunt încă şi azi în acest stadiu.

ORGANIZAŢIA STATULUI, LA GRECI ŞI LA ROMANI

Dar cum s-a format Statul politic Grec o-Roman, – obârşia Statului nostru modern

Tot ideea religioasă a condus pe omul antic la Ideea de Stat, la formaţiunea şi organizaţia Statului.

Am văzut, într-adevăr, că fie care familie-şi avea cultul său, – că religiunea defindea ca un străin să-şi amestece cultul său cu acela al altei familii.

Dar nu era, însă, imposibil ca două sau mai multe familii, în afară de cultul lor privat, să aibă un cult comun.

Ceace s-a şi întâmplat: un număr oare care de familii au format un grup, pe care limba greacă-l a chemat *phratria* şi limba română *curia.*

Fiecare phratrie, – fie care curie – avea altarul său propriu. Celebriţiunea cultului se făcea ca şi în sânul familiei, – ea consta într-un ospăţ comun; mâncarea fusese preparată pe altarul phartriei sau curiei însăşi, – ea era deci sacră; în timpul ospăţului, comesenii recitau rugăciuni; divinitatea era presentă şi primea partea ei din alimente şi din băuturi. Fiecare phartrie sau curie avea un şef, adunările şi decretele ei.

Dar asociaţiunea continuă a se mări: mai multe phratrii sau curii se grupară spre a forma un *trib.* Şi acesta avea zeul său protector, – cultul său, altarul său, şeful său şi adunările sale.

Alături, însă, cu acjeşti zei familiali, trebuie să nu uităm chiar de acum şi pe aceia pe care omul şi-i a luat din natura fisică: ca soarele, pământul, norul, cutremurul de pământ, tunetul, fulgerul, etc.

De şi la început, fie care familie şi avea şi zeii săi traşi din lumea fizică – totuşi, nimeni nu se putea opune ca mai multe familii să aibă aceiaşi zei ai na-

Aceste divinităţi, dar, puteau mai uşor să se propage şi cultul lor să se întindă.

La început, zeul închis într-o mică *Gellă,* o mică vatră situată în faţa focului sacru, – nu întârzia a se mări, – a se înfrumuseţa şi a deveni un templu.

Altarul focului sacru nu va mai servi cu timpul, decât pentru a pregăti victimele, care se vor aduc (e zeilor puternici, care tronează în temple magnifice.

Tribul, phratria, familia, erau corpuri independente, care, o dată formate, excludeau pe ori cine, *ab origine,* nu făceau parte dintr-ansele.

Dar precum mai multe phartrii se puteau uni într-un trib, tot astfel mai multe triburi se puteau asocia între ele, – cu condiţiune ca cultul fiecăruia să fie respectat.

Această unire fu câte o dată voluntară, câte o dată ea fu impusă cu forţa de un alt trib, sau de voinţa puternică a unui om.

Aceace, însă, este sigur este că aceste triburi, care se uneau între ele, aprindeau de îndată un foc sacru, – şi-şi dau o religiune comună.

Statul era o confederaţiune de triburi, – înăuntrul căruia fie care trib, – fie care phratrie – fie care familie-şi conserva perfecta ei autonomie.

Iată pentru ce copilul nou născut este deocamdată admis în sânul familiei şi iniţiat în cultul domestic al acesteia, – şi de ce, câţiva ani numai după aceia, el este admis în cultul tribului, – şi abia la 16 ani, în acela al Cetăţii.

Mersul pe care acest tânăr Athenian sau Roman – zice Fustei de Coulanges – la făcut, nu este decât imaginea treptelor pe care însuşi Statul le-a urcat până să ajungă la completa lui dezvoltare.

Din faptul că Statul a izvorit dintr-o idee religioasă şi a fost constituit ca o biserică, a

decurs toată forţa lui, omnipotenţa lui – şi tirania lui, – faţă de individ.

Într-o asemeni organizaţie, libertatea individuală nu putea exista. Cetăţeanul era supus, în totul şi în toate, voinţei absolute a Statului.

Astfel: corpul omului aparţinea Statului şi era sacrificat pentru apărarea lui.

La Roma serviciul militar era datorit până la 46 de ani. La Athena şi la Sparta pe viaţă. Averea lui era tot de una la dispoziţiunea Statului. Dacă Statul avea trebuinţă de bani, el putea ordona femeilor de a i da bijuteriile lor, creditorilor de a i abandona creanţele lor, posesorilor de măslini, de a i ceda untul de olive, ce ei-l au fabricat.

Viaţa privată însăşi nu scapă acţiunei Statului.

Multe cetăţi grece defindeau omului de a rămânea celibatar.

Sparta pedepsea nu numai pe acel ce nu se însura, dar şi pe acel ce se însura târziu.

Statul putea prescrie Atenienilor muncea, iar

Sparta trândăvia.

El exercita tirania sa până în cele mai mici lucruri; la Locrea, el defindea bărbaţilor de a bea vin curat; la Roma, la Milet, la Marsilia, – femeile nu puteau bea vin de loc. Costumul era fixat în tot de una de Stat.

Legislaţiunea Spartei regula coafiura femeilor, şi acea a Atenei le interzicea de a lua cu ele mai mult de trei rochi, când plecau în voiaj iu.

La Rodes, legea defindea de a-şi rade barba, şi la Bizanţul, ea pedepsea cu o amendă posesiunea unui briciu.

La Sparta, din qontra, raderea mustăţei erau obliga-

La Atena, conduita femeilor este supusă unui control constant: magistratul putea pedepsi luxul lor, cuvintele lor nesocotite, fără ca bărbaţii lor să poată interveni; o lege definde Athenianelor de a ieşi după apusul Soarelui, afară numai dacă nu erau voalate şi precedate de un sclav, ţinând o faclă în mână.

Atenianul nu este liber de a merge unde voieşte, – spre a se duce la Megara, de ex., i trebuie autorizarea ce-

Statul are dreptul de a nu tolera ca cetăţenii lui să fie diformi sau contrafăcuţi. Prin urmare, el ordonă tatălui de a ucide pe un atare (opil.

Statul merge până acolo în cât el restornă concepţiunea naturală a sentimentelor omului.

Iată, într-adevăr, un fapt care a făcut admiraţiunea lui Plutarch şi a lui Rousseau:

Sparta încercase o înfrângere la Leuctra şi mulţi cetăţeni periseră în luptă.

La această ştire, rudele morţilor trebuiră a se arăta în public vesele. Mama al cărei copil scăpase şi pe care avea să-l revadă – se arăta tristă şi plângea. Din contră, acea care per duse pe fiul său, per curgea templele spre a mulţumi zeilor – şi a-şi arăta bucuria ei.

Statul pedepseşte indiferenţa faţă de lucrul public – toţi cetăţenii trebuiau să ia parte la afacerile publice, să voteze şi să fie aleşi,

abstenţiunea este aspru pedep – Educaţiunea, la rândul ei, nu era liberă.

La Sparta, tatăl nu avea niciun drept de educaţiune asupra fiului său.

La Atena, educaţiunea se da în comun, sub profesori numiţi sau controlaţi de Stat, pentru că zice Platon: „öopii sunt mai puţin ai părinţilor lor decât ai Statului».

Corpul, dar, şi sufletul copilului aparţinând Statului, acesta-l fasonează după propriul său concept: prin gimnastică, Statul i dezvoltă trupul, – prin muzică şi religiune, – el i formează sufletul.

Religiunea Statului este obligatorie pentru toţi cetăţenii săi, – libertatea de gândire şi de conştiinţă nu există – întru cât este vorba de religiunea cetăţii.

Mai mult încă, omnipotenţa Statului merge până acolo încât el are dreptul de a izbi nu numai pe un vinovat, ci şi chiar pe un nevinovat, dacă interesul său o cere.

Acesta este *ostracismul;* iar.

Incivismul este crima către Stat de care cineva se face culpabil prin lipsă de iubire către acesta.

Roma a făcut o lege prin care se permitea a ucide pe ori ce om ar fi avut intenţiunea să devină rege.

Viaţa omului dar nu însemna nimic, ori de câte ori era vorba de interesul Statului.

Dreptul, morala, justiţia, totul cedă înaintea interesului Statului – maxima *Salus populi suprema lex este*

— Quintesenţiază ideea de Stat antic.

Rolul Statului în decursul acestei perioade să măreşte şi se multiplică, cu progresele realizate de societate: el atinge maximum de dezvoltare şi de perfecţiune la Greci şi la Romani.

Plecând de la ideea formulată de Socrate, că într-un corp frumos, trebuie să se adăpostească şi un suflet frumos, Grecii au subordonat toată viaţa lor realizării acestui Ideal.

Statul fu însărcinat să formeze pe individ la

moral şi la fisic.

Iată de ce copilul diform este abandonat sau ucis, – iar băieţii şi fetele, bine conformate, sunt supuse unei culturi de Stat, prin musică, şi prin gimnastică, – pentru a dezvolta sufletul şi corpul lor în direcţiunea voită de Stat.

Concursuri publice de frumuseţe, de gimnastică, de musică, au loc pentru a menţine emulaţiunea între ţi-

Viaţa publică şi viaţa privată aparţin Statului, care edictă, în cele mai mici minuţii, toate actele lor.

Chiar, sentimentele, bucuria şi întristarea – precum am văzut – sunt acte de Stat, guvernate de legile sale şi controlate de agenţii săi şi pedepsite de judecătorii săi, în caz de contravenţiune.

Procesul şi condamnaţiunea la Socrate sunt cea mai celebră ilustraţiune a acestui ostracism de Stat.

Şi a fost tot astfel şi la Coma, cu mai puţină graţie şi cu mai multă brutalitate.

Totul fu şi aci subordonat Statului: *Salus patriae, suprema lex!*

Tot graţie acestui aforism, Aristide cel just a fost exilat, sub pretext că, prin virtuţile lui, el ar putea deveni periculos cetăţii; iar Ciceron a luat toiagul pribegiei pentru că un Claudius reuşise să obţină în contra lui un decret de exilare, fără ca nicio crimă să-i fi putut fi imputabilă.

Nu mai vorbim, bine înţeles, de execuţiunile în masă ordonate de Sylla, de Marius, de Antoniu, de Pompei – şi chiar de August, nici de exilările pronunţate de ei în numele acestei raţiuni supreme de Stat: *Salus patriae!*

EVOLUŢIA IDEII DE STAT

„August, zice Montesquieu (v. *Considerations sur Ies Cauzes de la Grandeur et de la Décadence des Romains* XII) a stabilit ordinea, adică o servitudine durabilă, căci într-un Stat liber, unde suveranitatea a fost uşurpată, se cheamă regulă tot ceace poate fonda autoritatea fără margini a unui singur, – şi se cheamă turburare, disensiune,

rău guvernământ, tot ceace poate menţine onesta libertate a supuşilor».

Cu Imperiul, lucrurile rămân aceleaşi, – numai că voinţei Senatului sau Poporului se substituie, voinţa împăratului: el face legea, el o execută, fie prin judecători numiţi de el, fie prin ordin direct. El a fost deasupra legilor.

Individul fu socotit pentru nimic, – el este la discreţia Statului sau a împăratului, (v. Fustei de Coulanges, ib. id. pg. 265).

Cu surparea Imperiului roman, cu invasiunea barbarilor şi cu noaptea care s-a abătut asupra Europei, vechea civilizaţie greco-romană se surpă asemeni şi cu ea Ideea de Stat greco-romană.

De şi Statul féodal a fost constituit pe base diferite, el ajunse, în plină dezvoltare, la acelaşi résultat, la aceleaşi principii.

În numele Raţiunei de Stat, au fost comise atâtea crime: nu a mai fost nici libertate individuală, nici libertate de conştiinţă, nici libertate economică, etc., nici, o libertate, totul a

fost subordonat Raţiunei de Stat, – adică bunei plăceri a Regelui, (v. Henri Michel *de Vidée de l-Etat,* pg. 6).

Statul concentra în mâna sa toată viaţa morală, socială, politică şi economică.

Religiunea fu o afacere de Stat: inquisiţiunea, masacrele din noaptea de Sainte-Barthélemy, proscripţiunile şi execuţiunile, Revocaţiunea Edictului de Nantes, etc. fură mijloace violente, întrebuinţate pentru a menţine şi salvgarda religiunea oficială.

Societatea fu divisată în clase sociale, în compartimente isolate şi conservate de Stat în mod imperativ.

Guvernul, direcţiunea afacerilor, interioare şi exterioare, – războiul şi pacea, fură în mâna regelui.

Regele fu Statul: *l-Etat c-est moi!* zicea Louis XIV.

Cum a ajuns omenirea la acest résultat, – prin ce evoluţie a Ideilor – cursul timpului a fost

din nou urcat şi Ideea absolutistă a Statului greco-roman, reîntronată în plin Evul mediu

De şi susţinută de Platon şi Aristote, Ideea de Stat greco-romană a fost combătută deocamdată de Cynici: la Ideea de Stat antic, închisă şi geloasă, Cynicii au opus Ideea unei cetăţi, a unui Stat universal: Diogene se proclamă cetăţean al lumii şi declară că singurul guvern demn de admiraţiune este Guvernul Universului, (v. Paul Janet T. I, pg. 234).

Epicurienii la rândul lor, pretind că justiţia nu există, că justiţia, – că Statul, el însuşi, sunt efectul convenţiei, pactului de utilitate socială pe care oamenii Pau încheiat între ei, în scop de a nu se vătăma unii altora: Statul nu este decât un organ de utilitate socială, – el nu este un stăpân tiranic şi absolut al societăţii.

„Nu există justiţie în sine, afirmau Academicienii, – căci dacă ar exista un drept natural, zicea Carnéade, în faimosul său discurs la Senatul Roman, oamenii care se acordă asupra

caldului şi asupra frigului, asupra dulcelui şi asupra amarului, – s-ar acorda asemeni şi asupra justului şi injustului, – dar parcurgeţi lumea şi veţi vedea ce diversitate este între moravurile popoarelor, între opiniunile şi religiunile lor. Aici furtul este în onoare, din colo el este un rău. Cartaginezii, în pietatea lor barbară, sacrifică oameni, Cretanii pun gloria lor în brigandagiu.

„Care este Statul destul de orb, adaugă el, care să nu prefere injustiţia, care-l face să domnească, – justiţiei, care l-ar face să fie sclav.

„Toate popoarele care au posedat universul, şi Romanii ei înşişi, stăpânii lumii, dacă ar voi să fie justi.

— Adică să restituie bunurile altora, s-ar reîntoarce la bordee şi nu ar avea decât să se resemne la mizeriile sărăciei».

Din contra, Stoicianii proclamă existenţa dreptului natural, justiţiei imanente: „legea, zice Chrysippe, este regina tuturor lucrurilor divine şi umane, arbitrul binelui şi al răului, justului şi

injustului, stăpână suverană a animalelor sociabile, prin natură. Ea comandă ace ace trebuie făcut şi definde contrariul».

„Principiul legii este Dumnezeu sau Jupiter, el însuşi, – este dreapta raţiune, – ea uneşte pe toate fiinţele înzestrate de raţiune.

„Toţi oamenii posedă raţiunea, care este una în principiul său, deci toţi oamenii sunt capabili de lege şi de aceiaşi lege», (v. Denis, *Histoire des Doctrines Morales et Politiques de Vantiquité,* T. I pg. 343, şi Paul Janet, Hist, et T. I, pg. 239 et suit).

„Raţiunea este, zice Ciceron, *(de Legibus I)* comună la toţi oamenii, – această raţiune este însăşi legea, – ea este în toţi oamenii, – ea le ţine tuturor acelaşi limbagiu, – ea vine de la Dumnezeu şi ne uneşte cu el. Ea nu este o lege scrisă, – ea naşte odată cu noi; nu am învăţat-o, nici nu am primit-o de la altul, sau citit-o în cărţi. Am găsit-o şi am luat-o din natură însăşi. Din această lege emană dreptatea. Dreptul este raţiunea, – ca ea, el este divin, – ca ea, el este invariabil, fondat pe

natură, nu pe opiniune.

„Legile oamenilor nu pot crea justiţia şi injustiţia, – căci dacă ar fi destul ca decretele capilor de Stat sau sentinţele judecătorilor să stabilească justul şi injustul.

— Ei ar putea să proclame just, brigandagiul, adulterul, falsul. Pentru a comite o crimă cu justiţie, ar fi destul de a avea sufragiul mulţimei.

„De asupra Statului este, afirmă Ciceron, raţiunea, dreptul, legea. Statele particulare nu sunt decât membrii unui tot guvernat de raţiune, (v. P. Janet, T. I, pg. 240)».

„Nu este decât o singură lume, un singur Dumnezeu, o singură lege, zicea la rândul lui Marc Aureliu, Universul întreg formează o singură familie, – omul este cetăţeanul Universului».

„Homo sum et nihil humani a me alienum puto, zicea Terenţiu.

Stoicianii au tras din doctrina lor o consecinţă gravă: egalitatea tuturor oamenilor, egalitatea femei şi a bărbatului, independenţa

copiilor: ei răsturnau, dintr-odată, Ideea de Stat antic, – ideea de puterea paternă, ideea de puterea maritală şi aceace este mai important, ideea de sclavagiu, considerată ca instituţie de drept natural. Calea era deschisă şi curăţată pentru marea Reformă pe care Cristianismul avea să o opereze în lume.

În decursul celor dintâi patru secole ale Erei creştine, **Christianismul** a luptat, deocamdată, pentru a **fi** tolerat, – în urmă pentru a fi consolidat.

De la Papa Gregorie al VII, mai ales, Christianismul luptă pentru a-şi aşeza hegemonia lui asupra lumii, atât asupra puterei spirituale, cât şi asupra puterei timporale – şi izbuteşite.

Statul, căzând în dependenţa Bisericii, – credinţa creştină făcând parte din Constituţiunea de Stat, – a ataca credinţa creştină, este a ataca Statul, – ori qe libertate de conştiinţă fu imposibilă. S-a revenit, astfel, la vechia concepţiune păgână a antiquităţei: individul

absorbit de Stat: niciun refugiu nu rămâne individului.

„De acolo, inquisiţiunea, zice Paul Janet, tribunal odios, pe care nicio sofismă nu-l va reabilita în conştiinţa din ce în ce mai clară a popoarelor moderne” (v. P. Janet, T. I, pg. 483).

De la secolul XIV, Cauza puterei timporale este definitiv câştigată: Statul-şi reia suveranitatea lui.

Cauza Individului asemeni intră într-o faşă nouă: pus în faţa Statului omnipotent, dar eliberat de piedicele religioase, care făceau apărarea lui imposibilă, individul se va ridica, puţin câte puţin, şi graţie filosofiei umanitare, pe care secolele ulterioare o vor edifica, el va putea să se dreseze, într-o zi, în faţa Statului, ca o putere egală.

Nu ne aparţine să intrăm aci, în discuţiunea aprofondată a opiniunilor contradictorii, care au avut loc în decursul ultimelor secole.

Scopul nostru este de a preciza numai evoluţia grosso-modo a Idei de Stat, pentru a

putea să înţelegem conceptul actual al Statului: acest concept, într-adevăr, nu este opera unei zile, nici a timpului nostru, el este produsul tuturor secolelor care ne au precedat.

Printre filosofii pe care absolutismul Statului, reprézentat de o persoană sau de o Adunare, a sedus mai mult a fost Hobbes.

Hobbes pleacă de la Ideea că omul vine în lume cu dreptul de a se conserva, – că în acest scop el are dreptul de a întrebuinţa în folosul său toate lucrurile care se găsesc în natură, – că acest drept aparţine, evident, la toţi oamenii deopotrivă.

Este, însă, natural, crede Hobbes, că mai mulţi oameni să dorească în acelaşi timp aceleaşi lucruri, – de unde necesarmente lupte şi competiţiuni între ei: starea de natură între oameni nu este dar alta decât starea de război: *Bellum omnium în omnes, Bellum unius cujusque contra unum quemque.*

Pentru a pune capăt acestui război, oamenii au convenit printr-un Pact, ca fiecare să se demită

din dreptul său şi din forţa sa în mâinile unui om sau unei Adunări: Stat, Republică, Leviathan sau Dumnezeu muritor, care se va găsi învestit cu drepturile colective ale tuturor contractanţilor şi va dispune de forţa colectivă pentru a constrânge pe fiecare la observanţa clauselor acestui pact.

Puterea Statului este absolută: ea nu are decât o limită: protecţia pe care Statul o datoreşte individului în schimbul renunţării lui originale: individul-şi va relua dreptul său la conservaţiunea sa prin forţa sa şi prin toate mijloacele persoanei sale, când această protecţie va înceta.

Legea emană de la Stat, – el fixează acea ce este just şi acea ce este injust, – dreptul de proprietate este de asemeni o concesiune a Statului, – care, învestit cu totalitatea drepturilor particulare, a retrocedat individelor tot sau parte din aceste drepturi.

„De unde ai redobândit proprietatea ta, zice Hobbes, dacă nu de la Stat? şi de unde Statul a avut-o dacă nu din faptul că fiecare particular-i a

cedat dreptul său – I aţi transferat proprietatea voastră, astfel ca proprietatea voastră nu este astfel şi nu va dura de câx atât cât va place Republicei». (v. Paul Janet, T. 2, pg. 146).

La această teorie răspunde John Locke, în *„încercarea asupra Quvernamentului civil”* (Paul Janet, T. 2, pg. 198 et suit), proclamând dreptul etern şi natural al poporului şi al individului, în contra Statului.

Mai întâi, oamenii nu trăiesc în starea de natură, în stare de război: în această stare chiar, oamenii nasc liberi şi egali, – dar dreptul lor natural este limitat de dreptul egal al celorlalţi oameni.

Starea de război, ea însăşi, nu este particulară stării de natură, – ea este mai mult inherentă chiar stării sociale: oamenii, popoarele pot tot-de-una să ajungă la starea de război: un hoţ care atacă noaptea o casă locuită se pune în stare de război cu proprietarul, un popor care atacă pe altul face tot astfel, şi aceştia au dreptul

natural de a se apăra.

Chiar dreptul de proprietate există în stare de natură, el derivă din personalitatea omului.

Proprietatea este produsul muncii: fructul cules, recolta produsă de munca mea, sunt proprietatea mea, sunt produsele personalităţii mele.

Pământul defrişat de mine, pus în cultură de mine este asemeni proprietatea mea, *sub condiţiunea ca să rămână altora destul şi de aceeaşi calitate.*

„Apropriându-şi pământul, zice Locke, prin munca sa, şi prin îndemânarea sa, nu se face rău nimănui, de oare ce mai rămâne încă destul şi de aceeaşi bună calitate, şi chiar mai mult decât trebuie unui om care nu

În stare de natură toţi oamenii sunt liberi şi egali, – fie care are dreptul de a se apăra şi de a pedepsi violaţitmea drepturilor naturale.

Societatea civilă naşte din ziua în care oamenii au consimţit să se despoaie de acest drept

de a pedepsi, învestind cu el pe societate.

Societatea civilă nu are alt scop decât să conserve şi să apere libertatea şi proprietatea naturală a individului, să pedepsească şi să răzbune violaţiunile eventuale.

— Ea, societatea, nu creează niciun drept nou, – nu conferă nici libertate, nici proprietate.

Puffendorf merge şi mai departe: el distinge, franc, dreptul natural derivând din raţiune, – dreptul civil, derivând din legea pozitivă, şi teologia morală a Sfintelor Scripturi.

Dreptul natural a preexistat chiar în starea de inocenţă şi înaintea păcatului original, căci el repausă pe natura însăşi a lucrurilor şi pe natura omului.

Dar ce este dreptul natural Puffendorf nu o spune.

Această definiţiune ne o dă Leibnitz.

„Scopul dreptului natural, zice el, este binele acelora care-l observă, – objeetul său, este tot aceace interesează binele altora şi care este în

puterea noastră, – în fine, cauza sa eficientă este lumina raţiunei eterne, divină, aprinsă în sufletele noastre».

„Dreptul natural, zice încă Leibnitz, în Codul său diplomatic (– de *Codice juris gentium diplomatico monitum Besser* T. X, XI, XII, XIII, pg. 285), (v. P. Janet, T. 2, pg. 244) – este o putere morală şi obligaţiunea, o necesitate morală: numesc putere morală pe acea care la omul de bine face echilibrul puterei naturale».

Care este raţiunea de a fi şi fundamentul societăţii civile, – al Statului?

După Leibnitz, – acestea sunt virtutea şi temerea de Dumnezeu: *Tugend und Gottesfurcht.*

Dacă fie care se ţine la locul lui, – dacă el nu impietează asupra drepturilor altora, va fi armonie, – unitatea vie a totului va ieşi din varietate însăşi.

„Statul, Republica, la Romani – zice Leibnitz – este o mare societate, al cărui scop comun este siguranţa comună. Ar fi de dorit ca să se poată

procura oamenilor ceva mai mult decât siguranţa, – şi trebuie să ne aplicăm la aceasta, – dar cel puţin siguranţa este esenţială şi fără ea *binele încetează».*

În consecinţă, rolul Statului se întinde enorm, el merge până la dreptul de constrângere la lucru al cerşătorilor, – până la instituţiunea de ateliere naţionale, până la înfiinţarea unei Case de asigurare contra desastrelor şi accidentelor a căror gestiune să o aibă Statul (v. P. Janet, T. 2, pg. 248).

Cu Montesquieu, Ideea se precizează încă şi mai bine:

Pentru a cunoaşte *legile Naturii* trebuie. zice Montesquieu, să considerăm omul înaintea stabilirii societăţilor: înainte ca să fie legi făcute, existau raporturi de justiţie posibile, – căci a zice că nu este nimic de just, nici de injust, decât acea ce ordonă sau defind legile pozitive, ar fi să zicem ca înainte de a trage cercul, razele nu erau egale.

Teoria lui Hobbes, că oamenii trăiesc în stare

de natură, în stare de război, nu este fondată, zice Montesquieu, pentru că în această condiţiune omul este mai mult timid decât agresiv.

Plăcerea pe care un animal o simte la apropierea de un alt animal de aceiaşi specie, – farmecul ce cele două sexuri-şi inspiră prin diferenţa lor, sentimentul trebuinţelor sale de a-şi căuta hrana, toate acestea conduc pe oameni a se uni şi a trăi în societate.

Dar o dată oamenii constituiţi în societate, ei perd sentimentul slăbiciune! lor, egalitatea, care era între ei, încetează, – şi starea de război începe.

Fiecare societate particulară începe a simţi forţa sa, ceace produce o stare de război de la naţiune la naţiune.

Particularii, în fie care societate, încep a simţi forţa lor, ei caută să acapareze în profitul lor principalele avantagii ale societăţii: ceace determină între ei o stare de război.

Aceste două stări de război sunt cauza legilor dintre oameni: Dreptul politic şi Dreptul Ginţilor.

Cel dintâi are de scop de a menţine pacea între particulari, – cel de al doilea de a procura diverselor naţiuni, în pace, cel mai mult bine, – şi în război cel mai puţin rău posibil „fără totuşi să vatăme adevăratelor lor interese».

Iată redusă, la câte va propositiuni simple şi concise, greaua problemă a naşterei Societăţii civile şi a instituţiunei Ordinii sociale naţionale şi internaţionale.

Dar o societate nu poate exista fără un Guvern, zice Montesquieu, şi, împrumutând definiţiunea lui Gravina, el zice că acea ce formează Statul politic este reuniunea tuturor forţelor particulare.

„Forţa generală colectivă, zice Montesquieu, poate să fie pusă în mâna unuia singur sau în mâinile mai multora: de unde diferite forme de guvern».

Care este cea mai bună? Montesquieu răspunde că cel mai bun guvernământ, – „acela, care este cel mai conform naturii, este acela a

cărui dispoziţiune particulară se raportă cel mai bine cu dispoziţiunea poporului pentru care el este stabilit».

Şi este tot astfel şi pentru Legi: „raţiunea umană este legea, în general, întru cât ea guvernă toate popoarele pământului" – „legile politice şi civile ale fiecărei naţiuni nu trebuie să fie decât cazurile particulare unde se aplică această raţiune umană», – „ele trebuie să fie proprii poporului pentru care ele sunt făcute».

Examinând diversele forme de guvernământ, Montesquieu găseşte la toate şi la fiecare virtuţi şi vicii inherente lor: dintre toate formele de guvernământ acea care, după el, ar garanta libertatea politică ar fi un guvernământ moderat.

Dar chiar într-un asemeni guvernământ, libertatea nu există „decât dacă nu se abusă de putere».

„Ori – zice Montesquieu, este o experienţă eternă, ca ori ce om care are putere este înclinat să abuzeze de ea: el merge până acolo unde el

găseşte limite. Cine ar spune-o? Virtutea însăşi are nevoie de limitei».

„Pentru a nu putea abuza de putere, ar trebui ca, prin dispoziţiunea lucrurilor, *le pouvoir arrête le pouvoir,* – puterea să oprească puterea. O Constituţiune poate fi astfel ca nimeni să nu fie constrâns a face lucruri pe care legea nu-l obligă să le facă, – sau să nu facă pe acelea pe care legea-i permite să le facă.

„Nu există libertate, dacă puterea de a judeca nu este separată de puterea legiuitoare şi de puterea executorie.

„Dacă ea este unită cu puterea legislativă, – puterea asupra vieţii şi libertăţii cetăţenilor ar fi arbitrară, – căci judecătorul ar fi legislator, – dacă ea ar fi unită cu puterea executivă, judecătorul ar putea avea forţa unui opresor. Totul ar fi pierdut dacă acelaşi om sau acelaşi corp de principali sau de nobili sau poporul ar exercita aceste trei puteri: acea de a face legile – acea de a executa resoluţiunile publice şi acea de a judeca crimele

sau diferendurile dintre particulari».

Ori, aproape pretutindeni această confusiune de puteri există: există o singură ţară în care ea nu se întâlneşte, zice Montesquieu, – aceasta este Englitera.

După ce a examinat toate Ghivernământele vechi şi moderne, Montesquieu se opreşte la acela al acestei insule fericite.

„Există o naţiune în lume, zice el, care are ca obiect direct al Constituţiunei sale libertatea politică», aceasta este Englitera. Aci numai este aplicat riguros principiul divisiunei puterilor.

„Aceste trei puteri, – legislativ, executrice şi judiciară ar trebui, zice Montesquieu, să formeze un repaus sau o stare de inacţiune (– de oare ce fie care dintre ele opreşte pe celelalte), – dar prin mişcarea necesară lucrurilor, ele sunt constrânse să înainteze, ele sunt silite să meargă în acord».

Puterea legiuitoare face legile, – ea votează ridicarea impozitelor, din an în an, – ea stabileşte, din an în an, forţele militare de uscat şi de apă, –

căci dacă ar vota dreptul de a ridica impositele pentru tot-de-una sau dacă ar vota pentru tot-de-una ridicarea armatelor, ea riscă de a „perde libertatea».

În această ordonanţă a lucrurilor residă misterul libertăţii engleze.

„În monarhiile, ce noi cunoaştem, zice Montesquieu, ele nu au libertatea ca obiect direct, ele nu tind decât la gloria cetăţenilor, a Statului sau a prinţului. Cele trei puteri nu sunt de loc distribuite şi fondate pe modelul Constituţiunei de care am vorbit. Fie care din ele are o distribuţie particulară, după care ele se apropie mai mult sau mai puţin de libertatea politică, – şi dacă nu se apropie, monarhia ar degenera în despotism».

Nimeni până la Montesquieu, nu a atacat cu atâta vigoare şi autoritate principiul politic, concepţiunea mistică pe care era întemeiat Statul feudal, – şi nimeni nu a văzut mai bine ca el superioritatea Guvernului englez, – al Guvernământului libertăţii politice, – asupra

tuturor celorlalte Guvernăminte vechi şi moderne.

Influenţa lui Montesquieu a fost imensă, ea a fost determinantă asupra mersului evenimentelor formidabile, care aveau să se îndeplinească într-un viitor apro

Despotismul luminat. Pe când Montesquieu în Franţa lăuda Guvernul parlamentar englez, – guvernământul naţiunei prin naţiune, – în Germania, **Christian Wolf, von Justi** şi **Billefeld** şi în Austria **von Sonnenfeld** ridicau un altar guvernământului despotic, – pe care ei-l decorau cu numele de *Despotism luminat,* –: de *regimen paternele:* ei acordă Regelui drepturi – şi i impun obligaţiuni, ca şi cum el nu ar fi decât un tată de familié, însărcinat de a asigura viaţa şi de a face fericirea copiilor lui.

Regele, ziceau ei, personificând Statul, are obligaţiunea de a îngriji de întreţinerea membrilor săi, – el trebuie să facă tot ce poate conduce la ameliorаţiunea sorţii lor, – el trebuie să vegheze ca toţi să muncească şi ca fiecare, prin munca lui,

să poată să-şi câştige cel puţin necesariul. Statul trebuie să fixeze prin legi preţul cerealelor şi al tuturor lucrurilor, – precum şi cifra salariilor, – el trebuie să împartă pe muncitori între diferitele profesii şi să vegheze ca unele să nu fie prea încărcate şi ca altele să lipsească de braţe, – el trebuie să vegheze asupra sănătăţii supuşilor săi, şi că nimeni să nu fie surmenat, – şi, în fine, ca el să prohibe vânzarea băuturilor.

Frederic II, Regele Prusiei, – Ioseph II, împăratul Austriei au fost cei mai iluştri reprezentanţi ai acestui sistem.

În *Consideraţiuni asupra stării presente a corpului politic în Europa, – Frederic II* blamează pe prinţii a căror eroare consistă în a crede „că Dumnezeu a creat expres şi printr-o atenţiune particulară pentru măreţia lor, pentru fericirea şi orgoliul lor, această mulţime de oameni a căror salvare este lor încredinţată şi că supuşii nu sunt decât instrumentele şi miniştrii pasiunilor lor dezlănţuite. Oamenii au ales pe acela dintre ei pe

caro ei-l considerau ca cel mai drept, pentru a i guverna şi ca cel mai bun, pentru a le servi de părinte».

Iar în *Anti-Machiavel,* Frederic II crede ca „Suveranul – departe de a fi stăpânul absolut al popoarelor lui, nu este decât primul lor servitor».

Tot astfel în *Essai sur les Formes de Gouvernement,* Freedric îl pune datoriile prinţilor de asupra drepturilor lor:

„Prinţii, zice el, regii, suveranii, nu sunt învestiţi cu autoritatea supremă pentru a se confunda în ticăloşii *(débauche)* şi în lux şi să întreţină pe lângă persoana lor, o grămadă de trântori, în trândăvie».

„Suveranul trebuie să lucreze şi să gândească pentru toată comunitatea, – el şi poporul său nu formează decât un corp. Nu există decât un bine, acesta este acela al Statului, în general».

În fine, în *l, Histoire de mon Temps,* aruncând masca, *Frederic II* se arată aşa precum

el este, – şi nu astfel precum el ar fi voit ca lumea şi posteritatea să-l vadă.

Nu sărmanul Bethman Holweg – Cancelarul lui Wilhelm II, – a inventat faimoasa teorie a Petecului de Hârtie – *„du Chiffon de Papier»,* – ci Frederic II, el însuşi:

„Datoria noastră profesională, zice el, este de a veghea la fericirea popoarelor noastre: de îndată ce vedem un pericol pentru ele într-un Tratat, este mai bine de a-l rupe decât de a le expune la pericol. Prinţul se sacrifica atunci binelui supuşilor săi.

„Este imposibil de a face alt-fel. Aceia care condamnă fără milă această conduită au dreptate în teorie. Ca om privat, sunt de părerea lor, căci un om trebuie să ţină cuvântul lui, chiar dacă aceasta-l costă. Dar un prinţ, care se obligă, nu se obligă numai pe el. El expune mari State, mari provincii, la o infinitate de rele: prin urmare, este mai bine să violeze credinţa decât să ruineze pe poporul său».

Jean Jaques Rousseau – revenind la ideea lui Epicure, care zisese că Dreptul nu este decât un *Pact de utilitate* între oameni, al cărui obiect este de a nu se vătăma reciproc, reportă orgina societăţii civile la un Contract

Mai întâi, în Discursul său asupra *Originii şi Fundamentelor Inegalităţii printre Oameni,* el încearcă să stabilească care a fost starea de natură şi apoi cum oamenii au trecut la starea socială.

Rousseau recunoaşte că în specia umană sunt două feluri de inegalităţi: una naturală sau fisică, – cealaltă, morală sau politică, stabilite sau cel puţin autorisate de consimţământul oamenilor.

În starea de natură, omul apare lui Rousseau ca „un animal mai puţin forte decât unele, mai puţin agil decât altele, – dar cu toate acestea mai avant agios organizat decât toate».

Rousseau vede pe omul primitiv „săturându-se sub un stejar, – desalterându-se la primul părâu, găsind patul său la piciorul aceluiaşi arbore

care i-a dat hrana lui».

„Pământul, abandonat fertilităţei sale naturale şi acoperit de păduri imense, pe care toporul nu le-a mutilat nicio dată, oferă la fiecare pas magazinuri şi adăposturi animalelor de toate speciile.

„Oamenii, risipiţi printre animale, observă, imită industria lor şi se înalţă până la instinctul animalelor, – cu acest avantagiu ca fie care specie – nu are decât instinctul să propriu şi că omul neavând poate niciunul care să i aparţină, – şi le apropie pe toate, se hrăneşte de o potrivă cu cele mai multe alimente diverse pe care celelalte animale şi le împarte şi găseşte, prin urmare, hrana sa mai uşor decât o ari care dintre ele».

„În această stare, omul are o mare forţă fisică pentru a putea triumfa contra tuturor obstacolelor naturii.

„El are o mare agilitate pentru a fi temut de animalele sălbatice, – o constituţiune robustă pe care bolile nu o pot atinge.

„El are asemeni o mare fineţă de simţiri, o indiferenţă naturală de ori ce este bine sau rău, – o lipsă totală de bunătate sau de răutate, – un instinct de conservaţiune, unit cu un sentiment de milă, – în fine, el se bucură de o pace şi de o fericire fără margini».

În starea de natură, omul, găsind, în natură, satisfacţiunea tuturor trebuinţelor sale, nu are nicio trebuinţă de societatea altor oameni.

În această stare, nu există inegalitate: toţi oamenii sunt necesarmente egali, – chiar inegalitatea naturală nu există: aceasta însăşi presupune starea socială.

Contrariu de ce crede Hobbes, oamenii trăiesc în pace, – şi nici de cum în război.

Totuşi, chiar dacă am presupune că omul în stare de natură poate gândi, descoperind el însuşi cele mai sublime adevăruri, creând el însuşi maxime de justiţie şi de amor, fiind într-un cuvânt un filosof complet, – ce utilitate – se întreabă Cousseau – ar realiza specia umană din această

metafisică, care nu s-ar putea comunica şi care ar muri cu individul, care ar fi inventat-o?

Ce progres ar putea realiza genul uman, risipit în păiduri printre animale? Şi până la ce punct s-ar putea perfecţiona şi lumina mutual oamenii care neavând nici domiciliu fix, nicio trebuinţă, unul şi altul s-ar întâlni poate de două ori în viaţa lor, fără a se cunoaşte – şi fără a-şi vorbi?

Rousseau este, aşadar, obligat a recunoaşte că, cu toate avantagiile, pacea şi fericirea pe care omul le gustă în stare de natură, – viaţa socială este absolut necesară.

Acea ce distinge, într-adevăr, omul de toate celelalte animale este că omul se perfecţionează prin împreună convieţuire cu alţi oameni şi Rousseau a văzut foarte bine această primă dificultate a omului natural: împins dar de natură, de trebuinţele sale de a se perfecţiona, omul a căutat societatea altor oameni.

Pentru acest scop, omul singur a fost

înzestrat cu darul vorbirei.

Dar câtă greutate, cât timp infinit de lung, zice Rousseau, nu a trebuit să pună omul pentru a ajunge la prima lui descoperire: mii şi mii de ard?

Pentru a forma cuvintele, pentru a se reprezenta obiectele, la care ele se referă, pentru a fixa timpul, etc., ce munca a trebuit în realitate până ce omul să cunoască istoria naturală şi metafisică?

Cât timp şi câte cunoştinţe au trebuit omului până să găsească numerile, cuvintele abstracte, timpurile verburilor, particulele, syntaxa, – să lege propositiunile şi raţionamentele şi să formeze toată logica Discursului?

Rousseau, „înspăimântat de dificultăţile care se multiplică şi convins de imposibilitatea, ca şi demonstrată – că limbajul să fi putut naşte şi a se stabili prin mijloace pur umane», – abandonă discuţiunea problemei.

Un fenomen curios este desigur faptul că inventiunile cele mai complicate, cele mai

abstracte, sunt produsul unei vârste de care omul nu are nicio reminiscenţă, – nicio probă a apariţiunei lor: vechimea lor se perde în noaptea timpului.

Fără viaţa socială, niciun progres nu ar fi fost posibil şi Cousseau a văzut-o foarte bine:

„Rătăcind în păduri, fără industrie, fără limbagiu, fără domiciliu, fără război şi fără legătură, fără nicio trebuinţă de semenii lui, – fără asemeni nicio nevoie de a le vătăma, poate chiar fără a cunoaşte vreunul individul, omul sălbatec, supus la puţine pasiuni, şi satisfăcându-se pe el însuşi, nu avea decât sentimentele şi luminile proprii stării lui, – el nu simţea decât adevăratele sale trebuinţe, nu privea decât acea ce el credea că-l interesă de a vedea şi că inteligenţa lui nu făcea mai mare progres decât vanitatea sa. Dacă din întâmplare, el făcea oare care descoperire, el nu putea să o comunice, căci el nu recunoştea pe propriii săi copii. Arta perea cu inventatorul ei. Nu era nici educaţie, nici progres, generaţiunile se

multiplicau inutil şi fie care plecând din acelaşi punct, secolele se scurgeau în toată grosiertatea primelor vârste, – specia era deja bătrână, – şi omul era încă tot copil».

A trebuit, dar, ca omul să iasă din această stare de natură, şi el ieşi, zice Rousseau, fondând proprietatea so-

„Primul care, împrejmuind un teren, s-a avizat a zice: *acesta este ăl meu!* şi găsi oameni destul de simpli pentru a-l cred. e a fost adevăratul fondator al societăţii

Cel dintâi care a instituit Statul, societatea civilă a făcut, a zis Aristote, un imens serviciu oamenilor.

Rousseau – printr-o bizară contradicţiune – căci după ce a recunoscut el însuşi imposibilitatea pentru om de ia trăi în stare de natură, afirmă, acum, din contră, că acesta este autorul nenorocirei, care planează asupra omenirii.

„Câte crime, războaie, asasinate, câte mizerii şi câte orori nu ar fi cruţat genului omenesc acela

care, smulgând purul şi astupând şanţul, ar fi strigat semenilor lui: *păziţi-vă de a asculta pe acest impostor*? *sunteţi pierduţi dacă uitaţi că fructele sunt ale tuturor şi că pământul nu este al nimănui».*

Dar Rousseau recunoaşte, din nou, că este probabil că lucrurile nu puteau să dureze aşa cum ele erau, – că ideea de proprietate nu s-a format de o dată în spiritul uman, că ea era rezultatul progreselor şi ideilor anterioare.

Din acest moment totul se schimbă: oamenii, luând un culcuşiu fix, apropiându-se, reunindu-se în diverse trupe, „formează, în fine, în fie care localitate, o naţiune particulară, unită prin moravuri şi prin caractere».

Uniunea lor are de scop de a se protege unii pe alţii

Cum însă

„A găsi o formă de asociaţiune, care să apere şi să proteagă, cu toată forţa comună, persoana şi bunurile fiecărui asociat, – şi prin aceasta fiecare,

unindu-se cu toţii, să nu se supună totuşi decât lui însuşi şi să rămână tot atât de liber ca şi mai înainte».

Aceasta este Problema pe care şi-o propune J. J. Rousseau în *Contractul social.*

El o resolvă suposând că oamenii au făcut între ei un Pact, ale cărui clause se pot reduce la una singură: „Înstrăinarea totală a fiecărui asociat cu toate drepturile lui către toată Comunitatea».

Iată cum Comunitatea, – Statul, – Societatea civilă.

— Se găseşte învestită cu dreptul de suveranitate asupra fiecăruia dintre membrii săi.

Rousseau ar fi ajuns la acelaşi résultat, ca şi Hobbes: la despotismul Statului, dacă nu ar fi făcut o gravă rezervă:

„Trebuie să distingem bine, zice el, drepturile respective ale cetăţenilor şi datoriile, ce ei au de îndeplinit în calitate de supuşi, – de dreptul natural, de care el trebuie să se bucure, în calitate de oameni».

Există, aşadar, un drept natural, – individul are drepturi naturale, şi oricât ar fi de absolută, de sacră, de inviolabilă, Puterea suverană, ea nu le poate viola: ea nu poate, într-adevăr, trece de limitele convenţiunilor generale: dar aceste limite, le fixează Puterea suverană, – ceea ce revine a zice că individul rămâne totuşi la discreţia Statului şi legilor sale.

„Se convine, adaugă Rousseau, că tot ceea ce fiecare înstrăinează prin Pactul social din puterea sa, din bunurile sale, din libertatea sa, – este numai partea din toate acestea al cărui usagiu importă Comunităţei; dar trebuie să convenim că, suveranul singur este judecătorul acestei importante». (V. Livre II. Cap. IV. Pag. 47).

Ori *donner et retenir ne vaut1*

Drepturile şi libertăţile, pe care Rousseau credea că poate să le salveze prin formula sa, sunt infirmate şi revocate prin dreptul recunoscut Suveranului de a fixa el însuşi caracterul şi întinderea acestor drepturi şi libertăţi: frâul

Raţiunei pe care Rousseau i-l impune este un slab paliativ, este el însuşi mai mult un frâu moral, – lipsit de orice sancţiune: Convenţia din 1793, fidelă discipul a lui Rousseau a dovedit-o.

Cu Kant. Problema intră într-o fază nouă.

Ca şi Rousseau, Kant pune la baza Statului şi a legii voinţa suverană a poporului.

„Ori ce lege, zice el *(Rechtslehre,* ş 43, Verlag Haimann Berlin 1870) conţine Ideea de Stat, – adică a unei stări de drept, – *Rechtszustand,* – în care voinţa tuturor este supusă unei singure voinţe, – voinţă în care sunt reunite toate voinţele individuale: această voinţă singură poate edicta acea ce este conform eu Dreptul».

Dar pentru a ajunge la această concepţiune, – nu experienţa ieşită din violenţă sau răutatea oamenilor, cum s-a zis, a condus pe om la acest ţel, – ei pur şi simplu *Raţiunea, – die Vernuft-Idee,* – căci oricât de conformă cu dreptul ar putea fi starea de natură, nimeni nu ar putea fi garantat

contra violenţei, atât timp cât nu va fi o autoritate supremă care să poată zice aceea ce este just şi permis.

Spre acest sfârşit a trebuit ca omul să iasă din starea de natură, în care el trăia după capriciul lui, şi să se unească cu toţi aceia pe care din cauza influenţei lor reciproce nu-i putea evita: în alţi termeni, el a trebuit să treacă într-o stare în care să fie determinat legalmente fiecăruia, acea ce este al lui şi acea ce nu este al lui: într-o stare socială.

S-a putut foarte bine, zice Kant, ca în starea de natură să nu fie o stare de injustiţie, – dar ea a fost cert o stare fără drept, fără legi, – în care când dreptul este controversat să nu existe nimeni care să-l proclame şi care să-l apere.

În această stare de natură, proprietatea este provizorie, – ca şi dreptul în general, – ea nu devine definitivă decât prin constituirea societăţii civile, – *care nu o creează, dar care o sancţionează.*

Dacă am înlătura această consecinţă, zice Kant, funcţiunea societăţii ar deveni imposibilă.

În starea de natură, *al meu şi al tău* există, ca şi în starea socială, dar nu există nicio lege care să le determine, şi nicio autoritate care să le facă a fi respectate. *(Bechtslehre,* ş 11, pg. 150).

Statul nu este, aşadar, altceva decât o reuniune, o asociaţiune de oameni sub imperiul legilor de drept: *unter* Bechtsgesetzen.

Atât timp cât această asociaţiune nu este constituită sub imperiu de legi, de drept, Statul există, – dar el este un Stat în Idee – der *Staat în der Idee.*

Odată constituit, Statul cuprinde trei puteri: *trias politica:* puterea legislativă, puterea executivă şi puterea judecătorească (ib id, *ş* 44, pg. 151).

Puterea legislativă este subordonată voinţei colective a poporului; aceasta nu poate cauza nimănui o injustiţie prin legile ei.

Este, într-adevăr, posibil, ca edictând legi

pentru un altul, să se comită o injustiţie, – dar nu va comite desigur niciuna când el le va edicta pentru el însuşi: *volenti non fit injuria.*

Iată pentru ce trebuie ca voinţa tuturor şi a fiecăruia să concure la confecţionarea legilor.

Membrii unei atari societăţi, – *societas civilis,* – Stat – se cheamă cetăţeni – *civ es* – şi atributele lor legale, inseparabile, sunt *libertatea, egalitatea, autonomia:* omul nu trebuie să se supună decât legii făcută de el însuşi: el nu trebuie să recunoască alt superior în Stat decât pe acela care ar avea destulă putere morală ca să-l lege pe el însuşi, precum ar putea şi el să-l lege la rândul său: el nu trebuie să depindă de nimeni în Stat, – viaţa şi conservaţiunea lui să nu depindă de arbitrul nimănui, – decât de propriile sale drepturi şi forţe, ca membru al societăţii, – în alţi termeni personalitatea sa, în toate raporturile de drept, să nu fie reprezentată decât de el însuşi: (ib id, ş 46, pg. 152).

Actul prin care Statul a fost constituit,

formează contractul original în virtutea căruia, – omnes et singuli, – oamenii au cedat libertatea lor, pentru a fi consideraţi ca membrii ai Statului, dar pe care au reluat-o imediat.

Omul nu a făcut, în realitate, decât să abandone libertatea sa sălbatică şi fără legi, pentru a regăsi în Stat, libertatea sa legală (ib id, ş 47, pg. 154).

Scopul Statului este propria sa conservaţiune: *salus reipiâblicae, suprema lex!*

Prin salvarea Statului nu trebuie, zice Kant, să înţelegem binele şi fericirea cetăţenilor, căci, după Rousseau, oamenii s-ar găsi mai bine în starea de natură sau chiar sub un Guvern despotic, – dar concordanţa Constituţiunei cu principiile de drept, concordanţă către care un *imperativ categoric* ne împinge (ş 49, pg. 157).

I S-a părut lui Kant că nu a stabilit în de ajuns drepturile individului, – respectul personalităţii sale.

Printr-o analiză savantă şi într-adevăr

admirabilă, Kant ajunge a impune în chip definitiv individul respectului legii, – a dresa individul în faţa Statului, – ca o putere, – nu numai egală, dar superioară, – având drepturi şi libertăţi, în afară şi pe deasupra Statului.

În fiecare om, zice Kant, sunt doi oameni: *homo phenomenon,* omul fisic, – şi *homo numenon,* – omul moral, – fiecare având dreptul la respect şi la viaţă.

„Considerat ca persoană, zice Kant, omul este pe deasupra ori cărui preţ. El posedă o demnitate, o valoare interioară absolută, prin care el forţează pe toţi ceilalţi la respectul persoanei sale. Ea îi permite să se măsoare cu oricare dintre ei şi de a se considera egalul lor: omul nu trebuie să urmărească scopul vieţii sale într-un chip josnic şi servil, – *animo servili,* – ca şi cum el ar cere o favoare” *(Rechtslehre – Einleitung*, **§3J.**

Toate drepturile omului nu sunt decât manifestaţiuni ale personalităţii sale: dreptul de conservaţiune a persoanei umane, dreptul de

proprietate, dreptuKde a veni şi a se duce, libertatea muncii, libertatea religioasă, etc., nu sunt decât consecinţele acestui principiu fondamental: personalitatea omului trebuie să fie considerată ea o *fine în sine* şi nu ca *un mijloc.*

Răsturnând vechia concepţiune a Statului antic, în care individul nu era nimic, sau nu era decât un mijloc pentru fericirea şi salvarea Statului, Kant ajunge, prin sforţări lăudabile, nu numai să-l émancipé, dar încă să-l dreseze în faţa Statului ca o adevărată putere autonomă.

Rolul Statului şi funcţiunile sale au fost limitate la menţinerea ordinii în interior şi la apărarea teritoriului în exterior.

Din colo de această sferă a acţiunei Statului, este sfera de acţiune a individului, eliberat, în fine, din camisola de forţă în care el fusese încercuit sub regimul Despotismului luminat.

Kant fondează, într-adevăr, filosof ia individualistă

— *Individualismul* – cauza a atâtor greşeli, a

atâtor lupte intestine, – prin exageraţiunea lui.

PHYSIOCRAŢH

Împingând şi mai departe decât Kant, care întrevedea Statul, societatea civilă, – în Idee – chiar în starea de natură, Physiocraţii au pretins că Ordinea socială există naturalmente, – că ea este guvernată de legi eterne şi neschimbătoare, – că ea se găseşte atât în starea de societate civilă, – cât şi în societatea naturală a oamenilor.

Nu numai noţiunile, dobândite asupra Statului şi rolului său, erau resturante, – dar Statul însuşi şi legile lui, deveneau superflui, – dacă nu vătămătoare.

Acea ce a condus pe Physiocraţi la sistemul lor absolut, a fost, poate, şi piedicile care guvernau atunci Franţa şi omenirea întreagă: vămi interioare, drepturi vamale prohibitive la importaţiune sau prohibiţiune completă, – *jurandele, maâtrisele, corporaţiunile* strângeau pe om în zalele lor de oţel, – divisiunea în clase a societăţii, organizaţie artificială, toată opera

Statului şi a conceptului ce el-şi făcea de rolul lui în societate.

Pentru a libera pe individ, Physiocraţii au imaginat curiosul lor sistem de Ordine naturală, preexistentă şi superioară omului, dominându-l şi dirigându-l – *volens, nolens,* – repausând ea însăşi pe principii neschimbătoare şi fiind guvernată de legi eterne.

Ex natura, jus, ordo et leges.

Ex homine, arbitrium, regimen et coercitio, zicea Quesnay.

Lumea fisică este supusă legilor care asigură echilibrul Universului, – societatea umană, nefiind decât o parte a acestui Univers, este şi ea supusă legilor, care asigură echilibrul lumii sociale.

Dacă oamenii ar cunoaşte legile Ordinii sociale, – naturale, – şi obligaţiunile care decurg din ea pentru ei, raporturilor lor, zic Physiocraţii, ar fi în tot-de-una regulate de justiţie, – această regulă universală şi suverană, recunoscută de Raţiune, care determină acea ce este al fiecăruia

şi acea ce aparţine la ceilalţi.

Consecinţa fatală a unui atare sistem este că omul nu poate schimba *Ordinea naturală şi esenţială a lucrurilor,* – că prin intervenţiunea lui, el nu poate decât să o turbure.

De unde necesitatea de a lăsa să acţioneze legile naturale, – de a interveni, cât mai puţin posibil, în reglementarea raporturilor sociale.

Laissez faire, laissez passer.

Le monde va de lui-même, – zicea G-ournay, – unul din fondatorii acestei doctrine.

Societatea poartă în sine însăşi regulatorul essential al Ordonanţei sale.

Interesul particular, zicea *Mirabeau – pere – în l-Ami des Hommes,* constituie prima legătură socială.

Interesul general nu contrariază întru nimic interesul particular: unul nu poate subsiste fără cel-l-alt: unul opreşte şi limită pe cel-l-alt.

Iată pentru ce trebuie ridicate toate piedicile care opresc libera dezvoltare a individului şi prin

urmare a societăţii.

Sistemul physiocrat a avut desigur un mare resunet în timpul, său.

Turgot, unul dintre cei mai iluştri reprezentanţi ai săi, a fost chemat la putere: el a încercat să realizeze, cel puţin în parte, ideile şcoalei lui.

El a suprimat corvada, – un imposit foarte greu şi care apăsa numai pe cultivatori, – şi a voit să o înlocuiască cu un imposit general, – apăsând pe toţi cetăţenii, – cea ce el nu a putut încă face.

El a desfiinţat jurandele, maîtrisele şi corporaţiunile de arte şi meserii.

El a suprimat taxele asupra grâului, înfiinţate de comuna Paris.

Aceste reforme şi altele răsturnau din temelii sistemul social şi economic al Franţei.

„Aceste piedici, aceste jene, pe care voi le suprimaţi, zicea Procurorul General Seguier, combătând edictele lui Turgot în Parlamentul din Paris, – edicte care nu au putut fi interinatedecât

printr- un *Lit de justice,* sunt acelea care fac gloria, securitatea şi mărirea comerţului Franţei, – Trebuie să conservăm acea ce a fost consacrat de Henri IV, de Louis XIV, de Soully şi de Colbert».

Interesaţii, uniţi în contra lui, au provocat căderea lui.

Turgot se retrase, dar într-o scrisoare celebră, din 30 Aprilie 1776, adresată lui Louis XVI, el îndrăzni să spună tot adevărul ce apăsa pe conştiinţa lui.

„Nu uitaţi nicio dată, Sire, că slăbiciunea a condus pe eşafod pe Carol I (al Angliei), – că slăbiciunea a făcut pe Carol IX crud, – că ea a format Liga sub Henri III, că tot ea a făcut pe Louis XIII, că ea face azi pe regele Portugaliei, sclavi încoronaţi, – ea a fost cauza tuturor nenorocirilor sub ultimul *rege».*

Cuvinte profetice, pe care un viitor apropiat le va realiza şi verifica. Louis XVI a murit pe eşafod – ca şi Charles I al Angliei.

Reformele fură abrogate după căderea lui

Turgot – cel puţin în parte, – dar ele vor triumfa definitiv cu Revoluţia Franceză.

Ridicând pe individ din pulberea în care el zăcea, Physiocraţii fac dintr-ansul nu numai un om având drepturi şi obligaţiuni, înscrise în Ordinea naturală şi esenţială a societăţilor, – şi garantate prin legile eterne, – dar ca fiind el însuşi izvorul prim al celui mai important drept: *ai dreptului de proprietate.*

Desigur, am văzut că Locke, înaintea lor pusese principiul proprietăţii în muncă, – dar el apusese, în aplicaţia lui, o rezervă foarte gravă: oamenii-şi pot apropia, toate lucrurile din natură, chiar solul, cu condiţie ca să rămână şi celorlalţi destule şi de tot atât de bună calitate.

Astăzi, mai ales, când totul este apropiat, – noi veniţi ar putea în virtutea principiului lui Locke se reclame partagiul bunurilor şi pământurilor, – de oare ce numai rămâne nici destule bunuri şi nici destule pământuri – şi nici de o atât de bună calitate.

Physiocraţii înconjoară dificultatea: ei ajung la confe acraţiunea dreptului de proprietate asupra solului, printr-un sistem mai mult ingenios decât fondat.

Mercier de la Rivière, în opera lui: *VOrdre naturel et essentiel des Sociétés,* deduce dreptul de proprietate al omului „asupra lucrurilor dobândite prin munca sa" – dreptul de proprietate mobiliară – din proprietate pe care fie care o are asupra persoanei sale.

„Nu cred, zice el, că se poate refuza unui om dreptul natural de a prevedea la conservaţiunea sa.

„Acest prim drept nu este el însuşi decât rezultatul unei prime datorii, care i este impusă sub pedeapsă de moarte.

„Ori este evident, crede Mercier de la Rivière, că dreptul de a prevedea la conservaţiunea sa conţine dreptul de a dobândi, prin cercetările şi prin operile sale, lucrurile utile existenţei lui şi pe acela de a le conserva după ce

le a dobândit. Aşadar de la natură însăşi, fie care om deţine proprietatea exclusivă a persoanei sale şi acea a lucrurilor dobândite prin operile sale, zic proprietate căci dacă nu ar fi exclusivă nu ar fi un drept de proprietate. Proprietatea exclusivă a persoanei sale, pe care o numesc *proprietate personală* este, aşadar, pentru fie care om un drept de o necesitate absolută şi cum această proprietate exclusivă ar fi nulă fără proprietatea exclusivă a lucrurilor dobândite, această a doua proprietate, căreia i voi da numele de *proprietate mobiliară,* este de o necesitate absolută ca şi cea d-ant-ai din care ea emană».

Fondând dreptul de proprietate mobiliară pe acea ce Physiocraţii numesc *„proprietate personală»,* proprietate pe care fie care o are asupra persoanei sale şi facultăţilor sale, ei au dat acestei proprietăţi un fondament solid şi just.

Dar pentru a aplica aceleaşi principii la proprietatea solului, ei nu o puteau face decât forţându-l.

„Oamenii, zice Mercier de la Rivière, multiplicându-se, producţiunile gratuite şi spontanee ale solului au devenit repede insuficiente şi ei au fost siliţi să devină cultivatori. Atunci a trebuit ca pământurile să fie împărţite pentru ca fie care să cunoască porţiunea ce avea de cultivat. De la necesitatea culturel a résultat necesitatea partagiului pământurilor, acea a instituţiunii proprietăţii funciare.

„Înainte ca un pământ să fie cultivat, el a trebuit să fie defrişat, – să fie preparat, prin o multitudine de lucrări şi de cheltuieli diverse, trebuie ca stabilimentele necesare exploataţiunei să fie construite, prin urmare, ca fie care cultivator să înceapă prin a avansa pământului bogăţiile mobiliare, al căror proprietar el este: dar cum aceste bogăţii mobiliare, încorporate pentru a zice astfel în pământ, nu pot să fie recuperate alt fel, este comprehensibil că cine va nu ar putea face aceste cheltuieli decât sub condiţiunea de a rămânea proprietar al pământului, fără aceasta,

proprietatea mobiliară a tuturor lucrurile ar fi pierdută. Această condiţiune a fost cu atât mai justă la origina societăţilor particulare, cu cât pământurile erau fără valoare venală, fără preţ».

Astfel, omul a devenit proprietarul solului, pentru că el a încorporat în el bunuri mobiliare, al căror proprietar el este, – ca o urmare şi o prolongaţiune a personalităţii sale.

Argumentul este periculos, căci s-ar putea deduce că în caşul când omul nu a încorporat nimic, – în caşul când pământul este încă nedrifişat, în stare virgină, el nu este proprietar, – pământul ar trebui să fie considerat ca fiind încă un *res nullius,* pe care ori cine ar putea să-şi-l apropieze, – pentru ca, – încorporând în el bunurile lui mobiliare, – să poată deveni proprieta-

Dar chiar în caşul unei încorporaţiuni de bunuri personale sau de execuţiune de lucrări pentru a defrişa şi a pune în valoare solul, Mercier de la Riviere, simte slăbiciunea argumentului lui şi adaugă, pentru a i atenua insuficienţa, că această

apropiaţiune – prin încorporaţiune de bunuri şi lucrări personale – este cu atât mai justă cu cât, la origina societăţilor, pământurile erau fără valoare venală, – fără preţ.

Astăzi, aşadar, argumentul nu ar mai valora nimic: căci nicăieri pământul nu mai este *„fără valoare venală, fără preţ».*

Acea ce mă miră mai mult este că Mercier de la Riviere este autorul faimoasei teorii a *venitului net al pământului.*

După el, – şi după Physiocraţi, în general, – pământul singur poate da un venit net – un venit deasupra cheltuielilor de producţiune.

Această teorie conţinea, într ansa, teoria Rentei, în virtutea căreia valoarea venală a unui pământ şi venitul lui depind de fertilitatea solului de bogăţiile ascunse în sânul lui de situaţiunea geografică sau de poziţia economică, – toate elemente care nu sunt rezultatul nici al încorporaţiunii mobiliare, nici al lucrărilor personale, făcute în acest pământ.

Totuşi, această teorie impunea un frâu mai mult omnipotenţei Statului şi dreptului de confiscare: libertatea individului şi dreptul de proprietate găsiseră în Physiocraţi, susţinători fervenţi, aproape fanatici.

Printr-o curioasă contradicţiune, Physiocraţii ajung, totuşi, – a proba că sistemul *Despotismului legal* este cea mai bună formă de Guvernământ.

Pentru a asigura individului folosinţa drepturilor sale naturale, trebuie, zic ei, un Guvern forte.

Voinţa suverană trebuie să fie unică, – ea singură are dreptul de a aduce legea – *legem ferre.*

Această voinţă nu trebuie să fie capricioasă, – *Despotismul legal* nu are nimic de a face cu Despotismul arbitrar: el guvernă prin Raţiune, – legile lui sunt adevăruri care se impun ca axiomele matematice.

„Euclyde, zicea Mercier de la Rivière, e este un adevărat despot, – adevărurile geometrice cel

el ne a transmis sunt cu adevărat legi despotice. Despotismul legal şi despotismul personal a acestui legislator nu face decât unul: acela al forţei evidenţei».

ŞCOALA CLASICĂ ECONOMICĂ

Aceasta era starea Chestiunii Rolului şi Puterilor Statului, când apăru Adam Smith şi după el Ricardo, John Stuart Mill, Jean Baptiste Say, şi toată şcoala economiştilor clasci de la finele secolului XVIII şi din prima jumătate a secolului al XIX.

Cu ei chestiunea se simplifică şi se precizează încă: interesul personal este mobilul, – nu numai al vieţii individuale, – dar încă al vieţii sociale.

Fie care interes personal fiind limitat de interesul personal al celorlalţi, se stabileşte naturalmente o armonie între ei, – de unde va résulta armonia gene-

Aşadar, cel mai bine este de a garanta fiecărui individ libertatea persoanei sale şi

exerciţiul facultăţilor

Din această concurenţă, din această emulaţiune între ei va résulta progresul general: binele tuturor şi al fiecăruia.

Economiştii au fost dar, francamente, individualişti; ei au adoptat formula Physiocraţilor: *laissez faire, laisses passer,* fără exageraţiunile lor, şi mai ales fără teoria lor asupra venitului net al pământului, – nici al impositului unic pe acest venit.

ORDINEA LEGALĂ LA FINELE SECOLULUI AL XVIII

Pentru a înţelege bine evoluţia Ideilor de la finele secolului XVIII şi de la începutul secolului al XIX trebuie neapărat să presentăm, în mod succint, tabloul moral şi tabloul real, – adică starea spiritelor şi starea lucrurilor reale, – la finele secolului XVIII şi la începutul secolului XIX.

De o parte, Statul atotputernic, având resorbit în el, pe Individ, – dimiuuându-l şi anihilându-l atât, – încât el nu putea trăi decât

prin graţia sau prin Ordinul Statului, – sau în ori ce caz în cadrul dat de Stat, – în camisola de forţă în care el-la băgat.

Statul antic exercita ostracismul său în numele salutei Statului *„salus patriae»,* Statul feodal invocă Raţiunea de Stat: în numele Raţiunei de Stat, Individul este jugulat: libertatea sa, bunurile sale, viaţa lui chiar, sunt la discreţia arbitrariului Statului, – sau mai bine zis al aceluia care şi atribuie dreptul de a vorbi în numele lui: toate crimele, toate violaţiunile drepturilor celor mai sacre ale omului sunt comise în numele Raţiunei de Stat.

Libertatea individuală, libertatea de conştiinţă, libertatea religioasă, libertatea muncii, şi a proprietăţii – nu existau.

Biserica, care, după lupte acerbe, izbutise a pune pe Stat şi pe reprezentantul său, în tutela sa, – uzează de Stat ca de un instrument orb şi servil, în propriul său interes.

Masacrele hereticilor, ca acelea din noaptea

de Sainte Barthélemy, – execuţiunile în masă, autodafeele, ce Inquisiţia ordonă, şi pe care Statul le execută, revocaţiunea Edictului de Nantes… totul se face în numele Raţiunii de Stat.

În fine, printr-o organizaţie draconică, Statul înnăbuşă deocamdată şi suprimă în urmă orice iniţiativă individuală. El a cristalizat societatea în corporaţiuni, în jurande şi în maâtrise, închise: împiedicând orice concurenţă, – orice progres a fost stânjenit.

Libertatea profesiunilor, libertatea de a-şi alege meseria sa, de a exercita util facultăţile sale nu exista.

Pentru a putea exersa o profesiune, omul trebuia să treacă mai întâi printr-un purgatoriu: prin a fi ucenic.

— Calfă, – să treacă un concurs, – să facă un capo-d-operă, – judecat ca atare de viitorii săi concurenţi.

În Franţa, pentru ca cineva să poată înfiinţa o manufactură, trebuia să obţină o licenţă regală, –

şi pentru a o exploata, el trebuie să se conforme cu stricteţă Regulamentelor.

Regulamente numeroase de administraţiune publică determinau lungimea, lărgimea şi calitatea stofelor, – materiile prime din care ele trebuiau făcute.

În 1730 au fost revăzute şi promulgate *Regulamentele generale şi particulare,* concernând manufacturile şi fabricile francese. Patruzeci de ani, după acea, un Inspector a constatat „că *pentru manufacturi* numai, existau mai mult de una mie Edicte, Declaraţiuni, Instrucţiuni, Decisiuni şi Ordonanţe».

Un martor ocular (y. Rolland, *Encyclopédie Méthodique au mot Manufacture)* povesteşte că într-o singură dimineaţă a văzut tăindu-se 80 – 90 – 100 bucăţi de stofe. „Am văzut, zice el, această scenă reînnoindu-se în fiecare săptămână, în decursul mai multor ani; am văzut confiscându-se stofe – cu amenzi. Am văzut arzând stofe în zilele de târg, spânzurate la stâlp cu numele

fabricantului, sub ameninţarea de a-l lega pe el însuşi de stâlp în caz de recidivă».

Pentru ce? Pentru că ţesăturile erau inegale sau neregulate, – sau pentru că ele aveau un defect oare care, – sau pentru că culoarea era diferită, etc.

Privilegii considerabile, de care detentorii lor erau foarte geloşi, garantau şi conservau aceste abusuri.

Procese interminabile şi costisitoare avură loc între cei interesaţi.

Libertatea comerţului nu exista: în interior, ea era stânjenită de vămi, care separau o provincie de alta, – în exterior, de un sistem prohibitiv sau de taxe vamale de importaţiune foarte ridicate.

Se poate zice că individul era o fiinţă oarbă şi fără voinţă, care a abdicat în mâinile Statului personalitatea lui şi destinele lui: Statul fu totul, Individul nimic.

Dar Statul era uşurpât de Rege, care în fapt

exercita drepturile lui, – sub pretextul Raţiunei de Stat.

Iată pentru ce Montesquieu putea zice cu drept cuvânt că într-un asemeni Stat libertatea nu exista pentru că ea depinde de capriciul Regelui.

Regele face legea şi Regele o execută. Regele stabileşte şi ridică impositele. Regele decretează şi ridică armatele. Regele – sau în numele său – agenţi – cărora el le-a vândut acest drept pe bani, – distribue justiţia, – sau mai exact, vând justiţia aceluia dintre litiganţi, care le plăteşte mai mult. Regele, aşadar, concentra în mâinile sale toate puterile: puterea legislativă, puterea executivă şi puterea judecătorească.

Iată de ce Louis XIV a putut cu drept să zică: *l-Etat c-est moi!*

Dar în faţa acestui despotism, care nu a fost în tot-deuna nicji fără mărire, – nici fără profit pentru popoare.

— Spiritul public, – Raţiunea pură a popoarelor nu au stat inactive: filosofii, încet şi

greu, arătară şi deschiseră lumii o cale nouă: acea a libertăţii Individului şi a Statului: ei proclamară că dreptul Individului la libertate era un drept înnăscut, – ei-i recunoscură un fine propriu, – fine pe care fie care om are dreptul şi datoria de a o realiza aci pe pământ, – şi ei micşorară şi limitară Rolul Statului în limite stricte, în care el nu putea vătăma Individului: la dreptul de poliţie şi la dreptul de justiţie în lăuntru, – şi la apărarea teritoriului în afară.

Când Revoluţia franceză a izbucnit, când Statul féodal, cu tot imensul său cortegiu de legi, de Regulamente, de clase sociale, de jurande, maâtrise şi corporaţiuni, dispăru, şi libertatea a fost proclamată de lege, – aceasta s-a făcut pentru că această Revoluţie era deja făcută, precum am văzut, în spirite: vechia concepţiune a Statului şi a Regalităţii, fondate una şi alta pe drepturi superioare Individului, fusese de mult încă distrusă de filosofie.

Montesquieu, Rousseau, Physiocraţii, Blaise

Pascal, Descartes, Kant, etc. şi toată pleiada marilor filosofi din secolul XVII ŞI XVIII au făcut revoluţia din 1789, iar nu secţiunile Parisului. Acestea nu au fost decât ecoul, instrumentele şi executorii preceptelor, pe care marii apostoli, marii purtători ai gândirei omeneşti le semănaseră în mijlocul lor.

IDEEA DE STAT MODERN

Pe ruinele Statului feodal s-a înălţat Statul modern: *Statul liberal.*

Toate libertăţile au triumfal şi au fost recunoscute în noul Stat: una singură a fost proscrisă şi interzisă: a fost libertatea de asociaţiune.

Convenţia Franceză din 1793, s-a temut să vechile clase, ca vechile grupări sociale şi economice să nu se reforme, la adăpostul acelei libertăţi.

Singurul principiu regulator al vieţii sociale şi economice fu acela al libertăţii, – libertatea fără limite, libertatea fără margini: deci lupta,

concurenţa!

Să scape cine poate! să trăiască cine poate, – moarte slăbănogilor, – moarte învinşilor!

Un adevărat şi crud *beïlum omnium în omnes* se dezlănţui în omenire.

Pe acest principiu se reorganiză noua societate: Statul, familia, dreptul de proprietate, dreptul de succesiune, – şi în general toate instituţiunile sociale şi economice.

El găsi în Economiştii de la începutul secolului XIX partisan! fervenţi şi convinşi: ei fură adversari înverşunaţi ai Statului, – inimicii cei mai hotărâţi ai intervenţiunei lui în raporturile dintre indivizi.

Cel dintâi fu Adam Smith care dădu semnalul în marele uvragiu: *Cercetări asupra Naturii şi Căuşelor bogăţiei Naţiunilor*.

Adam Smith crede că ordinea economică este o ordine naturală, în care oamenii activează şi trăiesc instinctiv şi în consecinţă, – toţi mişcaţi de unul şi acelaşi resort: *interesul personal* (v. Gide,

Histoires des Doctrines économiques, pg. 101).

„Oare care medici, zice Smith, par a fi imaginat că sănătatea corpului uman nu poate fi păzită decât printr-un regim precis de dietă şi de exerciţiu, – a căror violare – fie ea oricât de mică, ocazionează necesarmente o dezordine, o rea stare proporţională cu gradul acestei violaţiuni... D-l Quesnay, care era el însuşi medic şi medic foarte speculativ, pare a fi avut o atare concepţiune despre corpul politic, şi a imaginat că el nu poate prospera decât sub un oare care regim precis, – regimul de perfectă libertate şi de perfectă justiţie. Nu se pare că el a considerat că în corpul politic, sforţarea naturală, pe care fie care din noi o face constant pentru a ameliora condiţiunea sa, este un principiu de prezervaţiune capabil de a preveni şi de a corige, sub multe raporturi, relele efecte ale unei economii politice, în oare care măsură, totodată şi parţială şi opresivă. O atare economie politică, de şi ea întârzie, mai mult sau mai puţin, nu poate în tot de

una să oprească complet progresul unei naţiuni către bogăţie şi prosperitate şi încă mai puţin ea ar putea să o facă să retrogradeze.

„Dacă o naţiune nu ar putea prospera fără a se bucura de o libertate şi de o justiţie perfectă, nu există în lumea întreagă o singură naţiune, care ar fi putut să prospere. În corpul politic totuşi *înţelepciunea naturii* a luat ample precauţiuni pentru a remedia la multe rele, efecte ale nebuniei şi injustiţiei Omului, – în acelaşi chip, precum el a făcut-o în corpul lui fisic pentru a remedia la acelea ale lenevirei sau întemperanţei sale». (T. I, pg. 421 L. IV Ch. II). Şi mai departe precisând Smith, adaugă: „urmărind propriul său interes, Omul realiză adesea pe acela al Societăţii, mai real chiar decât el şi propusese cu adevărat de a-l promova».

Omul, după Smith, este condus de o *mână invisibilă* către un scop care nu era în intenţia lui.

Concluzia logică a acestor principii este că „fie care om, întru atât întrucât el nu violează

legile justiţiei, trebuie să fie lăsat absolut liber de a urmări proIpriul său interes, în modul care-i convine şi de a pune munca şi capitalul său în concurenţă cu acela ale oricăruia alt om sau cu orice clasă de oameni».

În cea ce concerne Guvernul, – „el este complet descărcat de o datorie care-l va expune la nenumărate decepţiuni, dacă el încearcă, de a o îndeplini şi pentru. buna îndeplinire a căreia, nicio înţelepciune, nicio ţştiinţă umană nu ar putea vreodată să fie suficientă: datoria de a supraveghea munca persoanelor private şi de a le dirige către scopurile cele mai conforme interesului social: cel mai bine este dar ca Statul să se abţină de la orice amestec în raporturile dintre particulari».

J. Baptiste Say urmează şi completează pe Adam Smith: după el Ordinea economică este guvernată de legi naturale şi universale, care se impun legislatorului, – care nu se pot viola nepedepsit, (v. *Traité, Discours préliminaire*).

„Laisses faire, lois ses passer” al Physiocraţilor devine pentru J. B. Say un imperativ categoric: intervenţia Statului este inutilă sau vătămătoare.

Ordinea economică fiind o ordine naturală şi permanentă, – nu este nicio utilitate de a studia vechile înfăptuiri – *„erremente” ale oamenilor,* – de a scioate din pământ opiniunile false sau absurde, (v. *Cours complet d-Economie Politique Practique* T. II, pg. 537 şi urm.).

În Germania, John Prince Smith, fondatorul şcoalei liberale germane, susţinea asemeni că libertatea este singurul mijloc al progresului, căci fie care înţelege mai bine interesul său şi că într-un regim de libertate, nimeni nu poate realiza propriul său bine fără a tinde în acelaşi timp a realiza pe acela al celorlalţi. (v. J. Prince Smith în Renzsch, *Handwörterbuch der Volkswirtschaftslehre,* pg. 438 şi urm.).

Ou Frederic Bastiat, interesul personal devine *un motor şi o lumină:* el este esenţa tuturor

forţelor noastre.

— El ne face să fugim de rău şi să căutăm binele. Rătăcit, el provoacă opoziţiunea tuturor celorlalte forţe şi el este reprimat. Acest mobil este etern şi universal, el este resortul mecanicei universale, – el este izvorul ori cărui rău şi ori cărui bine, imputabil omului, – căci el este cauza eficientă determinantă a tuturor acţiunilor noastre, (v. *Frederic Bastiat, Harmonies économiques,* pg. 631 şi urm.).

Omul – *homo oeconomicus* – este, aşadar, o fiinţă permanentă – în tot de una egală cu ea însăşi, – în toate timpurile şi sub toate latitudinele: mişcată de acelaşi resort, el nu poate produce decât aceleaşi acţiuni.

Aceste acţiuni sunt, ele însăşi, guvernate de legi universale, – Statul nu le poate decât contracara prin intervenţia sa, spre cea mai mare pagubă a binelui şi Ordinii generale.

Ştiinţa economică, a cărei importanţă crescu cu lupta liberilor schimbişti în contra legilor

prohibitive a comerţului – în special contra *Corn-laws* din Anglia, conduse Statul la *„o demisiune solemnă»,* cum a zis Auguste Comte, din rolul său social.

Această doctrină găsi în teoria Evoluţiei un nou sprijin.

Robert Malthus afirmase în cărţile lui, asupra populaţiei *(Essay of the principle of population, 1798 şi Essay of the principle of population 1803),* că populaţiunea merge crescând în progresiune geometrică şi pro ducţiunea mijloacelor de existenţa în progresiune aritmetică: pentru a remedia la această disproporţiune, Malthus propunea: „abstinenţa de la căsătorie, unită cu castitatea», – acea ce el chema *moral restreint* – constrângere morală.

„Un fericit hasard, ne spune Darwin, mă făcu să deschid, în cursul voiajului meu ştiinţific pe nava *Beagle,* cartea lui Malthus asupra populaţiei şi ideea selecţiunei naturale-mi veni în minte4 ’.

Ca şi Lamark, Darwin crede că prin ereditate

ori ce animal – deci şi omul – păstrează şi transmite succesorilor săi, toate modificaţiunile dobândite de individ.

El crede asemeni, că orice organism tinde a se adapta mediului în care el trăieşte.

Pe de altă parte, fiind dat că oamenii se multiplică în progresiune geometrică, pe când pro ducţiunea mijloacelor lor de traiu nu augumentă decât în progresie artimetică, Darwin conchide că la banchetul vieţii nu va fi loc pentru toţi noii născuţi.

O luptă pentru existenţă, – *un struggle of life,* – se va angaja între ei: cei mai tari, cei mai bine armaţi, cei mai bine adaptaţi mediului, singuri vor triumfa şi vor supravieţui, – ceilalţi vor peri.

Supravieţuitorii vor transmite urmaşilor lor calităţile dobândite, graţie cărora ei au învins, – iar învinşii, defectele, graţie cărora ei au sucombat.

La fiecare generaţiune, organismul va face

un pas nou, – într-un sens sau într-altul, în virtutea *legii divergenţei,* – calităţile sau defectele acumulate se transmit herezilor şi aşa mai încolo, – până la dispariţiunea sau la declasarea speciei învinse, – specie inferioară, – sau până la triumful definitiv al speciei învingătoare.

Această selecţiune naturală, care este un fenomen general în lumea organică, guvernă şi pe oameni: lupta între ei este cu mult mai intensă şi mai acerbă, – dar rezultatul ei natural, – inevitabil, este uni mare bine pentru omenire: la fiecare generaţie, lumea se ameliorează.

— Inapţii la viaţă sunt eliminaţi, – cei tari singuri supravieţuesc.

Vântul liberal, care suflă în prima jumătate a secolului XIX, alimentat de doctrina economiştilor clasici şi de teoria selecţiunei naturale, a făcut ca acţiunea Statului să devină din zi în zi mai puţin incisivă, mai restrânsă: prinicipiul neînterveţiunei triumfă complet în Anglia, cu abolţiunea legilor asupra cerealelor, sub Robert

Peel – 1846 – şi în Franţa, cu Tratatul de Comerţ încheiat în 1860 cu Englitera, sub auspiciile lui Michel Chevalier: el inaugura între cele două ţări libertatea comercială.

REACŢIUNEA

Deja, cu începutul secolului XIX, voci contrarii s-au ridicat.

Mai întâi, Simonde de Sismondi, în numeroase scrieri şi mai ales în *Nouveaux Principes d-Economie Politique*», denunţă pauperismul şi crizele economice ca fiind rezultatul acestei absentenţiuni a Statului, – anarhiei care domnea în raporturile dintre individe.

Crizele provin, zice el, – ca şi mai târziu Karl Marx, din supraproducţiune şi pauperismul din concentraţiunea capitalistă, – din separaţiunea din ce în ce mai mult a muncii de proprietate.

Astfel, în 1831, după Simonde de Sismondi *(v. Étude sur VEconomie Politique, Introduction, pg. 39)* micii arendaşi au căzut la condiţiunea de

lucrători cu ziua; manufacturile care lucrau pe un fond de 1.000 livre sterline au dispărut cele dintâi, – după ele, acelea care lucrau cu 10.000 livre sterline, şi acelea care lucrau cu 100.000 de livre sterline, erau considerate ca mijlocii.

Şi a fost tot astfel şi în Franţa, zice Simonde de Sismondi, marele mori mecanice au făcut inutili pe micii morari, – fabricele de butoaie de la Loire, pe dogari, etc.

Marele magazinuri suprimă pe cele mici şi mijlocii: comişi, oameni cu salariu – proletari, – înlocuiesc pe micii neguţători.

La aceasta se adaugă, necesitatea pentru cel sărac.

— Pentru muncitor, – „de a se supune la condiţiuni oneroase sub pedeapsă de a muri de foame».

Pe de altă parte, zice Simonde de Simondi: „ori de câte ori munca va fi cerută şi un salariu suficient va fi oferit, lucrătorul va naşte pentru a-l câştiga… şi dacă cererea încetează, lucrătorul va

pieri *(v. Nouveux Principes* T. II, pg. 286 şi Gide ibid, pg. 222).

„Interesul lucrătorilor, zice încă Sismondi, care muncesc cu ziua, este, fără îndoială, că salariul unei munci de zece ore pe zi, să le fie suficient pentru a trăi şi pentru a creşte copiii lor…

„Acesta este şi interesul societăţii, – dar interesul lucrătorului cu ziua – fără lucru – este de a găsi pâinea cu orice preţ: el va munci 14 ore pe zi, – el va face să intre copiii săi într-o manufactură, chiar la vârsta de 10 ani, – şi el va compromite eu sănătatea lui şi viaţa lui, existenţa clasei sale întregi, pentru a scăpa de presiunea actuală a trebuinţei», (v. N». Pr. T. I., pg. 200 – 201).

Pentru a preveni crizele, Simonde de Sismondi cere Statului să restrângă producţiunea şi invenţiunile, – ceea ce a făcut azi d-l Roosevelt, – însă fără succes.

Pentru a combate pauperismul, trebuie să

restabilim uniunea între proprietate şi muncă, în special trebuie să multiplicăm pe micii proprietari, – trebuie să restabilim dreptul de coaliţiune, – trebuie să interzicem munca copiilor şi munca dominicală, trebuie să limităm munca adulţilor, – şi în fine, trebuie ca patronul să întreţină pe lucrător, pe spezele lui, în timpul boalei, şomajului sau bătrâneţei.

Iată în germene sistemul socialist şi politica de asistenţă socială a timpului nostru.

În acest răstimp, o pleiadă de luptători se ridicase şi în Germania.

I. G. Fichte, – după ce susţinuse în cartea sa *„Consideraţiuni asupra Revoluţiei Franceze»,* – dreptul de autonomie al popoarelor, – în opera sa: *der Geschlossene Handelsstaat* (1800), el devine un protagonist al intervenţiunei Statului – fără margini.

Tot astfel, Adam Müller – *Vorlesungen über die Elemente der Staatskunst* (1800), – Th. Bernhardi – *Versuch einer Kritik der Gründe*

welche für grosses mici kleines Grundeigentum eingeführt werden – şi alţii, abundă în acelaşi sens: în lărgirea sferei de acţiune a Statului.

Frederic List, în numeroasle sale scrieri şi discursuri, şi mai ales în *Sistemul său naţional de Economie politică* a cerut Germaniei de a da jos toate barierile economice, care separau Statele germane şi de a le reuni pe toate într-un *Zollverein* – într-o Uniune vamală.

Prusia dădu semnalul: ea suprimă, în 1818, cele 38 linii de vamă interioare. În 1828, fură constituite cele două dintâi Uniuni vamale, – între Bavaria şi Wiirtemberg şi între Prusia şi Hessa Darmastadt.

Zollvereinul german general nu deveni complet decât în anul 1834: Austria singură rămase în afară.

Unitatea economică a Germaniei fondată, – trebuia ca să fie apărată în contra concurenţei din afară.

„Noul Stat economic” fu somat să ia în

mâinile lui apărarea intereselor Uniunei.

Acesta fu scopul noii campanii ce Frederic List întreprinse: tot Sistemul său naţional de Economie politică este îndreptat către acest scop.

„Naţiunea, zicea List, trebuie să facă sacrificiul şi să suporte privaţiunea de bogăţii materiale, pentru a dobândi forţele intelectuale sau sociale; ea trebuie să sacrifice avantagiile presente, pentru a-şi asigura avantagii în viitor», (v. List Nr. 545, – Gide 318).

Politica comercială a Statului trebuie să fie înainte de toate naţională, – Statul trebuie să vegheze la educaţiunea industrială a Naţiunei, – el trebuie să ajute şi să susţină sforţările industriale ale Naţiunei, care debutează în calea industrială, căci aceasta este „în caşul unui copil, sau unui tânăr băiat care luptă cu uni om făcut, ar fi greu să dobândească victoria sau cel puţin să-i résisté».

Campania lui List a avut un mare răsunet, în lumea întreagă, – în Germania, ea provocă augumentarea tarifului vamal din 1846.

De la 1873 mai ales, vântul protecţionist, dezlănţuit de List, a suflat asupra întregii Europe: toate Statele au căutat să se înconjoare cu ziduri protecţioniste.

Şi în America, Carey, *în Principiile sale de Ştiinţă socială,* s-a făcut, cu succes, apărătorul sistemului protecţionist.

Saint-Simon. Nimeni, cu toate acestea nu s-a ridicat cu mai multă înălţime, cu mai multă severitate şi, în acelaşi timp, cu mai multă curăţenie de suflet, contra rolului negativ al Statului, decât Saint-Simon.

Lupta şi antagonismul sunt pretutindeni, zice el, – cohesiunea şi concordia nicăieri. Toate legăturile sociale sunt slăbite, regretul, temerea, neîncrederea şi ura, şarlatanismul şi perfidia, guvernă atât relaţiunile generale cât şi raporturile individuale.

Această anarhie se regăseşte în politică, în ştiinţe, în industrie, pe care o concurenţă îndrăzneaţă o decimează, – în arte, care mor din

lipsă de inspiraţie.

Ce este de făcut?

Totul trebuie schimbat.

„Politica, zicea Saint-Simon, derivă din morala şi inştituţiunile unui popor, acestea nu sunt decât consecinţele ideilor sale». *(Oeuvres* T. III, pg. 31, Gide 264).

Iată pentru ce prima, cea mai fondamentală reformă, care trebuie făcută este *Reforma morală.*

Pentru a face Beforma morală, trebuie, mai întâi, să ne suim la primul principiu: la principiul care singur şi unic formează fondul adevăratului şi primitivului Christianism.

Christ a zis: *„Oamenii trebuie să se conducă ca fraţi unii faţă de alţii».*

„Acest principiu sublim, zice Saint-Simon, *(Saintăimon,* Edition Olinde Rodrigues, Paris 1932, pg. 95) conţine tot ceea ce este divin în religiunea creştină.

„Ori, după acest principiu, pe care Dumnezeu l-a dat oamenilor ca regulă de conduită a lor, ei

trebuie să organizeze societatea lor, în chipul care ar putea să fie cel mai avantagios celor mai mulţi, – ei trebuie să-şi propună ca scop în toate operele lor, în toate acţiunile lor de a ameliora cât mai repede şi cât mai complet posibil existenţa morală şi fisică a clasei celei mai numeroase».

Ori, considerată în acţiunile sale de la secolul al XV, Biserica creştină – catolică şi protestantă – atât în Franţa, cât şi în Germania şi în Anglia, şi în Italia, – ba chiar şi în America, a comis, – zice Saint-Simon, – cele mai mari erori, – erorile cele mai vătămătoare societăţii.

Şi tot astfel a fost şi cu Statul: confiscat de Prinţ, – Statul nu a fost în mâinile lui decât un instrument al interesului lui personal, – toate măsurile luate de ei au tins a înrăutăţi soarta clasei sărace.

Din principiul moral: *toţi oamenii trebuie să se conducă ca fraţi, unii faţă de alţii,* – decurge principiul general şi absolut ca: „toată societatea trebuie să muncească la ameliorаţiunea existenţei

morale şi fisice a clasei cele mai sărace: societatea trebuie să se organizeze în chipul cel mai convenabil, pentru a putea atinge acest mare ţel», (ib. id. pg. 167).

Pentru a atinge acest scop, trebuie, aşadar, ca Biserica creştină să se constituie pe basele unui *Nou Christianism* şi Statul – societatea – pe noi base morale şi sociale: unul şi cealaltă luând obârşia şi raţiunea lor de a fi – unic – în preceptul că oamenii trebuie să se conducă ca fraţii unii faţă de alţii, – adică să urmărească ameliorаţiunea bunului traiu moral şi fisic al clasei celei mai sărace.

Rezultatul acestei religiuni şi acestei politice ar fi că „ea va face să prospere toate clasele sociale ale societăţii, tuturor naţiunilor, cu cea mai mare rapiditate” (ibid. pg. 102).

Aşadar, Theologia trebuie să propovăduiască acelora care vor să obţină viaţa eternă, că ei nu trebuie să piardă din vedere „marele scop terestru, – adică ameliorаţiunea cea mai rapidă

posibil a existenţei morale şi fisice a clasei sărace” (ibid. pg. 114).

„Iisus Christos a promis, într-adevăr, viaţa eternă acelora care vor fi contribuit mai mult la amelioraţiunea existenţei clasei celei mai sărace, sub raportul moral şi sub raportul fisic».

„Să se percurgă totalitatea operelor scrise asupra dogmei catolice, cu aprobaţiunea Papei şi Colegiului sacru, – să se examine totalitatea rugăciunilor consacrate de şefii Bisericii, – pentru a fi recitate de fideli, atât laici cât şi eclesiastici: şi nicăieri nu se va găsi scopul religiunei creştine, clar desemnat: ideile de morală se găsesc în număr mic în aceste scrieri, – şi ele nu formează de loc un corp de doctrină, – ele sunt aruncate în această imensă cantitate de volume, – care se compun esenţialmente din repetiţiuni fastidioase a câtor-va concepţiuni mistice; concepţiuni care nu pot de loc să serve de călăuză şi care sunt, din contră, de natură să facă a se perde din vedere principiile sublimei morale a lui Christ… se

recunoaşte că alegerea rugăciunilor a fost îndreptată de o concepţiune sistematică, – se recunoaşte că Colegiul sacru a dirijat pe toţi fidelii către acelaşi scop: dar este evident că acest scop nu este de loc scopul creştin: este un scop eretic, este acela de a persuada pe laici, care nu sunt în stare de a se conduce de propriile lor lumini şi care trebuie să se lase a fi conduşi de cler, – fără ca clerul să fie obligat de a poseda o capacitate superioară la aceea ce el posedă (ibid. pag. 111 – 112)».

În fine „misionarii actuali sunt adevăraţi anti-Christ, deoarece ei propagă o morală absolut opusă aceleia a Evangeliei. Apostolii au fost avocaţii săracilor, – misionarii sunt avocaţii bogaţilor şi puternicilor contra săracilor, care nu găsesc apărători decât printre laici».

Şi nu este alt fel nici cu religia protestantă:

„Divinul fondator, zice Saint-Simon lui Luther, (ib. id, pg. 193) recomandase apostolilor săi de a munci fără încetare la ridicarea celor din

urmă clase ale societăţii şi de a diminua importanţa acelora care se găseau investite cu dreptul de a comanda şi de a face legea».

Acea ce clerul a făcut până în secolul al XV.

De atunci din contra: „planul său fu de a conserva importanţa şi bogăţiile dobândite şi de a se bucura fără muncă şi fără a îndeplini nicio funcţiune cu adevărat utilă societăţii».

Atunci apăru Luther:

Desigur, zice Saint-Simon „prima parte a operelor lui Luther a putut fi completă. Prin critica sa în contra Curtei Romei, Luther a făcut un imens serviciu civilizaţiei... în a doua parte a reformei, în partea organică a operelor sale – Luther a lăsat de făcut mult succesorilor săi».

Morala adoptată de protestanţi este chiar inferioară moralei catolice.

Luther a concentrat principalmente, dogma sa în Biblie, declarând că el nu recunoaşte altă dogmă decât acelea care sunt expuse în sfintele Scripturi, (ib. id. pg. **161).**

Ori „această declaraţiune din partea sa, zice Saintăimon, a fost tot atât de absurdă, precum ar fi acea a matematicilor, fisicianilor, chimiştilor şi a tuturor celor1-alţi savanţi, care ar pretinde că ştiinţele, ce ei cultivă, ar trebui să fie studiate în primele cărţi care le au (tratat».

Studiul Bibliei face să piardă din vedere – zice Saint-Simon, „ideile pozitive şi de un interes present, – el murdăreşte imaginaţia prin suvenirul viţiilor, ce el evocă, – el fixează atenţiunea asupra dorinţelor politice contrarii binelui public: el împinge pe guvernanţi a stabili în societate o egalitate, care este absolut impracticabilă».

Aşadar, Protestantismul nu şi-a atins scopul: Luther ar fi trebuit să zică Papei şi Cardinalilor:

„Înaintaşii voştri au perfecţionat în destul teoria Christianismului, ei au propagat în destul această teorie: Europenii sunt suficient îmbuibaţi de ea. Acum este vorba de aplicaţia generală a acestei doctrine, – aplicaţiune de care trebuie să vă preocupaţi. *Adevăratul Christianism trebuie să*

facă pe oameni fericiţi – nu numai în cer – dar şi pe pământ.

„Acum, nu asupra ideilor abstracte, trebuie să fixaţi atenţiunea fidelilor, – ci întrebuinţând convenabil ideile sensuale, combinându-le în chip să procure speciei umane cel mai înalt grad de fericire, ce ea poate atinge în timpul vieţii terestre, astfel numai veţi ajunge să constituiţi Christianismul religios general, universal şi

„Nu trebuie să vă mai mărginiţi a predica fidelilor tuturor claselor că săracii sunt copii iubiţi ai lui Dumnezeu: trebuie să întrebuinţaţi franc şi energic toate puterile şi toate mijloacele dobândite de Biserică militantă, pentru a ameliora prompt existenţa morală şi fisică a clasei celei mai numeroase

„Trebuie să declaraţi tuturor regilor, că singurul mijloc de a face regalitatea legitimă consistă în a o considera ca o instituţiune al cărui obiect este de a împiedica pe bogaţi şi pe puternici să oprime pe cei săraci, – trebuie să le

declaraţi că ei au ca datorie unică de ameliora existenţa morală şi fisică a clasei celei mai numeroase şi că ori ce cheltuială ordinară făcută de ei în administraţiunea averii publice, dacă ea nu este strict necesar, este din partea lor o crimă, care i face inimicii lui Dumnezeu.

„Ar trebui să întrebuinţaţi toată puterea voastră a împiedica războaiele.

„Uniunea face forţa, – societatea, ai cărei membri intră în opositiune unii cu alţii, tinde la disoluţiunea sa; grăbiţi-vă a rechema clerul la unitatea de acţiune.

„Dar mai este încă o unitate mult mai importantă care trebuie stabilită; voesc să vorbesc de unitatea scopului operelor creştine, pentru acelea care privesc toată specia umană. Acesta este un scop bine clar, bine general, bine pozitiv, bine fisic, pe care trebuie să-l presentaţi oamenilor pentru a face Christi anismul preponderant asupra mahomedanismului, asupra religiunii lui Foë, asupra aceleia a lui Brama, –

asupra tuturor religiunilor, în fine, precum şi asupra tuturor instituţiunilor temporale.

„Scopul general pe care trebuie să-l presentaţi oamenilor în operele lor este amelioraţiunea existenţei morale şi fisice a clasei celei mai numeroase şi trebuie să produceţi o combinaţiune de organizaţie socială proprie a favoriza mai mult încă această ordine de opere şi a-i asigura preponderanţa asupra tuturor celorlalte, oricare ar putea fi importanţa lor».

Ridicându-se deasupra tuturor contimporanilor lui.

— Dominând secolele trecute şi chiar Viitorul, Saintăimon arăta Bisericii, – arată tuturor oamenilor în general, – că datoria tuturor este de a ameliora repede condiţiunea morală şi fisică a clasei sărace, – a clasei care este şi cea mai numeroasă, – că în amelioraţiunea sorţii săracilor consistă fericirea celor mari, a puternicilor, a bogaţilor, etc.

Astfel, se deschise în timpul nostru marea

Problemă socială: *Chestiunea socială,* – Chestiunea claselor sărace, Chestiunea claselor muncitoare sau Chestiunea muncitorească – *La Question ouvrière – die Arbeiter Frage,* – căci clasa cea mai săracă fiind clasa muncitorească, prin eufemism, se înţelege prin *Chestiunea socială* – Chestiunea muncitorească – uvrieră, propriu-zisă.

Această Chestiune întrecu, prin termenii săi, Chestiunea rolului Statului, – ea deveni în realitate o afacere socială, o datorie a întregii societăţi şi a tuturor organelor sale: a Bisericii, a Statului, a Universităţii, a Moralei şi a Filosofiei, – într-un cuvânt a tuturor oamenilor, care moralmente sau efectivamente au sarcina destinelor umanităţii şi pot concura la soluţiunea acestei Chestiuni.

Astfel pusă, această Chestiune va rămânea la ordinea zilei şi ea va forma preocupaţiunea capitală a secolului XIX şi a Timpului nostru.

Elevii lui Saint-Simon, Bazard, Olinde Rodrigues, Enfantin, Michel Chevalier, Auguste

Comte, etc., au dezvoltat ideile maestrului lor, cu mai mult sau mai puţin succes, – criticile lor şi propositiunile lor practice nu au fost în tot-de-una nici juste, nici complete.

— Ele nu au avut asemeni nici prea mare noroc.

Puţin importă, însă, acea ce domină tot, aceeace străluceşte ca un far luminos, în mijlocul tenebrelor secolului XIX şi chiar în timpul nostru, este Facla aprinsă de Saint-Simon, – acea ce răsună în toate sufletele, ca o voce de dincolo de mormânt, este apelul lui stăruitor: ameliorați, – ne zice el, – condiţiunea morală şi fisică a clasei celei mai sărace – care este şi cea mai numeroasă!

Iată datoria sacră ce el a lăsat moştenire generaţiunilor ce urmau să vină.

„De cincisprezece zile, – ne spune (ib. id pg. 184), acest sfânt martir al omenirii şi al cauzei ei celei mai sacre, – sfânt care credea că „are de îndeplinit o misiune divină rechemând popoarele şi regii la adevăratul Christianism», – mănânc

numai pâine şi beau apă; muncesc fără foc şi am vândut până şi hainile mele pentru a acoperi cheltuielile de copiat a operei mele. Pasiunea ştiinţei şi fericirea publică, dorinţa de a găsi un mijloc pentru a pune capăt cumplitei crise în care societatea europeană se zbate, m-au făcut să cad în această stare de restriste" (ibid XXXVII).

Şi alţii ca Robert Owen, în Anglia, – Charles Fourrier, în Franţa, au căutat soluţia Problemei sociale: ei cred a fi găsit-o în asociaţiune:

„Secretul este descoperit, zice Robert Owen (The Economist Nr. 27 Aug. 1821): este cooperaţiunea integrală a tuturor membrilor şi pentru fie care scop so-

„Secretul unirei intereselor, zicea la rândul lui Fourrier, este în asociaţiune" *(Association domestique* T.
I Pg. 133).

Mai târziu Louis Blanc va relua ideea şi o va expune în opusculul lui: *L-organisation du Travail.*

De şi încercările făcute de Robert Owen şi de

adepţii, teoriilor furieriste nu au izbutit, nu este mai puţin dobândit că Chestiunea socială intrase în domeniul preocupaţiunilor lumii ştiinţifice şi politice.

Cu Louis Blanc, Statul însuşi intră în acţiune: el înfiinţează celebrele *Ateliere Naţionale* al căror insucces s-a resfrânt, asupra doctrinei însăşi din care ele ieşiseră.

Dar Chestiunea socială o dată pusă, – ea-şi va face drum în mijlocul luptelor, adesea sângeroase şi crude.

Socialiştii şi anarhiştii vor pune mâna pe ea, pentru a face din ea trambulina doctrinelor lor.

La apelul lui Karl Marx: *Proletarier aller Länder vereinigt euch,* muncitorii formează *Internaţională Roşie* şi urmăresc prin toate mijloacele *revoluţia socială.*

Anarhiştii, la rândul lor, prin mijloace mai violente şi mai personale încă, vor urmări aceleaşi scop, şi din toate părţile uraganul tună, fundamentele vechii societăţi se clatină şi întregul

edificiu pare că se va pră-

Atentate urmează atentatelor, conspiraţiunile se întind şi se multiplică, – guvernele sunt pe ghimpi, – toată lumea perde capul: violenţei să răspunde cu violenţă, – legi draconiane sunt edictate contra socialiştilor şi anarhiştilor, – starea de asediu este decretată în Germania, – lupta – marea bătălie, – bătălia care anunţă cataclismul final pare să fie dezlănţuită între noul şi vechiul spirit al lumii.

Pentru a judeca intensitatea pericolului, trebuie să ne reportăm la epoca turbure a ultimelor zecimi de ani ai secolului XIX.

ŞCOALA ECONOMICĂ CLASICĂ

În acest răstimp, Economia politică rămânea cristalizată în cadrul strâmt în care Adam Smith, – J. B. Say, Ricardo, Mac Culloch, John Stuart Mill, J. Prince Smith, Rău, Bastiat, Rossi, Michel Chevalier, etc., o închiseseră.

Păcatul original al Coconomiei Politice clasice era de a fi pus la basa ori cărei acţiuni

economice: interesul personal.

Da, – omul are dreptul – şi datoria – de a se conserva şi de a ameliora condiţia sa morală şi fisică.

Da, – interesul personal, astfel înţeles, este moral şi licit, – el este fundamentul familiei şi pârghia Statului însuşi.

El este acela care împinge pe fie care om la muncă zilnică, – el este iniţiatorul cel mai puternic al ori cărei acţiuni, – el este viaţa însăşi.

Dar acest sentiment, licit şi moral, poate câte o dată degeneră într-un amor de sine exagerat, – în egoism.

Sub influenţa lui – zice Kniess, – omul perde ori ce măsură, – avantagiul lui propriu este singurul său scop: dacă scopul lui este contrariu interesului general, – dacă el violează drepturile şi interesele legitime ale altora, – toate acestea i sunt indiferente: indiferenţa, lipsa de scrupul, animositatea, dorinţa de a-şi apropia bunul altuia, formează cortegiul acestui sentiment josnic. *(v.*

Kniess, die Politische Oekonomie pg. 234 şi urm.).

„Egoismul, este contrariu amorului de aproapele, amorului de societate, – el este un sentiment imoral, pe care trebuie să-l extirpăm din sufletul oamenilor prin educaţiune, prin religiune, – prin lege chiar, (v. *Gustav Schönberg, Handbuch der Politischen Oekonomie* T. I. pg. 8).

Nimeni nu tăgăduieşte, cu toate acestea, că sub imperiul egoismului, omul întinde adesea toate forţele, – că el realiză chiar minuni, – nimeni, însă, – nu-l poate scuza, – şi mai puţin al legitima.

„Egoismul, zice Kniess (ibid pg. 14 şi 15), conţine această contradicţiune: el conţine un element *privativ* şi un element *negativ,* care nu se pot acorda cu tot ceace nu concordă cu eul fiecăruia. Amorul de sine este un sentiment normal şi moral pentru toţi oamenii; dar egoismul este nu numai un caracter particular al individului, – el constituie o stare anormală a naturii umane şi el a fost în tot-de-una considerat ca imoral la toate popoarele şi în toate timpurile.

„Cât este de profitabil Statului şi societăţii, în general, ca fie care să hrănească un sentiment de amor pentru el însuşi, atât egoismul este un sentiment contrariu binelui public, – el conduce la războiul fiecăruia contra tuturor».

De altă parte, amorul de sine nu exclude de loc amorul de aproapele, amorul de familie, amorul de patrie.

Omul naşte cu dreptul de a trăi, – prin urmare cu dreptul de a exercita facultăţile sale în vederea de a se conserva şi de a realiza scopurile superioare ale destinatei lui.

Dar omul trăieşte în mijlocul societăţii, – în mijlocul altor oameni, care au toţi aceleaşi şi egale drepturi, ca şi el.

Din acest conflict de drepturi şi de interese contrarii naşte interesul tuturor, interesul social, adică dreptul şi interesul tuturor contra dreptului şi interesului fiecăruia.

Interesul producătorului i va dicta de a produce cât mai mult şi cât mai eftin, – cu cele

mai puţine cheltuieli de producţiune.

Interesul producătorului i va dicta să prelungească ziua de lucru a lucrătorului sau să reducă salariul lui, sau să angajeze lucrători cu salarii inferioare, femei, copii sau chiar lucrători străini, – de a i face să lucreze în localuri infecte, etc., – dar interesul general şi interesul societăţii, din contra, cer ca forţele vii ale naţiunei să fie conservate, întreţinute şi ameliorate, – căci atât valorează un Stat, un popor, cât valorează locuitorii lui, supuşii lui.

În acest conflict este evident, că interesul particular trebuie să cedeze pasul interesului general.

Cu politica de *laisser faire, laisser passer* al Economiei Politice clasice, nicio intervenţiune nu era posibilă: Statul, Societatea asistau cu braţele încrucişate.

— Dacă nu indiferente – la acest halocaust, cu mult mai mare decât autodefeele Inquisiţiunei, – la acest rug teribil care devora, zi de zi, cele mai

bune forţe morale şi fisice ale naţiunei.

Oare John Stuart Mill nu a mers el până a considera ca un atentat la libertatea de a cumpăra a cumpărătorului, interdicţiunea importaţiunei opiumului în China, pe care Guvernul chinez o considerase necesară pentru a prezerva viaţa şi sănătatea nenorocitelor ei populaţiuni

Oare Wilhelm von Humboldt în oposculul său: *Ideen zu cinem Versuch die Grenzen der Wirksamkeit des Staates zu bestimmen,* publicat după moartea autorului lui – dar dezminţit prin politica lui de Ministru – nu a pretins el că Statul nu are dreptul de a restrânge libertatea individuală decât numai întru atât cât este necesariu pentru a menţinea ordinea şi pacea, – în l-auntru şi în afară Ü Că toate măsurile ce el ar voi sau ar putea să ia în vedere de a ridica starea morală şi materială a naţiunei constituie un rău, care nu ar putea să aibă decât consecinţe funeste Că chiar căsătoria, familia nu sunt afaceri de Stat, afaceri interesând societatea: acestea sunt acte

individuale care trebuie să rămână în plină libertate a individului

A reprima relele moravuri este un non-sens, – credea Humboldt, căci ele nu pot vătăma la nimeni altul decât autorului lor.

A lua măsuri pentru a proteja sănătatea publică şi a prezerva populaţiunea de epidemii, – a decreta instrucţiunea obligatorie, a deschide şcoli, – a ajuta artele, – ştiinţele, etc., etc., acestea sunt măsuri care es din sfera de acţiune a Statului.

Şi este *a fortiori* astfel cu ori ce intervenţiune în conflictele dintre individe, când va fi vorba de a înfrâna pasiunile lor, – sau de a modera egoismul lor.

Plecând de la această idee strâmtă, că oamenii sunt conduşi în toate acţiunile lor de interesul personal, – că acest interes personal este în tot de una şi pretutindeni acelaşi, – creând un om imaginar, care nu a existat nicio dată, – care nu există nicăieri.

— Economiştii clasici au dedus că omul este

guvernat de legi neschimbătoare, eterne, – de legi naturale şi ei au făcut, din căutarea acestor legi, principalul scop al cercetărilor lor. (J. B. Say, T. I., pg. 2).

Ei nu au văzut că în lumea economică, ca în toate celelalte domenii ale activităţii omeneşti, forţele care se agită nu sunt tot-de-auna şi pretutinedni determinate de aceleaşi mobiluri, de aceleaşi circumstanţe, – de aceiaşi factori.

Omul, în societate, nu se bucură şi nu se poate bucura de libertatea naturală, – de libertatea omului care ar trăi afară din societate: libertatea sa este limitată, nu numai de libertatea egală a ce. lorlalţi oameni, dar încă şi chiar mai mult, de lege.

Ori legea este opera omului, – ea este schimbătoare

— Acea ce este defins aici, este permis dincolo, – acea ce era defins ieri este permis azi şi acea ce este permis azi poate fi mâine interzis.

Instituţiunile sociale, economice, religioase,

morale, politice, etc., – pe care popoarele şi le-au dat, şi-şi dau, sunt atât de variabile, – şi ele determină în chip atât de diferit viaţa şi acţiunile oamenilor, încât nu este posibil de a vorbi de legi naturale, – de legi economice.

— Fixe şi neschimbătoare, într-o lume în care totul se schimbă, – totul se mişcă.

Nu este posibil să vorbim de legi, chiar într-un sens mult mai relativ, – echivalând cu norme: căci nu există niciuna fixă, rigidă, cu privire la timp şi la spaţiu.

Dacă Ideea de Stat este fixă în ea însăşi şi neschimbătoare, – dacă ea se regăseşte de când omul s-a reunit cu omul şi au recunoscut un şef, – în aplicaţia sa, – ea a variat şi variază atât în cât omul – care trăieşte sub imperiul ei – deşi una şi aceeaşi ca Idee, – o găseşte înfinit variabilă ca aspect, – şi profund diferită de la Stat la Stat, de la Timp la Timp.

Forma politică a Statului, drepturile politice şi posibilităţile ce cetăţenii au avut sau nii au avut,

– de a se amesteca în gestiunea afacerilor publice, influenţează asupra vieţii economice a tuturor şi a fiecăruia.

Nu voi lua decât un singur exemplu, pentru a dovedi că oamenii trăind în acelaşi timp, ajunşi la acelaşi grad de civilizaţie morală, – adică bucurându-se de aceleaşi aspiraţiuni, participând la bunurile timpului lor, sunt cu toate acestea separaţi prin imensităţi infranşisabile, din punct de vedere economic.

Orice Englez, care vine în lume, se găseşte, de la naşterea lui, a fi coproprietarul, cu ceilalţi 44 milioane Englezi, a unui domeniu colonial de milioane şi de milioane de kilometri pătraţi, populat de sute de milioane de oameni, de toate culorile.

Orice Englez, care vine în lume, se găseşte, încă, de la naşterea lui, coproprietarul al celei mai vaste flote militare din lume, însărcinată să apere şi să conserve acest vast domeniu naţional.

Şi, în fine, orice Englez, care vine în lume, se

găseşte coproprietarul unui capital imens material şi moral, acumulat de generaţii: drumuri, căi ferate, porturi, monumente publice, etc., etc. – marele opere ale lui Shakespeare, etc.

Englezul, dar, nu are decât dificultatea alegerii între miile de mijloace, care i se oferă pentru a câştiga, cu înlesnire şi din belşug, existenţa lui.

Dacă, din contră, luăm un Elveţian, închis în mica şi minuscula sa carapace, el nu va avea alte mijloace pentru a câştiga viaţa lui, decât acelea pe care natura i le oferă şi pe care, printr-o muncă dură şi stăruitoare, el a supus-o slabului lui imperiu: niciun orizont vast, nici ambiţiuni vaste, – şi nici vaste avuţii, – o viaţă modestă numai i se oferă.

Este evident că fiecare din aceştia suferă influenţa

Istoriei lor şi a mediului lor, – şi că diferenţa între ei este imensă.

Marele Război ilustrează încă şi mai mult

această diferenţă: marele naţiuni luptă pentru a conserva sau pentru a cuceri colonii, – Elveţia nu aspiră decât la Pace.

Şi tot astfel cu toate naţiunile: în Franţa, în Germania, în Italia, în România, în Austria, în Ungaria, în Cehoslovacia, şi cu atât mai vârtos, dacă trecem Oceanele – în America, în Asia, în Africa, oamenii nu trăiesc şi nu câştigă în acelaşi chip viaţa lor, ei sunt supuşi la influenţe diverse, – printre care influenţele morale, politice şi juridice, interne şi externe, sunt cele mai importante, – mai importante chiar decât influenţele naturale.

Iată pentru ce: a căuta punctele identice între ei, – a le face să fie guvernate de legi inflexibile şi neschimbătoare este o operă inutilă, – ba chiar pernicioasă, căci acesta ar putea să ne conducă la conclusiuni fantesiste, – ca acelea la care au ajuns Economiştii clasici.

Înlăturând interesul personal ca unic resort al activităţei economice a omului, – şi imperiul legilor economice, – Sciinţa economică edificată

de J. B. Say, Ricardo şi şcoala lor a pierdut fondamental ei: ea s-a prăbuşit sub greutatea ereziilor, erorilor, ce ea pusese în circulaţie şi care au costat atâtea sacrificii omenirii.

Nu era, însă, destul de a dărâma, – dar trebuia reconstruit.

Aceasta a fost opera Noii Şcoli Germane.

NOUA ŞCOALĂ ECONOMICĂ GERMANĂ

„Ori cine, zice Kniess *(die Politische Oekonomie,* pg. 294) priveşte cu imparţialitate serviciile aduse în Germania – de la 1847 – şciinţei politico-economice se va convinge că în a doua jumătate a secolului XIX, Economia politică a luat – faţă de edificiul ştiinţific pysiocrato – smithic – o transformaţiune, de o importanţă tot atât de mare şi pentru un cerc de fenomene tot atât de larg ca acela care a avut loc în a doua jumătate a secolului XVIII, cu teoria physiocrato – smithică – faţă de mercantilism».

Ea schimbă, mai întâi, de metodă: în loc de a zice ca J. B. Say, că Economia politică nu vede

niciun interes în Istorie, – că învăţămintele ei, – că experienţele predecesorilor noştri sunt şi rămân pierdute pentru ea.

— Că singura metodă este inducţiunea, – că ea singură ne poate descoperi legile eterne, care guvernă viaţa oamenilor şi a popoarelor, – economiştii germani, începând cu Boscher, au cerut Istoriei – Trecutului – explicaţia Presentului.

„Aceea ce noi căutăm, zice Roscher, (v. *Wilhelm Boscher, Grundiagen der Naţional Oekonomie,* pg. 59) este o simplă descripţie: deocamdată a naturii economice şi a trebuinţelor popoarelor, – apoi, a legilor şi instituţiunilor destinate a le satisface, – şi în fine, ale succesului mai mult sau mai puţin mare ce ele au

Omul nu este, într-adevăr, o fiinţă spontanee, – el are un trecut, – el are o Istorie: el este astăzi aceea ce generaţiunile trecute l-au făcut, – el suferă încă azi jugul tradiţiunilor lor, – al concepţiunilor lor, – al prejudecăţilor lor, – al superstiţiunilor lor, – al instituţiunilor pe care

oamenii cei mai primitivi le-au inventat, – i le-au transmis, impus, adesea fără ştirea lui, contra voinţei lui, prin forţa lucrurilor sau obicinuinţei.

Să cercetăm numai organizaţia familiei şi a proprietăţii, – în societatea actuală şi ne vom convinge uşor cât de important este de a cunoaşte, cum familia şi proprietatea erau organizate la Greci şi la Romani.

În posesiunea acestui vast material pe care Istoria-l procura omului pentru a cunoaşte devenitul său, trebuia fixat asemeni *scopul final* al acestor cercetări.

Economia politică clasică nu avea niciun scop final, – sau mai exact, ea avea unul negativ: a restrânge din ce în ce mai mult acţiunea Statului şi a lăsa, din contra, în di vidul liber de a se desfăşura după puterile şi aptitudinele lui, fără nicio consideraţiune pentru rezultate.

Aceasta era desigur periculos şi imoral.

Era periculos, căci forţele latente ale societăţii, ascunse în cele mai adânci profuziuni

ale sufletului omenesc, aveau să se dezlănţuiască în plină libertate şi puteau să pună în pericol pacea socială.

Era imoral, căci se acorda libertatea tocmai forţelor, mobilurilor celor mai vile, celor mai josnice: egoismul, incitat de impunitate şi încurajat de lipsa ori cărui frâu, avea să ia supremaţia asupra sentimentelor nobile, – asupra interesului personal onest şi bine cumpănit, – şi mai ales asupra interesului general.

Trebuia dar o reacţiune: ştiinţa economică, – în loc să caute care sunt căile şi mijloacele pentru a produce cât mai mult şi cât mai ieftin, – avu ca scop suprem de a căuta care sunt căile şi mijloacele pentru a produce fără a vătăma interesul general, – fără a vătăma legile morale, – *fără a exploata omul.*

Ea se ridică, aşadar, cu toată autoritatea pe care acest scop moral i o dă – contra tuturor legilor, – contra tuturor instituţiunilor, – contra tuturor abdicaţiunilor şi contra tuturor

abstenţiunilor, care puteau să zădărnicească sau să primejduiască acest scop, – superior scopurilor tuturor indivizilor în particular: interesul social redobândi toată plenitudinea lui şi toată moralitatea, de care-l despuiase o ştiinţă negativă şi sterilă.

Şi iată cum Economia politică, sub influenţa Şcoalei Germane, deveni dintr-o ştiinţă ideală, abstractă, imaginară, – o ştiinţă exactă şi realistă.

Dintr-o ştiinţă al cărui orizont era limitat „la acea ce se vedea», – o ştiinţă istorică şi socială.

Dintr-o ştiinţă dură, fără misericordie pentru clasele sărace şi suferinde, – o ştiinţă morală.

De acum înainte, nu se va mai căuta fericirea omului în cer, – pe care Biserica o promite celor nenorociţi aici pe pământ, – nu se va mai aplauda hecatombele victimelor căzute pe câmpul de bătălie economic, – consolându-le că moartea face o selecţiune naturală, – că ea ameliorează rasa umană, asigurând supravieţuirea numai celor mai tari, – de acum înainte, omul a dobândit. o valoare

ca om, – el a dobândit respectul tuturor, la ori ce grad social, el aparţine: ba chiar, din contră, – cu cât el este mai jos, – cu cât el este mai umil, cu cât el este mai slăbit, – din cauza vârstei – din cauza sexului, din cauza vicisitudinilor timpului, el este mai demn de respect şi de atenţiune.

Pentru întâia oară principiul Saint-Simonian: amelioraţiunea condiţiei morale şi fisice a clasei sărace, – devine scopul suprem al societăţii, al cărui organ legal este Statul.

Conceptul de Stat fu dar lărgit: *der entlerte Statsbe griff* – conceptul evidat – golit – al Statului, cum zice Adolf Wagner, fu din nou umplut.

Scopului pe care Economia Politică clasică T. asemna Statului – *Justiţia şi Poliţia* – Economiştii Germani au adăugat pe acela de cultură şi de binefacere: *Rechts un Machtzweck – Kultur und Wolhfahrtzweck.*

Acestea sunt funcţiunile primordiale ale Statului modern, aşa cum le sintezizează Adolf

Wagner.

Adunaţi în Congres la Eisenach, în 1872, Economiştii Germani au fondat o asociaţiune – un *Verein für Sozial-Politik,* – în scop de a promova ideile lor.

Iniţiativa lor şi această transformaţiune totală a ştiinţei economice coincideau tocmai cu intensificarea acţiunei socialiştilor şi anarhiştilor.

De frică sau din politică, Bismark intră pe calea nouă, ce noua ştiinţă germană Ji indica.

La 17 Noiembrie 1881, fu depus pe biroul Reichstagului primul proiect de lege privitor la asigurările muncitoreşti obligatorii.

„Statul, zicea în Mesagiul său Wilhelm I – aproape în aceeaşi termeni ca Saint-Simon – trebuie să se comporte de acum înainte, faţă de membrii săi, într-o mai înaltă măsură decât a făcut-o; este pentru el, nu numai o datorie de umanitate şi o datorie religioasă de creştin, de care toate instituţiunile sociale trebuie să fie pătrunse, dar este şi o obligaţiune, o cerinţă a

politicei sale de conservaţiune al cărui scop trebuie să fie de a face să pătrundă până în clasele cele mai de jos ale societăţii, care sunt în acelaşi timp şi cele mai puţin instruite, – ideea că Statul este nu numai o instituţiune necesară, – dar şi o instituţiune utilă».

Calea fiind deschisă, Statul German se îndrumă încet, progresiv, dar sigur, către scopul moral pe care noua ştiinţă economică îl propusese înaintea lui.

În loc să fie ţinut în suspiciune, – în loc să vadă acţiunea sa înfrânată, – în loc să vadă mijloacele lui reduse, – Statul fu ridicat la înălţimea unui factor social, cel mai important, – el deveni pârghia individului slab în lupta contra individului forte, – în lupta economică a poporului german cu celelalte popoare.

Toată politica interioară fu dirijeată în scop de a îmblânzi, de a amortiza, de a atenua conflictele sociale şi economice, – şi toată politica exterioară fu dominată de ideea de a crea

debuşeuri muncii naţionale, – de a-i asigura o mai bună remuneraţiune şi de a augumenta bunul traiu al poporului german.

În această politică de solidaritate a tuturor claselor sociale, cu clasa cea mai săracă şi cea mai numeroasă, – în subordonarea Statului, noului rol social, pe care Profesorii şi economiştii Germani i-lau indicat, – în sforţarea generală a tuturor claselor societăţii, a tuturor organelor sale, de a ameliora condiţiunea claselor muncitoare, – trebuie căutată explicaţiunea acestui inexplicabil: solidaritatea clasei muncitoare germane cu Statul arhaic German.

Interesul clasei muncitoare germane este strâns legat de interesul Statului german: toată măreţia, toată puterea, toate cuceririle ce Statul German a realizat în trecut s-au repercutat direct asupra condiţiei clasei muncitoare: ele au însemnat un spor de lucru pentru ea, – un spor de remuneraţie, deci un mai mare bun traiu: toate miliardele obţinute, direct sau indirect, de la

popoarele învinse, au recăzut ca o rouă binefăcătoare asupra poporului muncitor german.

Astfel a fost în 1870: miliardele franceze, – 5 miliarde fr. aur – şi debuşeul forat al pieţei franceze, garantat de Tratatul de la Frankfurt am Main, au fost cauza primă a prosperităţei economice a Germaniei moderne.

Tot în această politică de solidaritate indisolubilă între poporul muncitor şi Statul German, trebuie să căutăm explicaţiunea pentru ce socialiştii germani au votat Războiul, – pentru ce ei au secondat sforţările Statului German, – pentru ce ei au rupt cu Internaţională şi pentru ce ei au urmărit împreună cu el – o politică de cucerire şi de îmbogăţire, în paguba celorlalte popoare.

Tot în această politică de solidaritate între poporul muncitor german şi Statul German trebuie să căutăm politica urmărită de socialiştii germani de la 1881 – aurora reformelor sociale, – şi până azi chiar.

Pe când în toate congresele internaţionale, socialiştii germani fulminau contra Statului, contra societăţii burgheze, contra Capitalului şi contra Proprietăţii, – pe când pretutindeni, ei împingeau la lupta de clase, – la greva generală, – la sabotaj lui materialului de război, – la asasinarea ofiţerilor, la revoluţia generală, – în Germania partidul socialist a fost un partid de ordine, – un partid legal, – el a trăit în Stat, – sub legile Statului, – el a trăit chiar în acord cu celelalte partide şi clase sociale, – şi nicăieri nu s-a auzit vorbindu-se de lupta de clase, – de război social, – de revoluţie socială, – de răsturnarea Ordinii Sociale.

Intre partidul socialist german şi Statul German s-a încheiat un dublu Pact, al cărui fundament fu noua politică socială inaugurată de Statul German.

Socialiştii au intrat în legalitate, – ei au suprimat în resoluţiunile Congreselor lor ori ce-i putea arăta ca un partid revoluţionar.

Ei au făcut o supunere deplină şi întreagă, – ei au acceptat Statul German cu fosta lui formă arhaică şi feudală, – cu toate tradiţiunile lui, – în schimb, Bismark a revocat legea de asediu pe care el o făcuse în urma atentatului lui Nobel şi Hoedling contra împăratului Wilhelm I şi a deschis seria tuturor legilor sociale, care sunt azi la baza Ordinii sociale a societăţii şi Statului German.

După părerea noastră nu trebuie să căutăm aiurea explicaţiunea acordului între aristocraţia războinică germană şi poporul muncitor german – în Marele Război.

Milioanele de oameni nu merg la moarte, – nici conduşi de un singur om, – nici conduşi de ilusiuni: realităţile tangibile, pofta de noi cuceriri, beneficiile ce Mareşalul von Hindenburg le arătă ca sigure, cu vârful săbiei lui – iată acea ce a armat braţul poporului german – şi-l a făcut să se scoale, – ca un singur om.

„Dacă nu vom fi victorioşi – zicea Hindenburg poporului german, – nu vom avea colonii, – dacă

nu vom avea colonii nu vom avea materii prime, – dacă nu vom avea materii prime, nu vom avea industrie, – fără industrie – vom fi fără salarii – aşadar mizeria.

„Şi din contra, victorioşi, vom avea colonii, vom avea materii prime, vom avea industrii prospere, – vom avea debuşeuri – vom avea aşadar salarii înalte, – prin urmare vom înota în belşug».

Iată miraj lui, iată ilusiunea, care au condus pe Germani la Război, – la acest carnagiu înfricoşător, care a costat omenirii peste 20 de milioane de morţi – şi de răniţi – şi cele peste 30 milioane de şomeuri – reprezentând peste 100 milioane de suflete, – toţi condamnaţi la moarte – din lipsa de lucru ori de subalimen

În execuţiunea Pactului încheiat de Bismark cu partidul socialist german fu decretată prima lege de prevedere şi de asigurare uvrieră obligatorie, – legea din 31 Mai 1883, – modificată de legile din 10 Aprilie 1892, – din 30 Iunie 1900, – şi din 25 Mai 1903, *prin asigurarea contra*

boalei.

Legea din 6 Iulie 1884, modificată de legea din 13 Iunie 1900, reglementa asigurările contra accidentelor.

Legea din 22 Iunie 1889, modificată de legea din 13 Iulie 1893, completează acest sistem printr-o *asigurare contra invalidităţei şi bătrâneţei.*

Toate legile fură coordonate, reunite şi promulgate împreună cu legea generală din 19 Iulie 1911.

Principiul general pe care repausă acest vast sistem, este principiul *obligaţiunei.*

Patronul este obligat de a asigura din oficiu pe lucrătorii săi contra *accidentelor* şi el trebuie să suporte singur sarcina asigurărei, – lucrătorul nu contribue cu nimic.

Statul garantează serviciul îndemnităţei cuvenită muncitorului – sau în caz de moarte, succesorilor săi: văduva, copii sau ascendenţii necesitoşi.

În caz de rănire, având de urmare

incapacitate absolută de lucru, – renta se poate ridica până la două treimi din salariu, – şi chiar până la 100%, dacă victima a căzut într-o atare stare de restrişte, în cât ea nu ar putea trăi cu renta alocată ei după normele generale.

În caz de incapacitate parţială, renta este redusă proporţional cu această incapacitate.

Această lege se aplică la toţi muncitorii privaţi sau ai Statului, – la toţi muncitorii industriali, agricoli; forestieri, întreprinderi de transport, terestre sau fluviale, întreprinderi de construcţiuni, sau muncitorilor de mare – marinarilor – şi în fine la funcţionarii muncind în industrie, al căror salariu nu întrece 5.000

de mărci, – sau ale căror beneficii comerciale nu sunt superioare la 3.000 de mărci.

Numărul beneficiarilor acestei legi se ridica în 1910 la 24.153.600 – dintre care 14 milioane muncitori agricoli, 8 milioane muncitori industriali şi mai mult de 2 milioane muncitori în construcţiuni şi oameni de mare.

Pentru *caşul de boală,* legea obligă pe patron de a plăti în părţi egale cu lucrătorul prima de asigurare, – şi ea se aplica la aproape toate categoriile de salariaţi: muncitori agricoli, industrii, comerciali, chiar artiştilor lirici şi dramatici, – servitorilor, etc.

Numărul asiguraţilor era, în 1912, mai mult de 18 milioane.

Asigurarea contra *invalidităţii şi a bătrâneţei,* înglobează pe toţi muncitorii al căror salariu nu excede 1.000 mărci – *aur* – pe an: lucrătorii din oraşe şi de la ţară, funcţionari, servitori, oameni de mare, etc.

Principiul acestei asigurări este contribuţia egală a muncitorului şi a patronului, şi ajutorul Statului, care alocă fie cărui lucrător o subvenţiune fixă anuală de 50 de mărci – şi care în acelaşi timp garantează şi efectuează plata rentei celui în drept, direct, prin administraţiunea Poştelor: această rentă se urca: în caz de invaliditate la 116 – 330 mărci – şi chiar până la

450 mărci anual, – iar în caz de bătrâneţe până la 110,148,200 şi 230 mărci anual.

În fine, prin legea generală din 19 Iulie 1911 asupra *Asigurărilor,* – legislatorul german a creat un nou typ de asigurare în favoarea văduvei şi orfanilor şi în acelaşi timp văduvului, când femeia decedată reprezenta principalmente – *le gagne-pain* al familiei şi consistând în alocaţiuni anuale până la o oare care vârstă (15 ani în general pentru orfani) sau consistând într-o constituţie de dotă vărsată în mâna orfanului la vârsta de 15 ani.

Dacă la aceste *Asigurări obligatorii* adăugăm *societăţile de ajutor şi de asistenţă libere:* societăţile cooperative, de toate felurile, asociaţiunile sub mii şi mii de forme, care înglobează şi grupează împreună tot poporul german de la cel dintâi până la cel din urmă, – dacă considerăm că orice German naşte membru al acestor societăţi şi asociaţiuni, – că el va trăi şi va lupta susţinut de ele, – vom înţelege şi mai uşor cât de adânc a pătruns principiul solidarităţii în

acest popor, – care nu formează decât un singur corp, animat de un singur suflet.

Şi această transfdrmaţiune totală a poporului german s-a înfăptuit sub influenţa Filosofi ei, Istoriei şi Sciinţei economice germane.

Fichte, cel dintâi, a aruncat ţipătul de alarmă, de raliarea Germanilor, într-un Stat naţional, – List l-a silit să desfiinţeze graniţele vamale, care-l fărâmiţa în mii de bucăţi şi să se unească într-un Zollverein.

Istoricii ca Moeser, Schloser, Spitler, Sartorius, Heiners, Heeren, Beckmann, Hüllmann, Hegewisch, Anton, Momsen, Treitschke, etc., care i au arătat perspectivele lui în viitor.

Filosofii ca, Kant, Hegel, Schleiermacher, Zeller, etc., şi Economiştii ca von Thünen, von Mangoldt, von Scheel, Albert Schaeffle, Adolph Wagner, Gustav Schmoller, Lu jo Brentano, Böhmerţ, Schurrer, Gustav Schönberg, Baumberger, etc., au trasat poporului german căile noii politici a Statului German.

Dacă războiul a fost preparat şi declarat de împăratul Germaniei, Wilhelm II şi de conducătorii politici şi militari ai Germaniei din 1914, nu este însă mai puţin adevărat, mai puţin evident, că el a fost purtat de tot poporul german, într-o unitate de suflet şi de hotărâre nesdruncinată – timp de patru ani.

Nicio defecţiune, nicio spărtură în blocul formidabil al acestui popor de 70 milioane locuitori: el a luptat, nu numai pentru a cuceri noi ţări, – noi debuşeuri, poate noi colonii, – deci un bun traiu superior, – dar pentru a conserva cuceririle deja realizate, mai ales pe terenul moral – social şi economic.

Iată pentru ce clasa muncitorească, chiar partidul socialist – au susţinut din toate puterile lor războiul, necruţând nicio jertfă.

Şi chiar atunci când victoria i-a scăpat, când înfrângerea l-a silit să plece stindardul lui şi să ceară pace, ce spectacol unic în Istoria lumii, acest mare popor a oferit omenirii înmărmurite*!*

Să ne aducem aminte un alt episod din Istoria lui mei pentru a aprecia şi judeca cu toată justeţea, spectacolul ce poporul german-l a oferit lumii în urma înfrângere! lui din 1918.

Când a izbucnit Marea Revoluţie franceză din 1789.

— Regele Louis XVI a voit să fugă şi a fost prins la Varennes – şi mai toată nobleţă franceză a părăsit Franţa şi s-a dus să ceară sprijin duşmanilor Franţei, să lupte în rândurile armatelor lor contra patriei lor, pentru a recuceri vechile lor locuri şi privilegii – cu ajutorul baionetelor duşmanilor ţării lor.

Din contra, în Germania Wilhelm II a depus coroana lui, – a renunţat la tron, şi cu el împreună toţi regii, toţi Principii, toţi Ducii şi Marii Duci, toţi Grafii şi Margravii, toţi acei care de secole deţineau o coroană, o demnitate sau o funcţiune hereditară – s-au demis din ele, fără murmur, fără resistenţă, toţi au intrat în masa poporului, devenind simpli cetăţeni ai noului Stat german, –

care de şi va îmbrăca o formă republicană, – şi va pune în fruntea lui un President ales – va continua totuşi să se cheme *Deutsches Reich – Imperiul German!*

Primele alegeri, după înd (heerea armistiţiului – din
11 Noiembrie 1918 – au dat o majoritate zdrobitoare în Reichstag – socialiştilor.

Primul President al noii republici germane fu fostul lucrător Ebert: – iar Guvernul său fu format din socialişti.

Acest Reichstag a votat în 1919, la Weimar, prima Constituţie republicană.

De şi în fruntea Republicei era un socialist, – de şi Guvernul şi Reichstagul erau compuşi din socialişti, – de şi cele mai înalte posturi în Stat erau ocupate de socialişti – până şi bătrânul Kautzki, a găsit un post de frunte – nimeni nu a îndrăznit a se atinge de Ordinea socială: ea a Continuât a fi respectată cu scrupulozitate: Familia, Proprietatea solului şi a Capitalului,

modul de producţiune şi de distribuţie al bunurilor, – Statul modern cu toate vastele lui atribuţiuni, ce ştiinţa şi noua politică i-au desemnat, au rămas neatinse.

Când bătrânul Kautzki a fost întrebat, de ce nu pune în aplicaţiune sistemul socialist: sistemul colectivisărei solului şi al Capitalului, – principiul obligator la muncă – şi cu corolariul lor forţat, egalitatea socială, – el a răspuns că nu a sosit încă timpul aqbstei mari transformări.

Şi este evident, prin politica inaugurată de Imperiul German al lui Bismark şi Wilhelm I, clasa muncitorească, de toate categoriile, obţinuse tot cea ce raţional se putea obţine într-o Ordine socială, – pe care Natura şi Istoria o impun omenirii ca un imperativ categoric.

Dincolo, ar fi fost anarhia, desordiuea, lupta şi mi seria, – acea ce se vede azi, – atât de evident în nenorodita Spanie.

Şi cu toate acestea, pentru a înlătura ori ce primejdie de o asemenea transformaţiune socială,

Adolph Hitler, a luat iniţiativa formării unui curent antisocialist – şi mai ales anticomunist.

Prin broşura sa *Mein Kampf,* el chemă pe toţi Germanii să se unească pentru a goni de la cârma Statului, pe socialişti – şi să stârpească din Germania ori ce tendinţe socialiste şi comuniste.

Lupta începută la 1919, – s-a sfârşit – la ultimele alegeri de President al Reichului, prin alegerea Mareşalului Hindenburg – la al doilea seţrutin de balotajiu, – în care însă Adolf Hitler a ieşit al doilea.

Totuşi socialiştii au înnumărat circa 8.000.000 voturi, iar comuniştii circa 4.000.000.

Împreună aceste două partide reprezentau aşadar o forţă teribilă, putând să pună în primejdie în orice moment pacea internă şi soarta Germaniei.

Mareşalul Hindenburg a chemat în fruntea Guvernului pe Adolf Hitler, – iar la moartea Mareşalului, Adolph Hitler fu proclamat Führer – conducător – Duce – şi Cancelar al Imperiului, – al

celui de al III-lea *Reich.*

Scopul principal al politicei lui interne şi externe este – precum el însuşi a spus-o – de a combate şi de a stârpi din lume Socialismul şi Comunismul, pe care le consideră ca germenii de disoluţiune ai societăţii omeneşti.

În acest sens s-a încheiat amiciţia Germaniei cu Italia – şi cu Japonia, – ea face un apel la toate Guvernele pentru a se asocia la această cruciadă modernă, – în care de salvat este – în loc de Sf. Mormânt, din Evul Mediu – Ordinea Socială milenară – în care lumea munceşte şi trăieşte azi.

Cele două mistici, precum am zis în lecţimm, mea de deschidere se afrontă şi se ciocnesc azi – nu numai pe câmpul Ideilor – dar pe câmpul de bătălie – în care mii şi mii de oameni cad jertă – Idealului în slujba căruia ei s-au pus.

Soarta lumii este în joc, – iată pentru ce drama care se desfăşură azi în Spania, cu concursul ascuns al protagoniştilor celor două mistici, ţine în suspensie respiraţia lumii întregi.

Nu trebuie să ne disimulăm primejdia, care ameninţă pacea lumii: în Spania nu mai este un război civil exclusiv spaniol – între socialiştii şi comuniştii spanioli, de o parte şi partisanii Ordinii sociale spaniole existente, de alta.

În spatele socialiştilor, comuniştilor şi anarhiştilor spanioli stă Marele Imperiu sovietic de 170 milioane locuitori, – organizat pe principiile comuniste – dispunând de mijloace financiare şi militare formidabile.

Iar în spatele partisanilor Ordinii Sociale stau, mai întâi, Portugalia pe care o ameninţă direct revoluţia din Spania – Italia şi Germania: toate acestea direct sau indirect-i ajută – cu discreţiune.

Gravitatea pericolului stă, mai ales, în faptul că pe când partisanii Ordinii sociale din lumea întreagă, – partisanii care formează imensa majoritate din omenire – asistă indiferenţi – sau numai cu simpatie – la lupta înverşunată ce partisanii Ordinii sociale duc în Spania pentru

triumful ei, socialiştii şi comuniştii din toate ţările – în special din Franţa – dau un concurs efectiv şi activ socialiştilor şi comuniştilor din Spania: – zeci de mii de voluntari Francezi şi Belgieni luptă alături de ei în contra duşmanilor lor.

Conflictul se lăţeşte – se întinde, – acum luptă numai voluntarii celor două idei, – mâine poate – că însăşi marile Imperii: Rusia – Germania, Italia – Japonia – şi altele şi altele se vor arunca în arenă – şi războiul mondial, de şi pornit din alte cauze, va izbucni din nou – căci el mijeşte sub cenuşă – din ziua când omenirea a crezut că el s-a stins – că pacea va domni în lume, – ba chiar pacea perpetuă – la a cărei pază ea a prepus pe Marea Societate a Naţiunilor.

Societatea Naţiunilor – lipsită de mijloace de constrângere – precum am arătat în cartea mea *„La Société des Nations devant les conflits internationaux – et spécialement devant le conflit italo-éthiopien”* – prin faptul defecţiune! celor mai mari şi mai puternice Imperii din lume: Statele

Unite ale Americii – Japoniei – Germaniei şi Braziliei – nu este în măsură să ia nicio iniţiativă şi mai puţin încă să execute hotărârile sale.

Abisul stă deschis sub picioarele noastre.

Dar politica socială germană nu s-a confinat numai în graniţele Germaniei, – ea repede a străbătut întreg Universul – şi azi mai nu este niciun popor care să nu o urmeze.

Astfel, *Asigurarea obligatorie* a fost decretată în Austria prin legile din1 28 Decembrie 1887 şi 8 Februarie 1909, – în Ungaria prin legea din 6 Aprilie 1887, – în Belgia prin legea din 24 Decembrie 1903, – în Danemarka prin legile din 7 Iulie 1898 şi 27 Martie 1908, – în Olanda prin legile din 2 Ianuarie 1901 şi 13 Ianuarie 1908, – în Italia prin legile din 17 Martie 1898 şi 29 Iunie 1903, – în Norvegia prin legile din 23 Iulie 1894 şi 30 Iunie 1909, – în Suedia prin legile din 24 Aprilie 1898, – în Elveţia prin legile din 13 Iunie 1911.

În *Franţa,* legile succesive din 9 Aprilie 1898,

din 24 Mai 1899, – din 22 Martie 1902, din 31 Martie 1905, şi din 12 Aprilie 1906 au consacrat pur şi simplu principiul responsabilităţei patronului în caz de accidente, – cu exclusimea accidentului intenţionat voit – fără a-l obliga să contracte o asigurare formală şi specială pentru a-l acoperi în caz de risc.

Statul francez se mulţumeşte, în virtutea acestor legi să garanteze creditorilor rentei, fixată şi alocată de justiţie, serviciul acestei rente: el se poartă, aşadar, garant pentru industriaşii insolvabili, – căci numai în acest caz muncitorul poate recurge la *Casa Naţională de retrageri:* un fond special de garanţie, alimentat de zecimi adiţionale adăugate la patentele celor supuşi legii acoperă eventual această garanţie a Statului.

Legile engleze din 6 August 1897, – 30 Iulie 1900, – Septembrie 1900, – 21 Decembrie 1906 şi 2 Decembrie

1908, consacră principiul responsăbilităţei patronului, principiul riscului profesional, – dar nu

edictă încă obligaţiunea de asigurare.

Legea din 1906 nu admite constrângerea la asigurare decât în caşul în care într-o circumscripţiune determinată – majoritatea salariaţilor – o va fi cerut-o, – în acest caz secretarul de Stat o poate face obligatorie, – sub aprobarea ulterioară a Parlamentului pentru toţi industrişii din aceeaşi specialitate, exersând în această localitate.

În ceace concerne *asigurarea pentru caşul de boală,* legislatorul francez s-a remis complet în mâinile societăţilor mutuale: aceste mutualităţi, însă, nu grupează decât 4 milioane de asiguraţi, din care jumătate sunt nesalariaţi.

Asigurarea contra *Invalidităţii şi contra bătrâneţei* a fost mai fericită: ea a ajuns la un mai bun résultat prin legile din 5 Aprilie 1910 şi 27 Februarie 1912.

Legea este aplicabilă, – la unii, obligatoriu, – la alţii facultativ:

1— la salariaţii industriei câştigând mai

puţin de 3.000 franci (aur) pe an.

2— la salariaţii de comerţ.

3— la salariaţii agriculture! (servitori, rândaşi – şi femei de serviciu)

4— la auxiliarii salariaţi în profesiunile liberale *cleres de* oficii ministeriale, comisii de arhitecţi şi întreprinzători, profesori ataşaţi la un stabliment liber, repetitori, artişti dramatici;

5— servitorilor cu leafă sau ataşaţi persoanei.

6— Salariaţilor Statului, departamentelor.

7— — Comunelor, când ei nu beneficiază de pensiuni civile sau mili

Lucrătorul, patronul şi Statul trebuie să contribue la formaţiunea fondului acestor retrageri.

Vărsămintele de 9 franci pentru bărbaţi, de 6 franci pentru femei, şi de 4,50 franci pentru minorii sub 18 ani, – în totul pentru lucrător şi patron de 18, – de 12, de 9 franci pe an.

Legea însărcină pe patron să reţină

vărsământul asupra salariului lucrătorului şi adăugând partea sa să o verse la administraţia municipală respectivă, care pune timbre mobile pe cartea anuală remisă fie cărui asigurat, afară numai dacă lucrătorul nu este afiliat la o casă de mutualitate, autorizată a strânge aceste contribuţiuni şi de a vărsa produsul grefei judecătorului de Pace, sub pedeapsa de amendă.

Curtea de Casaţie printr-o decisiune din 11 Decembrie 1911 *(Revue pratiue des Retraites ouvrières, Decembre* ***1911****)* a decis ca vărsământul făcut la grefă nu constituie decât o facultate de plată: *soluţionis facultas,* – că dacă lucrătorul nu presentă cartea sa, patronul nu poate reţine de autoritate partea lucrătorului, – că acesta putea cere plata integrală a salariului său – luând asupra lui riscul de amendă: aşadar sancţiunea art. 23 impunând obligativitatea idevine iluzorie, – căci dacă patronul nu este obligat de a face vărsământul, urmăririle contra a milioane de muncitori sunt materialmente

imposibile.

Prin legea din 27 Februarie 1912 Statul alocă o subvenţie anuală de 100 franci:

a) la asiguraţii ordinari care au efectuat vărsămintele în timp de 30 de ani;

b) asiguraţilor din perioada tranzitorie (având mai mult de 30 de ani în momentul punerei în aplicaţiune a legii) şi care au efectuat vărsăminte regulate până la 60

c) la toţi salariaţii indigenţi prevăzuţi de lgea din 14 Iulie 1905, fără nicio condiţie de vărsământ.

Vârsta normală a retragerei pentru bătrâneţe este de 60 de ani.

Orice asigurat are facultatea de a amâna punerea sa la retragere după această vârstă, sau să reclame lichidarea drepturilor lui după vârsta de 55 de ani, suferind în acest caz oarecare reduceri: maximul pensiunei de retragere poate atinge 495 franci (aur) pe an.

În caz de *invaliditate absolută,* lucrătorul poate cere lichidarea drepturilor lui la orice

vârstă:

Retragerea în acest caz, cu bonificaţia plătită de Stat de 100 franci – nu poate depăşi – 360 franci pe au.

În ceace concerne copiii lucrătorului mort, ei au dreptul la o alocaţiune de 50 franci pe lună în timp de şase luni, dacă sunt în număr de trei sau mai mulţi, în timp de cinci luni dacă sunt doi, în timp de patru luni dacă nu este decât unul.

Văduva fără copii – mai mici de 16 ani – are drept la o alocaţiune de 50 franci pe lună în timp de trei luni.

Legea autorizâ pe arendaşi, metayers, cultivatori, artizan! sau mici patroni lucrând singuri sau cu un singur lucrător sau cu membrii familiei lui să efectueze vărsăminte cerute de lege şi să reclame beneficiul legii din 1912.

Legile engleze din 1 August 1908 şi 16 Decembrie 1911 realizează asigurarea obligatorie *contra boalei, şi contra invalidităţei* şi pentru oare care categorii de muncitori chiar contra *şomajului*

involuntar.

În afară de pensiunile de bătrâneţe, pentru care Statul englez alocă prin bugetul său, indigenţilor de o moralitate recunoscută, în vârstă de 70 de ani 5 sh. (6,25 franci) pe săptămână, sau 325 franci pe an, ori ce lucrător intrând în previziunile acestor legi. are dreptul la o pensiune de retragere.

Asigurarea pentru boală şi asigurarea pentru invaliditate sunt alimentate prin contribuţiuni obligatorii al lucrătorilor, a patronilor şi a Statului.

Sunt obligatoriu supuşi toţi salariaţii având salarii care nu exced 160 pe an (4.000 fr. fr.).

Patronii reţin fie cărui asigurat pentru invaliditate 4 pences (– 0,40 ct.) pe săptămână pentru bărbaţi – 3 pences (0,30 ct) pentru femei, – şi adaugă de la ei 3 pences pentru partea lor – şi Statul varsă 2 pences.

În caz de boală, bărbaţii au dreptul la o îndemnitate de

12 fr. 50 pe săptămână în timp de 3 luni, – şi de

6 fr. 25 ct în timpul celor trei luni care urmează, – femeile primesc – 9 fr. 35 pe săptămână în primul trimestru 6 fr. 25 ct al doilea trimestru şi femeile lăuze primesc o îndemnitate de 37,50 fr.

Pensiunile pentru invaliditate permanentă sunt de 6,25 fr. pe sătămână sau de 325 fr. pe an. Toate aceste pensiuni costau Statului englez, înainte de război, circa 19 milioane de livre sterline pe an, – în Germania 150 milioane Mărci şi în Franţa 220 milioane franci pentru asigurarea în caz de bătrâneţe şi 80 milioane pentru bătrânii indigenţi.

Din această revistă fugitivă, un fapt se degajează, Statul sub presiunea evenimentelor şi a noilor exigenţe sociale a trebuit să lărgească sfera acţiunei sale.

Din toate părţile, toate speranţele, toate mâinile se întind către el.

Statul astăzi, nu mai este un simplu agent de poliţie şi un simplu judecător de pace: el este *un* factor moral, social şi economic, determinant în

viaţa popoarelor şi a lumii întregi.

Din chipul cum el înţelege funcţiunile lui şi modul cum el le exercită depind viaţa şi viitorul poporului.

Nu se poate desigur stabili o regulă generală pentru toate popoarele, – mai puţin încă pentru toate timpurile, căci cum foarte bine, zice Montesquieu, aceste funcţiuni, – id est legile care le exprimă, – sunt atât de diferite „că este un hasard ca acelea ale unei naţiuni să convină alteia” (Montesquieu, L-Esprit des Lois I ch. IU Pg. 12).

Pentru noi acea ce ne importă să constatăm este schimbarea completă, radicală, totala a concepţiei, pe care economiştii clasici şi o făceau despre rolul Statului, – din negativ acest rol a devenit activ, – pozitiv.

EVOLUŢIA REGIMULUI MUNCII ÎN ROMANIA-) BRESLELE

Prima organizare a muncii, cunoscută în România, este cea dată de bresle.

Primele reglementări ale muncii le găsim încă de la 1700 în organizarea breslelor. Aceste asociaţiuni profesionale au condus viaţa muncitorească a Ţării noastre aproape două secole. Breslele erau asociaţiuni de patroni, de apărarea intereselor lor, având monopolul producţiei.

Ele erau organizate prin statute, în care erau prevăzute toate dispoziţiunile de reglementare a muncii.

Abuzurile făcute în ultima vreme de conducătorii breslelor, cu prilejul examenelor de calfă şi mai ales pentru a deveni patron, începură să atragă protestări energice.

Breslele încep să primească lovituri, care au sfârşit prin a le desfiinţa.

Alexandru Şuţu face o convenţiune cu Austro-Ungaria, prin care îngăduie şi sudiţilor să intre în bresle, cu obligaţia de a plăti impozite respective.

Hotărârea lui Alexandru Şuţu a avut un scop

fiscal. Ea, însă, a dat o lovitură puternică breslelor, căci s-au deschis porţile meşteşugului românesc pentru meşteşu gării austro-ungari, care le-a făcut o concurenţă ucigătoare.

!) Datele asupra Regimului Muncii în România le datorez d-lui Docent universitar V. Viespesen.

Regulamentul Organic desfiinţând privilegiile a desfiinţat monopolul breslelor, sfărâmând prin aceasta însăşi secretul atotputerniciilor.

Breslele, desfiinţate în fapt prin aceste măsuri, sunt desfiinţate şi în drept, în anul 1873, printr-o hotărâre luată de Consiliul de Miniştrii.

LEGISLAŢIA MUNCII DE LA 1873 – 1918

După sfărâmarea breslelor, dare acordase atâta vreme privilegiile lor meşteşugarilor noştri, concurenţa lucrătorilor austro-ungari a fost foarte gravă.

Meşteşugarul strein cunoştea mijloacele de producţiune noi. El era înzestrat cu instrumente de lucru, care îi permiteau să producă mai bine,

mai mult şi mai eftin, decât meşteşugarul român, care la adăpostul organizaţiilor breslelor, – fiind lipsit de stimularea concurenţei – rămăsese în urmă, faţă de nouile metode de producţiune.

Din această pricină, concurenţa streină, după 1873

— Data desfiinţării breslelor – a început o epocă de neagră mizerie pentru meşteşugarii noştri.

Această stare se prelungeşte foarte mult, din cauza lipsei totale de atenţiune, arătată de conducătorii destinelor României faţă de această problemă.

În anul 1888, Petre Carp întocmeşte un proiect de lege de organizare şi ocrotire a muncii, prevăzând o jurisdicţiune specială pentru judecarea conflictelor dintre patroni şi lucrători.

El prevede, de asemeni, înfiinţarea obligatorie a breslelor în 11 oraşe, pentru 25 meserii, urmând ca aceste bresle să creeze şcoli-ateliere, în care meşteşugarul strein să fie obligat

să înveţe meşteşugul pe elevii români.

Proiectul însă, nu a devenit lege.

În ***anul 1900,*** Nicolae Filipescu întocmeşte un nou proiect aproape pe aceleaşi principii, adăugând obligaţia sprijinului material din partea Comunelor urbane.

Şi acfest proiect de lege a avut aceeaşi soartă.

Între timp, la 24 Septembrie 1894, intervenise *„Regulamentul industriilor insalubre»,* întocmit de Dr. Felix, pentru completarea legii sanitare din 1885.

Acest regulament este prima dispoziţiune chibzuită, care încearcă să reglementeze în 102 articole higiena, siguranţa şi moralitatea lucrătorilor.

El interzice întrebuinţarea copiilor la muncile vătămătoare sănătăţei, iar femeilor lehuze nu le îngăduie să muncească, decât după 40 de zile de la naştere.

Din nenorocire dispoziţiile cjhibzuite ale

acestui regulament nu au fost aplicate, din pricină că lipsea un organ de control.

Legea minelor, din 1895, modificată în 1900 şi 1906, interzice munca în mine a minorilor mai mici de 14 ani şi a femeilor.

Legea repausidui Duminical, din 1897, reglementează repausul Duminical numai de la ora 12, cu foarte multe excepţiuni.

Legea învăţământului profesional, din 29 August. 1901, prevede înfiinţarea şcolilor elementare, inferioare şi superioare de meserii.

Legea nu a dat rezultatul urmărit, de a asigura o pregătire profesională temeinică.

Legea meseriilor al lui V. Missir, promulgată în anul 1902, este prima lege de organizare a meseriilor. V. Missir încearcă să rezolve driza, în care se găsea meşteşugarii, prin asociaţiuni şi prin dezvoltarea capacităţii technice.

Legea prevede că, dacă într-o comună sunt mai mult de 50 de meseriaşi şi dacă majoritatea lor hotaresc crearea unei corporaţiuni, toţi

meseriaşii din acea comună devin de drept, obligatoriu, membrii acelei cjorporaţiuni.

Din aceeaşi corporaţie puteau face parte meşteşugari de specialităţi diferite şi de aceea nu s-a ajuns la un résultat fericit, nefiind interese similare, care să-i unească în acţiunea lor.

Legea stabileşte durata muncii pentru minori: până la 14 ani maximum 10 ore pe zi, între 14 – 16 ani maximum 12 ore pe zi.

Lucrul noaptea este interzis minorilor sub 16 ani.

Pe temeiul acestei legi, se creează o Cameră de Industrie şi Comerţ, menită să apere interesele profesionale.

Se creează, de asemenea şi o jurisdicţiune specială, Comisii de arbitri, pentru a încerca împăcarea patronului cu lucrătorul în caz de conflict şi eventual judecarea.

Ministrul de Domenii, Ion Lahovary, aduce în anul 1906 *legea asupra muncii minorilor şi femeilor în aşezămintele industriale şi exploatări*

miniere. Această lege era, în parte, consecinţa Congresului internaţional al muncii, ce avusese loc în 1905 la Berna, cu privire la reglementarea muncii minorilor şi femeilor, la care România luase parte.

Legea are multe asemănări du legea franceză din 2 Noiembrie 1902, pentru reglementarea aceleiaş probleme.

Legea se ocupă numai de munca minorilor şi a femeilor.

Vârsta minimă pentru ucenic este fixată la 12 ani, ceea ce constituia un regres faţă de vârsta minimă de 14 ani prevăzută de legile anterioare.

Petele sub 17 ani şi băieţii sub 15 ani erau obligaţi să fie supuşi unui examen medical, pentru a se constata, dacă erau sănătoşi şi dacă aveau înclinaţiuni fizice pentru meşteşugul respectiv.

Munca periculoasă şi nesănătoasă, 6a şi munca de noapte, sunt interzise fetelor sub 17 ani şi băieţilor sub

Durata zilei de lucru este fixată la 8 ore

pentru copii de la 12 – 15 ani.

Pentru femei ziua de lucru este fixată la maximum

Legea asupra asociaţilor profesionale, din 20 Decembrie 1909, întocmită de Ministrul Orleanu, stabileşte două principii însemnate:

1. niciun salariat al Statului nu putea face parte dintr-un sindicat, fără autorizarea prealabilă şi revocabilă a Ministrului respectiv;

2, greva salariaţilor este interzisă şi pedepsită, fiind permisă celorlalţi lucrători fără exercitarea ei prin violenţă, când este considerată ca un delict.

Această lege, numită *„scelerată”* de muncitori, îngrădea dreptul de sindicalizare.

Ea a fost criticată de mine într-o serie de articole intitulate *„Pentru drept şi libertate»,* publicate în ziarul conservator-democrat, *Ordinea.*

Legea pentru cooperative de meseriaşi, muncitori şi credit muncitoresc, din 1910, întocmite de Ministrul de Industrie şi Comerţ, Orleanu, nu a dat rezultatele urmărite.

Legea repausului Duminical, din 1910, întinde repausul Dumunical şi sărbătoarea, toată ziua, la toate întreprinderile, cu mici excepţiuni.

Legea măsurilor de siguranţă pentru cazane, maşini, etc., precum şi la măsuri higienice din stabilimentele industriale, din ***12*** *Februarie* ***1910,*** caută să rezolve problemele, ce le arată propriul său titlu din industriile, ce dobândesc o dezvoltare tot mai mare.

Prin ***Legea sanitară din 1910*** se stabilesc măsuri de higienă şi salubritate pentru protecţia lucrătorilor.

Legea pentru organizarea meseriilor, creditului şi asigurărilor muncitoreşti, întocmită de Neniţescu, promulgată la 17 Ianuarie 1912, este cea mai însemnată din întreaga legislaţie munditorească întocmită înainte de război.

Ea urmăreşte organizarea meseriilor în primele 113 articole şi organizarea asigurărilor muncitoreşti în restul materiei.

Legea creiază trei ramuri de asigurare

muncitorească, conduse de Casa Centrală a Meseriilor, creditelor şi asigurărilor muncitoreşti:

1. În Cap. II, în 26 articole, reglementează asigurarea contra boalei, suportată de lucrătorii asiguraţi;

2. În Cap. III, în 22 articole, reglementează asigura rea contra accidentelor de muncă, suportate de patron;

3. În Cap. IV, în 30 de articole, reglementează asigurarea pensiilor de bătrâneţe şi asigurarea în cjontra invalidităţei din boală, suportată de Stat, patron şi lucrător.

Prin Decretul Lege din 1920 Nr. 21, Casa Centrală a fost înlocuită cu „Casa Centrală a Asigurărilor Sociale», ale cărei atribuţiuni au fost limitate numai la asigurările muncitoreşti, restul fiind trecut asupra Ministerului Muncii.

Această lege a dat rezultate mulţumitoare.

Din această privire generală reese că, până la 1906 în România n-am avut decât o legislaţie a meseriilor. De abia după această dată, începând să

ia fiinţă o industrie, apare şi legislaţie de reglementare a muncitorului din fabrică.

Întreaga legislaţie muncitorească dinainte de război – în afară de legea din 1912 – nu a dat rezultatele aşteptate, chiar atunci când cuprindea dispoziţiunî bune, pentru că a lipsit un organ de control, care să asigure respectarea legilor respective.

LEGISLAŢIA MUNCII DUPĂ RĂZBOI

Raporturile dintre patron şi lucrător, ocrotirea muncii după 1918, se desfăşoară în România pe un făgaş nou, constituind o legislaţie industrială în adevăratul înţeles al cuvântului.

Această nouă înfăţişare sub care se prezintă desle – garea problemelor muncitoreşti şi industriale, este consecinţa evoluţiei, dar mai ales a unor consideraţiuni so-

După cum am văzut, în cadrul vechiilor hotare ale Ţării noastre, nu găsim o industrie prea dezvoltată, pentru că alături de ea să întâlnim şi o legislaţie industrială.

Odată cu întregirea unităţei noastre naţionale, viaţa noastră economică şi socială a suferit adânci modificări.

În primul rând, de unde înainte de război bogăţia noastră principală era agricultura, după război, România se transformă dintr-o ţară agricolă într-o ţară cu o bogăţie industrială tot atât de importantă qa şi cea agricolă.

Producţia noastră agricolă în cursul anului 1925 – 1926 a atins, aproximativ 76 miliarde lei, iar cea industrială – fără petrol – 35 miliarde lei[2]).

Această transformare se datoreşte alipirii noilor provincii, care au adus o industrie în plină dezvoltare, cu regiuni industriale bogate în materii prime.

Banatul şi Transilvania aveau la unire peste 500 de fabrici, cu un număr important de lucrători. În minele de la Petroşani şi în minele metalurgice din Banat lucrau 40.000 de lucrători.

Marea industrie ia o dezvoltare însemnată, în

2 (v. Dr. I. Teodorescu „Argus", 25.XII. 1926).

condiţiuni foarte prielnide, mulţumită materiilor prime şi combustibilului.

Dacă din acest punct de vedere consideraţiunile erau favorabile, sub raportul social se ridicau probleme destul de importante.

Transilvania, Banatul şi Bucovina, odată cu industria lor au adus şi o armată de lucrători care se agitaseră mult mai mult pe tărâmul drepturilor muncitoreşti şi care mai ales realizeaseră, sub stăpânirea monarhiei Austro-ungară, o legislaţie reală de ocrotire a muncii.

Intre nivelul legislaţiei muncitoreşti a provinciilor alipite şi a vechiului Regat era o diferenţă. Această situaţiune nu putea continua, era necesară o unificare a legislaţiei sociale şi aceasta necesita deschiderea de căi noi în legislaţia noastră.

Deci, prima consideraţiune, care a condus în mod firesc la crearea unei legislaţii industriale, a fost transformarea economică a Ţării noastre, adăugând alături de bogăţia agricolă şi pe cea

industrială.

Dar în afară de această consideraţiune, o înrâurire tot de atât de puternică, dacă nu şi mai puternică, a exercitat-o asupra evoluţiei legislaţiei noastre, concepţia nouă asupra organizării muncii, izvorâtă dintr-o solidaritate economică şi politică. Această concepţie priveşte problema muncii prin prisma interdependenţei ce angajează astăzi mai mult ca oricând pe un Stat faţă de celelalte, căci starea rea a muncitorilor dintr-un Stat, influenţează în mod puternic şi asupra celor din celelalte State.

Această concepţiune a însufleţit pe reprezentanţii Statelor la încheierea Păcei prin Tratatul de la Versailles, care au consacrat întreg Capitol al XIII dezlegării Problemei Muncii, motivând acest fapt în chipul următor.

„Ţinând seamă, că Societatea Naţiunilor are de scop, de a stabili pacea universală şi că astfel de Pace nu poate fi întemeiată decât pe baza justiţiei sociale.

„Ţinând seamă că există condiţiuni de muncă, care implică pentru un mare număr de persoane nedreptatea, mizeria şi privaţiunile ceea ce dă naştere la o astfel de nemulţumire încât pacea şi armonia universală sunt puse în pericol, ţinând seamă că este de urgenţă de a se îmbunătăţi aceste condiţiuni, de exemplu, în ceace priveşte reglementarea orelor de lucru, lupta contra încetărei mânei de lucru, garanţia unui salariu, asigurând condiţiunile unei existenţe potrivite, protecţia lucrătorilor contra boalelor generale sau profesionale şi accidente, rezultând din muncă, protecţia copiilor, adolescenţilor şi a femeilor, pensiune pentru bătrâneţe şi, invaliditate, afirmarea principiului libertăţii sindicale, organizarea învăţământului profesional şi technic şi alte măsuri analoage.

„Ţinând seama că nedreptatea la o naţiune oare care a unui regim de muncă cu adevărat uman, pune piedici celorlalte naţiuni, doritoare de a îmbunătăţi soarta lucrătorilor în propriile lor

ţări.

„Înaltele părţi contractante, însufleţite atât de simţămintele de justiţie şi umanitate, cât şi de dorinţa de asigura o pace mondială durabilă, sau înţeles asupra următoarelor:

Art. 378.

— Se întemeiază o organizare permanentă însărcinată de a lucra la realizarea programului arătat în preambulul de mai sus…”

Şi art. 427 precizează principiile, pe care organizaţia permanentă a muncii trebuie să le înfăptuiască, întocmind o legislaţie internaţională a muncii.

Aceste principii sunt în număr de 9, şi anume:

1) Munca nu trebuie considerată ca o marfă sau ca un obiect de comerţ.
2) salariul just.
3) salariul egal, fără deasebire de sex pentru o muncă
4) ziua de opt ore de lucru.

5) repausul Duminical.

6) proteguirea muncii copilului.

7) protecţia egala tuturor muncitorilor dintr-o ţară, fără deosebire de naţionalitate.

8) organizarea inspectoratelor muncii, care vor cuprinde şi femei.

9) asociaţii profesionale.

Organizaţia permanentă a muncii, funcţionează prin două organe:

1) conferinţa generală a reprezentanţilor membrilor.

2) biroul internaţional al muncii sub conducerea unui consiliu de administraţie, prevăzut de art. 393.

Art. 387 prevede că membrii originari ai Societăţii Naţiunilor sunt de drept şi în mod obligatoriu membrii organizaţiei permanente a muncii.

Conferinţa organizaţiei muncii se întruneşte cel puţin odată pe an, ea este compusă din câte 4 reprezentanţi pentru fiecare Stat-membru, dintre

care doi sunt numiţi de guvernul Statului respectiv, iar ceilalţi doi, unul este reprezentantul asociaţiilor patronale, iar cel-alt reprezentantul asociaţilor muncitoreşti.

Fiecare dintre membrii vor putea fi însoţiţi de cel mult doi consilieri technici.

Conferinţa generală elaborează proeete de convenţiuni şi recomandări pe care Statele-membre sunt obligate să le supună autorităţilor competente în cel mult 12 luni de la închiderea conferinţei, (acest termen putându-se prelungi la 18 luni în împrejurări excepţionale). Statul care le ratifică trebuie să întocmească o lege care să garanteze aplicarea convenţiei ratificate.

Biroul Internaţional al Mnucii este organul administrativ, el întocmeşte legislaţia internaţională a muncii şi se îngrijeşte de aplicarea ei.

Consiliul de administraţie se întruneşte la datele pe care le fixează singur, el numeşte directorul binroului internaţional, stabileşte

ordinea de zi a conferinţei, resolvă conflictele de muncă dintre State, anchetează abaterele de la deciziile conferinţei, ia măsuri ca diferendul să fie anchetat sau supus Curţii permanente de justiţie internaţională. Consiliul este compus din 24 membrii, 12 reprezentând Statele care au aderat la Liga Naţiunilor, iar din ceilalţi, 6 vor fi reprezentanţii patronilor, iar 6 ai lucrătorilor.

Nu analisăm mai mult structura organizaţiei permanente a muncii, dar chiar din aceasta redusă expunere a Organizaţiei internaţionale a muncii şi a preambulului Tratatului de la Versailles, care pentru prima dată în Istorie se ocupă într-un Tratat de Pace cu reglementarea problemelor muncii, privită prin prisma internaţională, reese în mod evident concepţiunea economico-politică, care reprezintă sub o formă accentuată de solidaritate, drept o consecinţă a pronunţatei independenţe în care trăiesc toate Statele (v. A. Fontaine *„Legislation internaţionale du travail”).*

În faţa unor astfel de concepţiuni şi faţă cu ratificarea pe care România a dat-o Tratatului de la Versailles, legislaţia noastră intră într-o nouă epocă.

Ea este influenţată de mişcarea internaţională a muncii, care se reazimă pe ideile dezbătute în Congresele internaţionale dinainte de război şi care are la bază experienţa unor State cu un trecut industrial dezvoltat. (v. E. Mahaim, *„Le droit internaţional Ouvrier”).*

Angrenarea noastră în evoluţia internaţională a muncii ne-a înlesnit în mare măsură rezolvarea problemelor muncitoreşti, care s-au deschis odată cu întregirea unităţii naţionale, prin industriile şi condiţiile favorabile, pe care le-au adus provinciile alipite şi în special Banatul şi Transilvania.

Legea pentru organizarea Ministerului Muncii, din 30 Aprilie 1920, creează, ca o consecinţă a primei conferinţe internaţionale a muncii de la Washington, din Octomvrie 1919, Departamentul, care va întocmi şi va conduce

întreaga legislaţie viitoare.

Legea pentru reglementarea conflictelor colective de muncă, din 5 Septembrie 1920, modificată prin legea din 14 Aprilie 1922, stabileşte o procedură specială pentru a micşora numărul crescând al grevelor, care turburase grav viaţa noastră economică în preajma anului 1920.

Legea stabileşte pentru salariaţii Statului o conciliere şi un arbitragiu obligatoriu după o procedură stabilită, la hotărârea căreia salariaţii Statului sunt obligaţi să se supună, *fără a avea dreptul să declare grevă.*

Această măsură a fost luată în interesul superior al Statului, considerându-se, însă, şi faptul că salariaţii Statului au un regim mai bun decât cei particulari.

Legea supune conflictele de muncă din întreprinderile particulare unei concilieri obligatorii, menită să stingă conflictul şi unui arbitragiu facultativ.

Lucrătorii particulari pot declara greva, dacă

nu se împacă cu patronul prin procedura de conciliere. Calea Arbifragiului este facultativă, însă hotărârea arbitrului este obligatorie, dacă s-a recurs la această cale.

Aplicarea acestei legi a reuşit să reducă simţitor numărul grevelor.

Legea asupra sindicatelor profesionale, din 26 Mai 1921, reglementează dreptul de asociaţie profesională, căreia legislaţia muncitorească modernă îi acordă o deosebită atenţie.

Această lege a fost modificată prin *legea persoanelor juridice,* din 6 Februarie 1924, care a îngreunat cu mult procedura de constituire a sindicatelor, ştirbind astfel dreptul de asociaţie profesională.

Legea pentru organizarea plasatei, din 30 Septembrie 1921, reglementează oficiile comunale, judeţene şi regionale de plasare, încercând să repartizeze oferta braţelor de muncă în raport cu cererea.

*Legea pentru reglementarea migraţiunilor, din **29** Aprilie **1925,*** în strânsă legătură cu legea pentru organizarea plasării, caută să regulamenteze angajările şi emigrările muncitorilor în raport cu cererea de muncă.

Legea pentru reglementarea repausului Duminical şi al sărbătorilor legale, din 18 Ianuarie 1925, dă o mai completă organizare acestei idei, pentru asigura reîmprospătarea forţelor fisice şi sufleteşti ale lucrătorului.

Legea pentru căminuri de ucenici, din 21 Martie 1927, încearcă să realizeze o operă însemnată de construcţie de căminuri pentru ucenici, cu scopul de a nu lăsa ucenicul în atelier, decât numai în vederea pregătirei profesio nale, urmând ca o pregătire intelectuală săi să dea în şcoalele de ucenici.

Legea nu a realizat scopul dorit.

Legea pentru organizarea serviciului de inspecţie a muncii, din 13 Aprilie 1927, corespunde unei vechi nevoi simţită în ţara

noastră, crearea unui corp de inspectori pentru a asigura respectarea legilor de asigurare şi ocrotire muncitorească.

Legea pentru înfiinţarea Camerelor de Muncă şi a Consiliului Superior al Muncii, din 14 Aprilie 1927, caută să contribue la organizarea şi ocrotirea muncii.

Legea pentru înfiinţarea şi funcţionarea asociaţiei pentru prevederea socială şi îngrijirea comercianţilor şi industriaşilor – din România, din 3 Mai 1927, urmăreşte acelaşi scop, în sensul arătat de numele ce-l poartă.

Legea pentru ocrotirea muncii minorilor şi femeilor, şi durata muncii, din 13 Aprilie 1928, aduce o concepţie nouă de ocrotire a muncii copiilor şi femeilor în raport eu punctul de vedere umanitar al organizaţiei internaţionale a muncii.

Legea asupra contractelor de muncă, din 5 Aprilie 1929, înlocuieşte o însemnată lacună a codului civil. Ea reglementează contractul de muncă de toate felurile: ucenicie, individual şi

colectiv, stabileşte condiţiunile în care pot fi încheiate şi denunţate cu un preaviz în raport cu vechimea contractului.

Legea asigură concediul fiecărui salariat şi reglementează amănunţit raportul dintre salariaţi şi patroni.

Legea asigurării plăţei lucrului efectuat, din 5 Octombrie 1931, caută să asigure pe micii producători la plata lucrului, conservându-le un privilegiu ocult, pentru garantarea acestei plăţi, asupra mărfei sau bunului respectiv.

Legea pentru organizarea muncii în porturi, din 21 Iulie 1931, urmăreşte organizarea şi ocrotirea muncitorilor din porturi.

Legea pentru înfiinţarea Camerelor de Muncă, din 11 Octombrie 1932, modifică vechea lege şi dă o organizare mai completă acestor instituţiuni menite să apere interesele patronilor şi ale muncitorilor.

Legea pentru înfiinţarea şi organizarea jurisdicţiei Muncii, din 15 Februarie 1933, creează

judecătoriile de muncă, o jurisdicţie profesională, printr-o comisie compusă din arbitrii reclamantului şi al pârâtului, presidaţi de un magistrat de carieră, menită să resolve conflictele dintre patroni şi salariaţi.

Această jurisdicţie profesională de mult dorită, caută ca într-un termen mai scurt şi în mai bune condiţiuni, să asigure drepturile muncitorilor.

Judecătoriile funcţionează pe lângă camerele de muncă.

Legea pentru unificarea asigurărilor sociale din 8 Aprilie 1933. unifică asigurările muncitoreşti, aducând oare care modificări legii din 1932, de organizare a asigurărilor muncitoreşti.

Legea pentru pregătirea profesională şi exercitarea meseriilor, întocmită de d-l Ministru I. Nistor, dn 24 Aprilie 1936, printr-o migăloasă cercetare, caută să resolve în 214 articole această importantă problemă.

Din câte se vede legislaţia noastră muncitorească de după război, în conformitate cu concepţiunea de organizare şi ocrotire a muncii degajată din lucrurile Organizării Internaţionale a Muncii, caută să proteagă cât mai chibzuit pe muncitor, într-o serie de legi: ce tind a constitui un nou cod: *Codul Muncii,* un nou drept: *Dreptul muncitoresc.*

LEGEA PENTRU UNIFICAREA ASIGURĂRILOR SOCIALE

Legea asigurărilor muncitoreşti întocmită de Ministru Neniţescu, votată de Parlamentul vechiului Regat în Decembrie 1911 şi promulgată în Ianuarie 1912, cu toate dispoziţiunile sale bune şi rezultatele satisfăcătoare, trebuia să fie modificată, pentru a înfăptui unificarea asigurărilor sociale, reglamentată diferit de la o provincie la alta.

Din această pricină a fost întocmită Legea pentru unificarea asigurărilor sociale, promulgată prin înaltul Decret Regal Nr. 992 din 7 Aprilie

1933, publicat în Monitorul Oficial Nr. 83 din 8 Aprilie 1933.

Pe lângă unificarea regimului asigurărilor sociale, această lege aduce şi importante modificări economiei Legii Neniţescu, inspirată în largă măsură din sistemul ardelean de asigurări sociale.

I.

Prin Cap. I (art. 1 – 5 al acestei legi se determină persoanele asigurate întinzându-se în mod obligatoriu asigurările sociale, pe lângă salariaţii din întreprinderile industriale – conform legii din 1912 – şi salariaţilor din întreprinderile comerciale particulare sau publice – afară de cele ce fac parte din Casa de Pensiuni – ale căror salarii nu depăşesc limita stabilită de Adunarea generală a Casei Centrale a Asigurărilor sociale (art. 1).

Cap. II (art. 5 – 39) stabileşte drepturile asiguraţilor, care sunt enumerate în mod limitativ: *a)* îngrijirea medicală, medicamente, pansamente

şi accesorii medicale;

b) ajutoare băneşti de boală, accidente, maternitate şi deces; *e)* pensii de invaliditate din boală sau accident;

d) pensii pentru urmaşi.

Toate aceste drepturi ale asiguratului sunt reglementate în mod amănunţit, împreună cu îndatoririle de cotizaţie ce trebuie să îndeplinească asiguraţii, pentru a putea beneficia de aceste drepturi.

Observăm că pentru determinarea naturii asigurărilor sociale, legea din 1933 a abandonat sistemul tripartit al legii din 1912, care stabilea trei categorii de asigurări: de boală, accidente şi bătrâneţe. Din enumerarea limitativă a drepturilor asiguraţilor, constatăm că, în concepţiunea legii de unificare nu mai sunt în cuprinsul asigurărilor şi pensiile de bătrâneţe. Socotind rezultatele legii din 1912, vedem că în fapt această ramură de asigurare, nici chiar sub regimul legii din 1912, de care era prevăzută şi reglementată, nu a dat

rezultate satisfăcătoare, numărul celor ce primeau pensii de bătrâneţe fiind foarte mic – din pricina condiţiunilor îndelungate de cotizare, – iar pensiile chiar atunci când se acordau – destul de rar – erau neîndestulătoare.

În privinţa cotizaţiunii şi acordării drepturilor prevăzute, legea aduce şi inovaţiuni procedurale, menite să asigure o cât mai bună funcţionare a sistemului asigurărilor sociale.

Capit. III. (art. 40 – 55) reglementează organizarea financiară a asigurărilor sociale, stabilind că fondurile necesare se vor alimenta din cotizaţii, contribuţii suplimentare, contribuţia Statului şi diverse venituri.

Cotizaţiile sunt plătite, după clase, de asiguraţi – până la 65 ani – şi de patron, în părţi egale, cu o contribuţie ce nu va fi mai mare de 6 la sută din salariul mijlociu al clasei de cotizare respectivă. Contribuţia se face prin aplicări de timbre pe cărţulii, – pentru întreprinderile mici – sau prin vărsăminte lunare cu statele de plată –

pentru întreprinderile mari.

Contribuţiile suplimentare sunt plătite de întreprinderile, care contribue cu reţineri asupra listelor de plată şi care, în chip obişnuit, întrebuinţează mai mult de 10 angajaţi, fiind calculate la 1,20 la sută din totalul salariilor efectiv plătite. Această cotizaţie este suportată numai de aceşti patroni în vederea acoperirei sarcinilor izvorând din accidentele de muncă.

Statul contribue, pentru acoperirea sarcinilor de plata pensiei de invaliditate, eu o cotizaţie fixă, stabilită pentru primul an la 15 milioane lei.

Diverse venituri sunt alimentate din: donaţiuni şi legate, amenzi, veniturile de fructificare ale fondurilor de asigurare, depuneri la Casa de Economie, produsul cupoanelor efectelor depuse şi neridicate timp de 5 ani, averile oficiilor I. O. V.

Acoperirea fondurilor necesare plăţilor cerute de aplicarea legii vedem că, nu se mai face ca în legea din 1912, care repartiza deosebit

sarcina fiecăreia dintre cele trei ramuri de asigurare între lucrători, patroni şi Stat.

Titlul II (art. 56 – 60) organizează asigurările facultative.

Titlul III se aeupa de organizarea administrativă.

În Cap. I (art. 63 – 76) se reglementează constituirea şi funcţionarea Caselor de asigurare-asociaţii mutuale – cu cel puţin 10.000 membrii asiguraţi, având personalitate juridică, *cu o autonomie foarte largă.* Ele administrează fondul destinat asigurării de boală, maternitate şi deces, organizând servicii medicale, cum şi plata ajutoarelor băneşti de tot felul; administrează şi încasează cotizaţiile; ţin evidenţa membrilor asiguraţi; ţin comptabilitatea în partidă dublă pentru toate fondurile şi întreaga avere a casei; ca *organe locale ale Casei Centrale a asigurărilor sociale* execută toate măsurile privitoare la asigurarea de accidente şi invaliditate, ţinând registre şi evidenţe, controlând întreprinderile,

stabilind impunerile şi lichidând ajutoarele.

Cap. II, (art. 77 – 90), reglementează şi organizează *Casa Centrală a Asigurărilor sociale,* care este organul superior al asigurărilor sociale, funcţionând prin: adunare generală, consiliul de administraţie, Direcţie Generală; Comisiune superioară de control şi Comisarul Guvernului.

Cap. III, (art. 91 – 100), se ocupă de organizarea medicală a asigurărilor sociale.

Din economia legii constatăm o descentralizare a sistetemului de asigurări sociale, necunoscută din vechea lege, prin Casele de asigurare, care au o autonomie destul de largă. Aceasta constituie o importantă inovaţie a legiuitorului din 1933.

Titlul IV, reglementează în Cap. I (art. 101 – 102), jurisdicţiunea tuturor litigiilor izvorâte din această lege, iar în Cap. II (art. 103 – 108), stableşte sancţiunile respective.

Titlul V (art. 109 – 139), reglementează: prescripţiunile, dispoziţiunile generale şi

dispoziţiile tranzitorii şi finale ale legii.

Legea de unificare a asigurărilor sociale păstrează într-o măsură întinsă concepţiunea legii din 1912, căreia îi aduce unele modificări, după cum am văzut care constituie un progres şi asigură o unitate a asigurărilor sociale cărora le dă o întindere mai mare.

Sistemul asigurărilor sociale trebuie să capete în viitor o întindere şi mai largă, ca în cele mai multe ţări civilizate, punând la adăpost un număr cât mai mare de membrii faţă cu riscurile vieţii.

Aceasta este în interesul individului, dar şi în interesul societăţii!

IDEEA SOLIDARITĂŢII SOCIALE

Această schimbare totală, radicală, în politică şi în rolul Statului se datoreşte – nu numai influenţei Şcoalei germane – dar şi mai ales noilor curenturi sociale, care au pătruns în opiniunea publică, în ultimul timp.

Într-adevăr, ideea socială Saint-Simoniană,

eclipsată, precum am văzut, un moment de *doctrina Selecţiunei naturale* şi combătută de întreaga şcoală Manchesteriană, cu Richard Cobden şi John Bright în frunte şi de Şcoala clasică, – cu Bastiat şi Michel Chevalier, – cu Prince Smith şi cu alţii, renăscu din cenuşele sale şi astăzi ea străluceşte cu o nouă splendoare.

Ea a găsit în regretatul Léon Bourgeois, unul dintre Presidenţii Congresului Păcei de la Haga, – şi unul dintre cei mai iluştrii membrii ai Congresului Păcei de la Paris din 1919, şi mai ales unul dintre fondatorii Societăţii Naţiunilor, un aprig apărător.

Obligaţiunile, zice Léon Bourgeois (v. *de la Solidarité), se nasc, nu numai din contracte, – ci şi din quasicontracte.*

„Din momentul când copilul se desparte definitiv de mama sa şi devine o fiinţă distinctă, primind alimentele necesarii existenţei lui din afară, el este – cu ştiinţă sau ne-ştiinţă – cu voie sau fără voie, zice d-l Léon Bourgeois un debitor

social: el nu va face un pas, un gest, nu-şi va procura satisf acţiunea unei trebuinţe, nu va exercita una din facultăţile lui născânde, fără a se împărtăşi din imensul rezervoriu de utilităţi grămădit de omenire.

„Datorie hrana lui

„Datorie limbajul lui.

„Datorie cartea şi instrumentul pe care şcoala sau atelierul i le oferă…

„Şi cu cât va înainta în viaţă cu atât datoria lui spo

„Datorie către cei morţi, care ne au lăsat moştenirea lor, – datorie către savanţi, către inventatori, etc”

Către cine ne vom achita noi, însă, datoria socială?

Omenirea, zice încă Bourgeois, nu a muncit şi suferit pentru a lăsa patrimoniul său nici unui individ, nici unui grup de individe, nici chiar unea sau mai multor générait *s-a străddit şi a economisit pentru toţi acei, ce vor fi chemaţi la viaţă.*

Aceştia, toţi, sunt creditorii noştri sociali: *contimporanii şi urmaşii noştri.*

„Această lege a creşterei continui a bunului comun al asociaţiunei formează, zice Bourgeois, legea contractului între generaţiunile succesive, precum legea schimbului de servicii şi repartiţiunea sarcinilor şi prof iţelor este acea a contractului între oamenii aceleaşi generaţiuni».

Acceptând dar să trăiesc în societate şi să particip la toate binefacerile vieţii sociale, am acceptat şi obligaţiunea de a participa la sarcinile sociale: *ubi emolmnctum, ibi et onus esse debet.*

Şi această obligaţiune este nu numai o obligaţiune morală, naturală, – ci o obligaţiune pozitivă propriu-zisă, – pe care legiuitorul o poate recunoaşte şi sancţiona.

În aceasta stă eroarea şcoalei individualiste: în a fi tagăduit legiuitorului dreptul de a se amesteca în relaţiunile dintre cetăţeni – şi din contra meritul noii doctrine stă în afirmaţiunea dreptului pentru Stat de a interveni în această

luptă, ori de câte ori va fi nelată Ideea socială admisă şi proclamată azi de toţi oamenii de Stat, de toţi legislatorii, – şi sanciţonată – precum am văzut – de toate legile noi sociale, ce s-au făcut în ultimul pătrar al secolului XIX în Europa, având toate de scop „ameliorațiunea cât mai repede posibilă a sorţii clasei muncitoare, care este şi cea mai numeroasă şi cea mai săracă». Ea a fost proclamată în modul cel mai categoric de însuşi împăratul Wilhelm I al Germaniei, precum am văzut, introducând nouile legi de asigurare obligatorie.

O dificultate, însă, se naşte: în ce măsură se vor împărţi între individe aceste sarcini şi aceste avantagii sociale?

Léon Bourgeois crede că repartiţiunea numai atunci va fi equitabilă, când toţi asociaţii vor fi consideraţi ca făcând parte din societate cu *titlu egal,* – adică cu titlul de oameni, având dreptul de a discuta şi de a consimţi, când niciun motiv de preferinţă sau de defavoare particulară nu va fi

invocat pentru sau contra nici unuia dintr-anşii, pentru a mări sau diminua calitatea lor primitivă, titlul lor de asociaţi, de contractanţi.

Acest criteriu nu este suficient.

Nu se poate şti, într-adevăr, în mod pozitiv care este partea care ar reveni fie cărui individ în activul şi pasivul social, se poate, însă, şti cu siguranţă, în mod negativ, când un individ stau o clasă socială au putut fi nedreptăţiţi şi aceasta este atunci când, îndeplinind toate datoriile lui sociale, individul nu obţine din activul social, nici cel puţin atât cât îi trebuie ca să trăiască, conform civiljsaţiunei în mijlocul căreia el vieţuieşte, – şi să se perpetueze, – adică nici cel puţin acel minimum de existenţă necesariu întreţinere! vieţii, precum:

1) instrucţiunea primară, 2) locuinţă, 3) îmbrăcăminte, 4) alimente, 5) încălzit, 6) îngrijiri în caz de boală, şi aceasta chiar pe timpul când, fie din cauză de boală, fie din cauză de bătrâneţe, – el nu ar mai putea munci.

Şi acum armaţi cu acest criteriu, vom putea

semita ori ce stare socială dată şi vom putea şti dacă repartiţiunea avantagiilor şi sarcinilor sociale este justă sau injustă.

Această nouă doctrină a culminat în Congresul de Educaţiune socială, ţinut la Paris la 1900.

Acest congres al cărui president a fost tot marele filantrop, Léon Bourgeois, a formulat noua doctrină în termenii următori: termeni, ce ori ce om – demn de acest nume – trebuie adânc, să sape în inima şi în conştiinţa sa:

„Solidaritatea naturală este un fapt, proclamă acest Congres.

„Justiţia nu va fi realizată în societate, atât cât fie care dintre oameni nu va recunoaşte datoria, care din faptul solidarităţii, grevează pe toţi, în grade diverse. Această datorie este sarcina prealabilă a libertăţii umane. Numai la liberaţiunea de datoria socială începe libertatea.

„Schimbul de servicii, care formează modul ori cărei societăţi şi obiectul quasi-contractului

social nu poate fi equitabil, dacă această datorie nu este achitată de fie care dintre contractanţi, după facultăţile lui, – dacă nu către fie care în particular, cel puţin către toţi.

„Legile trebuie se excludă ori ce inegalitate de valoare socială între contractanţi, ele trebuie asemeni în măsura posibilului să dea sforţărei fiecăruia ajutorul forţei comune şi să garanteze pe fiecare contra riscurilor vieţii comune.

„Dar nicio dispoziţiune legislativă nu este îndestulătoare pentru a stabili comptul şi a asigura plata exactă a datoriei sociale.

„Trebuie deci, în toate actele vieţii, consimţământul fiecăruia dintre noi.

„A fi gata să consimţi, în toate actele tale, achitarea obligaţiune! sociale este a fi un adevărat asociat al societăţii umane, – *a fi o fiinţă socială.*

„Obiectul *Educaţmnei sociale* este, aşadar, de a crea în noi *fiinţa socială».*

Iată ultimul popas al Curentului social pornit de Saint Simon.

Dar nu este oare o amăgire optică?

Punctul de sosire al spiritului omeneşt) nu este el oare tot punctul lui de plecare?

Ce este într-adevăr: *legea solidarităţii sociale,* alt decât aplicaţia Principiului *Unităţei sociale* al lui Platon?

Nu zisese oare Platon cu 2500 de ani mai înainte că numai

„Atunci Statul va fi ca un singur om: când degetul nostru a primit o rană oare care maşina întreagă a corpului şi a sufletului, – a cărui *Unitate* este opera principiului suprem a sufletului însuşi, încearcă o senzaţiune şi întreagă suferă de răul uneia din părţile sale, de acea şi zicem de un om: că-l doare degetul».

Şi ce mijloc indica Platon oamenilor pentru a realiza acest înalt postulat

Educaţiunea!

Nimeni mai bine ca Platon nu a pătruns misterele vieţii omeneşti.

Nimeni mai bine că el nu a indicat drumul

prin care omul trebuie să umble pentru a întâlni... Justiţia socială.

ROLUL STATULUI AZI

Astăzi influenţa Statului asupra individului este imensă, – ea este determinantă: individul este opera Statului, – el trăieşte din viaţa sa, – el se mişcă în orbita sa, – el modulează gesturile lui şi actele lui după ordinele lui: *după legile Im.*

Într-adevăr, Statul organizează în cele mai mici detalii şi guvernă absolut atât viaţa colectivă cât şi viaţa individuală a tuturor membrilor săi.

În exterior, el reprezintă colectivitatea în raporturile, de ordine diverse: politic, economic, militar, etc., cu celelalte colectivităţi; el este acela care, prin Trata tele sale internaţionale, determină sfera de acţiune a supuşilor săi, în afară.

În interior, prin legile sale de poliţie şi de justiţie, el regulează raporturile membrilor să intre ei, fixând fiecăruia sfera sa de acţiune legală.

Prin legile sale de ordin privat, – prin organizaţia familiei, – prin instituţiunea dreptului

de proprietate privată şi a dreptului de succesiune, – el determină forma chiar a societăţii şi fixează modul ei de a fi şi de a trăi.

Prin legile sale de ordin economic, prin politica sa vamală, prin ingerinţa lui în mii şi mii de moduri în activitatea economică a ţării, – prin intervenţiunea lui în conflictele dintre Capital şi muncă, el dirige procesul produdţiunei naţionale, – el guvernă şi influenţează procesul repartiţiunei bogăţiilor între diverşii factori, care concură la producţiune, – el determină, astfel, situaţia diverselor clase sociale; buna lor stare sau mizera lor stare.

Prin legile sociale, prin instituţiunea sistemului de asigurare contra accidentelor, – contra boalei, contra bătrâneţei, contra invalidităţei, contra şomajului involuntar, şi în general prin toate legile de asistenţă şi de solidaritate socială, el încearcă să îndulcească consecinţele, adesea dure şi injuste, ale regimului general social, ce el a instituit, şi, îndeosebi,

acelea care decurg din conflictele dintre patroni şi lucrători.

Prin organizaţia învăţământului public, prin instituţiuni de şcoli de Stat, prevăzute cu programe de studii, precise şi determinate, el influenţează şi dirije formaţiunea culturei cetăţenilor săi, – formaţiunea mentalităţii lor: el face, într-un cuvânt, pe *om,* aşa cum el este, – aşa cum noi-l vedem, – el este opera lui, a Statului.

Însăşi conştiinţa omului nu scapă censurei Statului, – religiunea este supusă legilor Statului, – cultul ei nu se poate exercita decât în cadrul şi în limitele legilor într-un cuvânt, prin organiaţiunea familiei, prin instituţiunea dreptului de proprietate, prin instituţiunea dreptului de succesiune, – prin toate legile administrative şi fiscale, prin toate piedicile de ordine economică, socială şi morală, Statul înconjură şi penetră societatea şi pe fiecare individ, – ca aerul ambiant, – din toate părţile, – el strânge în mâinile lui toate fibrele vieţii naţiunei şi a fie cărui individ în parte,

– el dirige destinele lor, după proprilie sale concep-

Nu se poate, într-adevăr, vorbi de o libertate absolută, în Stat: nu se poate vorbi decât de libertatea legală, astfel precum legile Statului o înţeleg şi o determină.

Această libertate legală variază în timp şi în spaţiu: *„vérité en de ça des Pyrénnées, – erreur au de la”!* a zis Pascal.

Multe idei, care, ieri, erau adevăruri dobândite, şi indiscutabile sunt recunoscute azi ca erori: de ex. sclavagiul.

Şi din contră, multe idei care erau considerate ca erori ieri, – sunt azi adevăruri fundamentale: ex. Rolul social al Statului, – egalitatea civilă şi politică a femei cu bărbatul.

Libertatea absolută nu se poate realiza decât în stare de completă isolare a individului: în starea de natură, vis şi apotheosă a lui Jean Jaques Rousseau.

În viaţa socială, libertatea noastră este forţat

limitată de libertatea egală a tuturor celorlalţi membrii al societăţii şi dominată de dreptul superior al colectivităţei asupra tuturor membrilor săi.

Dar Marele Război a accentuat şi a agravat încă şi mai mult această omniacţiune a Statului asupra societăţii şi a individului.

Bej a în timpul Războiului, Statul a luat în mâinile lui, direct şi exclusiv, şi producţiunea şi distribuţia bunurilor, – şi comerciul interior şi comerciul exterior; totul s-a făcut Qu ştirea şi numai cu aprobarea lui.

Această politică a fost continuată şi după război, – cu oare care atenuaţiuni.

Criza, însă, care a izbucnit în 1929 şi care dăinuieşte şi azi – a produs o viue reacţiune: fie care Stat s-a înconjurat cu o centură de siguranţă.

Sub pretext de a apăra moneda, – deviza – naţională, – comerciul exterior a fost Complet sustras iniţiativei individuale: Statul-l regentează în mod ab-

Nimeni nu poate cumpăra şi importa mărfuri din afară, fără învoirea lui.

Nimeni nu poate vinde şi exporta produsele naţionale, fără ştirea şi învoirea lui.

Produsul acestor vânzări, în monedă străină, aparţine Statului, – în marginile şi sub condiţiunele ce el singur fixează.

Sub influenţa acestor împrejurări o nouă teorie s-a fondat: teoria economiei dirijeate.

Ea pretinde a recunoaşte Statului, – dreptul absolul să dirige – el – şi economia generală a Naţiunei şi economia privată a fie cărui individ.

După cele ce am văzut, nu este nevoie de o nouă teorie pentru a justificja acea ce deja există; căci Statul, – în ultimele decenii – şi a arogat, într-adevăr, dreptul de a dirige viaţa economică a Naţiunei – în chipul cel mai absolut: el a făcut-o, trebuie să recunoaştem, cu discreţiune – şi numai în limitele cerute de interesul general.

Azi, amestecul lui în viaţa economică a naţiunei a luat o formă mai incisivă, mai concretă,

mai sâcâitoare, 4a să zicem astfel, decât în trecut.

Dar *est modus în rebus: intervenţia* Statului, ca o necesitate socială, în conflictele sociale care se pot ivi între membrii lui, – sau între interesul general şi interesele particulare, este desigur legitimă.

Ea nu trebuie, însă, să enerveze, – să descurajeze, până la anihilare, iniţiativa individuală, – ea nu trebuie să stăvilească avântul interesului individual, – care, în forma actuală a Ordinii sociale, este totuşi singurul resort de acţiune şi de progres în societate.

Idealul social, bine considerat, constă în a discerne bine limita intervenţiei Statului, – şi de a o mărgini acolo de unde ea începe e) a să devină vătămătoare şi individului şi societăţii, – şi Statului însuşi, – căci de prosperitatea individului depinde prosperitatea societăţii şi a Statului: atât valorează un Stat cât valorează indivizii care-l compun.

Datoria Statului – şi dreptul lui – constă în a

fixa principiile de justiţie individuală şi de justiţie so-

Datoria Statului – şi dreptul lui – constă în a aplica cu severitate aceste principii.

Dincolo de ele, este chaos – şi anarhie –: anarhia de sus este, însă, şi mai primejdioasă de qât anarhia

Văzute, astfel, politica şi rolul Statului – de azi – apar ca un anachronism, – ca un act de dezordine socială, – pe care trebuie să ne silim, din toate puterile noastre, a le scoate din viaţa socială a lumii.

Libertatea economică, – libertatea producţiei, – libertatea comerţului interior şi exterior, – singură va reda omenirii activitatea ei naturală şi va restabili equilibrul sdruncinat, prin amestecul exagerat al Statului, în viaţa economică a poporului, – dar libertatea mărginită, prin acea ce am văzut că ştiinţa şi politica în ultima ei formă – dinainte de Marele Război – au considerat just şi echitabil.

CRIZA ECONOMICĂ MONDIALĂ cauzele CRIZEI

La marele şi grelele Probleme, pe care viaţa modernă, atât de complicată, le impune popoarelor azi – şi a căror dezlegare revine Guvernului – Statului – fie cărei naţiuni, o Problemă nouă, – de o gravitate care întrece în intensitate şi în lărgime pe toate celelalte, – se impune azi, – nu numai naţiunilor individual, – dar lumii întregi, tuturor popoarelor de pe glob.

Criza economică, care bântuie de la Război încoa toate ţările de pe globul nostru, este născută dintr-un Război mondial, – soluţiunea ei nu se poate, aşadar, obţine decât tot printr-o colaboraţiune mondială, – printr-o colaboraţiune la care toate popoarele de pe glob trebuie să aducă partea lor de contribuţiune.

Marele Război a tărât, într-adevăr, în orbita lui, – nu numai pe cele mai mari popoare de pe glob, – dar chiar şi pe cele care nu au fost – direct – beligerante – pe cele neutre: toate, direct sau

indirect, au suferit şi au luptat pentru a ieşi din vâltoarea în care acest Mare Război a aruncat întreaga omenire de pe globul nostru: nimeni nu a scăpat de flagelul lui.

Iată dar cum Statul fiecărei naţiuni primeşte acum o nouă funcţiune, funcţiune de un ordin cu mult mai înalt decât oricare funcţiune naţională: – căci de îndeplinirea sau neîndeplinirea ei depinde soarta ome

Dându-mi seama de gravitatea acestei noi Probleme, – am ales ca subiect al uneia din cele două conferinţe ce am ţinut – *în limba franceză* – la 24 şi 27 Februarie 1934 în Marea Aulă *„Sapientia* a bătrânei Universităţi din Roma, – Universitate fondată la anul 1200 de Papa Honorius III sub numele de *Schola palatina.*

Interesul, cu care un auditoriu select, care umplea Marea Aulă până la ultimul loc, a urmărit această conferinţă, mă autorizã să cred că ea nu va lipsi să intereseze de o potrivă şi pe elevii mei: ea de alt-fel este încoronarea cercetărilor ce noi

am făcut până acum asupra Bolului Statului şi funcţiunilor lui.

Până acum am studiat, într-adevăr, Statul în Rolul şi în funcţiunile lui de Stat naţional, – de datoriile ce el are către supuşii lui, – nu ne-am înălţat, însă, până la concepţiunea Rolului lui şi funcţiunei lui de Stat, membru al societăţii umane.

Criza economică, care bântuie toate naţiunile de o poitrivă impune, într-adevăr, Statelor moderne îndatoriri care trec dincolo de graniţele lor: un adevărat *Rol mondial.*

De această „mondialitate" a Crizei economice şi au dat seama cei mai iluştrii bărbaţi de Stat, şi în urma iniţiativei luată de Primul Ministru al Marei Britanii, dl. Ramsey Mac Donald, s-a şi întrunit, în vara anului 1933, la Londra, o mare *Conferinţă mondială,* la care erau, cu adevărat, reprezentate toate Statele constituite de pe glob: a fost un adevărat Turn al Babilonului, în care toate limbile de pe glob se încrucişau.

Obiectul acestei Conferinţe a fost tocmai:

Criza economică mondială.

Ea s-a sfârşit, însă, printr-un lamentabil insucces, – insucces provocat, mai ales, de Statele Unite ale Americii de Nord, care au crezut de cuviinţă să se retragă de la Conferinţă – abandonând-o, în plină activitate.

Prezidentul Roosevelt a devalorizat mai întâi Dolarul şi tot o dată a inaugurat o politică naţională nouă, fondată pe idei cu totul noi –: prin *Naţional Recovery Act* şi printr-o întreagă serie de măsuri arbitrare, el a voit să dirijeze însăşi economia naţională.

El a redus suprafeţele de însămânţare pentru a diminua producţiunea agricolă, crezând că astfel el va ridica preţul cerealelor.

El a redus numărul orelor de lucru, în speranţă că orele reduse vor fi ocupate de muncitorii fără lucru, şi alte şi alte măsuri, toate îndreptate în aceleaşi sens.

Înalta Curte federală de Justiţie a casat multe din decretele şi din legile ce dl. Roosevelt a

promulgat în acest scop –: ca inconstituţionale: întreaga sa politică economică s-a sfârşit şi ea într-un mare fiasco.

Criza a continuat să sufle cu furie şi în America şi în restul lumii, cu toate sforţările pe care Statele individuale au cercat să le facă pentru a atenua efectele ei.

Criza nu va trece decât atunci când toate Statele constituite se vor uni într-o supremă sforţare colectivă – şi vor elabora un plan de ensamblu pe care ele să-l execute cu bună voinţă şi cu bună credinţă.

Chiar ameliorаţiunile locale, dobândite cu enorme sacrificii, se dovedesc – la experienţa timpului – zadarnice şi efemere.

Pentru a înţelege şi mai bine cauzele şi devenitul, – dezvoltarea acestei Crize, – trebuie să ne suim până la obârşia ei: ea – Criza – în realitate a izbucnit în ziua în care Marele Război a fost declarat la *2 August 1914*, – de atunci ea a mers agravându-se; ea a făcut, însă, o explosiune

violentă, în ziua chiar când Armistiţiul – 11 Noiembrie 1918 – a fost semnat.

Până atunci, ea era latentă, – ea mijea sub cenuşele calde ale incendiilor războiului, – Războiul – victoria sau moartea – era singura preocupaţiune a popoarelor în luptă.

O dată, însă, ce soarta Războiului a fost fixată, Criza a izbucnit.

Războiul, într-adevăr, săpase un abis adânc sub picioarele omenirii, – ea s-a prăbuşit în el de îndată ce planşeul de siguranţă – Războiul – care o susţinea până atunci a dispărut în neant. Pentru a vă expune în toată plenitudinea ei această gravă – şi nouă – Problemă, nu cred că pot face mai bine decât să refac înaintea Dvs. conferinţa ce am ţinut la Roma, acum doi ani, – însemnând, bine înţeles, schimbările ce s-au produs de atunci încoa în omenire, – fondul Problemei a rămas, însă, acelaşi.

Mă găseam, am zis în această conferinţă, la Paris, în Ianuarie 1915, când filosoful Gustave le Bon mi-a făcut onoarea să mă în vite la unul din

dejunurile plăcute, ce el présida în fie care Miercuri, în marele Restaurant Larue, din rue Royale.

Am găsit acolo floarea Literaturei şi Ştiinţelor franceze, ca prinţul Roland Bonaparte, membru al Institutului Franţei şi alţii pari ai lui.

Unul dintre convivi, pentru a mă şăgui, – ştiind că eu sunt Profesor de Economie Politică, – mă interpelă brusc: „vedeţi, Domnule Profesor – mi zise el – că încă o dată Ştiinţa economică a dat faliment; ea a afirmat, în tot-de-una, că războiul ruinează popoarele şi noi vedem azi contrariul. Ca dovadă nu aveţi decât să consideraţi emisiunea Băncii Franţei, – ea era de aproximativ 6 miliarde înainte de război, – ea întrece azi 10 miliarde.

„Toţi aceşti bani vor merge să umfle ciorapul de lână al ţăranului francez».

Urmând metoda lui Socrate, pentru a i răspunde, i-am pus mai întâi o chestiune: „câţi oameni a mobilizat Franţa pentru război?” El mi-a răspuns: „Patru milioane, pentru moment” –

Franţa a mobilizat de atunci mai mult decât dublu.

„Iată, i zisei eu, patru milioane de oameni sustraşi muncii productive a naţiunei».

„Dar câţi oameni muncesc în spatele lor, – 1 întrebai încă, pentru a întreţine, hrăni, îmbrăca, etc., aceşti patru milioane de oameni?».

„Câţi încă muncesc pentru a arma aceşti oameni, pentru a fabrica tunuri, puşti, mitraliere, avioane etc, etc, toate muniţiunile. de care ei au nevoie pentru a face războiul?».

El mi-a răspuns fără ezitare: Toată Naţiunea!».

Naţiunea franceză întreagă, într-adevăr, de la declaraţiunea războiului şi până la încheierea păcei, a fost absorbită de o unică şi singură grijă, de o singură şi unică muncă: Războiul.

În timp de patru ani, poporul francez a muncit pentru a produce instrumentele – armele – destructive de vieţi omeneşti şi de bogăţii.

Făcând aceasta, nu numai că el a săpat în patrimoniul naţional un gol, – un formidabil

deficit, – dar obiectul acestei întregi munci era un obiect negativ, distructiv.

Şi tot astfel fu cu toate naţiunile beligerante, – şi tot astfel fu asemeni cu toate naţiunile neutre, căci şi ele, indirect, dar paralel, au muncit cu beligeranţii tot pentru război şi numai pentru război, furnizându-le fie materii prime, fie alimente.

Lumea întreagă fu târâtă direct – sau indirect – în marea învălmăşeală distructivă de bogăţii, săpând, astfel, în timp de patru ani, un abis sub picioarele noastre, a cărei adâncime nici azi noi nu o putem vedea.

Nu numai că războiul nu a îmbogăţit naţiunile beligerante, cum credea interlocutorul meu de la dejunul Gustave le Bon, – dar din contră, el le a sărăcit, – el le a ruinat: el a ruinat, în acelaşi timp – şi pe învinşi şi pe învingători.

El le a ruinat, prin faptul că-i a privat de aportul, la bogăţia naţională şi mondială, a fructului muncii tuturor acelora pe care războiul i-

a acaparat.

El le-a ruinat materialmente încă, prin distrucţiunea bogăţiilor existente: o treime, cea mai bogată din

Franţa, a trebuit refăcută din nou.

Un prim bilanţ al războiului acuza, aşadar, o lipsă de beneficii a muncii sustrasă de război şi o formidabilă cantitate de bunuri, sub toate formele, de bogăţii dobândite, arme, muniţiuni etc. – distrusă.

Dacă considerăm că naţiunile beligerante reprezentau de o parte: Franţa, Marea Britanie, Italia, Serbia, Belgia, România, Portugalia, Rusia, Japonia şi Statele

Unite ale Americii, – mai mult de 300 milioane de locuitori – fără a socoti coloniile, – şi de cealaltă parte: Germania, Austria, Ungaria, Bulgaria şi Turcia, peste 200 milioane locuitori, – în total aşadar peste 500 milioane, – o jumătate de miliard, – de oameni, în timp de patru ani, nu au muncit decât pentru a distruge bogăţii dobândite

şi vieţe omeneşti, – lesne vom vedea care a fost rezultatul acestei formidabile învălmăşeli omeneşti: ruina generală.

Dar războiul a avut un alt résultat mai desastruos încă pentru omenire: oamenii, luaţi de el, sustraşi de la ocupaţiunile lor pacifice, au pierdut îndemânarea la lucrul productiv, – la munca economică: înapoiaţi la uzină sau la ogorul lor, ei nu mai avură gustul la muncă, pe care, totuşi, înainte de război, atât o iubise.

În fine, războiul a schimbat metodele şi modul muncii economice: uzinele au fost adaptate în vederea războiului, – comerciul asemeni, – agricultura, ea însăşi, a trebuit să se adapte cerinţelor războiului, – lumea întreagă a trăit astfel pentru război şi prin război.

Foştii lucrători, înapoiaţi în patriile lor, de pe diversele câmpuri de bătălie, au găsit o muncă cu totul diferită de munca la care ei erau obişnuiţi înainte de război, – şi acea ce este şi mai grav, ei au găsit locurile lor ocupate de alţi muncitori, mai

tineri sau mai bătrâni, sau chiar de femei.

Iată cum a apărut, pentru întâia oară, în Istoria omenirii, acest nou fenomen social specific marelui Război: *Ş omagiul.*

El a apărut, mai întâi, în ţările neutre, în Danemarca, – dacă nu mă înşel.

Suspendarea ostilităţilor prin armistiţiu, – proclamat la 11 Noiembrie 1918, – făcu disponibil în această ţară un oare care număr de lucrători suplimentari, care, în ţările neutre, munceau pentru a aproviziona pe beligeranţi, – pe toţi beligeranţii.

Îmbogăţit de război, de o parte, – prin spirit de solidaritate socială sau chiar de frică, de alta, – Guvernul danez a alocat şomeurilor o îndemnitate de şomagiu, care, din provizorie, nu întârzia a deveni definitivă.

Dar aspectul cel mai grav al şomagiului-l a presentat Englitera.

Un milion de oameni, înapoiaţi de pe front la căminurile lor, au fost complet desorientaţi: se

văzu, dintr-odată, sute de mii – şi chiar milioane de oameni rătăcind fără lucru.

Guvernul englez, după exemplul Guvernului danez, şi pentru aceleaşi cuvinte, se grăbi să alloce, şi el, o îndemnitate de şomagiu – un Dole, – o pomană, care fu aproape equivalentă cu salariul normal pe care lucrătorii-l ar fi câştigat în acest moment, în uzine.

Numărul şomeurilor, încurajaţi de această generositate a Guvernului eglez, spori atât de repede, în cât el atinse la un oare cp, re moment, cifra înspăimântătoare de patru milioane de oameni.

Din Englitera, şomagiul s-a întins în Germania, – în fine, el a trecut în America şi astfel nu fu ţară în care să nu existe şomeuri.

Numărul total al oamenilor fără lucru se urca – în 1934 – la aproximativ, 30 de milioane, în Europa şi în America de Nord, – reprezentând peste 120 de milioane suflete: bărbaţi, femei şi copii.

Azi încă el este de cel puţin 15 milioane.

Iată o formidabilă armată, – de producători sustrasă muncii: ei nu câştigă nimic! ei nu contribue la augumentarea – ba nici la conservaţiunea – patrimoniului umanităţei.

Necâştigând nimic, ei nu pot comanda nimic produc – ţiunei mondiale a bogăţiilor; ei nu mor subit de foame.

— Pentru că ei trăiesc din ceea ce ei pot preleva din munca acelora, care muncesc, şi care câştigă ceva.

Dar chiar acei care muncesc, – ei înşişi nu muncesc în toate zilele, şi nici – pe zi – opt ore reglemenetare: ei muncesc două sau trei zile pline pe săptămână sau cinci jumătăţi de zi, şi d-l Roosevelt a ordonat încă reducjerea orelor de lucru, – în speranţa de a putea da de lucru la un număr cât mai mare de lucrători.

Aceşti lucrători – câştigând mai puţin, – comandă producţiei mondiale mai puţine obiecte de ori ce fel, – agricole, industriale, miniere, etc.

Producătorii: industriaşii, agricultorii, comercianţii, etc., producând mai puţin, – comanda masei consumatorilor diminuând, – câştigă mai puţin, şi la rândul lor – consumatori, ei înşişi, de diverse lucruri, agricole şi industriale, în special de materii prime şi de maşini, comandă şi ei, mai puţine lucruri producţiei mondiale.

Iată ciclul, cercul viţios în care omenirea se mişcă de la război încoa: ea se învârteşte în spirală, – desinând un cerc tot mereu descendent: în fiecare zi se produce mai puţin, în fie care zi se consumă mai puţin, în fis care zi se descinde cu a treaptă mai jos către ab sui mizeriei şi desesperării.

Acest résultat este desigur una din consecinţele războiului, – nimeni nu-l poate tăgădui.

Războiul a rupt edhilibrul, care, în timp de secole, se stabilise între ofertă şi cererea de bunuri: fie care dând societăţii partea sa contributivă de muncă şi obţinând de la ea, în

schimb, satisfacţiunea trebuinţe! or

O admirabilă armonie se stabilise, nu numai între membrii aceleaşi naţiuni, – dar între toate naţiunile: munca lor şi bunurile lor se echilibrau între ele, ca lichidul în vasele comunicante, liber, fără nicio constrângere.

Graţie acestui sistem, un lucrător, e (el mai umil, putea obţine de la societate, în schimbul micei sale prestaţiuni zilnice, satisfacţiuni pe care individual, prin munca sa, chiar de ar fi trăit una mie de ani, nu le ar fi putut – nici concepe – şi mai puţin încă realiza.

Milioane de oameni mor de foame sau se ofilesc, – ei mor în orice caz, înainte de vârstă, – sute de milioane alţii, muncind mai puţin, câştigând mai puţin, nu pot satisface toate trebuinţele lor, – şi ei subvieţuesc.

De cealaltă parte, industria, comerţul, mor de inaniţie, totul se ofileşte.

Viaţa s-a oprit pentru că sângele nu mai circulă – normal – în vinele omenirii.

Acesta este punctul nevralgic al crizei: consumatorii, acei care au trebuinţă de toate aceste lucruri, – de toate acjeste produse agricole, industriale, miniere etc., nu le pot cumpăra, – ei nu le pot cumpăra pentru că ei nu muncesc, – ei nu le pot cumpăra pentru că ei nu muncesc de loc, sau nu muncesc în destul: ei nu muncesc din plin, – ei nu câştigă destul pentru a le cumpăra.

Constatând cauza, primă, – nu zic unică, – căci desigur mai sunt şi altele, – a Marei Crize care desolă omenirea, – remediul va fi uşor de găsit: el derivă din natura lucrurilor însăşi.

Trebuie ca fie care gură, care cere pâine, să-şi o procure prin muncă, – trebuie, prin urmare, să dăm omenirii de lucru, – iată remediul.

Trebuie să restabilim echilibrul între trebuinţa – între cererea – de produse şi oferta de produse: trebuie să facem pe muncitorii, de toate categoriile, capabili de a cumpăra toate lucrurile de care ei au trebuinţă.

Acesta este scopul final al întregii noastre

politice, – el nu poate să fie atins decât făcând să colaboree Toată omenirea, – dând fiecăruia posibilitatea de a pune în valoare toată forţa lui de muncă intelectuală şi fi-

Dând de lucru oamenilor, făcându-i să lucreze, de voie sau de nevoie, fie care gură, care cere pâine, trebuie să o mănânce cu sudoarea frunţii lui.

Trebuie ca fie care să poată, prin munca sa, să câştige cel puţin un minimum de existenţă.

Iată principiul pe care aşază ştiinţa economică noua societate omenească, – iată remediul sruprem ce ea indică cu un deget imperativ Crizei economice, care devoră şi ruinează omenirea.

El este fondat nu numai pe morală pură, – dar şi mai ales pe interesul social, el însuşi, – pe interesul conservaţiunei societăţii.

El trebuie să guverne omenirea, – nu numai pentru a o scoate din criza actuală, – dar pentru a-i asigura viaţa în viitorul îndepărtat.

El este permanent, – şi imperativ: el izvorăşte din însăşi raţiunea de a fi a societăţii umane.

El se impune observanţei ei – şi după trecerea Crizei actuale, pentru că el este fundamentul însuşi al Ordinii sociale.

DREPTUL LA MUNCĂ

Nicio dată mai mult decât astăzi, ideile morale şi sociale, preconizate de Saint-Simon, nu s-au verificat şi afirmat cu mai multă rigoare şi justeţă.

Sub regimul feodal, şi pentru aceleaşi motive de apărare şi de conservaţiune, care au condus toate clasele sociale, având aceleaşi interese, a se uni în fascii, ba chiar în caste închise, oamenii aceleaşi profesiuni s-au grupat în corporaţiuni, jurande şi maâtrise.

În aceste corpuri, solid constituite, domnea o ordine perfectă; nicio luptă, nicio concurenţă.

Probitatea profesională, ridicată la dogmă şi apărată cu orgoliu de fie care corporaţiune, garantată de legi şi regulamente numeroase,

asigurau şi pe consumatori cbntra relei confecţiuni sau contra exgaraţiunei preţurilor.

Lăsând de o parte abusurile şi exageraţiunile, pe care timpurile le au acumulat fără motiv, în jurul acestor organizaţiuni sociale, nimeni nu poate tăgădui că ordinea şi disciplina domneau – fără rezervă – în viaţa economică a ţărilor supuse acestui regim.

Revoluţia franceză a sfărâmat toate aceste cadre.

Ea a proclamat, ca principiu fundamental al noii

Ordine sociale, egalitatea înaintea legii – egalitatea civilă – şi în acielaşi timp libertatea economică, fie care având dreptul de a exercita meseria ce i va plăcea, şi de a o exercita cum va voi.

— Nicio limitaţiune nu fu adusă acestei libertăţi fundamentale.

Revoluţia franceză, făcând aceasta, fărâmiţi societatea într-un furnicar de individe, fără

cohesiune între ei; – împinşi de incoercibilul lor interes personal, un adevărat *bellum omnium în omnes* se dezlănţui între ei.

„O concurenţă neînfrânată, zice Saint-Simon, decimează amenirea».

„Or, totul bine considerat probează din contra, adăugă el, că între clasele sociale exista o legătură indisolubilă de solidaritate: fericirea sau nenorocirea uneia dintre ele este fericirea sau nenorocirea tuturor celorlalte.

„Mai mult încă, fericirea claselor superioare bogate este intim legată de fericirea claselor sărace, – nenorocirea acestora aduce iremisibil nenorocirea claselor bo

De unde marele principiu, proclamat de el, ca o dogmă socială fundamentală, principiu care ar trebui să lumineze ca un far luminos, toată viaţa noastră: prima datorie a societăţii, a Statului, organul său, a tuturor claselor sociale, – şi mai ales a claselor bogate, este de a tinde din toate puterile lor la *„ameliorаţiunea sorţii clasei*

muncitoreşti, care este în acelaşi timp cea mai numeroasă şi cea mai săracă».

Această datorie incumbă asemeni Bisericii, zicea Saint-Simon, în *Noul său Christianism,* religiunei şi miniştrilor săi, – toţi trebuie să concure la realizaţia lui.

Se vede, într-adevăr, azi că şomagiu! lucrătorilor nu face să sufere numai acei care nu pot câştiga viaţa lor, prin muncă, – dar încă capitaliştii ei înşişi, marii industriali, marii agricultori, marii proprietari, bancherii, etc., şi mai ales – şi în prim loc – Statul, care nu este decât refluxul şi synteza claselor sociale, ce-l cjompun.

Criza bate la toate uşile, – ea, – ca un uragan teribil, – răstoarnă tot înaintea ei, – oameni puternici.

— Ieri, – zac la pământ, azi, – bănci, case de comerţ şi de industrie, etc., care înnumără secole de muncă, cad în pulbere, una după alta. Nimeni nu a putut scăpa şi nimeni nu poate scăpa de

atingerea ei ruinătoare.

Cauza primă şi principală este desigur şomagiul, precum am văzut, – lipsa de lucru, acest produs specific al Marelui Război, – necunoscut înaintea lui, în aceste proporţiuni, cel puţin; este privaţiunea de mijlocul de a-şi câştiga existenţa a claselor muncitoare şi sărace, faţă de care Statul trebuie să se comporte ca un părinte, în propriul său interes de conservaţiune, cum zidea aşa de bine împăratul Wilhelm I, în faimosul său Manifest din 1881, asupra Asigurărilor Sociale.

Dreptul la muncă al clasei muncitoare nu este numai o consecinţă a principiului moral de solidaritate al tuturor claselor sociale, el constituie, cu adevărat, un drept pozitiv pentru lucrător în contra societăţii organizate şi o obligaţiune pozitivă pentru aceasta către lucrător, decurgând din Pactul social, care este la baza ori cărei societăţii civile.

De altă parte, societatea organizată în fiecare ţară, – şi aşi putea zice societatea omenească,

locuind şi trăind pe globul nostru, nu este născută de azi, – ea nu este un produs spontaneu: ea este descendenta şi moştenitoarea legitimă a tuturor generaţiunilor, care au precedat-o.

În această calitate, societatea actuală a dobândit folosinţa patrimoniului uman existent, produs al muncii intelectuale şi fisice a mii de generaţiuni anterioare.

Pentru a ne face o idee de imensa bogăţie morală şi materială a acestui patrimoniu, nu avem de qât să ne gândim şi să inventariem, – în idee, – dacă este posibil, – drumurile publice, dintre care unele datează din timpul Romanilor, monumentele publice, porturile, canalurile, drumurile de fier, etc., etc.

Şi dacă trecem la patrimoniul moral, la ideile şi la invenţiunile de care noi ne bucurăm azi şi care sunt opera generaţiunilor trecute, imaginaţiunea se perde în neant, – nimeni nu le poate nici considera pe toate.

— Nici a le soqoti pe toate.

Vaporul, electricitatea, helicea, aviaţiuiiea, telegrafia fără fir, radiofonia, etc., etc., n-au schimbat ele faţa lumii Ei bine tot acest vast şi inconmensurabil patrimoniu, aparţine la toată omenirea, – nu cutărei sau cutărei clase sociale, – nici chiar cutărei sau cutărei naţiuni, dar la toate: toţi oamenii trăind pe acest glob, sunt moştenitorii acestui patrimoniu.

Frumoasă, inimitabila Filosofie a Grecilor, este ea oare patrimoniul Greciei de azi1?

Sciinţa Dreptului Roman aparţine ea numai Italiei, moştenitoare directă şi pe loc a Romanilor Nu luminează ea, – nu guvernă ea toate naţiunile Europei şi chiar ale Americii?

Literile, artele, sculptura, pictura, poesia, etc., create de geniul uman, sunt patrimoniul comun al tuturor oamenilor.

Mai aproape de noi, admirabilele descoperiri ale lui Pasteur, nu scapă ele de la moarte pe toţi oamenii, de toate rasele şi de toate latitudinele? Şi invenţiunile nemuritorului Marconi – în special T.

S. F., – nu aparţin ele deja omenirii întregi

Ori, coproprietar al acestui patrimoniu, este tot atât şi omul sărac – cel mai sărac – ca şi cel mai bogat.

Fiecare dintre noi poate pretinde partea sa în această moştenire comună, fiecare are un drept înnăscut de a se bucura de acest patrimoniu comun, – egal cu toţi ceilalţi.

Nu trebuie să existe, cum cerea Léon Bourgeois, nicio cauză de diferenţă între ei: titlul lor de coproprietate, este acela de fi om.

În această calitate, omul, fie care dintre noi, poate cere societăţii din care el face parte, de a fi pus în situaţiune de a exercita dreptul său înnăscut, cu care el vine în lume, de a participa la beneficiile acestui patrimoniu uman.

Iată, cum societatea este, prin aceasta chiar, obligată de a găsi de lucru, – de a da de lucru fiecăruia dintre membrii săi: pentru a-i pune în măsură de a exercita dreptul lor de om în viaţa socială, căreia ei îi aparţin, de a participa la

folosinţa patrimoniului comun.

Dacă societatea i refuză mijlocul de a munci, de a plăti omeniri partea sa de contribuţie socială, – ea-l pune, ea însăşi, în imposibilitate de a o face, – ea-l privează de singurul mijloc ce el poate avea de a exercita şi de a se bucura de dreptul său de om social.

Dar nu este numai un drept individual, interesând pe individ acest drept de a munci, – este asemenea un *drept social.* Societatea, ea însăşi, are dreptul de a cere fiecăruia dintre membrii săi partea sa de contribuţie socială.

Trăind în societate, bucurându-se de toate binefacerile vieţii sociale, protejat de organele sale, omul trebuie să contribue, din toate puterile sale morale şi fisice, la prosperitatea centrului din care el face parte.

„Omul care se isolă de societate este, a zis Aristote, sau o brută, – sau un zeu – un asemeni om este rebel jugului ca o pasăre de pradă», – un atare om nu ne interesă.

Dar omul, care voieşte să trăiască în societate, care voieşte să contribue la toate sarcinile ce ea i impune, care voieşte să aducă partea sa de muncă la prosperitatea patrimoniului comun al umanităţei, un atare om are dreptul la viaţă, el are dreptul de a munci pentru a trăi, – şi societatea este obligată de a i-l acorda, – de a i asigura exerciţiul lui.

Dar făcând aceasta, societatea nu va avea decât să câştige, – pe când refuzând să dea de muncă muncitorului, care voieşte să muncească, ea merge la propria sa ruină: criza de azi o probează cu prisosinţă.

LUCRĂRI PUBLICE MONDIALE ŞI NAŢIONALE

Din moment ce fie care om are dreptul de a cere societăţii de a munci pentru a câştiga viaţa lui cu sudoarea frunţii lui, – şi societatea este obligată de a i-l acorda, – ea are chiar dreptul de a constrânge pe fiecare dintre noi la muncă, trebuie să căutăm acum cum societatea ar putea executa

această obligaţiune şi de a exercita acest drept.

Eroarea timpurilor de după Război consistă în ideea că generaţiunea actuală este obligată să suporte, toate consecinţele acestui Război, ca şi cum ar fi ei: învingători şi învinşi, căreia-i ar reveni responsabilitatea războiului. Ar fi un fel de răscumpărare, de expiaţiune a greşelei noastre.

Aceasta este suprem injust.

Mai întâi, învingătorii au făcut războiul pentru a se apăra: ei au fost forţaţi să aleagă – cum am scris în articolul meu „La Cauze finale de la Guerre», publicat în Revista *„La Grande Guerre par les Grands ecrivanes" Paris, 20 Iulie 1915,* – nu între viaţă şi morte, – dar între cele două moduri în care moartea era oferită: moarte prin supunere pasivă, moarte morală – sau moartea prin luptă».

„Războiul actual, ziceam eu în acest articol, nu are altă cauză finală decât intenţia Germaniei de a supune dominatiunei sale, – imperialismului său, – toate popoarele Europei, – şi cu ele, lumea

întreagă.

„Dar popoarele şi lumea au preferit acestei servituti ini, acestei morţi morale, moartea luptând.

„Spre diferenţa de toate celelalte războaie precedente, care mai toate au sfârşit prin tranzacţiuni, prin mutilaţiunea dreptului natural, – sau prin ştergerea lui totală, – războiul actual singur apare ca un război absolut! a învinge sau a muri, – acesta este cuvântul de ordine al popoarelor moderne, de la un capăt la cel-l-alt al lumii.

„Libertatea sau moartea, iată cauza finală a războiului actual, ea este din raţiunea pură, din fundul sufletului popoarelor moderne, – *ex intima philosophia, ar fi zis Ciceron*».

Cât pentru învinşi, este evident că responsabilitatea lor este de netăgăduit, dar pot ei repara acea ce ei au făcut*?

S-a încercat, dar s-a abandonat.

Chestiunea nu este, însă, acolo. Luptând,

luptând, sacrificând milioane dintre cei mai buni fii ai ei *şi* nenumărate miliarde, generaţiunea actuală a salvat civilizaţia omenească, ea a salvat patrimoniul moral şi material al genului uman, – ce ea a primit din mâinile generaţiunilor anterioare.

Ea a făcut chiar mai mult: ea-l a augumentat prin noi şi admirabile invenţiuni.

Tot acest patrimoniu, astfel conservat şi sporit, – ea-l va transmite, generaţiunilor viitoare.

Dar pot ele să-l culeagă fără a lua asupra lor partea lor din gravele evenimente ce noi am trăit, fără a contribui la sacrificiile, ce noi am făcut pentru a-l conserva şi a li-l transmite?

Desigur, nu: *ubi emolumentum, ibi et onus esse debet:* culegând patrimoniul nostru, ele trebuie să accepte şi sarcinile lui.

Printre aceste sarcini, între altele, noi găsim pe aceea de a ajuta pe milioanele de oameni fără lucru, care mor de foame în mijlocul unei bogăţii incomensurabile, bogăţie care este, precum am

văzut, opera comună a tuturor oamenilor, care s-au succedat pe pământul nostru, pe care o vom transmite succesorilor noştri, în infinit, – pentru conservaţiunea căreia sute de milioane de oameni au luptat pe front sau au muncit în uzine, în ferme, etc., în spatele frontului.

Cu ce drept ar putea ele, generaţiunile viitoare, să repudieze această obligaţiune, pe care noi o avem azi de a salva viaţă a milioane şi milioane de oameni fără lucru, – de a ameliora soarta acelora încă şi mai numeroase milioane, care nu muncesc destul, pentru a câştiga toată pâinea de care ei au nevoie, pentru ei şi pentru familiile lor?

Ele nu ar putea culege patrimoniul nostru şi a repudia datoriile noastre, – ar fi nu numai inelegant, dar injust.

Ar fi dintr-un alt punct de vedere, antieconomic.

În loc să lăsăm să piară – sau să depeară milioane – sute de milioane de oameni, din cauză

că nu au de lucru, – sau nu muncesc destul – făcându-i să muncească din plin, – noi vom augumenta patrimoniul social, – moştenitorii noştri vor găsi cu prisosinţă în aacesta echivalentul obligaţiunilor, pe care noi le vom fi contractat în acest scop.

Pentru a pune în executare acest vast plan, în virtutea solidarităţii, care leagă astăzi toate popoarele de pe globul nostru, trebuie să constituim, după părerea noastră, o mare societate pe acţiuni, în care, fie care Stat să subscrie un număr de acţiuni în proporţiune cu importanţa sa şi cu mijloacele sale.

Această societate internaţională ar avea dreptul să emită obligaţiuni până la concurenţa unei cifre, care se va stabili prin Statute.

Aceste obligaţiuni ar purta interese remuneratorii.

— Şi ar fi consolidate, – adică neamortisabile: toate generaţiunile viitoare vor suporta sarcina intereselor lor, – sau, cel mult amortisabile într-un

foarte lung spaţiu de timp – de ex. una sută de ani.

Evident, ele trebuie garantate prin solidaritatea tuturor naţiunilor.

Cu imensele capitaluri, ce s-ar putea astfel reuni, societatea internaţională ar întreprinde lucrări de interes cu adevărat internaţional, – ce zic? – mondial

Cu titlu de exemplu voi indica câte va, care fiind mai aproape de mine, se impun mai bine cunoştinţei mele.

Danubiul este un fluviu internaţional, totuşi navigaţiunea acestui frumos fluviu este paralizată, prin diferite obstacole naturale, unele la gurile acestui fluviu.

— Altele în diferite puncte ale parcursului lui.

Făcându-l navigabil, pentru ori ce fel de corăbii, legându-l cu Rhinul, s-ar scurta calea către Orient, căci s-ar lega Marea Nordului şi Marea Neagră şi Orientul, traversând Europa în chiar inima ei.

Ar fi tot astfel cu canalisaţiunea Vistulei, şi

cu legătura ei cu Nistrul, – s-ar lega astfel Marea Baltică cu Marea Neagră şi Orientul.

În Europa şi în celelalte Continente, sunt desigur lucrări de aceeaşi importanţă şi de aceeaşi utilitate, pentru omenire: marea operă a lui Ferdinand de Lesseps la Suez şi la Panama, operă care a corijeat chiar defectele naturii, cum a zis atât de bine *Neue Freie Presse*, din Viena, făcând elogiul lui, nu profită ea lumii întregi?

Dar astăzi tracţiunea mecanică a luat o atât de mare dezvoltare, în cât este de cea mai mare urgenţă de a se face în Europa, în Asia, în Africa, în America, – pre tutindeni – căi adevărate internaţionale, ca în timpul Romanilor, – prevăzute cu adăposturi, hoteluri, deposite de benzină, de ulei, de piese de schimb, de siguranţă, – mai ales de siguranţă, etc., căci numai cu acest preţ comerciul internaţional poate lua o dezvoltare şi prescurta criza.

Trebuie să deschidem ţările şi continentele, să le facem accesibile comerţului lumii întregi, –

trebuie să răsturnăm barierele artificiale, care se opun astăzi, liberei circulaţiuni a bunurilor, – bariere care sunt un contra-sens al tuturor principiilor ştiinţei economice.

Şi tot astfel este şi cu construcţiunea Căilor ferate, aeroporturilor pentru toate avioanele etc. şi a atâtor şi atâtor lucruri, în cât imaginaţiunea se refuză a le cuprinde pe toate de o dată.

Nu se vede oare că astăzi toate popoarele de pe glob nu formează decât o singură familie, – ori cărei rase ele aparţin, – că soarta unuia este soarta tuturor, că fericirea şi nefericirea unuia, ori cât de depărtate ele ar fi, sunt fericirea sau nenorocirea noastră proprie

De prosperitatea lor, a lor toţi, este legată prosperitatea noastră a tuturor: iată acea ce nu trebuie să pierdem din vedere un moment.

Să împingem limitele civilizaţiei noastre până la cele mai depărtate confirm, – să ducem lumina, ştiinţa, şi bunul train până în cele mai depărtate centruri, – şi făcând aceasta noi ne vom face un

serviciu nouă înşine – şi generaţiunilor viitoare.

Ideea de colonizaţie, de penetraţie, în ţările considerate ca cele mai sălbatice, nu este nouă, – ea datează din cea mai adâncă antichitate: Fenicienii, Grecii, şi mai ales Romanii au practicat-o cu succes.

În timpurile moderne, cele mai apropiate de noi, Portughezii, Olandezii, Spaniolii, Englezii, Francezii, Italienii, nu au adus ei civilizaţiei umane ţinuturi imense, pentru bunul traiu al coloniilor şi al lor însăşi?

Să împingem mai departe această operă, – dar în loc să lăsăm sarcina fie cărei naţiuni în particular, trebuie ca toată umanitatea să ia partea ei, – trebuie ca toate popoarele să contribue la opera comună.

În fine, în interiorul fie cărei ţări, sunt atâtea lucruri de făcut, ca să putem cu adevărat participa la civilizaţia în mijlocul căreia trăim: dar criza nu le permite să întreprindă lucrările de utilitate publică importante.

Societatea internaţională le va procura mijloacele, ajutorul necesariu de a le întreprinde: bine înţeles contractând faţă de ea obligaţia de a plăti interesele, pe care societatea ea însăşi le va plăti portorilor obligaţiunilor emise de ea.

Societatea solidară poate realiza mijloacele necesarii, – trebuie numai ca ea să o voiască.

Cele 15 de milioane de şomeuri, vor găsi imediat de lucru şi un salariu remuneratoriu, – cel-l-alte sute de milioane vor putea, în fine, munci ca şi înaintea crizei, tot timpul util, – toată lumea va contribui la augumentarea bogăţiei mondiale prin muncă: construcţiunea unui drum de fier, unui canal, unui drum, în ţara cea mai îndepărtată, va procura de muncă lucrătorilor metalurgiei americane, engleze, germane, italiene, – ca şi crescătorilor de vite, danezi, elveţieni, români, argentinieni sau bolivieni, etc.

În loc de economie, de restrângere pe care unii o preconizează fără dreptate, – căci economia înseamnă sinucidere prin persuasiune, – trebuie,

din contra, să arătăm oamenilor şi naţiunilor salutul lor în muncă, în belşug, – în bogăţie chiar.

Cât pentru generaţiunile viitoare, ele vor găsi în patrimoniul, ce noi le vom lăsa, o neînsemnată obligaţiune de dobânzi, dar în schimb, o lume nouă, o civilizaţie strălucitoare, o planetă reînviată din cenuşele sale: Războiul, Marele Război – Războiul sfânt, ce noi am fost obligaţi să facem, va fi servit astfel la ceva: el va fi dat lumii un nou fundament, – fundamentul solidarităţii cu adevărat umane, al cărui preludiu numai este Liga Naţiunilor, palid simbol, – zic înadins „palid simbol” căci ea nu a ţinut angajamentele ce ea şi-a luat.

LIGA NAŢIUNILOR ŞI CONFERINŢA MONDIALĂ DE LA LONDRA DIN 1933

Gloria acelora care au conceput ideea Ligei Naţiunilor ar fi fost neperitoare, dacă ei ar fi reuşit să o înconjoare, de la început, de toate garanţiile necesare viabilităţei ei.

Ei au adus, în lume, din contra o fiinţă

încompletă, lipsită de toate mijloacele necesarii pentru a ţine şi a realiza înaltele scopuri, ce fondatorii ei-i au impus.

Societatea Naţiunilor şi-a propus, într-adevăr, ca scop suprem al sforţărilor sale, de a *„dezvolta cooperaţiunea între naţiuni şi de a garanta pacea şi securitatea*».

Ce a făcut ea, ce măsuri a luat ea în vederea realizărei acestor nobile scopuri?

Ea a refuzat, mai întâi, să înscrie în Pact sancţiunile, care ar fi putut da o oare care garanţie Păcei.

lui al doilea rând, ea a pus toate speranţele sale, pentru a garanta Pacea, în dezarmare, dezarmare pe care ea nu o poate obţine şi realiza.

Dar, dezarmarea nu este o garanţie serioasă a Păcei, – Marele Război, din care abia am ieşit, este o ilustraţiune strălucită: nicio naţiune, – nici chiar Germania, – nu era preparată pentru un război atât de lung şi atât de complex ca acesta: toate naţiunile s-au înarmat şi reînarmat în

decursul lui.

„Pericolul unui nou război, scriam eu deja în 1919, (v. *La Roumanie dans la Guerre et dans la Paix* T. II pg. 30 şi urm.), dezlănţuit de Germania, nu este exclus, în chip absolut, – oricare vor fi precauţiunile pe care Societatea Naţiunilor le va considera util de luat în vedere de a-l preveni».

„În această împrejurare, ziceam – eu, cel mai înţelept după părerea noastră, va fi de a considera realităţile în faţă şi de a lua lucrurile aşa cum sunt şi nu astfel cum noi am voi ca ele să fie».

„Apărătorii bunei cauze de azi trebuie, aşadar, să se unească într-o bună şi solidă alianţă, al cărui scop ar fi să apere această bună cauză şi pacea care o garantează în contra tuturor acelora ce o vor viola».

La această idee de alianţă defensivă s-a raliat asemeni dl. Clemenceau în Discursul său la Camera Deputaţilor din 29 Decembrie 1918.

„Este un vechi sistem, zicea el, care pare condamnat astăzi, şi căruia, noi nu ne temem a

zice, că rămânem fideli în acest moment.

„Aceste ţări au organizat apărarea frontierelor lor, solid apărate, cu armamentele necesarii, echilibrul puterilor.

„Acest sistem pare condamnat de oare care autorităţi foarte înalte. Cu toate acestea voi face să se observe că dacă un echilibru ca acesta ar fi precedat războiul, că dacă America, Englitera, Franţa şi Italia ar fi căzut de acord prin a declara ca ori cine ar ataca pe una din ele trebuie să se aştepte a vedea pe celelalte toate luând apărarea comună, nimic poate nu ar fi survenit.

„Este în acest sistem de alianţă, conchidea Clemenceau, la care nu renunţ, o spun net, gândul meu director la conferinţa, dacă încrederea Dvs. va permite să mă duc la ea, – şi care este că nimic nu trebuie să separe după război cele patru puteri pe care războiul le a reunit. La această înţelegere voi face toate sacrificiile».

Cuvinte sacre şi care s-au dovedit a fi fost profetice prin evenimentele ce au urmat.

Dând curs acestor idei, Statele Unite ale Americii, Englitera, Franţa şi Italia au semnat un Tratat de alianţă defensivă, – aceasta era desigur cel mai solid stâlp al Păcei şi al Societăţii Naţiunilor.

Din nenorocire, Congresul de la Washington al Statelor Unite ale Americii, refugiându-se în dosul doctrinei lui Monroe, a refuzat să ratifice şi Tratatul de Pace, de la Versailles, şi Tratatul de Alianţă şi Pactul Societăţii Naţiunilor. Totul a căzut, aşadar, în apă.

Totul fu repus în chestiune. Iată pentru ce cahosul domneşte în lumea întreagă, – iată pentru ce nesiguranţa sporeşte pe fie care zi indispoziţia generală, şi agravează criza economică caro suflă cu atâta violenţă.

Aceste rezultate noi le am prevăzut încă din 1919.

„Societatea Naţiunilor, am zis eu (ib id pg. 328) nu suprimă războiul, – acesta rămâne, ca tot-de-una, suprema raţiune a popoarelor.

„Pactul pe care Conferinţa de la Paris-l a votat cu unanimitate nu constituie, în fond, decât o lăudabilă încercare morală, lipsită de sancţiuni, de a face să guverne între popoare ordinea şi armonia: desăvârşirea operei este caritabil abandonată viitorului cel mai împărtat».

Iată opera Ligei Naţiunilor pentru asigurarea Păcei perpetui.

Popoarele se înarmează pe faţă în vederea viitorului – foarte apropiat – război.

Dar Liga Naţiunilor studiază în numeroase şi costisitoare Comisiuni, de mai mulţi ani, *Grisa economică mondială şi Problema Şomagiului.* Ce remediu a adus ea acestui flagel?

Niciunul.

În faţa acestei neputinţe, acestei negativităţi a Ligei Naţiunilor, oamenii de Stat cu răspundere în ţările lor s-au gândit să creeze un nou organism.

A fost convocată la Londra o conferinţă mondială, având de obiect specific, studiul crizei

economice şi căutarea remediilor acestei Crize.

Neisbânda ei a fost evidentă şi nici nu putea fi alt-fel: 2.000 de delegaţi ai tuturor Statelor din lume, adevărat Turn al Babilonului, – reuniţi în Congres pentru a studidia şi resolva o problemă de ordin pur ştiinţific, care cere cunoştinţe speciale, studii şi meditaţiuni, absolut technice!!

Această neisbândă era naturală şi era de prevăzut.

„Aceste Conferinţe, a scris Dl. Benito Mussolini *în Popolo d-Italia din 30 Iulie 1933*, nu ajung a determina precis responsabilitatea. Nu sunt compuse din oameni care să decidă, – dar din oameni care vorbesc, discută, referă guvernelor lor respective.

„Acesta este motivul pentru care în loc de decisiuni, se fac numai recomandaţiuni. La Londra, s-a voit să le dea ilusiunea a unei mulţimi de oameni, mai mult sau mai puţin preparaţi de a putea călăuzi destinele umanităţei. Democraţia, în fond, nu poate decât vorbi, a trăi din vorbe şi prin

vorbe, – dar în timpurile de criză, popoarele nu cer de a fi propagate, – ele vor, din contra, să fie comandate: timpul discuţiunei inutile trebuie să cede pasul timpului la supunere promptă. Istoria este maestră, – dar oamenii sunt ca şcolarii negligent! şi incorigibili».

Iată teribila situaţie în care lumea se zbate încă.

Da, – recunoaştem că de la 1934 – când eu am pronunţat conferinţa mea de la Roma, şi până azi importante ameliorаţiuni a situaţiunei economice a lumii au avut loc.

Încercările D-lui Roosevelt, în America, de şi neconstituţionale, de şi răsturnau din fundamente principii şi legi altă dată recunoscute bune – nu au dat rezultatul la care dl. Roosevelt se aştepta: totuşi numărul şomeurilor a diminuat, – graţie mai ales marelor lucrări publice pe care Dl. Roosevelt le a întreprins.

Tot astfel este şi în Anglia: şi aci Criza s-a atenuat, – şi aci numărul şomeurilor a diminuat.

În Germania asemeni tot graţie lucrărilor publice întreprinse de dl. Adolph Hitler, mai ales a drumurilor asfaltate, numărul şomeurilor s-a redus în mod simţitor.

Şi cu toate aceste ameliorаţiuni a situaţiunei generale din lume, criza persistă: măsurile excepţionale care stânjenesc libertatea comerţului internaţional se menţin.

Criza nu va dispare decât printr-o înţelegere de ensamblu între toate ţările din lume, – printr-o colaboraţiune a tuturor, – precum am arătat.

Nu convocând din nou un mare aeropag mondial, ca cel din 1933 de la Londra, – ci Societatea Naţiunilor sau Marele Puteri europene unite cu Republica Statelor Unite din America de Nord să chibzuiască un plan de refacere economică a lumii.

Odată acest plan stabilit, pe base internaţionale, să fie supus agrementului tuturor Statelor organizate.

Liga Naţiunilor, – sau un comitet *ad-hoc* – să

controleze observanţa lui.

Numai astfel lumea va ieşi definitiv din criza actuală, – dar mai ales, numai astfel, lumea va putea preîntâmpina reîntoarcerea ei.

Un fapt a devenit cert, în urma Marelui Război: toate popoarele care locuiesc pe globul nostru formează în realitate un singur corp cu un singur suflet; toate trăiesc unele pentru altele şi toate trăiesc unele printr-altele: o solidaritate indisolubilă şi îndeşirabilă le leagă unele de altele, – toate suferă împreună sau toate se bucură împreună, – nimic nu este strein, nici celui mai mic şi mai îndepărtat popor, din acea ce se petrece în cel mai îndepărtat colţ al lumii.

Iată pentru ce ele sunt datoare toate să contribue la înlăturarea crizei economice din organismul lor, – şi iată pentru ce – toate – sunt datoare să ia măsuri pentru a împiedica revenirea ei.

Pentru a pune în mişcare aceste organisme, – şi pentru a le face să colaboreze şi către acest

mare ţel, – trebuie însă un animator: trebuie ca cineva să ia în mâna lui pârghia care va ridica toate aceste Puteri, – şi să dirigă lucrările lor.

Am crezut – în 1934 – şi cred şi azi – mai mult chiar ca în 1934 că singurul om – cu autoritate mondială – care poate fi capabil de o atare universală acţiune este Benito Mussolini, – azi mai mult decât ieri, el este omul providenţial.

Azi, în urma campaniei lui strălucite din Etiopia, – unde a zdrobit lanţurile a peste un miliom de sclavi, – autoritatea lui morală va impune tuturor disciplina ce trebuie observată într-o cooperaţiune de atât de vastă proporţiune.

Eliberat de îngrijorările ce un război formidabil – purtat la mii de kilometrii de basa lui naturală, pusese pe umerii lui, Benito Mussolini poate – şi este dator – să ia în mâinile lui şi soarta omenirii.

El a salvat Italia europeană, de Comunism – şi de Bolşevism, – el a salvat Etiopia de întunerecul în care ea lâncezea, – el azi poate, – el

are autoritatea morală, a salva şi lumea din ghiarele acestei Crize.

El este dator să o facă!

Se svoneşte, în presa mondială, că Prezidentul Roosvelt al Statelor-unite, ar intenţiona să convoace din nou, o conferinţă mondială a tuturor Statelor organizate, în scop de a găsi mijloacele cele mai propice pentru înlăturarea crizei: ea va fi binevenită, – cu condiţiune ca programul ei să fie bine studiat şi precis determinat.

CUM TRĂIM ÎN ORDINEA SOCIALĂ ACTUALA Şi

CUM SOCIALIŞTII, COMUNIŞTII ŞI ANARHIŞTII AR VOI CA SĂ TRĂIM ÎN ORDINEA SOCIALISTO COMUNISTĂ-ANARHICĂ

Am arătat ce este *Ordinea Socială,* care este *Structura ei,* – care sunt *Organele essentiale ale Structurel Ordinii Sociale:* Familia, Proprietatea şi Statul.

Am arătat geneza acestor mari instituţiuni, – evoluţia lor – şi stadiul lor actual.

Să examinăm, deocamdată, cum oamenii trăiesc în cadrul acestei Ordine Sociale.

Să nu uităm, însă, că resortul de viaţă al Ordinii Sociale – şi al vieţii fie cărui individ – în această Ordine Socială – este *Interesul individual:* că el este cauza şi măsura acţiunei fiecăruia – şi a rezultantei lor generale.

Este el viu? este el activ? individul va prospera – şi cu el întreaga Societate.

Este el, din contră, lâncezind – sau chiar mort Individul – şi cu el Societatea întreagă va lâncezi sau va

Din colo de el, – din cea de el – nu mai există nimic.

Acesta este criteriul, facla care va călăuzi Societatea omenească în tenebrele viitorului.

Prin a contrario – trebuie să o spunem chiar de pe acum – că în sistemul socialisto-cbmunist – acest criteriu, acest imbold, această faclă

diriguitoare nu mai există: în locul *Interesului individual* va fi pus *Interesul general*

— *Interesul colectiv,* – adică *Interesul tuturor – şi al nimănui.*

Acea ce *Ordinea Socială* actuală, fondată pe Interesul individual, a produs, – se vede – vom vedea, – de îndată, cu ochii noştri.

Acea ce Ordinea socialisto-comunistă, fondată pe *Interesul general,* – pe *Interesul colectiv,* ar putea da, – se va putea judeca – chiar de acum –: nu avem nevoie de a aştepta experienţa socialisto-comunistă, pentru a vedea acea ce realitatea visibilă ne poate revela.

Iată pentru ce vom examina mai întâi – chestiunea de a şti:

Cum noi trăim în Ordinea Socială actuală, fondată pe Familie, pe Proprietatea individuală şi pe Stat? şi

În al doilea rând.

Cum noi am putea trăi în Ordinea socialisto-comunistă, fondată pe Interesul general – pe

Interesul colectiv?

I.

CUM NOI TRĂIM ÎN ORDINEA SOCIALĂ ACTUALĂ?

Economia Politică nu este, am zis, o ştiinţă abstractă, transcendentală, scoasă din imaginaţiunea noastră, – cum o considerau Economiştii clasici, – ea este o ştiinţă reală, – ea este ştiinţa vieţii trăite.

În ea se oglindeşte sufletul omului, cu toate aspiraţiunile lui morale şi materiale.

Toată acţiunea omului tinde a realiza, a satisface aceste aspiraţiuni. Omul este un generator de infinite aspiraţiuni, – dar totodată şi un creator al mijloacelor pentru a le satisface, – a le realiza.

Omul simte varii şi nenumărate trebuinţe.

Unele sunt privitoare chiar la existanţa lui; altele la dezvoltarea lui; unele sunt comune, – altele sunt individuale, – unele sunt trebuinţe de existenţă, – altele sunt trebuinţe de cultură.

Satisfacţiunea unei trebuinţe cheamă după dânsa o nouă trebuinţă: spiritul de imitaţiune, spiritul de obicinuinţă sau de hereditate creează sau conservă omului un lung şi nesfârşit şir de necesităţi.

Ele cresc în raport direct cu civilizaţia, a cărei cauză finală ele sunt.

Împins de inbolduri diverse, ca: sentimentul de conservaţiune, frica de pedeapsă sau speranţa unei recompense, amor propriu, ori dorinţa de a se distinge, iubirea de muncă sau frica de lene, amorul de aproapele ori temerea de conştiinţă, omul tinde, din răsputeri, a satisface aceste trebuinţe.

Când este vorba de trebuinţe psihice, intime, omul găseşte în propria sa natură, în lumea ideilor şi sentimentelor lui, cu ce să le astâmpere.

Când, însă, este vorba de trebuinţe psihide externe, sau de trebuinţe fisice, – omul are nevoie de concursul altor oameni – şi de mijlocirea lucrurilor răspândite în lumea cosmică.

Cum prea bine a zis Aristot:

„Omul este o fiinţă prin excelenţă sociabilă», şi „acela care rămâne sălbatic prin organizaţie, iar nu prin efectul hasardului, este desigur sau o fiinţă degradată, sau o fiinţă superioară speciei umane, căreia s-ar putea, cju drept cuvânt, aplica acest vers din Homer:

„Fără patrie, fără familie, fără cămin».

Căci „Omul care prin natura lui ar fi astfel, precum poetul-l descrie, nu ar respira decât războiul, el ar fi incapabil de ori ce asociaţiune, întocmai ca păsările de pradă».

Un fenomen universal, am zis noi deja – domină, într-adevăr, întreaga noastră viaţă socială, el singur explică civilizaţia noastră: *nimeni nu trăieşte numai prin sine şi pentru sine,* – şi toţi şi fie care care din noi trăim prin alţii şi pentru alţii.

De şi oamenii par împinşi de mobiluri particulare, totuşi, toţi, împreună şi fie care în parte, urmăresc acelaşi scop final: perfecţiunea omului şi a societăţii.

STATUL

Ca organ propus la satisfacţiunea trebuinţelor comune, izvorând din viaţa în comun, pe cea mai înaltă treaptă, înconjurând şi penetrând întreaga societate şi pe fie care individ în parte, stă *Statul.*

Născut dintr-o necesitate firească o omului – participând la natura lui socială – Statul vine şi el tot de la natură, şi acel care pentru întâia oară-l a închipuit a făcut, cum cu drept cuvânt recunoaşte Aristot, un imens serviciu omenirii, – „căci, zice acest mare filosof, dacă omul parvenit la întreaga sa perfecţiune, este primul dintre animale, este însă, şi cel din urmă, când el trăieşte fără de legi şi fără de justiţie. Nimic, într-adevăr, nu este mai monstruos decât injustiţia armată. Omul a primit de la natura armele înţelepciune! şi ale virtuţei, pe care el este dator să le întrebuinţeze în contra relelor sale pasiuni.

„Fără de virtute, el este fiinţa cea mai perversă şi cea mai feroce; el nu are decât mânia

brutală a amorului şi a foamei.

„Justiţia este dar o necesitate socială, căci dreptul este regula asociaţiunei politice şi decâsiunea justului este aceia ce constituie dreptul».

Prima misiune socială, dar, a Statuliui, este de a asigura triumful dreptului, a aşeza imperiul justiţiei, între cetăţeni, – a fi expresia vie a solidarităţii sociale, ce uneşte împreună pe toţi membrii aceleaşi cetăţi, aceleaşi ţări, – chiar pe toţi oamenii de pe pământ.

„Căci ce este omenirea, se întreabă cu drept cuvânt, d-l Jzoullet – în *„le Cité Moderne”*? O turmă, – o umilă turmă suspendată pe coastele abrupte ale unui astru, Pământul, care descrie în vidul imens o orbita vertiginoasă, la distanţe zdrobitoare, de milioane de alte astre, care populează cu mulţimea lor, solitară, câmpul universului.

„Ce ar putea ea oare, sărmana turmă omenească, să aştepte de la aceste alte astre atât

de îndepărtate în cât enormitatea lor se topeşte într-un punct de aur şi zborul lor se încheagă în imobilitate? Nimic desigur. Dar sub vântul abisului, turma omenască se grăbeşte, se strânge, mişcată de instinctul sacru al conservaţiunei: şi acesta este… Statul – *la Cité.*

„Asociaţiunea este singurul refugiu al omului, în slăbiciunea lui. Uniunea este baricada lui, – acordul, fortăreaţa lui, – solidaritatea, salvarea lui. Statul, *la Cité,* este culcuşul cald şi scutul de diamant».

Iar Lamartine sintetizează admirabil aceeaşi idee în versul următor:

„Îl – l-homme – fonde des *cités,* familles immoortelles.

„Et pour les soutenir, il” élève les lois.

„Qui, de ces monuments, collonnes éternelles

„Du *temple* social se divisent le poids”!

A derceta care au fost ideile ce au présidât la construcţiunea acestui templu, la vicisitudinele ce au trecut peste el – la felul de viaţă ce oamenii au

dus în diverse epoci, în sânul său, – am văzut că este una din chestiunile cele mai importante din Istoria omului.

În acest lung şir de veacuri, am putut distinge următoarele epoci caracteristice:

Statul antic absoarbe cu totul pe individ, – Statul feodal, la început, este absorbit de individ, – şi mai târziu, el însuşi, – este absorbit de Rege.

Iar Statul modern caută să concilieze principiul autorităţii cu acela al libertăţii.

Am examinat deja evoluţia Idei de Stat şi vieisitu dinele prin care ea a trecut de la origina ei până azi.

Azi, se poate zice că, aqţiunea Statului este omnipotentă şi omniscientă: niciun domeniu moral sau economic nu a scăpat dominaţiunei lui.

Este această ingerinţă – fără margini, un bine sau un rău?

Desigur că ea este un rău, pentru că primul ei efect este de a enerva, de a lâncezi energiile individuale, de a slăbi acţiunea şi eficacjitatea

Interesului individual.

— De a-l enerva şi atrofia: aceasta se vede, – azi, mai ales, – în această criză cumplită, tocmai din cauză că elasticitatea Interesului individual este stânjenită în expansiunea ei.

Desigur – nici absenţa ori cărei acţiuni şi ori cărui sprijin al Statului nu este propice, – dar nici ingerinţa lui fără margini nu este mai puţin vătămătoare.

Dar, cum prea bine zice Montesquieu, în materie de legiferare, nu se poate pune principii rigide şi asemănătoare pentru toate ţările, – fie care ţară trebuie să scruteze împrejurările sale – şi să-şi dea legile ce ele
i le dictează.

LEGILE ECONOMICE

Pentru a faeje faţă trebuinţelor de existenţă, omul nu are la îndemâna lui alt mijloc *decât munca.*

La orice categorie, din ori ce treaptă sau strat social, el ar fi, omul trebuie să-şi câştige

pâinea zilnică, cu sudoarea frunţii lui.

Nimeni nu se poate sustrage acestei legi: acei chiar, dari se par că trăiesc fără să muncească – trăiesc, cum s-a zis prea bine, din munca acumulată, mai dinainte, de ei sau de autorii lor.

(Cheyson, *Leçon d-ouverture à VE cole des Sciences Politiques de Paris,* pg. 6).

Natura, într-adevăr, pune la dispoziţiunea omului, materia brută şi forţele originale, de care ea dispune.

Omul însă, prin munca sa, le apropiază trebuinţe-

Câte fenomene economice nu se vor îndeplini, câte curente contrarii, nu vor turbura, însă, acţiunea lui, – până ce omul să ajungă la sfârşitul dorit!

Desfăşurarea acestor fenomene este ea absolut egală şi liberă

Am văzut că, după unii – după Physiocraţii, – şi după Şcoala economică clasică: Adam Smith, J.

B. Say, Ricardo, etc., – fenomenele economice, adică acelea privitoare la producţiunea, distribuţia, circulaţiunea şi consumaţiunea bunurilor, necesarii întreţinerei vieţii materiale a individului şi a popoarelor, sunt supuse unor *legi naturale, constante şi eterne;* ele scapă, dar, ori cărei acţiuni şi influenţe a omului.

Această concepţiune, însă, nu corespunde cu realitatea faptelor, cu modul de traiu al oamenilor în societate.

Căci mobilurile care determină acţiunile oamenilor sunt varii şi infinite: dacă interesul personal, spiritul de conservaţiune – este cel mai puternic, el nu exclude, însă, nici egoismul, adicia iubirea demăsurată de sine, nici amorul de aproapele, sentimentul de recunoştinţă, iubirea de drept şi de justiţie, amorul de patrie, etc.

Iar în al doilea rând, nici aceste mobiluri, nu sunt absolut libere în expansiunea lor: omul este influenţat nu numai de mediul social, de tradiţiunile primite, dar încă – precum am văzut,

de legile Statului.

Şi, în fine, situaţiunea geografică a unei ţări, – posiţiunea ei politică, structura şi bogăţia solului său, clima, caracterul poporului, chiar, – acest produs al naturii şi al istoriei lui, etc. – toate aceste împrejurări, fac ca, în ordinul economic, fenomenele să scape de sub imperiul legilor naturale, adică a unor atari legi în care acţiunea să fie absolut constantă şi efectul lor absolut mărginit.

Acea ce caracterisă şi defineşte legile naturale, este, cum prea bine zice Riimlin, lipsa ori cărei exclepţiuni.

Ori, în fenomenele economice – nici acţiunea omului nu este absolut constantă, pentru că mobilurile lui sunt varii şi dependente de circumstanţe, care scapă de sub imperiul voinţei lui absolute, – şi nici efectul lor absolut mărginit.

Neputând, însă, îl vorba de legi naturale, nu voim printr-aceasta să zicem că fenomenele economice scapă ori cărui principiu de

coordonaţiune.

Fiind dat că oamenii dintr-un acelaşi grad de civilizaţie simt mai aceleaşi trebuinţe, – că ei întrebuinţează mai aceleaşi mijloace pentru a le satisface, – că ei sunt supuşi mai aceloraşi prinejipii de drept şi de organizaţie socială, – etc., se poate, din observaţiunea desfăşurării fenomenelor economice, la care acţiunea lor dă loc, – deduce adevărate norme, adevărate *legi economice.*

Astfel în Ordinea Socială actuală – fondată pe proprietatea individuală – pe interesul individual – se pot distinge – următoarele legi economice, care vor dăinui, *atât cât va dăinui Ordinea Soâială actuală:*

Prima este *Diviziunea Ocupaţiunilor, Profesiunilor:* nimeni nu poate exercita toate profesiunile de al căror produs el ar avea nevoie ca să existe: să fie şi agricultor şi cizmar – şi croitor, şi brutar, etc., etc.

Fie care trebuie să exercite o singură

profesiune:

Graţie, însă, fenomenului – *Schimbului* – el-şi poate procura, – cu preţul obiectului produs de el, – toate lucrurile de care el va avea nevoie.

Iată dar două fenomene economice naturale, care es din însăşi *Ordinea Socială,* – guvernate de legi econo-

A treia lege –: este *legea monedei*, – instrumentului de schimb.

Pentru a realiza schimbul – desigur, – precum am văzut, – oamenii au recurs la diverse sisteme.

Mai întâi, ei au practicat, schimbul în natură, – după aceia ei au ales ca intermediar, – ca monedă, – animalele: boul, berbecul etc.

Şi, în fine, ei au ajuns la moneida metalică: – fier, bronz, aur şi în fine argint.

Iată trei fenomene naturale, care decurg din natura însăşi a Ordinii Sociale, fondată pe interesul individual, – pe proprietatea individuală.

Ele vor dăinui – zicem – atât cât va dăinui şi Ordinea Socială actuală.

Este evident că în Ordinea Socialisto-comunistă, în care nu există proprietate individuală, – nu există nici schimb, nici monedă: divisiunea muncii însă va exista, pentru că ea este la basa ori cărei ordine sociale – fie că ea repausă pe Interesul individual, fie că ea este fondată pe Interesul colectiv.

PRODUCŢIUNEA BOGĂŢIILOR

Natura şi munca sunt factorii elementari, – adică, s *ine quïbus non,* – în producţiunea bogăţiilor, căci fără de ei ori ce producţiune este imposibilă.

Omul, nu poate, nici crea, nici distruge un singur atom în lumea fisică; el nu poate decât imprima lucrurilor, pe care natura-i le oferă, calităţile utile trebuinţelor lui.

Influenţa naturii asupra felului de viaţă a unui popor este aşa de evidentă, în cât ea nu are nevoie de a fi demonstrată.

Într-adevăr, în ori ce producţiune materială, omul are uevoie de materie, fie pentru a o

transforma, fie pentru a-şi crea dintr-însa instrumentele de producţiune.

Ori este învederat că presenţa într-o ţară a unei materii prime, în mare cantitate, va dirige activitatea poporului către întrebuinţarea ei.

Iată de ce unele popoare s-au dedublat: trăind o parte sub sol şi alta pe sol, ca Anglia, Belgia, – parte din Germania etc., altele s-au dedat pescuitului, – altele creştere! vitelor, – altele agriculture! etc.

Tot astfel este învederat că presenţa forţelor naturale, ca cărbunele care dă naştere forţei motrice, îndrumează, în starea actuală a technicei industriale, un popor către industrie.

Iată de ce Anglia, America de Nord, Belgia, Germania etc. care dispun de imense mine de cărbuni, sunt cele mai înaintate ţări pe calea industriei.

Azi perfecţiunile aduse producţiei electricităţei au făcut ca ţări ca Elveţia, Suedia, Italia, – Norvegia, Finlanda, America şi în general

toate ţările care dispun de căderi de ană. să devină, ca prin minune, ţări indus-

ROMÂNIA ECONOMICĂ

Din acest punct de vedere – al Naturii – România apare ca o ţară extrem de priveligiată.

Mai întâi, ea are cursuri şi căderi de apă naturale care ar putea produce forţe motrice electrice în cantităţi infinite, transportabile la ori ce distanţe, – chiar la sute şi mii de kilometrii.

Dar România are abundente mine de cărbuni de piatră şi de lignit – neexploatate – sau neexploatate încă în cantităţi suficiente.

În fine, România are cel mai puternic agent de producţiune al forţei motrice: Păcura,: – Petroleul.

Din acest punct de vedere, trebuie să recunoaştem că noi am procedat în mod absolut neconsiderat – aşiu zice chiar cu uşurinţă, – faţă de viitorul ţării noastre.

Azi, Petroleul nu mai este numai un agent de producţiune de energie, – Petroleul este un agent

de apărare naţională: toate locomotivele, toate vapoarele pe mare, şi pe fluvii, toate automobilele – toate autocamioanele, toate armele motorisate, toate avioanele, etc., sunt activate de Petrol: Petroleul este sufletul lor.

Dar Petroleul într-o ţară poate schimba faţa acelei ţări – precum cărbunele a schimbat faţa Angliei, Germaniei, Belgiei, etc.: el poate face o ţară industrială – prosperă – şi bogată, între cele mai bogate.

Ce am făcut noi cu Petroleul nostru?

Mai întâi-l am dat în exploataţiune la streini.

Ce au făcut aceştia cu el?

Ei-l au exportat: din valoarea lui noi nu am reţinut decât fărâmiturile ce ei au bine voit să lase puţinilor ţărani ce ei au ocupat la sondele lor, – la uzinele lor, – în posturi subalterne, de lucrători manuali.

Miliardele de franci aur, de Livre sterline aur, ce acest Petrol exportat a produs, au rămas în streinătate, – economia noastră naţională nu s-a

ales cu nimic.

Şi această politică o practicăm şi azi – cu mai mare furie, – cu mai mare intensitate – căci suntem împinşi la aceasta, de setea, de goana noastră după devizele streine, – oricare ar fi consecinţele acestei goane, – chiar dacă ele duc la ruina economică şi morală a ţării.

Dar am făcut şi facem mai mult şi mai rău:

Pentru a menţine preţul Petroleului în lume, exploatatorii americani ne au propus reducerea producţiei de petrol brut: producătorii noştri, amăgiţi, de o cam dată, au acceptat, – repede, însă, s-au convins că ei erau victima unei adevărate amăgiri: preţul petroleului în România nu s-a ridicat.

Pentru ce? Pentru că cumpărătorii de Petrol în România erau tot Americanii, prin societăţile şi uneltele lor din România.

Atunci ei au denunţat acordul de reducere a producţiei.

Urmarea a fost că streinii, care aveau în

mâna lor cele mai mari şi mai producătoare schele de Petrol, au lăsat să se inunde cu apele subterane, straturile petrolifere în exploataţiunile lor – şi au ruinat localităţi întregi, care ascundeau bogăţii de nenumărate miliarde.

Încetul cu încetul, bogăţia petroliferă a României, va deveni un suvenir, – ea va dispare ca o nălucă, gonită de aceşti străini hrăpitori, – care au exploatat cea mai formidabilă bogăţie a ţării noastre ca nişte vandali.

— Ca nişte vampiri lacomi, care au supt şi care sug încă sângele şi viaţa din corpul Naţiunei române. Aceste afirmaţiuni şi constataţiuni făcute de mult de mine, – au fost confirmate de d-l Profesor Iscu, în conferinţa ţinută de d-sa la 21 Februarie 1937, la Academia de Co-

Secătuirea zăcămintelor de ţiţei Conferinţa d-lui Prof. Iscu

(După Universul)

„Alarma – spune conferenţiarul – asupra secătuirii zăcămintelor de ţiţei, trebuia dată la

votarea legii minelor din 1924.

Dacă s-ar fi luat atunci măsuri de proteguirea zăcămintelor, n-am fi ajuns să scoatem o cantitate de aproape *3 milioane de vagoane ţiţei,* care reprezintă jumătate din totalul rezervelor de ţiţei ale ţării, după calculele făcute înainte de război, – şi aceasta în mod inutil, peste necesităţile noastre.

Producţia României a ajuns în anul 1936 la 870.000 vagoane ţiţei, cifră care reprezintă 3,6% din producţia mondială de 24,5 milioane de vagoane.

În intererval de 21 de ani – de la 1915 la 1936 – producţia României a devenit de 5 ori mai mare, pe când producţia Statelor Unite şi a Indiilor Olandeze abia a devenit de 4 ori mai mare, a Rusiei abia numai de 3 ori mai mare, pe când Indiile Britanice şi Polonia, au stat aproape pe loc. România a făcut cele mai mari sforţări faţă de ţările care erau în plină dezvoltare ca şi ea. Rezultatul a fost că în anul 1936, în ultimele şase luni, producţia zilnică a scăzut cu 300. vagoane

din producţia zilnică maximă de 2.500 vagoane la care ajunsese, ceea ce înseamnă o scădere de 200.000 vag. anual, sau 25% din producţia anuală, fapt care ne-ar fi dus la înjumătăţirea producţiei actuale în interval de numai doi ani, dacă situaţia ar rămâne aceiaşi.

Suntem ameninţaţi de secătuire, iar aceasta se datoreşte faptului că perimetrele cunoscute, date în exploatare, s-au secătuit într-un timp scurt de 5 – 6 ani, înainte de a se fi aşteptat transformarea în terenuri cunoscute ale perimetrelor de exploatare.

Această exploatare accelerată şi neobicnuită a zăcămintelor României, nu era necesară. Petrolul este o energie, care nu se mai reface. Avem nevoie de el pentru interesele naţionale, superioare, care trec peste interesele financiare. Să privim la alte state. Statele Unite şi Rusia consumă în interior din producţia lor aproximativ 80% şi exportă numai 20%; pe când în România se întâmplă tocmai invers; căci 20% numai se

consumă în interior, iar 80% exportăm din producţia anuală. Şi mai clar: la exportul mondial de 5.700.000 vagoane. Statele unite participă cu 982.800 vag. sau cu 17 %. România exportă 661.149 vagoane, adică 2Z3 din exportul Statelor Unite, la o producţie de 16 ori mai mică; şi exportă de două ori mai mult decât Rusia, la o producţie de 3 ori mai mică decât a Rusiei».

POLITICA NOASTRĂ ÎN PETROL

Care trebuie să fie politica noastră în materie de Petrol

Petroleul trebuie să devină motorul general de viaţă al întregului nostru popor:

Nu trebuie să fie o casă în România – până în cea mai deportată văgăună – ca în Elveţia, ca în Italia, ca în Suedia, ca în Germania etc., – care să nu aibă lumină şi energie electrică:

Lumina pentru a prelungi ziua Românului de lucru – mai ales iarna când se înnoptează la ora 5 – 6 şi când soarele răsare la orele 8, şi energia pentru a putea instala un mic motor electric, care

să activeze: un război de ţesut, o maşină de cusut, o maşină de tâmplărie, etc., etc., – pentru a da putinţa celui mai umil om să-şi câştige pâinea zilnică, fie adăugând la munca câmpului un supliment de muncă industrială casnică, fie pentru a se specializa cu totul acestei industrii: aceea ce noi propunem aci se practică curent în toate ţările civilizate amintite.

Dar cine poate produce acest preţios curent electric.

— Destinat a fi pus pe preţul cel mai de jos, pe preţul de cost chiar – celui din urmă locuitor al acestei ţări?

Numai Statul Român: el singur poate instala conducte de petrol, de mazut, de motorină, de benzină, de ulei – în toate punctele ţării, în lungul tuturor căilor pale ferate, – el singur poate instala uzine producătoare de energia electrică în marele centruri, – la marele staţiuni de cale ferată, de unde să se poată distribui lumina şi energia electrică, până la cel mai îndepărtat

Dar tot Statul Român singur poate construi conducte de la diversele schele de petrol până la diversele rafinării existente, – eliberând pe micii producători de jefuirea la care ei sunt azi expuşi, fiind obligaţi a vinde marelor Societăţi, care au monopolul acestor conducte, petroleul lor pe preţuri derisorii, pe preţuri forţate.

Azi, distribuţia peroleului lampant, benzina, motorina şi în general a Petroleului şi derivatelor lui, sunt monopolizate de patru sau cinci mari societăţi, constituite în Trust.

Răposatul Emil Costinescu, fiind Ministru de Finanţe, a fost sesizat de plângerile, ce-iau parvenit, din toată ţara, de specula neomenească pe care societăţile petrolifere o făceau în contra locuitorilor ei: ajunsese litrul de petrol lampant – în unele sate de la munte

— La peste 10 – lei aur!

Atunci el a făcut o lege, prin care a fixat un maximum de 2,50 lei aur kgr de pertoleu lampant – dacă nu mă înşel, – preţ cu care fabricantul era

obligat să vândă de la fabrica lui acest petrol.

Ce au făcut societăţile petrolifere1?

Au înfiinţat o societate *„Distribuţia”* cu un capital derisoriu, – căreia ele iau vândut produsele lor, – bine înţeles pe preţul stabilit de lege: 2,50 lei aur kgr, – adică la 100 lei hârtia de azi!

Dar această societate a revândut acest produs consumatorilor pe preţul de mai înainte – căci ea nu era legată de a vinde pe preţul stabilit de lege pentru producători.

Am semnalat, atunci, printr-o serie de articole, publicate în ziarul meu *Cronica,* această mare întorsătură a legii, – dar nimeni nu s-a mai ocupat de această chestiune.

Sunt peste 30 de ani, de când *„Distribuţia»,* vinde produsele petrolifere în toată ţara pe preţurile ce ea voieşte: de fapt ea are un monopol în toată ţara.

Faţă de această situaţiune de fapt, – singura politică înţeleaptă pe care Statul român o mai poate face azi: pentru a menaja bogăţiile

petrolifere naţionale, – şi pentru a pune la îndemână tuturor locuitorilor acestei ţări lumina şi energia electrică cea mai eftină, este de a face monopolul acestei industrii: precum am cerut încă din 1919, în cartea mea *La Roumanie dans la Guerre et dans la Paix,* T. II pg. 2422 şi urm.

Deocamdată el poate face monopolul *Distribuţiei,* – ceace este uşor, căci el nu are decât să se substituie actualei societăţi – *Distribuţia* – şi aceasta el o poate face fără nicio despăgubire, alta decât a instalaţiunilor ei, – căci această Societate şi-a arogat un drept de monopol – contra legii: exploatându-l în contra interesului general.

El va cumpăra direct, pe preţuri juste şi remuneratorii, atât petroleul brut – ţiţeiul – de la producătorii direcţi, cât şi petroleul sau derivatele lui de la marele societăţi de destilaţiune.

El va înfiinţa conducte publice de la schelele de petrol la marele rafinerii, şi

El va înfiinţa, el însuşi, rafinerii pentru a distila în ele, redevenţele sale – pe care azi el le

vinde în ţară sau în străinătate în stare de brut – ceace este un păcat faţă cu economia noastră naţională – şi ţiţeiul ce el va cumpăra de la producătorii direcţi.

El va pune mâna pe comerciul de petrol în afară.

Nu trebuie să iasă din România o picătură de păcură, decât după ce toate casele Românilor vor fi luminate electric şi vor fi prevăzute cu motoare electrice.

De unde bani se vor întreba unii pentru a face faţă la atâtea şi atât de vaste instalaţiuni?

Industria metalurgică americană – engleză – germană, etc., este gata să fabrice şi să furnizeze toate aceste instalaţiuni, plătindu-le în timp, – căci ele toate suferă de o criză intensă.

Guvernul englez plăteşte, el, maşinile pe care un particular sau o societate le comandă uzinelor sale metalurgice – urmând a încasa – el – treptat şi în timp – valoarea lor de la cumpărători – numai să procure de lucru industriei sale suferinde.

Tot astfel face şi Germania – şi *à fortiori* America.

Prin urmare, – noi putem avea toate aceste instalaţiuni – acum – şi a le plăti în timp.

Nu trebuie, într-adevăr, să pierdem din vedere că această vastă operă de investiţiuni va fi imens productivă: toţi acei care vor utiliza curentul electric: lumina şi energia, vor plăti costul lui, precum ei plătesc de ex. azi în Bucureşti Uzinelor Comunale de Gaz şi Electricitate, – cu această deosebire că preţul va fi socotit pe preţul de cost, iar nu ca un mijloc de a crea venituri Statului, adăugând la acest cost – un impozit – cum este caşul în Bucureşti şi în alte oraşe, – care trag venituri imense din speculaţiunea acestei industrii.

Scopul acestei vaste operaţiuni nu este un scop fiscal: ci un scop înalt economic, naţional şi moral.

Trebuie să utilizăm – pentru a prelungi ziua de lucru a Românului – şi pentru a multiplică

energia lui prin energia electrică – petroleul pe care Dumnezeu l-a pus în pământul nostru, şi trebuie să-l utilizăm pentru a ridica nivelul economic şi moral al poporului nostru, – a-l ridica din starea de sărăcie şi de primitivitate în care el se află, – făcând dintr-ansul un popor agricol – industrial.

Când această operă va fi înfiinţată, atunci nu vom mai exporta de loc Petrol sau derivatele lui, – le vom reţine pe toate pentru trebuinţele noastre interne.

Semnul cel mai evident al stării de sărăcie şi primitivitate al unui popor-l dă faptul că el exportă bogăţiile lui în stare brută, – nu în stare de produse finite.

Noi exportăm grâul nostru în Anglia, în Italia etc., pentru a-l readuce de acolo sub forma de pesmeţi sau de macaroane.

Noi exportăm orzul şi porumbul nostru în Germania de ex. pentru a îngrăşa porcii Germanilor, – când ar trebui să le exportăm – nu

porcii noştri vii – ci produsele industriale obţinute cu carnea lor, – îngrăşaţi cu acest orz şi acest porumb.

Noi exportăm pielea animalelor noastre brute, – pentru a o readuce sub forme de ghete finite.

Noi exportăm lâna noastră pentru a o readuce sub forma de stofe, – ba chiar de haine gata.

Şi aşa mai departe.

Această stare de lucruri nu mai poate dăinui, fără a pune în primejdie viitorul însăşi al ţării noastre.

Petroleul este primul şi cel mai energic, mijloc pentru a ridica pe poporul român, – din starea de popor *„esenţialmente”* agricol, la gradul de popor industrial.

— Mai întâi de popor industrial casnic, – şi după acea de popor de mijlocie şi de mare industrie: Industrializarea lui este singura supapă de siguranţă la noua criză agrară, care se anunţă

cu paşi repezi: – din cauza fărâmiţărei loturilor ţărăneşti, devenite insuficiente pentru a hrăni pe proprietarul lor.

ROMÂNIA AGRICOLĂ

Tot Natura a înzestrat România cu un teren de o fertilitate prodigioasă şi cu un climat adaptat la toate cerinţele vieţii lui.

Brăzdat de râuri mari şi mici, – el ar putea transforma acest binecuvântat pământ într-o grădină, frumoasă şi prosperă: el ar putea scoate din acest pământ

— Nu numai un bun traiu – dar colosale bogăţii.

Nu avem decât să ne uităm la Olanda, care a cucerit pământul ei în luptă cu Oceanul – furându-l de sub Ocean, – la Belgia, la Franţa şi la câte şi câte alte ţări.

— În care un om trăieşte adesea din rodul a câtorva sute de metri pătraţi de teren cultivat – ca în Olanda, ca în Franţa (Argenteuille, de ex.) şi la câte şi la câte alte ţări, care ne stau toate înainte.

Noi, azi, suntem, din punct de vedere al agriculture! noastre, – în România Mare, chiar în regres – faţă de alte ţări, – ba şi chiar faţă de România dinainte de Război.

Războiul a modificat complecă practica agriculture i.

— Ea este azi o adevărată industrie motorizată: noi am rămas însă la plugul universal, tras de doi boi sau de doi (ai slăbănogi.

Împroprietărirea ţăranului, făcută prin Decretul Lege din 15 – 28 Decembrie 1918, a distrus marea proprietate şi cu ea marea cultură, care punea agricultura noastră pe picior de concurenţă egală cu marile culturi din streinătate, mai ales din America: calitatea produselor noastre le asigura, în tot-de-una, pe piaţa mondială, primul loc!

Prin împroprietărire, marele domenii „au fost îmbucătăţite, – marea cultură a dispărut, cu toate marele ei mijloace, – şi mai ales cu calitatea produselor ei, – şi deci cu toate debuşeurile ei.

Iată rezultatul diverselor legi de împroprietărire în toată ţara: 6.002.037 hectare au fost expropriate. 1.309.067 ţărani au fost împroprietăriţi pe 3.203.781 hectare; – 1.239.213 hectare au fost destinate păşunelor comunale, – 58.027 hectare sunt izbite de emphiteosă, – 343.451 hectare rezerve de interes general şi local, – 468,485 hectare păduri, – 77.917 hectare pentru vetrele satelor, – 20.098 hedtare împroprietăriri speciale, – 431.448 hectare rezervele Statului, – 153.617 hectare disponibile.

Ţăranul – împroprietărit pe 3 – 5 hectare – se mulţumeşte a cultiva pe el puţin porumb, şi furagiu pentru vitele lui, – dar tot cu mijloacele lui primitive: o sămânţă de proastă calitate, un pământ nelucrat şi plin de bălării, – o arătură care nu este decât o zgâritură de unghie asupra coajei pământului.

De unde recolte slabe – produse proaste – avuţia naţională în descreştere.

Acesta este rezultatul unei Reforme

imperative – da –, căci nimeni – nici Dumnezeu – nu o mai putea amâna, – dar pripite, şi nechibzuite – neînconjurată cu toate precauţiunile, care ar fi trebuit să presideze la înfăptuirea ei.

Transformând ţara noastră dintr-o ţară de mare proprietate şi de mari proprietari – latifundiari – într-o ţară de mică proprietate şi de mici proprietari, – dintr-o ţară de mare cultură, – într-o ţară de mică cultură.

— Trebuia să facem astfel în cât această mică cultură – în loc să rămână tot extensivă – ca în cadrul marei proprietăţi – să devină o cultură intensivă, – o cultură care să asigure solului nostru, nu numai acelaşi randament, ca sub regimul culturei extensive, – dar din contra un produs superior, şi calitativ şi cantitativ.

Aceasta era misiunea Statului împroprietăritor: căci el da, în fapt, ţăranilor acest pământ, – el-la expropriat, el-l a plătit marilor proprietari: el putea, aşadar, impune noului proprietar – ţăran – ori ce condiţiuni de

exploataţiune şi a le sancţiona cu cele mai aspre pedepse, până la exproprierea lui din terenul în care el fusese împroprietărit.

În loc de acest regim de tutelă, de direcţiune – şi de supraveghere severă, – noi am abandonat, – fără niciun control, – ţăranului nostru bucata lui de pământ, – pentru a o cultiva, aşa cum el va voi, – aşa cum el va putea, cu mijloacele lui, – căci Statul nu i-a dat niciun ajutor, şi nici măcar un consiliu, – necum o injoncţiune.

— Ceace desigur constituie cea mai gravă lipsă de la datoria sa.

Rezultatul-l vedem: ţăranul nu cultivă pe pământul lui decât porumb – şi puţin furagiu, – el nu cultivă grâu, – el nu cultivă rapiţă, el nu cultivă în sau cânepă, el nu cultivă măcar fasole, – sau alte feluri de legume, el nu cultivă nicio plantă industrială, care ar cere mai multă pricepere şi mai multă diligenţă.

Cât vezi cu ochii nu zăreşti decât lanuri de porumb.

— De porumb şi numai porumb, – rar pe ici pe colo se mai vede un mic petic de iarbă verde, de grâu, de orz, sau de ovăz.

Aceasta este cauza sărăciei ţării; căci, din nenorocire, – stăm încă în stadiul unei ţări „esenţialmente”” agricole, în care producţiunea pământului este principalul nostru izvor de viaţă.

Dacă, însă, acest pământ produce produse da proastă calitate şi în minimă cantitate este evident că ţara întreagă este sărăcită.

Şi din contră, dacă el ar produce mult şi produse de mare valoare – ţara întreagă ar fi bogată, –. Statul ar fi bogat, – sărăcia nu ar mai sufla în toate vetrele.

Da, – recunoaştem că sub regimul marei proprietăţi, ţara noastră – România Mică – producfea mai mult – şi produse de o calitate superioară: intra în ţară mai mult aur decât intră azi – hârtie: *intram, râuri de aur*

— Cum zicea preotul Neagu la Comisia mixtă din 1848.

Dar acest aur, aceste răuri de aur, erau confiscate, reţinute în cursul lor – în pungile marilor proprietari.

— Ele nu ajungeau până la ţăranii care le produseseră, cu sudoarea frunţii lor.

Ele mergeau să îngraşe Casinourile de la Nissa şi Monte-Carlo, niciun ban nu se restrângea asupra satelor, – care cu sudoarea şi cu sângele lor, – umplusera aceste pungi fără fund.

Da, venitul naţional – provenind din (fultura pământului naţional – era imens, – preţul, cu care cerealele româneşti se vindeau pe pieţele străine, era ultra remuneratoriu, cel puţin 2.000 lei aur – adică circa 100.000 lei hârtie pentru un vagon de grâu, – dar ce folos dacă distribuţia lui, între acei ce-l au produs, era nedreaptă, era obstruată prin acapararea lui de marii proprietari şi de arendaşii lor?

Aceasta este situaţia de fapt azi.

Ce trebuie să facem? să facem azi acea ce nu am fă (fut ieri.

Cuvântul de *„economie dirigeată”* nicăieri nu-şi-ar găsi mai bine aplicaţia lui decât în dirigearea economiei ţăranilor:

Trebuie întocmite legi şi regulamente, care să fixeze normele de cultură a terenurilor ţărăneşti – şi trebuie numiţi inspectori agronomi – care să controleze şi să supravegheze aplicaţia acestor legi şi regulamente.

Trebuie să refacem – prin cooperative – marea cultură – cu toate avantagiile ei, – commasând parcelele îmbucătăţite, şi introducând maşini – motoare.

Trebuie să introducem cultura plantelor scumpe, – dar care cere mai multă muncă şi mai multă diligenţă, pentru a face mai rentabil produsul pământului, şi

Trebuie, în fine, să creăm toate industriile agricole şi viticole în legătură cu înnobilarea şi valorificarea produselor noastre.

Nu numai că nu trebuie să importăm niciun articol – care are la baza lui un produs agricol, –

dar, din contra, noi să fabricăm – finite – aceste produse – şi să le exportăm în străinătate, căci noi putem concura cu succes cu lumea întreagă, graţie fertilităţei pământului nostru, graţie combustibilului – petrol – eftin, – şi graţie eftinităţei mâinei noastre de lucru.

Acesta este Rolul Statului român azi: el trebuie să se înalţe până la el, dacă voim ca ţara noastră să prospere şi ca poporul nostru să fie bogat şi fericit. Aceste pagini erau deja scrise când onor. d-l Yasile Sassu, ministrul Agriculture! şi Domeniilor a depus pe biroul Senatului un proiect de lege, care acopere unele din lacunele acţiunei Statului faţă de agricultura naţională. El este o justificare a criticei ce noi facem aici actualei stări de lucruri.

ORGANIZAREA ŞI ÎNCURAJAREA AGRICULTURII

LEGEA DIN 22 MARTIE 1937

Cutez a zice că eu am fost – cel dintâi – care am avut curagiul încă din 1902 – în articolele mele

– *Talpa Ţării* – din *Cronica,* – în Discursurile mele electorale din Prahova şi Tulcea – şi în Prelegerile mele de la Facultatea de Drept din Bucureşti, – a arăta Opinii publice ca singura soluţie a secularei Chestiunei Ţărăneşti nu era decât Exproprierea marilor proprietari – din latifundiile lor – şi împroprietărirea muncitorilor de pământ în aceste latifundii: *„Pământul să fie al acelui ce-l munceşte»,* am zis eu.

A trecut timp îndelungat până ce această Idee salutară să intre în mintea şi în conştiinţa conducătorilor acestui popor: ei nu s-au deşteptat şi nu au văzut prăpastia decât atunci când flăcările Revoluţiei au cuprins ţara întreagă în brâul lor de foc.

Cel mai clar văzător a fost Ion I. C. Brătianu, care a pus pe faţă încă din 1913 Chestiunea Expropriere! latifundiarilor şi împroprietărire! Ţăranilor.

Ales deputat în Adunarea legislativă din Februarie 1914, – care a declarat Revizuirea

Constituţiunei, – şi reales deputat în Constituanta din 1914, – eu am depus pe Biroul Adunării Deputaţilor – primul Proiect de Reformă agrară, complet; el nu a fost votat din cauza opoziţiunei lui Take Ionescu şi a celor 9 senatori ai lui, cu retragerea cărora el amininţa pe I. I. C. Brătianu de a distruge *Quorum* cerut de Constituţiune pentru deliberările Senatului, – şi a împiedica votul ori cărei Reforme.

Prin Proiectul meu de Reformă agrară, eu preve-

a) ca Exproprierea să se facă prin etape, – nu de o dată: să se exproprieze, mai întâi, din fie care moşie până la 500 hectare, – şi după ce aceste porţiuni vor fi fost ocupate prin împroprietărire de ţărani pe loturi de 5 hectare, să se descindă până la 250 hectare, – care vor rămânea intangibile.

Pentru ce? Pentru că nu voiam să ruinez de o dată întreaga Economie Naţională, – să reduc producţia, – şi să sărăcesc şi ţara şi pe Stat: ceea ce s-a întâmplat, precum oricine o vede.

Voiam să conserv la baza economiei naţionale un mănuchiu de proprietari, posedând, însă, o întindere suficientă de pământ pentru a putea face culturi selecţionate – şi a servi de sprijin şi de imbold ţăranilor, – ce noi acum chemăm la o nouă viaţă, – viaţă pentru care trebuia o lungă şi grea educaţiune spre a o putea trăi, conform timpului lor.

Nu am fost ascultat, – Decretul-Lege din 15/28 Decembrie 1918, fărâmiţeşte proprietatea, descinzând până la 100 hectare, – ceea ce desigur este prea puţin pentru a face pe ele culturi raţionale.

b) Ca toate loturile ţărăneşti, – dintre care unele compuse numai din câteva prăjini, – să fie, dintr-un început şi în mod obligator, comasate în loturi de 5 hectare: ţăranul urmând a fi împroprietărit numai pe început şi în mod obligator, comasate în loturi de 5 hectare, – ce noua lege i asigura.

Această comasare nu s-a făcut atunci, – împroprietărirea nu a fost nici uniformă, – nici

egală pentru toţi ţăranii, – nici dreaptă pentru cei mai mulţi dintre ei.

Vom vedea că legea d-lui Vasile Sassu, ce vom examina aici – caută să îndrepte această lacună – această neprevedere a necomasărei loturilor ţărăneşti de la începutul împroprietărire!: legea d-lui Vasile Sassu este însă imperfectă, – ea lasă la facultatea ţăranilor comasarea loturilor lor: singura atracţiune ce ea le acordă es e o reducere de 10 la sută din impozitul agricol.

Această comasare trebuie declarată obligatorie, – în interesul general al economiei naţionale.

Să aplicăm şi în contra ţăranilor, aceleaşi principii pe care le-am aplicat în contra marilor proprietari pentru a i expropria: *utilitatea socială,* – Constituţia zice chiar *utilitatea naţională.*

În interesul societăţii, pentru sporirea producţiei naţionale, ţăranul trebuie să sufere comasarea loturilor, – comasare care va da pentru ei cele mai mari roade, – şi indirect pentru

naţiune.

Deci, legea d-lui Vasile Sassu trebuie revizuită: ea trebuie să facă comasarea obligatorie.

C) Viţiul capital al Reformei agrare a lui Kogălniceanu din 1864 a fost de a fi lăsat ca loturile atribuite – atunci – ţăranilor români: 4,7,11, pogoane să fie divizate între coeherezii lor – în infinit – până la pulverizare.

Din această cauză s-a ajuns la sistemul Tocmelilor agricole, care au fost cea mai mare calamitate pentru ţara noastră, – izvor nesecat de certuri, de nemulţumiri, de vexaţiuni – de revolte – şi de revoluţii.

Decretul-Lege din 1918 a menţinut principiul di viz ibilităţei loturilor, – prin partajul egal între coeherezi, – şi deci a pregătit repetarea aceleaşi pulverizări a lor în viitor.

Legea d-lui Sassu doreşte să menţină indivizibil cel puţin căminul familial cu un hectar de pământ: aceasta este insuficient pentru a hrăni

pe omul lui: – vom recădea din nou în viţiile legii din.1864.

Eu propusesem în proiectul meu, din 1917, ca întregul lot atribuit unui ţăran să fie indivizibil – şi transmisibil unui singur moştenitor, la alegerea itatălui, şi în lipsă de această alegere – celui din urmă născut, pentru că, ziceam eu, tatăl a avut timp – în viaţă fiind – de a căpătui pe fii lui cei mai mari, – cel din urmă născut s-a bucurat mai scurt timp de protecţia tatălui său – şi principiul egalităţii între ei justifica ca el să fie urmaşul tatălui lui.

O dată comasarea loturilor operată, – aceste loturi trebuie să fie declarate indivizibile, – căci numai astfel vom putea avea la baza Naţiunei – la *Talpa Ţării* – o diasă solidă de cultivatori – chiaburi, – care ar putea urmări progresele ştiinţei, – realiza ameliorаţiunile ce technica modernă impune agriculture! – care azi

— Ori se adaptă noilor metode – ori va pieri de inaniţiune, – concurenţa mondială este atât de

aprigă – încât ea nu tolerează mediocrităţile: *to be – or not to be*: – Ori agricultura naţională împrumută metodele şi mijloacele indicate de ştiinţa şi technica modernă – spre a putea răzbi pe piaţa mondială, – ori nu va mai fi de loc: ea se va cristaliza în vechiile ei rutine – şi va pieri, – ucigând cu dânsa şi pe omul ei.

Legea d-lui Vasile Sassu este, însă, un mare pas înainte, – el va trebui să fie urmărit, – şi pe măsura posibilităţilor, întărit şi dublat.

Azi cultura pământului cu toate anexele ei – nu numai la noi – ţara *eminamente* (!!) agricolă – dar în lumea întreagă este ţâţa care hrăneşte întreaga Naţiune: nu numai că ea singură procură populaţiei mijlocul ei de hrană, dar prin exportul produselor ei, – ea înlesneşte aducerea din afară a obiectelor ce noi înşine nu putem produce id eloc sau nu în cantităţi suficiente.

Agricultura produce încă materia primă pentru multe – foarte multe – industrii, – ea este cu adevărat izvorul la care întreaga naţiune se

adapă: iată pentru ce în toate ţările toţi ochii se îndreaptă către agricultură.

Autarhia visată de unii, începe mai întâi prin a pune agricultura naţională în măsură de a satisface toate trebuinţele de hrană, de îmbrăcăminte, de încălţăminte etc., – de viaţă a poporului său – de a-l sustrage influenţei streine.

Numai acele ţări scapă acestui imperativ în dare clima şi solul nu sunt apte unei producţiuni agricole, – sau numai acele ţări care, ca în Anglia, preferă să cumpere cu produsele ei industriale scumpe – produsele agricole ale altor ţări – eftine – în orice caz mai eftine decât ele ar fi dacă ar fi produse în Anglia.

Încercarea d-lui ministru Vasile Sassu – de a ridica agridultura naţională este, aşadar, din toate punctele de vedere bine venită: ea este prima încercare serioasă şi de ensemblu pentru a remedia viţiile stării actuale – şi a umplea lacunele uitate de predecesorii noştri.

Dar nu este destul a ne gândi la metodele de

îmbunătăţire a Agriculturei, – a producţiei agricole, – căci Agricultura este inseparabilă de agricultor, – de omul care cultivă pământul.

De soarta acestuia depinde, într-adevăr, prosperitatea Agriculturei.

Ori, trebuie să recunosc, de la început, că legea d-lui Vasile Sassu nu conţine nicio dispoziţiune cu privire la ridicarea agricultorului însuşi.

Nu trebuie, într-adevăr, să uităm că azi proprietatea agricolă este pentru 90 la sută în mâinile ţăranilor – că ei cultivă acest pământ, că roadele acestuia le aparţin lor – şi numai lor: ei nu mai sunt obligaţi – ca ieri – să le importă cu proprietarii, pe moşiile cărora ei erau învoiţi, în condiţiuni leonine.

Ori ce am făcut noi ieri – ori ce face legea ’d-lui Vasile Sassu azi pentru a ameliora condiţia morală – socială – şi chiar economică a ţăranului român?

Nimic, – el trăieşte azi, – după marea

Reformă din 1918, – în acelaşi chip – ca şi înaintea ei: în sărăcie, – în mizerie.

Ţăranul român trăieşte, într-adevăr, sub cel mai elementar standard de viaţă:

Casa lui nu este igienică, – cu toate că-l am făcut proprietar pe un petec de pământ, el continuă să locuiască o casă infectă, – ale cărei ferestre nu se deschid nicio dată.

Hrana lui este insuficientă, – el nu ştie, – femeia lui – nu ştie să pregătească o mâncare ori cât de simplă: fie chiar o ciorbă de pui – sau de carne cu zarzavat, – necum alte mâncări mai complicate.

Îmbrăcămintea lui asemeni este şi ea nehigienică – el nu schimbă cămaşa lui, adesea, decât atunci când ea cade de pe el în sdrenţe.

Copii lui umblă desculţi, neîmbrăcaţi – şi flămânzi – ei se ofilesc înainte de vreme, – şi epidemiile-i seceră fără milă, – căci ei nu au nicio îngrijire.

Parcurgeţi satele noastre, – chiar azi după

marea Reformă agrară din 1918, – şi veţi găsi pe ţăran, trăind aceeaşi viaţă de privaţiuni ca şi înainte de această Reformă.

El nu mănâncă nicio dată otfl de la găinile lui, – el nu mănâncă un pui de găină, – el nu mănâncă pâine decât la zile mari, – el preferă să vândă oule, găinile lui – grâul lui – şi să primească în schimb câţiva lei, – cu care adesea nu ajunge până la el acasă, – căci în drum-l pândesc toate lipitorile satelor.

Ridicaţi nivelul moral al clasei ţărăneşti – sporiţi trebuinţele morale şi fisice ale ţăranului român – faceţi-l să simtă lipsa în care el trăieşte, – ridicaţi într-un cuvânt standardul lui de viaţă moral şi fisic, siliţi-l să muncească înzecit decât azi – şi în mod folositor, – creaţi în casa lui o industrie casnică, care să i ocupe timpul ce agricultura i lasă liber, – şi atunci numai clasa ţărănească va fi acea ce ea trebuie să fie – *Talpa,* cea mai solidă a casei noastre, – *Talpa Ţării noastre.*

Aceasta trebuie să fie Idealul nostru, aceasta

trebuie să fie râvna noastră de toate zilele – şi de toate minutele –: să facem pe ţăran un om integral – un om al Timpului lui, – un om egal cu toţi oamenii, din toate ţările civili-

Ridicându-l pe el din nesimţirea – din inconştienţa mizeriei în care el trăieşte azi – ridicăm ţara însăşi, – căci ţăranii români formează 90 la sută din populaţia acestei ţări.

Şcoala, Biserica ar trebui să fie auxiliarele cele mai active ale omului de Stat în realizarea acestui ţel –; ele desigur fac ce pot, – dar ele nu fac destul –: trebuie ca un suflu generos şi general să purifice toată atmosfera – în care noi de secole – trăim – pentru a face să pătrundă până şi în unghiurile cele mai depărtate şi cele mai obscure ale ţării noastre – lumina şi civilizaţia: trebuinţa pentru fie care ţăran de a se simţi om – şi nevoia de a fi cu adevărat om.

Când vom realiza acest mare şi nobil Ideal, – atunci numai ne vom fi făcut datoria noastră către ţară – şi către aceşti fii, cei mai numeroşi şi cei

mai săraci ai ţării noastre.

Către el să îndreptăm noi toate gândurile noastre, toate năzuinţele noastre, – lui să jertfim noi toate sforţările noastre.

Cum vom putea noi, atinge acest mare Ideal naţional? Numai prin educaţiune.

Trebuie să arătăm ţăranului român ce i lipseşte – să-l facem să se ruşineze de el însuşi, – de felul lui de viaţă, – să creăm în el trebuinţa morală de o stare mai

Şi tot o dată să i dăm mijloacele şi instrumentele: capitalul şi vitele de care el are nevoie pentru a pune în valoare lotul lui de pământ, – care ori cât de mic ar fi prin cultura lui intensivă, – 1 va putea hrăni în chip direct – cum vedem că se face în străinătate.

Parcurgeţi Olanda, parcurgeţi Belgia, Italia, Franţa, Germania – şi veţi rămânea încremeniţi să vedeţi ce rezultate obţine munca unui om instruit, în cultura pământului lui.

România are cel mai bun şi cel mai fertil

pământ, – România are cel mai bun climat, – şi România are cele mai frumoase şi cele mai numeroase cursuri de apă, – România ar putea fi o grădină – un Rai – dacă omul ar şti să o cultive, să o îngrijească.

Lecţiunea ce Dumnezeu ne-a dat anul acesta – de secetă, – şi de prea multe ploi tardive, – să ne fie de folos: nu cultivăm decât porumb – adică cereala cea mai eftină – şi al cărui succes depinde numai de Dumnezeu.

Dacă el nu ne dă ploaie – porumbul nu se face – ţara este în sărăcie – ţăranul însuşi moare de foame.

Trebuie să ne ridicăm din această stare de incultură, să facem şi noi acea ce fac atâtea alte ţări – pe care natura nu le-a favorizat ca pe noi.

Şi dacă persuasiunea nu este suficientă pentru a ne scoate din această letargie – din năravurile noastre învechite – legea să ne-o impună.

Omul – cu pământul – ce legea i-a dat sunt

factori sociali şi naţionali, – ei nu pot merge după capul lor: ei trebuie să aducă societăţii umane – şi Naţiunei din care ei fac parte, maximum de folos ce ei pot, prin munca şi concursul naturii, să le dea.

Dacă ei nu o fac de bunăvoie – legea trebué să i constrângă.

Numai de la îndeplinirea acestei datori sociale şi naţionale începe titlul lui de om, de membru al societăţii umane, – şi al Naţiunei.

Legea d-lui Sassu trebuie dar completată prin dispoziţiunile ce vor asigura educaţia morală, socială, economică şi naţională a ţăranului român.

Pe când cartea de faţă era în curs de tipărire, Parlamentul vota, am zis, legea din 22 Martie 1937, pe care d-l ministru Yasile Sassu i-o propusese.

Această lege este un adevărat cod al Agriculture! naţionale.

În Titlul I, ea se ocupă de *„Transmiterea şi ipotecarea proprietăţii rurale provenite de la Stat*

şi prin Stat».

Această transmitere şi ipotecare nu se pot face decât cu autorizaţia Ministerului Agriculture! şi numai la Ţărani români cultivatori de pământ sau având anumite titluri academice şi cu condiţiune ca dobânditorul să nu stăpânească deja mai mult de 50 hectare.

Legea organizează şi un fel de cadastru pentru mutaţiunea acestor proprietăţi – acolo unde nu sunt deja *„cărţi funduare».*

O măsură – foarte utilă – de şi foarte tardivă – este acea care interzice fărâmiţirea proprietăţii rurale prin moşteniri sau alt-fel sub două hectare, – care vor forma un lot indivizibil.

O altă măsură de mare utilitate economică este comasarea forţată a loturilor sub zece hectare *„proprietate necomasată».*

Când *66* la sută din numerariul proprietarilor cu mai puţin de 10 hectare necomasate, stăpânind 51 la sută din întinderea totală a acestei categorii de proprietăţi, hotărăsc comasarea loturilor –

această comasare este obligatorie pentru toţi vecinii proprietari.

Atribuţiunea loturilor astfel enumerate se face de Judele de Ocol cu aprobarea Ministerului Agriculture!

În fine această lege creează şi ea un fond familial – insezifiabil:

„Gospodăria agricolă (art. 11) adică locul pe care se află casa de locuit, magazin, grajdul şi toate dependinţele gospodăreşti, împreună cu curtea şi cu grădina înconjurătoare, până la suprafaţa maximum *de un hectar;* – nu se poate ipoteca, nici urmări decât pentru dările către Stat, Judeţ şi Comună şi numai dacă urmăţorul nu are altă avere mobilă sau imobilă urmă-

În fine această lege creează şi ea un fond familial – de şi noi cerusem aceste măsuri – încă din 1917 – în Discursul nostru de la Iaşi asupra Reformei agrare de *„îndrumarea şi raţionalizarea producţiei ac/ricole*».

Statul-şi asuma obligaţiunea de a dresa un

plan general o *„artă fitotechnică a Ţării”* care să serve de baza agriculturei, – adică culturei acelor plante care convin cel mai bine fie cărei regiuni a ţării noastre.

În Capitolul al II-lea legea se ocupă de organizarea şi stârpirea bolilor ce le pot afecta – însărcinând pe şeful circomscripţiunei agricole cu controlul şi executarea acestor măsuri, – care luate – în ensemblu – pot fi folositoare, – răzleţe – însă – sunt inutile, căci aceste boli se propagă cu uşurinţă de la un Ian la altul.

În Capitolul al III-lea legea creează centre agricole în scop de a răspândi cunoştinţele şi metodele technice cele mai noi printre agricultori.

O lacună gravă în economia noastră rurală constă în faptul că nu există niciun control al seminţelor: fapt grav, căci de calitatea şi sănătatea seminţelor depinde succesul unei culturi.

Eu însumi am fost victima unei atari lacune: debutând acum 45 de ani în agricultură – am cumpărat semănţă de grâu de la Domeniul

Coroanei Cocioc –: ea era însă infectată de mălură – şi recolta mea puţea a peşte stricat.

Aceleaşi erori se repetă în toate ramurile agriculturii şi mai ales al plantelor fine – ca florile: seminţele puse în comerţ sunt în general vechi – şi bolnave.

Statul organizează acum la Institutul de cercetări agronomice un *„Registru Genealogic pentru înscrierea soiurile originale”* de seminţe.

Numai seminţele înscrise în acest Registru se pot vinde cu menţiunea că „Originalul s-a înscris la Institutul de cercetăr iagronornice».

În Partea III-a, legea se ocupă de *Controlul Comerţului de seminţe,* luând toate măsurile cele mai potrivite pentru garantarea lealităţii seminţelor pusă în vânzare – fie în ţară – fie în afară.

O altă locună în legile anterioare era că de şi legile au creat izlazuri – păşuni comunale, – ele nu au luat nicio măsură pentru utilizarea lor cea mai productivă.

Pentru prima oară legea autorizã întrebuinţarea terenurilor de păşiune – pentru culturi de plante furajere – culturi făcute după un pan de amenajement întocmit de agenţii Ministerului Agriculturii.

În Partea V-a legea se ocupă de producţia viticolă şi horticolă.

Mai întâiu Ministerul este îndatorat o întocmi o *Hartă viticolă* – şi o *Hartă pomicolă* a Ţării – spre a şti o dată care sunt regimurile în care viţa de vie sau arborii fructiferi prosperă.

În primul loc legea pune sub controlul Statului şi organelor lui pepinierile de viţe şi de pomi, – pepiniere, – care din cauza lipsei de lealitate a autorilor lor, – au nenorocit toată ţara.

Comerţul de viţe altoite – de port sau de butaşi – ca şi acela de pomi fructiferi – nu se poate exercita decât cu aprobarea Ministerului Agriculturii.

Tot acestui control este supus şi importul de viţă şi de pomi.

În partea VI legea se ocupă cu *protecţia plantelor cultivate,* luând măsuri pentru combaterea bolilor ce pot afecta diversele plante.

Aceleaşi măsuri le ia legea şi pentru plantele importate sau în tranzit – în Ţara noastră.

În Partea VII, legea reglementează comerţul de combustibil de maşini şi unelte agricole etc., luând precauţiuni utile pentru agricultori.

În Partea „VTII legea se ocupă cu îndrumarea creşterii animalelor, luând cele mai potrivite măsuri pentru asigurarea unei cât mai folositoare selecţiuni a vitelor produse.

În Partea IX legea reglementează comerţul produselor agricole, pe baza unui sistem de clasare al acestor produse.

În Partea X legea coordonează activitatea diverselor instituţiuni şi organe prepuse de ea pentru îndeplinirea dispoziţiunilor ce ea a prescris.

În Partea XI legea fixează măsurile privitoare la conducerea exploatărilor agricole şi la

organizarea muncii agricole.

În Capitolul I, art. 198, legea fixează un principiu general şi absolut: conducerea exploatărilor agricole poate fi făcută de proprietari sau de arendaşii lor, fie direct, fie prin personal angajat, – dar acest personal trebuie să fie de naţionalitate română şi să fie major: aşadar străinii şi minorii de 21 de ani nu pot fi angajaţi în exploatările agricole.

Prin *„naţionalitate română”* se înţelege oare „naţionalitatea etnică” sau „naţionalitatea politică” *? Aceas, la legea nu o spune.

Aceace este însă straniu este că legea cere ca personalul angajat să fie „major” – adică să aibă 21 de ani, – ceea ce ni se pare exagerat.

Această dispoziţiune învederează încă odată mai mult eroarea ce comitem de a persevera în a menţine în legislaţiunea noastră majoritatea la 21 de ani: 18 ani azi este arhi-suficient, fiind dat că la această vârstă tânărul român a terminat chiar studiile sale liceale – şi şi-a luat şi bacalaureatul –

maturitatea.

În Capitolul II, art. 110 şi urm., – legea edictă dispoziţiunile care vor guverna de aci înainte *Invoelile agricole,* izvor al tuturor samavolniciilor în trecut şi cauză a tuturor revoltelor ţărăneşti – şi îndeosebi a revoluţiei ţărăneşti din 1907.

Pentru a împiedica abuzurile care, în trecut, sau strecurat sub forma învoielilor agricole, Legea ia diverse precauţiuni:

Mai întâiu învoielilor trebuie făcute în asistenţa primarului sau judecătorului care autentifică actul scris al învoielei.

Condiţiunile acestor învoieli nu mai sunt lăsate la liberul arbitru al părţilor: preţul maxim de arendă sau proporţia maximă de dijmă cuvenită proprietarului ori arendaşului – care dă terenul, – precum şi preţul minim al munciilor agricole se fixează de o comisiune judeţeană compusă din Preşedintele Camerei Agricole, proprietar de un teren de peste 50 hectare – sau în lipsa lor de un proprietar având 50 hectare –, din Directorul sau

sub-Directorul serviciului agricol judeţean şi de un sătean – delegat de Adunarea Generală a Camerei de Agricultură.

Deciziunile acestei comisiuni sunt generale pentru tot judeţul, – ele se pot ataca înaintea Uniunii Camerelor de Agricultură, care hotăreşte în ultima instanţă.

Legea prevede o procedură sumară, – fie pentru executarea muncilor de către muncitori, – fie pentru îndeplinirea obligaţiunilor impuse proprietarului învoitor.

Un Regulament va completa multe din aceste dispoziţiuni pe care legea le fixează numai în principiul

Legea creează prin Capitolul III o categorie nouă de muncitori agricoli: muncitori calificaţi, adică muncitori care au făcut o probă – conform cerinţelor Regulamentului, – ei sunt înscrişi într-o listă dsosebită la primăria locală.

Tot astfel şi acei ce voesc să se angajeze servitori agricoli.

Angajarea lor nu se poate face decât prin contracte scrise, autentificate de primar şi notar.

Termenii învoielilor sunt lăsate la libertatea părţilor.

Pentru a încuraja culturile migăloase, dar rentabile, legea acordă diverse scutiri sau reduceri.

Tot astfel pentru a încuraja indivizibilitatea loturilor ţărăneşti, legea – art. 128 – reduce cu 10% impozitul agricol elementar pentru:

a) Loturile de împroprietărire care se păstrează în întinderea lor iniţială de un singur moştenitor;

b) Păşiunile comunale în devălmăşie, – la care însă s-au executat amenajamentele ce legea de faţă edictă*;*

c) Proprietăţile agricole comasate conform prescripţiunilor acestei legi.

Legea înfiinţează, în fine, diverse comisiuni, având de scop de a favoriza raporturile dintre agricultură şi industrie.

În Partea XIII legea edictă şi *măsuri de*

poliţie agricolă.

Ea fixează care sunt bunurile agricole (art. 139) care cad sub prevederile ei – şi care sunt organele prepuse la paza lor (art. 140).

Până acum sancţiunile erau lăsate la arbitrariul oricui: de aci înainte ele sunt prevăzute în lege.

Ori cine comite o stricăciune unui bun agricol, este dator să o repare.

La fiecare primărie va fi unul sau mai multe oboare de gloabă pentru închiderea animalelor prinse pe bunurile agricole.

În Titlul III legea se ocupă cu măsurile necesarii pentru încurajarea agriculturii.

În acest scop în Patrea I – legea înfiinţează un fond special alimentat cu noi contribuţii, în special:

a) Cu un impozit adiţional de 1 la sută asupra venitului agricol;

ÖJ Cu o taxă de 0,50 la sută la beneficiile constatate de organele fiscale prin bilanţul anual

al întreprinderilor industriale, care se bucură de protecţia legii de încurajarea industriei naţionale;

c) O taxă de 3 lei de hectar pentru copiile de planuri.

— Şi o taxă de 100 lei pentru ori ce copii eliberate de Direcţia Cadastrului (art. 157).

Fondul astfel format (art. 159), va figura în Bugetul Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, atât la venituri cât şi la cheltuieli, – dar administrarea lui se va face de Ministerul Agriculturii, conform Regulamentului Legii.

Nu era; însă, de ajuns să se ordone atâtea măsuri, dacă nu se luau şi măsurile necesarii aducerei lor la îndeplinire.

Legea, prin Partea II a Titlului III, creează organele ce vor supraveghea executarea legii.

Pe lângă organele deja existente, ca Direcţiunea Reformei agrare, – Direcţiunea Agriculturei, – Direcţiunea Viticulturii şi Horticulturii, – Serviciul de protecţia plantelor, – Direcţia Zootehnicei, – Direcţia ameliorării

pădurilor, – legea creează un *„serviciu al învodilor muncii şi poliţiei agricole»,* condus de un şef de serviciu, cu titlu de inspector general, ajutat de mai mulţi alţi funcţionari subalterni.

De asemeni legea (art. 163), înfiinţează şi un *Consiliu superior de clasarea produselor agricole,* compus din 10 membri.

În afară de aceste organe superioare, o întreagă armată de funcţionari, judeţeni şi comunali, este înfiinţată pentru a supraveghea exactă aplicaţiune a legii.

Aceştia vor fi retribuiţi dintr-un fond format printr-o nouă taxă de 1 la sută din venitul agricol, – sau printr-o taxă pe hectar.

În Partea III, a Titlului III, legea prevede sancţiunile pentru inexecuţiunea dispoziţiunilor ei.

Este evident că rigorile legii izbesc mai întâiu pe funcţionarii, care nu-şi fac datoria, ce legea le o im

Dar ele privesc şi pe particularii care au vidat dispoziţiile ei.

Astfel, ea pedepseşte – ca fiind o înşelăciune – faptul de a fi vândut o sămânţă ca neînregistrată sau ca recunoscută, – dacă ea nu a fost, – sau seminţe bolnave, sau maşini neautorizate, etc.

Tot astfel se pedepsesc acei care, prin substanţe vătămătoare, aruncă de ex. seminţe de cuscută în lucerna altuia, etc.

Dar legea creează o mulţime de delicte şi contravenţiuni noi aspru pedepsite, a căror precizare este clar făcută de lege, în scop de a protege pe agricultori şi holdele lor.

Toate aceste infracţiuni se pot constata valabil de organele prevăzute de procedura codului penal, dar şi de organele Ministerului de Agricultură.

Instanţele de judecată sunt cele ordinare: Judecătoria de ocol – cu apel sau recurs la Tribunal.

Un Comitet Naţional al Vinului, compus din 25 de persoane, anume indicate pentru aceasta, are însărcinarea de a servi ca organ consultativ al

Ministerului pentru ori ce îndrumări de care el a ravea nevoie.

În fine, (art. 201), un Regulament de aplicare, întocmit de Ministerul Agriculturii şi Domeniilor, va dezvolta şi preciza în amănunţit dispoziţiunile din legea ce am examinat.

Iată un rezumat – mai mult decât succint – ar acestei legi, din 22 Martie 1937, chemată să ajute la organizarea şi încurajarea agriculturii naţionale.

Trebuie să mărturisim că această lege este un adevărat cod, care cuprinde toate dispoziţiunile chemate să deştepte agricultura naţională, din amorţirea şi anarhia în care ea, mai ales de la război încoa, se zbate.

Ne este, însă, teamă, că ea va rămânea, – ca multe alte legi – literă moartă, – cele mai salutare ale ei dispoziţiuni nu se vor aplica, – cum de ex. commasarea şi indivizibilitatea loturilor ţărăneşti.

COMERŢUL ÎN ROMÂNIA

Am putea face aceleaşi – ba şi mai acerbe

critice – în cea ce priveşte *Comerţul nostru interior şi exterior.*

De la Război încoa, noi am făcut tot ce am putut pentru a împiedica comerţul nostru de export.

Astfel, am împiedicat, am interzis – chiar – complet exportul cerealelor, – atunci când preţul lor era cel mai urcat pe pieţele străine, – împiedicând pe agri cultori şi pe comercianţii noştri de a profita de el.

Am interzis exportul lemnelor: traverselor de stejar şi de fag – şi în general al lemnului de lucru – lăsând să putrezească în gări şi prin păduri cantităţi imense.

Am interzis exportul vitelor, lăsându-le să moară de bătrâneţe.

Am interzis exportul păcurei, – pierzând toate debuşeurile ce avusesem înainte de război, în Austria, Germania – şi chiar Ungaria.

Când am ridicat aceste prohibiţiuni, – am pus pe produsele naţionale taxe vamale la ieşire,

îngreunând situaţia producătorilor şi comercianţilor români faţă de concurenţii lor streini.

Şi azi exportul ţiţeiului este de fapt oprit – de şi în drept el ar fi permis pentru micii exploatatori: aceasta în scop numai de a asigura monopolul de cumpărare, pe preţuri ridicule, al marilor rafinerii streine, din ţară.

Şi, în fine, când şi aceste taxe s-au dovedit vătămătoare Economiei naţionale şi au fost în parte reduse sau desfiinţate, – căci tot mai dăinuiesc încă, – atunci am ridicat tariful Căilor ferate române – pentru a scumpi totuşi marfa noastră pe pieţele streine.

Pe când toate ţările fac sacrificii pentru a favoriza exportul produselor lor, noi am făcut tot cje am putut pentru a-l stânjeni – pentru a ruina Economia naţională – în ţară.

Astăzi situaţia Comerţului nostru exterior este şi mai de plâns: importul mărfurilor este contingentat: nu poţi importa decât anume

produse – şi în anumite cantităţi.

Pe de altă parte, preţul produselor noastre – vândute în streinătate – în devize streine – este confiscat de Banca Naţională, pentru a putea face faţă la marele nevoi ale Statului în streinătate: diplomaţie, armament, cuponul datoriei publice, etc., etc.

Am putea zice că în realitate, noi nu avem un comerţ exterior, – nu avem decât un comerţ sporadic, stran-

Urmarea acestei politice este fatală: neputând să importăm – nu putem să exportăm.

Chiar exportând, – neputând primi preţul exportului nostru, – pentru a plăti cu el preţul importului, – nu putem importa, – căci azi nimeni nu mai vinde pe credit, ca altă dată.

Iată cercul vicios în care ne învârtim.

Singura politică înţeleaptă este de a reveni la regimul libertăţii comerciului.

Ea va fixa preţul mărfurilor, – ea va fixa valoarea: – *reală* – a monezilor – şi a leului.

Ea va restabili echilibrul rupt prin atâtea măsuri vexatorii.

Dar, din nenorocire, noi, singuri, nu putem inaugura un asemeni regim: trebuie ca şi celelalte State să convină la el, – ca el să devină general.

Aceasta este misiunea diplomaţiei internaţionale – şi în special a Societăţii Naţiunilor, – care, însă, trebuie să fie puse în mişcare de cineva.

De ce Statul român nu ar lua iniţiativa unei atari politici? De ce să aşteptăm întotdeauna ca iniţiativa să vină de la marele Puteri?

Iată schiţate marele nevoi – şi înaltele desiderate al Economiei Naţionale.

România Mare înzestrată de Natură – cu atâtea mari şi nesecabile bogăţii – trăieşte totuşi în sărăcie şi în mi-

1. din cjausă că nu sunt puse în justa lor valoare şi în funcţiune bogăţiile solului ei şi energia poporului ei;
2. din cauza că o fiscalitate excesivă şi opresivă

a secătuit şi bruma de agonisire ce Românul – cu mijloacele lui puţine – şi cu greutăţi nespuse, – a mai putut realiza.

Echilibrul este rupt, – el trebuie restabilit, – el trebuie restabilit repede, – căci timpul ne goneşte de la spate: duşmanii şi concurenţii noştri – ne iau înainte, ne întrec.

Viitorul nostru stă în mâna noastră.

CAPITALUL ŞI ÎNTREPRINZĂTORUL

Dar producţiunea bogăţiilor unei ţări depinde nu numai de ctondiţiunile naturale al solului ei, ci încă de gradul de dezvoltare al instrucţiune! tehnice şi profesionale a poporului său, – de calităţile ereditare ale poporului, – şi mai ales de puterea şi de dorul lui de muncă, aţâţate şi întreţinute prin intensitatea trebuinţelor lui, continuu crescânde: toate acestea determină şi felul ocupaţiunilor unui popor şi sporul lui la muncă.

Cu cât vom ridica mai sus standardul de viaţă al unui popor – al poporului nostru, de ex. – cu

atât îl vom incita la o mai viguroasă producţiune: trebuinţa este imboldul către civilizaţie.

Apariţiunea, însă, a Capitalului, sub formele lui diverse, şi în special sub aceia de colosali ciclopi, – de o forţă necunoscută până în present, – vorbesc de maşini, – unită cu divisiunea în infinit a operaţiunelor technice, prin dare trece fabricaţiunea unui obiect, desăvârşeşte deferenţierea producţiei avuţiilor din secolul nostru, de aceia din secolele ce-l au precedat.

Tot atât de importantă – şi tot atât de nou este şi presenţa întreprinzătorului în producţiune, mai ales sub forma de asociaţiuni anonime, graţie cărora micele picături, adunate de cei mai umili muncitori, formează acele curenturi Considerabile de capitaluri prin mijlocul cărora se corig chiar defectele naturii, cum în chip expresiv şi pătrunzător am văzut că a zis marele ziar vienez *„Neue Freie Presse»,* făcând elogiul marelui Francez, Ferdinand de Lesseps.

Întreprinzătorul este generalul, care conduce

lupta economică: el combină sforţările delor-l-alţi factori: natura, munca şi capitalul; el are riscurile, onoarea ca şi răspunderea întreprindere!: lui revine asemeni şi rolul de distribuitor al produsului comun, între factorii de producţiune: natura, munca şi capitaul.

VIAŢA ÎN ORDINEA SOCIALĂ ACTUALĂ

Rezultatul obţinut, graţie organizaţiei actuale a producţiei, este uimitor: el întrece chiar puterea imaginaţiunei noastre.

Căci, „Azi, zicea J. B. Dumas, Secretarul perpetuu al Academiei de Ştiinţe din Paris, făcând elogiul lui Antoine Bequerell, la *20 Sept. 1883,* se străpung munţii; planăm asupra văilor; se deschid istmuri. Căi încredinţate aburului, brăzdând globul din toate părţile, transportând pe cel mai umil călător cu o rapiditate pe care în timpul splendoare! lor, cei mai mari suverani nicio dată nu au cunoscut.

„, Gândirea şi cuvântul circulă – împrejurul pământului du repeziciunea fulgerului.

Instrumentele de mecanică, rivalizând prin forţa lor cu giganţii din fabulă şi pentru dexteritate cu mâinile zânelor, ridică monumente cyclopeane sau ţes văluri uşoare, ca vaporii de-

„Industrie reintinerită reînnoieşte procedeurile sale. Sfecla face să dea îndărăt trestia de zahăr; Garanţa şi Coccinella cad.

„Ceara de albine este abandonată; Fonta înlocuieşte piatra; fierul se substituie lemnului; oţelul fierului. Mortar lui Comanilor întrecut asigură construcţiunilor noastre o durată neperitoare. Mânuite de electricitate, metalurile sub mii de forme a artei şi capriciului se mlădia la toate trebuinţele industriei şi la toate fantasiile gustului. Lumina fixează imaginele pe care ea le luminează şi, suprimând munca artistului, le gravează ea însăşi pe placa de oţel destinată a le reproduce. Agricultura învaţă a controla practicele sale şi a încredinţa maşinilor serviciile pe care ea le cterea lucrători lor. Arta de a vindeca se îmbogăţeşte cu metode noi, ignorate de părinţii

noştri, care suprimă durerea şi previn contagiunea.

„Pe fiecare moment, la fiecare pas, în mijlocul oraşelor assanate şi înfrumuseţate, prin câmpii împodobite, fecundate, drenate sau irigate, omul modern se găseşte în faţa invenţiunei binefăcătoare.

„El este pătruns de ea. El se simte ca înconjurat de o mulţime de genii, aţintiţi a ghici trebuinţele sau dorinţele lui şi a le asigura întreaga şi prompta satisfac-

Dar ce ar zee marele academician Dumas, dacă ar vorbi azi?

Câte invenţiuni, într-adevăr, nu a realizat omenirea în timpul nostru numai, pe care antecesorii noştri le întrevedeau poate, – dar a căror realizare nu o sperau atât de repede?

Mai întâi, telegrafia fără fir, întrebuinţată azi, pe vapoare şi pe avioane – câte vieţi omeneşti nu a salvat?

Dar Aviaţiunea – zborul acestor corăbii

gigantice zburătoare – cum sunt Zeppelinurile – şi marele nave aeriene – nu sunt ele cuceriri ale geniului nostru, care ne permit să străbatem cele mai mari Oceanuri – fără escală, fără aterizări, fără nicio oprire?

Radiofonia, – care apropie Continentele, permiţând unui orator de la Londra sau Paris să fie auzit, în acelaşi timp, pe toate Continentele, în cele mai depărtate unghiuri ale globului, nu este ea o minune a timpului nostru

Şi câte – câte alte invenţiuni nu au Venit să schimbe faţa lumii, – să dea relaţiunilor dintre oameni noi puncte de contact, – şi noi motive de iubire şi de colaboraţiune?

Iată acea ce omul, trăind sub Ordinea socială actuală, fondată pe proprietatea individuală şi activată de resortul Interesului individual, a putut realiza: desigur, nenumărate şi încă noi minunate invenţiuni ne aşteaptă.

— Căci spiritul omului, necontenit agitat, este într-o perpetuă acţiune.

Ucideţi acest resort – scoateţi din inima lui interesul personal – legat de amorul propriu şi de speranţa unui câştig – proprietatea exclusivă a lui – şi veţi seca chiar izvorul acestor invenţiuni, veţi opri progresul.

Interesul colectiv nu este în stare să înlocuiască Interesul individual.

Care sunt marele descoperiri, marele invenţiuni ce Rusia sovietică a realizat în aceşti 20 de ani de Bolşevizare a poporului rus?

Niciuna: Raiul rusesc este un mit – precum spun toţi acei care au văzut Rusia cu ochii lor, – iar nu cu ochii călăuzelor ce i-au însoţit.

Nu tăgăduim că în fundul acestui tablou atât de râzător sunt şi câteva pete: totul nu este spre cel mai mare bine, – dar şi din acest punct de vedere, noi am văzut ce progrese morale şi sociale omenirea, în actuala Ordine socială, a făcut, şi mai ales este pe cale de a înfăptui: fie care zi ne apropie mai mult de idealul nostru de justiţie socială.

Din nenorocire acest Ideal de justiţie socială este întocmai ca mirajul care înşală pe călătorii pustiului Saharei: cu cât ne apropiem de el mai mult – du atât el fuge mai departe de noi, pentru că noi, în fie care zi.

ipunem noi şi noi condiţiuni – noi şi noi postulate – pe fiecare zi, noi ridicăm nivelul lui, – i cerem mai mult şi mai mult.

Acesta este onoarea şi gloria timpului nostru: în loc să închidem ochii în faţa mizeriei şi a suferinţelor claselor sărace, noi pe fiecare zi, ne aplecăm mai mult către ele, – pe fie care zi le aducem noi îmbunătăţiri – şi nicio dată nu găsim că am făcut destul, – tot mai sus, tot mai sus ridicăm Idealul nostru, – datoria noastră către ele.

În Ordinea socială actuală, progresul, morala – şi justiţia pot să se dezvolte – şi să se înfrăţească; aceasta putem să o afirmăm fără temere de a fi dezminţiţi, de fapte, de realitate.

DISTRIBUŢIA BOGĂŢIILOR

Din concursul factorilor de producţiune a

bogăţiilor: natura, munca, capitalul şi întreprinzătorul, izvoreşte *venitul naţional.*

Cum se împarte el între acea ce-l au produs?

Această împărţire este ea conformă justiţiei Ş *Tribuitur suum Cuique?*

Idealul nostru ar fi ca, din venitul naţional, fie care producător să-şi acopere cel puţin trebuinţele lui de existenţă.

Fericirea şi prosperitatea unui popor nu depinde, într-adevăr, de cantitatea de avuţii pe care el o produce.

— Ci de chipul în care ele satisfac trebuinţele cetăţenilor, cu alte cuvinte de distribuţia lor între dânşii.

Astfel, cu un mare venit naţional, un popor poate trăi în mizerie, pe când vice-versa, cu un modest venit naţional, fie care cetăţean să poseadă un bun traiu, o adevărată stare de belşug; exemplu:

România înainte de expropriere, avea desigur un mare venit naţional, – marele latifundii,

exploatate de proprietarii lor – direct sau prin arendaşi – produceau un venit naţional, cu mult superior chiar întregii României-Mari de azi, – şi cu tot acest mare venit naţional, 90% din populaţia aceste ţări – adică toată clasa ţărănească – trăia în cea mai neagră mizerie: chiar sub minimum de existenţă, – precum am arătat, la timpul său – în articolele mele din *Cronica* – 1902 – 1906 şi în broşura mea *Talpa Ţării,* – denumire creată de mine pentru a desemna clasa ţărănească.

Pentru că acest mare venit naţional, graţie sistemului „Tocmelelor agricole», era acaparat de marii proprietari, – ţăranilor – adevăraţilor producători ai acestui venit, – nelăsându-le decât ochii ca să plângă pe mizeria şi sărăcia lor.

Într-adevăr, prin acest sistem de Tocmeli agricole, ţăranul ara şi lucra pământul proprietarului cu boii lui, cu carul şi cu plugul lui, cu sămânţa lui, cu munca lui şi cu femeia şi copii lui: proprietarul neaducând, în această stranie

tovărăşie, decât pământul.

Din rodul produs de acest pământ, proprietarul lua

— Adesea 3 din 5 părţi, – altă dată jumătate şi jumătate.

Dar în fără de această *„dijmă”* în natură, ţăranul era obligat să mai lucreze pentru proprietar alte pogoane, în lanurile rezervate de el, pentru el, – adesea un pogon „desăvârşit” pentru trei pogoane date ţăranului, – să i mai facă zile de lucru cu mâna sau cu carul, – ba să i mai dea şi pui de găină şi ouă – şi limbă şi muşchi de porc, etc.

Aşa că făcând toată socoteala, ţăranul nu scotea din partea ce i rămânea, nici valoarea în bani a aportului în natură şi în muncă, ce el a pus în cultura acestui pământ: era o tovărăşie ultra leonină – în care proprietarul lua, în fapt, tot, – şi ţăranul nimic.

Iată, pentru ce s-au răsculat ţăranii din Ialomiţa şi Ilfov în 1888, – şi iată pentru ce ei au

aprins un foc de la Dorohoi până la Severin – în 1907, – dezlănţuind asupra ţării întregi o adevărată Revoluţie.

Efectul acestei rididări în masă a Ţărănimii a fost revizuirea legii Tocmelelor Agricole în 1907, revizuire care a mai îndulcit puţin asprimea lăcomiei Tocmelelor din trecut, – şi marea Reformă agrară din 1918 – exproprierea marilor proprietari şi împroprietărirea ţăra-

În virtutea decretului-lege din 15z28 Decembrie 1918 şi al legii din 11 Iulie 1921, au fost împroprietăriţi, în vechiul Regat şi în Provinciile alipite, 1.309.067 ţărani, pe o suprafaţă totală de 3.203.781 hectare.

Prin această mare Reformă, chestiunea ţărănească, care a frământat, timp de veacuri, poporul român, care a condus mai întâi la Reforma din 15 August 1864 – şi apoi la marea Reformă din 1918 şi 1921 – nu este resolvată.

Eroarea comisă în 1864, – s-a repetat în 1918 şi 1921.

— Loturile atribuite ţăranilor se vor fără, mi ţi la fietiare deschidere de moştenire, – şi vor deveni din nou praf şi pulbere – care nu va mai putea hrăni pe proprieta-

Situaţia va fi inextricabilă, căci marii proprietari – marele latifundii au dispărut. Ţăranul nu mai poate găsi nicăieri un pământ de cultură, – el va deveni proletar, – el va fi obligat a se angaja la alţii, ori a emigra la oraş, devenind lucrător manual.

Iată pentru ce industrializarea satelor se impune azi în România sub pedeapsă de moarte: ori poporul român merge un pas înainte, – ori devine popor industrial – ori moare, – pământul lui nu-l va mai putea

Din contră, sunt ţări cu un modest venit naţional, – cum de exemplu: Suedia, Norvegia, Danemarka, Finlanda chiar, dar mai ales Elveţia, în care ţări bunul trai este general, pentru că acolo bogăţia naţiunei nu este concentrată în mâna câtor-va magnaţi, ci difuzată în marea masă

a populaţiei.

Distribuţia avuţiilor între cetăţeni poate determina o îndoită serie de situaţiuni: unele favorabile, iar altele defavorabile:

1. Printre cele dintâi putem avea:

a) *Bunul traiu,* în care individul şi familia lui poate satisface, *cu produsul muncii lor;* – primele trebuinţe materiale, şi de cultură;

b) *Belşugul* în care trebuinţele de existenţă, chiar de un grad superior, şi trebuinţele de cultură sunt acoperite, în parte, prin muncă şi în parte din alte venituri nemuncite, – ca să zic astfel, – ca rentă, dobânzi, etc.

c) *Prisos de avuţie,* când venitul cui-va este prineipalmente format din asemeni venituri, ca rentă, dobânzi, etc.

2. Printre cele de a doua categorie putem avea:

a) *lipsa,* când individul abia-şi poate acoperi trebuinţele materiale de viaţă, când el, cu alte cuvinte, este redus la *minimum de existenţă;*

b) *sărăcia,* când şi aceste stricte trebuinţe nu

sunt acoperite în totul cu propriu venit al individului, ci el mai capătă ajutor, milă, etc.*;* e) *mizeria*, când nici cu ajutorul acestor mile, el nu-şi poate duce existenţa.

Acolo unde asemeni situaţiuni se întâlnesc, fără ea ele să fi fost rezultatul vreo unei vine sau cauze individuale sau unei cauze externe sau de forţă majoră – ca războiul, inundaţiunile, epidemiile – cutremurele de pământ, incendiuri et &, trebuie negreşit să se ascundă în însuşi organismul economiei naţionale vreo cauză de turburare, de des echilibrare a lui.

Căci nu este natural ca atunci când toţi factorii unei naţiuni muncesc, o parte dintre ei să moară de mizerie, pe când o alta se dispune de superfluu.

O cauză importantă care diminuă participaţiunea la venitul naţional a producătorului provine şi din faptul că din acest venit trebuie întreţinuţi şi oi şi vi j, neproducătorii.

Printre aceştia trebuie, însă, să distingem

trei categorii: femeile, copii şi bătrânii.

ROLUL ECONOMIC ŞI SOCIAL AL FEMEII

Pe când la popoarele barbare, femeia şi copii, din cea mai fragedă a lor vârstă, sunt un instrument de producţiune, în ideile noastre moderne, femeia, mai ales, participă în mod direct, din ce în ce, mai puţin la producţiune şi când ea este silită să o facă, să meargă la fabrică sau la atelier, abandonându-şi casa şi copii, considerăm această stare de lucruri ca un adevărat rău so-

Iată ce a făcut pe unii pesimişti şi antifeminişti să arunce femei, ca o desfidere, următoarea crudă persiflare:

„O probă surprinzătoare de superioritatea femei, a zis undeva Nitzsehe, este că ea a ştiut, în tot-de-una, să facă a fi hrănită *Ide* bărbat. Femeia a speculat asupra vanităţei omului. Sub pretext de a-i lăsa comandamentul, ea-i a lăsat grija, munca şi răspunderea».

Această judecată, însă, este superficială. Femeia din punct de vedere economic are un important rol de îndeplinit, tocmai în producţiunea avuţiilor, şi ea-şi-îl îndeplineşte, în general.

Ei-i este, într-adevăr, încredinţat procesul consumaţiunei bunurilor. Ori cine pricepe că de acesta depinde însăşi producţiunea.

O femeie gospodină graţie economiei şi inteligenţei ei, lesne va putea pune de o parte un bun capital, căci, cum zice un proverb italian: *molti pochi farano un assai;* aşa că femeia compensează cu prisosinţă partea care, i ar fi incumbat în producţiunea activă.

Ocupaţiunea femei în interiorul casei nu este un fapt, nici al hasardului, nici al astuţiei femei de a se sustrage de la muncă, ci pur şi simplu o aplicaţiune a marelui principiu social, care voieşte ca, în societate, ocupaţiunile să fie divizate, după puterile şi aptitudinile fiecăruia.

Cu mult mai conform adevărului şi realităţii faptelor găsesc următorul sublim tablou pe care

Xenoplon ” a tras, cu o pană de maestru, tablou care ar putea servi încă de model şi fetelor din ziua de azi:

Ischomachos povesteşte lui Socrate că atunci când tânăra lui soţie se mai familiarizase cu el, – el-i a pus această întrebare:

„Spune-mi femeie, începutu-ai tu să înţelegi pentru ce te-am ales eu de soţie şi pentru ce rudele tale te-au dat mie?

„Dacă divinitatea ne va da copii, ne vom chibzui, – nu-i aşa? – împreună spre ai creşte, cât se va putea mai bine; căci va fi pentru noi o fericire comună, când vom găsi în ei sprijin şi ajutor pentru bătrâneţa noastră

„Dar de astăzi, deja, această casă ne este comună. Eu tot ce am-l pun în comun, căci şi tu ai pus în comun tot ce ai adus. De azi înainte nu trebuie să mai socotim cine a adus mai mult; dar trebuie să ne pătrundem bine de aceasta, *că acela dintre noi care va administra mai bine bunul comun va aduce cel mai mare, cel mai preţios*

folos comunităţi noastre».

La aceste cuvinte, soţia lui îi răspunse:

„Dar cum te voi putea ajuta? De ce sunt eu capabilă? *Totul nu depinde de tine*? Mama mea-mi a zis numai că misiunea mea este de a mă purta bine».

„Dar în numele lui Jupiter, ripostă Ischomachos, şi mie tatăl meu mi-a spus acelaşi lucru; dar este de datoria unui om şi a unei femei care se conduc bine de a face astfel ca aceia ce ei au să-l facă să prospere, cât se va putea mai bine şi că să dobândească şi alte lucruri noi prin mijloace oneste şi juste.

„Zei-mi pare, continuă el, că au cugetat bine când au împerecheat pe bărbat şi pe femeie pentru cel mai înalt folos comun. *Binele familiei şi al casei cer ocupaţiuni înăuntru şi în afară din casă.*

„Ori divinitatea a apropiat ’deja natura femei pentru gri jele şi ocupaţiunile interioare şi pe aceia a omului pentru gri jele şi ocupaţiunile din

afară.

„Frigul, căldura, războaile, corpul omului a fost pus în măsură de a le suporta, – pe de altă parte, divinitatea a dat femei aplecarea şi misiunea de a lăpta pe noi născuţi; tot ea este însărcinată a veghea şi asupra proviziunilor, pe când omul este însărcinat a respinge pe cei ce ar voi să le vatăme.

„Iar farmecul cel mai dulce va fi când, devenită mai perfectă decât mine, tu mă vei fi făcut sclav al tău; când în loc să te temi că eu vârsta vei pierde în casa ta din consideraţiunea ce ai, tu vei avea încredinţarea că îmbătrânind vei deveni pentru mine o soţie mai bună, încă, – pentru copii tăi o mai bună mamă, – şi pentru casa ta, o stăpână mai onorată. Căci frumuseţea şi bunătatea nu depind nici de cum de tinereţe: Virtutea numai le face să se înalţe în ochii oamenilor».

Desigur, – ideile lui Xenophon présida şi azi viaţa familiară: dar timpul care schimbă totul – a

schimbat ideile cu privire la rolul social şi politic al femei.

Azi femeile sunt egale cu bărbaţii, sub toate privinţele; – ele sunt alegători, – ele pot fi alese în Parlament, ele pot fi Miniştri, ete.

Astfel este în Englitera, astfel este în Irlanda, în Norvegia, Danemarka, Germania, Austria, etc, etc.

Egalizarea femeilor, măritate sau nemăritate, cu bărbaţii, pe toate terenurile, constituie cea mai mare şi cea mai largă revoluţie pe care omenirea a realizat-o, aşi putea zice de la începutul lumii, – căci de la începutul lumii, femeia a fost considerată ca inferioară bărbatului, – şi tratată, din punct de vedere ai dreptului politic şi ai dreptului civil, pe un grad inferior: Ba la Romani, ea a fost ţinută sub tutelă, în tot decursul vieţii ei, – oricare ar fi fost vârsta ei.

COPII ŞI BĂTRÂNII

O a doua categorie de persoane care vor diminua venitul naţional, sunt şi copii, – care

consumă fără să producă:

Ei, – Copii, cad naturalmente în sarcina părinţilor lor, întreţinerea lor nu este decât plata unei datorii proprii, restituţiunea a aceia ce noi înşine am prelevat asupra venitului naţional, fiind copii, ca şi ei.

Bătrânii, însă, sunt o sarcină fără compensaţie.

Ori cărui muncitor incumbă datoria de a face din venitul său două părţi – una pe care să o destine trebuinţelor presentului, iar cealalta să formeze rezerva lui pentru easul tocmai când nu va mai putea munci.

Prevederea, însă, fiind o virtute, o abstinenţă, puţini oameni o au.

Dar Statul căruia este încredinţat viitorul naţiuni şi în sarcina căruia cei neprevăzători, mai curând sau mai târziu, vor cădea, are şi dreptul şi datoria de a le impune cultul acestei virtuţi, din oficiu, pe cale de autoritate.

Astfel, procedă el cu funcţionarii săi civili şi

militari, astfel procedă el cu toţi cetăţenii, – printre care muncitorii salariaţi – care au nevoie de un asemeni impuls şi de un asemeni control: iată fundamentul moral şi social al Asigurărilor Sociale.

CINE FACE REPARTIŢIUNEA ŞI DUPĂ CE NORME?

Negreşit că întreprinzătorul face repartiţiunea. Lui îi este încredinţată direcţiunea afacerii, – el are în mâinile lui întreg rezultatul producţiei.

După ce norme, însă? Dacă fenomenele economice ar fi guvernate de legi fatale – precum sunt acelea care présida la mişcarea astrelor – la fenomenele fisice etc, – atunci misiunea lui ar fi simplă: cu voie sau fără de voie, el s-ar conforma lor.

Şi în acest caz, – nu am putea acuza decât soarta, dacă ea, în orbirea ei, ar fi nedreaptă pentru unii şi ar favoriza pe alţii.

Faptele, însă, în brutalitatea lor, ne răspund

că şi în această privinţă nu există niciun ordin superior şi neschimbător.

Cei trei factori, împreună cu directorul lor, sunt abandonaţi sorţii lor, însăşi, – neavând a compta decât pe propriile lor puteri.

De aci s-a născut între ei un război de competiţiuni.

Venitul naţional fiind acelaşi, – dividendul fiind constant, – este învederat că participaţiunea fie cărui factor va varia după cum divisorul va fi mai mare sau mic, după cum partea atribuită celorlalţi va fi mai mare sau mică.

Căci cu cât partea atribuită naturii va fi mai mare, cu atât va fi mai mică partea celorlalţi: a muncii, capitalului şi chiar întreprinzătorului.

Şi vice-versa cu cât partea atribuită capitalului va fi mai mare cu atât mai mică va fi partea alocată celorlalţi.

Şi aşa mai departe.

Ştiinţa a dat numiri proprii părţilor atribuite din profitul comun fiecărui factor de producţiune.

Să le întrebuinţăm şi noi, chiar de acum, pentru a simplifica şi clarifica dezbaterile.

Renta solului reprezentă profitul pe care-l trage proprietarul solului *din exploataţiunea forţelor productive şi originale ale solului:* ca forţele lui vegetative, materiile preţioase ascunse în sânul său, ori însuşirea de a ne purta pe coaja lui, cu locuinţele, cu fabricele, cu căile noastre de comunicaţiune etc., şi mai în special, prin *renta solului,* se înţelege *chiria* pe care proprietarul o primeşte când el cedează unui al treilea exploataţiunea acestor forţe şi însuşiri.

Salariul representă profitul pe care-l trage lucrătorul din producţiune, pentru partea lui de colaboraţiune şi în special preţul său chiria pe care el o primeşte, când el cedează unui al treilea întrebuinţarea forţelor sale fisice sau intelectuale, şi într-un sens şi mai restrâns, numai pe acea a forţelor fisice.

Lato-sensu dar, salariu este şi onorariul omului de Stat, funcţionarului, profesorului şi

visita medicului, solda războinicului ori băncuţa preotului, etc., cu un cuvânt tot ce se p. lăteşte pentru un serviciu de ori ce ordine sau categorie ar fi el.

Dobânda reprezintă remuneraţiunea Capitalului pentru concursul lui în producţiune, şi mai în special *chiria* pe care împrumutatul o plăteşte împrumutătorului, pentru a avea usagiul capitalului împrumutat.

Cât pentru *Profitul întreprinzătorului,* el este foarte complex: el reprezintă munca intelectuală şi fisică a acestuia, combinaţiunile şi în general inspiraţiunile lui, câte o dată geniale, riscurile ce el asumă – printre care falimentul şi desonoarea, etc.

Este învederat, că chestiunea repartiţiunei fructului comun între acei ce-l au produs, *în abstracto,* adică după principiile justiţiei distributive pure, nu este greu de resolvat: *suum cuique tribuere; „à chacun selon ses oeuvres,* a da fie cărui agent de producţiune, echivalentul valorii

produse de el, iată care ar fi postulatul pe care morala şi dreptul ni l-ar comanda.

Câte dificultăţi, însă, câte complicaţiuni şi curente contrarii nu vin în practică să stânjenească, să modifice, într-un sens sau într-altul, soluţiunea problemei!

Astfel este absolut imposibil de a distinge în fapt, care este partea adusă în producţiunea unui lucru de fie care dintre cei patru factori, care au colaborat la ea.

De exemplu, cum am putea distinge într-un hectolitru de grâu, care este partea datorită forţelor naturii, partea datorită acţiunei capitalului, îngrăşămintelor, maşinilor, etc., ori partea datorită muncii?

Mai mult încă, este constant, în technică, că eu cât puterea de producţiune a unuia din aceşti agenţi se măreşte cu atât sporeşte şi puterea celorlalţi.

Există într-adevăr între ei o legătură intimă, o influenţă constant reciprocă.

De exemplu, cu cât o arătură este mai adâncă, cu atât forţele vegetative ale pământului vor lucra mai energic şi cu mai mult succes, etc.

Toate încercările făcute de economişti, ca Thiinen de exemplu, ca şi de socialişti, de a distinge într-un produs partea de acţiune a fie cărui factor sunt de la început destinate a fi zădărnicite, prin forţa inertă a faptelor:

Aci stă eroarea originală lui Karl Marx, – în Teoria Plus Valorii, – *Mehrwerth.*

Dar şi din punct de vedere al jocului fenomenelor economice, rezultatul nu este deosebit.

Căci, dacă, în principiu, am putea zice că legea cererii şi ofertei joacă un însemnat rol în distribuţia avuţiilor, ea însă nu este determinantă.

Astfel de ex. Dacă suirea rentei solului este în general consecinţa prosperităţei economice a unei ţări sau a unui oraşiu, nu este mai puţin adevărat, că perfecţiunea technicei agricole, introducţiunea maşinilor şi îngrăşămintelor, –

descoperirea de surogate agricole sau miniere, – perfecţionarea mijloacelor de extracţiune şi de fabricaţiune a fierului şi a oţelului; descoperire de ţări noi şi de noi căi maritime sau perfecţionarea mijloacelor de transport existente şi eftinirea lor, etc., etc., aduc în sens contrariu căderea rentei.

Tot astfel, dacă atunci când, după vorba lui Cobbden, doi patroni aleargă după un lucrător, salariul se urcă şi când doi lucrători aleargă după un patron, salariul scade, – nu este mai puţin adevărat, că de multe ori salariul depinde şi de costul de producţiune al lucrătorului, de felul de viaţă al acestuia, de mediul social şi de felul de viaţă al societăţii, în general, şi al stratului social, în particular, din care lucrătorul face parte, de puterea de resistenţă, de luptă a lucrătorului pentru a menţine sau chiar pentru a face să se urce salariul său, etc.

Dobânda capitalului, la rândul ei, nu depinde nici ea exclusiv numai de legea cererii şi ofertei, – ea depinde încă de starea generală economică şi

politică a ţării, de condiţiunea particulară de solvabilitate a debitorului, de starea dreptului, de modul de distribuţie al justiţiei, etc.

În fine, câştigul întreprinzătorului este supus şi el la tot atâtea fluctuaţiuni.

În parte, întreprinzătorul primeşte, cum am văzut, un adevărat salariu pentru serviciile fisice şi intelectuale pe care el le aduce producţiei.

În parte, însă, profitul său reprezintă suma riscurilor pe care el le asumă, resplata geniului şi conjoncturilor lui, – şi nu arareori chiar acea ce norocul orb pune în balanţa lui.

Pentru un întreprinzător care reuşeşte – câţi alţii, însă, nu se ruinează!

Acesta tocmai dovedeşte că în jocul natural al împrejurărilor, nimeni nu poate de la început zice – care dintre cei trei factori va sucomba în lupta de competiţiuni dintre dânşii:

Se poate foarte bine, ca renta solului să ajungă la nimic, la 1 sau 1/2 la sută ca în Anglia – în Franţa, etc., dobânda Capitalului la 2 – 21/2 la

sută, ori chiar că întregul Capital să fie înghiţit de valuri – ca în catastrofa Canalului de Panama –; se poate, încă, ca întreprinzătorul să dea faliment, şi chiar să fie condamnat la închisoare – pe care din decenţă, – el a fost scutit de a o face ca ilustrul Ferdinand de Lesseps şi chiar târât în temniţă, ca fiul său Charles de Lesseps, pe când lucrătorii să fi obţinut regulat plata salariului lor, – ca ei să fi traversat, fără sdruncinare, crisele teribele care au abătut capetele patronilor lor.

Se poate iarăşi, – şi este desigur aceasta o fericire, – ca patronul să se înavuţească, el însă nu o face în dauna lucrătorului: extra-câştigul, pe care el, în împrejurări favorabile, – 1 poate realiza – 1 datoreşte de cele mai multe ori tocmai dibăciei lui, prevederilor de bun general, în războiul economic pe care el pe fie care zi-l poartă; – 1 datoreşte, poate, împrejurărilor externe –. şi în fine, chiar, poate, norocului, sorţii.

Tot astfel precum şi o cântăreaţă celebră – ca Patti, Nelson, sau un cântăreţ celebru ca, Caruso,

pot datora talentului lor – organului extraordinar cu care D-zeu i-a înzestrat – milioanele pe care ei le-au câştigat, fără să se poată zice că ei au exploatat pe cineva, că ei le au câştigat în flaiim cui-va.

Dacă dar supremul postulat al justiţiei distributive nu se poate realiza în fapt, în mod direct, nu putem oare ajunge la el în mod indirect1?

După Schäffle, *„cea mai bună”* – dacă nu şi cea mai justă, – *distribuţia a venitului naţional, în starea socială, este acea care pune întreaga comunitate şi pe fie care individ în parte în măsură de a ajunge să satisfacă, în cel mai înalt grad, toate trebuinţele adevărat umane».*

„Pentru acest sfârşit, nu trebuie, zice el, să considerăm însăşi propăşirea egoistică individului, ci bogata dezvoltare morală a întregului organism social în desfăşurarea lui istorică şi în toată formaţiunea lui personală».

Acest criteriu, întregit cu acela mai pozitiv,

mai practic pe care Adolph Wagner ni-l dă, ne poate, până la un punct oare care, indica o normă suficientă pentru a judeca în fapt distribuţia venitului naţional al unui popor.

Adolph Wagner pune ca ideal de realizat, şi în acelaşi timp, ca postulat practic impus Statului şi societăţii, de a face astfel ca din venitul naţional şi clasele cel mai puţin bine situate să-şi poată, prin propriul lor venit, satisface toate trebuinţele de existenţă necesarii întreţinerii vieţii şi să se împărtăşească şi la toate binefacerile culturei secolului şi mediului social în care ele trăiesc.

Ori ce distribuţie, dar, a venitului naţional în care aceste postulate nu sunt realizate trebuie a fi considerate ca nedreaptă şi ca contrarie interesului social.

Ori Statul, care are în pază interesul social, are şi dreptul şi datoria de a interveni pentru a împiedica jicnirea lui.

Nu există – am văzut – libertate absolută în starea socială. Libertatea legală pe care societatea

ne o dă se schimbă cu starea morală, socială, politică şi economică a poporului.

Această stare ne va da măsura şi a oportunităţei şi a intensităţei intervenţiunei Statului în distribuţia venitului naţional.

CIRCULAŢIUNEA BOGĂŢIILOR

Acea ce dă naştere Statului, zice Platon în Statul său ideal – *Poliţia* – este neputinţa în care se găseşte individul de a se îndestula pe el însuşi şi de a face singur faţă la trebuinţele ce el simte de mii de lucruri.

Astfel, în cel mai simplu Stat, adaugă Platon, va fi nevoie de un cultivator, care să ne dea subzistenţa, – de un arhitect, care să ne facă locuinţe, – de un cizmar şi de un ţesător care să ne încalţe şi să ne îmbrace.

Aşa că redus la cea mai simplă expresie, Statul se va compune de cel puţin 4 sau 5 persoane.

În ce chip vor proceda aceşti oameni la îndestularea trebuinţelor lor, să întreabă Platon

Fie care dintre ei, de exemplu cultivatorul va întrebuinţa el a patra parte din timp pentru a-şi agonisi hrana şi celelalte trei pentru a face faţă şi celorlalte trebuinţe?

Sau va munci el pământul şi pentru ceilalţi trei şi aceştia fie care, în specialitatea lui, va munci la rândul lor pentru dânsul H

Platon socoteşte că cel de al doilea mijloc este singur înţelept, pentru că este şi mai folositor şi mai comod.

Într-adevăr, zice el, oamenii nu nasc cu aceleaşi dispoziţiuni, ci unii sunt proprii la un lucru şi alţii la altul, iar pe de altă parte sunt lucrări care trebuie făcute într-un anumit timp.

Acea ce Platon admitea ca o regulă de conduită în Statul său ideal, este norma generală în societatea umană reală.

Unii împinşi de aptitudini diverse, – alţii siliţi de lupta pentru viaţă a căuta în specializare un mijloc de existenţă, alţii dominaţi de condiţiunea fisică a ţării lor, etc. şi au împărţit în societatea

umană, diferitele roluri ce ei au să îndeplinească.

Din această specializare a profesiunilor, a mijloacelor de producţiune, s-a născut cel mai important fenomen economic social: *schimbul.*

Ori importă să observăm:

Că, cu cât societatea păşeşte mai departe pe calea civilizaţiei, cu atât profesiunile se specializează şi cu atât, prin urmare, şi schimbul ia o mai mare exten-

Astfel că am putea zice că caracteristica civilizaţiei moderne este *schimbul:* de oare ce nimeni sau aproape nimeni în ţările civilizate nu produce pentru consumaţiunea sa proprie, ci toţi produc în vederea schimbului.

Omul de Stat, medicul, profesorul, artistul, cizmarul.

— Brutarul, cultivatorul, industriaşul, etc., toţi produc pentru alţii.

Fenomenul schimbului, a dat, însă, naştere noţiunei de valoare, şi în special valorii de schimb prin a contrario de valoarea de usagiu: aceasta

răspunzând noţiunei de utilitate pe care un obiect o are pentru noi, – adică calităţile lui de a satisface trebuinţele noastre, – şi cealaltă noţiunei de putere pe care un lucru o are de a dobândi un alt lucru; distincţiunea care a fost admirabilă făcută deja de Aristote.

Schimbul în societatea primitivă se face în natură, adică se schimbă un lucru contra altui lucru.

În societăţile de o civilizaţie mai înaintată, însă, intervine, un nou factor, menit a înlesni schimbul: *moneda.*

Moneda este un comun valorimetru, adică măsura la care se raportă toate valorile.

Cantitatea de monedă plătită în schimbul unui lucru reprezintă preţul acelui lucru, – valoarea lui exprimată *în bani.*

Şi, în fine, în societăţile şi mai înaintate, însăşi moneda este înlăturată: creditul, sub infinitele lui forme, şi ajutat de numeroase instrumente de credit, ca poliţa, cecul, mandatul

la ordin, warantul, biletul de bancă, etc., şi de marile instituţiuni ca Băncile, Magasinele Generale, Clearing – Houses, Bursele de Comerţ, etc., fac ca schimbul să se realizeze fără ca un ban să se mute din loc.

Dar schimbul nu este numai interior, ci şi exterior, internaţional.

Un flux şi reflux constant de mărfuri se stabileşte între diferitele ţări ale lumii, – de multe ori situare la cei doi poli, şi aceasta – tot ca o consecinţă a diversiune! producţiei.

Ţările din climele reci, având nevoie de produsele celor din climele calde ori temperate şi vice-versa, le schimbă între ele.

Iată *grosso-modo,* prin ce fenomene diverse, varii, omul trece până să se pună în posesiunea obiectului, care răspunde la apelul trebuinţelor lui.

CONSUMAŢIUNEA BOGĂŢIILOR

Producţiunea bogăţiilor nu este, însă, scopul final al omului.

Bogăţiile sunt produse pentru a fi aplicate la trebuinţele oamenilor, *a fi consumate.*

Însă, precum omul nu poate crea nimic, în lumea fisică, tot asemeni el nici nu poate distruge nimic: el nu poate dar, iarăşi, decât consuma utilităţi, adică ridica lucrurilor facultăţile pe care ele, prin munca omului, le dobândise de a răspunde trebuinţelor lui.

Pentru a considera, aşadar, în întregul său fenomenul economic al vieţii noastre pentru a răspunde completamente la întrebarea pusă *Cum trăim în Ordinea socială actuală?* Trebuie neapărat să examinăm şi concluzia lui – finalul.

Într-adevăr, consumaţiunea avuţiilor formează, cum cu drept cuvânt zice Walker, coroana arborului economic ale cărui rădăcini sunt producţiunea, triunchiul şi crăcile, distribuţia şi circulaţiunea avuţiilor.

Dintr-un punct de vedere general:

Consumaţiunea poate fi: *distructivă,* atunci când ea nu procură nicio utilitate proprietarului

lucrului şi *economică,* când ea este aplicată fie la satisfacerea trebuinţelor pentru care avuţia a fost creată, fie într-o altă producţiune.

Fără consumaţiune, obiectele s-ar acumula în infinit, ar întrece trebuinţele noastre şi necerute de nimeni, ar avea de résultat încetarea chiar a producţiei.

Consumaţiunea joacă, în raport cu producţiunea avuţiilor, rolul unei maşini pneumatice, care face vidul pe care aceasta este neîncetat chemată a-l umplea.

Tot acest rol-l exercită şi exportaţiunea produselor naţionale.

Exportaţiunea, fie că poartă asupra unor obiecte produse într-o cantitate superioară trebuinţelor naţionale, fie că ea poartă asupra unor mărfuri de care am avea trebuinţa pentru propria noastră consumaţiune, şi într-un caz şi într-altul, ea determină un gol pe care producţiunea naţională se va sili de îndată să-l umple.

Acesta explică, pentru ce, din timpurile cele mai vechi şi până azi, popoarele s-au silit din toate puterile să-şi asigure debuşeuri şi să-şi creeze colonii.

În ce rang trebuie satisfăcute trebuinţele noastre

Negreşit că trebuinţele de existenţă trec înaintea celor de cultură, şi printre cele dintâi, trebuinţele materiale de existenţă primează pe cele imateriale.

Un fapt este constatat – dovedit de toate datele statistice vechi şi noi – anume că astăzi omul, din orice treaptă socială, trăieşte mai bine, are mai multe satisfacţiuni decât omul din secolele sau chiar din deceniile precedente din clasa corespunzătoare; ceace dovedeşte că *le ton vieux temps* nu este decât o legendă; ceace dovedeşte, în al doilea rând, că doleanţele acelor care pretind că societatea modernă conduce direct la mizerie este un simplu mit.

Într-adevăr, graţie progreselor industriei,

graţie dezvoltărei avuţiilor şi răspândire! lor, mai ales în clasele cele mai de jos, o mulţime de obiecte care altă dată erau considerate ca obiecte de lux, rezervate numai celor avuţi, astăzi sunt la îndemâna tuturor, ba chiar a intrat în rândul trebuinţelor de rangul I-iu, fără de care nu putem trăi.

Astfel zahărul, altă dată obiect de lux, este în general un obiect de întâia necesitate, pentru imensul număr de locuitori ai Angliei, Franţei, Germaniei, Belgiei, etc.

Tot asemeni, ceaiul şi cafeaua;

Geamurile care până către anul 1567 erau atât de rari în Anglia, în cât nobilii le ridicau când plecau de la ţară la oraş, azi sunt universalmente întrebuin-

Umbrelele de ploaie – care până în secolul XVIII erau unobiec t de lux la Londra, sunt astăzi în mâna celui mai sărac.

În îmbrăcăminte, o cămaşă, ciorapi, încălţăminte, batiste, dantele, etc., care până de

ună zi erau privilegiul regilor şi oamenilor celor mai avuţi sunt astăzi – obiecte de o întrebuinţare generală.

Locuinţa chiar a luat în general alt aspect, ea prezintă un mai mare confort, o mai mare curăţenie în raport cu locuinţele străbunilor noştri.

Alimentaţiunea asemenea a devenit mai bogată, mai higienică şi mai abundentă.

Pe zi ce trece, linia, care desparte aceace s-a convenit a se numi lux de aceea ce este trebuincios vieţii, tinde a se deplasa tot în sus, asigurând claselor inferioare un mai bun traiu.

În résumât organizaţia economică actuală a societăţii asigură individului şi comunităţei nu numai mijloacele de existenţă materiale dar, încă şi pe acelea de perfecţionare şi de dezvoltare, morală şi culturală

Negreşit, că totul nu este perfect în societatea noastră şi în actuala noastră Ordine socială, că sunt încă multe lacune şi erori, – care

reclamă îndreptare, un învăţământ, însă se degajează din toate acestea: că această organizaţie izvorâtă din însăşi natura omului, nu are nimic de factice şi de artificial; ea este singură în măsură de a da satisfacţiune cerinţelor celor mai înalte ale individului şi ale comunităţei, asigurând celui dintâi, în mijlocul şi sub protecţia celei de a doua, o pacinică şi progresivă dezvoltare morală, culturală şi materială.

FUNDAMENTUL DOCTRINEI SOCIALISTO-COMUNISTĂ Concepţiunea materialistă a Istoriei a lui Karl Marx înainte de a aborda studiul propriu-zis al Doctrinei socialisto-comunistă, este absolut necesariu să examinăm, în prealabil, fundamentul pe care se întemeiază această Doctrină, dăci Socialismul, – vorbind de Socialism înţelegem şi Comunismul, – pentru că, precum vom demonstra, între ambele Doctrine nu este, în fond, nicio diferenţă, – pretinde a fi o doctrină pur ştiinţifică: ea nu este, pretind adepţii lui, decât aplicaţia la studiul Istoriei şi al vieţii

sociale actuale, a acea ce s-a convenit a se numi *„Concepţiunea materialistă a Istoriei».*

Această metodă nouă a fost revelată lui Karl Marx – după cum pretinde el, „în mijlocul îndoielelor care-l asaltau», – pe când revizuia Critica, ce el a făcut asupra Filosofiei Dreptului lui Hegel.

Karl Marx a formulat şi a precizat Concepţiunea sa în Prefaţa *Criticei Economiei Politice.*

El afirmă: „că raporturile juridice, precum şi formele Statului, nu pot să se explice, nici prin ele însăşi.

— Nici prin, aşa zisă, evoluţie generală a spiritului uman, – ele-şi iau rădăcinele lor în condiţiunile de existenţă materiale».

Într-adevăr, zice JKarl Marx: „În producţiunea existenţei lor, oamenii intră în raporturi determinate, necesarii, *independente de voinţa lor;* aceste raporturi de producţiune corespund, la un grad de dezvoltare dat, al

forţelor productive materiale. Totalitatea acestor raporturi de producţiune constituie structura economică a societăţii, basa reală, pe care se ridică suprastructura juridică şi politică, – şi căreia corespund forme de conştiinţă socială determinate. Modul de producţiune al vieţii materiale condiţionează procesul vieţii sociale, politice şi intelectuale, în general. *Nu conştiinţa oamenilor determină realitatea, – dar din contră, realitatea socială determină conştiinţa lor».*

În fine, „la un ore care stadiu al dezvoltării lor, forţele productive ale societăţii, zice Karl Marx, intră în contradicţiune cu raporturile de producţiune existente, sau, – ceace nu este decât expresia juridică, – cu raporturile de proprietate, în interiorul cărora, ele se mişcaseră până atunci. Din forme evolutive a forţelor productive, ce ele erau, aceste raporturi devin piedici a acestor forţe. Atunci se deschide o eră de revoluţie socială. Schimbarea care s-a produs în baza economică, restoamă, mai mult sau mai puţin lent

sau rapid, toată colosala suprastructură».

Revoluţiile sociale nu sunt produsul conştiinţei omeneşti, – dar produsul faptelor materiale inconştiente.

Mai mult încă, o atare revoluţie nu este posibilă atât timp cât societatea nu a clocit *„couvé”* nouile fapte materiale, care vor servi de bază noii suprastructuri sociale.

Examinate în lumina acestei metode, „raporturile de producţiune burgheze sunt ultima formă antagonică a procesului de producţiune socială, – a, unui antagonism care naşte din condiţiunile de existenţă socială a indivizilor».

În acelaşi timp, „forţele productive, care se dezvoltă în sânul societăţii burgheze, creează condiţiuni materiale, pentru a resolva acest antagonism».

Şi cu o asigurare profetică, pe care această revelaţiune o autorizã, Karl Marx ne asigură că „du această formaţiune socială se încheie preistoria omului».

Care va fi această formaţiune socială, – Karl Marx şi şcoala lui ne o spune: Comunismul, Colectivismul.

Aşadar, omul este un automat, inconştient, – dominat de faptele materiale, al căror sclav şi jucărie, el este: ele sunt dinainte „determinate», – ele sunt „necesarii4, – ele sunt în afară şi mai presus de el, – ele sunt „independente de voinţa lui».

Toate instituţiunile sociale, – morale, politice, juridice, nu sunt decât efectele „determinate», – „necesarii" a faptelor materiale, a condiţiunilor materiale a vieţii individului.

JSTu conştiinţa individului le produce, le dictează, le adaptă la trebuinţele lui morale şi fisice, – dar din contra, ele – faptele – produse spontanee, ieşite de nu se ştie de unde şi cum, sunt acelea care dictează omului viaţa sa socială şi toate instituţiunile sale, – ele-i dictează cum el trebuie să-şi organizeze viaţa sa de familie, Statul, proprietatea, şi în general, exerciţiul tuturor

drepturilor şi tuturor libertăţilor morale şi politide: omul nu este decât un instrument pasiv şi inconştient în mâinile lor, al faptelor materiale, – în mâinile unei fatalităţi materiale, ce el trebuie să sufere, pe care el nici nu o poate preveni, – nici nu o poate conjura.

Căci, atunci când momentul fatal va sosi, când aceste fapte materiale, „forţele productive», vor fi produs atari raporturi, în cât ele se devină obstacole acestor forţe, revoluţia socială va izbucjni: totul este „răsturnat mai mult sau mai puţin „rapid», – „colosala suprastructură" socială: familia, Statul, proprietatea, cu tot cortegiul lor de legi şi instituţiuni, se prăbuşeşte şi o nouă Ordine va ieşi „din condiţiunile de existenţă materiale a acestor raporturi», pe care bătrâna societate, – inconştient, – bine înţeles, – le clocise în sânul

Ori, societatea noastră, sistemul de producţiune burghez este deja ajuns „la acest stadiu de dezvoltare, când forţele de producţiune ale societăţii intră în contradicţiune cu raporturile

de producţiune existente», – adică, „cu raporturile de proprietate în interiorul cărora, ele se mişcaseră până atunci”: antagonismul ieşit „din condiţiunile de existenţă socială a individelor», va aduce fatalmente cataclismul final: revoluţia socială şi triumful noii Ordine socialiste, „ultima în Preistoria umană», (v. Karl Marx, *Critique de l-Economie Politique,* pg. 4 şi urm., chez Giardet, Brière, 1909).

Şi acea ce este şi mai curios, şi mai extraordinar, este că omul nu a fost pentru nimic în această răsturnare şi în această reconstrucţiune: el a suferit cu pasivitate acţiunea fatală a faptelor materiale, – el a urmat fără să ştie, condiţiunile materiale ale vieţii pe care faptele, „forţele de producţiune», raporturile necesarii, le au impus.

Ce ar fi putut el contra lor? cţhiar dacă ar fi avut imprudenţa sau presumţiunea de a se apropia de ele şi de a le examina?

El ar fi fost înghiţit, ars de viu, distrus de ele,

ca de flăcările unui vulcan în erupţiune.

Fericite popoarele, fericită Lumea întreagă, căci astăzi dacă mergem către „o răsturnare», ştim că mergem asemeni şi către „ultima formaţiune socială”: Karl Marx ne o spune!

Numai, Karl Marx, în Prefaţa sa, nu ne zice dacă omul, sclavul faptelor necesarii şi determinate, va fi mai feridit „în această ultimă formaţiune socială», decât el este azi în „formaţiunea socială actuală», – sub jugul noilor fapte tot atât de „determinate», – tot atât de necesarii», – tot atât „de independente de voinţa sa», cum erau toate acelea care au adus acest cata-

Aceasta este opera Viitorului, – este opera *Manifestului comunist,* – este opera unei lungi şi laborioase colaboraţiuni a corifeilor şi a adepţilor din toate ţările lumii, a congreselor naţionale şi internaţionale şi a imei literaturi, tot atât de fertilă, pe cât de incoherentă.

Colaboratorii şi discipolii lui Karl Marx au

atenuat, mai mult sau mai put în acea ce era de absolut, în teoria acestuia.

După ce a vorbit ca Marx, după ce a afirmat că „cauzele ultime», a schimbărilor sociale şi a revoluţiilor chiar politice nu trebuie căutate în capul oamenilor, dar în schimbările formelor de producţiune şi de schimb, Prederich Engels1), amicul şi discipolul lui Karl Marx, a fost obligat de evidenţă şi de raţiune, să recunoască, că alături de faptele economice, sunt şi alţi factori: politici, juridici, religioşi, – consideraţiuni filosofice, care influenţează cursul luptelor istorice şi determină aspec-

„Sunt nenumărate forţe, zice Engels, încrucţişându-se fără încetare: un grup infinit de paralelograme de forţe, care produc o rezultantă – evenimentul istoric, – care la rândul său poate să fie considerată ca produsul unui factor, activând ca o entitate inconştientă şi fără voinţă. Căci acea ce fie qiare din aceste forţe voieşte este împiedicat de toate celelalte şi rezultanta acţiunei lor

Combinate este un lucru pe care niciuna din ele nu-l-l a voit», (v. Scrisoarea din 1890, publicată în Sozialistischen Akademiken o kt. 1895, v. Bemstein, ib, id, pg. 12).

Tu Scrisoarea din 1895, Engels face încă un pas înapoi: „evoluţia politică, juridică, filosofică, religioasă, literară, artistică, etc., zice el, are de bază evoluţia economică».

Aceasta este destul pentru ca Engels să rămână de adord cu el, însuşi şi cu Karl Marx, – dar el adaugă: „toate, totuşi, reacţionează unele asupra altora şi asupra bazei economice».

Baza economică, – fundamentul suprastructurei sociale, – a întregului edificiu, – este ea însăşi influenţată de evoluţia politică, juridică, filosofică, religioasă, literară, artistică, etc.

!) v. Bemstein, Socialisme Théorique, pg. 11 şi urm. Stock Paris 1912.

Ce mai rămâne, atunci, din concepţiunea materialistă a Istoriei

Cu Bemstein, ea înejearcă o ultimă retuşare: (v. Ed. Bemstein, *Socialisme théorique,* pg. 13 şi urm.).

Bemstein începe prin a pune în principiu, că trebuie să aplicăm teoria materialistă a Istoriei „în forma ei cea mai dezvoltată, – şi nu în forma ei primitivă, – că concepţiunile juridice şi morale, – tradiţiunile istorice şi religioase, influenţele geografice şi chiar influenţele naturale, toate au determinat şi Condiţionat natura umană».

Concepţiunea materialistă a Istoriei nu poate servi, zice Bemstein de stâlp indicator al Istoriei, – de revelaţiune a Viitorului.

„Condiţiunile economice şi de proprietate nu constituie, recunoaşte Bemstein, decât o parte a mediului social care influenţează într-un chip determinant asupra caracterului omenesc».

„Condiţiunile de grupări teritoriale sau de aglomeraţiuni, repartiţiunea locală a populaţiei şi relaţiunile internaţionale», sunt toate factori istorici.

Dodtrina strâmtă a materialismului istoric este propriu-zis „o camisolă de forţă a gândirei omeneşti», – de care Bemstein voieşte să se libereze.

Cu toate acestea, Bemstein rămâne un partisan al Concepţiei materialiste a Istoriei, – dar văzută sub un aspect mai puţin „monistic», – el o admite aproape în aceeaşi termeni ca şi Engels, în Scrisorile sale către *Sozialistischen Akademiker,* – ca Wolfgang Heine, în articolul lui asupra Filosofiei lui Paul Bart, în *Deutschen Worten.*

Precizând încă mai mult gândirea lui, Bemstein crede că trebuie să abandonăm titlul: *Concepţiunea materialistă a Istoriei,* pentru a-l înlocui cu acela propus de Bart, *„Concepţiunea economică a Istoriei»,* acea ce voieşte să zică, afirma Bemstein, că „economia este tot factorul determinant, suprem, şi punctul de plecare al tuturor marilor mişcări istorice».

Fie că este vorba de teoria absolută a lui Karl Marx, sau de acea mitjiată de Engels – sau chiar

de acea propusă de Bart şi admisă de Bemstein:

„Factorii economiei», „raporturile de producţiune», „economia», sunt şi rămân determinanţi, – toată viaţa socială, morală şi juridică a oamenilor este condiţionată absolut (Karl Marx) sau prineipalmente (Bemstein), de viaţa economică, – prin raportul factorilor economici între ei, – şi „atunci când între forţele productive ale societăţii” şi „raporturile de proprietate în interiorul cărora s-au mişcat», – este contradicţiune, – revoluţia socială izbueneşte.

„Factorii ideologici», – factorii de esenţă alta decât factorii pur economici, nu pot, cel mult, decât să încetineze „necesitatea istorică».

Atenuaţiunea propusă de Engels, Heine, Bemstein, etc. nu aduce nicio atingere – zice Bemstein – „idei fondamentale, care nu perde nimic din unitatea sa, pe când teoria câştigă în valoare ştiinţifică».

Dar aici o chestiune prejudicială se impune:

Sau atenuaţiunile, – noi am zice mai bine,

amendamentele aduse de Engles şi de ceilalţi, sunt fondate.

— Factorii alţii decât factorii economici, au şi ei cuvântul lor de spus asupra mersului societăţii umane, – şi atunci nu mai poate fi vorba de „necesitate istorică».

— De eveniment fatal, – îndeplinindu-se, în afară şi fără voinţa omului:

Sau ele nu sunt fondate şi atunci nu trebuie să mai ţinem compt de ele pentru examenul teoriei Concepi iunei materialiste a Istoriei.

A admite atenuaţiunile, – şi a menţine intactă, în principiul său, teoria fatalistă a „necesităţii istorice», este o contradicţiune, nu numai în termeni, dar mai mult încă în rezultate.

Acea ce toate Congresele socialiste au înţeles şi au practicat, – acea ce toate programele socialiste au consacrat, – Marxismul, în puritatea sa primitivă, este într-adevăr, dogma fundamentală a Socialismului; „necesitatea istorică” activând ca o lege naturală, fatală, ca o

veritate geometrică, – este acea ce formează şi azi fondamentul şi singurul fondament al sistemului socialist…

Fără ea, tot sistemul se prăbuşeşte: acea ce Bemstein a înţeles, – căci cu toate că eu o mână-l dărâmă.

— El a voit să-l susţină cu cealaltă, menţinând o influenţă determinantă, – preponderată, – factorilor economici asupra tuturor celorlalte contingenţe sau factori neeconomici.

Să aducem lui Karl Marx acest omagiu meritat: el a construit sistemul său ca un bloc, – el-l a fondat pe un principiu unic, din care, el a dedus consecinţe logice şi imperative, – sistemul său nu comportă mai mult sau mai puţin, – el este astfel sau el nu este de loc: iată acea ce Karl Marx a înţeles şi acea ce discipolii lui au pierdut din vedere.

Pentru a evita Socialismului acest inconvenient, să facem abstracţiune de rezervele,

mai mult morale decât reale, ce falşii profeţi ai Socialismului au făcut şi să păstrăm intactă teoria primitivă a lui Karl Marx şi să o examinăm în ea însăşi.

CRITICA CONCEPŢIEI MATERIALISTE A ISTORIEI

Noi, credem că Teoria Concepţiei materialiste a Istoriei, este nefondată, – că nu numai că nu este verificată de evoluţia genului uman, – dar că ea este dezminţită de aceasta.

Noi credem, din contră, că înaintea faptelor materiale, au fost Ideile, – concepţiunile imateriale, – că Ideile, că aceste concepţiuni – produc faptele, – că acestea durează atât cât şi Ideile Mame, – din care ele sunt născute, – sunt în curs, au o valoare de usagiu, – că ele dispar sau se transformă, în tot sau în parte, după direcţiunea, – am zice Ordinul – ce nouile concepţiuni le imprimă, – că aceste fapte nu sunt independente de voinţa oamenilor, dar că, din contră, ei le au conceput şi voit mult timp înainte: ele es din

voinţa lui însăşi, – şi depind de ea la orice moment: conştiinţa oamenilor produce realităţile, – nu realităţile această conştiinţă.

Viaţa economică, ea însăşi, în totalitatea ei, şi în fie care din părţile ei nu este decât un produs al acestei concepţiuni imaterialiste a omului, – căile şi mijloacele de care ea dispune pentru a satisface trebuinţele oamsnilor sunt concepute de om şi create de voinţa lui: ea este aceea ce omul a voit ca ea să fie, – ea trebuie să răspundă în ori ce moment la trebuinţele sale morale şi materiale, – ea trebuie, aşadar, să se schimbe în tofde-una – şi în tot-de-una să urmeze, – în toate transformaţiunile sale, – noile concepţiuni ce omul-şi face din viaţa morală şi materială, la un moment dat.

Toate schimbările morale, sociale, politice, economice, juridice au fost rezultatul schimbărilor, care s-au produs şi frământat mult timp înainte în Idei, – chiar marele revoluţii morale, sociale, politice şi economice, – cele mai profunde

transformări în viaţa individelor şi a societăţilor construite, au fost precedate de revoluţii lente, mai întâiu, – şi vii şi hotărâtoare în urmă, în opiniuni, – faptele, realităţile nu au fost decât încorporaţiunea în faptele materiale a concepţiei imateriale, pe care oamenii şi au făcut-o de schimbările ce aveau să se opereze.

Într-un cuvânt, înaintea actului, este gândirea, din aceasta procédé actul, – şi nu gândirea din act.

Arhitectul care are să construiască o casă, – tâmplarul care are să facă un scaun, o masă, – croitorul care are să croiască haina, – agricultorul care ară şi seamănă pământul etc., – toţi au, – în prealabil actului, – în capul lor, concepţiunea imaterială a obiectului material sau imaterial, pe care voinţa lor, călăuzită de mintea lor, – se va pune să-l execute: arhitectul planul casei, – tâmplarul, pe acela al scaunului, – croitorul, forma hainei, – agricultorul processus imaterial al germinaţiunei seminţelor, pe care el le aruncă în

sânul pământului: dacă el nu ar avea această concepţiune, – actul nu ar naşte: actul, o dată produs, poate la rândul lui, să fie ocasiunea şi punctul de plecare, – nu însă cauza – unei noi concepţiuni, – modificând actul sau suprimându-l şi aşa mai departe: o serie infinită de concepţiuni imateriale în ordine diverse, – toate răspunzând unor trebuinţe intime a sufletului omului

— Şi numai trebuinţelor sale – produc acte materiale sau imateriale diverse, – acestea nefiind decât refluxul gândirilor, concepţiunilor pe care omul şi le face de destinaţia sa, – de trebuinţele sale morale sau materiale.

Acea ce a călăuzit pe om, – în Istoria sa, a fost Ideea, – ea este farul luminos care a luminat paşii săi.

— Ea este acea care merge înainte şi astăzi şi care, luminează şi Viitorul ei: faptele materiale sunt contingenţe, – câte o dată obstacole – pe care Ideea le utiliză sau le înlătură pentru a netezi calea: Omul a conceput această Idee, pentru că la

capătul realizaţiei ei, el întrevede posibilitatea de a trăi viaţa sa de om, – de a realiza destinata sa.

ARGUMENT

În loc de vorbe goale şi deci, de formule apocaliptice, care pot seduce spiritele naive sau superficiale, – să deschidem *Marea Garte a Istoriei Omului,* de când el a. apărut pe faţa pământului şi să vedem, dacă într-adevăr, el a fost sclavul faptelor, – al faptelor economice, – adică al faptelor produse de el, – sau dacă din contra, el a fost în tot de una stăpânul, – marele conceptor al Ideilor din care faptele aveau să iasă: pretutindeni, în ori ce moment, – noi vom vedea că concepţiunea imaterială s-a prezentat mai întâi omului – şi că între ea şi faptul care a realizat-o, a trecut adesea secole, – dar că omul a izbutit, în tot de una, a traduce în fapt concepţiunile imateriale: faptele nici nu-l au determinat, – nici nu-l au împiedicat de a atinge scopul său: el le a înlăturat, suprimat sau modificat ori de câte ori, ele au devenit un obstacol Idei sale, concepţiei sale.

Şi este tot astfel azi: noi suntem într-o epocă de gestaţiune de Idei, – lumea este plină de ele, ea va naşte, – şi desigur mari şi teribile schimbări se vor produce: – acestea se formează deja, încetul cu încetul, în spiritul omului, în ziua în care concepţiunea aceloraşi Idei va fi devenit generală, – când ea va fi ajuns la termenul gestaţiunei ei, – genul uman va naşte, – şi faptele vor urma soarta ce ele – Ideile – le au dictat.

— Observând numai faptele economice, – „raporturile de producţiune burgheze», – cum zice Karl Marx, – şi neglijând contingenţele cu totul superioare, pe care Ideile ni le prepară, în vederea viitoarelor schimbări morale, sociale, juridice şi economice, noi riscam de a ne cristaliza într-un singur punct al – câmpului nostru de observaţiune şi de a ne lăsa să fim surprinşi de evenimente.

Oricare ar fi importanţa, în viaţa economică, a faptelor economice, „raporturile de producţiune», create de om, nu au determinat, nici viaţa morală, nici viaţa socială, nici

instituţiunile: oameni au impus, în tot-deuna, voinţa lor – şi au adaptat faptele la concepţiunile lor morale şi sociale, – ei au creat în tot de una instituţiunile juridice şi politice, care corespund formelor politice şi economice pe care oamenii au crezut necesarii pentru realizaţi unea scopurilor vieţii lor.

Nu numai, pentru a vorbi limbajul socialiştilor, că viaţa economică nu condiţionează viaţa morală, – conştiinţa oamenilor, – dar din contra, ea însăşi este condiţionată şi fasonată de ea.

Să parcurgem, într-adevăr, diversele etape ale acestei civilizaţii, – şi ne vom convinge repede, că nicio dată faptul nu a fost stăpânul omului, – că din contra, conştiinţa lui, concepţiunea lui este acea care-l a luminat şi-l condus în viaţă, – care a dictat acţiunile sale, viaţa sa morală, socială şi economică, – care a dictat actele sale, – acte pe care voinţa sa reflexă şi conştientă le-a executat.

EVOLUŢIA ISTORICĂ A OMULUI OMUL PRIMITIV

Să considerăm, pe primul om, care a apărut, pe pământ: cum trăieşte el % Care sunt trebuinţele lui %

Animalul, – spre difirenţă de om, – nu are şi nu concepe decât o categorie de trebuinţe: trebuinţe de existenţă şi trebuinţe de procreaţiune, – trebuinţe de conservaţiune: el le satisface, în tot-de-una şi pretutindeni, în acelaşi chip.

Animalul nu are, pentru a satisface trebuinţele lui, decât forţa lui fisică şi instinctul lui: ambele limitate, – animalul nu are decât dinţii şi ghiarele lui, pentru a se apăra, – el nu are decât dinţii şi ghiarele lui, pentru a prinde prada sa sau pentru a culege fructele de pe arbori sau să pască iarba câmpului: el este incapabil de a concepe întrebuinţarea unui instrument pentru a augumenta forţa sa şi incapabil de a concepe fabricaţiunea unuia.

El este astăzi, acea ce el a fost la începutul apariţiunei sale, – singurele schimbări ce s-au observat, câte o dată, la animale sunt datorite necesităţii adaptaţiunei lor organice, mediului în care ele trăiesc.

Şi când natura lor s-a refuzat acestei adaptaţiuni, ele au murit, – au dispărut: multe animale, care au existat la începutul lumii, au dispărut completamente.

— Altele an degenerat, – niciunul nu s-a ridicat în

Niciun progres moral nu s-a îndeplinit în decursul secolelor: ele sunt azi, din acest punct de vedere, astfel cum ele au fost, în tot-de-una, – şi astfel, precum ele vor fi până la dispariţiunea totală a speciei lor.

Albinele, de astăzi, trăiesc ca albinele de acum mii de ani, – ele fac stupul lor, în acelaşi mod, – ele recoltă mierea lor, în acelaşi mod, – ele se supun la aceleaşi regiile de disciplină, în interiorul stupului lor, – nicio schimbare nu a venit

să modifice, în bine sau în rău, existenţa lor, viaţa lor.

Şi este tot astfel cu furnicile, – şi cu toate animalele, în general, – oricare ar fi admirabila ordonanţă a existenţei lor.

Pentru ce? Pentru că dintre toate animalele, omul singur este susceptibil de perfecţionare, – pentru că el singur poate să se perfecţioneze, – şi să perfecţionează, în realitate, prin contactul şi prin viaţa în comun cu alţi oameni, – pe când animalele rămân cristalizate în formele lor primitive.

De unde vine această diferenţă*? Din faptul că omul singur a obţinut, nu numai darul instinctului, – precum este instinctul de conservaţiune, – care-i este comun cu acela al tuturor animalelor, – dar încă, *darul inteligenţei:* el singur este capabil de a concepe căile şi mijloacele pentru a realiza şi transforma, un concept ideal, într-un fapt concret.

Inteligenţa este izvorul prim de unde es toate

Ideile: ele se ivesc în spiritul lui, în conştientul lui, încet, dificil, adesea ele au clocit şi s-au fasonat în decursul a numeroase secole, – până ce omul a putut să ajungă a le elucida şi a le realiza: câte dibuiri, câte încercări infructuase, câte lupte interioare şi exterioare! – dar, la sfârşit, scânteia, aprinsă în sufletul său, luminează conştiinţa sa şi ideea ieşită din capul său: voinţa sa, docil servitor, nu are decât să o pună în execuţiune: faptul este, aşadar, din idee, din conştienţa, din inteligenţa omului, – şi nu aceasta din fapt.

Inteligenţa, într-adevăr, a trasat omului calea vieţii lui şi civilizaţiei lui.

Priviţi încă pe omul primitiv: el a ajuns deja la ideea că el este cel dintâi între toate animalele, – că el este regele lor, – că el este mai tare decât toate.

Această revelaţiune – i este oare făcută lui – de un fapt oare care? Nu, – el este, din contră, mai puţin robust decât multe alte animale, – el ar putea repede cădea victima lor, – dacă el nu ar fi

asistat de inteligenţa lui.

Ea-l învaţă cum el trebuie să fabrice armele sale de luptă, contra rivalilor săi, – contra celorlalte animale sau contra celor-Ialţi oameni, – ea-l învaţă cum să se serve de ele.

Animalele, dispărute de mii de secole, nu ne au lăsat în urma lor decât osemintele lor, niciun fapt, – nicio operă nu ne spune acea ce ele au fost, – cum ele au

Omul, din contră, omul cel mai primitiv ne-a lăsat monumentele inteligenţei lui, concepţiunelor lui, acestea ne vorbesc de el încă azi, – ele ne spun aceea ce el gândea, – acea ce el concepea, – ideile care eşeau din inteligenţa lui şi în acelaşi timp în ce chip voinţa lui le a realizat: cum el trăia.

Din această primă diferenţă derivă o alta, – aşi putea zice că decurg toate celelalte diferenţe, de cele-1alte animale.

IDEEA DE RELIGIUNE

Omul nu este, însă, confinat în cercul strâmt al trebuinţelor de existenţă şi de conservaţiune.

Inteligenţa lui concepe altele – şi altele, de ordine diverse.

Mai întâi, omul cel mai primitiv a conceput desigur Ideea unei Fiinţe superioare: el are deja o oare care religiune, – o religiune, care nu este în realitate decât o superstiţiune, ieşită, probabil, din conştiinţa ce el avea de micimea sa şi de slăbiciunea sa în faţa Naturel, atotputernice, – el adoră soarele şi stelele, fulgerul, tunetul, – chiar animalele, – etc.; el exprimă prin aceasta trebuinţa ce el resimte de a căuta un punct de reazăîn în vastul Univers, în contra adversităţei, în contra necunoscutului.

IDEEA DE FAMILIE

Din timpurile cele mai primitive, omul s-a legat de femeie, – nu numai ocasional, – ea o întâlnire fortuită, – dar în vederea unei vieţi comune: el a conceput, aşadar ideea de familie, – faptul – familia – a ieşit din Idee.

— Din trebuinţa resimţită de om de a avea o familie a lui: copilul odată născut, – sau cel puţin

ieşit din faşe, nu este abandonat, precum fac toate animalele: oamenii rămân uniţi între ei şi trăiesc împreună.

Din această viaţă în comun nasc alte şi alte trebuinţe, individuale şi comune: inteligenţa omenească este obligată să creeze organele şi mijloacele pentru a le satisface.

Trebuinţa, ideea, conceptul funcţiunei, este acea care creează organul, – nu organul creează funcţiunea: trebuinţa însăşi nu este decât o concepţiune imaterialistă şi actul moral sau economie, faptul economic, nu este decât consecinţa forţată a acestei concepţiuni.

Nu processus de producţiune al mijloacelor de existenţă condiţionează concepţiunea vieţii omului, – dar, din contră, concepţiunea, – modul de a considera viaţa, – a condus pe om să creeze instrumentele sale de muncă şi de apărare.

LIMB AGIUL

Între timp omul a făcut un alt pas în calea progresului: el a conceput trebuinţa de a

comunica cu semenii săi: el a trebuit, aşadar, să creeze mijlocul de a o satisface: el a inventat, – el a creat limbajul, – operă complicată, – considerabilă, – care a trebuit să ceară secole de muncă.

El a trebuit, într-adevăr, să creeze, pentru fie care obiect, la îndemâna lui, – pentru fie care animal. – un sunet diferit, – el a trebuit să pună pe fiecare lucru un nume.

El a mers şi mai departe încă, el a conceput ideea Timpului, – şi el a creat *verbul,* – el a pus un sunet diferit pentru a indica trecutul, un altul pentru a indica prezentul şi un altul pentru a indica viitorul.

A fost, desigur, opera cea mai măreaţă a omului primitiv, – niciun secol, nicio generaţiune de oameni nu se poate lăuda de a fi descoperit, – de a fi creat ceva mai minunat, – mai subtil, – şi în acelaşi timp mai natural omului, decât limbajul.

Ori, nu este acesta un produs exclusiv al inteligenţei omeneşti, al puterii lui de concepţiune

%

Şi acea ce este şi mai grav şi mai surprinzător, – este că aici este vorba de o operă absolut imaterială a spiritului omului, – limbajul nu este de loc un fapt economic, răspunzând exclusiv trebuinţelor materiale ale vieţii omului: el este un instrument moral, chemat a transforma în totul viaţa omenească: limbajul a condus pe om la viaţa socială, – fără el, oamenii ar trăi şi azi în stare de isolare, ca animalele, fără niciun contact între ei.

Limbajul servă, într-adevăr, oamenilor pentru a-şi comunica unii altora ideile lor, – concepţiunile lor, – pentru a pune în comun sforţările lor, – pentru a se apăra în comun, la trebuinţă, şi tot asemeni, pentru a transmite toate ideile dobândite, – toate progresele realizate succesorilor lor: ele, aceste Idei, aceste concepţiuni, nu mor, odată cu autorii lor, – ele constituie Capitalul moral, – Capitalul Ideilor omului, – al tuturor oamenilor presenţi şi viitori.

FOCUL

O altă cucerire prodigioasă a omului a fost, desigur, *Fodpi:* focul există în natură, – dar omul a descoperit mijloacele de a-l produce artificial: frecând două pietre sau două bucăţi de lemn, omul a produs scânteia: de acum înainte, el va putea să perfecţioneze instrumentele sale, – el va putea să le facă din bronz şi mai târziu din fier, chiar.

Bronzul, – fierul mai ales, – sub acţiunea fodţului, pot lua mii de forme: inteligenţa lui i va suggéra, noi şi noi trebuinţe şi voinţa sa va crea mijloacele pentru a le satisface: viaţa economică întinde dercul său, pe măsură ce concepţiunea vieţii omeneşti se întinde şi ea: ea este, în tot-de-una, rezultatul acesteia: ideia deocamdată, – actul pe urmă. Şi cum ar putea fi altfel?

IDEEA DE PROPRIETATE

Nu avem, desigur, nicio probă, dar este aparent plauzibil că omul, din această epocă chiar, a conceput o altă idee, fecfundă în rezultate, – şi care formează încă şi azi fundamentul societăţii

noastre, – şi mărul de discordie între oameni: *Ideea de Proprietate.*

Este natural ca omul să fi considerat ca al său şi ca el să fi apărat cu preţul vieţii lui, proprietatea instrumentelor de piatră, necioplită, sau cioplită, ce el a creat – sau pe care el le-a luat, gata făcute, din natură.

— Dă el a considerat ca a sa prada, ce el a ucis sau a

Odată Ideea concepută, în el însuşi, apărată în afară, contra tuturor, prin toate mijloacele, omul a fost obligat de a se gândi asemeni la căile şi mijloacele pentru a o protege: el nu va ajunge la acest ţel, dintr-odată, desigur, – dar el se va sili de a ajunge, – în orice caz, el se va îndruma încă de atunci către realizaţia lui.

Oamenii trăiesc în această epocă din produsul vânătoarei şi pescuitului, – oare care viaţa socială se înseilează, – Şeful de familie este în acelaşi timp judecător şi şeful politic al familiei sale.

CAPITALUL

Dar omul, – călăuzit în tot-de-una de inteligenţa sa, şi nici de cum de „faptele economice», – face un pas mai departe: el domesticeşte animalele sălbatice, – acestea i vor procura hrana lui zilnică: laptele, carnea, materia primă nedesară îmbrăcămintei şi încălţămintei lui: lâna şi pielea.

Omul depinde încă de natura, atât pentru a satisface propriile lui trebuinţe, cât şi pentru a nutri animalele

Din ideea de apropiaţiune a animalelor sălbatice, o concepţiune economică nouă naşte: este *Capitalul:* ea este din spiritul său de prevedere, din sentimentul său de conservaţiune.

Nu faptul, capitalul deja format, – a învăţat şi a invitat pe om să domesticească animalele, – căci Capitalul sub această formă nu este de dat rezultatul trebuinţei încercate de om, – şi al Idei concepute pentru a satisface această trebuinţă, domesticind animalele şi adaptându-le la

trebuinţele sale: nu numai că el nu este cauza, – dar el este efectul Idei de Capital.

IDEEA DE SUCCESIUNE

Din Ideea de Proprietate naşte altele: în afară de Ideea de proprietate, extinsă la animalele domestice, – naşte asemeni *Ideea de succesiune.* Ideea de a transmite succesorilor săi bunurile sale, vitele sale, – Capitalul dobândit, – instrumentele create de muncă.

IDEEA DE STAT PERSONAL

Pentru a apăra noul drept de proprietate şi pentru a garanta dreptul de succesiune, omul este obligat din nou de a concepe instituţiuni adecvate.

Asigurată în existenţa ei, Familia se măreşte, – ea devine un Trib, – şeful de Familie devine şeful Tribu lui, însărcinat de a comanda şi în acelaşi timp de a judeca: el este suveranul, şeful politic suprem.

Multe popoare nu au depăşit acest stadiu de civilizaţie: Arabii, Beduinii, Kirghizii, Tartarii, eter, – trăiesc încă în acest stadiu social, (v. Roscher,

Politicshe Oekonomie, T. II. pg. 13).

STATUL TERITORIAL

Dar omul face un nou pas: inteligenţa sa, spiritul său de observaţiune i suggeră Ideea culturei solului: el observă că o sămânţă, aruncată în pământ, se reproduce de două, de trei, – de zece ori, – câte o dată de unasută de ori: este procesul germinaţiunei, care se revelă inteligenţei sale.

De aöum înainte din sclav al naturii, – el devine stăpânul ei, – el va comanda naturii să i reproducă, multiplicându-le, sămânţele ce el va arunca în sânul pământului.

Din această Idee, decurg consecinţe grave şi nenumărate:

Obligat să aştepte recolta, – omul se leagă de sol, – el-l ia în posesiune, – el fixează pe el locuinţa lui, – din nomadă, viaţa lui devine stabilă, – Familia se măreşte în jurul căminului original, – ea cultivă, graţie noilor veniţi pe lume, noi spaţiuri.

Să mergem, însă, mai departe şi să ne

întrebăm care este origina *Dreptului de Proprietate, în general, – şi ai Dreptului de Proprietate asupra Solului,* în particular, – a formei sale juridice, a rolului lui social şi economic, pentru că dintre toţi factorii potenţiali sociali, Proprietatea este desigur cel mai important factor social şi economic?

Am văzut că, din moment ce omul a descoperit misterul germinaţiunei, el a luat solul în posesiune, căruia el i-a ordonat de a i reproduce seminţele de el i-a încredinţat, – dar această luare în posesiune nu este decât un fapt, – un fapt provizoriu, – omul rămâne în posesiune, atâta timp cât un altul nu-l a expulsât, – sau atât timp cât el însuşi nu-l a abandonat.

Pentru a transforma acest fapt în drept, – pentru ca dreptul să fie oposabil la toţi ceilalţi oameni, – pentru a-l putea transmite copilor săi, el a trebuit să fondeze viaţa socială, – să caute viaţa în comun cu alţi oameni.

Faptul apropiaţiunei materiale a solului nu

rezultă numai din trebuinţele de hrană ale omului, – el a născut din necesitatea morală ce omul a resimţit de aşi avea un adăpost, – un adăpost în contra intemperiilor şi în e/ontra agresiunilor, – precum şi pentru a menţine grupaţi în jurul lui pe membrii risipiţi ai familiei sale, de a trăi, într-un cuvânt, viaţa sa integrala, – de om social.

Dacă inteligenţa, concepţiunea imaterială, – Ideea de acea ce se va întâmpla nu ar fi existat, – dacă ea nu ar fi condus pe om în acest *processus abstract* al insti tuţiunei şi organizaţiei dreptului de proprietate, – omul ar fi încă o fiinţă rătăcitoare, ca şi oele-l-alte animale: fără nicio legătură cu solul.

Conduşi, într-adevăr, de natura lor sociabilă, şi de inteligenţa lor, oamenii se grupează:

În jurul familiei originale, a matcei primitive, – alte focuri se aprind: este deja Tribul.

Intre aceste diverse familii, între membrii Tribului, raporturi permanente se stabilesc, viaţa socială apare.

Plecând din acest moment, alături de trebuinţele individuale fiecăruia, se nasc asemeni trebuinţe ecomune ale tuturor.

Printre aceste trebuinţe domune, cea mai importantă este acea a apărării comune a vieţii lor, a bunurilor lor materiale şi apărarea solului cucerit asupra naturii, defrişat, pus în cultură şi în valoare de munca lor, – sau de muncă antecesorilor lor, – în contra ori cărei violaţiuni, – în contra ori cărei incursiuni sau uzurpaţiuni din afară.

Dar în interiorul comunităţei asemeni, pot naşte conflicte între diferiţii săi membri: ele trebuie prevenite, – şi reprimate.

De unde necesitatea de a institui un organ suprem, care să aibă dublul rol: apărarea în afară, – pacea în

1— Ăuntru.

Aceasta fu societatea civilă, – societatea organizată.

— Fu Statul.

Statul este reprezentantul comunităţii şi al fiecăruia dintre membrii săi, – fie care este în Stat, – şi Statul este în fiecare din ei, – Statul, – nu este în afară din niciunul din ei.

Şi cu toate acestea, Statul este distinct de fie care dintre ei.

Statul este mai puternic decât fiecare dintre ei, autoritatea lui, puterea lui este mai mare decât puterea fiecăruia dintre ei.

Statul poate ordona şi toţi şi fie care trebuie să se supună, – fie dare şi toţi o ştiu şi o simt, – şi cu toate acestea, nimeni nu vede Statul: Statul este o*, J? iinţă de raţiune», un Etre de Raison», Statul* este o fiinţă fictivă, un produs moral al gândirei omeneşti: el nu există decât în mintea noastră, – el nu există decât în Conştientul nostru.

Şi eu toate că Statul este o fiinţă inexistentă materialmente, Statul este Fiinţa care se gândeşte cel mai mult, cjare este cea mai activă dintre toţi membrii care-l constituie: el nu doarme nicio dată, – el veghează, în tot-de-una, asupra intereselor

comune pe care comunitatea i le a încredinţat, – zi şi noapte, el este la postul lui da veghe, – el este într-adevăr, permanent.

Dacă Ideea de proprietate este născută principialmente, – nu zic unicalmente căci ea răspunde tot atât şi trebuinţelor morale ale individului – din trebuinţele materiale de hrană şi de conservaţiune, – Ideea de Stat, ea este născută, numai din trebuinţele morale, absolut imateriale ce Comunitatea simte, ea atare: ea este năsefută din trebuinţele comune ale acestei comunităţi, din necesităţile vieţii sale sociale.

Această abstracţiune, – această entitate morală şi juridică nu este produsul faptelor economice, – ea este produsul gândirei omeneşti şi realizaţia sa răspunde naturii morale şi sociale a omului, care este destinat a trăi în societate, – şi care, în afară din ea, nu este. – cum prea bine zice Aristote – decât un zeu sau o fiară sălbatică.

Din acest moment, viaţa individului încearcă o profundă schimbare: interesul individual al

fiecăruia trebuie să se armonizeze cu interesul colectiv, – şi în caz de conflict, – să i cedeze pasul.

Cine va organiza această armonie % Cine va fi însărcinat ca să o menţină %

Este organul suprem, instituit de societate: este Statul, – căruia din zi în zi, noi funcţiuni i vor fi încredinţate, până ce Statul va fini prin a absorbi totalmente pe individ: cum a fost Statul greco-roman.

Statul, călăuzit de propria sa concepţiune, – adică de cjoneepţiunea colectivă a tuturor, – va condiţiona viaţa socială, morală şi economică a individelor:

Nu din viaţa economică, din trebuinţele economice au ieşit Statele grece, şi Statul roman.

Nu viaţa economică a dictat acestor State, instituţiunile lor, legile lor sau organizaţiunile lor:

Mai întâi concepţiunea religioasă, – şi mai apoi concepţiunea politică:

Războaele între Statele Grece şi prin urmare, destinele lor erau dictate de spiritul de

hegemonie, – de rivalităţile lor politice, de lupta între ideea democratică, reprezentată de Athena, şi ideea aristocratică reprezentată de Sparta.

Răboaiele Romei, de ex., contra Latinilor din Latium sau contra Etruscilor, nu au fost războaie de cucerire, de dominaţiune, – de oare ce Romanii-i au primit cu titlu egal de cetăţeni în Statul lor, – dar războaie politice, războaie de unitate naţională şi teritorială.

Chiar Războaiele care au condus Roma la cucerirea lumii nu au avut, – cu toate prădăciunile, – motive economice: nu viaţa economică a Romanilor a decis ca ei să devină stăpânii lumii: ci ambiţiunea lor, – concepţiunea morală şi politică a vieţii care i-a condus de la Oceanul Atlantic la marginele Gangelui, – de la confinii deserturilor africane la marginele impenetrabililor păduri ale Germaniei, – sau la malurile Dunării ori la Pontul Euxin.

Şi tot astfel a fost în Evul mediu.

EVUL MEDIU

Statul, prin legile lui, organizează viaţa socială: el divide societatea în clase separate, prin despărţituri de neîntrecut şi menţine timp de secole această divisiune artificială a societăţii.

Statul organizează viaţa economică prin legile sale, – el dictează fiecăruia profesiunea sa şi modul cum el o va exercita, – iniţiativa individuală nu există; individul nu este decât o jucărie în mâinile capriciului Statului, – el este acea ce acesta voieşte ca el să fie.

Dar el, – Statul nu este, la rândul lui, decât produsul concepţiei morale, religioase, politice şi sociale pe care omul din acest timp şi-a făcut-o despre el: el nu este desigur un produs al faptelor, „al raporturilor economice», – „al vieţii economice», aceasta, din contra, este produsul concepţiei sale.

Cine a răsturnat Statul din Evul Mediu?

Sunt oare „raporturile economice necesarii”?

Nu, – sunt Ideile, – sunt nouile concepţiuni filosofice, politice şi sociale, pe care spiritul

omenesc în mers şi-a făcut, în decurs de secole de elaboraţiune, – care au adus marea Revoluţie din 1789, – şi prăbuşirea Statului feudal şi stabilirea Ordinii noi: raţiunile economice, – „raporturile de producţiune», nu au avut nicio influenţă, ele au urmat, la rândul lor, schimbarea generală, pe care nouile concepţiuni le impuneau

EVUL MODERN

Şi astăzi viaţa socială – sub aspectele ei atât de variate, nu este ea condiţionată de Sat, prin legile sale, de ordine atât de diverse, – şi Statul, el însăşi, – şi chiar legile sale, nu sunt ele produsul concepţiei filosofice pe care noi ni le facem de rolul lui, – ce noi imprimăm legilor lui?

În fine, transformaţiunile viitoare, sunt ele deja în gestaţiune în spiritul nostru, înainte ca ele să se traducă în fapte, – în acte?

SCLAVAGIUL

Să examinăm, acum, cauzele celei mai mari, celei mai vaste instituţiuni sociale a antickităţei, – a instituţiunei sclavagului, – care a durat până în

timpurile noastre.

Cui datorează ea apariţiunea sa? Durata sa? şi dispariţiunea sa?

Este oare neeesităţei economice? Este oare viaţa economică, care a ordonat instituţiunea sa la Romani, de ex?

Nu.

Sclavajul a ieşit din Războiu, – el este produsul concepţiei morale şi politice ce oamenii-şi făceau de raporturile dintre ei.

Am dreptul, ziceau ei, să omor pe inamicul meu, – pentru ce nu i-aşi lăsa viaţa, – şi să-i iau numai libertatea, căci cine poate mai mult, poate şi mai puţin?

Şi încă, ei lăsau o poartă deschisă, – emanciparea putea să redea sclavului libertatea.

Romanii recunoscură acelaşi drept asupra lor înşişi

— Şi în contra lor înşişi inamicilor lor: Romanul căzut în captivitate devenea sclav, şi perdea dreptul lui de cetăţean.

Chiar, la epoca când sclavajul fu cel mai întins în Imperiul roman, raţiunea lui de a fi, nu a fost nicio dată o raţiune economică, – ci morală, socială şi pe

Romanii dispreţiuau munca productivă: comerţul, industria, – şi cu instituţiunea latifundiior, şi cultura pământului, – fură abandonate de ei sclavilor lor.

Singura ocupaţiune, demnă de un Roman, fu politica şi războiul: pentru a se putea ocupa de politică, de afacerile Statului sau pentru a putea face război, Romanii au menţinut sclavagiul: sclavagiul nu era o instituţiune economică, născută din trebuinţele economice, – ale vieţii economice a Romanilor, – căci ei-l aveau chiar atunci când un Cincinatus abandona coarnele plugului pentru a încinge centuronul, – la epoca când poporul roman câştiga viaţa sa cu sudoarea franţei sale, – dar din necesităţile politice şi militare ale Romanilor.

Romanii au cucerit între alte ţări, Grecia, de

ex., – ei au redus în sclavagiu mulţi Greci: printre ei mulţi filosofi, – cărei raţiuni economice, – cărei condiţiuni de viaţă economică a Romanilor răspundea această acţiune î nici uneia: ea era urmarea normală a concepţiei lor morale, politice şi juridice a momentului.

Dar în afară de Război, Romanii şi Grecii cunoscură ca mijloc de a deveni sclav, – vânzarea: vânzarea de bunăvoie a omului liber sau vânzarea forţată: un om, capturat de un altul putea să fie vândut de acesta la un altul, ca sclav.

Platon, el însuşi, la înapoierea lui dintr-unul din faimoasele sale voiajuri în Syracusa, la amicul său Dio, a fost vândut de armatorul Polis, pe corabia căruia el se refugiase, pentru a scăpa de persecuţiunile lui Dyonisios, tyranul Syracuse! unui oare care Aniceris, care-l a emancipat: de ce utilitate economică putea fi Platon stăpânului lui?

Nu, – adevărul este că sclavagiul s-a născut din concepţiunile morale, politice şi juridice, pe care oamenii şi le făcuseră despre dreptul de viaţă

şi de moarte, rezultând din război sau din contract.

Nu numai că această instituţiune nu a fost un produs al vieţii economice, – dar, din contră, ea este acea care „a condiţionat” – care a fasonat pe aceasta: instituţiunea sclavajului a dat societăţii antice forma sa specifică economică, – viaţa economică a celor vechi a fost „condionată, determinată, forţată», de instituţiunea sclavagiului.

Dispensat, prin munca sclavului, omul liber, stăpânul nu a mai muncit.

Bl a abandonat gestiunea patrimoniului lui sclavilor săi, – sub forma de *peculia,* pe care aceştia le puteau gira, – ca şi când ar fi fost stăpâni: dar toate bunurile dobândite de ei şi intrând în aceste *peculia,* aparţineau stăpânului lor.

Acesta a avut în tot-de-una dreptul de a revoca concesiunea peculiului *ad nutum* şi de a reintra în folosinţa bunurilor ce îl compuneau.

Comerţul, artele, fură exercitate de sclavi, în numele şi pentru comptul stăpânului lor.

Marele domenii, – *latifundia,* – fură cultivate de sclavi, în interesul stăpânilor lor.

Neavând niciun interes personal în producţiunea bunurilor, – muncind atât cât putea să evite o dojană sau o pedeapsă, producţiunea bunurilor, în general, s-a resimţit, – ea a fost redusă la minimum: iată cum viaţa economică a poporului roman a fost *„condiţionată»,* ordonată de o instituţiune socială şi politică, – la origina căreia nu se găseşte nicio raţiune economică.

Este, într-adevăr, evident că aici nu mai este vorba de o instituţiune economică, interioară, produsă, creată, de legea naţională a unui popor în vederea unui interes economic, „condiţionată” de necesităţile vieţii economice ale acestuia, – dar de o instituţiune universală, de o instituţiune creată de Dreptul Ginţilor şi practicată de toate popoarele, – de o instituţiune, chiar morală, căci desigur sclavagiul constituie un progres moral al

omului asupra barbariei primitive.

Acesta-l consiliase că el avea dreptul să omoare pe inamicul său, – o morală mai clementă-ia zis că el se poate mulţumi să i ia numai libertatea: dar să observăm bine că şi una şi alta, în vechia concepţiune, constituia un drept indiscutabil; mai mult, încă, dreptul de a reduce pe om în sclavie este dedus din dreptul de a-l omorî: dreptul de a ucide este fundamentul moral şi juridic al sclavagiului.

Trebuie, însă, să convenim fă dreptul de a ucide nu decurge din nicio raţiune economică, pentru că omul mort nu mai este de niciun folos.

Sclavagiul este un pas înainte în îndulcirea moravurilor, – şi el este rezultatul unei noi concepţiuni, pe care omul şi-a făcut-o de personalitatea umană.

Această concepţiune va merge dezvoltându-se, până ce în gândirea lumii întregi, ideea că omul nu poate să fie obiectul unui trafic, – că el este de asupra ori cărui preţ, – cum va zice Kant –

şi va face drum: atunci, şi numai atunci sclavagiul va dispare.

Războiul Seccesiunei în Statele Unite ale Americii, de „Nord, – 1866, – ne dă un exemplu topic: necesităţile economice, care menţinuseră sclavagiul, erau aceleaşi şi după acest război, ca şi înaintea lui, – dar concepţiunea filosofică a oamenilor se schimbase: ruşinea, de a practica un astfel de trafic infam, a armat fraţi contra fraţi, – şi ei nu au depus armele decât atunci când această ruşine a fost ştearsă, pentru tot de una, din instituţiunile lor.

Concepţiunea filosofică şi juridică a Grecilor şi a Romanilor asupra libertăţilor umane fusese alta, – dacă ei nu ar fi admis sclavagiul ca o consecinţă naturală şi juridică a războiului şi a contractului, dacă ei ar fi gândit ca Zenon, ca Seneca, ca Epictete, – ca noi astăzi, – şi ar fi refuzat să recunoască o asemeni instituţiune monstruoasă şi în contra naturii, – viaţa economică a Grecilor şi a Romanilor, care a fost

condiţionată, fasonată, de aceasta şi prin acaestă vastă instituţiune, ar fi fost alta, – faţă lumii vechi şi faţa lumii, în general, ar fi fost schimbată.

Zenon – zisese, într-adevăr: „sunt sclavi care provin din războiu, alţii vin din cuceriri, şi alţii din vânzare, şi unii şi alţii corespund dreptului stăpânului, – *şi acest drept este rău».*

Seneca a fost şi mai energic: „Ei sunt sclavi? ziceţi că ei sunt oameni. Ei sunt sclavi? Ei sunt sclavi ca şi tine. Acela pe care tu-l numeşti sclav este născut din aceeaşi sămânţă ca şi tine, – el se bucură de acelaşi cer, respiră acelaşi aer, trăieşte şi moare ca şi tine».

Epictete, ridicându-se contra sofismelor lui Aristote, care considera sclavagiul ca o instituţiune de drept natural, inherentă societăţii umane, i răspunde:... nu este sclav naturalmente decât acela care nu participă la raţiune: ori aceasta nu este adevărat decât de animale, – nu şi de oameni. Măgarul este un sclav destinat prin natură să poarte sarcinile noastre, pentru că el nu

a primit darul raţiunei şi usagiul voinţei lui.

„Dacă şi lui i s-ar fi făcut acest dar, măgarul s-ar refuza legitimamente să se supună nouă şi ar fi egal şi asemănător nouă».

Dreptul omului, concepţiunea umanitară, au triumfal contra egoismului şi intereselor materiale a acelora, care exploatau demnitatea umană.

Sclavagiul a fost abrogat în România în 1848 – când

— Robii – ţiganii sclavi – au fost eliberaţi, – *căci* noi nu am avut nicio dată robi albi, – sub influenţa ideilor liberale, proclamate de Revoluţia franceză de la 1848, – de şi situaţia economică a ţării nu fusese în nimic schimbată faţă cu trecutul.

Şi a fost astfel pretutindeni: în Anglia, în Franţa, în Olanda, etc. – pretutindeni sclavagiul a fost desfiinţat.

— În decursul secolului XIX.

Este oare în numele unui principiu economic sau în numele unui principiu moral, că lumea civilizată a interzis – sub cele mai aspre pedepse –

atât traficul Negrilor cât şi traficul, atât de infam, – al femeilor albe?

Nu este oare în virtutea unui principiu moral cu totul superior, în virtutea demnităţei umane, că noi nu mai voim să suferim să se înjosească demnitatea umană, chiar la popoarele barbare *1*

Noi nu voim să zicem că totul este sfârşit, – că lumea este azi în posesiunea unei ordine morale perfecte, – că demnitatea umană este respectată cu aceleaşi titlu totul nu este făcut, dar totul este în curs de a fi făcut.

Ideea morală, concepţiunea morală a omului, de el însuşi şi de destinata lui, este într-un mers ascedent: ea lărgeşte domeniul său şi graţie ei, lumea va vedea mai multă justiţie, mai multă umanitate, mai multă iubire între oameni.

CHRISTIANISMUL

Dar să împingem mai departe examenul nostru: să vedem pe scurt ce influenţă a exercitat asupra lumii Christianismul.

Cine poate tăgădui că Christianismul nu a

fost cea mai mare revoluţie pe care lumea a încercat-o – revoluţie în ordinea morală, revoluţie în ordinea economică H

Cine poate assémeni să tăgăduiască că Christianismul nu decurge unicamente din concepţiunea morală ce omul şi o face, nu numai de viaţa lui de aci, de pe pământ

— Dar şi de viaţa viitoare?

Ieşit-a el din influenţele subterane ale factorilor economici, – din substructura Ordinii Sociale? este el un produs al „raporturilor de producţiune” a bunurilor?

Nu numai că el nu pune niciun preţ pe aceste bunuri, – dar el le repudiază.

„Fericiţi acei care plâng, zice Evanghelistul Matei, – Fericiţi acei care suferă persecuţiune pentru justiţie».

„Vai vouă bogaţilor, zice Luca, care aveţi consolaţiunea voastră. Vai vouă care sunteţi sătui, căci veţi flămânzi ’.

„Cei dintâi vor fi, într-adevăr, cei din urmă în

cetatea făgăduită”».

Morala Christianismului este o morală fondată numai pe „passiune” – pe răbdare, – pe suferinţă – în această lume, – preţul fericirei viitoare, – răscumpărărei cereşti.

Trebuinţele materiale, – trebuinţele economice nu intră în concepţiunea creştină: din contra, mizeria, suferinţa, uitarea de tot ce este interes material, desprinderea de bunurile materiale ale acestui pământ, – unicul scop, fericirea adevărată şi eternă este fericirea ce ea promite în lumea viitoare.

Şi cu toate acestea, influenţa Christianismului asupra vieţii umane, în general: morale, juridice, politice şi chiar economice a fost imensă.

Propovăduind umilinţa, abandonul căutărei ori cărei fericiri aici pe pământ, el stabileşte, între clasele sociale, între bogaţi şi săraci, un fel de equilibru: pentru a-i face să aibă răbdare aici pe pământ şi să abandone lupta, el promite săracilor

fericirea eternă.

Propovăduind superioritatea mizeriei asupra bogăţiei, ca viatic către Cetatea promisă, Christianismul a tocit energiile, a împiedicat iniţiatvele, el a fost cauza mizeriei, care a domnit asupra lumii în timpul Evului Mediu.

În loc de a munci, de a produce, de a aduce la masa comună, fructul, contribuţiunea muncii sale zilnice, omul şi-a petrecut timpul său în rugăciuni, – el şi-a pierdut forţa lui fisică, – locuind în caverne şi în privaţiuni, – mănăstirile, care au adăpostit mii şi mii de trântori, au înflorit şi înmulţit – şi viaţa socială, morală, economică a îndurat, în timp de secole, influenţa unei doctrine pasive şi sterile.

În loc să împingă pe om la plug, la atelier, la comerţ, la munca vivificatoare, care i-ar fi asigurat pâinea zilnică, Christianismul a propovăduit caritatea şi abstenţiunea: ’.

„Ori cine va da unuia mai mic decât el un pahar de apă, nu va aştepta recompensa lui».

„Să nu ştie mâna ta stângă, acea ce face cea dreaptă».

„Când postiţi, nu fiţi trişti, ca hypocriţii. Parfumaţi capul şi faţa voastră».

De nieăeri, nicio încurajare, niciun cuvânt de îmbărbătare pentru acei care muncesc în vedere de a spori bunul trai al lumii, – în vedere de a asigura progresul şi prosperitatea sa economică.

O abdicaţiune totală la viaţa pământească, şi o singură preocupaţiune: cucerirea vieţii cereşti.

Dar influenţa Christianismului a fost determinantă şi în constituţiunea politică a Statelor, mai ales în Evul Mediu.

După ce cu umilinţă a căutat să obţină un loc sub soare, Biserica, odată recunoscută, a voit să cucerească şi Statul şi să-l supună autorităţei sale.

Câte secole de lupte sterile pentru a putea, în fine, să scape de sub jugul ei?

Astăzi chiar, concepţiunea religioasă, – deci o concepţiune absolut şi pur morală – nu este ea încă un factor determinant la diversele popoare,

mai ales la popoarele musulmane şi încă foarte important la toate cele-1alte popoare?

S-au uitat oare luptele lui Bismark cu Sfântul Scaun

— Kulturkampf – şi luptele din Franţa pentru a ajunge la separaţia Bisericii de Stat?

Şi încă şi azi – după această separaţiune, – influenţa Christianismului, – concepţiunile sale despre viaţa presentă şi despre viaţa viitoare nu sunt ele încă o cauză determinantă a vieţii sociale, morale, şi chiar economice a popoarelor celor mai civilizate, – ca şi a celor mai puţin înaintate?

MARELE RĂZBOI 1914 – 1918

În fine, Războiul, Marele Război, – din care aibă am ieşit, – ne dă o ilustraţiune mai evidentă încă a influenţei ideilor, a concepţiunilor morale asupra vieţii, în general, a popoarelor: în luptă au fost două concepţiuni bine diferite, – asupra moralei, dreptului, libertăţii, justiţiei imanente a popoarelor, – şi nici de cum interese economice, – cum în general se crede.

Acestea au fost sacrificate fără a le socoti: bogăţii imense au fost distruse de flăcări, miliarde de franci au fost înghiţite de această mare de foc dezlănţuită, – toate pe altarul concepţiei morale: a unora de a impune lumii întregi Kultura lor, – a altora de a salva libertatea şi demnitatea omenirii de acest nou gen de sclavagiu moral.

Acest Mare Război a fost în realitate o Mare Revoluţie, – cea mai mare Revoluţie morală ce omenirea a văzut vreo dată, – ea a răsturnat unul după unul Idolii trecutului, a sfărâmat frontiere şi a apropiat fraţi de fraţi, – despărţiţi de secole: ea a creat o nouă morală.

— O nouă viaţă socială şi pe cale de consecinţă forţată, o nouă viaţă economică.

Faţa lumii întregi s-a schimbat, – o lume nouă s-a născut, o lume trecută prin foc, şi prin moarte, eliberară de întregul bagaj iu de idei învechite, de superstiţiunile trecutului, – un vânt nou de tinereţe a suflat peste această lume îmbătrânită.

Toate aceste schimbări s-au produs în

concepţiunile morale ale oamenilor, – „infrastructura” edificiului social – „factorii economici” – cum zice Karl Marx – au rămas aceeaşi.

Când dar asemeni evenimente, asemeni profunde schimbări se produc în viaţa oamenilor, – sub influenţa Ideilor lor, – socialiştii vor să reducă cauza acestor schimbări, numai la raţiuni economice.

Nu, – omul nu este o fiinţă exclusiv economică, – el are un suflet, o inteligenţă, servită de o voinţă, el este o fiinţă gânditoare: *un Jştre de Raison»,* – el activează sub influenţa unei voinţe reflexe şi nu ca un automat, ca o fiinţă inconştientă.

Tot ce se petrece se face în virtutea voinţei lui cugetate: nimic fără el, – nimic afară din el.

CONCLUSâUNE

Cum am putea, aşadar, studia Istoria Omului, dacă noi trebuie să limităm cercetările noastre, numai la viaţa lui economică?

Cum am putea noi înţelege devenitul moral şi social al genului uman, dacă noi facem abstracţiune de forţele morale ce-l au produs, – 1 au fasonat, – şi-l au impus omului?

Şi cum am putea noi să judecăm starea actuală socială şi morală a lumii, – să prevedem evenimentele de ori ce ordin, – dacă noi reducem mobilurile tuturor acţiunilor omului la un singur mobil, – la „necesităţile economice materiale ale vieţii», când viaţa economică a popoarelor a fost şi este ea însăşi condiţionată de concepţiunile lor morale %

Şi nu este oare o vană presumpţiune a afirma că restrângând câmpul cercetărilor noastre numai la trebuinţele economice şi la mijloacele de a le satisface, noi vom fi putut vedea ensamblul vieţii sociale a popoarelor, – vom putea judeca cu imparţialitate presentul – şi prezice cu certitudine viitorul1?

Iată pentru ce noi credem că singura metodă pentru studiul Istoriei Omului este acea care ar

lua pe om aşa cum el este: ca o *Fiinţă de Raţiune* – *Un Etre de Raison,* – înzestrat de voinţă, autor inteligent şi reflectat al destinelor sale, – şi nu ca fiind o simplă jucărie, – a forţelor economice oculte, lucrând în afară din el, fără ştirea şi fără voinţa lui.

Singura metodă, care ne ar putea dezvălui exact Istoria Omului este acea care ni-l arăta în elaboraţiunea

Ideilor, care au călăuzit paşii lui, şi a actelor pe care voinţa sa – luminată de Raţiune – le-a îndeplinit în cursul secolelor.

Actele nu sunt, într-adevăr, decât efectul Raţiunei, şi nu cauza eficientă a unei voinţe constrânse, sclavă a unei voinţe inconştiente.

Noi, oamenii, – şi nu faptele inanimate, inconştiente, inerte, – am preparat viitorul omenirii.

A voi să restrângem examenul nostru numai la fapte, este a voi să suprimăm cu ştiinţă studiul căuşelor acestor fapte, – căci ele nu sunt decât o

rezultantă, – iar nu o cauză eficientă.

Istoricul, care ar voi să caute cauzele marelor schimbări produse în omenire, în decursul timpului, în fapte, fără a se sui până la concepţiunile care le au dictat, se va expune la crude decepţiuni.

Istoria Socialismului marxist – şi erorile lui sunt dovada evidentă.

Nu a prezis oare Karl Marx că revoluţia socială este iminentă – ba nu a fixat el chiar şi o dată, – căci ea trebuie să iasă fatal din procesul de concentraţiune al producţiei: marii producători înghit and pe cei mici

— Până când din concentraţiune în concentraţiune, – numărul expropriatorilor ar fi devenit infim, – iar numărul expropriaţilor imens *%*

Şi atunci – nu a zis Karl Marx că:

Die Expropriateurs werden exproprieri, – că expropriatorii vor fi expropriaţi *%*

Nu numai că acest proces nu s-a produs – dar

din contră, micul producător autonom este – azi – pe cale i? a înghiţă el pe marele producător, graţie difusiunei – şi eftinătăţei energiei electrice, – pusă la îndemâna celui mai umil lucrător, – acasă la el, – şi graţie divisiunei muncii, care permite unui lucrător să nu facă decât o singură piesă din zecile şi sutele de mici părticele a aceluiaşi obiect.

Marele producător nu mai este cât un *„assembleur».*

— Al punerei, unele lângă altele, al pieselor detaşate, produse de diverşi, numeroşi lucrători autonomi.

Şi câte alte contradicţiuni nu am mai avea de relevat într-o doctrină – absolut – artificială, scoasă din capul lui Karl Marx – şi fondată pe o teorie complet eronată – ca acea a Concepţiei materialiste a Istoriei?

Norocul acestei doctrine stă în faptul că ea se adresează la oameni inculţi, care o primesc ca pe un catechism – fără a o cerceta.

Ei cred în afirmaţiunile apostolilor lor, –

pentru că ei le făgăduiesc paradisul pe pământ, când ei ştiu bine că acest paradis aici pe pământ este irealizabil.

Acea ce ne diferenţiază de aceşti utopişti interesaţi este că noi ne mulţumim a trăi într-o Ordine socială susceptibilă de ameliorаţiuni continue, – în loc să alergăm după himere periculoase care ar răsturna tot – şi ar pune cahosul în locul Realităţii.

CUM SOCIALIŞTII AR VOI CA SĂ TRĂIM?

Am văzut cjă din toate colţurile pământului, – din lumea veche, ca şi din lumea nouă, – ţipete asurzitoare ne ameninţă cu o nouă revoluţie socială, mai mare şi mai adâncă decât toate acelea prin care omenirea a trecut.

Unora dintr-anşii le place a spera că această revoluţie va ţâşni în mod spontan, din chiar viţiile actualei organizaţiuni sociale; ei dar aşteaptă, – astfel, Karl Marx şi şcoala lui.

Alţii mai puţin încrezători în această forţă

latentă a evenimentelor, sau mai impacienţi, ar voi ca prin mijloace legale, – prin votul universal, – să pună mâna pe putere şi să o impună, după aceia, societăţii în mod violent, astfel: Ferdinand Lassale, Bebel, Liebknecht, Jaurès, Jules Guesde, etc., sau aşa numiţii Social-democraţi, – sau Socialişti, pur şi simplu.

Alţii, mai vehemenţi, nu se sfiesci a provoca de îndată clasele sociale la luptă fraticidă, – şi omorând pe adversarii lor, ori distrugând edificiile publice şi private, să poată, pe ruinele lor fumegânde, clădi noul templu, noua lor societate, astfel au fost comunarzii de la 1870, din Paris, astfel sunt comuniştii de azi, dirigeaţi de Moscova, – astfel sunt comuniştii din Spania.

Alţii, în fine, care formează avantgarda cea mai înaintată a tuturor acestor revoluţionari, animaţi de un fanatism sălbatec, îndrăznesc a ridica, în mod individual, o mână criminală în contra acelor pe 0ari societatea-ia pus în fruntea ei şi care au dat – adesea – dovezile cele mai

sigure de un viu şi sincer interes pentru clasele suferinde – aceştia sunt anarhiştii, astfel: gloanţele lui Hödel, şi Nobiling au cercat să ridice viaţa împăratului Wilhelm I al Germaniei, a acelui împărat, care a îndrumat, precum am arătat, – Statul German, în noua sa misiune socială.

Pumnalul lui Casserio a ridicat, ca o furtună, regretele şi indignaţiunea lumii întregi: Omul – Carnot – Preşedintele Republidei Franceze – care a căzut victima armei lui ucigătoare, nu era numai un înţelept şef de Stat, dar el era şi amicul cel mai devotat al claselor de jos.

Asasinarea împărătesei Elisabeta a Austriei, pe, cheiul de la Geneva, de către anarhistul Angiolilo, asasinarea lui Mac Kinley, prezidentul Statelor-Ifnite de Nord, asasinatul regelui Humbert al Italiei, asasinatul lui Paul Doumer, preşedintele Republicei Franceze – şi în fine, asasinatul lui Alexandru al Serbiei şi a preşedintelui Louis Barthou, au umplut lumea de teroare şi de groază.

Atentatele în masă pe care aceste fiare sângeroase le dirig sistematic în contra societăţii, ucigând, fără distincţiune, femei şi copii, etc., au riditiat în contra lor, oprobriul general, astfel: au fost atentatele lui Vaillant, Emil Henry, numeroasele atentate din Barcelona, etc., care au aruncat doliul şi consternaţiunea în toate clasele sociale.

Intre toţi aceşti revoluţionari nu există nicio deosebire fundamentală: nici în scop, nici în mijloade.

Astfel, iată cum răsare, *încă de la început,* după mărturisirea însăşi a interesaţilor, punctele comune între tendinţele lor cele mai importante.

Sub titlul, *Saladă politică de Scrumbii, (Politischer Häring salad),* găsesc în jurnalul *„Freiheit”* din 21 August 1886, următoarele rânduri:

„Joseph, del înţelept, zice că nu este vorba de a présenta şi accentua diferenţele dintre anarhism şi social democraţi, ci din contră, de a releva

punctele comune pe a căror bază să se facă unirea. Fiecare va putea, după aceia, să-şi reprezinte propria lui părere, dar să nu să mai dispute în această privinţă cu ceilalţi.

„Puncte comune. Ia să vedem! Socjialiştii-democraţi şi anarhiştii nu sunt mulţumiţi cu sistemul în vigoare. Bine. Dar cu această nemulţumire în sine şi pentru sine nu este încă nimic zis. În cele mai multe ţări, în afară de aceste două categorii, sunt şi alţi nemulţumiţi, ca Ultramontonii, Legitimiştii, Corporativii, Antisemiţii, şi alţi asemeni raci – (tărâtori-reacţio-

„Cu asemeni elemente, ajungem, însă, în rea societate şi nu este nimic mai rău decât un amestec general, fără un stiop determinat.

„Să vedem mai departe; astfel găsim că anarhiştii ca şi social-democraţii, înlătură sistemul capitalului privat; că ei voesc abolţiunea muncii salariate, că ei reclamă comunitatea de bunuri şi a solului şi a tuturor mijloacelor de producţiune a lor».

Tot astfel dacă social-democraţii nu au încă pe conştiinţă vreo crimă directă, nu este, însă, mai puţin adevărat că în mare parte ei sunt autorii intelectuali, agenţii provocatori a acelora ce s-au comis şi se comic, şi în orice caz, complicii şi aprobatorii lor.

Astfel, iată ce scria un jurnal socialist din Zürich, *„der Social-Demokrat»,* a doua zi după atentatul contra lui Alexandru II al Rusiei, – liberatorul ţăranilor ruşi:

„Noi suntem necredincioşi, noi nu vedem mâna lui Dumnezeu, – dar mâna omului, în atentatul din 13 Martie; acest atentat nu se cheamă pentru noi asasinat, ci execuţiunea lui Alexandru II-lea, Moartea tiranului rus este pentru noi justiţie criminală şi în acelaşi timp exemplu cominatoriu. Justiţie criminală? Da, Alexandru II, supranumit de linguşitorii săi, „Liberatorul», în realitate opresorul, era de mult condamnat la moarte, Să zbiere cât va putea întreaga reacţiune europeană, căci nicio dată condamnaţiunea la

încarce nu a fost mai justificată, ca acesta».

În zadar, aşa zişii social-democraţi se leapădă de congenerii lor, de anarhişti.

Aceştia nu sunt, cum am zis, decât avangarda, tiraliorii armatei socialiste.

Repudierea, însă, a anarhiştilor de către socialişti este mai mult o tactică, care trebuie dezvăluită.

Vom vedea, într-adevăr, în Cursul acesta, cum şi în ce fel toate aceste idei revoluţionare au evoluat şi atunci vom prinde şi mai bine nuanţele uşoare care diferenţiază drapelele lor.

Ori cum ar fi, însă, rândurile acestei armate, pe zi C3 trece, merg tot sporind.

Marele Cartier General al Revoluţiei sociale, ce ameninţă omenirea, este astăzi la Moscova, în Rusia.

RUSIA COMUNISTĂ

Cum a ajuns Rusia ţaristă, – Rusia lui Lenin, – Rusia comunistă1?

Nu este, desigur, locul aci de a face Istoria

Rusiei din ultimele decenii, – devenitul ei domunist.

Nu vom putea, însă, înţelege marea tragedie, la care omenirea asistă azi, – şi care ameninţă lumea întreagă, – dacă nu vom arunca o ochire, chiar superficială, asupra focarului de unde pornesc toate uneltirile comuniste.

Am examinat această mare chestiune atât în cartea mea *„La Roumanie dans la Guerre et dans la Paix».* T. II, pg. 85 şi urm., cât şi într-un Memoriu ce am înaintat guvernului englez şi francez, în Noiembrie 1917, şi într-o Conferinţă, ce am ţinut înaintea Comisiei Afacerilor Străine a Senatului francez, în ziua de 29 J anuarie 1918.

„Europa şi lumea întreagă nu pot fi în pace, dacă Rusia nu este în pace», – a zis marele filosof şi om politic – marele salvator al civilizaţiei, – azi deja uitat, – Prezidentul Woodrow Wilson, – căci fără intervenţia Americii, nimeni nu poate şti care ar fi fost soarta Marelui Război.

Cuvinte profetice, – care azi, mai mult decât

ori când, se adeveresc.

Rusia este focarul revoluţiei mondiale, – Rusia este azi animatoarea şi sprijinul revoluţiei spaniole, – Rusia este animatoarea şi sprijinul revoluţiei în China, – Rusia va fi mâine animatoarea şi sprijinitoarea ori cărei revoluţii sociale în lume.

Dar cum a ajuns Rusia de azi comunistă?

După războiul ruso-româno-turc din 1877/78, Rusia a conceput o mare duşmănie în contra Germaniei lui Bismark, care a împiedicat-o să ajungă la Constantinopole şi să realizeze vizul tuturor Ruşilor, începând cu Petru cel Mare.

Germania, însă, şi a luat precauţiuniunile ei: ea a încheiat o alinţă cu Austro-TJngaria – cu Italia şi cu România, pentru eventualitatea unui nou război.

La rândul ei, Franţa, pentru a se preveni în contra unui nou Sedan, a căutat o apropiere de Rusia – ale cărei dispoziţiuni inamicale faţă de Germania erau manifeste.

Iată cum Franţa şi Rusia şi au legat soarta lor, una de alta, încă din anul 1891.

Când, dar, Marele Război a izbucnit în 1914, cele două ţări erau unite printr-o alianţă solidă, – care nu permitea nici uneia, nici celei-l-alte vreo defecţiune.

În zadar, Germania a cerut Franţei să rămână neutră, – garantând neutralitatea ei prin gajuri teritoriale, – remise Germaniei, – războiul pornit contra Rusiei, atrăgea forţat în orbita lui şi pe Franţa.

Se cunosc peripeţiile acestui Război, nu este locul a le descrie, – din nou aci, am făcut-o în cartea mea: *„La Roumanie dans la Guerre et dans la Paix»*, *(%* volume, Felix Alcan – Paris 1919).

Voi reaminti numai peripeţiile prin care Rusia Ţaristă a devenit Rusia comunistă.

Împins de intrigile de la Curte – slabul Nicolae II, a încredinţat, în Ianuarie 1917, guvernul unui oare care Protopopof, a cărui misiune era de a face tot posibilul pentru a închea

o pace separată ctu Germania.

În acest scop, acest Protopopof, s-a apucat să afameze populaţia din Petrograd, în scop de a o sili să ceară pacea.

Această manoperă a d-eslănţuit revoluţia: sprijinită de *Duma* – parlamentul rus, – şi de Cazaci, – ea a silit pe nefericitul Ţar să abdice.

Guvernul a trecut în mâna unui guvern de coaliţiune

— Numit de Duma şi confirmat de Senat, compus din oameni ponderaţi, sub presidenţia prinţului Lvoff, ca: Goutschkov, Tereschenko, Milioukoff, Schingareff, Konovalow, Nekrossow, Godnew, Lwow, Procurorul Sinodului şi – în fine, *Kerensky, socialist.*

Acesta fu făuritorul nenorocire! Rusiei şi lumii în-

Acest guvern confirmă alianţa cu înţelegerea – *VEntente* – şi declară că va continua războiul, până la victoria finală.

Kerensky, însă, făcea bandă a parte: de şi

membru al Guvernului, el era în acelaşi timp membru în *Consiliul muncitorilor şi soldaţilor.*

Acest Consiliu a decretat în ziua de 2/15 Martie 1917, *Prikasul* Nr. 1, – care ordona ca în fie care companie, în fie care batalion, în fie care regiment de soldaţi să se instituie comitete de soldaţi: toate actele regimentului erau supuse comitetului de soldaţi, ordinele comitetelor de soldaţi şi lucrători aveau prioritate asupra ordinului Dumei imperiale, – întrebuinţarea armelor, muniţiilor, etc., erau supuse controlului comitetului soldaţilor, salutul era suprimat afară din serviciu şi în timpul serviciului, vechile formule erau înlocuite cu formule democratice: Domnule General, Domnule Colonel, etc., – era interzis superiorilor de a tutui pe soldaţi sau a li se adresa în termeni injurioşi.

S-a atribuit acest *Prikas* lui Kerensky, – ceace este sigur este că devenit Ministru de războiu, – Kerensky confirmă acest Prikas – în totul: ţara întreagă şi frontul fură invadate de Comitete de

soldaţi – şi de lucrători.

Toate vechile un între soldatul rus şi superiorul său, izbucniră, – nu mai fu nicio măsură, – nicio margine arbitrarului acestor Comitete.

Din acest moment fură în Rusia două Guverne: unul, guvernul aparent şi fără nicio autoritate, – altul guvernul ocult, – al acestor Comitete de soldaţi şi de lucrători, ale căror Prikasuri erau publicate în *IsvestiaNovele,* care deveni astfel Monitorul lor Oficial.

Desciplina fu desfiinţată – în armata rusă, – soldaţii plecau de pe front şi veneau pe front, când voiau.

În aceste momente, extrem de grave – de disoluţiune a Rusiei – a sosit în Rusia misiunea socialistă anglofranceză, compusă din D-l Sanders, deputat în Camera Comunelor – şi D-nii: Cachin, Moutet, Lafont, deputaţi francezi – la 9 Aprilie 1917.

Lor le urmă puţin după acea Albert Thomas,

socialist el însuşi – Ministrul Ravitalierei.

Ori cine-şi închipuieşte uşor că sub influenţa lor, mişcarea socialistă căpătă un nou şi formidabil impuls.

Guvernul provizoriu al Prinţului Lvofi se prăbuşi – Goutschkof, Ministrul Războiului – şi dădu dimisiunea, – el fu înlocuit cu Kerensky.

Tot astfel, Milioukoff abandonă Ministerul de Ex-

La 17 Mai, Ministerul fu completamente remaniat: socialiştii luară în mână puterea, – sub preşedinţia lui Kerensky.

Socialiştii, din lumea întreagă, aplaudară, – în fine, Rusia putea începe experienţa sistemului socialist.

Prima experienţă fu încercată de Tehernoff, noul Ministru al Agriculturei.

Acesta se grăbi să dea un Ukaz de exproprierea marilor proprietari, promiţând de a împărţi domeniile lor, gratuit, între ţărani.

Deşi punerea în aplicare a acestui Ukaz a fost

amânată până la ratificarea lui de o Constituantă, care nu a avut nicio dată loc, el fu cauza a multor tulburări şi nenorociri: proprietarii surprinşi fură victimele fără de legilor ţăranilor, dezlănţuiţi în potriva lor.

Cu întronarea Bolşevismului lui Lenin, proprietarii au fost alungaţi din domeniile lor şi ţăranii s-au pus în posesia lor, fără nicio formalitate sau despăgubire.

La 3 – 4 – 5 Iulie 1917, Lenin, Trozky şi Zinoviev dezlănţuiră prima încercare de revoluţie – comunistă.

Cazacii sub comanda lui Kornilloff o înăbuşi, – dar zadarnic, căci Lenin fugi – iar Trosky şi Zinoviev fură arestaţi, – de Generalul Korniloff: ei fură puşi în libertate imediat de Kerensky.

O nouă remaniere ministerială avu loc: Cadeţii, adică moderaţii, intrară în guvern.

Kerensky convocă, în August 1917, la Moscova, un Congres compus din deputaţii celor din urmă patru Dume, din reprezentanţii:

Zemstvos-urilor – municipalităţilor şi organizaţiunilor sociale, – *în total 2.500 de delegaţi!*

Kerensky făcu discursuri fulgerătoare şi interminabile.

Când, însă, Generalul Kornilloff – şi după el Generalul Kaledin, – Hatmanul Cazacilor, cerură să se reintroducă disciplina şi pedeapsa cu moartea în armată, – Kerensky refuză categoric.

Între timp, Eiga căzu în mâinile Germanilor şi cu ea peste un miliard şi jumătate de ruble, arme, muniţiuni şi aprovizionări.

Ultima încercare de a scăpa Rusia de dezastru fu făcută de Korniloff, la 8 Septembrie 1917.

În loc să pornească cu Cazacii săi asupra Capitalei şi să surprindă pe Kerensky, – în patul lui, – Korniloff i-a trimis un emisar, – pe Procurorul Sinodului Lwow, – somându-l să-i treacă lui puterea.

Drept răspuns Kerensky s-a pus în fruntea

garnizoanei din Petrograd, care era toată în solda Germanilor şi a pornit în contra lui.

Soldaţii lui Korniloff au fraternizat cu soldaţii lui Kerensky – şi Korniloff, rămas singur, a fost arestat de Generalul Alexieff, – care mai era încă nominal Generalismul armatei ruse.

Pentru a masca neputinţa lui, Kerensky constitui un fel de Préparlament, – în care se discuta de seară până dimineaţa, căci în Rusia toate felurile de şedinţe.

— A sovietelor – a tuturor Comitetelor de soldaţi şi de lucrători, etc. şi a acestui Preparlament, aveau loc noaptea.

Pe când Kerensky făcea discursuri interminabile înaintea acestui pseudoparlament – Lenin – Trotzky şi Zinoviev lucrau.

Ei ţineau şedinţe, în fiecare zi şi noapte, în chiar Petrograd, cu soldaţii şi cu lucrătorii, neturburaţi de nimeni, ba având sprijinul pe faţă al garnizoanei din Petrograd, – ’care era dobândită Germanilor, – sprijinitori pe faţă ai lui Lenin,

Trotzky şi Zinoviev.

Într-adevăr, Lenin-Trotzky-Zinoviev, – şi alţi capi comunişti – care de la începutul războiului locuiau în Elveţia – au fost aduşi de Germani – în vagoane speciale până la frontiera rusă – şi ei s-au instalat, cu ştirea şi consimţământul lui Kerensky, în Finlanda – de unde în fie care zi ei veneau la Petrograd.

Îndrăzneala Comuniştilor nu cunoscu nicio margine.

În prima şedinţă a Parlamentului lui Kerensky – Preparlament – Trotzky, veni în persoană la şedinţă, în fruntea unui grup compact, şi declară, sus şi tare, că el se retrage pentru a merge să spună lucrătorilor, soldaţilor şi ţăranilor că Revoluţia şi poporul erau în pericol.

Din acest moment, abisul era deschis sub picioarele lui Kerensky, – şi ale poporului rus.

În ziua de 4 Noiembrie 1917, Consiliul lucrătorilor şi soldaţilor ceru Statului Major al armatei dreptul de a controla actele lui.

La 5 Noiembrie, el adresă un ordin soldaţilor de a nu se mai supune decât lui.

La 6 JSToembrie, Kerensky, ceru protecţia Préparlamentului lui, care i o dădu completă – dar ilusorie, – căci el însuşi nu a avut nicio dată – şi nu avea nicio autoritate.

În noaptea de 7 Noiembrie 1917, jurnalele maximaliste – apărură cu o proclamaţie, care anunţă căderea Guvernului. Kerensky, – arestarea membrilor lui şi luarea puterei de către Lenin-Trotzky şi Zinoviev.

Nimeni nu ridică un deget pentru a apăra pe acest făţarnic turburător al Ordinii, pe Kerensky.

Pe când toţi colegii lui Kerensky erau arestaţi şi conduşi la fortăreaţa Petru şi Pavel, – Kerensky singur fugea, nestingherit de nimeni – ba poate chiar ajutat: Lenin, Trotzky şi Zinoviev-i plăteau poliţa ce ei semnaseră fată de el la arestarea lor – de la 3 – 5 – 6 Iulie 1917.

Iată cum a luat sfârşit primele halucinaţiuni revoluţionare ruseşti.

Pe când Kerenskv refuza de a introduce pedeapsa cu moartea, Lenin, Trotzky şi Zinoviev făcură din moarte, singurul mijloc de teroare şi de guvernare.

Sute şi mii căzură victimă ororilor revoluţiei lor.

De aci înainte, faptele s-au precipitat cu o repeziciune vertiginoasă.

Lucrătorii s-au pus în stăpânirea fabricelor, uzinelor, minelor – proprietarii lor fură alungaţi, fără milă şi fără nicio formă sau despăgubire: ei s-au constituit în soviet, în comitet de lucrători, pentru a le administra.

Ţăranii, la rândul lor, au luat definitiv în posesiunea lor pământurile marilor proprietari – pe care şi le au împărţit între ei, – fără nicio formalitate sau vreun criteriu oare care.

Dar, Guvernul lui Lenin, Trotzky şi Zinoviev, se întărea pe fie care zi, – pe măsură ce mormanul de cadavre al adversarilor lui se urca şi el spre cer.

În mai puţin decât s-ar crede, – acest triumvat luă în mână toată Rusia.

El-şi constitui o – armată puternică – graţie tesaurului – în aur – al Băncei Imperiale şi al Băncei Naţionale a României, abandonat de Guvernul român la Moscova în mâna lor.

O gardă puternică de Chinezi veghea ziua şi noaptea asupra sacrei persoane a lui Lenin – care, pentru mai multă siguranţă-şi mută reşedinţa de la Petrograd la Moscova – în faimosul Kremlin – fosta citadelă a Ţarilor.

Câteva încercări făcute de resturi de armate imperiale – şi de câţiva Generali îndrăzneţi – fură înecate în sângele lor, de hoardele roşii, – constituite în grabă de acest sângeros triumvirat.

Odată liniştea stabilită în aparenţă – căci nicio dată Rusia nu a fost în pace, – Bolşevismul sau Comunismul perfect – absolut – s-a pus să se organizeze pe bazele marxismului absolut.

Mai întâi, familia, – căsătoria, – fu desfiinţată, – azi ea a fost din nou reînfiinţată, sub o formă

proprie Ruisiei.

Proprietatea individuală, ca principiu, asemeni a fost abolită.

Uzinele, minele etc., au devenit proprietatea Statului – ’Care le exploatează prin Comitete de lucrători – prin soviete: produsul lor aparţine Statului, lucrătorii sunt salariaţii lui.

Proprietatea rurală a rămas în posesiunea ţăranilor, fără nicio formalitate, – fără nicio despăgubire pentru foştii lor proprietari.

În mijlocul acestui cahos, Statul ’comunist a constituit câteva vaste cooperative de cultură – pe care le suisţine cu mijloacele lui: produsul acestor ferme aparţine – bine-înţeles – Statului.

Comerţul interior – suprimat – un moment, a fost din nou lăsat quasi liber.

Comerţul exterior, însă, este complet în mâna Statului: el singur poate vinde şi exporta produsele ruseşti – în streinătate –: cereale – petrol, vite etc.

În orice caz, nimeni nu ştie exact ce se

petrece în acest mare cahos. de 170 milioane locuitori, – care stă călare pe două Continente, pe Europa şi pe Asia.

Toţi acei care au visitât Rusia au văzut – numai acea ce agenţii bolşevici au crezut că le poate arăta.

Acei, care nu sunt orbiţi de pasiune, însă, recunosc că Rusia nu numai că nu este paradisul poporului rus, – dar că el este infernul lui, că starea lucrătorilor este miserabilă, că ea este cu mult inferioară stării lucrătorilor din restul Europei: fapt constatat şi mărturisit recent de însuşi Secretarul General al Sindicatului Minier, din regiunea de Nord a Franţei:

Ei bine! Rusia de azi, Moscova, voieşte ca acest Bolşevism să se întindă asupra lumii întregi.

Deja China este, într-o mare fierbere, – Mongolia este bolşevizată şi provincii întregi în plină revoluţie bolşevică.

Spania sângerează şi în toate ţările Comunismul a ridicat Capul şi ameninţă liniştea

publică.

Cea dintâi victimă va fi Franţa unde Comuniştii au 67 de deputaţi în Cameră şi un Senator, faimosul Marcel Cachin, – condamnat deja o dată pentru acţiunea lui subversivă, – el este Directorul Ziarului comunist *VHumanité.*

Iar Socialiştii – au peste 120 de deputaţi.

Aşadar inimicii Ordinii publice, Ordinii Sociale, înnumără în Camera franceză peste 187 de deputaţi.

În fruntea Guvernului Franţei este însuşi şeful partidului socialist – d-l Léon Blum.

Ori, Guvernul acestuia depinde de sprijinul şi de voturile celor 67 comunişti, – dacă aceştia-l abandonă sau votează contra lui, el cade iremediabil: ceea ce s-a şi întâmplat.

Primejdia, care ameninţă Franţa, ameninţă prin repercusiune pe toate celelalte ţări.

Pretutindeni, într-adevăr, *Cominternul* – adică autoritatea supremă comunistă din Moscova şi-a întins mrejele sale, – nu este ţară în care să nu

fie o organizaţie comunistă, – să nu existe nuclee comuniste, – toate organizate sub forma de celule – invisibile, foarte greu de descoperit şi de identificat.

Iată pentru ce pericolul este cu atât mai grav, cu cât el este invisibil.

Aşa a fost în Spania: Moscova a alimentat cu bani şi cu agenţi presa şi pe lucrători, – i-a îndoctrinat până la saturaţie, – şi când momentul a devenit prielnic – aceştia, – oamenii Moscovei – au pus mâna pe putere, luând cu asalt ultimele alegeri ale Cortesilor, în care partisanii lor au avut majoritatea.

Aceasta, însă, nu le-a fost destul: ei au ridicat din patul lor pe adversarii lor, şi i-au asasinat, în văzul lumii întregi.

Căci acesta este sistemul întrebuinţat de Lenin – Trosky – şi Zinoviev în 1917 – pentru a ajunge la putere – şi de atunci încoa pentru a se menţine la putere: teroarea, asasinatul.

Procesul din zilele trecute al celor 15

comunişti printre care însuşi faimosul Zinoviev – şi execuţiunea lor – nu este un epilog – el nu este decât un inel în lungul şir de crime ce acest regim a comis şi va mai comite: dovadă noul proces Radeck şi alţii, – iarăşi 15 dintre ei condamnaţi la moarte şi executaţi.

Nu este ţară în lume care să scape de sub influenţa lui.

Vai de România! În ziua când buba comunistă va face explosie în ţara noastră: nu mii – nu zeci de mii – ca în Spania – care se află la 5000 de klm distanţă, – dar milioane de Ruşi se vor arunca asupra noastră şi ne vor înnăbuşi – ca în 1916 – 1917, când ca lăcustele ei s-au aruncat asupra noastră, au devorat toate proviziile noastre – fără a trage un foc contra inimicului – cu care din început ei erau de acord.

Iată cum a ajuns Rusia ţaristă – Rusia proprietate! individuale a solului şi a Capitalului, – Rusia comunistă de azi, – în care Statul este proprietarul uzinelor, – solului, – Capitalului, – şi

produselor comune ale naţiunei cel puţin în teorie, – zic în teorie, căci în fapt cu toate samavolniciile lui, Statul tot nu a ajuns să scoată pe ţăran din proprietatea şi posesiunea lotului de pământ ce el a acaparat în urma – şi prin aceasta revoluţie bolşevică însăşi.

Ţăranii – în majoritate – sunt individualişti, – ei cultivă pământul lor individual, şi reţin produsul lui atât cât ei pot: – până ce sotniile roşii vin să li-l răpească, din mâinile lor.

Un fapt începe să devină aparent: este că Rusia bolşevică – adică Rusia Marxistă – maximalistă – prin a contrario de Rusia – Marxistă – mencevică, de Rusia moderat comunistă, – evoluiază în sensul tolerării în sânul ei al regimului proprietăţii individuale a solului şi a capitalului, – al tolerării comerţului interior, – şi chiar al reconstituţiunei vieţii de familie – ba – chiar a tolerării Bisericii.

Însuşi regimul militar şi politic a evoluat:

În armată, s-au introdus din nou rangurile şi

distincţiunile militare: s-a introdus mai ales disciplina militară: nu mai există în armata rusă faimoasele soviete ale soldaţilor, care ţineau sub călcâiul lor pe ofiţeri, – până la Colonel şi chiar până la General.

Iar în politică, Miniştrii, dependenţi de şeful Comitetului Central şi de şeful acestuia – care este azi Stalin, – nu se mai schimbă după capriciul sovietelor: s-a introdus şi aci o oare care stabilitate.

Acea ce este şi mai caracteristic este ’că moneda nu a fost desfiinţată, niciun moment.

Ori, acea ce caracteriză regimul comunist, pur maximalist – *Bolşevismul* – este că într-un asemeni regim moneda, nu ar trebui să existe, – de oare ce schimbul de mărfuri – vânzarea şi cuinpăiarea lor – nu ar trebui să existe.

Într-adevăr, în regimul comunist pur, solul şi capitalul aparţin Statului, – adică colectivităţei, – munca este obligatorie pentru toţi – şi produsul muncii comune aparţine şi se împarte între toţi

membrii colectivităţei, – fiecăruia după trebuinţele lui raţionabile.

Într-un asemeni regim nu există, aşadar, acte de schimb, – acte de vânzare-cumpărare – şi deci nici monedă, – care nu este decât un instrument al schim

Ori, la niciun moment, de la 6 ISToembrie 1917 şi până azi, moneda – Rubla – nu a fost desfiinţată: ea a servit în tot acest interval de timp – pentru a înlesni schimbul – vânzarea şi cumpărarea de mărfuri – care nici ea nu a dispărut.

Sistemul marxist perfect – absolut – nu a existat nicio dată – şi nu există nici azi în Rusia.

Sistemul aplicat de fapt în Rusia este un sistem hjrbrid, el nu este nici Comunismul pur şi nici Socialismul

Bl stă călare pe amândouă, – Statul este proprietarul unor – nu tuturor – uzinelor, minelor, – iar lucrătorii sunt salariaţi de el „ca în ori ce uzine patriculare.

Statul are întinse domenii – ale sale – pe care le cultivă cu concursul lucrătorilor, – constituiţi în cooperative.

Dar produsul acestor cooperative nu aparţine lor exclusiv: el este, mai întâi şi mai presus de toate, proprietatea Statului.

Alături de acest sistem, există în Rusia proprietatea privată a unor uzine – a prăvăliilor şi magazinelor particulare, – precum şi proprietatea privată a solului, pe care proprietarul lui ’1 exploatează, ca şi în regimul individualist: sub rezerva confiscării produsului lui de Stat.

Aceasta dovedeşte, încă o dată, imposibilitatea de a înlocui regimul actual al producţiei, – înlocuind interesul privat, prin interesul colectiv.

Experienţa hybridă încercată în Rusia trebuie să serve de învăţământ acelora care mai hrănesc încă ilusiuni asupra regimului comunist: ea dovedeşte imposibilitatea acestui regim pur – perfect – absolut, aşa cum Lenin a voit ca el să fie

în Rusia.

COMUNISMUL ÎN ALTE ŢĂRI

Niciun alt Stat în lume nu a îndrăznit să mai încerce această experienţă.

Îndată după război, Comunismul s-a infiltrat în Italia: lucrătorii marelor uzine ca Ansaldo, – Fiat etc., au pus mâna pe uzine, au izgonit pe patroni şi pe ingineri şi au voit să le conducă singuri, constituiţi în soviete.

Ei au pus mâna şi pe administraţiile celor mai importante Municipii.

În fine, ei au constituit pe muncitori în sindicate, ascultând de cuvântul de ordine numai ai capilor lor.

Anarhia a acoperit toată Italia.

Mişcarea fascistă, având în cap, pe Benito Mussolini, a extirpat din Italia ultima sămânţă comunistă: azi nu mai este în Italia niciun socialist, niciun comunist – şi nici un anarhist.

Tot astfel este şi în Germania: după ce au avut, după război, puterea în mână, – sub suflul lui

Adolph Hitler – Socialismul şi Comunismul au fost complet alungate din Germania.

Comunismul se încearcă, însă, să se infiltreze – acolounde va găsi un teren facil, porţi deschise, – braţe întinse, ca să-l primească: Cominternul moscovit nu cruţă nici un sacrificiu pentru a-l ajuta în opera lui destrue-

SISTEMUL SOCIALIST-COMUNIST

Socialiştii propun, în primul loc, *aboliţiunea Statului.*

„Statul, zice Deville, este puterea publică de coerciţiune pe care divisiunea în clase în societăţile umane, o creează şi o menţine şi care, dispunând de forţă, face legea şi percepe impositul».

Statul, zic încă Socialiştii, nu a existat în tot-de-una, mai mult încă există societăţi umane, având o organiţiune socială – însă fără Stat, precum de exemplu: Indienii din America de Nord, – cum au fost şi Iroquanii, etc.

Ori, un prim ţel de realizat în organizaţia

socialistă este desigur suprimarea divisiunei în clase a societăţii: *egalitate socială, absolută.*

„*Cessante,* însă, *cauza, cessât effectus*

Bivisiunea în clase dispărând, mediul social care făcea posibilă existenţa Statului schimbându-se, Statul însuşi va dispare, în locul lui va intra *noua Organizaţie socială.*

În ce va consista ea?

1) În locul actualei proprietăţi individuale a solului, – va intra proprietatea colectivă a Societăţii asupra solului.

2) În locul proprietăţii individuale a capitalului şi în general a mijloacelor de producţiune, – va intra iarăşi proprietatea colectivă a Societăţii.

3) În locul lucrătorului salariat, – va intra muncitorul nesalariat.

4) În locul întreprinzătorului, care dirige producţiunea şi présida la distribuţia venitului naţional, va intra Societatea.

5) În fine, în locul actualului mod de consumaţiune a avuţiilor – în care fie care consumă cât are, – fie

care va avea dreptul egal de a-şi satisface, din venitul colectiv, toate trebuinţele lui raţionale.

Într-un cuvânt, Societatea ea în mână şi producţiunea avuţiilor şi distribuţia lor, şi consumaţiunea lor.

Pentru acest sfârşit:

Ea va dresa, prin agenţii săi, în fie care an cota trebuinţelor individuale şi colective a cetăţenilor, iar în fermele, în atelierele şi în uzinele sale, ea va procédé la producţiunea bunurilor.

Fie care cetăţean este obligat, după puterile sale fisice, să participé la muncile mecanice şi obositoare.

Intru cât priveşte munca intelectuală, ea fiind, după socialişti, mai mult o distracţiune, nu numai că nu se va considera ca o obligaţiune generală, dar din contră ca un drept comun pentru toţi cetăţenii (Osw. Koller, pg. 56).

Şi pentru ca principiul obligativităţii la muncă să fie fără excepţiune şi, în chip energic,

aplicat, nimeni, dintre acei ce sunt în vârstă legală de a munci, nu va putea părăsi ţara sau chiar reşedinţa lui: cu alte cuvinte toţi sunt *adscripţi glebae,* de un nou gen.

Societatea-şi rezervă dreptul de a desemna fiecăruia felul şi locul ocupaţiunei lui.

Şi pentru ca principiul egalităţii sociale celei mai perfecte, să fie necontenit viu în noua societate, aceasta impune tuturor cetăţenilor aceeaşi instrucţiune şi aceeaşi educaţiune.

Nimeni. În noua organizaţie, individ sau grup, nu va avea dreptul să întrebuinţeze ateliere şi uzine, locuinţe, mine, mijloace de transport, instrumente, maşini agricole sau industriale etc., fără autorizaţia Societăţii şi numai în interesul acesteia.

Din venitul colectiv, Societatea, apreciind trebuinţele raţionale a fiecăruia, – i atribuie bunurile de care el are nevoie.

Pe acestea, el are dreptul să le consume sau să le economisească şi chiar să le transmită prin

succesiune.

În fine, în Societatea socialistă, suveranitatea residă în majoritate şi inviolabilitatea persoanei, chiar a asasinului, este fondamentul noii ordine publice, – Societatea are cel mult dreptul de constrângere corporală a criminalului, – nu însă şi dreptul de moarte ori de muncă silnică asupra lui.

Prin a contrario – solul şi capitalul fiind socialisate, producţiunea fiind treaba societăţii, este învederat, că nu mai există nici rentă, nici dobândă, şi prin urmare, nici arendări sau închirieri – nici împrumuturi – nici instituţiuni de credit: bănci, burse, etc.

Societatea distribuind directamente cetăţenilor bunurile de care ei au nevoie – în propriile sale magazinuri – este iarăşi învederat: că schimbul şi în general – fenomenul circulaţiunei avuţiilor din actuala organizaţie sunt cu desăvârşire înlăturate; astfel nu va mai exista: nici comerţul interior – nici chiar comerţul exterior, – în hipoteză când toate societăţile umane vor

admite sy st emul socialist, – nici monedă, – de oare ce ea nu este decât un instrument al schimbului.

Până la congresul de la Gotha din 1875, socialiştii admiteau un fel de monedă: acesta ar fi consistat în ziua de lucru – *Arbeitstag.*

Fie cărui muncitor i s-ar fi eliberat un carnet, în care erau în scrise zilele şi orele sale de lucru; acestea, în orce ocupaţiune ar fi fost întrebuinţate, erau absolut egale între dânsele; astfel că muncitorul nu avea decât să se prezinte cu carnetul său la magaziile societăţii, se detaşeze dintr-ansul un număr de cupoane, echivalente cu valoarea lucrului ce el dorea, şi să-l obţină în schimbul acestor cupoane; pe de altă parte, valoarea acestor lucruri era şi ea calculată, tot în ore şi zile de lucru, adică socotindu-se numărul orelor şi zilelor de lucru trebuincioase pentru a-l produce.

Însă la 1875, în Congresul de la Gota, Socialismul considerând că acest sistem se

atingea prea de aproape cu sistemul de azi, s-a grăbit să adandone această propoziţiune şi să proclame, că:

„Munca este sorgintea ori cărei bogăţii şi ori cărei culturi şi de oare ce, în general, munca roditoare nu este posibilă decât în societate, întregul product al muncii aparţine Societăţii, adică la toţi membrii ei, şi de unde obligaţiunea la muncă fiind generală, dreptul fiind dar egal, fiecăruia i se va da după trebuinţele lui raţio-

În rezumat: „Liberi şi egali, zice Deville *(Principes du Socialisme,* pg. 210), producătorii vor determina în comun tot ceace concerne producţiunea şi din acest moment, în loc să fie jucăria forţelor economice, care scapă de sub controlul lor, ei vor guverna aceste forţe, după placul lor. Departe de a fi constrânşi să sufere o organizaţie socială care regulează condiţiunile lor de existenţă, fără participaţiunea voinţei lor, ca în caşul actual, – ei vor avea, pentru întâia oară, organizaţia socială pe care, în cunoştinţă de

cauză, ei vor fi voit-o. Oamenii vor fi, în fine, proprii lor stăpâni. Dezvoltărei inconştiente a omenirii, progresului, adesea sorgintă de suferinţă, – vor succede o dezvoltare conştientă şi un progres, sorgintă unică a bunului traiu pentru toţi, ne mai văzând atunci realizaţia ideii care iar fi dat naştere, împinsă de instituţiunile sociale către alte efecte decât efectele prevăzute cu drept cuvânt şi voite.

„Universalisaţiunea bunului traiu material şi înţelegerea solidarităţii sociale, care va résulta pentru toţi indivizii din temeliile sociale a acestui bun traiu, vor fi punctul de plecare a unei intense dezvoltări intelectuale şi morale, având, fie sub formă individuală, fie sub forma colectivă, de mobil şi de scop, binele, cel mai mare bine şi de consecinţă naturală, desfăşurarea cea mai completă şi satisfacţiunea personală cea mai liberă a fiecăruia».

Iată în trăsături generale şi fugitive conturul viitoarei organizaţiuni socialiste, paradisului

inimitabil pe care noua eră ni-l face să-l întrevedem.

CUM S-A NĂSCUT SOCIALISMUL-COMUNISMUL?

Cum au ajuns socialiştii la stabilirea principiilor lor fundamentale?

În forma în care se presentă Socialismul şi Comunismul azi, trebuie să recunoaştem că ea este cu totul nouă, – că ea nu seamănă nici cu sistemul lui Platon, nici cu acela a lui Thomas Moore, – nici cu acelea ale lui Brissot de Varville, al lui Morely, – al lui Mably, sau al lui Baboeuf – etc. – el este cu totul nou.

Mai mult, încă, el pretinde a fi pur „ştiinţific” – pur doctrinar – repauzând pe baze nesdruncinabile, – de oare ce ele i sunt date de însăşi ştiinţa economică clasică, – date de cei mai autorizaţi părinţi şi fondatori ai acestei ştiinţe.

Astfel atacul socialiştilor în contra proprietăţii solului, – în contra monedei, – în contra rentei solului – în contra muncii salariate şi

adică în contra însăşi baselor actualei Ordine sociale, este inspirat socialiştilor şi sprijinit pe cele mai autentice autorităţi ale ştiinţei Economei politice[3]).

NOŢIUNEA VALOREI

A produce, în sens economic, înseamnă a crea Valori. Omul nu poate, în sens fisic, nici crea, nici distruge, un singur atom; el nu poate decât să imprime lucrurilor, care există în natură, calităţi utile, să le facă apte a satisface trebuinţele sale, sau să augumente aceste calităţi; toate aceste lucruri, astfel formate sau transformate, sunt avuţii, valori (v. J. B. Say op. citat pg. 81).

Ce reprezintă, însă, o Valoare1?

Cantitatea de muncă, pe care producţiunea ei a costat-o, răspunde Adam Smith.

Dar preţul ei real, adică acea ce ea va costa pe acela, care ar voi să o producă %

Cantitatea de muncă şi de osteneală, ce el va trebui să-şi impună, pentru a o putea obţine, (v. A.

3 (v. N. Basilescu, Economia Politică Clasică, pg. 21 şi urm.).

Smith, *Recherches sur la nature et les Causes de la richesse des nations,* tradus de Germain Garnier, ed. Guillanmin et Co. 1859 pg. 123).

Ricardo, de şi acceptă teoria lui Adam Smith, face, însă, o distincţiune: Valoarea lucrurilor depinde, după el, *a)* de raritatea lor; *h)* de cantitatea de muncă, necesară pentru a le obţine.

Sunt, zice Ricardo, lucruri a căror valoare nu depinde decât de raritatea lor. Nicio muncă nu poate spori cantitatea lor; nicio abundenţă, ori cât de mare, nu le poate scădea valoarea lor; astfel sunt: tablourile preţioase, statuile, cărţile şi medaliile rari, vinurile de o calitate aleasă care nu sunt produse decât de unele localităţi în număr limitat. Valoarea lor este absolut independentă de cantitatea de muncă necesară producţiei lor; ea variază după averea şi gustul celor ce doresc să le dobândească. Ele însă, nu formează decât o mică parte din numărul mărfurilor, care sunt obiectul tranzacţiunilor zilnice. Cu mult mai mare, din contră, este numărul lucrurilor trebuincioase,

produse de industrie; cantitatea acestora se poate înmulţi în infinit; nu într-o singură ţară, dar în mai multe de o dată, cu o condiţiune – ca să consacrăm producţiei lor cantitatea de industrie, de muncă ce ele exig.

De unde: valoarea de schimb a lucrurilor nu depinde decât de cantitatea comparativă de muncă, pusă în producţiunea fiecăruia; astfel, că orice spor în cantitatea de muncă trebuie, necesarmente, să determine un spor corespunzător în valoarea însăşi a lucrului, şi, din contra, orice scădere în muncă trebuie să aducă o scădere proporţională în valoare, (v. D. Ricardo *Principes d'Economie politique,* Chap. I-er, despre valoare).

Într-un cuvânt: singura sorginte a valorii şi singura sa măsură este munca şi numai munca.

„În starea primitivă şi informă a societăţii, care precedă acumularea capitalurilor şi apropiaţiunea solului, produsul muncii, zice într-adevăr A. Smith, aparţine întreg lucrătorului, iar

cantitatea de muncă întrebuinţată, de ordinar, pentru a dobândi sau produce un obiect de schimb, este singura circumstanţă, care poate să reguleze cantitatea de muncă pe care acest obiect va putea să o cumpere, să o comande sau să o obţină în schimb», (v. A. Smith T. I pg. 148 şi urm.).

Mei Adam Smith, nici Ricardo, nu au înţeles, importanţa practică a teoriei, ce ei au stabilit.

Socialiştii au făcut, însă, dintr-însa punctul de plecare al criticilor contra actualei organizaţiuni economice a societăţii şi temelia propriului lor sistem.

Karl Rod. bertus-Jagetzow, cel dintâi, dă semnalul de alarmă, în celebrele sale scrisori către von Kirchmann (v. K. Rodbertus-Jagetzow, *Zur Beleuchtung der sozialen Frage*, – apărut, mai întâi, sub formă de scrisori către von Kirchmann); el consideră pauperismul şi crisele comerciale ca o consecinţă irreductibilă a prin cipiului de mai sus, stabilit de Adam Smith şi de Ricardo, adică că

„toate bunurile, din punct de vedere economic, nu sunt decât produsul muncii; că ele nu costă decât munca».

Pentru ce, însă, muncitorul nu obţine, el, întregul produs al muncii sale, toată valoarea pe care el, eu braţele sale, a creat-o, şi, din contră, starea lui devine cu atât mai precară, cu cât munca sa este mai productivă, se întreabă socialiştii?

„Când tranzacţiunile, relative la împărţirea produsului naţional, sunt lăsate lor însăşi, răspunde RodbertusJagetzow (v. Rodbertus-Jagetzow, op. citat t. I. p. 44 şi urm., ediţiunea lui Moritz Wirtb, pg. 61 şi urm.), oare care circumstanţe, inerente dezvoltărei societăţii, fac că, cu cât productivitatea muncii sociale se urcă, cu atât salariul claselor lucrătoare se reduce la o mică parte din produsul naţional.

„Atât timp, cât sclavagiul a durat, proprietarul solului, patronul sclavului, şi a apropiat, în virtutea forţei, tot plusul produs de

sclav, nelăsând acestuia, decât atât cât ia trebuit să trăiască. Când solul a devenit proprietate privată, când capitalul însuşi s-a constituit, tot o asemenea constrângere a continuat să se exercite şi asupra liberţilor, ba chiar asupra lucrătorilor liberi. Instituţiunea proprietăţii solului a avut acelaşi efect ca şi sclavagiul; primo, de a face ca productul să nu aparţină lucrătorilor, ci proprietarului solului şi capitalului; secundo ca lucrătorii, – care nu posedă nimic, – să fie bucuroşi să obţină, în lupta lor cu aceştia, din produsul propriei lor munci, atât cât le trebuie ca să poată continua munca.

„Cu chipul acesta, în locul sclavagiului a intrat sistemul contractului între patron şi lucrător; acest contract în formă numai, în realitate, însă, nu este liber; foamea a înlocuit biciul; ceea ce odinioară se chiema nutreţ *(Futter),* azi se cheamă salariu».

Ori, renta şi salariul sunt părţile integrante ale productului naţional; de unde urmează; că eu

cât una, renta, – luată în sensul cel mai larg şi cuprinzând: renta solului, dobânda capitalului, beneficiul întreprinzătorului, – va fi mai mare, cu atât cealaltă, salariul, va fi mai mică şi vice-versa.

Lupta, însă, între factorii acestui raport fiind inegală, pauperismul şi crisele comerciale sunt rezultatul ei normal, – zice Rodbertus-Jagetzow.

Din această critică, Rodbertus a dedus că remediul răului stă în înlăturarea căuşelor, care aduc perturbaţiunea, adică, în suspressiunea proprietăţii solului şi a Capitalului; el însuşi nu a propus niciun sistem, – de şi a promis că va da unul în a V-a sa scrisoare, – prin care să arate cum s-ar putea realiza desideratele sale.

Rodbertus-l agetzow, promotorul Socialismului ştiinţific, a dat însuşi lovitura de graţie noilor săi adepţi: Karl Marx, Lassalle, etc., şi planurilor lor de organizaţie socială. La finele celei de a treia sa scrisoare către von Kirchmann, citesc, în adevăr, următoarele rânduri, foarte edificatoare: „Totuşi sunt departe de a propune o

atare organizaţie pentru present. Nu cred în ori ce caz în absoluta necesitate a proprietăţii solului şi a capitalului, dar cred în necesitatea ei relativă pentru timpul de azi. Cred, chiar, că ştiinţa va pricepe să înlocuiască funcţiunile economice ale unei proprietăţi, productivă de rentă, dar nu cred că voinţa liberă a societăţii este azi destul de tare ca să facă inutilă şi *constrângerea la muncă,* pe care această instituţiune o exercită. Ori, munca este principiul progresului social, este litera iniţială a oricărei bogăţii, a oricărei civilizaţii. Nu cred, dar, – pentru a mă exprima scurt, – că socetatea-şi a isprăvit deja drumul prin pustie, că forţa ei morală este destul de mare ca ţara făgăduită a eliberărei de proprietatea solului şi a capitalului să poată fi cucerită şi conservată prin munca liberă. „Pentru ce, dar, ai mai scruta, dinainte, cu un ochiu' pătrunzător, dreptul generaţiunilor viitoare?; la ce ar putea ajuta să te izbeşti contra ideii de drept a timpului lor? Ai mai putea, încă, ea Philosoph care urmăreşte o mai

departe dezvoltare, – dar ca naţional-econom practic – proeetele d-tale le-ai scris în nisip şi cea dintâi undă a mişcărei populare le-ar şterge fără urmă», can chide Rodbertus-Jagetzow (p. cât. t. I. p. 285).

Cu ICarl Marx, teoria valorii a lui Adam Smith şi Ricardo a atins ultima ei dezvoltare.

Munca este, după Karl Marx (v. Karl Marx, *Das Kapital* 1.1. p. 140 şi urm.), un proces între om şi natură. Graţie forţelor sale fisice, braţelor, membrelor sale, inteligenţei sale, – omul poate păşi în faţa naturii ca o adevărată putere; el răpeşte, din natură, toate utilităţile de care el are nevoie.

Pământul, cu toate aprovizionările lui, – aşa cum el a apărut omului la început, – există fără faptul nimănui.

Munca singură imprimă avuţiilor, înnăscute în natură, o valoare.

Acestea, la rândul lor, sunt din nou transformate în alte valori tot prin muncă, şi aşa

mai departe.

Astfel că, dacă considerăm întregul fenomen al pro ducţiunei, din punctul de vedere al rezultatului lui, ambele – şi instrumentul de muncă *(Arbeitsmittel)* şi obiectul de muncă *(Arbeitsgegenstand)* – apar ca instrumente de producţiune *(Produktionsmittel)* şi munca însăşi ca o muncă productivă, (v. Karl Marx, op. cit. I. p. 143).

Cu alte cuvinte, lucrătorul este singurul creator al oricărei valori *(Werth)* şi al ori cărei plus-valori *(Mehrwerth).*

Dacă, dar, este aşa, pentru ce lucrătorul nu poate răscumpăra, cu salariul său, propriul său produs, se întreabă la rândul său, Karl Marx?

Pentru că, răspunde el, dacă am presupune că un lucrător produce o valoare de 10 mărci pe zi, şi că capitalistul-i ar plăti drept salariu tot zece mărci pe zi, – acesta, capitalistul, neavând niciun profit în producţiune, ar înceta de a mai produce.

Pentru a putea, dară, produce va fi silit să

facă din două lucruri unul: sau va căuta să reducă salariul lucrătorului, – şi-l va putea reduce până la minimum de existenţă, după Ricardo, Rodbertus şi Lassale, – sau va căuta să-l facă să lucreze mai multe ore, în aceeaşi zi, – adică să producă mai multe valori decât reprezintă salariul, ce el primeşte; şi într-un caz, însă, ca şi în cel-l-alt, lucrătorul este exploatat; el nu obţine întreaga valoare produsă de dânsul.

Graţie acestei exploataţiuni şi graţie acumulării valorilor sustrase lucrătorului, se formează Capitalul, – Capitalul! iată inimicul.

ERORILE MARXISMULUI

Dacă, analysăm, însă, cu atenţiune şi fără prejudecată, fenomenul producţiei, lesne ne putem convinge, că atât premisele propuse de Adam Smith şi Ricardo, cât şi concluziunile, – logice de alt-fel, – trase dintr-ansele de Rodbertus şi Karl Marx, nu corespund adevărului – realităţii – faptelor.

Da, este adevărat că omul nu creează nimic:

că el nu face decât să imprime lucrurilor, aflate în natură, o valoare.

Această valoare, însă, nu este numai produsul muncii – ci şi al Capitalului.

Ce se înţelege, în adevăr, prin *Capitalf*. Se înţelege:

a) materia primă; *h)* Clădirile, uneltele, maşinile; *e)* şi, în fine, previziunile, de care lucrătorul are nevoie, pentru a subsista în timpul producţiei.

Negreşit, că dacă vorbim de o producţiune primordială, – adică de aceea, în care lucrurile sunt direct luate din sânul naturii şi consumate, fără altă transformare, – niciun capital nu este trebuincios; în acest caz, nimeni nu dispută muncitorului valoarea muncii sale: exemplu, vânatul, pescuitul, etc.; vânătorul, pescarul sunt, în general, absolut şi singuri stăpâni pe vânatul sau peştele ce ei au prins.

În producţiunea industrială, însă, de azi, – cu technică actuală mai ales, – chiar în sistemul

socialist, – producţiunea, fără concursul Capitalului, nu este posibilă. Deci, sau acest concurs este util şi eficace, – adică, – Capitalul, în realitate, ia parte la producţiune, şi atunci nimeni nu poate şi nu trebuie să-l obţină gratuit, – sau este inutil, superfluu, şi atunci de ce să mai face apel la el?

Zic, că nimeni nu poate şi nu trebuie să obţină gratuit concursul capitalului, pentru următorul cuvânt:

Capitalul, precum prea bine s-a zis, nu este, în general, decât o muncă acumulată; el presupune la cel ce-l posedă o îndoită virtute; o muncă, o osteneală în present şi o privaţiune în present şi în viitor. Cu ce drept dar, acel ce nici a muncit, nici s-a privat, poate el reclama, fără a aduce o gravă atingere însăşi personalităţii omului, – principiu mare întru toate, – ca capitalismul să se despoaie gratuit în profitul său? Obiecţiune serioasă, pe care socialiştii au înţeles-o, şi de aceia ei cer, mai întâi, colectivisarea

capitalului şi, în urmă numai, usagiul său gratuit?

Discuţiune zadarnică însă; căci, ori cât de priceput ar fi un lucrător, fără Capital, – adică, fără cel puţin materia primă, – care azi mai pretitindeni se afifă sau în domeniul Statului, sau în acela al particularilor, – el, numai cu munca sa proprie, nu va putea, desigur, nimic produce: *ex nihil, nihil!*

DESFIINŢAREA MONEDEI

Plecând de la principiul, că munca este singura măsură a valorilor, socialiştii au mai dedus încă o consecinţă; supresiunea monedei metalice.

În această funcţiune, de măsurătoare a valorii, moneda, în noua organizaţie socială, va trebui să fie înlocuită cu ziua de lucru *(Arbeitstag),* normală, după care valoarea productelor va fi fixată, şi după care se va calcula distribuţia lor.

Această idee formează, după mărturisirea lui Karl Marx însuşi, adevăratul fundament al socialismului, piatra angulară a întregului sistem

socialist, (v. A. Schaeffle, *Quintessenz des Socialimus,* p. 42 şi urm.), într-adevăr, în Sistemul socialist, atât capitalul, cât şi solul sunt colectivisate; ele aparţin Statului. Acesta, prin agenţii săi, coordonă producţiunea după trebuinţele consumaţiunei; producţiunea se îndeplineşte în atelierele Statului, cu capitalul şi solul acestuia şi sub înalta lui direcţiune; fie care, pentru a putea produce, şi, prin urmare, trăi, va trebui să se înroleze la munca colectivă; el va executa lucrările ce i se vor indica; drept serviciile aduse el va căpăta un certificat pe care sunt însemnate zilele şi orele de lucru; cu acest certificat, el se va presenta la magasinele generale, de unde va putea obţine, în schimb, mărfurile de care el are trebuinţă; preţul acestora, la rândul lor, se va socoti pe zile de lucru normale, adică după numărul zilelor de lucru trebuincioase producţiei lor; de exemplu, dacă pentru 100.000 kile grâu ar fi de trebuinţă 1 milion zile de lucru, pentru o kilă nu ar fi nevoie decât de 10 zile; deci

preţul unei kile de grâu va fi de 10 zile de lucru; nu voi avea decât să detaşez, din certificatul meu, un cupon de zece zile, şi voi avea, din magaziile statului, una kilă de grâu.

Cu chipul acesta, înlăturându-se şi moneda metalică, lucrătorul, care, şi din cauza ei, zic socialiştii, nu primea întreaga valoare produsă de el, va putea de aci înainte să răscumpere cu salariul său toată valoarea sau plus valoarea, ce el a creat.

Dar acest sistem a fost abandonat, precum am văzut, în urma Congresului de la Grotha din 1875, care-la înlocuit cu acela al distribuţiei produsului comun după trebuinţele raţionale ale fiecăruia.

NOŢIUNEA RENTEI

Tot din principiul, – că singură munca este creatoare de valoare, – socialiştii au mai dedus încă o consecinţă: supressiunea proprietăţii solului.

Aceia-ce este şi mai grav, însă, este că însuşi

Adam Smith a dat întâiul semnal de atac.

„De îndată ce solul unei ţări, zice el (v. Adam Smith, op. cit. I. p. 151) a devenit proprietate privată, proprietarilor, ca la toţi ceilalţi oameni, le place să culeagă acolo unde ei nu au semănat; ei cer o *rentă* chiar pentru produsul natural al pământului. Un preţ adiţional se stabileşte asupra lemnelor pe durei, asupra erb ei câmpului. şi asupra tuturor fructelor naturale ale solului, care, când acesta era posedat în comun, nu costau decât osteneala de a culege şi care, acum, – 1 costă mai mult. Bl trebuie să plătească pentru a fi îngăduit să le culeagă, şi el trebuie să cede proprietarului solului, din acea ce el culege sau produce prin munca sa. Această porţiune, sau, ceace revine la acelaşi lucru, preţul acestei porţiuni constituie renta solului şi, în preţul celor mai multe mărfuri, ea formează o a treia parte constitutivă».

Faţă de un asemenea limbagiu subversiv, declamaţiunile socialiştilor, în contra proprietăţii

solului, nu trebuie să ne mai mire.

Celebrul aforism a lui Proudhon i) *la propriété, c-est le vol!* nu este decât concluzia lui logică.

John Stuart Mill face un pas mai departe decât Adam Smith.

Să presupunem, zice el, caşul că un fel, oare care, de venit ar avea tendinţă să sporească continuu, fără fapt sau sforţare de niciun fel a proprietarilor lor; că aceştia, cu toată pasivitatea lor, ar deveni o clasă socială continuu îmbogăţită, prin simplul mers al lucrurilor, într-un asemenea caz, nu s-ar viola niciun principiu, din acelea pe care repausă proprietatea individuală, dacă Statul şi-ar apropia, la chiar apariţiunea sa, o parte sau totul din acest spor. În fapt, nu s-ar lua nimănui nimic; ar fi numai o întrebuinţare comună a unui plus de avere, care este produsul exclusiv al circumstanţelor, şi care, de alt-fel ar fi un spor nemeritat pentru o clasă anume. Acest cas-l prezintă actualmente renta solului (v. John Stuart

Mill, *Principii de Economie, politică, I, Cap. II, secţia 6).*

Pe de altă parte, socialiştii pretind, după cum am văzut, că de oare ce munca este singura creatoare de va-

!) Deja cu câteva mii de ani înainte de Proudhon, Aristophane, în celebra lui parodie asupra comunismului, *„Adunarea femeilor»,* **exprimase mai în termeni identici, aceeaşi idee: Revoluţia femeilor s-a terminat; ele au pus mâna pe guvernământ şi acum voiesc să organizeze societatea pe principiile comunis-**

Praxagora. **Sărăcia nu vai mai fi un mobil, pentru că toţi se vor bucura de tot: pâine, sărături „prăjituri, tunice, coroane, mazăre. Ce avantagii vor mai avea ei de a nu aduce la fondul comun? Răspunde dacă ai vreun cuvânt de zis.**

Blepâiyrus. **Ou toată acestea, cei mai hoţi astăzi, nu sunt ei, aceia care au toate acestea r** loare, perceperea unei rente de către proprietar

este un fapt nedrept, o reducţiune abusivă a salariului lucrătorului; – unii merg chiar, – ca Henry George, în mult citita sa carte *„Progres şi Sărăcie* – până să acuze existenţa rentei de toate mizeriile, de toate suferinţele de care sunt atinse clasele lucrătoare: orice spor de muncă, orice perfecţiune, orice invenţiune, – eu un cuvânt, orice progres social se reduce, – la finele finei, – într-un spor de rentă, într-o îmbogăţire nedreaptă a clasei proprietarilor; iar Bodbertus Jagetzow, Karl Marx, etc., arată existenţa proprietăţii solului şi a rentei cu un mijloc de opresiune şi de exploataţiune a claselor lucrătoare, de către cele ce deţin instrumentele de producţiune: solul şi capitalul.

Toţi aceşti inimici ai proprietătei şi rentei solului nu sunt, însă, înţeleşi asupra modului, cum să le nimicească.

Unii, ea Henry George, propun, pur şi simplu, confiscarea venitului solului – rentei – fără nicio despăgubire – această confiscare s-ar opera prin instituirea unui impozit funciar unic, atât de urcat

însă, în cât să absoarbă întreaga rentă; impozit care amintesce, – de şi pleacă din alte consideraţiuni, – impozitul unic al Physiocraţilor.

Alţii, ca John St. Mill, am văzut că se mulţumesc eu confiscaţiunea numai a plusului de rentă, – adică a creşterei sale ulterioare.

Socialiştii, mai logici, propun, pur şi simplu, readucerea, în patrimoniul comun, a pământului, creat de Dumnezeu pentru usagiul colectiv şi comun al tuturor oamenilor.

Înainte de a examina toate aceste teorii şi proposition, este bine să ne dăm seama de opera ce solul o îndeplineşte în producţiune.

Solul prezintă pentru om o întreită utilitate:

a) G-raţie forţelor sale vegetative, el permite pjat şi, a trage din pământ hrana, de care ea ş.re trebuinţă, pentru a subsista şi a se dezvolta;

b) El conţine în sânul său materii preţioase, ca metale, pietre precioase, cărbuni, petrol, şte., actunulate de acţiunea timpului şi care poţ servi la trebuinţele omului, fie direct, fie indirect, în

industrie;

c) În fine, prin însuşirea lui de a putea suporta pe coaja sa pe om şi variile lui aşezăminte: la cuiyţe, fabrici, căi de comunicaţiune, etc., etc., el dă omului un punct de reazim, în acţiunea lui economică; el formează sediul său – *den Standort.*

Însuşirile, forţele şi inateriele, ce solul conţine în snul său, nu sunt negreşit produsul activităţei omului sau capitalului său; ele sunt originalß şi, în parte, nesecabile.

Astfel, facultatea solului, de a ne purta, pe cea, ja sa, este originală şi nesecabilă; materiele aflate în sânul lui şuţit originale, nu însă şi nesecabile; în fine, fertilitatea solului este şi ea originală, şi până ţa un punct oare care, şi nesecabilă.

Toate aceste însuşiri, solul le posedă în moţi inegal: facultatea de a ne suporta este, desigur, aproape egală, pretutindeni; locul, unde ea se exercită, dă, însă, solului o valoare inegală; fertilitatea pământului depinde de cantitatea de

muncă şi 4e capital, întrebuinţate în producţiune; iar, bogăţia stofelor minerale, de capriciul naturii. (v. L. 1 Theodor Mithoff, *Die Volkswirtschaftliche Vertheilung* şi 9 şi urm., în *Schönberger, Handbuch,* t, I. p. 608 şi urm.).

Când proprietarul exploată, el însăşi, aceste facultăţi ale solului cu ajutorul muncii şi capitalului său, – negreşit că partea de cooperaţiune a naturii, în producţiune, nu se poate distinge, de aceia a muncii şi a capitalului.

Un lucru, însă, este cert: oricare ar fţ cantitatea de muncă şi de capital întrebuinţate în producţiunea solului, o atare producţiune fără concursul forţelor productive şi originale ale naturii, nu este posibilă.

Când proprietarul cedă altuia usagiul acestor forţe, atunci apare şi partea de cooperaţiune a naturii.

Salariul, despăgubirea plătită pentru acest usagiu, este renta solului.

Renta solului nu este, dar, altceva decât

preţul pe care locatarul îl plăteşte proprietarului pământului, pentru a putea exploata facultăţile originale şi nesecabile ale acestuia (vezi Nr. 2. Mitoff. loc. cât).

Pentru proprietar, renta constituie, prin urmare, un extra-câştig, adică un profit, fără muncă.

Dară, numai solul poate da un atare extra-câştig, o rentă *%*

Este, iarăşi, unul din meritele tot ale noii Şcoli Germene, şi, în special, al lui H von Mangoldt şi Albert Fr. E. Schaeffle (vezi *II. von Mangold, Grundriss der Volkswirtschaftslehre,* p. 166 şi un *Albert F. E. Schaeffle, Die Naţionalaekonomische Theorie der Absatzverhältnisse,* p. 25 şi urm.), de a fi degajat şi lărgit adevărata idee de rentă.

Prin rentă, zice Mangoldt, trebuie să înţelegem orice câştig, orice diferenţă care întrece cheltuielile de producţiune ale unui product, iar nu numai extra-câştigul pe care-l dă solul.

Ori, cheltuielile de producţiune sunt: despăgubiri pentru întreprinzător de riscurile la care el este expus, dobânda capitalului, salariul lucrătorului, chiria solului. Diferenţa în plus, între preţul de schimb şi quantumul acestor cheltuieli, constituie, propriu-zis, Renta.

Renta se întâlneşte, atât în salariul lucrătorului, cât şi în câştigul extra-ordinar, datorit diferitelor „conjoncturi” ale întreprinzătorului.

Talentul artistului, vocea cântăreţului, nu se plătesc numai în marginile cheltuielilor lor de producţiune geniul inventatorului, iscusinţa comerciantului, ating de multe ori câştiguri, în afară din ori ce proporţiuni cu costul de producţiune al acestora.

Cu drept cuvânt, dar, Sckaeffle zice (v. Schaeffle, op. citat p. 31), că de şi s-a recunoscut existenţa unui câştig superior mai mult la renta solului, pentru că ea este cea mai constantă, ea cade mai mult sub simţuri; dar, o asemenea rentă

este şi trebuie să fie pretutindeni. „Izvorând din întâmplare, noroc, geniu natural, conjoncturi, descoperiri şi invenţiuni, extra-câştiguri sunt în toate ramurile vieţii economice; ori, acestea, în substanţa lor, concordă în totul, cu renta solului».

Trebuie încă să notăm, că, chiar, întâmplarea, norocul, geniul, conjoncturile, descoperirile şi invenţiunile, ori cât ar fi ele de personale autorului lor, totuşi, bine considerate, ele sunt, în general, consecinţe, create de omenire în decursul veacurilor, – omul poate întâlni azi în calea sa geniul, el poate iace descoperiri, combina diverse „conjoneturi», etc., prin urmare, el profită, de un avantagiu pe care însuşi nu l-a adus, – nu l-a creat.

Aceace, nici John Stuart Mill, nici Henry George, nu voesc să vadă, este un fapt, azi aproape universal în lumea civilizată, că: chiar, de am presupune că la începutul formaţiune! proprietăţii solului, primul ocupator a spoliat pe cineva, – de şi este absurd de a vorbi de spoliere

acolo unde nu există proprietar; ocupaţiunea a fost, în tot-de-una, considerată ca mijlocul cel mai legitim de a dobândi proprietatea: *„Bes nullius primi occupanti fit»,* ziceau Romanii fără nicio controversă, *„Insula, quae în mari nascitur, ocupantis fit; nullius enim esse creditur»,* zice Gaius – (L. 43 *de adquirendo renem dominium* D. 41.1). Iată, negreşit un lucru născut, fără muncă de niciun fel a omului, şi care aparţine, totuşi, celui căruia, pentru prima oară, norocul-i la scos înainte, – totuşi, actualii proprietari, în aproape unanimitatea caşurilor, deţin proprietatea lor de la alţii, de la care ei au dobândit-o în schimbul unui preţ, – preţ, câştigat, iarăşi aproape, în tot-de-una, prin muncă. Ori, drept acest preţ, cumpărătorul a înţeles să dobândească nu numai valoarea actuală a bunului, ci şi şansele, bune sau rele, de sporire sau de scădere a acestei valori; lucru logic, cătii: *übi onus, ibi et emolwmentum esse débet.*

Dacă, dar, Statul ar avea acest ’drept, nescris nicăieri, de a confisca orice spo! r de valoare

intervenită fără faptul proprietarului, ar trebui negreşit ca el să fié şi obligat de a-l îndemnisa, când tot fără faptul sau vina sa, ea ar diminua: öri, aceasta nimeni nu o ptopune.

Mai mult încă, pentru se s-ar limita ’confiscaţiunea numai la renta solului şi nu s-ar întinde ea la toate ce ïe-llalte-rente, identice, precum am văzut cu aceasta *%*

Justiţia negreşit, a-i exige-o. O asemenea justiţie ai* fi, însă, o supremă injustiţie: *Swnvrttum – jiis, summa injuria!*

Noţiunea salariului

În fine, tot Economia politică clasică a dezlănţuit în contra actualei organizaţiuni sociale şi economice, aceste lupte de clase, – făcând să se acrediteze credinţa că, în vecii vecilor, soarta celor în mizerie, mizera va rămâne, că nicio îndreptare pentru ei nu este posibilă.

Ricardo este marele justiciar, care, în numele legilor eterne, pronunţă această teribilă sentinţă, (*).

Munca, după el, ca orice altă marfă, are un preţ natural şi un preţ curent. Creţul natural este acela care dă lucrătorilor, în genere, mijloacele de a trăi şi de a

!) Cât pentru teoria lui Mathus, după care populaţiunea are tendinţa de a creşte mai repede decât mijloacele de subzistenţa „– teorie carăi în fbnd cer găseşte şi la baza teoriei lui Ricardo asupra salariului, – ea nu merită o serioasă atenţiune. Premisele ei au fost şi sunt dezminţite de cea mai superficială observaţiune a faptelor; dovadă strălucită, excesul de producţiune agricolă din ultimii ani, care a cauzat o depreciere atât de considerabilă în preţul productelor, – dovadă, imensele şi fertilurile ţinuturi din Africa, Australia, Aimerica încă „care nu aşteaptă decât braţele omului pentru a fi fecundate. Cu toate acestea, şi această teorie, în timpul său, nu a rămas fără un trist răsunet; – ea a servit de punct de plecare al multor abuzuri,

între care sunt şi legile, nu asupra, – ci în contra săracilor, în Anglia.

Perpetua speţa lor. Preţul curent este preţul pe care lucrătorul-l primeşte în realitate.

Cel dintâi se determină după modul de traiu al clasei muncitoare, – aşa cum el a fost făcut de tradiţiunile poporului – de gradul de cultură al acestei clase.

Cel de al doilea, din contră, depinde, pur şi simplu, de legea cererii şi ofertei.

Ori, când cererea de muncă este mai mare decât o fierta, preţul curent tinde să întreacă preţul natural; şi vice-versa, când oferta de muncă este superioară cererii, preţul curent tinde a cădea sub acest preţ.

În ambele caşuri, însă, reacţiunea, în fapt, este atât de violentă, în cât şi urcarea, dar mai ales scăderea întrece cu mult limitele arătate de acest raport.

Ce se întâmplă în adevăr, în fapt?

Când preţul curent întrece preţul normal,

clasele muncitoare trăiesc negreşit mai bine decât de obicei; ele-şi procură o mai mare cantitate de lucruri, utile sau plăcute vieţii, şi, prin urmare, cresc şi întreţin o familie robustă şi numeroasă.

Când, din contră, preţul curent este sub preţul natural, soarta lucrătorilor este de plâns; sărăcia nu le permite a-şi procura nici lucrurile necesare existenţei; mizeria, foamea, reduc numărul lor.

În cazul d-antâiu, oferta de muncă creşte şi, prin urmare, salariul scade; în casul de al doilea, oferta scade şi salariul creşte.

Şi într-un caz şi într-altul, salariul oscilează în jurul preţului natural? astfel că, în orice hypoteză, soarta lucrătorului este judecată; starea actuală, adică, pentru mulţi, mizeria, – perpetuă şi fără leac, – este şi va fi lotul lori

Nimeni mai bine şi mai mult decât Ferdinand Lassale nu a exploatat această teorie a lui Ricardo.

Pentru a pricepe înrudirea celor două doctrine: Economia politică, Olasică şi Socialismul

ştiinţific; pêntru a admira armonia – dintre ele, nu ravem decât să ne repurtăm la următoarele rânduri, pe care Ferdinand Lassale le scria, încă în 1863, în celebrul său *„Offenes Antwortschreiben an das Central Comité zur Berufung eines Allgemeinen Deutschen Arbeiter congresses zu Leipzig”:*

„Legea economică de fier (x), zice Lassale ([4]), – care, sub influenţa actualelor împrejurări, sub imperiul cererii şi ofertei de muncă, determină salariul lucrătorului, – este aceasta: că salariul normal rămâne, în totde-una, redus la întreţinerea necesară vieţii, întreţinere, care este necesară de obicei unui popor pentru a-şi ţine zilele şi a se continua. Acesta este punctul, în jurul căruia salariul real, în orice timp, gravitează, întocmai ca o pendulă, fără ca, vreo dată, el să se poată, mult timp, menţine de asupra sau cădea de desubt. El nu poate îndelungat să se ridice de asupra acestui mediu, – căci din mai uşoară, din mai buna

---

4 **>) Lassalle zice de bronz** *(ehrene)* **; am tradus acest cuvânt prin fer, pentru că, în românește, mi se pare că el dă mai exact ideea exprimată de Lassalle. Lassalle op. cit. p. 75 şi urm.**

condiţiune a lucrătorilor, se naşte un spor de căsătorii şi de procreaţiune, o augmentaţiune a populaţiei lucrătoare, şi prin urmare, un spor de ofertă de mâini, care face din nou, ca salariul să cadă, la şi sub nivelul său de mai înainte.

„Salariul nu poate, de asemenea, mult timp să se ţină nici sub întreţinerea necesară vieţii; căci, în acest caz, se produc emigraţiuni, lipsă de căsătorii, reţineri de a avea şi creşte copii, şi, în fine, diminuare a numărului lucrătorilor prin mizerie; toate aceste circumstanţe, în acelaşi timp, vor restrânge şi oferta braţelor de muncă şi vor readuce, din nou, salariul la nivelul său, de mai înainte.

„Adevăratul salariu normal consistă în mişcarea, – constant – în jurul punctului său de gravitaţiune; punct în care el, în tot-de-una, va trebui să cadă, în jurul căruia el va trebui să oscileze, câte o dată, întrecându-l (perioada de prosperitate, în toate sau parte din ramurile de producţiune), câte o dată, stând sub el (perioada

de lipsă, mai mult sau mai puţin generală şi de crise).

„Menţinerea salariului normal, la aceea-ce este, conform obiceiului unui popor, imperios trebuincios pentru întreţinerea vieţii şi pentru continuarea speciei, – aceasta este, vă o repet, înfricoşătoarea lege de fier, care guvernă, sub condiţiunile de azi, salariul muncii.

„Această lege nu poate, de nimeni, să fie combătută. Aş putea să invoc atâţea oameni de credinţă cât şi oameni mari şi celebri în ştiinţa economiei naţionale, şi chiar din şcoala liberală; căci, tocmai şcoala liberală economică este aceia, însăşi, care a descoperit şi demonstrat această lege.

„Această lege de fier plină de teroare, trebuie, domnii mei, să vă o gravaţi, adânc, în suflet, şi la orice cugetare, – de la ea, întâiu, să plecaţi.

„Cu această ocaziune vă pot da, atât domniilor-voastre cât şi întregii stări lucrătoare,

un mijloc, fără greş, prin care, o dată pentru tot-de-una, vă puteţi preveni în contra tuturor înşelăciunilor, tuturor inducţiunilor în eroare:

„Aceluia, care vă va vorbi de ameliorаţiunea sorţii clasei muncitoare, puneţi-i înainte de toate chestiunea: Dacă el recunoaşte sau nu această lege.

„Nu o recunoaşte; atunci, trebuie să vă ziceţi, că acest om, sau voieşte să vă înşele, sau este de o ignoranţă de plâns în ştiinţa naţional-economică. Căci, precum deja am observat, nu există, în şcoala liberală, niciun economist de nume, care să o tăgăduească. Adam Smith ca şi Say, Ricardo ca şi Malthus, Bastiat ca şi lohn Stuart Mill sunt unanimi în o a recunoaşte.

„Unanimitatea absolută a tuturor oamenilor de ştiinţă o proclamă.

„Iar aceluia, care recunoaşte această lege, puneţi-i întrebarea:

Cum el o va înlătura %

„Şi dacă nu va şti, ce să răspundă, întoarceţi

spatele. Bl nu este decât un vorbăreţ gol, care, pe voi sau pe – el, voieşte să se înşele şi să vă orbească cu frase sonore».

Am văzut deja că şi Rodbertus Jagetzow şi Karl Marx pleacă, ca şi Lassale de la acelaşi punct: soarta lucrătorilor, – cu actuala organizaţie a muncii, – este inameliorabilă.

ERORILE LUI LASSALLE

Să examinăm, de aproape, valoarea acestei pretinse legi.

Şi, în această privinţă, noua Şcoala Germană a readus ştiinţa pe adevăratul său teren, – pe terenul faptelor şi al realităţii. (*).

Mai întâiu, este oare adevărat că augmentarea salariului lucrătorului trebuie să aibă, necesarmente, de consecinţă, înmulţirea populaţiei *%*

Este încă oare adevărat că scăderea salariului trebuie, în mod fatal, să aducă mortalitatea şi reducerea clasei lucrătoare *%*

De ar fi şi o propositiune şi alta adevărată, –

au-ele, **t) J. H. v. Thünen,** *Der isolierte Staat,* **Partea II-a, Bo scher, op. cit. t. I, 160 şi urm.; von Mangoldt, op. cit. p. 144 şi urm.; H. „Roesler,** *Zur Kritik Lehre von Arbeitslohn,* **şi** *Grundsätze der Vollcăwirtsohaftlehre* **p. 399 şi urm.; H. v. Scheel,** *zur Geschichte und Kritik der Lehre von Arbeitslohn,* **în Hildebrand Jahrbücher, IX, p. 280 şi urm.; A. G. F. Schaeffle,** *Bas Gesellschaftliche Sistem der menschlichen Wirtschaft,* **(ed. III), p. 286; H. v. Scheel,** *Die Theorie der socialen Frage;* **Adolph Wagner „***Hede über die sociale Frage;* **Gr. Schmoller,** *Die sociale Frage und der preussische Staat;* **acelaşi,** *Die Arbeiter Frage;* **Lujo Brentano,** *Das Arbeitsverhälthis gemäss dem heutigen Recht?* **acelaşi,** *Die Arbeiterversicherung gemäs der heutigen Wirtschaftsordnung;* **acelaşi,** *Die chrisliche sociale Bewegung în England;* **acelaşi;** *Über die Ursachen der heutigen socialen Noth;* **acelaşi,** *Arbeitseinstellung und Fortbildung des*

Arbeitersvertrags; **acelaşi,** *Über das Verhältniss von Arbeitslohn und Arbeitszeit;* **Sehäffle,** *Socialismus und Kommunismus;* **acelaşi,** *Verhandlungen der Sonner Conferenz für die Arbeiterfrage*; **acelaşi,** *Verhandlungen der Eisenacher Versammlung zur Besprechvng der socialen Frage;* **Nicolaus Schurren,** *zur Lösung der socialen Frage:* **Fr. Bitzer,** *Arbeit und Kapital;* **L. Felix,** *Die Arbeiter und die Gesellschaft;* **C. Walker,** *Die sociale Frage;* **Biecher,** *Die Arbeiter Frage;* **B. Böhmerţ,** *der Socialismus und die Arbeiterfrage;* **– Bamberger,** *Die Arbeiter Frage;* **Gustav Schönberg,** *Handbuch der Politischen Oekonomie,* **t. II, p. 549 şi urm.; etc.**

Însă, caracterul unor legi fatale, – inexorabile, care trebuie să se realize, în mod absolut şi konstant

Toate aceste chestiuni nu comportă un răspuns afir

Din contră, observaţiunea cea mai superficială dovedeşte, că atunci când lucrătorul

dobândeşte un salariu mai mare, el-l întrebuinţează, nu pentru a-şi înmulţi numărul copiilor, – ci, din contră, pentru a-şi îndulci ’existenţa, a-şi crea un confort mai mate.

Tot observaţiunea dovedeşte, că numărul copiilor sta, din contră, în raport invers cu starea materială à părinţilor; – că, cu cât o familie este mai în mizerie, cu – atât ea are un mai mare număr de copii; că la cei săraci, ori ce prevedere, ori ce frâu, chiar, este necunoscut. ’Cele două premise alè lui Ricardo şi Lassalle sunt, dar, neîntemeiate.

Cât pentru cea de-a treia, ar fi destul să obâervăm, că dacă, în general, în ştiinţa noastră, nu există legi eterne, mai puţin aceasta ar putea revendica un atare caracter; – ea, care depinde ’de atâtea şi atâtea circumstanţe, ea care variază după timp, loc şi alte diferite şi multiple conjoneturi.

Într-adevăr, – însuşi Ricardo recunoaşte că prin salariu natural nu trebuie să înţelegem acel

minimum, necesariu pentru ţinerea zilelor şi continuarea speciei, cum pretinde Lassale *(zur Fristung der Existenz und zur Fortpflanzung erforderliche Lebensnothdurft);* ci, aceia, ce, după timp, după gradul de cultură al poporului, – este considerat ca trebuincios existenţei, într-un moment dat*;* că, prin urmare, este vorba aci de o limită esenţialmente variabilă; că, această limită tinde a se urca cu civilizaţia; că, cutare obiecte, considerate, altă dată, ca lucruri de lux, astăzi „sunt considerate ca esenţiale existenţei; dă, în fine, chiar adevărată de ar fi, această lege, ea nu are nimic de înfricoşător, nimic de absolut.

Nu exista, însă, mici o normă care se determină salariul?

Da.

Mai întâiu, costul de producţiune al lucrătorului; aceia-ce el, în timp şi capital, a trebuit să cheltuiască pentru a ajunge la situaţiunea bună sau rea, pe care o ocupă în producţiune.

Este învederat, că eu cât un lucrător a trebuit să întrebuinţeze mai mult timp pentru a dobândi cunoştinţele profesiune! sale, – cu cât el a trebuit să aceste o mai îndelungată vreme până să înceapă a produce, şi câştiga; – cu cât mai îndelungat timp el a consumat provisiuni şi capital, cu atât el va avea pretenţiuni la un salariu mai mare ([5]).

Al doilea, un salariu odată stabilit într-o profesiune.

— El devine un minimum sub care, în general, el nu scade, decât în foarte rari şi grave împrejurări, – tradiţiunea, modul de traiu al lucrătorului formează o stavilă, în contra unei descinderi brusce a salariului.

Al treilea, lucrătorii, – mai ales acum, de la abolţiunea legilor în contra coaliţiunilor şi de la proclamarea principiului libertăţii grevelor, – nu mai apar, în faţa patronilor, ca unităţi, nelegate între ele prin niciun interes, putându-şi face unii

---

5 **După E. Engel, (Der** *Kostenwerth des Menschen* **p. 72) costul : 1) unui copil, cu o instrucţiune inferioară se sue la 15 ani împliniţi la 378 mk, aur**

altora concurenţă, ci ca o masă animată de unul şi acelaşi sentiment: menţinerea sau sporirea salariului.

Graţie prevederei lor, şi mai ales graţie injoncţiune! de sus, lucrătorii nu se mai găsesc reduşi la ultima extremitate: – să accepte propunerea patronului sau să moară de foame; azi, ei pot susţine lupta, săptămâni şi chiar luni întregi, sprijiniţi pe economiile lor individuale sau colective.

În fine, şi lucrătorii şi patronii au început să se convingă, că între ei nu există nicio contrarietate de interese; că, din contră, interesele lor sunt comune şi depind unele de altele.

La abu şurile inumane ale acelora care, sprijiniţi pe indiferenţa legiuitorului, nu esitau a lua în această luptă o situaţiune preponderentă, se răspunde, în toate zilele, prin interveniţunea eficace şi morală a societăţii, în favorul celor slabi şi oprimaţi.

De aceia, Şcoala germană, în loc să proclame armonia universală a intereselor, – prin liberul lor joc, – recunoaşte adevărata pornire a omului şi caută, pe cale de autoritate, să-i stăpânească excesele.

Coadele date de această politică sunt visibile.

Chiar reclamaţiunile clasei muncitoare, aspiraţiunile ei către o situaţiune mai bună, sunt semne netăgăduite de o ameliorаţiune simţitoare a stării materiale, a claselor muncitoare.

Este, în adevăr, ştiut că, pentru a discuta, pentru a reclama, pe cale pacifică, o stare mai bună sau drepturi mai întinse, trebuie ca cineva să fie pus, deja, la adăpostul primelor trebuinţe.

Acel care este flămând, acel care moare de inaniţiune nu cere reforme sociale, nici n-are timpul să meargă şi să discute în întruniri publice planurile de organizaţie, a unor, – atât de adânci, de alt-fel, – cugetători, ca Eriederich Engels, Rodbertus-Jagetzow, Karl Marx, Lassale, etc.; el cere pâine, sau, când nu o are, el-şi-o ia prin forţă.

Socialismul, trebuie să recunoaştem, a adus acest imens serviciu ştiinţei noastre: el a obligat-o să-şi redeschidă ochii, să se verifice.

Iată, dar, cum premisele, puse în fruntea acestui studiu, – că Economia Politică clasică a servit de punct de plecare de bază Socialismului şi Comunismului, – s-au adeverit una câte una.

Am putea continua această paralelă, şi pretutindeni, nu am găsi decât aceeaşi antihesă: Economia politică clasică pluteşte în văzduh; noua Economie politică socială, din contră, stă ferm fixată pe pământ, în mijlocul oamenilor, înspirându-se şi pătrunzându-se d, e trebuinţele acestora, de aspiraţiunile lor, de interesele lor superioare şi permanente.

Această diferenţă explică de ce Economia politică clasică, de la chiar fondarea ei, a rătţnas un fel de dogmă mistică, de care nu s-au putut împărtăşi decât câţiva iniţiaţi pentru mulţime, ea nu a avut, nicio dată, atracţiune; de unde, fatalmente, şi această lipsă de respect de care, în

general, ea este înconjurată în ţările unde, încă, ea mai este în curs.

În Franţa, de exemplu, cu toate stăruinţele puse de adepţi fervenţi, ca, Bastiat, Frederic Passy, Michel Chevalier, Léon Say şi alţii cu toate că în Facultăţile de Drept, ea are onoarea unor catedre speciale; cu tqate că studiul său este obligatoriu în multe şcoli speciale, ca şcolile de Poduri şi Şosele, de Arte şi Meserii, etc.; cu toate că economişti, de o mare valoare, au făcut să resună, în aceste celebre incinte, glasul lor autorizat, – totuşi, Economia politică clasică nu a putut să fie ocrotită în contra deconsidepaţiunei de care ea este, definitiv, atinsă.

„După o perioadă glorioasă, – mărturiseşte uivul dintre cei mai de frunte economişti clasici, (*), – în timpul căreia şcoala franceză, – (şcoala prin excelenţă clasică), – a aruncat asupra ştiinţei noastre cea mai viuă strălucire, ea, care a debutat cu Qeusnay, s-a înălţat în mod prodigios cu Turgot, s-a disciplinat cu J. B. Say şi s-a dezvoltat cu

Dunoyer, Bastiat, şi Michel Chevalier, pentru a nu vorbi decât de cei morţi, – această

!) Joseph Challey. *Nouveau Dictionnaire d-Economie politique.* **Introduction p. XVI.**

Şcoală pare că a pierdut astăzi din vitalitatea ei. Ea face, încă, figură în lume; dar autoritatea sa, de alt-fel deserescând, ea o datorează mai ales trecutului şi câtor-va talente viguroase, moştenitori direcţi ai acestuia. Suprimaţi o duzină din numele ilustre sau celebre* dintre care unele sună tot atât de sus ca şi acela al oricărui strein, şi care, desigur, vor aparţine istoriei ştiinţelor, nu vedem, printre tineri, cine-i va putea înlocui. Veţi întâlni, – element care, negreşit, nu trebuie dispreţuit şi care cu drept cuvânt, ar putea fi invidiat, – oameni de bun simţ; veţi întâlni, încă, oameni instruiţi şi specialişti foarte distinşi; nu veţi întâlni, cel puţin, în număr îndestulător, adevărate spirite ştiinţifice.

„Cum se explică această stare de lucruri*?

„cauzele sunt numeroase. Iată cele principal?

„Ele sunt de trei ordine: unele ţin la condiţiunea Economiei politice în Franţa şi la gradul de consideraţiune ce ea obţine printre noi; altele, la caracterul propriu şi la forma spiritului nostru; altele, în fine, la organizaţia învăţământului Economiei politice».

Nu, nu acestea sunt cauzele pentru care Economia politică clasică a căzut şi va cădea; ea poartă, în sine, germenul răului original; – soarta ei este Judecată; refuzându-se, prin chiar caracterul său absolut şi abstract, oricărei idei noi, ori-cărui progres, – negreşit că ea este destinată o orna, – precum vechile mode ornează musele de antichităţi, – câteva pagini din istoria ştiinţei noastre şi nimic mai mult; timpul său a trecut!

CUM SOCIALIŞTII ŞI COMUNIŞTII CRED CĂ POT AJUNGE LA REALIZAREA SISTEMULUI LOR

Noua organizaţie socială va ţâşni, zic ei, din chiar viţiile actualei organizaţiuni sociale, – şi

aceasta în mod spontan, – prin forţa lucrurilor.

„Dezvoltarea economică a societăţii burgheze, zice

Expunerea de motive a proiectului de program al Congresului din Efurt, din Octomvrie 1891, duce în mod fatal, la desfiinţarea micei industrii, a cărei basă este proprietatea privată a lucrătorului asupra mijloacelor sale de producţiune. Ea despartă pe muncitor de mijloacele sale de producţiune şi-l transformă într-un proletar fără proprietate, pe când mijloacele de producţiune devin monopolul unui număr mic de capitalişti şi de mari proprietari.

„Mână în mână cu această monopolizare a mijloacelor de producţiune merge şi strâmtorarea micilor industrii, merge dezvoltarea uneltei până la maşină, merge o creştere uriaşă a productivităţei muncii omeneşti. Dar toate avantagiile acestei transformaţiuni sunt monopolizate de capitalişti şi de mari proprietari. Pentru proletariat şi pentru clasele de mijloc în

decădere, – mici citadini şi ţărani, – înseamnă creştere a nesiguranţei, existenţei lor, a mizeriei, a opresiunei, a sclaviei, a înjosirei, a exploataţiunei.

„Tot mai mare va deveni numărul proletarilor, tot mai numeroasă armata muncitorilor fără lucru, tot mai aspră contrarietatea între exploatatori şi exploataţi, tot mai înverşunat războiul de clase între Burghezime şi Proletariat, pe care societatea modernă i separă în două lagăre inimice, iată caracteristica comună a tuturor ţărilor industriale».

Dar procesul de expropriere nu se opreşte la clasa muncitoare, ci marele capitalist, combate, în al doilea grad, pe micul capitalist şi mergând din concentraţiune în concentraţiune a producţiei în marile exploataţiuni, „un capitalist, zice la rândul său Karl Marx, omoară mulţi alţii. Mână în mână se dezvoltă în mijlocul capitalului privat: forma colectivă (socială) a muncii pe trepte continuu crescânde, – conştienta aplicaţiune tehnică a ştiinţei, exploataţiunea în comun conform unui

plan determinat a solului, transformarea mijloacelor private de muncă în tot mai comune şi întrebuinţarea tuturor mijloacelor de producţiune ca mijloace comune ale muncii sociale combinate», iată rezultatul actualei stări economice.

Din concentraţiune în concentraţiune. a producţiei, numărul capitaliştilor devenind din ce în ce mai mic, va face să nască revoluţia claselor muncitoare, tot de una crescânde, şi deja instruite, unite şi organizate prin însuşi mecanismul procesului de producţiune capitalistic.

Însuşi Capitalul va deveni propriul său prisonier – adică al producţiei sociale, care-l a produs şi dezvoltat. (v. Karl Marx – *Des Kapital).*

Atunci, însă, ceasul proprietăţii private a capitalului va fi sunat!

„Die Expropriateurs werden expropriertI, – exclamă Karl Marx. Felul producţiei şi apropiaţiunei capitaliste era prima negaţiune a

proprietăţii private, fondată pe propria muncă. Această negaţiune se neagă ea însăşi acum şi împinge la reînfiinţarea proprietăţii individuale, totuşi pe basa dobândită de era capitalistă: adică pe basa cooperaţiunei muncitorilor liberi şi a proprietăţii lor comune, asupra solului şi asupra mijloacelor de producţiune, produse de muncă. Precedenta (transformaţiune a fostei atât de răspândită proprietate privată fondată pe muncă în capitalul modern a fost un porces cu desăvârşire inegal, mai lung, mai aspru şi mai greu decât transformarea capitalului privat, deja repausând pe felul de muncă social, în proprietate socială. Acolo era vorba de exproprierea maselor poporului de către câţiva, aici din contră este vorba de exproprierea câtor-va de către masele poporului6 ’.

Lucrul dar este lămurit: noua revoluţie va fi adusă de însăşi forţa împrejurărilor şi chiar fără concursul socialiştilor.

Cu cât capitaliştii vor exploata şi vor combate

pe necapitalişti, cu cât mai mulţi mici capitalişti vor fi înghiţiţi de marii capitalişti, cu atât ora supremă se va apropia mai curând.

Socialiştii dar nu ar avea decât să aştepte, în pace. Pentru a grăbi, însă, sosirea acestei ore cu un minut mai de vreme, armata socialistă s-a mobilizat, – s-a organizat. Ea vizează deocamdată la cucerirea Statului, a – iică a puterei, din înălţimea căreia ei se impună de va fi nevoie ori să dirigă numai noua organizaţie socială.

Şi pentru a păşi cu puteri unite la cucerirea acestui mare ideal, ei au răspuns cu entuziasm la apelul disperat al lui Karl Marx: *Proletarier aller Länder, vereinigt euch!* Proletari din toate ţările uniţi-vă!

Rând pe rând consfătuiri au avut loc, fie asupra planului de război, fie asupra mijloacelor de întrebuinţat pentru a ajunge la victorie.

Pentru a ne face o idee exactă de tendinţele lor, este nevoie să vedem însăş resoluţiunile lor, – cele mai importante, luate de Congresul din

Londra din 1864, de cel din Gotha, din 1875 şi de cel din Erfurt, din 1891. „Considerând, zice Congresul din 1864.

„Că emancipaţiunea claselor muncitoare trebuie să fie cucerită de către însăşi clasele muncitoreşti, că lupta pentru emancipaţiunea claselor muncitoare nu înseamnă o luptă pentru privilegii şi monopol, ci o luptă pentru drepturi egale şi pentru datorii egale, şi pentru abolţiunea domniei tuturor claselor.

„Că dependenţa economică a omului de muncă de către monopolul instrumentului de muncă, formează sorgintea vieţii, basa sclaviei sub orice formă, a mizeriei sociale, a degradaţiunei intelectuale şi a dependenţei pe

„Că de aceia emancipaţiunea economică a claselor muncitoare este marele scop căruia trebuie să i fie subordonată ca un simplu mijloc, orice mişcare politică: „că toate sforţările îndreptate până acum către acest scop au fost zădărnicite din cauza lipsei de solidaritate între

diferitele ramuri de muncă, în fie care ţară, şi a lipsei unei legături frăţeşti a muncii între clasele muncitoare a diferitelor ţări.

„Că emancipaţiunea muncii nu este o problemă nici locală, nici naţională, ci socială, care îmbrăţişează toate ţările în care există societate modernă şi a cărei soluţiune depinde de acţiunea practică şi teoretică a ţărilor celor mai civilizate.

„Că renaşterea actuală a claselor muncitoare, în ţările industriale ale Europei, pe când deşteptă noi speranţe, conţine, însă, în sine o atragere de seamă solemnă de o cădere în vechi erori şi cere o alianţă imediată a acţiunilor isolate.

„Pentru aceste motive, primul congres internaţional al lucrătorilor declară că asociaţiunea internaţională a lucrătorilor şi toate asociaţiunile şi individele depinzând de dânsa recunoaşte adevărul, dreptul, şi morala ca fundament al conduitei lor între dânşii şi către toţi oamenii fără deosebire de culoare, credinţă sau

naţionalitate. Congresul consideră ca o datorie de om a pretinde drepturile unui om sau unui cetăţean nu numai pentru sine însuşi ci pentru ori cine. Niciun drept fără datorie, nicio datorie fără drept».

Deja sub influenţa lui Ferdinand Lassalle, socialiştii din Germania încă din 1863, s-au grupat într-o asociaţiune politică, şi au format un adevărat partid politic. *„Der allgemeine deutscher Arbeiter Verein* iar la 1869 la congresul de la Eisennach, s-au pus basele partidului social-democrat al lucrătorilor: *Die Socialdemokratische Arbeiterpartei».*

Şi în congresul de la Gotha din 1875, după ce precum am văzut, s-a proclamat principiul că munca este sorgintea ori cărei avuţii şi oricărei culturi, că produsul muncii este un produs social şi că atare aparţine societăţii, că fie care cetăţean are dreptul la satisfacerea trebuinţelor sale raţionale, – după ce se constată încă o dată că în societatea actuală mijloacele de muncă sunt

monopolul clasei capitaliste, că acest monopol este cauza dependenţei muncitorului, cauza mizeriei şi sclaviei lui în actuala societate.

Că emancipaţiunea muncitorului exige transformarea mijloacelor de muncă în bun comun al societăţii şi organizaţia socială a muncii generale cu drept de folosinţă în comun şi cu o dreaptă repartiţiune a produsului muncii.

Că, în fine, emancipaţiunea trebuie să fie opera claselor muncitoare, însăşi, faţă de care toate celelalte clase sunt numai o masă reacţionară.

Congresul opinează că:

„Partidul socialist al lucrătorilor din Germania-şi propune ca ţel prin toate mijloacele *legale* un stat liber şi o societate socialistă, zdrobirea legii de fier a salariului prin suprimarea sistemului de muncă salariată, abolirea exploataţiunei sub ori ce formă, înlăturatrea ori cărei inegalităţi sociale sau politice.

„Partidul socialist german de şi lucrează în

limite naţionale, este consciu de caracterul internaţional al mişcărei lucrătorilor şi hotărât de a îndeplini toate îndatoririle pe care acesta i le ar impune, pentru a face adevărata înfrăţire a tuturor oamenilor.

În fine, „Partidul socialist al lucrătorilor din Germania, cere pentru a îndruma soluţiunea chestiunei sociale, înfiinţarea de asociaţiuni socialiste de producţiune, cu mijloacele Statului sub controlul democratic al poporului muncitor. Asociaţiunile productive sunt a se înfiinţa pentru industrie şi agricultură în aşa măsură în cât dintr-ansele se nască organizaţia muncii generale».

Iar ca mijloace pentru a atinge acest ţel, partidul socialist şi propune să urmărească:

1. — „Dreptul de vot şi de alegere, general, egal şi direct, cu votare obligatorie şi secretă a tuturor cetăţenilor de 20 de ani pentru toate alegerile şi toate hotărârile în Stat şi Comună. Alegerea şi votarea să aibă loc într-o Duminică sau zi de sărbătoare;

2. — Legislaţiunea directă prin popor. Deci sinne asupra războiului şi asupra păcei de către popor;

3. — Serviciul militar general şi obligatoriu, miliţii în loc armatelor permanente;

4. Abolitiunea tuturor legilor de excepţiune, în special asupra Presei, legilor de asociaţiune şi de întrunire; mai ales a tuturor legilor care restrâng expresia opiniei – libertatea gândirei sau a cercetărei;

5. — Justiţia să se dea de popor. Gratuitatea jus

6. — Educaţiunea generală şi egală de către Stat, Obligativitatea învăţământului în toate stabilimentele de instrucţiune. Declararea religiei ca lucru privat».

Iar, deocamdată, acest partid urmăreşte în sânul actualei organizaţiei sociale – următoarele scopuri:

1. — Cât mai mare posibilă extensiune a drepturilor şi libertăţilor politice, în sensul celor de sus;

2. — Un imposit unic progresiv pe venit pentru Stat şi Comună, în locul impozitelor indirecte, care apasă azi poporul;

3. — Drept de coaliţiune nemărginit;

4. — Ziua normală de lucru corespunzând trebuinţelor societăţii;

5. — Prohibiţiunea muncii copiilor şi a ori cărei munci a femeilor, vătămătoare sănătăţei lor sau morali tăţei;

6. — Legi de protecţie a vieţii şi sănătăţei lucrătorilor. Măsuri de control sanitar al locuinţelor lucrătorilor. Inspecţiune a minelor, atelierelor şi industriei domestice de către funcţionari aleşi de către lucrători: o lege eficace de obligaţiuni;

7. — Regularea muncii în închisori;

8. — Completa administraţiune de către însuşi lucrători – a caselor de ajutor sau de susţinere a lucrătorilor.

În congresul de la Wyeden (în Elveţia), cuvântul „legal», de la art. II, al I, a fost suprimat,

– dând prin urmare să se înţeleagă ca orice mijloace legale sau revoluţionare sunt admise.

Iar în congresul de la Erfurt din 1891, partidul social-democratic al Germaniei a votat un nou program, în care însă voi nota numai variaţiunile de cel precedent de la Gotha.

Astfel ei cer:

„Sistemul de alegere proporţional, şi până atunci o nouă împărţire a circumscripţiunilor electorale, după fie care recensământ.

Legislatura bienală.

Despăgubire pentru aleşi.

Suprimarea ori cărei restricţiuni de drepturi – afară de caşul de alienaţiune mintală.

Votul anual al impozitelor.

Educaţiune militară, generală şi obligatorie.

Rezolvarea tuturor conflictelor internaţionale prin arbitraj iu.

Aboliţiunea tuturor legilor care nedreptăţesc pe femei faţă de bărbat, atât sub raportul dreptului public cât şi privat.

Suprimarea ori cărei cheltuieli cu din bani publici pentru scopuri bisericeşti sau religioase.

Comunităţile religioase şi bisericeşti, sunt a se considera ca asociaţiuni private, care-şi administra deplin afacerile lor.

Laicisarea şcoalei.

Asistenţa judiciară gratuită.

Judecători aleşi de popor.

Apel la popor, în afaceri criminale.

Despăgubiri pentru cel pe nedrept acuzat, arestat sau condamnat.

Abolţiunea pedepsei cu moarte.

Gratuitatea îngrijirilor medicale şi a medicamentelor – inclusiv naşterile.

Înmormântări gratuite.

Obligaţiune de a se taxa contribuabilul însuşi.

Imposit progresiv pe succesiune, după valoarea moştenire! şi gradul de rudenie.

O legislaţiune eficace pentru protecţia lucrăto-

Fixarea unei zile normale de lucru la maximum opt ore.

Prohibiţiunea de muncă a copiilor mai mici de

Prohibiţiune a muncii de noapte afară de acele industrii care după natura lor, din motive tehnice sau pentru interesul general necesită o muncă de noapte.

O pausă neîntreruptă de cel puţin 36 de ore pe săptămână, pentru fie care lucrător.

Prohibiţiunea Trucksystem: adică a plăţei lucrătorilor în marfă, în loc de bani.

Control a tuturor exploataţiunilor, cercetarea şi regularea relaţiunilor de muncă în oraş şi în ţară de către un funcţionar, imperial, cantonai, sau de atelier.

Higiena eficace.

Egalitatea de drepturi pentru muncitori agricoli ca şi pentru servitori şi lucrători industriali. Înlăturarea legislaţiunii uceniciei.

Garantarea dreptului de coaliţiune.

Luarea asupra imperiului a asigurărei generale a lucrătorilor cu coadministraţiunea acestora.

Iată expus, în mod fidel, întregul sistem socialist.

Am văzut criticile aduse de el actualei organizaţiuni sociale.

Am văzut de asemeni în ceace el consistă – ceace socialiştii voesc să pună în loc.

Am studiat şi mijloacele prin care ei vor să ajungă la acest résultat.

În fine am văzut şi aspiraţiunile lor cele mai depărtate – precum şi pe acelea mai practice, mai reale şi mai apropiate de noi.

EXAMEN CRITIC AL DOCTRINEI SOCIALISTO COMUNISTĂ

Socialismul este o doctrină revoluţionară: el urmăreşte răsturnarea actualei ordine sociale, fondată pe ideea de Stat, de familie, de proprietate privată şi înlocuirea ei cu o ordine socială socialistă – fondată pe proprietatea

colectivă a solului, a capitalului – şi în general a tuturor mijloacelor de producţiune a bunurilor, – producţiunea fiind comună, rezultatul ei este comun, – din el se va împărtăşi fie care membru al societăţii după trebuinţele lui raţionale.

Comunismul împărtăşeşte exact aceeaşi doctrină, – singura deosebire între aceste două secte ale aceleaşi dogme este o deosebire de metodă, de realizare.

Socialismul qrede că poate realiza scopul lui pe căi legale, – prin sufragiul universal, – cucerind puterea – cu ajutorul lui – să impună doctrina lui societăţii prin căi legale: Lassalle, Bebel – Liebknecht – Jaurès, etc.

Comunismul, însă, crede că aceasta este o utopie – un vis, – că nicio dată societatea burgheză, de bunăvoie, nu va consimţi să se sinuqldă, prin persuasiune.

Comunismul, prin urmare, arboră pe faţă un drapel activ revoluţionar.

Sprijinit, susţinut, înflăcărat şi alimentat de

Internaţională III al cărui sediu este la Moscova, Comunismul se organizează în toate ţările ca un partid revoluţionar.

Combătut, ca o dotrină perversă şi pernicioasă, el este silit – adesea – să lucreze clandestin, – în as-

Nu există ţară în lume, – niciuna nu a scăpat, – contaminaţiunei lui, – în care Comunismul să nu aibă prozeliţi, – toţi, organizaţi în modul cel mai sever.

Sistemul general este desigur de a se înfăţişa opiniei publide ca un partid cu o doctrină nouă: doctrina comunistă –: *dominaţiunea proletariatului.*

Acest partid-şi are organizaţia lui politică, – el se prezintă în alegeri cu drapelul lui şi cere voturile ale»gătorilor pentru ideile şi metodele lui.

El are presa lui, – tracturile lui, mijloacele lui de propagandă –: acestea sunt cele mai bine organisate şi cele mai puternice.

El are de ex., în Franţa senatorii şi deputaţii

lui, – printre care unii oameni de mare valoare, ca d-l Denis Cachin – senator de Sena – Directorul Ziarului *l Humanité* şi alţii.

În Germania, candidatul lui, – Diïsterberg), – a obţinut, la ultimele alegeri preşedinţiale din Mai 1932, – la ultimul scrutin, 2.600.000 voturi, ceace înseamnă că el avea o puternică influenţă în masele populare, – pe când candidatul social-democrat Thälmann obţinea, la primul scrutin 4.900.000, – iar la al doilea 3.700.000 voturi, – Adolph Hitler, la al doilea scrutin 13.400.000, şi Mareşalul Hindenburg 19.300.000 voturi, fiind fost

Ar fi fost destul ca comuniştii să se unească cu socialiştii-democraţi, care la aceste alegeri au avut 4.900.000 voturi, pentru ca întreaga politică a Germaniei – ce zic? – a lumii întregi să se schimbe – *du tout au tout.*

Cea mai periculoasă formă a acestei organizaţiuni este acea a celulelor.

În toate atelierele, în toate uzinele, – până şi

în cazărmi, – şi în armată, comunismul a înfipt rădăcinele lui sub forma de celule invisibile.

Ele sunt constituite dintr-un mic grup – de 3 – 5 – ori mai multe persoane, – niciun grup nu cunoaşte pe cel-l-alt, – legătura dintre ele sau cu Centrala se face printr-un singur membru, – om de încredere al organizaţiei.

Este inutil de a adăuga că această organizaţie nu are niciun scrupul, nicio limită, – toate mijloacele sunt bune pentru ea: asasinatul este arma cea mai obicinuită.

Comunismul modern nu este decât continuarea, ca metodă, a Nihilismului rusesc – a Anarhismului – care a însângerat lumea atâtea decenii – cjare duce azi la peire, – la nimicire totală, – frumoasa Spanie a lui Filip II, a lui Cervantes – şi a atâtor mari poeţi şi pictori.

I

ORGANIZAŢIA POLITICĂ A SOCIETĂŢII ÎN SISTEMUL SOCIALISTO-COMUNIST

Prima instituţiune la care socialiştii se atacă

am văzut că este Statul.

Statul, au zis ei, nu este prin el însuşi o societate socială, ci pur şi simplu, un organ de coerciţiune, pe care divisiunea în clase-l produce, – pe cjare ea-l menţine şi pe care, pentru acest sfârşit, – tot ea-l prevede cu puterea de a face legea şi de a percepe impozitul.

Societatea ideală ar fi acea care ar trăi fără Stat; în care toţi oamenii s-ar comporta unii faţă de alţii în mod frăţesc), fără ca vreo constrângere să fie necesară, fără ca vreun impozit să fie de trebuinţă.

Mai mult, încă, o asemeni societate a şi existat; prin urmare, ea nu este numai o închipuire a noastră, ci o adevărată realitate.

Astfel, la Indienii din America, şi în special la Yroquanii – la baza societăţii era *gens,* care nu era altceva decât o grupare de individe, atribuindu-şi o origine comună, locuind în aceleaşi teritoriu.

Ori toţi membrii unei gens indiană erau egali şi liberi şi se comportau între ei frăţeşte.

În timp de pacte, ei alegeau un Sachem, pe care-l puteau revoca după voinţă şi a cărui autoritate, lipsită de orice mijloc de coerciţiune, era numai morală.

Cât pentru şefii numiţi în caşuri de război, ei nu aveau decât conducerea expediţiunilor şi erau revocabili ca şi Sachemul.

Adunărilor adulţilor, bărbaţi şi femei, aparţinea suveranitatea.

Înăuntrul tribului – care era format din reuniunea mai multor *gentes* şi înăuntrul federaţiei triburilor, suveranitatea résida în reuniunea Sachemurilor, care formau un consiliu al tribului, – respectiv un consiliu federal al acestora; iar deliberaţiunile lor aveau loc în presenţa membrilor tribului sau federaţiei, care aveau şi ei dreptul de a interveni în dezbateri.

Pe de o parte „Sachemii erau revocabili, – iar pe de altă, pentru ca o decisiune valabilă să fi putut fi luată – trebuia ca Sachemii unui trib, – respectiv ca Sachemii tuturor triburilor să voteze

în aceleaşi sens: *adică să fie unanimitate.*

Deci, conchide Deville (p. 156), „dacă găsim aci o organizaţie socială, nu avem nimic însă care să corespundă cu Statul; căci nu găsim nici cea mai mică urmă de acea ce constituie Statul; nicio autoritâte, „învestită cu forţă şi cu dreptul de a constrânge», legea, regula de urmat pentru oare care colectivitate, nu era decât expresia voinţei acestei colectivităţi, în tot de una gata a se manifesta în mod eficace şi nu era niciun impozit».

Ori, instituţiunea *gens,* a existat şi la Coma şi la Atena; mai mult încă, pretind sodialiştii, numele ei caracteristic se poate urmări până în timpurile home-

Şi chiar atunci când germene. le distincţiunei ereditare între familii începe să apară, chiar atunci când ele-şi dau un şef, *Basileos,* acesta nu are decât atribuţiuni militare, judiciare, şi religioase, – o putere politică sau guvernamentală, răspunzând la aceia ce constituie esenţialmente Statul, nu există.

Toată această teorie însă repausă pe o basă greşită.

Aceace constituie Statul şi formează cauza lui eficientă, nu este puterea politică sau guvernamentală, nu este puterea de constrângere şi dreptul de a preleva impozite.

Aceste sunt mijloacele, prin care el atinge ţelul său suprem.

Acea ce, după mine, dă fiinţă unui Stat este interesul social, interesul comun al tuturor, în opoşiţiune cu interesul individual al fiecăruia.

Precum interesul individual – constituie scopul de viaţă al individului şi se întrupează în aceasta, – Tot astfel şi interesul colectivităţei, interesul tuturor membrilor societăţii, consideraţi la olaltă, clonstituie scopul de viaţă al Statalui şi se întrupează în Stat.

Pentru a-l face să triumfe, – pentru a-l face să fie viu în mijIodul tuturor, şi pentru fie care cetăţean în parte, societatea a trebuit să prevăză Statul cu mijloacele necesare realizării scopului

său – căci *qui veut la fin veut aussi les moyens.*

Printre aceste mijloace sunt, în primul loc, o organizaţie politică, adică un guvernământ, chemat a menţine ordinea înăuntrul şi în afară.

Dar această organizaţie politică, pentru a-şi îndeplini misiunea, are nevoie de organe speciale, prepuse fie care la paza interesului general, – ea mai are încă nevoie şi de mijloace.

În fine, pentru a determina acea ce este permis fiecăruia în sânul societăţii, de aceia nu-i este permis, – societatea a trebuit să edicte norme de conduită, adică să facă legi.

Cine zice însă lege, ordine, – zice supunere.

Acum că această supunere este o pornire firească şi voluntară a individului, ori este rezultatul cominaţiunei legii, ori constrângere! efective a agentului acesteia, aceasta este o disputare de cuvinte, iar nu o controversă serioasă.

Dacă toţi oamenii, pentru a se conforma legilor pozitive, ar avea nevoie, – fie care din ei, –

de o constrângere corporală, acesta ar fi o adevărată nenorocire, – ori ce organizaţie socială ar fi imposibilă, – societatea ar semăna du o mare închisoare, ori cu o casă de nebuni, – în care fie care dintre cetăţeni ar avea nevoie de supravegherea unui agent sau de o camisolă de forţă.

Interesul general, sentimentul de solidaritate socială, este atât de viu în fie care cetăţean, – şi conştiinţa morală este atât de puternică în fie care dintre noi, – încât supunerea la legile pozitive sau numai morale, este un fapt firesc şi instinctiv al aproape unanimităţei membrilor societăţii.

Câţi, într-adevăr, dintre qetăţenii unei ţări cunosc codul penal, prohibiţiunile şi pedepsele lui? câţi cunosc preceptele moralei, şi pedepsele ce le sancţionează?

Atât de puţini, în cât mulţi chiar, după ce au ieşit după băncile unei şcoale de Drept, încă le ignoră.

Ce forţă, dar, i reţine a nu înfrânge

dispoziţiuni pe care ei nu le cunosc?

Numai forţa morală, conştiinţa de drept, – care este înnăscută în omul social.

Şi vice-versa, cu toată ameninţarea pe care legile o edictă, cu toate pedepsele exemplare pe care societatea le execută, – oamenii rău năravişi, unii împinşi de un instinct bestial, iar alţii atraşi de lăcomia de lucru, de profit, cu ştiinţă se expun la rigoarea lor.

Nu odată, ba aşi putea zice că acesta este un fapt aproape general, că assasinii cei mai celebri au asistat deja la mai multe execuţiuni capitale, – şi în loc de frică, aceştea le-au excitat şi mai mult privirile lor feroce: acesta este, chiar, unul dintre motivele pentru, care execuţiunile capitale, care, în Paris de exemplu, se făceau în public, pe piaţa Grevei, se fac azi în interiorul temniţei – de la Roquette.

În organizaţia socialistă-comunistă, *constrângerea nu există,* – nu există asemenea nici pedepse, ci numai *persuasiune morală.*

Aşi voi să sciu dacă aceasta ar fi fost suficientă pentru a împiedica pe un Vacher sau pe Jaques *Veventreur* să înceapă o nucă serie de crime dacă li s-ar fi dat drumul din închisoare %

Nu, – acestea sunt visuri, – sunt idei morbide: Socialismul modern respiră un adevărat anarhism, un desăvârşit nihilism.

Numai aceştia cer abolitiunea ori cărei autorităţi, pentru că numai ei au interes a se teme de ochiul său vigilent.

Oamenii cinstiţi, oamenii de ordine, aceia în care respectul dreptului altuia, persoanei şi avutului său, Sunt sentimente înnăscute în el, reclamă, precum aţi văzut, o mai amplă acţiune, o intervenţiune mai frequentă şi mai eficace a Statului.

Dar, Socialismul conţine în sine propria sa contradic-

Socialismul proclamând principiul obligativităţei muncii, nu proclamă el printr-aceasta chiar necesitatea constrângere!? Cine

altul o va exercita decât tot Statul, – adică organul permanent al interesului social?

Iar întru cât priveşte organizaţia socială a Yroquanilor, – ea nu a fost decât prima piatră pusă la edificul social modern.

Nu numai la Yroquani suveranitatea a fost exercitată direct de popor: ci şi la Germani, – după cum ne spune Tacit, şi la Romani, – şi la Greci, după cum ştiţi, şi în fine, chiar în timpurile moderne – în Elveţia – ce altceva este dreptul *de referendumf*

Tot asemeni – modul de formaţiune al Consiliului tribului sau al consiliului federal – este şi azi întrebuinţat direct sau indirect, de ex., în America – Senatul Eepublicei Statelor Unite se formează din delegaţiunile reprezentanţilor diverselor State.

Consiliul federal al Imperiului Germaniei era compus din delegaţii Guvernelor federale.

Senatul Franţei este o delegaţiune, – pe cale de alegere, – a Consiliilor comunale, – judeţene şi

reprezentanţilor parlamentari ai Departamentului.

În fine, cât pentru unanimitatea voturilor în sânul Adunărilor deliberante, – Istoria ne învaţă îndestul de ce merit ea se bucură.

Soarta Poloniei, a cărei organizaţie politică era tocmai basată pe această unanimitate, în care *veto* al unui singur deputat putea stânjeni orice măsură de salute a patriei, – soarta Poloniei, zic, este încă prea proaspătă în mintea noastră a tuturor pentru a ne face să aplaudăm la introducerea unui atare sistem în organizaţia noastră politică.

Aşa dară:

Nu este posibilă o organizaţie socială fără un organ special – în care să se întrupeze interesul comun.

Nu este posibilă în al doilea rând, o organizaţie socială, în care acest organ special să nu fie prevăzut cu mijloacele necesarii pentru atingerea scopului lui final.

Ori, aceste mijloace nu sunt decât: puterea

de a face legi, – prevăzute cu sancţiune, – şi aceea de a preleva impozite.

Organizaţia socialistă fără Stat, – organizaţie, care face abstracţiune de interesul comun al oamenilor trăind în societate, – care neagă necesitatea unui organ prepus la salvgardarea lui şi care tăgăduieşte acestuia mijloacele pentru a-l atinge, este o imposibilitate socială: vreau să zic o concepţiune care contrazice însăşi noţiunea socială a societăţii, care fărâmiţeşte societatea într-un furnicar de individe, fără legătură între ele, – fără scop şi fără ideal comun.

Ori cine însă vede că o asemeni societate nu este o societate, ci o adunătură de oameni, trăind într-o completă anarhie.

II CRITICA ORGANIZAŢIUNII ECONOMICE A SOCIETĂŢII ÎN SISTEMUL SOCIALISTO-COMUNIST

Să trecem acum la organizaţia economică a societăţii socialiste.

Luat în întregul său, Socialismul-şi propune

de a stabili cea mai perfectă egalitate socială – între oameni: *suprimarea luptei de clasă,* – şi ca mijloc şi consecinţă a acestui principiu fundamental, – el propune: *comunitatea de bunuri,* cu acest înţeles, ca proprietatea solului, proprietatea instrumentelor de producţiune – *id-est* a Capitalului, – să fie socialisate, – ca lucrătorul să fie obligat să muncească pentru societate, – şi în fine, ca fie care să aibă dreptul a preleva, din venitul comun, atât cât i trebuie pentru satisfacţiunea trebuinţelor lui raţionale, – adică aşa cum Statul i le va determina: un adevărat regim comunist.

Nimeni mai bine ca Aristote, care avea înaintea sa inimitabila Utopie a lui Platon şi chiar câteva experienţe făcute de unele State din lumea veche, nu a pătruns mai bine viţiile noului sistem.

Aristote, recunoaşte că se pot concepe două feluri de proprietăţi:

1. — Proprietatea individuală, care conferă proprietarului folosinţa exclusivă a lucrului; şi

2. — Proprietatea comună.

Aceasta din urmă poate fi de două feluri:

a) proprietatea rămâne tot individuală ca drept, dar devine comună ca folosinţă; şi

b) proprietatea este comună şi ca drept şi ca folosinţă.

Ori în contra regimului comunităţei bunurilor, Aristote face o primă obiecţiune:

Se ştie, zice el, că eu cât un lucru are mai mulţi proprietari, cu atât el este mai puţin îngrijit, – fie care dă cea mai mare grijă lucrului său propriu, dar nu se interesă de acel ce aparţine tuturor decât tot în măsura interesului său individual.

Iată, cea mai fină analisă a mobilurilor care determină acţiunile noastre.

Interesul individual este, în general, măsura acţiunilor noastre.

Ori, acolo unde el încetează, se opreşte şi resortul care-l împinge.

Prin urmare, dacă solul actualmente dă lumii

mijloacele ei de existenţă este, în primul loc, pentru că muncitorul pământului găseşte în greaua lui muncă pentru alţii, satisfacţiunea propriului său interes.

Satisfacţiunea interesului egoistic al individului este scopul imediat al acţiunei acestuia. Satisfacţiunea interesului general – este îndepărtatul ţel, – scopul mediat al tuturor oamenilor.

Acesta, însă, este pentru cei mai mulţi invizibil.

Socializarea solului ar avea dar de résultat abandonarea cultivărei lui, de către acei care, cultivându-l, ar vedea că ei-l cultivă pentru alţii, că ei împart roadele muncii lor cu alţii.

Aristote face, însă, o observaţiune capitală: el se întreabă cum se vor împărţi recoltele?

Se vor împărţi ele în proporţiune cu munca fiecăruia? Sau se vor împărţi ele în proporţiune cu trebuinţele fiecăruia?

În primul caz, cine va determina ocupaţiunile

cetăţenilor, cine va aprecia şi va măsura munca fiecăruia? După ce măsură, etc?

În cazul al doilea, justiţia, equitatea se revoltă; căci: zice Aristote, „cutare, care a lucrat mai puţin va lua mai mult, iar cutare altul nu va avea decât o slabă parte de îndemnitate, pentru lucrări mai considerabile».

Şi în fine,: „A stabili comunitatea bunurilor ca un mijloc universal pentru a face un Stat virtuos este o absurditate. Nu se regulează Statele decât prin moravuri, filosofie şi legi.

„Să ne aducem aminte că avem înaintea noastră experienţa secolelor, care ne-au precedat. Dacă sistemul lui Platon era atât de admirabil credeţi Dvs. că lumea ar fi aşteptat atât pentru a-l experimenta?

Iată pentru care motive, Aristote se ridică în contra Principiului Unităţei, care face fundamentul Utopiei platoniciane.

Nu, – în egalitatea absolută a tuturor stă fericirea societăţii, ci din contra:

„Aceia ce formează fondamenul Statelor, aceia ce le dă viaţă, şi menţine în echilibru forţele vitale disparate în sânul său, este tocmai diversitatea elementelor ce-l compun. Acest sistem de balanţă, zice Aristote, este indispensabil – tocmai acolo unde toţi sunt liberi şi egali», Arisote vorbeşte cu două mii cinci sute de ani, înainte, limbajul lui Montesquieu, care a fondat *la théorie des trois pouvoirs.*

Noua organizaţie socială păcătuieşte aşadar prin chiar punctul său de plecare – prin basa ei fondamen-

Dar aceace diferinţează – socialismul contimporan, de toate utopiile comuniste precedente, este mai ales modul de producţiune al bunurilor în societatea socia-

În fiecare an, societatea prin agenţii săi va dresa cota trebuinţelor individuale şi colective a cetăţenilor, iar în atelierele şi uzinele sale ea va procédé la producţiunea bunurilor necesare acoperire! lor.

În acest scop, toţi cetăţenii sunt obligaţi a munci fie care după puterile lui.

Din venitul comun, fiecare va avea dreptul să se împărtăşească – după trebuinţele lui raţionale într-un cuvânt, în locul producţiei individuale din actuala societate, producţiunea colectivă.

Această propoziţiune, însă, implică colectivizarea sau socializarea ori mai exact confiscarea în profitul societăţii a capitalului individual existent, – inclusiv a solului, – şi interdicţiunea în viitor a formaţiune! ori cărui Capital individual.

Ideea producţiei colective pleacă de la o supoziţiune greşită.

Socialiştii pretind că în actuala societate chiar, – producţiunea ar tinde, la producţiunea în mare, – care pe zi ce trece se edifică pe ruinele micii şi mijlocii producţiuni.

Această concentraţiune a producţiei era oare cum apărentă sub regimul economic al aburului, – a cărui energie nu se putea transmite la mari

distanţe, dar azi cu aplicaţia energiei electrice la industrie, care se poate transmite la distanţe de mii de kilometri şi care se poate difuza până la infinit, şi mai ales graţie diviziunei operaţiunilor, un fenomen contrariu se manifestă: este descentralizarea producţiei: micul producător autonom tinde să ucidă, el, pe marele fabricant, – el nu fabrică decât o singură piesă din ansamblul obiectului de fabricat, – la el acasă, cu concursul soţiei şi copiilor lui, – deci mai eftin decât marele fabricant, – care nu face decât să assambleze piesele disparate, – şi să prezinte consumatorului obiectul întreg.

În special însă, în agricultură, producţiunea în mare este opositul mar ei producţiuni, voesc să zic că numai cultura intensivă poate să ne dea *summum* de producţiune.

Cultura intensivă, însă, este, prin esenţa ei chiar, o cultură individuală.

Dovada că este aşa, este că în America statisticele cele mai noi dovedesc că eu cât

populaţiunea devine mai densă, cu atât producţiunea agricolă devine şi ea mai intensă.

Iar pe de altă parte, cu cât aceasta devine mai intensivă, cu atât marea proprietatea are tendinţa de a se desagrega mai mult – de a se transforma în proprietate mică, cu cultură individuală.

Exemplu cel mai viu-l dă fărâmiţarea, – parcelarea marelor domenii la noi.

Dacă, dar, aşa este, dacă şi în industrie, – dacă mai ales în agricultură, sunt ocupaţiuni care prin firea lor nu pot fi colective nu înţelege ori cine că prefenţiunea de a le colectiviza este un non-sens?

Dar, mai departe, dacă producţiunea în mare în ateliere este posibilă – aceasta provine şi din faptul că supravegherea lucrătorului este posibilă.

Cum însă, se vor putea supraveghea lucrătorii isolaţi?

Va trebui să punem alături de fiecare muncitor un supraveghetor, – adică un trântor,

care să trăiască din munca celui dintâi.

Iată unde duce sistemul socialist.

Căci să nu se zică că în Statul socialist nu ar fi nevoie de supraveghere şi de constrângere la muncă.

Rodbertus Jagetzow a înţeles foarte bine că aci stă viţiul întregului sistem socialist.

Sistemul socialist nu ar fi posibil decât atunci când fie care cetăţean, – pătruns de datoria lui către societate, – fără constrângere niciuna din afară, – ci numai împins de sentimntul de datorie şi de solidaritate.

— Care-l leagă către ceilalţi concetăţeni ai săi – şi ar îndeplini munca lui.

Aceasta este oare posibili Nu – şi iată de ce Rodbertus, însuşi, părintele Socialismului, se grăbeşte să mărturisească că toate aceste concepţiuni sunt simple utopii, fără posibilitatea de aplicaţiune practică.

„Totuşi sunt departe, zice el (în Scrisoarea sa către von Kirchmann, p. 283), de a propune o

atare organizaţie pentru present. Nu cred, în ori ce caz, în absoluta necesitate a proprietăţii solului şi a capitalului, dar cred în necesitatea ei relativă pentru timpul de azi.

„Cred chiar că ştiinţa va pricepe să înlocuiască funcţiunile economice ale unei proprietăţi productivă de rentă, dar nu cred că voinţa liberă a societăţii este azi destul de tare ca să facă inutilă şi constrângerea la muncă pe care această instituţiune o exercită. Ori munca este principiul progresului social, este litera iniţială a ori cărei bogăţii, a ori cărei civilizaţii. Nu cred, dar, pentru a mă exprima scurt că societatea-şi a isprăvit drumul prin pustie, că forţa ei morală este destul de mare ca ţară făgăduită a eliberărei de proprietatea solului şi a capitalului să poată fi cucerită şi conservată prin munca liberă.

„Pentru ce dar, ai mai scruta, zice el amicului său, – dinainte cu un o chiu pătrunzător dreptul generaţiunilor viitoare? la ce ar putea ajuta să te izbeşti contra idei de drept a timpului lor? Ai mai

putea încă ca filosof, care urmăreşte o mai departe dezvoltare, – dar ca naţional-econom practic, – proiectele D-tale, le-ai seri în nisip şi cea dintâi undă a mişcărei populare le-ar şterge fără urmă».

Iată, cum încă o dată se adevereşte axioma propusă de Aristote: că interesul personal este imboldul şi măsura acţiunei omului.

Cu oamenii de azi – şi este puţin probabil că înainte de câteva mii de ani, judecând după miile de ani ce deja au trecut şi care nu i-au făcut să se schimbe, – o schimbare în sensul socialist să fie posibilă.

Ar trebui, dar, alţi oameni, în care interesul personal, – întrupat azi în proprietatea solului şi a capitalului – şi prin consecinţă, în producţiunea individualistică – să fie înlocuit cu interesul colectiv, – ca acesta să fie atât de tare în cât să poată exercita tot atât de energic constrângerea sa asupra individului, cât o exercită şi cel dintâi azi.

Tot atât de înşelătoare este şi făgăduiala pe care Socialiştii ne-o fac că în Statul socialist fie care muncitor va obţine mai mult decât azi din productul comun.

Da, dacă producţiunea ar fi supusă unei direcţiuni autoritare, care să constrângă la muncă pe fie care, cum acesta este caşul în societatea de azi, – şi dacă repartiţiunea s-ar face pe alte baze, – adică în proporţiune cu prestaţiunea fiecăruia, – nu ar fi imposibil ca fie care producător să obţină drept salariu mai mult decât azi.

Dar, Socialismul, am văzut, că respinge ori ce autoritate, – conducătorii sunt toţi revocabili, *ad nutum,* nicio constrângere nu există în Statul socialist şi cum oamenii nu au devenit îngeri, cum zice Schaeffle (în *Vie Aussichtslosigkeit der Socialdemohratie),* este mai mult decât probabil că rezultatul producţiei colectiviste va fi cu mult inferior aceluia al produciţunei individualiste de azi.

Căci acolo unde nu sunt pedepse şi

recompense, – unde cel puţin nu este frică de riscuri şi speranţa de câştig, ca în actuala societate, orice imbold la muncă, – încă odată, lipseşte.

Lenea va cuprinde întreaga societate socialistă – şi ca consecinţă moartea ei de inaniţiune – de foame – şi de mizerie.

Până la congresul de la Gotha, Socialiştii făgăduiau că în noua societate muncitorul va obţine întregul produs al muncii sale, că acesta nu va mai fi prescurtat – *verhürtzt* – de proprietarul solului şi al capitalului, – de întreprinzător.

Mai întâi, chiar în societatea socialistă sunt de întreţinut din produsul comun: infirmii, bolnavii şi copii.

În al dolea rând, societatea va trebui să preleve o parte din produs pentru amortizaţia *capitalului existent,* şi pentru formaţiunea *capitalului viitor*.

Iată dar cum, chiar în această ideală societate, lucrătorul nu va putea primi sub formă

de salariu, întregul său produs –: el nu-l va putea răscumpăra cu salariul său.

Deci, viţiile actualei societăţi, sub o altă formă, se întâlnesc şi în societatea socialistă.

Cel puţin, însă, până la 1875, Socialiştii trâmbiţau că principiul lor fundamental în materie de distribuţie a produsului comun era: fiecăruia după operile sale, – după munca sa.

Interesul individual, dorinţa de câştig, pentru mulţi formau încă resortul activităţii lor.

Dar, de la 1875 încoa – şi acesta a fost suprimat, – egalitatea cea mai completă guvernă întreaga societate socialistă.

Pie care are dreptul de a satisface din produsul comun trebuinţele sale, – indiferent de prestaţiunile lui.

Iată cum Socialiştii au căzut în comunism.

Dificultăţile practice însă, devin cu atât mai mari, – cu cât urmărim mai de aproape aplicaţia sistemului socialist.

Astfel: cine va împărţi ocupaţiunile între

cetăţeni 1

Cine va face muncile grele şi dezgustătoare?

Cine va aprecia trebuinţele fiecăruia şi cine va face potrivit lor distribuţia bunurilor comune %

Nu vedeţi că arbitrariul şi favoritismul sar în ochi, la fiecare pas?

Pretenţiunea pe care Socialiştii o pun necontenit înainte că în societatea socialistă – toţi cetăţenii se vor comporta ca fraţi, – că fie care se va întrece, va reclama ca o onoare, pentru el, de a îndeplini muncile cele mai dezgustătoare este o absurditate – care nu suportă discuţiunea.

PROGRAMUL ANALITIC AL SOCIALISMULUI ŞI COMUNISMULUI

Să trecem acum la examenul repede al *Programului analitic al Socialismului,* relevând numai acele puncte care par mai importante: nu toate trebuie respinse, sunt multe care sunt logice şi chiar imperative astfel:

1— Dreptul de vot, egal pentru bărbaţi şi femei: acest postulat este azi în cele mai multe

ţări realizat.

2 — Dreptul de vot la 20 de ani, mărturisim că azi, cu instruciţunea pe care toţi o primesc, – şi acest desiderat este logic şi va trebui înfăptuit.

3 — Legislaţiune directă prin popor; aceasta era posibil în cetăţile antice, – însăşi Elveţia, la restrâns numai la vot prin *referendum,* şi atunci când 40.000 de ce tăţeni l-ar reclama.

4 — Justiţia populară, – s-a văzut în timpul Revoluţiei franceză ce sunt tribunalele populare, – şi azi şi mai bine în Rusia comunistă.

5 — Egalitatea instrucţiune! pentru toţi, – nu în unitate, – în uniformitate – stă tăria unei societăţi, ci în diversitate, egalitatea socială este cea mai mare inquitate, – căci ea aduce atingere personalităţii omului, – 1 stringeneşte în libera lui expansiune, – în dezvoltarea facultăţilor lui naturale.

6 — Impozit unic progresiv: rezultatul va fi confiscaţiunea de către Stat a avuţiei cetăţenilor, nivelarea averilor lor şi prin urmare, încetarea

producţiei.

Iată, *Grosso-Modo* câteva din criticele ce se pot aduce Socialismului şi Comunismului.

Nimeni nu a caracterizat doctrina solialisto-comunistă mai bine decât Papa Leon XIII, unul dintre cei mai mari Papi ai Romei. (v. *Le Temps* din 9 Oct. 1898).

„Dacă democraţia, – zicea pelerinilor francezi la 8 Oct. cât. (1898), Papa Leon XIII, – unul din cei mai înţelepţi canonici ai lumii, – se va inspira de învăţămintele raţiunei luminate de credinţă, dacă păzindu-se de theoriile mincinoase şi subversive, ea acceptă cu o resemnaţiune religioasă şi ca un fapt necesariu diversitatea claselor şi a condiţiunilor, şi dacă în căutarea soluţiunei lor posibile a multiplelor probleme sociale, care se ivesc zilnic, ea nu perde un minut din vedere regulile caritătţi supra umane, pe care Iisus Christos a declarat-o ca fiind nota caracteristică a alor săi, – dacă într-un cuvânt, democraţia voieşte să fie creştină, ea va da patriei un viitor de pace,

de prosperitate şi de fericire.

„Dacă din contră, ea se abandonă revoluţiei şi socialismului, dacă înşelată de ilusiuni nebune ea se dedă la revendicaţiuni destructive a legilor fundamentale pe care repauză, ori ce ordin social (civil), efectul imediat va fi pentru clasa lucrătoare însăşi *servitudinea, mizeria, ruina».*

Cuvinte adânci, pe care ori cine trebuie să le sape adânc în inima şi în consciinţa lui.

Azi, mai ales, ele se iluminează şi mai strălucitor la flăcările care devoră bisericile, palatele, monumentele publice – şi care seceră mii şi mii de vieţe omeneşti, în nefericita Spanie.

Acea care, într-adevăr, se surpă şi cade în fundul abisului, – ce acest crunt război civil deschide sub picioarele acestui nefericit popor – nu este numai Statul – dar *„Democraţia»,* idee scumpă, pentru care omenirea a sângerat şi s-a jertfit atâtea şi atâtea secole.

Ab uno, disce omnes, – de la nenorocirea Spaniei, să învăţăm a evita propria noastră

nenorocire: numai de nu va fi prea târziu. %

ANARHISMUL **IDEALUL ANARHIST**

Anarhiştii pretind că scopul lor final, prima lor ţintă este de a asigura fiecăruia *pâinea de toate silele.*

„Condiţiunile vieţii, însăşi, exclamă Elysée Reclus *(l Evolution, la revolution et VIdéal anarhiste,* pg. 120), ne indică desideratul nostru capital. Ţipetele, plânsetele, care es din bordeele de la ţară, din pivniţe, din sub-soluri – din mansardele oraşelor, ne repetă neîncetat: ne trebuie pâine, *„il faut du pain!"*

În al doilea loc – omul nu trăieşte numai cu pâine – ci i trebuie şi *libertate* – o libertate, însă, absolută – neţărmurită de nicio stavilă.

Din aceste două premise – care formează punctele cardinale ale Anarhismului – anarhiştii au dedus o îndoită serie de consecinţe – care formează însăşi postulatele fondamentale ale doctrinei lor.

I. pe de o parte, ei cer:

1. — Suprimarea Statului, a tuturor organelor sale.

— Ştergerea din mintea, din inima şi din amintirea oameniilor a idei de patrie, – şi ca concesinţă, desfiinţarea armatei, – desfiinţarea justiţiei, – şi a organelor ei. desfiinţarea tuturor instituţiunilor publice, suprimarea familiei, – şi desfiinţarea căsătorii de Stat, desfiinţarea religiunei, – şi suprimarea cultului, desfiinţarea ori cărui fel de proprietate şi confiscarea în profitul tuturor a avuţiilor existente.

Într-un cuvânt:

Ştergerea din temelii a organizaţiei sociale de azi şi suprimarea tuturor organelor ei, – şi aboliaţiunea tuturor atribuţiunilor lor.

II. Pe de altă parte, în locul acestei *tabulae rame,* anarhiştii pun Anarhia, – adică negaţiunea oricărui guvernământ, – ori cărei autorităţi.

Cum se va organiza, însă, noua societate *%*

„Această Societate, zice Krapotkine, (v. Krapotkine, *VAnarchie,* pg. 17), reintrând în

posesiunea întregului capital social, acumulat prin munca generaţiunilor precedente, se organizează pentru a face să fructifice acest capital în interesul tuturor şi, fără a reintrona puterea minorităţilor. Ea cuprinde în sânul său. o varietate infinită de capacităţi, de temperamente şi de energii individuale; ea nu exclude pe nimeni. Ea provoacă chiar lupta, conflictul pentru că ea ştie că epoca conflictelor, liber disputate, fără ca greutatea unei autorităţi constituite să fie aruncată într-o parte a balanţei, au fost epocile celei mai mari dezvoltări a geniului uman. *Recunoscând că toţi membrii săi au de fapt drepturi egale la toate tesaurile acumulate de trecut, ea nu mai cunoaşte* divisiunea între exploataţi şi exploatatori, între guvernaţi şi guvernanţi, între dominaţi şi dominatori, şi ea caută a stabili o oare care comptabilitate armonică în sânul său, nu supunând pe toţi membrii săi la o autoritate, care, prin ficţiune, ar fi presupusă că reprezinta societatea, nu căutând a stabili o

uniformitate, dar chemând pe toţi oamenii *la o liberă iniţiativă, la o liberă acţiune,* şi la o liberă asociaţiune.

„Ea caută cea mai completă dezvoltare a individualităţii, combinată cu cea mai înaltă dezvoltare a asociaţiunei voluntare, sub toate aspecturile, la toate gradele posibile, pentru toate scopurile imaginabile; asociaţiune tot-de-una schimbătoare, purtând în ea însăşi elementele duratei sale, şi îmbrăcând formele care, în fie care momenf, răspund mai bine aspiraţiunilor multiple a tuturor. O societate, în fine, căreia i repugnă formele prestabilite, cristalizate de lege, dar care caută armonia în equilibria, tot-de-una schimbător şi fugitiv, între multitudinea de forţe variate şi de influenţe de ori ce natură, care urmează cursul lor şi care tocmai graţie libertăţii de a se produce în ziua mare şi de a se contrabalansa pot provoca energii, care le sunt favorabile, când ele merg către progres».

În această organizaţie socială – sau mai exact

zis – neorganizaţie socială, cum vor trăi oamenii? Cum fie care-şi va avea pâinea zilnică, adică în ce chip Anarhismul-şi va réalisa supremul său postulat: pâinea de toate zilele *%*

Anarhiştii cred că oamenii eliberaţi de ori ce legătură legală, fărâmiţiţi în miriade de individe, se vor apropia unii de alţii, graţie naturii lor sociabile şi vor forma grupuri destinate a produce lucrurile trebuincioase existenţei membrilor lor.

Cât pentru acei ce vor refuza de a intra în asemeni grupuri, – ei bine! – ei vor rămânea liberi şi independenţi ca păsările cerului, – nedând nimic societăţii sau celorlalte grupuri nu vor primi nici ei nimic în schimb.

În interiorul grupului, Anarhiştii admit *Comunismul.*

Întocmai ca şi Socialiştii autoritari, – Anarhiştii propun socializarea mijloacelor de producţiune, – în mod violent, prin revoluţie – şi punerea lor în comun între toţi oamenii.

Deosebirea începe, însă, între ei când este

vorba de felul cum noua societate va produce: anarhiştii propun forma corporativă – autonomia – fie în comună – fie în sânul unei federaţiuni de comune, – pe când Socialiştii autoritari – cer înfiinţarea unei autorităţi sociale

— Cu drept de coerciţiune la muncă în contra tuturor.

Şi unii şi alţii, însă, sunt, în fapt şi în fond – comunişti – căci cum prea bine zic o Malato (*Philosophie de VAnarchie, pag. 15), Socialismul nu este decât ipocrizia Comunismului,* pe când Anarhismul este afirmaţiunea lui francă şi brutală.

Iată în quintesenţă, în ce constă doctrina anarhistă.

— Ai cărei adepţi reapar azi, în număr impunător şi cu o autoritate crescândă, în nefericita Spanie: ei întrec în cruzime chiar pe comunişti.

Anarhiştii sunt autorii celor mai îngrozitoare crime: ei au asasinat: pe Alexandru II Ţarul Rusiei, – pe Preşedintele Franţei Carnot, pe preşedintele

Statelor Unite Mac Kinley, – pe Canova primul Ministru al Spaniei, pe Regele Umberto al Italiei, – pe împărăteasa Elisabeta a Austriei, etc.

Ei sunt autorii asasinatelor în masă de la Barcelona – de la Paris a lui Vaillant, Henri, etc.

„Noi anarhiştii6 zicea *Freiheit,* jurnalul lor, scuipăm pe aşa numita morală, – noi nu respectăm nicio lege.

„De unde, ori cine a comis vreun omor, vreun furt, înşelăciune, incendiu etc., în contra vreunul reprezintant al actualei societăţi, – societate de exploataţiune, – nu va întâlni decât aprobarea noastră.

„Dacă aceste fapte, sunt de natură privată, adică crime ordinare, ridicăm din umeri, – dacă însă ele sunt în interesul mişcărei revoluţionare, le aprobăm din toată

Pentru a ne face o idee şi mai exactă de tot cinismul, care se ascunde sub această doctrină, nu avem decât să citim proclamaţiunile lor – de a doua zi, după asasinatul bătrânei Împărătese a

Austriei Elisabeta, afişate pe zidurile oraşului Bruxelles.

„Execuţiunea unei mari C

„Împărăteasa Austriei a fost ucisă. Ea a fost însângerată cu o lovitură de cuţit de un revoluţionar anarhist. Al cui va fi acum rândul?

„Nu este cel din urmă. Mai sunt aici bărbaţi. Rasa lui Ravachol, Henri, Casserio, Angiolilo, nu este stinsă.

„Atât timp cât va fi un pântec burghez, va fi şi un cuţit anarhist, pentru a-l spinteca.

„Burghez – crapă! Bătrână societate putredă, dis-

„Noi suntem tineri, virili, nesupuşi, revoltaţi. Noi nu primim minciunile tale, înşelăciunile tale, odiosul tău calapod.

„De oare ce tu ne împiedici să trăim ca oameni, vom şti cel puţin să murim. Ce ne importă, burghezime, ghilotinele tale, puşcăriile tale, spânzurătorile tale, ocnele

„Nu este pentru noi altă bombă decât lupta.

Lupta singură justifică raţiunea noastră de a fi. Luptă fără milă, fără iertare – *„sans quartier».*

„Nu ne cruţa în represiunile tale, burghezule! Cu cât vei omorî mai mulţi anarhişti, cu atât mai mulţi vor renaşte.

„După infecta care a crăpat acum, – alţii vor veni la rând.

„Tremuraţi sătuilor, în casele voastre. Totul va trece. Bucuraţi-vă de ultimele voastre clipe.

„Pumnalul, bomba, pentru voi, cinici ticăloşi, care cutezaţi a vorbi de umanitate.

„Hoţi, impostori, spoliatori, care acumulaţi lucrurile necesare vieţii. Noi ne râdem (– *crevons –)* de voi, (v. Le Temps, 17 Sept. 1898).

„Trăiască Anarhia».

Iată al doilea placard:

„Moarte burghezilor!

„Societatea burgheză, bazată pe antagonismul care face învingători şi învinşi, prin infecta ei organizaţie putredă, ne împiedică, pe noi, – paria, – de a trăi, ca oameni.

„Noi vom fi totuşi învingători. De oare ce suntem împiedicaţi de a trăi ca bărbaţi, vom şti cel puţin să murim.

„Voi etalaţi luxul vostru insolent, burghezi, – noi suntem aici cu cuţitele noastre.

„Această care, în timp de şasezeci de ani, a etalat luxoasa sa viaţă de părăsit! Oh! Onesta femec, ziceţi voi în presa voastră vândută. Ce a făcut ea*? Utilitatea vieţii ei?

„Am scăpat de frumoasele voastre minciuni, păziţi-vă de bombă!

„După amicul nostru un altul, – noi vom crăpa pe baricadă.

„Ce ne importă ghilotinele voastre, spângurătorile voastre, închisorile voastre? Nimic.

„Voi singuri – aveţi frică. Rasa nu este încă stinsă a Ravachol-ilor Henrilor, Vaillanţilor, Lecourtierilor, Simon Biscuiţilor, Casseriolilor, – Angeoliloilor, Etierant-ilor, etc.

„În palatele voastre dinamită.

„Trăiască Anarhia! (v. Le Temps, 17 Sept.

1898).

Iată al treilea placard:

„Trăiască anarhia, Moarte Burghezilor.

„După infecta burgheză a Austriei, alţii încă.

„Sătui, tremuraţi mai mult decât ori când. Valul dezmoşteniţilor se ridică şi urlă.

„Pe cuţite, camarazi. Burghezilor le este frică.

„Ce! v-aţi închipuit un minut că voi veţi putea nepedepsiţi, să ne despuiaţi de toate bunurile pământului?

„Spoliatori, Capitalişti, popime, magistraţi, poliţişti, burghezi oricare, regi şi regine voi credeţi că ve veţi bucura liniştiţi de toate bunurile furatei Nu, sătuilor, Noi suntem aici. Innumeraţi-ne. Nu etalaţi prea mult luxul vostru.

„Aceasta în tot timpul vieţii ei a arătat lipsa ei de ori ce ocupaţiune (son oisivité). Ea avea tot la dispoziţia ei pentru că ea era împărătească.

„Haide proletari! Urmaţi-ne. Vino cu noi pentru a combate pe aceia care te fură, care te

presurează.

„Noi nu ne temem de nimic, noi: pentru că noi suntem în afară din putregaiul burghez.

„Moarte burghezilor!

Acesta este Anarhismul în toată hidoasa lui apariţiune

— Şi acţiune.

Iată opiniunea lui Bismark, asupra Anarhismului:

„Bismaric nu vedea în Anarhism decât o deviaţie a Socialismului – sau mai bine zis „o varietate întărită a acestuia».

„Crimele anarhiste, zicea Bismark – după *Nouvelles de Ilambourg* – în *Le Temps* din 17 Sept. 1898, – sunt ca o boală epidemică produsă, cel mai adesea, de vanitate şi de mania de renume, – oamenii din Sud, mai ales, resimt o atare trebuinţă de a face efect şi de a izbi momentan atenţiunea, astfel că timpul care se scurge între crima lor şi propria lor execuţiune pe eşafod, moment în care ei sunt punctul de ţel – li se pare o despăgubire

suficientă pentru pierderea vieţii

„În contra acestei secte de asasini moderni, Societatea omenească este în legitimă apărare. Acela care omoară pentru a se apăra, nu are a se întreba dacă acţiunea lui este un act de justiţie. Datoria sa naturală este de a-şi apăra viaţa. Societatea organizată nu este ea oare în situaţia unui om pacific pe care un atae-l constrânge a se apăra şi care se apără cum poate f4.

În urma atâtor atentate şi crime Amiralul Canevaro, Ministrul de Externe italian, a propus Statelor Europei să înfiinţeze o Ligă contra noului val de barbari, ce însângereau omenirea.

„Guvernul, – zice Amiralul Canevaro (v. Epoca din 30 Septembrie 1898) şi (Le Temps din 8 Oct. 1898) – se găseşte de mai mulţi ani, în îndeplinirea sarcinii care-i este rezervată de a veghea la siguranţa Statului şi aceea a cetăţenilor, în presenţa unui fapt a cărui gravitate este excepţională şi reclamă, în cel mai înalt grad, atenţiunea şi solicitudinea lor.

„În toate ţările, autorităţile semnalează existenţa unei clase, mai mult sau mai puţin numeroase, de oameni cu principii perverse, a căror caracteristică este că datează prin faptul că operaţiunile şi crimele lor, n-au alt scop decât acela, mărturisit în public, de a distruge bazele pe care este aşezată societatea actuală şi de a o răsturna cu desăvârşire.

„Aceşti exaltaţi, care nu se dau înapoi de la săvârşirea nici unui atentat, ori cât de feroce sau nesăbuit, fac profesiune de principiile pe care le denumesc ei înşăşi, principiuri anarhiste şi pe care le colportează în peregrinaţiunile lor în Europa, ajutaţi în această propagandă, de o presă clandestină, care într-una face apel la toate violenţele, care glorifică crimele cele mai eficace pentru a urma cu înverşunare războiul declarat societăţii întregi.

„Guvernele s-au aplicat până acum, prin stricta execuţiune a legilor actualmente în vigoare şi în unele cazuri prin adoptarea măsurilor

excepţionale, pentru a nimici, pe cât posibil, propagarea acestor teorii criminale, cu toate acestea, s-a constat, că aceste sforţări, rămase până acum izolate, nu sunt destul de eficace pentru a potoli răul şi a nimici operaţiunile prin care Anarhiştii din toate ţările caută, şi, câte odată parvin de a se ajuta şi de a se înţelege între dânşii.

„Astfel, necesitatea impune guvernelor, solidare în faţa unui. pericol comun, de a se pune în măsură pentru a-şi putea da în totdeauna ajutor unul altuia, ajutor stabilit pe un sistem comun de apărare şi studiat în toate detaliile.

„Guvernul M. Sale, a intrat, în ceea ce-l priveşte, de mult în această ordine de idei, în care se găseşte din ce în ce mai întărit, în faţa lungei serii de crime anarhiste, care, mai cu seamă, asasinatul preşedintelui Carnot şi tentativa, de două ori îndreptată în contra regelui nostru, au ridicat indignarea lumii întregi.

„Înspăimântătoarea crimă care s-a consumat la Geneva, şi care dă măsura de ceea ce

mizerabilii fără patrie şi fără lege sunt singurii capabili, a decis guvernul regal să ia iniţiativa unui schimb de vederi preliminare, destinate să ajungă la acorduri internaţionale în sensul în care îl arătai.

„Primirea pe care această iniţiativă a avut-o până acum, ne-a arătat că modul de a vedea al guvernului regal este, în principiu, împărtăşit, şi că mijlocul cel mai practic pentru a atinge scopul, pare a fi întrunirea, într-un scurt timp, a unei conferinţe internaţionale, la care să fie reprezintate puterile europene, nu numai prin delegaţi diplomatici, dar prin delegaţi tehnici ai administraţiunilor respective a justiţiei şi ai internelor.

„Acest mod de a procédé, fiind pe dintregul conform cu vederile guvernului regal, vă rog să aduceţi aceasta ia cunoştinţa ministrului afacerilor străine al guvernului pe lângă care sunteţi acreditat, să-i daţi o copie după aceasta, comunicându-i propositiunea formală pe care am

onoarea să-i adresez, pentru ca să bine voiască a da adeziunea sa la întrunirea unei conferinţe internaţionale, care va avea de obiectiv de a stabili între puterile europene, în interesul apărărei sociale, o înţelegere practică permanentă, menită de a combate cu succes asociaţiunile anarhiste şi adepţii lor.

„Vă rog să-mi faceţi cunoscut, cât mai curând posibil, decisiunea care se va lua cu privire la propunerea noass. Canevaro.

Această iniţiativă a fost încoronată de succes, pentru că în urma ei, graţie măsurilor de poliţie luate în toate Statele Europene, atentatele anarhiste au mai ostoiat, – nu zic au dispărut, – căci am mai avut încă să deplângem după acea asasinatul Preşedintelui Eepublicei Franceze Paul Doumer, – şi a marelui Rege Alexandru T. al Yugoslaviei şi al distinsului bărbat de Stat Louis Bar thou. – căzuţi victime teroriştilor.

Intre doctrina anarhistă, doctrina comunistă şi doctrina socialistă nu există, în fond nicio

diferenţă:

Toate-şi propun acelaşi ţel:

abolitiunea Statului, abolitiunea justitiei, abolitiunea armatei, a politiei, a religiunei şi în general a tuturor institutiunilor morale, culturale sau religioase existente.

— Abolitiunea proprietăţii individuale a solului şi a capitalului, – abolutiunea idei de patrie – şi înlocuirea ei cu *Ideea internaţională!*

Dar chiar şi tactica lor nu este diferită: toate sunt revolutionare.

În Congresul socialist, ţinut la Paris 1898, în urma atentatului contra împărătesei Elisabeta, Socialistii au desavuat acest atentat, însă, numai din vârful buze-

Când, într-adevăr, deputatul englez Biemstein a propus la Congresul din Paris să declare că partidul socialist încetează de a mai fi un partid revolutionar, Congresul a respins propunerea lui şi a adoptat rezolutia propusă de Bebel şi Liebknecht, prin care să proclamă sus şi

tare că partidul socialist este înainte de toate un partid revoluţionar, că armele pacifice, că votul universal, – că propaganda prin grai şi prin scris, pentru a răsturna ordinea socială şi a întrona ordinea socialistă, nu sunt suficiente.

De alt fel, în toate ocasiunile şi în discursurile lor cele mai recente, nu numai a oamenilor fără răspundere, dar chiar a Miniştrilor socialişti francezi, din cabinetul Blum, se vede clar că Socialismul este un partid revoluţionar: căci Socialismul, cum prea bine a zis Malato, nu este decât ipocrizia comunismului.

Cât pentru partidul comunist, aceasta nu face nicio îndoială, şi nu uzează de nicio reticenţă, pentru a face cunoscut *iorbi et orbi* că el este un partid revoluţionar internaţional.

SOCIALIŞTII, COMUNIŞTII, ANARHIŞTII GERMANI ŞI FRANCEZI ÎN MARELE RĂZBOI

Am văzut, însă, că partidul socialist german în tot timpul Marelui război a fost un auxiliar fidel al partidului militar german, – mai mult încă un

agent activ de corupţiune în câmpurile inamice.

Pe când la toate congresele internaţionale, mai ales la cele ţinute afară din Germania, Socialiştii germani propagau nesupunerea la legi, refuzul de a alerga sub drapel în caz de mobilizare – asasinarea ofiţerilor pe la spate de soldaţi, – greva generală, – sabotarea armelor şi muniţiunilor, etc., – în Germania, ei au alergat până la cel din urmă sub drapelul lui Wilhelm II.

— Iar capii lor s-au făcut agenţii şi spionii lui Wilhelm II, în străinătate.

Abia atunci, Socialiştii francezi au deschis ochii şi au văzut în ce rătăcire fuseseră conduşi de colegii lor germani: care una ziceau şi alta făceau.

Iată de exemplu acea ce scria Gustave Hervé în *La Guerre Sociale* din 1 August 1914, – Gustave Hervé, care a făcut cinci ani puşcărie pentru că a „plântat drapelul Republicei în gunoi», şi pentru că s-a făcut propagandistul ideilor de grevă generală şi de asasinare a ofiţerilor pe la spate de propriii lor soldaţi, în caz de război.

Jaurès, şeful, leaderul Socialiştilor francezi, – fusese asasinat.

Sute de mii de oameni aşteptau în faţa Clubului socialist, cuvântul de ordine al şefilor lor: să dezlănţue revoluţia, ori să alerge la graniţa pentru a ţine piept duşmanului lor milenar?

Treziţi din minciuna în care socialiştii germani i ameţiseră, nu mai departe decât în Iulie 1914, la Congresul din Bruxelles, la care a lua parte însuşi Jaurès şi unde – ei debitaseră aceleaşi minciuni –: în caz de mobilizare, grevă generală, uciderea ofiţerilor, etc., Socialiştii francezi, – în cap cu Sembat, Gustave Hervé, alţi au aruncat la gunoi tot acest bagaj de minciuni şi la apelul patriei în pericol, – ei au răspuns ca un singur om:

„Patria în Pericol, (v. *la Guerre Sociale I. Août 1914):*

„Oh! Ce zi zbuciumată am petrecut la căpătâiul păcei în agonie.

„La enervare, a urmat zăpăceala, panica.

„Şi culcându-ne diseară, noi ne întrebam

dacă nu va fi pentru mâine.

„Războiul! Războiul în secolul al XX-lea. Oroare!

— Ruşine!

„Am în urechi bocetele bătrânei mele mame, al cărui unul dintre fii va fi la frontieră din prima zi, şi la această oră oribilă toate mamele din Franţa, toate mamele din Germania, toate mamele din Europa sunt mama mea. Şi fii lor sunt fraţii mei. Şi copii fiilor lor sunt copii mei.

„Iată opt ani de când noi Socialiştii suntem trataţi de fără patrie şi de trădători pentru că am voit să împiedicăm această abominaţiune. Noi ne-am aruncat *ca nebunii* în capul cailor furioşi, care trăgeau carul Europei către abis*;* noi am fost răsturnaţi, noi am fost călcaţi în picioare şi carul războiului a urmat cursa lui nebună către abis.

„Nu se va ridica oare nimeni printre aceia care sunt mai tari decât noi pentru a încerca acea ce noi am încercat: pentru a se arunca în capul acestui car la rândul său?

„Le Kaiser!

„— L credeau pentru pace!

„Dacă războiul izbucneşte, Clemenceau avea dreptate: el stă la pândă pe când Austria asasină Serbia.

„Dacă nu este el personal complicile actului de banditism, este aristocraţia militară care guverna sub numele lui.

„Dacă ne vom bate, poporul german să ştie că nu în contra lui luptăm, dar contra castei militare prusiene, care a dezlănţuit uraganul.

„Trebuie oare să o spunem, o dată mai mult, pentru a rezice soldaţilor şi ofiţerilor care acolo, cu arma la picior, formează trupele noastre de acoperire, ca ei să veghieze asupra frontierei fără niciun răzgând: *nimeni nu le va trage în spate,* pe când ei fac faţă castei militare prusiene şi austriace, – nimeni.

„Aici noi toţi am şters din *Internaţională* cupletul generalilor.

„Şi internaţională noastră, astfel

expurgată – ce zice ea în fond, dacă nu acea ce zice Marseileza pe care părinţii noştri o qântau acum 120 de ani %

„Amici socialişti, amici sindicalişti, amici anarhişti, care *nu* sunteţi numai avant-garda idealistă a umanităţei, dar care sunteţi încă nervul şi conştiinţa armate. i franceze, – *patria este în pericol!*

„Patria Revoluţiei este în pericol V ’.

Şi tot în acest număr, – *La Guerre Sociale* publică apelul următor:

„Sus Inimile!

„Asasinatul lui Jaurès nu schimbă în nimic linia noastră politică.

„El lupta pentru a salva pacea, –: aceasta era prima

— Cea mai înaltă datorie a Socialismului. Juarès a murit, îndeplinind-o, – mort pe câmpul de onoare!

„Pe când el se bătea pentru a salva pacea, noi aici de cinci zile ne batem pentru a aduce

aminte partidului nostru că Socialiştii au o a doua datorie, tot atât de sacră

— dacă nu am putut salva pacea, să salveze măcar ţara de invasiune.

„Armata germană este la porţile noastre, ameninţătoare!

„În noaptea aceasta mobilizaţia va începe în Franţa: mâine va fi războiul.

„Juarès este mort!

„Franţa – cel puţin, – ea să nu moară.

„Când tempesta va fi trecut, trebuie ca Franţa republicana să-şi zică: „Socialiştii au luptat până la moartea şefului pentru a salva pacea.

„Ei au fost cei dintâi care au strigat: Patria este în pericol.

„Socialiştii francezi au bine meritat şi de la omenire şi de la Patrie».

Într-un alt articol – tot din acest număr – acesta cu adevărat profetic, Gustave Hervé, arată care este datoria socialistului:

„A conserva inima sa curată db ori ce ură

contra popoarelor, care nu sunt mai responsabile decât noi de catastrofă, – dacă ea va izbucni.

„A rezerva ura noastră în contra partidului militar austriac şi partidului militar german, care vor fi primii responsabili.

„A merge ca un singur om la frontieră, dând naţionaliştilor exemplul bravurei şi disciplinei, încredinţând Republicei, grija femeilor şi copiilor.

„A-şi spune sie – şi, – şi a repeta în jurul său, că dacă Franţa republicană este învinsă, în oribilul duci, ea va însângera Europa şi desonora omenirea, – ea va fi trântită pentru 50 de ani şi Republica la pământ.

„Şi să-şi sică: din contră, pentru a-şi da curagiu!!! că dacă Franţa republicană este victorioasă, – dacă este un Sedan german, în şase luni este Republica germană de la Rhin la Vistula

Profeţie care s-a realizat aidoma în 1918: Wilhelm II-lea, a abdicat – şi a fugit în Olanda, – iar Germania s-a proclamat Republică – alegând pe socialistul Ebert, – primul său President.

În fine, pentru a nu fi nicio îndoială asupra schimbării profunde operată în mentalitatea socialiştilor francezi faţă de trădarea şi duplicitatea socialiştilor germani, toţi în solda lui Wilhelm II, Gustave Hervé, sub propria lui semnătură, vorbind de înmormântarea lui Jaurès – termină articolul său cu aceste frumoase cuvinte care contrazic tot acea el ce crezuse şi scrisese până atunci.

După ce zice mamelor franceze să plângă pentru că au pierdut pe acela, care timp de zece ani a luptat pentru a salva pacea, – şi patrioţilor francezi, că au per dut pe cel mai bun şi pe cel mai mare dintre fii săi – adresându-se socialiştilor, el le zice:

„Noi – amici socialişti să nu plângem; ceasul nu este al bocitului.

„Nu plângeţi şi mai ales înnăbuşiţi pentru moment strigătele voastre de turbare şi de mânie.

„Da, aveaţi dreptate amicii mei, când urmând carul mortuar, care purta cadavrul său încă cald,

voi strigaţi: Trăiască Jaurès, Trăiască Jaurès! el trăieşte, mort;

— El este mai viu decât ori când.

„Ascultaţi: El vă vorbeşte, voi-l auziţi.

„Voi recunoaşteţi vocea lui, voi care l-aţi auzit de atâtea ori în meetingurile voastre, voi recunoaşteţi învăţătura sa, voi care ştiţi bine cum el ştia să concilieze în creierul său puternic, acea ce noi datorim păcei şi omenirii şi aceea ce datorim patriei.

„Ascultaţi! Ascultaţi! voi recunoaşteţi vocea lui:

„Amicii mei, copii mei, Patria este în pericol.

„Ei m-au asasinat.

„Voind să mă răzbunaţi, – nu asasinaţi patria».

Şi poporul francez – de la mic până la mare – s-a sculat ca un singur om – şi a alergat la fruntarie pentru a salva *„patria în pericol*».

Nu a fost nicio defecţiune: înşişi Anarhiştii, Comuniştii – şi mai ales Socialiştii – ai căror

reprezentanţi – cu Guesde şi cu Sembat şi cu Albert Thomas, au intrat chiar în Guvern – au fost un trup şi un suflet, – făcând faţă duşmanului comun.

Bătălia de la Marna, din Septembrie 1914, a zdrobit elanul hoardelor năvălitoare germane – în Marna s-a înecat nebunia germană: *„Deutscheland über alles”!*

Tot ce s-a urmat după această bătălie – nu a putut schimba faţa lucrurilor: sforţări spasmodice, fluvii de sânge, – munţi de cadavre, – nimic nu a mai readus victoria sub aripile vulturului negru al lui Wilhelm

II-lea.

Există în sufletul omului, – în acest subconştient insondabil – un sentiment latent, care nu izbucneşte decât sub presiunea unor mari evenimente – ca acelea din H914: Ideea de Patrie, atât de puţin apreciată şi iubită în timp de pace – devine strălucitoare, orbitoare în timp de primejdie: Patria, – din o simplă entitate, – devine

o fiinţă adevărată, o zeitate visibilă, – sensibilă, nu numai cu ochi mistici, – dar cu ochii noştri adevăraţi: o simplă bucată de pânză tricoloră, te face să îngenunchi şi să te jertfeşti pentru triumful ei.

Aceasta dovedeşte că mai presus de noi, – de toate aberaţiile, – ce putem întâlni în calea noastră în timp de pace, – în momente de primejdie, tot dispare, – Realitatea eternă singură rămâne.

Această Realitate, invisibilă, a susţinut în decurs de secole naţiunile: ei datorează ele viaţa şi dăinuirea lor.

Nu ar fi decât să ne uităm la noi înşine – la devenitul nostru: la suferinţele noastre din trecut – şi la apoteoza măreaţă a vremurilor de azi: Cine le a aduşi Cine le a făcut alt decât această Realitate invisibilă: – Ideea de Patrie! Ideea naţională, vecinic viue, de şi latentă – în inima noastră.

Aceasta este singurul cult care nu poate să dispară, care nu va dispare nicio dată din inima

omului.

cauzele REVOLUŢIILOR SOCIALE

IMPOSIBILITATEA UNEI REVOLUŢIISOCIALISTO-COMUNISTO-ANARHISTĂ

Ordinea Socială este clădită pe câteva coloane fundamentale, – Statul, Familia, Proprietatea, – în interiorul ei, Societatea se împarte în etaje şi în compartimente.

Mult timp, ca albinele într-un stup, membrii Societăţii duc împreună o viaţă pacinică şi armonioasă, – fie care se supune a îndeplin, de bunăvoie, rolul său în interiorul edificiului comun şi a se împărtăşi de partea ce i se atribuie din sforţarea comună.

Însă, – din timp în timp, – o îmbulzeală, o împingere se produce, – cetăţenii din etajurile inferioare voesc să se suie în etajurile superioare, – sau în aceleaşi etaj, numărul celor adăpostiţi devine prea mare şi etajul neîncăpător, – iar viaţa imposibilă.

O zguduitură puternică se aude, o învălmăşeală cumplită se produce, – edificiul se zguduie din temeliile lui, – câte-o-dată el se clatină numai, – de cele mai multe ori, însă, el se prăbuşeşte cu desăvârşire.

Pe ruinele lui se înalţă uneori – este adevărat – un nou edificiu, – dar iarăşi nu o dată, el piere, pentru vecinicie.

Iată ce este o Revoluţie socială.

Care sunt puterile ascunse care o produc!

Care sunt cauzele şi care sunt Efectele ei? – iată ce trebuie să cercetăm.

Nu trebuie să confundăm revoluţiile sociale cu revoluţiile politice: acestea au de obiect schimbarea formelor exterioare a Puterei, – iar nu acea a Ordinii sociale. Aceasta poate rămânea aceeaşi, – deşi forma de guvernământ s-a schimbat, din monarhie, de ex., ea a devenit republicană – sau vice versa.

Nu cunosc în toată Literatura omenească, o chestiune de mai mare şi mai palpitant interes: în

tot-de-una nouă, – fie care epocă, – fie care veac, – am putea zice, fie care deceniu, aducând în pântecele lor o revoluţie, – tot-de-una gata să explodeze, – câte-o-dată amânându-se, – dar nicio dată definitiv, înlăturându-se: Revoluţia este inerentă Evoluţiei societăţii.

Şi iarăşi nu cunosc, afară de Aristote, niciun scriitor care să fi abordat această chestiune atât de variată, – în cursul lungei Istorii a Omenirii.

Şi încă, trebuie să observăm că Aristote, el însuşi, în celebra sa carte: *Politica,* – de şi o face în chipul său magistral, – cu acel simţ al realităţii, care caracterizează operile lui, – el s-a preocupat, principalmente, de Revoluţiile politice, – nu de Revoluţiile sociale.

Athena, pe care el o avea sub ochi, dădea, între Statele Antichităţei, cel mai viu spectacol al sfâşierilor politice. Cetăţenii atenieni erau în luptă pentru cucerirea sau păstrarea Puterei politice în Stat, negreşit pentru avantajele materiale ce ea le oferea – şi aceste sfâşieri le avea Aristote în

vedere.

Nu o dată, însă, Statele antice au fost şi ele zguduite de mişcări, care aduceau cu ele revendicări sociale, – masse întregi de oameni, legaţi printr-acelaşi interes, se ridicau împotriva acelora ce împiedicau realizaţia aspiraţiunilor lor comune.

Astă-zi, această chestiune a dobândit, mai ales pentru noi, o importanţă actuală şi netăgăduită.

Azi Revoluţia socială înnmneră în lume milioane de milioane de partizani, – toţi gata să pună târnăcopul la temeliile edificiului nostru social, – *Ordinii Sociale,* – ce guvernă omenirea de atâtea milioane de

Din studiile noastre precedente am constatat într-adevăr că:

Lumea civilizată este asurzită, de câţiva ani încoa, mai ales, de ţipetele acelora care prezic sau chiar care provoacă la o nouă revoluţie socială.

Unora dintr-anşii, mai pacinici sau mai

dibaci, le place a crede că revoluţia va ţâşni în mod spontanen din chiar viţiile actualei Ordine sociale; ei se mulţumesc a aştepta; astfel Karl Marx: în operile sale „Concepţiunea Materialistă a Istoriei», – *„Bas Kapital,* – *La Misère de la Philosophie,* etc., şi şcoala lui.

Alţii, mai puţin încrezători în această forţă latentă a evenimentelor, ar voi prin însăşi mijloacele autorizate de lege, – prin votul universal, – se pună mâna pe putere, pentru a o impune după acea, în mod violent; astfel Ferdinand Lassalle, Bebel, Liebknecht, Jaurès.

Alţii, mai nerăbdători, nu se sfiesc a provoca de îndată clasele sociale la o luptă generală fratricidă, pe ale cărei ruine sângeroase, ei să-şi clădească templul idealului lor; de ex. Comunarzii din Paris, la 1870; Internaţională Roşie de ieri, – *Bolşevicii* de azi.

Alţii, formând avantgarda, cea mai înaintată – *Anarhiştii* – a tuturor acestor revoluţionari, plini de ardoarea focului sacru pe care noua religiune

li-l inspiră, îndrăznesc, în mod individual, să ridice o mână criminală în contra acelora chiar, care au arătat cel mai viu interes, cea mai caldă iubire, tocmai pentru clasele în al căror nume ei pretind că lucrează.

Astfel, gloanţele lui Hödel şi Nobiling (1878), au cercat să ia viaţa împăratului celui mai liberal, – lui Wilhelm I, din a cărui gură au ieşit următoarele curtatul, a zis într-adevăr, Wilhelm I, într-un mesagiu celebru, trebuie să se comporte de aci înainte, faţă de membrii săi, în o mai înaltă măsură decât a făcut-o; acesta este pentru el, nu numai o datorie de umanitate şi de creştinism, – de care toate instituţiunile sociale trebuie să fie pătrunse, – dară încă o îndatorire, o exigenţă a Politicei sale de conservaţiune socială, al cărui scop cată să fie de a face să penetre până şi în clasele sociale cele mai de jos, – care în acelaşi timp sunt şi cele mai puţin instruite, – ideea că Statul nu este numai o instituţiune necesară, dar, încă, şi o instituţiune binefăcătoare6 ’.

Pumnalul lui Cassario a ridocat ca o furtună regretele şi indignaţiunea lumii întregi. Omul care a căzut victimă acestei arme ucigătoare Prezidentul Carnot, al Franţei, nu era numai cel mai bun, cel mai iubit Şef de Stat, dar, êra tocmai amicul cel mai devotat al claselor suferinde.

Acea-ce, însă, umple de groază, inimele, tuturor, fără nicio distincţiune sau excepţiune, este faptul că victimele acestor visionari sunt, de cele mai multe ori, oameni pacinici, femei, copii, a căror vină nu este alta decât acea că ei trăiesc în mijlocul actualei Ordine so-

Atentatele lui Vaillant, Emil Henry, uciderea împărătesei Elisabeta a Austriei, etc., fără a mai vorbi de altele, de mai puţină importanţă, au aruncat consternaţiunea şi doliul în toate clasele sociale şi în toate

Dacă, însă, asupra mijloacelor de acţiune, există între toţi aceştia disentiment, ţelul comun-i reuneşte pe toţi într-o singură armată: ei vor cu toţii răsturnarea din temelii a actualei Ordine

sociale.

Şi rândurile acestei armate, deja formidabilă, se sporesc, pe zi ce trece, cu valurile nemulţumiţilor.

Astfel, în Germania, partidul social-democrat, care la prima aplicaţiune a votului universal, în 1871, nu a putut face să pătrundă în Parlament decât doi deputaţi, şi nu dispunea decât 124.655 de alegători, la alegerile din 1893, numărul lor s-a suit la 1.786.738, – iar la ultimele alegeri presidenţiale, la 4.900.000, – iar al comuniştilor la 2.600.000, în total, împreună, la
7.500.0 voturi.

În Franţa, partidul revoluţionar, zdrobit prin înăbuşirea Comunei de la 1870, s-a reconstituit şi de unde în precedenta Cameră a Deputaţilor, numărul reprezentanţilor lui era relativ infim, azi, aceştia sunt un grup parlamentar considerabil, – 120 deputaţi socialişti – 67 deputaţi comunişti, în total 187 deputaţi, care, prin audacia lui, au izbutit să impună la Guvern pe d-l Léon Blum,

capul partidului socialist.

O mare parte, din cele mai însemnate centruri ari ministrative sunt deja în posesiunea exclusivă a lor, ca Lille, etc.

Şi tot astfel, şi în celelalte ţări, precum am avut onoarea a vă arăta, în lecţiunile mele precedente.

Faţă, dar, de aceste symptôme îngrijorătoare, am crezut că este util să ne întrebăm chiar de acum:

1. care este Idealul noii revoluţii %
2. care sunt, în general, cauzele revoluţiilor sociale?
3. Dacă aceste Cauze există în sânul actualei organizaţiuni sociale %
4. dacă, prin urmare, o revoluţie socială – în sensul socialisto-comunist – este azi posibilă sau cel puţin probabilă?

ORDINEA SOCIALĂ SOCIALISTO-COMUNISTĂ

Noua revoluţie nu are nimic de a face cu

forma politică a Guvernemăntului; ea poartă secura la baza organizaţie! sociale; ea este, prin urmare, o revoluţie socială, nu o revoluţie politică.

Am văzut că idealul său consistă într-uă ordine socială, în care proprietatea privată, în general, dar, mai ales, proprietatea instrumentelor de producţiune, – a solului şi a Capitalului, – sub ori ce formă, se dispară.

Că toţi cetăţenii să fie salariaţii Statului, instituit în unicul Capitalist, în unicul producător în Societate.

Ca fie care să obţină din produsul comun atât cât-i trebuie pentru a satisface trebuinţele lui şi ale familiei lui, fără consideraţiune de aptitudinea lui, de talentele lui, de activitatea lui.

În rezumat: distrucţiunea libertăţii individuale, distrucţiunea proprietăţii individuale, egalitatea socială, iată ultima expresie, iată ţelul noii revoluţii.

Dar pentru ce această urgie în contra libertăţii şi a proprietăţii individuale,

fundamentele actualei ordine sociale?

Graţie proprietăţii individuale, graţie posesiunii Capitalului de către întreprinzător, acesta-şi apropiază, zic ei, toată *plus valoarea* pe care muncitorul a adăugat-o obiectului produs; în schimb, acesta, – legat de mizeria sa prin legea de fier a salariului, proclamată de Lassalle, recunoscută, zicea acesta, chiar de Ricardo, – nu dobândeşte, sub formă de salariu, decât atât-i trebuie pentru a nu muri de foame.

Pe zi ce trece, adaugă ei, cei bogaţi devin şi mai bogaţi, iar cei săraci şi mai săraci.

Pe zi ce trece, la rândul lor, numărul celor bogaţi se restrânge, cei mai bogaţi înghit pe cei mai puţin bogaţi; pentru ca şi ei să fie înghiţiţi de alţii şi mai bogaţi decât ei.

Dar, din excesul răului, va izvorî binele!

Prin jocul firesc al actualilor factori aruncaţi în lupta socială, prin jocul liberei concurenţe, prin războiul tuturor contra tuturor, – numărul celor bogaţi se va restrânge din ce în ce mai mult, iar

acela al celor săraci va spori cu atât.

În fine, numărul expropriatorilor devenind o infimă minoritate în mijlocul imensei, – aproape unanimităţei, – expropriaţilor, – cu o suflare numai, aceştia, la rândul lor, vor fi expropriat pe cei d-aintâi: ei vor fi reintrat în patrimoniul comun.

Die Expropriateurs tverden exproprirt! exclâma. Karl Marx!

Din acest moment revoluţia socială se va fi îndeplinit.

De aci înainte Statul va fi singurul producător şi singurul distribuitor de bunuri.

În fie care an, prin agenţii săi, el va dresa cota trebuinţelor colective şi individuale a cetăţenilor şi în fie care an, în atelierele şi uzinele sale imense, el va produce bunurile necesare satisfacţiunei lor.

Toţi cetăţenii, de ori ce clasă socială, – de aci înainte nu va mai exista decât o singură: clasa muncitorilor, – vor fi înregimentaţi în mod

obligatoriu în marile ateliere, – ferme, mine, etc., ale Statului, producând fie care după puterile şi aptitudinele lui.

Toţi vor fi de asemeni în solda Statului, care apreciind trebuinţele morale şi materiale ale fiecăruia, – i va procura şi mijloacele de subzistenţă necesarii lui şi familiei lui.

Pedepse şi recompense nu vor exista.

Libertatea individuală, al cărui resort puternic este interesul fiecăruia, va fi încătuşată ca un ce pernicios, şi în tot cazul înlăturată ca un ce inutil, căci este învederat că de îndată ce Statul-şi ia însărcinarea de a satisface toate trebuinţele mele, – trebuinţe al căror judecător suprem, după cum am zis, este el, şi în afară de care eu nu trebuie să mai am altele, – imboldul, care azi ne sileşte pe toţi la lupta fără preget, va dispare.

Ba va fi din contră, am putea zice, o luptă în regres, fie care ne-am sili a produce cât mai puţin:

partea noastră de satisfacţiune din produsul comun fiind, în tot-de-una, aceiaşi.

Toate instituţiunile de credit, de bancă, de comerţ, etc., vor fi suprimate ca pernicioase şi în tot cazul inutile noii ordine sociale.

Moneda metalică, acest mijloc diabolic, prin care capitalistul-şi apropie plus-valuta produsă de lucrător, urma să fie înlocuită, până la congresul de la Gotha, de la 1875, cu o monedă nouă, consistând într-uă oră de lucru, iar de la acest cemgres, care a decretat că produsul comun se va împărţi: *nach gleichem Recht, Jedem nach seinen Vermmftgemässen Bedürfnissen,* adică *după drept, egal fiecărui după trebuinţele lui raţionabile,* şi această monedă urmează că va fi cu totul înlăturată; astfel că în noul Stat, nu va fi niciun măsurător de valoare.

Dar, aceia ce excită mai mult ardoarea noilor prozeliţi este abolţiunea proprietăţii individuale, – în special a aceleia a proprietăţii instrumentelor de producţiune, a Capitalului, a maşinilor, a

uneltelor, a solului, etc.

Statul, – *id-est,* toţi şi niciunul individual, – va fi singurul Capitalist, singurul proprietar al fondului de producţiune.

Da, proprietatea individuală va continua să se existe, însă, exclusiv numai asupra obiectelor de consumaţiune, hainelor, mobilelor şi altor asemeni bagatele.

Ca sancţiune supremă a acestui postulat, dreptul de capitalizaţie, dreptul pentru fiecare de a-şi reconstitui individual, prin propriile lui sforţări, un nou capital de producţiune este interzis în mod absolut şi aspru pedepsit în noul Stat socialist:

Dreptul de a produce este un drept regalian, exclusiv rezervat pe seama Statului.

Tot pentru acest motiv şi dreptul de succesiune este riguros proscris.

Cel mult, el se poate încă tolera la lucruri asupra cărora însăşi proprietatea privată este permisă.

În acest nou paradis, toţi vor fi egali; nu vor mai exista nobili şi mojici, bogaţi şi săraci, dar nu vor mai exista însă, nici oameni vrednici şi leneşi; talentaţi ori idioţi; învăţaţi ori ignoranţi; morali sau imorali; cinstiţi ori necinstiţi, toţi, cu un cuvânt, vor trăi într-o perfectă egalitate şi armonie, neturburată, poate, decât de glasul lugubru al unei mizerii generale şi crescânde.

Egalitatea înaintea mizeriei morale şi materiale, iată în definitiv, perspectiva, Idealul pe care noua revoluţiune-l prepară omenirii.

Dar o asemenea revoluţie este ea posibilă ori cel puţin probabilă?

Pentru a răspunde la această chestiune, cată mai întâi să cercetăm care sunt, în general, cauzele care determină revoluţiile sociale şi când le vom cunoaşte pe acestea, răspunsul la această întrebare va veni de la

Ordinea socială existentă nu este produsul nici a capriciului unui om, nici a ieşit deodată ca Minerva din capul lui Jupiter.

Ea este produsul experienţei unui lung şir de secole: În decurs de mai multe mii de ani, omenirea, trecând prin crise şi convulsiuni teribile, încercând focul Revoluţiilor, a ajuns, în fine, să ne dea aceia-ce posedăm azi.

În acest lung proces de dezvoltare al instituţiunilor noastre sociale putem degaja, însă, un fapt: că din cea mai fragedă copilărie a sa, din momentul când părăsind caverna sa de piatră, omul a devenit tin *Zoon politicon,* un animal social, el a tins să obţină recunoaşterea acestor trei mari principii: *libertatea şi inviolabilitatea persoanei, libertatea şi inviolabilitatea proprietăţii,* şi mai presus de toate, *egalitatea înaintea legii,* adică a însăşi fundamentelor pe care repausă edificiul nostru social.

Dobândirea lor nu a mers de la sine, omenirea a întâlnit în cale obstacole puternice, pe care, de cele mai multe ori, pentru a le putea răsturna, ea nu a avut alt mijloc decât revoluţia.

Dar, în fine, sforţările generaţiunilor şi

veacurilor trecute au triumfal, – şi azi, cel puţin în Europa civilizată, aceste principii sunt unanim recunoscute: legislaţiunea din ţările civilizate sancţionează respec-

Meăeri nu vom întâlni, din contră, proclamată şi impusă egalitatea socială, adică anihilarea personalităţii omului, – nicăieri nu vom întâlni, violarea proprietăţii erigeată în principiu de drept.

Da, vom întâlni, în decursul istoriei seeolilor trecute, aceleaşi anomalii, aceleaşi aberaţii, ca şi cele de azi, lupte între cei săraci şi cei bogaţi, tendinţe de egalizare de sus în jos, a condiţiunilor sociale, pretutindeni însă şi în tot-de-una aceste elucubraţiuni trecătoare au fost respinse de bunul simţ şi de înţelepciunea naturală a omului.

Nimic, în adevăr, nu este nou sub soare.

Tot ce este a mai fost şi tot ce a mai fost va fi încă.

Astfel fiind şi Istoria trecutului fiind cea mai bună călăuză a viitorului să o scurtăm, în mod

repede, pentru a vedea într-însa, care au fost, în general, cauzele care au determinat revoluţiile sociale, în trecut.

Cea mai instructivă parte din istoria civilizaţiei noastre este, fără îndoială, acea privitoare la luptele care au agitat şi au sfâşiat anticele republice grece şi romane.

Evul mediu, de şi formează o epocă de amorţire pentru civilizaţie, totuşi importă să-l cunoaştem, pentru că în el se zămislesc şi se coc germenele din care va ieşi marea Revoluţie Franceză – apotheosa organizaţiei noastre sociale de azi.

Un fapt, însă, va fi necontenit constant, în ori ce moment al Istoriei noastre ne-am afla: întotdeauna şi pretutindeni, dacă lupta între oameni schimbă de arme şi de forme, în fond, ea are acelaşi ţel: egalitatea înaintea legii, – libertatea persoanei, – libertatea şi respectul dreptului de proprietate.

REVOLUŢIILE SOCIALE LA GRECI ŞI LA ROMANI

O strigătoare inechitate a caracterizat splendida civilizaţie greco-romană: sclavagiul este umbra care întunecă splendoarea măreţului soare al acestei incomparabile civilizaţii.

Legea-l recunoaşte şi-l sancţionează ca o instituţiune politică, Philosofi chiar, ca marele Aristote, caută să-l justifice.

Un singur glas discordant resună în acest concert, este acela al bătrânului Seneca, care în termeni eloquenţi proclamă egalitatea naturală a tuturor oamenilor.

Biserica creştină chiar recunoaşte şi practică sclavagiul ca o instituţiune fondamentală organizaţiei sociale; ea caută, numai, să îndulcească soarta acestor dezmoşteniţi.

Sclavul nu este om; el este un lucru, un *res mancipi,* cum ziceau Romanii, aparţinând trup şi suflet altuia; acesta-l poate vinde, dărui, şi chiar ucide; el nu are nimic în propriu, tot cea ce el

dobândeşte, tot cea ce el stipulează aparţine patronului, stăpânului său; el este: *viva vox domini sui.*

Din cauza acestei inegalităţi monstruoase, din cauza dispreţului celui mai odios al personalităţii omului, societatea antică a fost zguduită de teribile şi sângeroasa revoluţii.

Astfel, la anul 413 înainte de Christos, 20.000 de sclavi ridică armele contra Athenienilor.

La anul 419 a. Christos, sclavii din Roma se conjură să pună mâna pe Capitoliu şi să omoare pe stăpânii lor.

La anul 139, a. Chiristos, 200.000 de sclavi sub conducerea Syrului *Eunus,* pun mâna pe arme şi în scurtă vreme devin stăpânii întregii Siciliei.

Nouă ani ei se menţin aci, patru Pretori fură crunt bătuţi şi legiunile lor ’distruse.

Tot într-acest timp, sclavii din Grecia se revoltă.

60.0 de sclavi, întrebuinţaţi de Athena în minele din munţii Lauriei, ţin ţara ani îndelungaţi în

spaimă şi teroare.

În toate aceste mişcări, aceleaşi sentimente se observă: revolta în contra inegalităţii condiţiei lor ci-

Căci, dacă o mare parte, mai ales sclavii din Grecia, erau recrutaţi printre barbari, de ex. printre Paphlagonieni, nu tot astfel era cu sclavii din Roma.

Se ştie că la început inimicul prins în război de Romani era ucis, mai târziu, însă, el fu redus în sclavagiu.

Ori, Romanii cuceriseră lumea întreagă, ei avuseseră de inimici, mai întâi pe propriii lor fraţi, pe Latini, după aceia pe Etrusci şi alte popoare italiane – toate, având mai mult sau mai puţin, aceiaşi cultură ca şi ei.

Mai mult încă, Romanii cuceriseră Grecia şi tot cea ce acest focar de lumină avusese mai distins fusese târât la Roma în sclavagiu: Philosophi, poeţi, artişti, medici, profesori, oratori, etc., toţi fără deosebire fură aruncaţi în lanţurile

sclaviei.

Era dar natural, ca acest sentiment să izbucnească, cu atâta putere şi sete, în sufletul lor.

Dar, din nenorocire, lumea veche nu a văzut încă ştergerea acestei ruşine a neamului omenesc, după fruntea lui.

Dacă acum trecem de la condiţiunea sclavilor la aceia a oamenilor liberi, – i vom găsi şi pe aceştia străduind către acelaşi ţel: egalitatea înaintea legii; respectul persoanei şi iviolabilitatea proprietăţii.

Societatea antică de la început încă apare împărţită în trei clase: patriciani, clienţii lor şi plebeii; cei dintâi, singuri, au toate drepturile, cei de al doilea, nu au nimic, sau mai bine zis au toate sarcinile.

Persoana acestora este la discreţia creditorului patrician inexorabil: acesta-l poate închide, – 1 poate ucide şi-şi împărţi cu alţi cocreditori membrele lui, – el poate, în cele din urmă, să-l vândă trans Tiberim în sclavie şi să-şi

apropie patrimoniul lui.

Clientul, în special, nu este om liber decât cu numele; el este umbra patronului său; cât trăieşte, el datoreşte acestuia daruri şi servicii şi când moare, patrimoniul lui revine tot patronului său, chiar când el are moştenitori legitimi.

Plebeul, la rândul său, nu este om:

Pentru el nu există cult, prin urmare nici căsătoria legitimă, nici familie, nici putere paternă.

Dreptul lui de proprietate poate fi violat; pe el zeul *Terminus* sau *Termes* nu-l proteje.

Pentru plebei nu există lege, nu există justiţie, nu există drepturi politice.

În contra acestor înicMtăţi, pentru a restabili respectul omului, şi al proprietăţii lui, pentru a dobândi egalitatea înaintea legii, clienţii şi plebei vor lua armele şi nu le vor depune până ce aceste mari garanţii sociale nu vor fi intrat în dreptul sacru al cetăţii.

De şi, Clientela, ca instituţiune, va dura cât şi

dominaţiunea romană, şi când aceasta va dispare, ea se va transforma în servagiu, – în fapt, însă, soarta clientului a încercat în acest răstimp o însemantă ameliora-

La Athena, Solon făcu pe client proprietar pe solul pe care el îl cultiva.

Iar la Roma, condiţiunea lui juridică, deveni în cele din urmă aproape egală cu aceia a omului liber.

Alta fu soarta plebeilor.

Deja de la anul 612 a. Christos, Cylon se încercă, în fruntea poporului Athenian revoltat, să devină tyran popular.

Îndelungata luptă între Cupatrizi şi plebei nu a luat sfârşit decât când Solon a dat satisfacţiune dreptelor plângeri ale Plebei.

El a făcut pe cultivatori, proprietari ai solului, a redus datoriile umflate prin uşura excesivă, reducând cursul monedei: drahma valorând 70 – în loc de 100, el a şters ori ce deosebire între oameni, din cauza naşterei lor, şi a

făcut să depindă exerciţiul drepturilor politice de cens, – de avere – pe care ori cine o poate dobândi:

La Roma, încă din primele timpuri, plebeii au conştiinţă de drepturile lor.

Neputând se împună Senatului eu forţa respectul lor, ei au preferat să se retragă pe muntele sacru.

Senatul cedă şi condiţiunea păcei este creaţiunea Tribunalului.

Sub direcţiunea tribunilor săi, declaraţi *sacrosancţi,* plebea va face să cadă una câte una toate barierele şi toate privilegiile, care-i separă de patricieni.

Decretele ei vor dobândi, cu timpul, putere de lege, ba chiar vor fi legea întrgului popor – prin excelenţa – *Plebiscitul.*

Mai întâi, ei obligă pe patriciani să promulge cele Xtl table; cu chipul acesta o singură lege va guverna tot pooprul, iar pe de altă parte, misterul care înconjura cunoştinţa ei, mister păstrat cu

geloşie de patriciani, dispare.

În anul 445 a. Christos, după propunerea tribunului Canuleius, plebeii dobândiră dreptul de căsătorie cu patricianii, *jus conubii.*

Mai târziu, ei dobândiră dreptul de a alege dintre dânşii pe unul dintre cei doi consuli, precum şi pe acela de a se lua şi dintre ei, edilii Curuli, censorii, care ţineau listele electorale, Dictatorii; până şi Pontifii şi Au gurii.

Dreptul de proprietate deveni tot atât de sacru pentru plebei, – ca şi pentru patriciani.

În cât, *la finele republicei, egalitatea civilă este absolută, libertatea persoanei şi inviolabilitatea proprietăţii sacrosancte.*

De aci înainte, lupta va schimba de caracter:

La Athena săracii, în posesiunea puterei, se constituesc în partid politic: ei vor uza de votul lor, fie pentru a-l vinde celui ce le va oferi mai mult, – fie pentru a despuia pe cei bogaţi, confiscându-le averile, – fie, în fine, pentru a căpăta cei trei oboli, pe care Statul-i plăteşte cetăţeanului care asistă

pe Pnyx la şedinţele Areopagului.

La Coma, lupta între săraci şi cei bogaţi, va avea un caracter mai violent.

Deja în timpul Republicei, Tiberiu Grachus şi alţii cad victima devotamentului lor cauzei săracilor, contra uşurp atolilor agrului public.

După el, fratele său Caius, şi alţi tribuni populari vor dobândi, din timp în timp, câte o mică victorie în favoarea lor, rezultatul însă nu va fi durabil.

Sub imperiu, Roma deveni refugiul tuturor săracilor din toată lumea. Împăratul, pentru a-i conţine, va trebui să-i amuze cu jocuri şi să-i întreţină pe spezele Statului: *panem et circenses,* iată refrenul cu care ei întâmpină noul regim imperial.

Dacă diferenţa între cei bogaţi şi cei săraci era deja considerabilă în timpul Republicei, – graţie largeţei imperiale, dar mai ales extorcaţiunei provinciilor de legaţii împăratului sau de pro-consulii Senatului, – ea merge

accentuându-se cu paşi gigantici sub regimul imperial.

Astfel, când la finele Republicei, tribunul Lucius Marcius Philippus – face să treacă legea sa agrară, nu existau, după afirmaţiunea lui, în Statul Roman:

2.0 de cetăţeni, care să aibă o proprietate: *„non esse,* zicea el, *în civitate duo milia hominum qui rem hdbe-*

Pe când triumvirul Crasus, pe lângă multe case ce avea în Roma, poseda imobile rurale evaluate la peste 200 milioane de sesterţii.

La primul recensământ, sub August, un singur cetăţean, Claudius Isidorus, poseda 4.116 sclavi, 60 milioane de sesterţii, 360.000 juguri de pământ, şi peste 257.000 de berbeci.

Jumătate din Africa romană aparţinea nnmai la şase proprietari şi tot Chersonesul Thraciei era al lui Agrippa.

Un apeduct traversa, pe o lungime de şase mile romane, unsprezece domenii, care nu

aparţineaua decât la nouă proprietari.

„Ei ce, zice Seneca, un pământ, care a conţinut un întreg popor, este prea strâmt pentru un singur proprie-

„Până unde veţi împinge plugul vostru, Yoi care nu puteţi restrânge exploataţiunea voastră în fruntariile unei provincii?

„Râuri nu curg, decât pentru un singur individ, – ele care, altă dată erau limite a puternice regaturi, vă aparţin de la sorginte şi până la gurile lor».

Iată de ce, proprietatea solului cade numai în mâna câtor-va; iată de ce cetăţeanul roman, urmaşul lui Cincinatus, nu întârzie să dispară.

Nesiguranţa şi mizeria generală, care urmă căderei imperiului roman, împing pe oamenii liberi să se lepede de un atribut jenant, de aci înainte, – de libertatea şi de proprietatea lor.

Toţi, de bunăvoie, pun la picioarele acestor mari seigniori domeniali libertatea lor şi dreptul lor de proprietate, în schimbul protecţiei acestuia.

Ei devin, pe propriile lor pământuri, colonii seignio-

Ori, condiţiunea acestora este miserabilă.

Colonul este legat de pământul pe care-l cultivă; el trece, împreună cu acesta în mâinile noului proprietar şi când va încerca să-l abandone, să fugă de pe el, el va fi aruncat în sclavie, – el este un adevărat *servus terrae, – servus glebae, quodam modo membrum terrae,* cum zice în mod brutal Justinian în Legea Unică din Cod. Cartea XI. tit. 52.

Şi această condiţiune a nenorocitului colon este here ditară.

Aceeaşi soartă o au şi toţi cei l-alţi muncitori: artizanul este legat de corporaţiunea sa, curialul de curia sa, până şi dănţuitoarea de scena sa.

Dar şi în Nordul Europei, starea socială nu este mai bună: lidii Germanilor sunt ca şi servii Romanilor, *adiscripţi glebae,* ei au aceeaşi tristă soartă.

Starea de decreptitudine a bătrânei Societăţi

romane, unită cu vijeliile teribilelor invasiuni a barbarilor, fac să dispară, până şi în cele mai depărtate vestigiuri, urmele chiar a marilor drepturi şi libertăţi, pe care Societatea antică cu atâtea lupte şi sacrificii le obţinuse.

Nici egalitatea civilă, nici libertatea omului, nici respectul proprietăţii sale nu mai existau.

De asupra, se formează o minoritate semeaţă de asupritori, – iar de desubt, imensa majoritate a naţiunei este redusă în stare de servagiu, de iloţi ai celor dintâi.

Iată origina Regimului feodal.

MAREA REVOLUŢIE FRANCEZĂ DE LA 1789

Pentru a aprecia, însă, şi mai de aproape rezultatele acestei stări sociale şi revoluţia teribilă pe care ele au determinat-o, trebuie să ne aruncăm o repede privire asupra organizaţiunii societăţii francee, – în preziua chiar a marei Revoluţii franceze.

Vom discerne cu chipul acesta, în modul cel

mai lămurit, cauzele care au adus-o.

Luăm Franţa, – de şi tabloul este aproape identic şi în Germania şi în Austria, – pentru că în Franţa el prezintă trăsurile cele mai expresive, în culorile cele mai vii.

Societatea franceză este împărţită, la finele secolului al XVIII, în clase ori mai bine zis în caste, bine închise, fie care din ele definzând cu geloşie, intrarea, 1 privilegiile şi imunităţile lor.

a) De asupra stă *clerul.*

Acesta formează un Stat în Stat; el-şi are adunările lui anuale, dreptul de a se taxa, cu cât va voi, şi, prin mii de chipuri, el se infiltră atât în administraţiunea locală cât şi în politica generală, asupra cărora el exercită o influenţă determinantă.

Proprietar a aproape o treime din solul Franţei, el este în acelaşi timp şi cel mai mare seignior feodal, în care calitate el exercită şi toate privilegiile pe care regimul feodal le ataşează posesiunii solului.

b) Alături de cler, dar ceva mai jos în influenţă, este *nobilimea.*

20.0 De familii, respândite în toate ungiurile Franţei compun acest corp de privilegiaţi, iar numărul lor se urcă, la 1791, după Moreau şi la Michodière, la 83.000, din care numai 18.323 sunt în stare se poarte armele, – căci origina privilegiilor acestei caste era tocmai obligaţiunea ei originală de a apăra pe rege şi ţara, ori de câte ori va fi nevoie, obligaţiune care s-a transformat cu timpul în dreptul de a ocupa rangurile în armată – şi funcţiunile publice.

Unii, acei care mai conservă încă datinile strămoşilor lor, trăiesc închişi în cast-elurile lor, – şi pe când totul în jurul lor se schimbă şi înaintează, ei stau pe loc, zice Taine.

Alţii, acei pe care luxul şi desfrânarea-i a redus la mizerie, – şi petrec viaţa în culuarile palatului Regelui, trăind din mila acestuia ori pândind ocasiunea să pună mâna pe vr-o sinecură.

Şi pe când, nobilimea Engleză suportă, în

primul rând, impozitele, sarcinile şi gerează, în mod onorific, oficiile publice, nobilimea franceză, pe de o parte, se sustrage de la toate sarcinile publice, iar pe de alta, ea-şi arogă şi exercită privilegii unele mai odioase şi mai vexatorii decât altele.

Dispensaţi de a plăti impozite, ei nu ezită a le reclama în propriul lor profit.

Justiţia, care le a fost încredinţată pentru a ocroti pe cei slabi, ei o trafică, concedând exerciţiul ei celui ce le oferă mai mult.

Pretutindeni, în funcţiunile publice, în gradele militare, în înalta magistratură, etc., cu un cuvânt ori unde este vorba de vreo distincţiune sau de vreun câştig, ei sunt exclusiv chemaţi.

Dar, această instituţiune purta în sine germenile descreptitudinei ei:

Prejudecata nobiliară, – că exerciţiul comerciului şi industriei avileşte, – ia împiedicat să dobândească avuţia, singurul mijloc prin care influenţa lor putea deveni durabilă.

c) Sub aceste două stări, *le tier état,* reprezinta tot restul naţiunei, adică aproape unanimitatea acesteia.

„Raportul între privilegiaţi şi acei care nu sunt privilegiaţi este, după Lafont-Ladebat, de unul la 23”; iar după Siyès. privilegiaţii erau – cler şi nobilime – 200.000, iar restul naţiunei, 26 de milioane.

Mulţi dintre aceştia, graţie comerţului şi industriei, au dobândit averi însemnate, ei formează la rândul lor un corp compact şi puternic: *Burghezimea.*

În sânul burghezime! se găseau oameni de litere, de ştiinţe, de arte; din mijlocul ei au plecat primele scântei care vor pune în flăcări edificiul social feodal.

Sub influenţa aceloraşi împrejurări, aceluiaşi spirit de castă, neguţătorii şi artizanii, încă din timpurile cele mai depărtate, s-au grupat şi ei, după exemplul celor-

1 — Alte două caste, în corporaţiuni închise, a

căror intrare, privilegii şi imunităţi din răsputeri ei au căutat să le apere.

Nimeni, într-adevăr, nu putea exercita un comerţ, sau o industrie dacă, mai întâi, nu devenea membrul unei corporaţiuni.

Şi nimeni nu putea deveni membrul unei atari corporaţiuni, decât după ce a fost ucenic, şi calfă, numărul de ani prescris de reglementele corporaţiunei şi dacă nu a făcut un cap de operă, judecat atare de juriul corporaţiunei, care singur putea să-l proclame: *dignus est intrare!*

La rândul lor, corporaţiunile erau între ele în război p-ermanent, pentru a-şi apăra, unele în contra altora, privilegiile lor.

De aci au născut între ele rivalităţi şi procese memorabile, care au durat sute de ani.

Iar de asupra acestei organizaţiuni corporative, organizaţia industrială a Statului cuprindea, ca într-un inel de fier, şi regenta toate industriile, toate manufacturile şi comerciul ţării.

Reglementele industriale prescriau: modul de

fabricaţiune al stofelor, combinaţiunea culorilor, numărul firelor, lungimea şi lăţimea ştofei, totul până în cele mai minuţioase detaliuri era formal reglementat.

Tot, ce nu era conform acestor prescripţiuni, era ars în piaţa publică.

În fine, spiritul fiscal, care a făcut pe Rege să trafice din toate funcţiunile publice, până şi din justiţie, – 1 a condus să proclame că dreptul de a munci, de a exercita un comerţ sau o industrie, este *un drept regalian,* pe care Regele nu-l conferă decât pe bani.

Iată cum omul, prins în acest angrenagiu impenetrabil era redus şi stâlcit în însăşi personalitatea lui.

Dreptul de a munci, cel mai sacru întru toate, căci el este pârghia chiar a vieţii omului, – i era brutalmente tăgăduit.

d) Mai jos încă, pe ultima treaptă a scărei sociale, afară din societate aşi putea zice, spectacolul este şi mai revoltător.

Aci, restul vechilor sclavi, coloni ori lidii, uniţi cu restul oamenilor liberi pe care regimul feudal-i a legat de pământul, ce-l cultivau, prezintă un tablou înfio-

Nimic nenorocitul nu are sacru:

Persoana lui, aceea a membrilor familiei lui, sunt la discreţia seigniorului feudal; pământul pe care sudoarea frunţii lui-l fertilează, produce roade pentru stăpânul său.

Pentru el, nu există decât dreptul de a trăi o viaţă din ce în ce mai miserabilă.

Chiar acei care nu sunt reduşi la starea de servagiu, şi sunt încă proprietari pe pământurile lor, rarii urmaşi ai vechilor proprietari a pământurilor *allodiale.*

— Şi aceştia curbă şira spinării sub povara nemăsurată a piedicilor, birurilor şi exacţiunilor seigniorilor feu-

Din aceste cauze, mizeria este la culme:

„Un quart din solul culţivabil al Franţei, zice Quesnay, nu este cultivat».

Nouă milioane de hectare de pământ arabil sunt lăsate în părăsire, constată Arthur Young la 1790.

Cât pentru libertatea individuală, Bastilia, Insulele Sainte-Marguerite, instituţiunea *des lettres de cachet,* dovedesc respectul de care ea se bucura.

Aşadar, inegalitatea înaintea legii, violaţiunea libertăţii persoanei, anihilarea dreptului de proprietate, iată rezultatele Regimului feudal, în preziua Revoluţiei Franceze.

Faţă de aceste abuzuri, opiniunea publică nu a stat impasibilă, ea a operat în idei marea revoluţie, înainte de ce ea să se fi realizat în fapte: Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Phisiocraţii, Blaise Pascal şi în general toţi filosofii umanitarişti din secolul XVII ŞI XVIII au pus, rând pe rând, târnăcopul la basa acestui edificiu de injustiţie şi vexaţiuni.

Astfel, cu 20 de ani înainte de Marea Revoluţie, Malesherbes, adresându-se către

Ludovic XV, în numele uneia din cele mai importante Curţi din Franţa, *„la Cour des Aides»,* nu se sfia să i zică:

„Sire, Ţii coroana ta de la Dumnezeu, dar nu vei refuza satisfacţiunea de a crede că datorezi puterea ta şi supunerei supuşilor tăi: Există în Franţa câteva drepturi inalienabile, care aparţin naţiunei; Miniştrii Majestăţei Voastre nu vor avea îndrăzneala de a le tăgădui şi dacă ar trebui să o probăm nu am avea decât să invocăm mărturia Majestăţei Voastre însăşi. Nu, Sire, cu toate sforţările lor, ei nu V-au convins de loc că între naţiunea franceză şi un popor de sclavi nu există nicio diferenţă».

Iată în ce termeni violenţi, opiniunea publică judeca această stare socială. Cum s-a desfăşurat, însă, această Revoluţie %

Ea s-a manifestat cu un *ensemble,* când a trebuit să se puie târnăcopul la temelia ei, care dovedeşte că sosirea acestei revoluţii era un phenomen aşteptat tot atât de natural şi de

normal ca şi acela al apariţiunei eclipselor solare sau lunare, de exemplu.

Într-adevăr, dacă între cele trei clase sociale a existat ceartă şi divergenţă când a fost vorba de a se hotărî modul cum ele vor delibera, sau cum ele vor vota, nu a existat între ele niciun disentiment în privinţa revoluţiei sociale, ce ei erau chemaţi să opere.

Astfel, când în noaptea de 4 August 1789, Yicomtele de Noailles a propus să se proclame de îndată egalitatea absoută a impozitelor, răscumpărarea tuturor drepturilor feudale, abolţiunea fără îndemnitate a corvadei şi a altor servitudini personale, „Moţiunea lui este primită cu furtuni de o bucurie inexprimabilă», zice Darea de seamă a şedinţei Adunării Constituante, (v. Toqueville).

„Episcopul de Nancy, cere ca moţiunea să se aplice şi la bunurile eclesiastice; Episcopul de Chartres renunţă la dreptul de vânătoare. O mulţime de voci se ridică, reunindu-se toate,

pentru a cere să se consume această renonciaţiune pe moment chiar.

„Preoţii vor să sacrifice casualul lor. Dl. de Saint Fargeau cere ca toate resoluţiunile se aibă efect retroactiv de la 1 Ianuarie 1789.

„Semnele de furtună şi de efusiune a generoase sentimente în adunare devin din ce în ce mai vii.

„Arhipiscopul de Aix cere inter dicţiunea în contracte de ori ce clausă, care ar avea un caracter feudal.

„Urmează un moment de linşte.

„Nimeni nu ştie ce mai poate sacrifica.

„După aceia mişcarea, care a ridicat inimile, le împinge către un alt punct:

„Succesiv toţi deputaţii vin să sacrifice privilegiile provinciilor lor; ei se grăbesc, se înghesuiesc, se succed, – şi taie vorba, pentru a putea mai curând să abandone drepturile comentanţilor lor. Tot li se pare că nu vor ajunge destul de curând la tribună, care este ca o cetate

asediată.

„Arhiepiscopul de Paris cere să se ordone un *Te Deum* şi Adunarea se separă la două ore de dimineaţă».

În câteva ore dar toate abusurile şi inquităţile, pe care atâtea secole puseseră să le edifice, fură spulbe

Abolţiunea justiţiilor seignorale, abolţiunea venalităţii sarcinilor de judicatură, abolţiunea imunităţilor pecuniare, abolţiunea inegalităţii impozitelor: – Anatele Curtei Romei, pensiunile fără titlu, jur an dele, metrisele şi, în general, toate corporaţiunile fură succesiv abolite.

„Această noapte, zice Mignet *(v. Histoire de la Revolution Française,* T. I, pg. 99), pe care un inimic al Revoluţiei a numit-o atunci Sfânta Barthélémy a proprietăţilor, fu mai ales sfânta Berthelemy a atrasurilor. Ea mătură dărâmăturile feodalităţii; ea eliberă persoanele de restul de servitudine, pământurile de dependenţa seignorială, proprietăţile roturiere de prădăciunile

vânatului şi de exacţiunea dijmelor. Distrugând justiţiile seignoriale, resturile puterilor private, ea conduse la regimul puterilor publice; distrugând venalităţile sarcinilor magistrature! ea deschise calea justiţiei gratuite. Ea fu trecerea de la un ordin de lucruri unde totul aparţinea particularilor, la un altul, unde totul trebuia să aparţină naţiunei. Această noapte schimbă faţa Regatului, ea făcu pe toţi Francezii egali; toţi putură să ajungă la funcţiunile publice, să aspire la proprietate şi să exercite orice industrie».

În fine, adaugă Mignet, „această noapte fu o revoluţie tot atât de importantă ca şi insurecţiunea de la 14 Iulie, a cărei consecinţă ea era.

„Ea făcu pe popor stăpân pe Societate, precum cea1-alta-la făcut stăpân pe Guvern şi ea i permise a prepara noua Constituţiune, distrugând pe cea veche». Iată ce a fost – şi ce este o Revoluţie socială.

Naţiunea primi cu transporturi de bucurie

această mare revoluţie socială:

„Noaptea aceasta, zice Camil Desmoulins, în *Je Vieux Cordelier»,* este acea care – suprimă metrisele şi priviegiile exclusive. Va merge să facă negoţ în Indii cine va voi. Va1 avea prăvălie cine va putea. Patronul croitor, patronul cizmar, patronul peruquier vor plânge, dar Meţii lor se vor bucura; în mansarde va fi iluminaţiune.

„Oh, noapte fericită pentru comerciant, căruia libertatea comerţului este asigurată, fericită pentru artizanul a cărui industrie este liberă».

Dacă vom strânge în quintessenţa lor rezultatele acestei mari revoluţii, vom vedea că ele se resumă iarăşi în: *egalitatea civilă, libertatea şi inviolabilitatea persoanei şi libertatea şi inviolabilitatea proprietăţii.*

Toate celelalte reforme nu sunt decât cortegiul normal al acestor drepturi şi libertăţi fondamentale.

Violarea lor a adus Revoluţia Franceză, – ea-i

a imprimat caracterul unei revoluţii sociale; dobândirea lor de omenire este azi singurul lor résultat.

Forma de guvern, libertăţile şi drepturile politice au fost elemente accesorii, ele au dispărut pentru a reapare de mai multe ori de atunci şi până azi în Franţa.

Din Franţa, întocmai ca razele unui soare luminos, principiile de dreptate, pe care această revoluţie le-a făcut să triumfe, s-au răspândit în universul întreg.

Puţine sunt ţările unde ele nu înfloresc încă.

REVOLUŢIILE ÎN ANGLIA

Aşi putea acum printr-o demonstraţiune *à contrario,* trasă din istoria Revoluţiilor Angliei, să dovedesc, încă o dată fundamentul tesei mele şi adică că Revoluţiile sociale nu izbucnesc decât când aceste drepturi primordiale, – libertatea individuală, – libertatea şi inviolabilitatea proprietăţii şi egalitatea civilă, – care formează condiţiunea de viaţă a omului social – i sunt

tăgăduite.

Deşi Anglia, în adevăr, a avut două mari Revoluţii, ta, 1648 şi la 1688, deşi şi ea a decapitat un Rege, totuşi aceste Revoluţii, ea şi toate cele ce le au precedat sau le au urmat, nu au avut un caracter social:

Ele erau revolta poporului întreg, – toate clasele la o l-altă, în contra arbitrarului Regelui.

În toate doleanţele lor, baronii, clerul şi poporul – tot-de-una împreună – nu cer altceva decât respectul drepturilor lor antice: *habeas corpus,* inviolabilitatea proprietăţii, egalitatea înaintea legii sunt drepturi străvechi, care aparţin tuturor Englezilor, fără distincţiune, de la fondarea chiar a Statului Englez.

„În toate marele noastre lupte politice, zice Edward Freeman, vocea Englezilor nu s-a ridicat pentru a cere afirmaţiunea de principii noi, stabilirea de legi noi; dar strigătul public a reclamat în tot-de-una o mai bună observaţiune a legilor în vigoare şi reparaţiunea greşelilor

născute din corupţiunea sau uitarea lor».

Iată de ce edificiul social englez, cu toată forma sa arhaică, stă încă în picioare. În mijlocul unei organizaţiuni sociale şi politice cu totul modernă.

REVOLUŢIILE SOCIALE ÎN ROMÂNIA

Pentru a înţelege mai bine evoluţia evenimentelor în Ţările române, trebuie să ne urcăm până la obârşia Statului român însuşi. Descinzând cursul secolelor, vom asista noi înşine la marea luptă ce se desfăşoară între cele două clase sociale rivale: între stăpânitorii de moşii – boierii – şi între ţăranii, cultivatori de pământ.

Această luptă nu va înceta până când cele trei mari principii, care constituie însuşi fundamentul Ordinii sociale azi, nu vor fi recunoscute şi solemn proclamate: egalitatea tuturor înaintea legii, – inviolabilitatea persoanei umane – *habeas corpus,* – şi dreptul de proprietate străvechiu, pe care ţăranii români-l au avut de la Trajan şi până în timpurile noastre.

Pentru a face această expunere mă voi servi de propriul meu Discurs, ţinut înaintea Adunării Constituante din Iaşi, în şedinţele din 26 şi 27 Mai 1917, publicat în Monitoarele Oficiale Nr. 24,25,26,27 din 1917.

Procesul, – am zis eu Adunării Constituante – şi am repetat azi – 2 Iunie 1937, – înaintea şcolarilor mei, – problema ce noi suntem chemaţi să dezlegăm azi, şi care frământă cu atâta putere toate spiritele, nu este născută de azi, de ieri, – ea vine de departe, aş putea zice că ea se pierde cu adevărat în negura timpului. Ea s-a născut, s-a dezvoltat din vicisitudinele vremei însăşi.

Totuşi, oricât de sus am reurca firul Istoriei noastre, un fapt apare clar, evident, incontestabil pe care nimeni nu-l poate cu temei tăgădui: este că la începutul vieţii istorice a acestor ţări, a acestui popor, proprietar al pământului era însuşi muncitorul de pământ, cultivatorul lui.

Prin ce împrejurări şi sub ce modalităţi şi condiţiuni, însă, a fost el scos din dreptul lui de

proprietate original şi în locul lui găsim ieri, – până la 1864, pe stăpânul de moşie – şi azi, de la 1864 încoace, pe proprietarul actual?

Pentru a înţelege această transformaţiune, trebuie neapărat să cercetăm pe scurt aceea ce s-a întâmplat de la cucerirea Daciei de către Romani, încoa. Această cucerire a avut loc în anul 106 după Christos, şi ţările române au rămas în stăpânirea Romanilor până la anul 270 după Christos, – când Aurelian a retras legiunile sale dincolo de Dunăre, în Moesia, – deci un interval de 164 ani.

În acest răstimp Dreptul Roman, din această epocă, adică din epoca clasică, a devenit şi a fost, ea în toate ţările pe care Romanii le cucereau, legea sub care Dacia romană a trăit 164 ani.

Tot acest drept servă de fundament obiceiului pământului, care a continuat ulterior să guverne aceste ţări, sub numele de *„Jus Valachorum Laudabilis Consuetudo”* şi care a ajuns până în zilele noastre.

Ori, în această epocă, în tot vastul imperiu roman, nu se cunoaşte decât un fel de proprietate, – fie că ea era sub regimul Dreptului Italic, – „jus italicum», – şi se numea *Dominum ex jure Qiritium*, – fie că ea era sub regimul Dreptului provincial, „jus provinciale», şi se numea „proprietas», un nume nou pe care îl găsim abia în Gains, indiferent dacă era plină proprietatea sau dacă era împărţită în „dominum eminens», aparţinând Eis-cuini sau Aerarului, adică Principelui sau Senatului şi „dominium utile», aparţinând proprietarului util, caracterul ei fundamental era constant acelaşi: între proprietar şi pământul său nu era niciun intermediar, toate roadele acestui pământ aparţineau exclusiv proprietarului lui, el nu era obligat să le împartă cu nimeni, el nu datora nimănui niciun serviciu, el avea dreptul plin de proprietate: „jus fruendi, uendi et abu-

Omul şi pământul sunt liberi şi independenţi. Urmele indelebile ale acestui aşezământ pur

roman le găsim în instituţiunea răzeşilor şi moşnenilor, care întotdeauna au fost liberi şi ale căror pământuri niciodată nu au fost şerbite.

Colonatul, care a consacrat robirea omului la pământ, nu este încă cunoscut în această epocă în Imperiul roman, – el nu a fost introdus decât sub Constantin (anul 316 după Chr.), adică la un timp când ţările române nu mai făceau parte din imperiul roman.

Aşa se explică pentru ce, – pe când el se întinsese nu numai în ţările ce compuneau imperiul roman, – dar chiar şi în acelea ce numai incidental au venit prin războaie în contact cu ei, ca le Germani, sub numele de Lidii, – în ţările române de la Dunărea-de-Jos, el a fost şi a rămas necunoscut veacuri îndelungate, până după Descălecarea prinţilor, care au fondat nouile Principate române.

Odată cu Descălecarea acestora s-a introdus şi idei a de şerbie, care era deja în uz dincolo de munţi.

Această instituţiune, trecând la noi, s-a transformat, s-a lărgit şi s-a agravat, în decursul veacurilor ce s-au succedat.

Caracterul ei dominant este că omul devine legat de pământul său, – pe care el – şi urmaşii lui – nu-l mai poate părăsi niciodată; el este „adscriptus glebae quodam modo membrum terrae», cum zice o Constituţiune a lui Justinian, – el datorează noului său stăpân, „dominus», o parte din rodul propriului său pământ şi chiar servicii personale.

Spre deosebire, însă, de regimul feudal, unde subordinaţiunea are loc de la pământ la pământ, – în sistemul colonatului roman, şi al şerbiei româneşti, pământurile sunt independente unele de altele, – raportul este exclusiv între patron sau stăpânul de moşie şi muncitorul de pământ şi pământul în care aceasta naşte, – cu care el, împreună cu urmaşii săi, trece în mâinile oricui acest pământ ar încăpea, din care însă, nici el, nici urmaşii lui nu pot fi niciodată izgoniţi.

Nesiguranţa timpurilor a împins desigur pe mulţi ţărani să se pună, împreună cu moşia lor, sub protecţia vreunui potentat al vremei, îmbrăcând ei înşişi, de bunăvoie, haina iobăgiei.

Dar samavolnicia, abuzurile de tot felul, justiţia venală a timpurilor este cu mult mai sigur cea mai abundentă sursă din care a decurs vechea noastră iobăgie: Uricele vremei sunt martori irecuzabili ai drepturilor antice ale ţăranilor şi afirmarea sfruntată a acestor abu-

Când Mihai Viteazu, pentru a da satisfacţiune boierilor, a ordonat că oricare pe unde se va afla, acela acolo mmân veşnic să rămână, – el în realitate consacră, în drept, o stare de lucruri pe care timpul şi abuzurile de mult o crease în fapt.

Instituţiunea odată introdusă, împrejurările în care ea s-a născut fiind şi rămânând aceleaşi, ba chiar agravându-se, puterea stăpânilor de moşii, devenind din ce în ce mai preponderată, ea ajungând cu regimul fanariot la culmea ei, este evident că starea ţăranului român trebuia fatal să

devină şi ea tot mai rea şi tot mai gravă.

Şi cu toate acestea, cu toate opintirile pe care stăpânii de moşii le dau, cu toate încercările, ce ei din timp în timp fac pentru a întuneca dreptul original al ţăranului asupra pământului său, pământ în care el şi urmaşii lui este fixat pentru vecie, – din care el nu poate fugi, căci el este readus, de îndată, cu forţa, la urma lui, din care, însă, stăpânul de moşie nu-l poate izgoni, acest drept rămâne veşnic viu, nu este nicio putere în Stat care să-l poată altera în esenţa lui.

Raportul dintre stăpânul de moşie şi ţăranul său interesa întru atât aşezământul însuşi al Statului, încât el este cu adevărat un raport de ordine publică, – nu de interese particulare, – nimeni nu-l poate schimba în principiul său.

Să-l considerăm în cel mai rău punct al dezvoltării lui istorice, în momentul când regimul fanariot ajungând la culmea lui, orice idee de drept, orice respect de drept dispăruse, în care hatârul, bunul plac, samavolnicia prinţului sunt

singura lege: la finele secolului al XVIII-lea.

Iată de exemplu, între multe altele, toate aproape la fel: „Aşezământul lui *Grigore Calimah* din 28 Mai 1768». Ce statorniceşte ell

Art. 16-lea: „Că locuitorii ce se vor afla pe ori a cui moşie cu şederea, să aibă voia a-şi face toată trebuinţa hranei pe acea moşie şi neoprindu-se de către stăpânii de moşie».

Iată dar principiul: ţăranul poate ara oricât ar fi voit şi ar fi putut, în moşia în care el se află aşezat, şi stăpânul de moşie nu-l poate opri.

Ce obligaţiuni are el, în schimb faţă de acesta *%*

Să-i dea o dijmă de una din zece din rodul pământului, nu însă şi din grădinile de legume făcute pentru trebuinţele casei lui, şi să-i facă şi 12 zile de lucru

Iar de se va vinde sau arenda moşia, cumpărătorul sau arendaşul sunt datori a respecta acest aşezământ întocmai.

„Ponturile” lui Mihai Soutzo din 28

Decembrie 1749 constată, însă, un drept şi un fapt mult mai grav şi mai întins, – este dreptul pe care îl au sătenii plugari, în general, de a cultiva orice pământ necultivat, în tot cuprinust ţării:

„Când locuitorii de la vreun sat, zic aceste Ponturi, nu le va fi în destul moşia aceia unde şed ca să are în destul şi să facă fânaţ, dator să fie Vornicelul satului să meargă să se arate la ispravnicii ţinuturilor şi ispravnicii făcând cercetare, de se vor încredinţa cum că eu adevărat ei nu au loc îndestul pe moşie unde şed de arat şi de fânaţ, să caute pe alte moşii care se megieşe şi prin ştirea stăpânului acelei moşii să le dee o bucată de loc de o parte cât le va fi îndestul pentru trebuinţa lor unde să nu facă stricăciune şi pagubă stăpânului moşiei, şi, să-i pună să are unul lângă altul, iar nu reschirat şi să-şi ia stăpânul moşiei numai dijma, iar cu claca sau cu alta să nu se supere şi pământurile ce le pot ara locuitorii atât pe moşia, cât şi pe locul ce li se va da de pe moşia megieşită luându-şi stăpânii de moşie dijma

obişnuită, să nu fie a-le lua pământul până când îl vor lăsă ei singuri de vechi, cum şi la vremea coasei iarăşi să aibă privigherea ispravnicii de a li se da de către stăpânul moşiei iarba de o parte ca să-şi cosească fân, iar când vor vedea pe un stăpân al moşiei îndărătnic, şi nu va voi să dea loc de arat în vreme ce numai pricinuieşte stricăciune şi păgubire pe unul ca acela, ori de ce stare va fi, să nu-l îngăduiască, ci să-l facă să înţeleagă a le da loc de arat şi de cosit, păzind întocmai rânduiela ce mai sus se arată, asemenea şi locuitorii să nu fie volnici de a intra pe moşii străine în silă şi fără ştirea ispravnicilor şi stăpânilor de moşii nici cu aratul, nici cu co-

Aşadar, ţăranii pot ara şi cosi în tot cuprinsul ţării, oricât puteau, dând dijma una din zece. Iată dreptul lor original de adevăraţi şi singuri proprietari activi, cum se afirma în modul cel mai manifest şi incontestat, într-o epocă chiar în care ei nu aveau niciun glas, în care ei nu aveau niciun drept, ei nu aveau pe nimeni care să vorbească în

numele lor şi să apere cauza lor.

Tot din timpurile cele mai vechi, sătenii aveau dreptul de a se folosi nelimitat de pădurile aflate în vatra satelor lor şi chiar în satele învecinate când ele nu ar fi avut păduri de loc.

În însăşi pădurile mari, Codrii Merei, în pădurile de lunci, putea tăia oricine cât le era trebuinţa, ba chiar pentru a vinde lemnele la târg, fără nicio învoire.

Numai radiurile sau dumbrăvile încep a fi păzite către a doua jumătate a veacului al XVIII, de tăierile sătenilor.

Alexandru Mor uzi întărind la 28 Noiembrie 1792 Anafuraua boierilor din 16 Octomvrie acelaşi an, iarăşi operă exclusivă a acestora, fără învoirea ţăranilor – hotărăşte, între altele, că şi de aci înainte oricine va fi volnic să taie de prin păduri copaci de fag sau de a aduna lemne de pe jos şi acolo unde nu vor fi copaci de fag, ei să poată tăia pentru trebuinţele lor şi alţii din acei răi ce nu sunt de trebuinţă, fără a da nicio zeciuială.

„Dar, că întru cât priveşte pădurile şi codrii Merei apărate de paznici puşi de proprietari, nimeni nu va mai putea tăia lemne de cherestea fără a plăti o zeciuială, adică din zece copaci unul, pentru stăpânul de moşie, slobod fiind a tăia ca şi mai înante lemne de fag sau a aduna lemnele căzute pentru trebuinţele lui, fără zeciuială.

„Stăpânii moşiilor ce vor avea păduri vor câştiga, zice această Anaforă, dreptul lor luându-şi hotărâta zeciuială a lemnelor, precum iau cei cu moşiile ce au la câmp şi să facă o dreaptă cumpănire de obştie. Iar celor ce taie orice fel de lemn nu li se face nicio strâmbătate fiindcă vor da zeciuiala moşiei, căci locuitorii vând cheresteaua cu îndestul preţ».

Într-alte cuvinte, boierii, cu învoirea Domnului, introduc o novaţiune în raportul dintre ei şi proprietarii ţărani de păduri:

Mai întâi, sustrăgând dreptul acestora, fără limită, de a tăia lemne de orice fel şi oriunde, şi al doilea, supunându-i ca şi pe cei de la câmp, la o

dijmă de una din zece, fără însă a merge până la desfiinţarea completă şi definitivă a dreptului însuşi: aceasta este opera viitorului celui mai imediat.

Această legiuire a fost întărită din nou de Mihai Sutzu la 29 Decembrie 1794.

Cu toate aceste încălcări, cu toate că boierii aveau în mână puterea de a face orice voiau, ei nu au izbutit să întunece dreptul original al ţăranului, de a munci oricât pământ el voia, de a cosi fân oricât el avea trebuinţă, ori de a lua lemne din pădure pentru toate trebuinţele lui, chiar pentru negoţ, dând dijma numai una din zece şi făcând numai zilele de lucru legiuite.

Pentru ce?

Pentru că deşi peste dreptul de proprietate original al săteanului s-a altoit dreptul mai nou al stăpânului de moşie, aceste două drepturi au continuat să coexiste alături unul de altul, fiind şi unul şi altul, transmisibil, ac1iv şi pasiv şi perpetuu, nici săteanul nu putea pleca din moşie,

dar nici proprietarul nu-l putea izgoni, raportul lor era cu adevărat, regulat de legi, de ordine publică, care treceau chiar peste capul legiuitorului ordinar, deoarece boierii simt nevoia să se adreseze la înalta Poartă pentru a-l schimba: Domnul însuşi neputând să o facă.

Iată, într-adevăr, un document curios, care ne arată şi mentalitatea boierilor şi starea lor de degradare morală de atunci.

Acesta este „Magzarul boierilor moldoveni», către înalta Poartă, „din 1805», în care ei cer de la Poartă schimbarea aşezământului dintre ei şi ţărani, reclamând agravarea condiţiei acestora, şi în care ei înşişi mărturisesc dreptul străvechiu şi inalterabil al ţărănoi, prea plecaţi şi supuşi, Mitropolitul, episcopii şi toţi boierii Memlechetului Moldovei, care din început, ca o scumpă moştenire, credinţă de la moşii şi strămoşii noştri, către hrănitoarea prea puternică împărăţie o am păzit şi sub umbrirea şi sub acoperământul slavei sale întru buna vieţuire şi linişte am petrecut, ale

sale nedeşertate daruri şi mile pururea noi le-am dobândit, cutezând şi acum către neamul împărăteşte! Măriri, a ne înfăţişa cu acest al nostru prea plecat Magzar, care cu genunchii plecaţi aducem la Prea strălucitul prag al împărăteşte! Mărirei şi cu glasuri umilite ne rugăm să fie ascultată această a noastră prea plecată reugăciune şi cerere ce o facem numai asupra împuţinărei slujbei ce avem de la locuitorii ce şed pe moşiile noastre, care într-adevăr singuri mărturisim că de la o vreme încoace 12 zile au fost obişnuiţi într-un an a sluji stăpânilor moşiilor: însă această slujbă de mult s-a isvodit de la o epocă necunoscută, fiind noi supuşi a le da loc în destul pentru arat şi semănat, loc de imaş pentru păşunea vitelor şi loc de fânaţ pentru dânseie».

În consecinţă, boierii, cer „cu umilinţă” ca: „Îndurarea hrănitoarei împărăţii să-i umbrească” şi pe ei, – să le încuviinţeze a cere de la ţărani o zeciuială a zilelor de muncă, adică din zece zile una pentru ei, ei cer dijma una din zece din

bucate, iar din fânaţ, ei merg chiar, în unele localităţi, şi până la una şi una. Este bine înţeles că zilele nu sunt slobode, ele sunt cu nart, adică ele sunt transformate în anume munci a căror executare întrece cu mult putinţa de muncă într-o zi solară.

Împrejurările politice de atunci au împiedicat această injustiţie de a fi consumată. Înalta Poartă nu a avut prilejul să confirme cererea boierilor şi a Mitropolitului şi Episcopilor.

Dar cu toate că textele erau clare, cu toate că legile nu se puteau nici măcar modifica de Stat sau de Prinţ, ele fiind un adevărat Pact Social, între cele două clase sociale: ţăranii şi stăpânii de moşie, – abuzurile se întinseră, administraţia, justiţia, fiind în mâna stăpânilor de moşii, ţăranii nu aveau niciun mijloc de a dobândi îndreptarea şi înlăturarea lor.

Siliţi au fost adesea a recurge la acte de violenţă.

Niciodată aceste abuzuri, însă, nu au ajuns la

mai mare intensitate, cuţitul nu a dat mai adânc de os, mai mult decât către începutul secolului al XIX, adică către finele regimului fanariot.

Ajutaţi de Domnii şi agenţii acestui regim, stăpânii de moşii uitară toate legămintele lor din trecut, şi zilele de muncă, din fixe deveniră fără număr, ele fură cu nart şi fără nart, cu şi fără răscoale, după bunul plac al stăpânilor de moşii.

În aceste vremuri turburi începură să se agite Grecii sub instigaţiile Rusiei, cerând autonomia Greciei. Eteriştii se grupară la 1821, sub Ipsilanti, intrară în ţară şi vot vă să târască pe Români cu dânşii împotriva Turcilor: atunci să ridică din sânul acestui popor plin de resurse, – precum se va ridica sunt sigur şi azi, – un om la care nimeni nu se gândea, – la care nimeni nu se gândeşte azi, – care văzu limpede de unde venea primejdia pentru ţara lui, care erau deocamdată adevăraţii duşmani ai poporului şi ai ţării.

Acesta fu „Tudor Vladimirescu». Venit de curând din Rusia, unde ajunsese până la gradul de

ofiţer, hrănit în ideile noi, ce, în totdeauna, au frământat naţiunea rusă, Tudor Vladimirescu avu viziunea justă a primejdiei ce ameninţă ţara lui.

El nu esită, el se puse în fruntea poporului, căruia el îi aruncă această lapidară proclamaţiune: „Nicio pravilă, îi zice el, nu împiedică de a întâmpina răul cu rău. Şarpele când îţi este în cale, dai cu ciomagul şi-l omoară, căci mai de multe ori te primejduieşte de muşcătura lui, dar pe balaurii care ne-au înghiţit de vii, căpeteniile noastre, zic, atât cele bisericeşti, cât şi cele politiceşti până când să-i suferim a ne suge sângele din noi, până când să le fim robi*?”

„Ridicarea noastră, scrie el lui Derviş Paşa, nu este pentru altceva nici într-un chip decât numai asupra boierilor, care ne-au mâncat dreptăţile noastre».

Iar lui Nicolae Văcărescu, trimis de Caimacamii din Bucureşti împotriva lui, el îi aruncă această săgetătoare replică:

„Ci presemne d-ta pre norod, cu al cărui

sânge s-a **hrănit şi s-a poleit tot neamul boieresc, îl socoteşti nimic şi numai pe jefuitori îi numeşti patrie. Şi cum nesocotiţi că pre mine mă categorisesce numai tagma jefuitorilor, iar pe jefuitori îi categorisesc toate neamurile?**

„Dar cum nu socotiţi d-voastră, că patria se cheamă norodul, iar nu tagma jefuitorilor şi cer să-mi arăţi d-ta ce împotrivire am arătat eu asupra norodului, că eu alta nu sunt decât un om, luat de poporul cel amărât şi dosădit din pricina jefuitorilor ca să le fiu chivernisitor în treaba cererii dreptaţei lor, iar tagma jefuitorilor, căci nu le place una ca aceasta, a ridicat arme de moarte asupra patriei şi ticălosului norod».

Revoluţia lui Tudor Yladimirescu plină de atâtea mari speranţe, fu înecată în sângele lui nevinovat*;* el fu ucis mişeleşte de Ipsilanti.

Cu toate acestea, roadele ei fură bogate şi durabile. Ţările române dobândiră prin noul tratat de pace din Akerman, *7* Octomvrie 1826, dintre

Rusia şi Turcia, dreptul de a avea Domni pământeni, de a se bucura de autonomia lor interioară sub protecţia, de acum înainte, colectivă a Rusiei şi a Turciei.

Amestecul acesteia în afacerile noastre interioare se opreşte, într-adevăr, în această epocă.

Cum au întrebuinţat boierii, stăpânii acestor ţări, noua autonomie ce ţările române dobândiau?

Primul Domn pământean care urmă acestei perioade de turbur are, de întuneric şi de umilinţă pentru noi, fu şi cel dintâi care ridică o mână sacrilege asupra drepturilor vechi şi sacre ale ţăranilor; el făcu aceea ce toţi Domnii fanarioţi refuzaseră să facă:

El ştirbi şi îngreună dreptul secular ce ţăranii aveau în moşia în care ei erau sălăşluiţi de a ara şi a cosi atât cât ei puteau şi cât aveau trebuinţă, limitându-l numai la două treimi din întinderea moşiei şi rezervând proprietarului intangibil o

treime dintr-ansul.

Acest Domn fu „Ioniţă Sandu Sturza», şi aşezământul lui este din *„10 Martie 1828”* pentru Moldova.

Cât pentru dreptul ce ţăranii aveau de a ara şi de a cosi pe moşia megieşă, în schimbul unei dijme numai, de el nu se mai vorbeşte de loc de aci înainte.

Aci se încheie vechia formă a procesului dintre ţărani şi stăpânii de moşii.

Vom observa, mai întâi, că până aici niciun document nu îndrăzneşte să numească pe proprietar decât stăpân de moşie, adică „dominus», indicând prin aceasta raportul personal care există între el şi săteanul aşezat pe moşia lui, iar nu un raport real, dintre el, ţăran şi pretinsa lui moşie.

Al doilea, acest raport nu este liber, el este regulat de o lege de Stat, această lege este de ordine publică, de ordine socială, ea este un adevărat Pact Social.

Al treilea, dreptul săteanului de a cultiva moşia, pe care el este aşezat, se întindea pe toată suprafaţa ei până la Ioniţă Sandu Sturdza, – până la două treimi de la acesta încoace.

Aceea ce nu au pututface secole de frământări, aceea ce nu a putut face un secol şi jumătate de regim fanariot, l-a făcut, însă, dintr-odată, prima operă legislativă ce ţările române, şi-au dat după această rechemare la o nouă viaţă naţională.

Aceasta fu „Regulamentul Organic!”

El este exclusiv opera boierilor, boierilor mari, adică a marilor latifundiari.

Să observăm, într-adevăr, că la alcătuirea lui, nicio clasă socială alta nu participă, mai puţin ţăranii.

Regulamentul Organic al Moldovei este alcătuit de o comisiune compusă din vornicul Mihai Sturza, visternicul Constantin Cantacuzino Paşcanu, numiţi de generalul rus Jeltuhin, – vornicul Costache Conachi şi vistiernicul Iordache

Catargiu, aleşi de Divan, secretar fiind Asachi.

Iar acela al ţării româneşti: de vornicul Q. Filipescu şi Hatmanul Vilara, numiţi de Kisselef şi de Banul Grigorie Băleanu şi logofătul Ştefan Bălăceanu, numiţi de înaltul Divan, secretar fiind Barbu Ştirbei.

Ambele aceste comisiuni au lucrat sub preşedinţia agenţilor ruşi Kisselef şi Minciaky.

Odată alcătuite, Regulamentele au fost trimise cu Mihai Sturza şi Vilara la Petersburg spre confirmare.

Confirmate de Rusia, ele au fost supuse unei Adunări obşteşti „ad-hoc», numite Obşteştile Ext raordinare Adunări de Revizie, compuse numai din marii boieri şi aprobate de ele.

Iată, dar, cum s-a consumat prima injustiţie.

Dar puteau aceste Adunări, în care cum le-a spus pe faţă Kisselef, boierii erau şi parte şi judecători, schimba un Pact social, ca acela care lega clasa ţărănească de clasa stăpânitorilor de moşii?

Şi nu pot ţăranii zice în orice timp, chiar azi, – precum au zis-o şi ieri, – că aceste legi pe ei nu-i privesc, că pentru ei ele sunt „res inter alios acta», care lor nu le pot vătăma?

Desigur că da. Dreptul lor era scris în Constituţia socială a ţărilor române, în contractul lor social, – el fusese consacrat de timp şi de consensul tuturor. Cum dar o singură clasă, o singură parte contractantă l-ar fi putut ea schimba?

Desigur că această schimbare nu are nicio valoare juridică faţă de ţărani. Ea nu are decât valoarea ce forţa i-a imprimat-o atunci, dar pe care tot forţa-i o poate lua mâine, căci forţa niciodată nu a creat dreptul.

„For right will always live and râse at length.

„But wrong can never take deep root to last».

Zice marele poet englez din secolul al XVII, Thomas Norton: pentru că dreptatea va trăi totdeauna şi va reînvia la sfârşit, – dar

nedreptatea nu poate niciodată prinde adânci rădăcini.

Spiritul în care Regulamentul este alcătuit se vede de la însuşi titulatura secţiunei a VIII care regulează raporturile dintre stăpânii de moşii şi locuitorii de pe ele. Ele sunt pentru prima oară intitulate:

În Moldova: „Dreptăţile şi datoriile a ambele părţilor, între „proprietarii de moşii şi locuitorii de pe

În Muntenia: Drepturile şi datoriile reciproce, între „proprietar şi sătean».

Aşadar, iată-l pe stăpânul de moşie de ieri, care nu avea decât un drept în aer, un fel de „dominium eminens», devenit proprietar, având un „jus în re" deoarece „domininum utile" exploataţiunea, folosinţa întreagă a doua treimi, cel puţin de la Ioniin Sandu Sturza încoace şi numai în Moldova, nu şi în Muntenia, aparţineau, precum am văzut, sătenilor aşezaţi pe moşie.

Cu toate acestea acest drept nou nouţ de

proprietate pe care Regulamentul Organic îl acorda stăpânului de moşie, noului proprietar, nu este nici el dreptul de proprietate quiritar, ori dreptul de proprietate modern, aşa cum noi îl cunoaştem azi: un drept perpetuu şi exclusiv. El este încă un drept „sui generis», un „jus vinculatum», un drept limitat, prin dreptul tot atât de puternic al locuitorului aşezat pe moşie: „Dreptăţiile şi datoriile a ambele părţilor», „drepturile şi datoriile reciproce" zic „aceste Regulamente dintre proprietar şi să-

Aşadar, pe această moşie, sunt doi proprietari, care au drepturi şi datorii reciproce.

Care sunt aceste drepturi şi datorii reciproce, unele nefiind decât cauzele juridice ale celorlalte?

„Proprietarul, zice art. 118, este îndatorat a da loc de hrană locuitorilor aşezaţi pe moşia sa de o potrivă, precât aceştia sunt îndatoraţi a lucra împotrivă pentru socoteala proprietarului6 '.

Acest loc de hrană este determinat de lege,

el nu este lăsat la voinţa părţilor, el depinde de numărul vitelor ţăranilor, sau chiar dacă ei nu au vite, palmaşii au drepturi şi ei la pământ.

În Moldova, palmaşul are drept la una şi jumătate falce de arat, 40 prăjini loc de fânaţ şi 20 prăjini pentru păşune.

Acei care au 4 boi, au dreptul la cinci fălci şi 30 prăjini şi acei care n-au decât 2 boi la trei fălci şi 70 prăjini.

Iar în Muntenia, palmaşul are drept la 4 pogoane şi 10 prăjini, acei care au 4 boi la 8 pogoane şi 19 prăjini şi acei care nu au decât doi boi la 6 pogoane şi 14 prăjini.

În orice caz, Regulamentul statorniceşte că toate aceste locuri date ţăranilor nu vor întrece două treimi din întinderea moşiei, adică el sancţionează restricţiunea consacrată de legea lui Ioniţă Sanda Sturdza, din Moldova, generalizând-o în ambele Principate.

Este evident că ţăranul rămâne *adscriptûs glebae,* el nu se poate muta decât răscumpărând

serbia lui în condiţiuni aşa de grele în cât, în general, aceasta este imposibil.

Regulamentele Organice nu se mulţumesc a limita drepturile sătenilor la două treimi, ele îngreunează în mod abuziv zilele de lucru şi de corvezi, pe care le transformă în zile cu nart, adică în zile de lucru d-înainte hotărât, făcându-le să devină astfel de două, trei ori mai mari decât zilele solare.

Este evident că o asemenea injustiţie nu putea să fie consumată fără protestările acelora pe spinarea cărora ea se comitea.

În Moldova, ţăranii părăsesc ţara şi se duc peste munţi sau peste Prut, iar în Muntenia judeţe întregi se ridică ca un singur om împotriva lor.

Kiselef făcu toate sforţările pentru a stinge răscoalele, amânând aplicarea imediată a Regulamentului.

Revoluţia Libertăţii din 1848, aprinsă la Paris, care ca o scânteie electrică străbătu de odată toată Europa, nu putea lăsa impasibil pe

poporul român. La vocea tinerelului lui, educat şi crescut în ideile liberale ale lui Lamartine, ale lui Louis Blanc, etc., poporul român se sculă, şi el, ca un singur om.

@Blestematele Regulamente Organice nu puteau desigur rămânea în picioare. Mihai Sturdza a putut să prevină revoluţia, arestând, în Turnul Golia, pe capii ei. În Muntenia Gheorghe Bibescu a preferit să părăsească ţara şi să lase guvernul în mâna revoluţionarilor, care au ars Regulamentul Organic pe Câmpia Libertin guvern provizoriu se întocmeşte, el ia în mână conducerea afacerilor, acest guvern aruncă ţăranilor o proclamaţiune, anunţându-le că: „peste trei luni vor fi cu toţii moşneni, pe un petec de pământ».

La 9 Iulie, Guvernul instituie o Comisie mixtă de proprietari şi ţărani în număr egal, care să fie însărcinată cu pregătirea proiectului de împroprietărire al sătenilor şi de despăgubire al proprietarilor.

Această Comisie s-a întrunit la 10 August

1848, sub preşedinţia lui Alexandru Racovitza şi vicepreşedinţia lui Ioan Ionescu.

Dezbaterile sunt lungi, furtunoase, pentru întâia oară ţăranii sunt puşi faţă în faţă „cu lupii nemilostivi” după cum îi numise Tudor Vladimirescu.

„Iată cu zic, spune, ritos proprietarilor, preotul Neagu, că e destul respect pentru proprietate când îi dăm obişnuita zeciuială, fiindcă aceasta s-a urmat şi în vechime de care voi da dovadă că nu au putut strica Regulamentul, căci pământul d-tale ar putea mult să stea şi bani nu ţi-ar mai da dacă noi nu am fi umplut magaziile d-tale de producte şi casele d-tale de aur şi argint.

„Sau vrei să zici că le-ai luat cu sabia de veacuri uitate, dar noi oare unde am fi fost, nu vom fi fost cu d-ta*? Ba încă mi se pare şi alta, oare de când l-ai luat cu sabia, păzitu-l-ai cu sabia ca să nu calce picior străin pe dânsul? Mie mi se pare că mai mult ai vrut să-ţi păstrezi proprietatea vieţii, şi îndată ce ai simţit că vine duşmanul

asupră-ţi sau o putere asupra alteia, d-ta ai socotit că venirea acestora oare nu va fi sfârşitul proprietăţii vieţii d-tale ?

„Ai lăsat pământul, ce-l ai luat cu sabia, să se calce de sabie şi ai ieşit dintr-ansul spre scăparea proprietăţii vieţii pe care o avem cu toţii sfântă…

„Iar proprietatea d-tale, pământul, cine l-a păzit de nu s-a pus altul stăpânitor pe el”?

„L-a păzit plugarul, vierul şi toţi lucrătorii de pământ cu sabia smereniei sale şi cu sudoarea feţei sale: Cu smerenia au îmblânzit sabia vrăjmaşului, cu sudoarea au hrănit atât pe vrăjmaşul care mulţi s-au şi jertfit cât şi trecerea unei puteri asupra alteia.

„Iar d-ta, domnule proprietar de pământ, nimic nu-ţi pasă de cele descrise, ci ţi-ai păzit viaţa, ţi-ai scăpat-o, o ai, fii cu ea, de ce dar acum nu te mulţumeşti cu zeciuiala ce va ieşi din rodul proprietăţii d-tale, ce ai lăsat în pierzare".

Preotul Neagu propuse ca să se împroprietărească ţăranii pe 14 pogoane la câmp,

pe 16 pogoane la baltă, pe 11 pogoane la podgorie şi pe 8 pogoane la munte.

Dacă s-ar fi împroprietărit 300.000 de familii, Ioan Ionescu făcu socoteală că ar trebui cam 7 milioane de galbeni sau 86 milioane de franci.

Boierul Lahovary se miră atunci de unde vor ieşi aceşti bani, la care preotul Neagu ripostă:

„De ce nu gândiţi că noi suntem Statul şi noi suntem şi visteria?

„Noi, dacă Statul nostru este sărac, noi vom face un pas mai înainte, vom adăuga sudoarea noastră pe cele trecute în zadar, vom înnoi puterile noastre şi vom face să izvorască aur şi argint din braţele noastre. Să nu socotiţi d-voastră că 300.000 de locuitori nu vor fi în stare a plăti acest pământ.

„Dacă Statul nu va avea puterea, iată noi îi dăm puterea, şi nu vom lăsa a se ruşina Statul nostru de Naţiunile vecine", iată cum vorbesc ţăranii români, care sunt mândria Neamului.

La această propunere proprietarii răspunseră

prin gura lui Robescu, că tot aceea ce pot face este să le vândă câte 20 stânjeni pătraţi de fiecare, pentru casă, în vatra satului, pe preţul de 40 galbeni pogonul, adică de 470 lei pogonul, atunci!

La 19 August 1848, Locotenenţa Domnească văzând că „seanţele din zi în zi devin mai tempestuoase», suspendă lucrările acestei istorice Comisiuni.

Regulamentul Organic, de şi ars pe câmpia Libertăţii, rămase tot în fiinţă. Lucrurile, însă, nu puteau rămâne aci, fierberea era prea mare, trebuia neapărat o ostoire a abuzurilor.

Barbu Ştirbey fusese secretarul Comisiei care lucrase Regulamentul Organic al Valachiei.

El credea că defectul capital al acestuia ar fi fost de a nu se fi ocupat decât de munca obligatorie a ţăranului şi de pământul ce proprietarul era dator să-i dea în schimb, făcând din acest contract un contract impe-

Ori idealul lui Barbu Ştir bey, ca şi al tuturor

proprietarilor, este „învoielile de bunăvoie pentru fiecare parte şi la ele priveşte mai ales, zice el, duhul legiuire!” 6, ce el hărăzeşte ţării sale, – „pe ele se sileşte el a le înlesni prin toate mijloacele».

Până să se introducă, însă, îndeobşte în Valachia aceste învoieli s-a socotit de trebuinţă, zice el, să se hotărască reciprocile drepturi şi îndatoriri prin nişte întocmiri care vor putea ţinea locul învoielilor în lipsa acestora.

Şi Ştirbey fixează aceste drepturi şi îndatoriri, astfel: este interesant a cunoaşte exact aceste drepturi şi îndatoriri pentru că ele sunt ultima formă a iobăgiei în ţările române, numai cunoscându-le vom putea măsura abisul în care am căzut de la ele încoace.

Paragraful 2. „Pământul ce va da, zice legea, proprietarul fiecărui sătean aşezat pe moşia sa este:

a) La fiecare sătean fără osebire, la câmp 400, la munte 300 stânjeni pătraţi, pentru casă, curte, grădină.

— Al cărei produs e scutit de orice dijmă;

"La cel cu 4 boi şi o vacă: 5 pogoane de islaz, 3 pe – goane de cositură, 3 pogoane de arătură, pe care le va lucra săteanul pe seama sa, fără să poată vreodată a le închiria cu bani"; deci în totul 11 pogoane;

"La cel cu doi boi şi o vacă: 3 pogoane islaz, un pogon. 19 prăjini cositură, 3 pogoane de arătură; în total 7 pogoane, 19 prăjini;

"La cel care are numai o vacă pentru hrană, pălmaş: un pogon islaz pentru vacă, 15 prăjini cositură, 3 pogoane arătură; în total 4 pogoane şi 15 prăjini.

Ţăranii au dreptul de a aduna uscături şi să taie din crânguri lemne trebuincioase pentru foc.

În schimb, săteanul va lucra proprietarului *22 zile pe an,* cu carul sau cu mâinile, şi anume: 7 primăvara.

7 vara şi 7 toamna.

Săteanul va da dijmă încă una din 10 din rodul pogoanelor de arătură, şi a cincea parte din

rodul celor de cositură, transportându-le la curtea proprietarului.

Iar ziua de lucru a fost fixată de legiuitor la cât un ţăran poate lucra pe seama sa.

În fine „dacă vreun sătean, zice această lege, ar avea trebuinţă de o întindere de pământ mai mare decât cea însemnată mai sus, unul ca acela se va învoi cu proprietarul prin bună tocmeală, pentru că pământul ce i se da peste acela pentru care se vorbeşte la paragraful 2 din lege, şi care le este din destul pentru trebuinţele sale, acest pământ este pentru dânsul un mijloc de specula-

În această scurtă propoziţiune se cuprind, două mari principii, ambele purtând într-însele toată viaţa noastră de azi, tot procesul ce noi dezbatem acum.

Pe deoparte, legiuitorul rezervă ocrotirii sale *un minimum de existenţă* necesar ţăranului şi familiei lui, pa care el îl regentează imperativ, – iar pe altă parte, ei proclamă că contractul de muncă şi contractul de arendare de pământ, întrecând

acest minimum de existenţă, trec în domeniul liberilor tocmeli şi va fi guvernat de legea de fier a cererii şi a ofertei.

Cu cât braţele se vor înmulţi, cu cât maşinile vor veni să înlocuiască braţele, oferta de braţe se va spori, preţul muncii va scădea.

Şi prin a contrario, cu cât braţele se vor înmulţi, se vor înmulţi şi gurile care cer de mâncare, – cu cât proprietarul va putea să înlocuiască braţele cu maşini, cu atât se va împuţina pământul de dat ţăranilor.

Cererea de pământ va creşte, oferta lui însă va scădea şi deci preţul lui se va urca: cât a scăzut preţul muncii, – nu vorbesc de salariul nominal, ci de salariul real, – adică de aceea ce salariatul poate cumpăra cu salariul său nominal, – şi la cât s-a urcat preţul arenzii pământului dat ţăranilor s-a văzut în urma anchetelor ce s-au făcut după revoluţia ţăranilor din 1907 şi publicate de Ministerul de Interne.

Dar inovaţiunea lui Barbu Ştirbey mai

conţine o nouă primejdie pentru ţărani.

Regulamentul Organic nu îndrăznise să facă decât din stăpânul de moşie un proprietar, fără însă a cuteza să degrade pe ţărani, să altereze titlul lui de coproprietar al acestuia, de proprietar util acel puţin două treimi din moşia comună.

Însuşi Codul Caragea nu avusese acest curaj: el numise impropriu, în lipsă de termen juridic adéquat, posesia ţăranului, în ediţia grecească „emphiteusis», adică embatic, locaţiune perpetuă, şi pe ţăran „emphiteot», iar în ediţia românească „un chip de clădire». Ei bine! Barbu Ştirbey şterge cu buretele tot aceea ce veacurile precedente consacraseră, şi dintr-o trăsătură de condei el pretinde a ridica ţăranului orice drept real asupra pământului, numindu-l pur şi simplu chiriaş. Nici cel puţin „chiriaş perpetuu», ceea ce ar fi implicat existenţa unui drept real. Dar violenţa este atât de brutală, călcarea atât de flagrantă, încât niciun proprietar, precum vom vedea, nu a avut curajul să se prevale de ea, ea a rămas ca o încercare

avortată a boierilor de a desfiinţa dreptul secular al clăcaşilor, în mod subrepticiu.

„Tratatul din Paris din 1856», chemând ţările române să-şi exprime prin „Divanuri ad-hoc, compuse aşa cum se constituie reprezentaţiunea ca cea mai exactă a claselor, dorinţele populaţiunilor lor», în ce priveşte organizaţia definitivă a Principatelor, a dat loc din nou la aprige şi furtunoase discuţiuni în Divanul ad-hoc ai Moldovei cu privire la chestiunea ţărănească.

Deputaţii săteni ai Moldovei profitând de faptul că pentru întâia dată se găseau faţă în faţă cu proprietarii, au depus pe biroul Adunării o jalbă, care este cel mai adevărat şi cel mai admirabil tablou al suferinţelor lor, şi cea mai maestră, şi cea mai înţeleaptă apărare, ce vreodată cauza lor a putut avea.

El este totodată şi un viu tablou al stării ţăranului din 1917, căci nicio diferenţă nu este între aceea a ţăranului de la 1857 şi aceea a ţăranului de la 1917, ba din contra, la 1917 ea

este cu mult mai rea, cu mult mai dură, decât ea era atunci.

„În numele a douăsprezece sute de mii de suflete care ne-au trimis să fim, zic ei, răsunetul geamătului lor la marea Adunare alcătuită din toate treptele ţării, glasul nostru cel slab ridicându-l ca înaintea lui Dumnezeu, mărturisim: Că până în ziua de astăzi toate sarcinile grele numai asupra noastră au fost puse, şi noi mai de nici unele bunuri ale ţării nu ne-am îndulcit; iar alţii, fără să fie puşi la nicio povară, de toată mana ţării s-au bucurat; că noi biruri grele pe cap am plătit, oameni de oaste numai noi am dat, ispravnici, judecători, privighetori, numai noi am îndeplinit; claca de voie şi fără de voie numai noi am dat, la jidovul orândariu, ca să ne sugă toată vlaga, numai noi am fost orânduiţi, băutură scumpă şi otrăvitoare numai noi am băut; pâinea neagră şi amară, udată cu lacrimi, numai noi am mâncat; bătălii şi răzmeriţe, când au fost, tot greul numai noi l-am dus, oşti când au venit, noi le-am

hrănit. noi le-am slujit, noi le-am purtat, că cel cu putere ţara îşi părăsea, peste hotare trecea, şi când de la Dumnezeu se făcea pace şi linişte şi ţara se îmbelşuga, cu toţii se întorceau şi se desfătau, de nevoie nu ştiau, nevoia şi greutatea o făceau cei ce rămâneau la vatra lor. Iarna era grea, oşti multe şi loc depărtat, căram la Dunăre şi peste Dunăre, boii degerau şi cădeau, alăturea cădea şi omul cu dânşii, acasă copiii flămânzeau, căci aceea ce nu lua ostaşul la nevoia sa, luau zapcii cei din ţară, ce se îmbogăţeau.

„Dar dacă puhoiul oştilor se scurgea şi furtuna se alina, holdele se semăna, grânele înverzea, câmpurile înflorea, că sudoarea noastră le uda.

„Ţara asta nici băi, nici maeştrii nu are, nici meşteşuguri multe, ca alte ţări nu are, toată bogăţia, toată îmbelşugarea, braţele şi sapele noastre o aduc.

„Cât îi Dunărea de mare şi de largă curge râul sudorilor noastre, se duce peste mări şi peste

hotare, acolo se prefac în râuri de aur şi de argint şi curg mereu înapoi, de se revarsă în ţara noastră, iar noi nici rânduială, nici dreptate nu am avut.

„Când ne-am jeluit, când ne-am tânguit păsurile, când ne-am spus nevoite, ispravnicul ne-a bătut, privighetorul ne-a bătut, jandarmul ne-a bătut, zapciul ne-a bătut, vechilul ne-a bătut. Cine s-a sculat mai de dimineaţă, cine a fost mai tare acela a fost mai mare. Boul şi vaca, munca ostenelilor noastre, nu ştiam de sunt ale noastre; puiul şi găina, laptele de la gura copiilor noştri, de multe ori cu nedreptul ne au fost luate.

„Boierescu era odinioară şase şi apoi douăsprezece zile, de la răsăritul soarelui şi până la asfinţitul soarelui. Apoi au făcut lege ca să tălmăcească ziua făcută de Dumnezeu, cât e de mare, şi boierescul s-a mărit: în urmă iar s-a mai tălmăcit, şi boierescul s-a tot îngreunat: acum sunt 12 zile de pont, ziua cât luna, lucrăm din primăvară până în toamnă, lucrăm de când se ia

omătul până dă îngheţul tot la boieresc.

Lucrăm cât zice legea şi mai presus de lege, lucrăm şi nu mai mântuim, nu-i nici sărbătoare, nu-i nici lucrătoare.

„Holdele cele mari şi întinse se face frumoase şi mănoase, iar când treci pe lângă pământurile noastre, se rupe inimă, pogoanele rămân în paragină, păpuşoiul se îneacă în buruiană şi rămâne necopt, de ţi-l bate bruma „cei boiereşti aşezaţi de noi în coşare stau ca aurul de frumos.

„Când dă frigul, când bate crivăţul, când ne bate nevoia, ne ducem să ne răscumpărăm însăşi munca noastră, ca să ne hrănim copiii cu dânsa, şi de multe ori pe lângă necazul nevoii, unii tari de inimă ne ţineau de leneşi că nu ne-am putut lucra ogoarele.

„Înainte de Regulament săteanul avea 10 – 15 şi peste 20 de fălcii, ridicam vite, ne prindeam nevoia şi era ţara folosită, că cirezile cele multe care eşeau din ţară, noi le creşteam. Cu

Regulamentul, munca ni s-a împovărat, iar pământurile ni s-au micşorat. Ni s-au dat numai patru fălci, celor cu doi boi, celor fără de boi li s-au dat şi mai puţin.

„Tot Regulamentul zice că unde boierul de moşie nu va avea pământ de ajuns de dat locuitorilor, acolo să aibă a le da două treimi din întregul moşiei, unii dau, alţii nu dau, care cum voiau.

„Noi nici, la facerea legii acesteia, nici la facerea legii celorlalte, nu am fost chemaţi, nici întrebaţi, nici la o învoială nu am stătut.

„Domniile lor, boieri de moşii, singuri, le-au făcut şi greu şi amar ne-au picat. Dar fiindcă Dumnezeu şi-a adus aminte şi a dat în minte celor şapte Puteri de s-au îndurat de astă dată să fim şi noi întrebaţi despre părerile şi durerile ce le avem, uitat să fie şi şters din inimile noastre tot trecutul şi obiceiurile sale, departe fie toată urai, toată vrajba şi toată împerecherea de pe sufletul nostru; o seamă de boieri au fost cu frica lui

Dumnezeu, şi mai din vechi, pe când toţii de-a valma ne luptam şi ne vărsam sângele pentru apărarea credinţei şi a moşiei strămoşeşti, ei ne erau ca părinţi şi noi ca fii lor.

„Noi încă ştim de când cu Domniile Greceşti, de atunci ni s-au stricat şi dresele ţării şi ale noastre.

„De aceea noi nu facem nicio imputare, nicio înfruntare nimănui şi să avem iertare dacă spunând adevărul vom fi scăpat o vorbă care să fie greu la auzul

„Noi dorim ca tot poporul român să se înfrăţească şi să trăiască în pace, în linişte pe pământul strămoşesc al României, pentru mărirea şi fericirea neamului, căci precum e scris la carte „toată cetatea împărechiată va pieri». Însă pentru ca în viitor să lipsească orice prilej iuri de neînţelegere şi de nemulţumire între treapta sătenilor şi între boierii de moşii, în numele prea puternicului Dumnezeu şi a sfintei dreptăţi, cerem şi cu umilinţă rugăm ca să ni se ia în seamă»,

sătenii cer:

1. Desfiinţarea bătăii.

2. Oborârea tuturor beilicurilor, scrise şi nescrise în lege, a havalelilor, a birului pe cap, să se înfiinţeze un singur bir pe toţi, fără osebire.

Regulamentul scutise pe toţi boierii.

3. Ca satele să aibă dregătorii alese din sânul lor.

4. „Apoi, suspinul, durerea noastră de toate zilele, dorinţa cea mai mare pentru care ne rugăm zi şi noapte lui Dumnezeu ca să ne înlăture, este, zic ei, căderea boerescului, de aceea vrem să răscumpărăm boierescul şi toate acelea cu care suntem împovăraţi de boierii de

„Voim să scăpăm, să ne răscumpărăm de robia în care suntem, voim să ne răscumpărăm ca să nu mai fim ai nimănui, să fim numai ai ţării şi să avem şi noi o ţară.

„Am îngenunchiat, am îmbrâncit cu toţii, cum suntem nu mai putem duce îndelung.

„Nu voim să jignim drepturile nimănui, dar

nici al nostru să nu se întunece.

„Din buni şi străbuni, noi am avut dreptul de a ne lucra pământul pentru hrana noastră şi a vitelor noastre, fără să ne poată alunga nimeni de pe dânsul.

„Toate uricile ţării, toate aşezămintele vechi şi noi ne sfinţesc acest drept, precum acela de a se da copiilor noştri pământul până la acoperirea a doua treimi din moşie, iar până la Regulament avem dreptul de a lucra cât vom putea. De asemenea boierii de moşii au avut dreptul de a ne cere boierescul. Să fie deci o Adunare obştească unde să avem şi noi oamenii noştri, ca să se cearnă şi să se dezbată drepturile boierilor şi drepturile noastre, şi ceea ce o ţară va găsi că suntem datori, cu sudorile noastre, vom plăti, că omul ca să scape din robie, să fie stăpân la casă, vatra şi ogorul său, cu tragere de inimă va lucra şi se va răscumpăra».

La această înţeleaptă propunere boierii de moşii, – cum înadins ţăranii chemau pe noi nouţii

proprietari, creeaţi de Regulamentul Organic, ca şi cum ei au voit să întrerupă prescripţiunea şi să nu se infere din tăcerea lor adeziunea lor, – răspund cu contra propuneri, unele mai inadmisibile decât altele.

Kogălniceanu, văzând că această chestiune ar aduce dezbinare între partizanii Unirii, punctul capital atunci, a cerut ca Adunarea să exprime numai trebuinţa unei reforme în favoarea lucrătorului de pământ, lăsând legislaţiunilor viitoare grija înfăptuire! ei. În şedinţa de la 19 Decembrie 1857, punându-se la vot deosebitele propuneri, ele au căzut toate, neîntrunind niciuna majoritatea.

Totuşi plângerile ţăranilor nu au rămas fără ecou.

Înaltele Puteri garante, prin art. 46 al Convenţiei din Paris, din 7 August 1858, a impus „Principatelor de a proceda fără întârziere la revizuirea legii care regulează raporturile proprietarilor de pământ cu cultivatorii, având în

vedere îmbunătăţirea stării ţăranului.

Şi iată cum această chestiune, fu pusă din nou, în mod imperativ, la ordinea zilei a opiniei publice străine şi române şi impusă regulării noului legiuitor.

O literatură întreagă se produse în acest răstimp, discuţiuni interesante juridice şi economice, pasionate, de o parte şi de alta, dar fără cunoaşterea cărora ne este imposibil să pătrundem în arcanele întunecate ale acestei mari şi vitale chestiuni, să prindem duhul legislaţiunii care de veacuri, rostogolindu-se din generaţie în generaţie, ocârmuise acest popor.

Fără cunoaşterea lor, nici azi nu vom putea înţelege problema ce avem să rezolvăm: căci problema noastră este născută tocmai din învălmăşeala spiritelor de atunci, tocmai din freamătul luptelor de atunci, ea este o „fatală moştenire” a acestei vremi.

Ce este ţăranul-clăcaş ? Care este condiţia lui juridică?

Care este dreptul lui şi caracterul acestui drept asupra pământului ce el lucrează?

Care este caracterul dreptului, zis de proprietate, ce proprietarul însuşi posedă?

Iată chestiuni vitale, a căror soluţiune, impusă atunci de legiuitor, are repercusiunea lor asupra noastră astăzi.

Din toate aceste discuţiuni contradictorii rezultă, însă, că oricare ar fi titlul original al clăcaşului asupra moşiei în care el este aşezat de proprietar: despuiat, zic unii, – de intrus, tolerat într-o moşie, zic alţii, un fapt este definitiv dobândit cauzei noastre, aceasta este: că clăcaşul avea în momentul în care se discuta marea reformă rurală, în virtutea însăşi a legilor în fiinţă, un drept irevocabil şi incomutabil de a trăi, el şi urmaşii lui, în această moşie, de a avea un loc de casă, de a avea loc îndestulător de arătură, de fâneţ, şi de păşune, pentru hrana lui şi a familiei lui, precum şi a vitelor lui, plătind în schimb proprietarului o dijmă de una din zece şi făcându-i

zilele de lucru legiuite.

Că acest drept, limitat de la 1828 şi de la Regulamentul Organic, se întinde în orice caz până la cele două treimi, din întinderea acestei moşii.

Care este acum caracterul lui juridic?

Este el un drept de proprietate, propriu-zis?

Dreptul de proprietate este, precum se ştie, dreptul ce-l are cineva de a se folosi în mod exclusiv şi perpetuu de un lucru determinat: „jus utendi, fruendi et abu-

Are stăpânirea clac asului toate caracterele acestui drept de proprietate şi viceversa, are stăpânirea stăpânului de moşie, sau a boierului de moşie, cum îl numesc ţăranii din Divanul ad-hoc al Moldovei sau proprietarului creat de Regulamentul organic, un drept de proprietate integral „jus utendii fruendi et abutendi», drept absolut, exclusiv şi perpetuu asupra aceleaşi moşii1?

Nu, – nici clăcaşul nu mai are un drept de

proprietate quiritar, absolut, dar nici proprietarul nu a dobândit încă un atare drept de proprietate, – şi unul şi altul au un „jus în re», un drept real în acelaşi obiect, în aceeaşi moşie, limitat, însă. unul prin altul.

Ce este însă acest drept?

El este, după noi, un drept „sui generis», un drept nenumit, creat de timp, de împrejurări, de legile succesive, care au venit să-l fixeze, să-l desfigureze, şi să-l mărginească. El este ca şi dreptul de proprietate exclusiv şi perpetuu, incomutabil şi transmisibil urmaşilor lor în condiţiunile fixate de lege.

Nici ţăranul, nici urmaşii lui nu pot părăsi moşia în care ei sunt născuţi, dar nici proprietarul nu-i poate izgoni. Ei trebuie să trăiască împreună pe aceeaşi moşie, în condiţiunile determinate de lege, aceasta este concepţiunea, în înţelesul general, pe care toţi scriitorii, toţi oamenii politici, neinteresaţi şi de bună credinţă, o dau legilor în vigoare, până la 1864.

Astfel, Nicolae Bălcescu, după ce, prin articolul său din 1844: „Despre starea socială a muncitorilor plugari», din magazinul istoric, stabileşte origina iobăgiei şi o întemeiază, ca şi noi, pe violenţă şi pe samavolnicie, în studiul său, publicat la Paris, în anul 1850, „Question Economique des Principautés Danubiennes», de o rară penetraţie, zice categoric:

„După modelul legislaţiunilor trecutului, Regulamentul Organic nu recunoaşte stăpânului de moşie un drept absolut asupra domeniului său, – vechiul principiu al împărţirei pământului în trei părţi, în care două destinate trebuinţelor populaţiei, este respectat, proprietarul nu poate dispune de el. Rezultă din această dispoziţiune generală a vechiului obicei, şi a Regulamentului din 1831, că ţăranii sunt tenanciari pe două treimi a domeniului muncit şi defrişat de ei de secole, sau coproprietari cu proprietarul nominal, căruia ei sunt ţinuţi să-i dea o rentă în bani sau muncă, după legi. În fapt, există în fiecare proprietate, doi

proprietari ereditari, proprietarul nominal şi ţăranul posesor, dreptul de proprietate al ţăranului este tot atât de puternic ca şi al celui dintâi.

„Acest drept, fondat vizibil pe o raţiune de salvare şi de conservare a societăţii, a rezistat despotismului sofistic al boierilor, şi cu toate erorile, reaua credinţă sau ignoranţa legiuitorului, el repausă pe baze solide:

1) „Legea garantează o posesiune perpetuă pe cele două treimi din domeniul oricărui proprietar;

2) „Legea împiedică pe proprietar de a expulsa în masă pe colonii după domeniul său: expulsiunea fără autorizaţia şi intervenţiunea Statului este o pedeapsă individuală şi în cazurile prevăzute de lege;

3) „Ameliorаţiunile aparţin ţăranului exclusiv, el le poate lăsa moştenire sau le vinde».

Tot astfel, A. G. Golescu, în broşura lui, publicată la Paris, la 1856, „De l-Abolition du servage dans les Principautés Danubiennes», după

ce explică evoluţia istorică care a transformat pe ţăran din proprietar liber, în clăcaş, zice:

„În rezumat, sub regimul servagiului, seignorul fusese obligat de a prevedea la existenţa servului, care din proprietar devenise tenanciar: De acolo dreptul ţăranului la teniura lui, drept pe care el-l plăti cu preţul libertăţii lui. Legea urbarială, emancipând pe ţărani, menţinuse totuşi dreptul lui pozitiv la tenuirea lui ce i aparţinea. Regulamentul organic nu a făcut decât să consacre aceste dispoziţiuni vechi, şi dreptul ţăranului, asupra tenuirei sale, pământului său, se fondează de acum înainte pe două fapte incontestabile, dobândite şi expres stipulate în Regulamentul Organic, însuşi:

1) „Legea obligă pe proprietar a ceda ţăranului o porţiune determinată de pământ;

2) „Ea îi definde de a-l expulza altfel decât cu titlul de pedeapsă pentru rele fapte prevăzute şi definite de lege însăşi…

„Cum ar putea proprietarul să fie considerat

ca stăpân absolut al domeniului său, când Regulamentul însăşi a divizat acest domeniu în două părţi, una evaluată la o treime din totalitatea lui, şi care într-adevăr este în plina şi întreaga lui dispoziţiune, cealaltă care nu va putea exceda cele două treimi şi pe care legea le afecta obligator la întreţinerea ţăranilor?».

Încercarea făcută de Barbu Ştirbey de a dena/tura, de a şterge din lege tot ceea ce amintea şi consacra dreptul antic al ţăranilor asupra pământului său, „a făcut, zice Grolescu, ca măsura râului să fie umplută. Niciodată soarta plugarilor nu fusese abandonată mai nemilos la discreţia proprietarilor, nici odată plângerile ţăranilor nu fusese mai generale: forţaţi de legea necesităţei, ei fură obligaţi să încheie contracte „presupuse făcute de bunăvoie», dar care le impuneau, în realitate, condiţiuni ucigătoare, veniturile proprietarilor crescură dintr-odată, de o zi pe alta, cu 20 la 100. Proprietarii singuri făceau legea».

Basile Boierescu publică, în 1856, sub

autoritatea imensă a lui Boyer Collard, o broşură celebră, intitulată: „la Roumanie après le Traité de Paris du 30 Mars 1856», în car e pleda cauza României independente înaintea Europei, în această broşură Basile Boierescu tratează şi chestiunea ţărănească, tot cu aceiaşi vervă şi rară competinţă, ca şi pe cea dintâi.

Sunt două feluri de proprietăţi în România, zice Basile Boierescu, una, mica proprietate, aparţine moşnenilor, alta mare proprietate boierilor burghezi, monastirilor.

„Proprietarul acestor domenii nu este singur pe domeniul său, el îi împarte posesiunea şi folosinţa cu ţăranii, care sunt stabiliţi pe ea, clăcaşii.

,.Pe o parte din domeniu ţăranul are „ipso jure», un drept de posesiune perpetuu, sub obligaţiunea a oricăror prestaţiuni periodice şi irevocabile sub oarecare condiţiuni.

„Pe cealaltă, care aparţine exclusiv proprietarului, ţăranul nu are niciun drept,

convenţia ţine loc de legea între părţi».

Boierescu vorbeşte aici de starea de drept creată de ultima lege a lui Barbu Ştirbey şi de Regulamentul Organic atunci încă în vigoare.

„Din timpurile cele mai vechi, adaugă el, ţăranii după domeniile publice sau private au avut un drept real asupra a doua treimi din proprietatea domenială.

„Nu voim să dăm încă un nume acestui drept real, căci – este greu de a-i găsi unul. să fie destul de a zice că el a trecut în toate legislaţiile române până azi, numai poziţiunea socială a ţăranului a variat la diferite epoci».

Ce este ţăranul clăcaş? după Basile Boierescu.

„Ţăranul român este, zice el, mai mult decât un serv, mai mult decât un locatar, mai mult decât un uzufructuar, mai mult decât un colon părtaş, dar el este mai puţin decât un om liber, mai puţin decât un emphiteot, mai puţin decât un coproprietar».

„Acest drept al ţăranului constituie, după Boierescu, o posesiune perpetuă, cu care ţăranul este învestit „ipso-jure», orice fond se găseşte astfel izbit de un fel de servitudine legală perpetuă.

„Proprietarul principal nu cunoaşte într-un mod absolut asupra cărei părţi el are un drept exclusiv de proprietate; ţăranii, de partea lor, nu ştiu asupra cărui obiect este fixat dreptul lor: şi unul şi altul trăiesc într-o indiviziune perpetuă şi sub acest punct de vedere se poate spune că ei sunt coproprietari».

Aceasta este opiniunea autorizată a unui mare jurisconsult, pe care îl vom găsi „însă, în curând, în rândurile adversarilor reformei agrare din 1864.

Pe când patrioţii luminaţi, oamenii cei mai învăţaţi ai ţării se sileau să atragă, să lumineze bunăvoinţa Europei asupra Principatelor şi sorţii populaţiei lor, marii proprietari nu stau nici ei inactivi. Ei rupeau săgeţi, săgeţi agere şi otrăvite,

pentru a apăra cauza lor: felul lor de a-şi apăra cauza constituie, el însuşi, o recunoaştere şi o mărturisire manifestă a drepturilor contrarii ale săteanului.

Printre aceştia, cel mai violent este Barbu Catargiu.

Barbu Catargiu publică, şi el, la Bucureşti, în 1857, o broşură intitulată: „Proprietatea în Principatele Moldo-Române», şi o alta în 1860: „Încă câteva idei asupra proprietăţii în Principatele Unite».

Teza lui este curioasă, este originală, este interesantă, pentru că ea ne indică mentalitatea, pe care marii boieri de atunci o aveau şi care este întocmai la fel cu acea a celor dinainte de 1917.

El crede că ţările române fiind colonizate de romani, s-au bucurat de legile romane, că aceste legi au rămas în fiinţă chiar după retragerea legiunilor romane, că chiar la Descălecarea lor, principii români: „Radu Negru şi vestitul Cordocava, şi mai târziu „Petru Rareş», zice el, le-

au găsit în fiinţă. Românii adică boierii, după

Barbu Catargiu, au fost şi au rămas încă de la Romani, singurii şi unicii proprietari" ai pământului pe care ei îl au părăsit momentan, – mai multe sute de ani, – sub greutatea împrejurărilor, ţăranii însă nu au fost nicio dată niciun un moment proprietari ai solului.

„Românii reintrând sub conducerea noilor prinţi în aceste locuri, reintră, zice el, în posesiile părinţilor lor şi împărţirea pământului urmează neapărat să se fi făcut după legile Romei, vechea lor Patrie.

„Acest punct istoric odată dobândit, (!) adaugă Barbu Catargiu, putem de acum zice cu hotărâre că baza proprietăţii în Principatele Moldo-Române nu a fost jefuirea de un popor de către un alt popor cotropitor, precum s-a urmat în alte părţi ale Europei.

„Boierii români, după întoarcerea lor în ţară, întrebuinţaţi în războaiele necontenite ce aveau să susţie în potriva Polonezilor, etc., nu mai putură a

se gândi la exploatarea moşiilor lor, care între altele, nici nu le putea aduce vreun folos mare în timpii de atunci.

„Această stare a lucrurilor lasă mai mult ţăranul român singur stăpân pe proprietatea boierilor.

„Pe de altă parte, lipsa de cumpărători de producte, simplitatea rustică a trebuinţelor, năpăstuirile guvernului, etc., „toate aceste împrejurări au făcut „zice Barbu Catargiu», ca ţăranul român, leneş şi neîngrijitor, în cele din urmă, ca să scape de necuviinţele unei averi fără folos, se hotărî să-şi vândă moştenirea părintească, şi merse de se puse sub protecţia vreunui proprietar influent ce putea a-l apăra de abuzurile slujbaşilor guvernului».

Aşadar, proprietar original este boierul, ţăranul aflat pe moşia lui este un îngăduit, un musafir nepoftit, pe care timpul şi împrejurările i l-au adus!

Chiar acei ţărani care vor fi rămas

proprietari, pe vreo ocină, în momentul Descălecării, s-au vândut, ei înşişi de bunăvoie, boierilor, cu ocină cu tot. De unde urmează că ţăranii nu au avut sau nu au mai conservat niciun drept în domeniul al cărui stăpân este boierul.

Întocmind astfel Istoria şi răstălmăcind astfel chiar legile în fiinţă, din care el are grija, reproducând dispoziţiunile lor, să scoaţă pe acelea prin care proprietarul este obligat să dea ţăranilor până la două treimi din întinderea moşiilor lor, el deduce o consecinţă foarte simplă:

„Rămâie ţăranul, zice el, stăpân desăvârşit pe persoana sa, fie slobod a-şi strămuta locuinţa şi a-şi închiria ţarina trebuincioasă pentru existenţa şi negoţul său, unde şi cum va găsi mai în al său folos. Mărgineascâ-se oblăduirea de orice îngrijire în tranzacţiile ţăranului cu proprietarul, priveghind numai cu neadormire şi străşnicie asupra executării contractelor ce vor încheia între ele aceste două părţi interesate.

„Suntem bine încredinţaţi că dintr-o

asemenea slobodă înţelegere va izvorî cea mai dreaptă şi mulţumitoare cumpănire a intereselor fiecăreia din ele».

Aşadar, ţăranii să devie liberi, liberi ca păsările cerului, fără cămin, fără pământ, căzând victima jocului liberei tocmeli, liberei concurenţe, a legii de fier a cererii şi ofertei de muncă şi de pământ.

Cât pentru acei ce susţin, chiar cu Regulamentul Organic în mână, drepturile ţăranilor, Barbu Catargiu, îi denunţă oprobriului proprietarilor, ca pe unii „ce preatălmăcesc articolele Regulamentului, privitoare la cele două din trei părţi a proprietăţii închiriate sătenilor.

„Aceştia sunt nişte fiinţe de-a pururea închinate sau vândute intrig ei sau vicleniei. A lor patrie e tot locul, unde urlă anarhia, a lor lege e răscoala, credinţa lor e minciuna, sufletul lor e punga, şi „al lor frate e Iuda».

Unor asemenea ditirambe fără niciun pic de judecată, le răspunde într-un mod admirabil,

Emanoil M. Kreţulescu, într-o broşură, plină de vervă şi de foc patriotic: „La Roumanie en 1859», publicată la Paris.

„Ţăranul cere cele două treimi ale moşiei, – zice Kreţulescu, – dar reclamaţiunea lui nu este una din acele pretenţiuni fără titlu, înveninată de lăcomie, susţinută de sofisme, este revendicarea unui drept preexistent a cărui legitimitate a fost recunoscută de toate legile anterioare…

„Dezmoşteniţi ai pământului, zice el ţăranilor, oameni ai corvezii, justiţia este cu voi şi inima mea este cuprinsă de o adâncă milă la amintirea suferinţelor voastre trecute, la priveliştea mizeriei voastre actuale».

Aşa scriu oamenii cinstiţi, aşa pretălmăcesc ei legile ţări, chiar faimosul Regulament Organic.

O broşură, care a făcut mare vâlvă în epoca sa, este aceea pe care Manolache Kostachi Iepureanu a publicat-o la Iaşi, în 1866, sub titlul: „Chestia locuitorilor». Limbajul lui este simplu şi convingător, – el presupune, vorbind chiar de el

însuşi şi de moşia sa Iepurenii, că a cumpărat o moşie, că dacă el ar fi străin, francez sau englez şi ar merge la moşia cumpărată, după inspecţia care ar face-o în tovărăşia vechilului său, el s-ar convinge că dreptul lui de proprietate, spre deosebire de aceea ce este în alte ţări, este mărginit de dreptul tot atât de puternic al ţăranilor.

Din examenul dreptului în vigoare şi modul lui de înţelegere şi de aplicaţiune obştească, atât în Moldova cât şi în Valahia, Iepureanu deduce că dreptul de proprietate al moşiilor locuite de ţărani, este într-adevăr, un drept mărginit, iar nu un drept absolut.

Că proprietarul unei atari moşii are:

a) îndatorirea de a lăsa pe locuitori nestrămutaţi în vetrele şi pe pământurile posedate de ei;

b) îndatorirea de a înzestra însurăţeii până la o câtime de două treimi, şi mărginirea dreptului de proprietate de a-i putea depărta de pe moşie decât numai la cazuri anume pre scrise de legi.

Şi aceste obligaţiuni sunt atât de puternice încât proprietarul în niciun chip nu poate dezrobi moşia lui de servitudinea ce o gravează, el nu o poate face cu certitudine, constată Iepureanu, pe acele moşii unde locuitorii au fost băştinaşi, acolo ei au fost anteriori proprietarului, – dar el nu o poate face nici chiar pe acele moşii unde locuitorii au venit ulterior pentru că ar fi şi în acest caz să se violeze voinţa părţilor: Argumentul lui Iepureanu este formidabil, irefutabil şi notaţi că el este un adversar al ţăranilor.

„Căci, zice Iepureanu, acei locuitori când şi-au părăsit locurile lor, negăsind destulă îndemânare unde se aflau aşezaţi mai înainte, şi s-au tras la locuri mai largi, făcut-au proprietarii cu dânşii vreo alcătuire numai pe viaţă*? Nu, – ei s-au strămutat, în perspectiva beneficiului ce îl au închezăşuit, prin legea actuală, nu numai pentru ei, dar chiar şi pentru urmaşii lor, şi legea însăşi n-a avut în vedere interesul pe viaţa şi vremelnic al vreunui locuitor, ci întreaga clasă a acestei

populaţii.

„Nu poate să fie aici chestie dacă legislatorul a avut sau nu dreptul să ia nişte asemenea dispoziţii privitoare pe proprietatea particulară, de bună seamă această legiuire nu s-a improvizat, ca o măsură arbitrară, ci ea negreşit a fost rezultatul stării de lucruri anterioare pe care a reglementat-o».

Şi cu toate acestea, Manolache Kostaki Iepureanu nu se sfieşte a propune ca reforma actuală să se mărginească numai întru întinderea pământurilor stăpânite astăzi de locuitori în puterea dispoziţiei legii reglementare, transformând munca datorită de clăcaşi în bani. Aşadar, toate generaţiunile viitoare, înşişi copiii născuţi ai clăcaşului actual, dar care nu sunt încă însuraţi, trebuie să fie deposedaţi, aceştia desigur, dintr-un drept cert, real şi existent a cărui scadenţă numai nu a sosit încă, dar care poate fi peste câteva zile, peste câteva luni, sau chiar peste câţiva ani.

Ţăranul însuşi, menţinut în posesia lui actuală nu ar avea decât un drept de emphiteosă, mărginit pentru el şi pentru toţi urmaşii lui la locurile aflate momentan în posesia lui.

Care ar fi motivul de drept pe care l-ar putea invoca proprietarul spre a degreva moşia sa de această servitudine perpetuă?

„Fiindcă interesul locuitorilor, zice Iepureanu, cere substituire de bani în loc de muncă şi eu reclam în contra emanciparea proprietăţii mele pentru viitor».

Şi aceasta fără nicio despăgubire; după el, dar, „proprietarul ar rămânea ca şi până acum proprietar pe întreaga sa moşie, dar între proprietar şi locuitori s-ar statornici o legătură de emphiteosă (embatic) asupra pământurilor stăpânite de ei astăzi».

Soluţiunea inică şi cu totul numai în folosul proprietarului şi în prejudiciul ţăranului al cărui drept este pierdut pentru el definitiv şi fără nicio compensaţie.

Cu drept cuvânt dar Kogălniceanu îl va arăta pe Iepureanu ca pe un periculos reacţionar: injust şi nepolitic.

Broşura lui Iepureanu este cea mai preţioasă mărturisire, martorul cel mai autentic, şi cel mai irecuzabil ai dreptului indiscutabil şi incontestabil ce ţăranii aveau asupra celor două treimi din moşia în care ei erau aşezaţi:

Ca atare, ea merită să fie reţinută, dobândită cauzei ţăranilor.

Constantin Boierescu, într-o broşură foarte înţelept scrisă, sfătuieşte pe boieri să primească cel puţin următorul minimum:

Ca să se declare proprietari definitivi okavnici, toţi ţăranii însuraţi sau care vor avea 18 ani împliniţi, pe întinderi de pământ, de 12 pog. la câmp, 16 pog, la baltă, 11 pog. În regiunile viticole şi 9 pog. la munte, neputând în orice caz întrece aceste pogoane două treimi din întinderea moşiei.

În schimb Boierescu menţine corvoada pe

care o fixează la 12,15 şi 20 zile, după cum ele vor fi făcute, cu 2 sau 4 boi, sau numai cu mâinile.

Acest sistem hybrid nu a găsit niciun partizan, nici în Parlament, nici în afară de Parlament, el avea toate viţiile vechiului regim, fără elasticitatea lui, calitate capitală, care singură explică dăinuirea lui.

Aceasta este starea spiritului în momentul când marea chestiune ajunse se în dezbaterile „Primului Parlament naţional" 6.

Convenţia din Paris, din 1859, regulase înfiinţarea unei Comisiuni legislative centrale, cu sediul la Focşani, având misiunea de a elabora legi uniforme pentru ambele Principate.

Ea elaboră şi un proiect de lege rurală: economia lui este simplă; ţăranii rămân liberi pe braţele şi pe capul lor, fără pământ de hrană, liberi ca păsările cerului, – însăşi vatra satului este mărginită, ei nu au decât o folosinţă colectivă. Idealul tocmelilor libere a lui Barbu Ştirbey, este, în fine, realizat, proprietarii sunt mulţumiţi.

Cu acest proiect de lege se inaugură dezbaterile primei Adunări legislative româneşti, formate din fuziunea celor două Adunări, din Iaşi şi Bucureşti: sesiunea se deschide la 25 Mai 1862.

Ea fu cea mai mişcătoare şi desigur cea mai mare în analele Parlamentului nostru. În contra proiectului Comisiei se ridică Mihail Kogălniceanu. Discursul lui a rămas, până azi, neîntrecut, la tribuna Parlamentului român, niciun orator n-a atins până azi, după părerea mea, culmile pe care sufletul marelui om le-a luminat cu razele lui puternice.

El nu este numai frumos ca formă, dar el este solid ca fond.

Nu a lipsit marelui orator niciun argument, pentru a învedera inichitatea ce proiectul în dezbateri comitea.

Cunoscător, ca nimeni, al trecutului nostru, el a sprijinit pe dreptul antic şi neschimbat al ţăranului, dreptul ce el revendica pentru el azi în contra despoitorilor lui. Cunoscător al legilor

străine, al marilor reforme făcute de Hardenberg, în Prusia, de Alexandru al II-lea în Rusia, el invocă exemplul şi pilda ce aceste ţări ne-o dădeau.

„Şi noi, d-lor, zice Kogălniceanu Adunării, toţi boieri şi proprietari, niciun ţăran nefiind în Adunare, legală reprezentaţiune a Ţării, ne-am folosi de această autonomie, nu spre a da ţăranilor ceea ce pretutindeni li s-a dat, ceea ce însăşi Puterile străine au recunoscut ca singura condiţiune de îmbunătăţire a sorţii lor, ci spre a-i reduce la soarta de chiriaşi şi spre a-i preface în proletari, sau ceea ce este mai mult, a le lua din stăpânire mai mult decât două treimi din legiuitul lor pământ şi aşa am înăspri, în loc de a îmbunătăţi soarta

„Sărmanii ţărani! – ei până acum aveau în spinare un singur sac, acum, ca o îmbunătăţire, am voi să le punem pe umeri doi saci. Noi am dat ţăranilor noştri libertatea, care ţăranii Poloniei se tânguiau că stăpânii lor voiau a le-o da în 1807, Libertatea păsărilor care se gonesc după un copac

plin de fructe, pe un copac cu crengile goale.

„Ni se propune a libera pe ţărani de fiare, însă cu condiţiune ca odată cu fiarele să le luăm şi cişmele».

O asemenea lege ar fi, zice Kogălniceanu:

Contra dreptăţii, căci am abuza de puterea noastră de legiuitor, spre a strâmbătăţi pe cei slabi, pe cei neîndrituiţi a se ridica aci.

Contra legii, pentru că ar ridica ţăranilor părticica de pământ ce legea le garantează azi.

Contra naţionalităţii, pentru că ar îndepărta pe ţărani de la sânul Patriei, nelegându-i cu niciun interes la apărarea pământului strămoşesc.

Contra interesului proprietarilor înşişi, căci acolo unde proprietarii nu s-au pus în capul reformelor, cerute de binele obştesc, grozave catastrofe au avut loc şi ei au fost primele victime.

Contra armoniei sociale care ar întreţine neştearsă ura între clasele sociale.

„Proiectul Comisiei este un proiect de despotism şi de dezordine», zice Kogălniceanu.

În fine, într-o peroraţie mişcătoare până la lacrimi, Kogălniceanu adresându-se, „lupilor nemilostivi», face apel la umanitatea şi la patriotismul lor.

„Oh, fii-vă milă de un milion de ţărani, le zice el, care cu femeile şi cu pruncii lor, de şi ţinuţi afară şi departe de dezbaterile noastre, au ochii aţintiţi asupra Dealului Mitropoliei, ca asupra Soarelui Mântuirii şi vă întind mâinile.

„Oh, nu drămuiţi brazda de pământ trebuitoare hranei ţăranilor.

„Gândiţi la durerile, la patimile, la lipsurile trecutului lor. Gândiţi la origina averilor d-voastre, gândiţi că cea mai mare parte din ele le datoraţi muncii şi sudoarei lor. Închipuiţi-vă că părinţii lor s-au luptat alăturea cu părinţii noştri, pentru salvarea Ţării şi a altarului, gândiţi că mâine ora pericolului poate iarăşi suna, căci fără dânşii nu veţi putea apăra nimic, nici patria, nici averile, nici drepturile d-voastre, şi că odată ţara căzută nu veţi fi decât slugile străinilor, când astăzi

sunteţi în capul României, în capul unei ţări libere şi autonome.

„Aduceţi-vă aminte că atunci când era ocupaţiune străină mulţi din noi treceam hotarul, iar ţăranii rămâneau şi ne păzeau moşiile şi averile. Închipuiţi-vă care era soarta nenorociţilor noştri ţărani în acele triste timpuri.

„Aduceţi-vă aminte că ei şi cu însăşi femeile lor adesea au fost reduşi la starea de vite, înjugaţi la carele muscăleşti şi că oasele a mii de ţărani români încă înălbesc câmpiile Dobrogei şi ale Bulgariei.

„Oh, fie-vă milă de dânşii, fie-vă milă de ţara noastră.

„Oh, dacă Dumnezeu şi-ar face milă cu această ţară şi ar îmblânzi inimele cele împietrite».

„Oh, de ce nu am elocinţa trebuitoare pentru ca glasul meu să poată triumfa de ideile egoiste, de fricile neîntemeiate, de interesele meschine şi aşa să izbutim ca această mare şi naţională

chestiune să se hotărască, nu prin lupte, nu prin majoritate, ci prin primirea tuturor, prin unanimitatea Parlamentului român.

„De s-ar face aceasta, ce mare şi frumoasă zi ar fi pentru România, ce glorie ar fi pentru clasele bogate şi inteligente ale Ţării, ce renume pentru Adunarea legislativă, şi cât de sus am ridica naţiunea noastră în ochii Europei.

„Şi din contră, ce ruşine, ce decadenţă pentru noi, când am dovedi străinilor că nu avem putinţa de a fi, de a ne ridica la înălţimea misiunei noastre, că în mâinile noastre era să întărim România şi că noi am îngropat-o de vie: Căci nenorocind trei milioane de ţărani, nenorocită va fi şi ţara noastră: înmormântată va fi România, când în o asemenea chestiune noi, legiuitorii ei, am da pildă strâmbătăţei şi a nelegiuire!».

„Şi, să nu credeţi, d-lor, că prin un vot al nostru, am îneca pentru veci dreptul ţăranilor.

„Nu, d-lor, dreptatea nu piere, ca trupul lui Hristos, ea se poate îngropa, dar întocmai ca şi

Hristos Dumnezeu, ea va reînvia».

Şi ea a reînviat! Ea stă strălucitoare în faţa dv!

Ce au răspuns proprietarii? Prin glasul lui Barbu Catargiu, ei au răspuns că ideile lui Kogălniceanu erau utopii, erau idei comuniste, idei de împărţire a averilor, că aceia ce trebuie ţăranilor, nu este pământ, ci libertate, ci virtute!

Adunarea legislativă, continuând dezbaterile asupra proiectului Comisiei centrale, chiar după omorârea lui Barbu Catargiu, a votat acest proiect cu 62 voturi pentru, şi cu 35 voturi contra: acei ce au hotărât astfel marele proces, dintre proprietari şi ţărani, sunt numai marii proprietari, – ei fură judecători şi parte în propria lor cauză!

Aceasta nu trebuie să o uităm.

Domnitorul, însă, a refuzat să-l sancţioneze, şi, chemând la guvern pe Mihail Kogălniceanu, a pus din nou chestiunea rurală în discuţiunea aceleaşi Adunări. Dar dezbaterile Adunării dovedind că nu este posibilă o înţelegere între

guvern şi Adunare, Domnitorul, prin lovitura de Stat din 2 Mai 1864, a dizolvat Adunarea, iar prin Statutul din 2/14 Iulie 1864, ratificat de plebiscitul poporului, şi-a asumat şi puterea legiuitoare, cu avizul Consiliului de Stat.

Printr-un decret, tot din acea zi, 2 Iulie 1864, Cuza trimise în cercetarea Consiliului de Stat proiectul de lege rurală, elaborat de Kogălniceanu şi care era în mare parte reproducerea amendamentuui propus de el, înaintea Adunării, în dezbaterile din 1862.

Vice-preşedintele Consiliului de Stat, – prezidentul fiind Domnitorul, – era marele jurisconsult Constantin Bosianu, iar membri: Alexandru Creţescu, D. Bolintineanu, P. Poenaru, Joan Voinescu, Grigore Bengescu, I. Strat, Papadopol Calimah şi Gh. Apostoleanu.

Consiliul a numit o subcomisie, din sânul său, compusă din C. Bosianu, Gr. Bengescu şi Alexandru Creţescu, pentru a cerceta proiectul înaintat de Guvern. Această subcomisie, a

însărcinat la rândul ei pe Alexandru Creţescu cu redactarea raportului definitiv. Acest raport este o operă de mare valoare juridică, în el se sintetizează, cu rară luciditate, toată chestiunea atât de arzătoare, pentru tot poporul românesc, şi atunci ca şi azi. Examinând textele legilor în vigoare, a Condicii Caragea şi a Condicii Calimah, Creţescu deduce, cu drept cuvânt, că dreptul clăcaşului este un drept real, perpetuu, întocmai ca şi dreptul de proprietate, da oarece clăcaşul nu poate fi expulzat decât prin justiţie şi numai pentru neîndeplinirea obligaţiunilor ce decurg din starea lui de clăcaş.

Dar acest drept este, în acelaşi timp, şi un drept exclusiv şi transmisibil, „deoarece stăpânul nu poate lua curătura clăcaşului, ce o are de la părinţi».

— Şi, în general, „stăpânul nu poate să ia curătura clăcaşului, ce o face cu voia stăpânului».

Codul Calimach, în special, este absolut categoric: după art. 1.509, săteanul este

proprietarul lucrului, iar stăpânul moşiei este proprietarul fiinţei lucrului.

Cu drept cuvânt, dar, Creţescu a putut să zică:

„Dincolo de Milcov, precum şi dincoace de Milcov, clăcaşul are asupra pământului, în întinderea hotărâtă de lege, exerciţiul dreptului de proprietate.

„Că stăpânul are asupra acelui aş pământ numele de proprietar.

„Cel dintâi are, aşadar lucrul, fără nume, – cel de al doilea numele fără lucru. Amândouă acestea sunt drepturi reale, fracţiuni din dreptul de proprietate absolută, fără a fi niciunul, prin sine singur, drept de proprietate absolută.

„Săteanul exercită dreptul său sub forma sa primitivă şi naturală, stăpânul nu a putut exercita pe al său, decât dându-i o formă artificială, transformându-l în prestaţiune, deoarece prin sine însuşi acel drept nu are nicio formă apreciabilă, nimic văzut şi pipăit».

Raportul, împreună cu textul proiectului, sunt aduse în sânul Consiliului de Stat, sub preşedinţia Domnitorului Cuza, în şedinţa sa din 11 August 1864.

Consiliul aduce mai multe modificări proiectului, şi, în fine, în ziua de 14 August 1864, noua lege „pentru regularea proprietăţii rurale», este promulgată de Domnitor, în puterea Statutului, din 2 Iulie 1864.

Aceia ce miră şi surprinde mai mult este cum a fost posibil ca oameni ca Kogălniceanu, Bosianu, Creţescu, fără a mai vorbi de ceilalţi membrii marcanţi ai Consiliului de Stat, – că ei, care cunoşteau, mai bine decât oricine, natura juridică şi întinderea drepturilor clasei clăcaşilor asupra pământurilor proprietarilor lor, care ştiau că aceste drepturi nu erau individuale, că ele se adresau la toată clasa clăcaşilor, nu numai la cei prezenţi, dar şi la cei viitori, că ei, care luptaseră pentru a o salva de naufragiul legii comisiunii centrale, – ca ei tocmai să comită păcatul neiertat

de a fi jertfit fără milă şi fără compensaţie întreaga clasă ţărănească interesului veşnic deştept şi aprig al proprietarilor.

Iată ce miră şi mâhneşte pe acei ce – ca mine – cu adevărat şi sincer, admiră marea epocă a lui Cuza şi Kogălniceanu.

Această lege este aceia care a creat întreaga chestiune, ce atât de mult ne frământă.

Ea este aceea care a agravat încă „fatala moştenire” ce veacurile precedente au lăsat timpului nostru.

Într-adevăr, prin art. 1 sătenii clăcaşi (pontaşi) sunt şi rămân deplin proprietari pe locurile supuse posesiunii (stăpânirii) lor, în întinderea ce se hotărăşte prin legile în fiinţă.

Clăcaşul este, aşadar, proprietar pe această întindere de pământ, el nu devine proprietar.

Întinderile de pământ sunt aproape aceleaşi din ultimele legiuiri ale lui Barbu Ştirbey şi Grigorie Ghica. În niciun caz, însă, suma locurilor lăsate sătenilor nu va fi mai mare de două treimi

din întinderea moşiei.

Se desfiinţează, odată pentru totdeauna: claca (boierescul), dijma, corvezile, zilele de meremet, carele de lemne şi alte asemenea sarcini în natură sau în bani. Drept toate acestea, sătenii vor plăti o despăgubire pe care legea o fixează, – ea va fi încasată de Stat în 15 ani, care este la rândul lui obligat să stingă tot în 15 ani, „obligaţiunile comunale rurale», emise de Stat proprietarilor pentru acest scop.

Cu chipul acesta clăcaşul este proprietar liber pe 4,7 sau 11 pogoane şi câteva prăjini, îndatorat a plăti în termen de 15 ani, nu preţul pământului pe care legea îl recunoaşte, în fine, după un proces de atâtea veacuri, că a fost în totdeauna şi este al lui, – dar preţul răscumpărării lui de diversele sarcini ce-l grevau către proprietar.

De aci înainte munca lui este liberă, el o poate vinde sau închiria oricui el va voi, fără nicio restricţiune alta decât aceia că el nu o poate face

pe mai mult de cinci ani.

Dar ce au devenit însurăţeii, spornicii?

Ei aveau un drept personal „ipso jure», pe care-l puteau exercita la însurătoarea lor, tatăl lor chiar fiind în viaţă, de a cere stăpânului de moşie, loc de casă, de 400 sau 300 stânjeni pătraţi, şi pământ de hrană, după numărul vitelor ce ei ar fi avut.

Legea nici nu-l abrogă, nici nu-l confirmă, ca şi cum legiuitorul a simţit că acolo era procesul nostru de azi, proces a cărui dezlegare o lasă şi el, în chip maliţios, la rândul lui, moştenire generaţiunilor viitoare. Până la rezolvarea acestui proces, el invită, pe acei ce sunt în viaţă, a se strămuta pe moşiile Statului cele mai apropiate

S-ar părea că această lege constituie un pas înainte, că ea era o lege de reparaţiune socială, că ea va revărsa asupra sătenilor numai lapte şi miere, că ei, în fine, intrau în pământul făgăduinţei: al proprietăţii şi al libertăţii!

În fapt, crezând că remediază o injustiţie, ea

comite una şi mai mare şi mai strigătoare. În această nouă injustiţie stă izvorul nesecat al tuturor nenorocirilor noastre prezente. Intre sistemul consacrat de ea şi sistemul iobăgiei de ieri, acesta din urmă era desigur cel mai puţin primejdios pentru ţărani.

Deşi încărcat de abuzuri şi de păcate, totuşi ţăranii şi fiii lor, în perpetuu, îşi aveau asiguraţi un minimum de existenţă, toate trebuinţele lor, cum zice legea lui Barbu Ştirbey. Proprietarul era dator să le dea, în baza legii lui Ştirbey, loc de casă şi pământ de hrană până la concurenţa a doua treimi din întinderea moşiei lui.

Proprietarul nu era, precum am văzut, proprietar definitiv decât pe o treime, celelalte două treimi, erau grevate de servitudinea locuitorilor aşezaţi pe moşia lui.

De la această fatală lege încoa, proprietarul a devenit proprietar definitiv şi integral, liber de orice sarcină, pe pământul ce îi a mai rămas după împroprietărirea clăcaşilor săi de atunci, însuraţi

şi având deja pământul legiuit în posesia lor.

Copiii acestora, chiar născuţi, dar neînsuraţi, cu atât mai vârtos încă, acei care aveau să nască în decursul secolelor viitoare, au pierdut, fără nicio despăgubire, dreptul lor personal şi original de a putea îndatora, la rândul lor, pe proprietar să le dea, şi lor, loc de casă şi pământ de hrană, ca şi moşilor şi strămoşilor lor, în moşia în care ei vedeau ziua.

Toţi aceştia au devenit, aşadar, dintr-odată proletari, muncitori de pământ fără pământ, având unica speranţă de a dobândi la moartea autorilor lor un petec de pământ insuficient ca să se hrănească pe el şi pe familia lui, ca să acopere „toate trebuinţele lui».

Fie că el nu a avut pământ de loc, fie că prin moştenirea autorilor lui el nu a dobândit decât o porţiune neînsemnată, adesea câteva prăjini, acest proletar a fost silit să-şi vândă munca sa proprietarului şi totodată să închirieze, prin tocmeală liberă, de la el, pământul de care el avea

trebuinţă; în ambele cazuri el s-a supus legii cererii şi a ofertei.

Această lege de fier, este aceia care l-a adus în situaţia penibilă în care el se zbătea la 1917.

Legile tocmelilor agricole, care s-au succedat de la 1866 şi până azi, făcute toate numai de proprietari fără ţărani, nu au făcut decât să o agraveze, toate au fost dictate de interesul proprietarilor, – ele nu au făcut decât să strângă lanţul şi mai tare în jurul grumajilor nenorocitului ţăran.

Unele dintre ele sunt suprem inumane, ele sunt chiar...

Aşa este prima lege din 18 Martie 1866, făcută în beţia triumfului răsturnării lui Cuza, care lege autoriză execuţiunea „manu militari” a muncitorului, – aşa este, mai ales, legea din 1872, operă a lui Lascăr Catargiu şi a partidului conservator, care autoriză execuţia prin dorobanţi trimişi la casa ţăranului dosit de frica bătăii: Violările, prădăciunile, abuzurile de tot felul,

comise de aceste poteri, au ajuns până în zilele noastre, căci această lege nu a fost desfiinţată decât în 1882.

Dar nici chiar legea lui C. A. Rosetti din 1882, precum nici aceia a d-lui Petre Carp din 1892, nu respiră un sentiment de dreptate, de egalitate absolută între cei doi protivnici, înaintea legii: Ţărani şi Proprietari. Rezultatele anchetei publicate de Ministerul de Interne în urma revoluţiei ţărăneşti din 1907, confirmă în totul starea de injustiţie în care a trăit până în 1907, clasa ţărănească. Dar în fine, nici legea de tocmeli agricole din 1907 nu a fost mai bună pentru ei precum am dovedit: ea nu a adus nicio schimbare radicală, nicio ameliorare durabilă.

Cea mai gravă eroare a legiuirii din 1864 stă în a fi rupt brusc cu trecutul, fără tranziţie, şi fără a luă garanţii pentru viitor.

Reforma din 1864 a fost un expedient pentru a scăpă de strânsoarea evenimentelor. Strâns între dorinţa de a ameliorâ, cu orice preţ, soarta

ţăranilor, dându-le pământ, şi dorinţa de a nu revoltă prea mult pe proprietari, deja teribil de îndârjiţi, legiuitorul din 1864 a făcut tocmai contrariul de aceea ce el urmărea:

El a sacrificat pe ţăran proprietarilor, el i-a cufundat în mizeria, în care ei fără nădejde să zbat. Kogălniceanu a făcut tocmai aceia ce el nu voia să facă, aceia ce el combătuse cu atâta înălţare în 1862.

Ce era dator să facă el? Care era dreptul ţăranilor?

Dreptul lor, precum am văzut, se întindea indiscutabil, după legile în vigoare asupra a doua treimi din întinderea moşiilor pe care ei erau aşezaţi: trebuia, dar, ca acest drept să le fie conservat.

Nimeni nu se putea atinge de el, fără injustiţie, fără a comite o adevărată confiscare, o expropriere silită fără despăgubire, o spoliere.

Aşadar: *a)* sau trebuia ca legea să exproprieze din dreptul său eminent, „dominium

eminens», din „numele sau fără lucru», pe proprietarul moşiei contra unei juste despăgubiri, reprezentând acest drept şi să facă să cadă încă de atunci, în domeniul public al Statului, plina proprietate a celor două treimi, a tuturor moşiilor populate cu clăcaşi şi în ele să împroprietărească pe fii foştilor clăcaşi, pe măsură ce ei veneau în viaţă şi pe succesorii lor, în infinit până la istovirea acestor două treimi şi aceasta în întinderile ce legile de atunci fixau şi care constituiau pentru ei un drept dobândit;

b) Sau trebuia să lase neştirbită vechea legiuire, luând măsuri de ostoire a abuzurilor, ce se altoiseră recent pe dreptul lor şi care nu puteau constitui un drept câştigat, deci să lase ca, prin însăşi creşterea populaţiunii şi prin jocul normal al legilor economice şi al legilor pozitive în vigoare, cele două treimi să intre în stăpânirea ţăranilor şi pe urmă să se facă împroprietărirea lor în aceste pământuri.

În ambele cazuri, ţăranii ar fi dobândit aceste

două treimi sigur, încă de atunci, în baza însuşi a titlului lor de coproprietari cu proprietarul moşiei în care ei trăiau.

Legiuitorul a ales, însă, cea mai rea soluţiune pentru ţărani.

El a împroprietărit pe clăcaşii care atunci erau în viaţă, adică 511.896 capi de familie pe 2.038.840 hectare, expropriind pe fii şi urmaşii lor în infinit din restul moşiei, eliberat de servitudinea ce o greva faţă de aceştia şi pe care proprietarii devin proprietari absoluţi, fără nicio plată sau despăgubire.

De atunci încoa, în virtutea legilor de vânzare a bunurilor Statului în loturi, s-au mai împroprietărit 104.385 locuitori pe 535.414 hectare, adică în total au fost împroprietăriţi de la 1864 încoa, 616.280 locuitori pe 2.574.045 hectare.

Dacă admitem că suprafaţa cultivabilă a României era în 1917, în cifra rotundă de 7.990.000 hectare, două treimi din acest pământ

cultivabil s-ar fi cuvenit, în baza legilor vechi, muncitorilor de pământ, adică ţăranii, prin jocul firesc al acestor legi, ar fi putut stăpâni – 1917 – mai mult de cinci milioane de hectare, pe când în realitate ei nu stăpânesc decât două milioane cinci sute de mii de hectare, – ei au fost aşadar frustraţi de cel puţin două milioane şi jumătate hectare, fără să mai vorbim de dreptul lor asupra pădurilor şi asupra locurilor necultivate ce ei îşi puteau apropia punându-le în cultură, – şi pe care ei le au pierdut, tot fără nicio despăgubire sau compensaţie.

Dar se va zice, nu s-a găsit nimeni atunci care să atragă atenţiunea opiniei publice şi a legiuitorilor asupra acestei injustiţii?

Dar cum, tocmai Cuza, tocmai Kogălniceanu, cel mai adânc cunoscător al chestiunii ţărăneşti, au putut cădea în o asemenea ispită?

Da, s-a găsit un om şi încă un Domn, Domn bun, blând şi drept: „Ar trebui, mai întâi, zicea fostul Domn al Moldovei Grigorie Ghica, într-o

broşură publicată la Paris, să se întemeieze comuna, dând ţăranilor în deplină proprietate întinderea statornicită de legiuire pentru îngrădirea casei sale, să se suprime cele 4 zile de lucru... în sfârşit ca el să fie menţinut în starea actuală de proprietar de mână moartă până în vremea când două treimi din proprietate ar trece pe nesimţite în mâna însurăţeilor, potrivit legii. Atunci numai s-ar putea în toată siguranţa să se facă din el un proprietar şi transmisiunea s-ar îndeplini fără zguduire».

Din nenorocire glasul lui, sfatul lui nu a fost ascultat, lucrurile sau precipitat şi nodul gordian a fost tăiat cu sabia, injustiţia a fost consumată brusc şi fără remediu.

Dar ce importanţă juridică şi politică poate avea. pentru legiuitorul şi pentru generaţiunile de azi, erorile comise de legiuitorul de la 1864, şi ar putea zice cineva.

Trebuie să observăm, şi nu trebuie să uităm niciodată, că Aşezământul, cum îl numesc toate

vechile documente, dintre proprietari, ţărani şi pământul pe care aceştia sunt aşezaţi, este, precum am văzut, un adevărat Pact social între cele două clase sociale, cu privire la pământul ce ele locuiesc şi care formează însăşi baza politică a Statului, întocmai precum a fost Pactul social încheiat pe Muntele Sacru între Patriei şi Plebei, Pact care a rămas neclintit, pe care nicio parte nu a îndrăznit să-l atingă atât timp cât a durat Statul roman.

Dar chiar dacă am admite că acest Aşezământ deriva dintr-un contract, petrecut între autorii ţăranilor clăcaşi şi autorii proprietarilor de la 1864, el nu putea să fie revocat sau schimbat decât prin comunul consens al părţilor.

Fie că este vorba de un Pact social, care este mai presus de legile ordinare, ce un popor îşi poate da, fie că este vorba de un contract obişnuit, el nu poate fi revocat sau anulat decât cu voinţa ambelor părţi contractante, adică în specie, a proprietarilor şi a ţăranilor.

Ori până azi, ţăranii nu au fost întrebaţi şi ascultaţi: legea din 1864, ca şi legile lui Barbu Ştirbei şi Grigorie Ghica, ca şi Regulamentele Organice, precum şi toate legile anterioare şi ulterioare care au modificat şi îngreunat starea ţăranilor în favorul boierilor de moşii, au fost opera exclusivă a boierilor, a proprietarilor, adică numai a uneia dintre părţi: în drept ele nu sunt opozabile ţăranilor, pentru ei, ele sunt, „res inter alios acta», care lor nu le pot vătăma şi ţăranii nu odată au protestat împotriva lor, şi la 1848 şi la 1857.

Dar se va zice, clăcaşii de la 1864, primind pământurile ce atunci li s-au dat în plină proprietate şi răscumpărând claca, au ratificat şi au acceptat noul Aşezământ, dacă nu expres cel puţin în mod tacit; prin urmare, Pactul social primitiv, contractul original a fost modificat sau novat, – cel puţin cu consimţimântul lor

„Primo», această novaţiune a drepturilor lor, ţăranii clăcaşi, care atunci existau şi care au fost

împroprietăriţi, nu puteau să o facă decât „proprio nomine», decât pentru ei, ei nu puteau cert să o facă pentru copii lor, atunci născuţi sau concepuţi, căci aceştia dobândiseră „ipso jure», aveau un drept propriu de a cere la căsătoria lor pământ de hrană şi loc de casă de la stăpânii moşiilor în care ei erau născuţi; pentru ei chiar recunoaşterea formală a părinţilor lor nu le poate vătăma, dreptul lor, ei nu-l deţineau de la autorul lor ci direct de la Pactul social, de la Aşezământul fundamental al Statului, tatăl lor trăind chiar şi având pogoanele lui legiuite, fiul însurându-se putea. „proprio nomine” reclama pe ale sale, ei erau deja personalităţi juridice distincte, cu drepturi deosebite şi independente unul de altul.

„Secundo», cu ce drept putea el stipula şi angaja generaţiunile viitoare? Cu ce drept o generaţiune ar putea schimba Aşezământul social al societăţii, despuia generaţiunile viitoare, vinde pe un blid de linte drepturile lor eterne şi imprescriptibile pe care nicio furtună a timpului

nu le putuse clinti din loc?

O generaţiune poate ceda momentan forţei, poate să se supună ei, neputând face altfel, dar îndată ce ea sau succesoarele ei vor putea scutura injustiţia, ea sau ele, o poate face, şi o poate face legitimamente, zice Jean Jacques Cousseau.

„Terţio», chiar dacă am presupune că renunţarea ar fi avut loc benevol sau silit, ea era încă condiţionată de actul ce comitea despuierea: ea era subordonată realizării obligaţiunii ce Statul îşi lua, prin art. 6, de a împroprietări, tot în aceste întinderi, stabilite de legile în fiinţă, în moşiile sale pe:

„Sătenii cărora din două (treimi ale moşiei nu li se poate împlini întinderea locurilor legiuite», şi pe „Spornicii (însurăţeii), ce nu vor avea locuri în cuprinderea legilor în fiinţă».

Ţăranii şi urmaşii lor „leurs ayants-cause», au cerut Statului, în baza însăşi a legii din 1864, lege care nu este abrogată, să-şi îndeplinească obligaţiunea lui, să le dea pământ în moşiile sale,

moşii însă pe care el s-a grăbit să le înstrăineze, în corpuri întregi, marilor proprietari sau în loturi mari, violându-şi astfel propriul său angajament.

Din orice punct de vedere ne punem, dreptul ţăranilor la pământ era indiscutabil.

Fie că-l considerăm din punct de vedere istoric ca un drept fără soluţiune de continuitate, născut odată cu luarea de fiinţă a Statelor române, şi păstrat cu sfinţenie până în zilele noastre.

Fie că-l considerăm din punct de vedere juridic ca un drept izvorând dintr-un contract a cărei execuţiune ei o pot cere şi azi, atât de la Stat, cât şi de la proprietarii îmbrăcaţi de Stat cu dreptul lor, căci ambii împreună au operat despuierea lui şi au profitat de ea.

Statul de azi şi proprietarii de azi nu sunt decât succesorii Statului de ieri şi ai proprietarilor de ieri: ei au toate drepturile lor, dar şi toate obligaţiunile lor: că ei nu pot avea nici mai multe, nici alte drepturi decât autorii lor, – aceasta este un principiu constant de drept a cărui autoritate

este eternă:

„Nemo în alium plus jura transferre potest quam ipse haberet».

„Un succesor, zic Aubry et Cau (tomul II, pagina 73), nu poate dobândi ca atare, nici mai multe drepturi, nici mai solide decât acelea de care se bucura autorul său. Un drept fondat pe un titlu de dobândire, supus la rezoluţie, la anulaţiune sau la resciziune, rămâne subordonat în aceleaşi condiţiuni şi după transmisiunea lui: „resoluto jure dantis, resolvitur jus accepientis».

Şi tot astfel şi Baudry Lacantinerie (tomul I, pagina 249):

„Acela căruia aparţine un drept asupra unui lucru poate transmite acest drept altuia, dar el nu poate transfera un drept mai întins.

„Dreptul succesorului, *de l'ayant cauze,* se măsoară dar exact după acela al autorului lui».

Lăsând la o parte dreptul istoric şi dreptul izvorât din legile pozitive şi presupunând că ţăranii români nu ar fi avut niciun drept, nici

fondat pe Pactul social ce Istoria ne revelă, nici pe principiile imutabile de drept, nu avea oare dreptul la pământ al ţăranilor un alt fundament superior chiar tuturor legilor noastre pozitive, superior tuturor vicisitudinilor istorice?

Da, el izvora din dreptul de a trăi şi a se dezvolta al societăţii şi al Statului însuşi, din Interesul general al cărui reprezentat şi păzitor Statul este.

Cine putea afirma că poporul român era, în 1917, fericit, că Statul român era aşezat pe o temelie solidă şi trainică, că el nu era aşezat pe nisip, dar ce zic? pe un vulcan?

Cine putea afirma că temelia lui nu era şubredă, că ea nu era putredă, şi că mai curând sau mai târziu el se va nărui în foc, în pulbere şi în cenuşă?

Nimeni nu putea îndrăzni, să susţină că poporul român era fericit şi mulţumit, că fiecare muncitor putea dobândi, prin munca lui, cel puţin acel minimum de existenţă, care este necesar

întreţinerii vieţii lui şi perpetuării speciei lui!

Nu, – poporul român trăia sub acest minimum de existenţă:

Casa ţăranului era – şi este şi azi – infectă, neigienică, întunecoasă, friguroasă, – ei locuiesc claie peste grămadă, unii peste alţii, într-o singură odaie, fără aer şi fără lumină.

Încălţămintea, îmbrăcămintea lor sunt neigienice şi adesea chiar le lipsesc: numai la noi se mai văd în Europa oameni desculţi!

Hrana lor este încă şi azi rea şi insuficientă, mortalitatea teribilă, ce a secerat pe bravii noştri soldaţi în iarna 1917 îşi are explicaţia ei firească în subalimentaţia ţăranului nostru, încă de la el de acasă: epidemiile, frigul marşurile forţate, l-au găsit slab şi nemâncat, lihnit şi ele l-au doborât foarte uşor, păcatul nostru faţă de eroii morţi, din cauza epidemiilor şi boalelor, este de neiertat.

Sunt ani, sunt zeci de ani, de când acest pericol este denunţat şi de când nimeni, din acei ce deţin puterea şi au răspunderea în ţara

aceasta, nu au luat nicio măsură de îndreptare: mâine, ziua judecăţii va sosi, ea va fi teribilă, implacabilă, nimeni nu va ierta, holocaustul de zeci de mii de victime căzute pradă flagelului.

În fine, mortalitatea, mai ales a copiilor, din cauza lipsei de ajutor medical şi de hrană suficientă, a făcut ca populaţiunea acestei ţări, – României din 1917, – să crească aşa de puţin: în loc să ne dublăm din 25 în 25 ani, cum ar fi normal pentru o ţară cu un teritoriu atât de vast şi cu o populaţiune atât de rară, noi stăm aproape pe loc, populaţiunea ţărilor noastre care la Unire era de - milioane 500 de mii de locuitori, s-a urcat azi, după 60 de ani şi după anexarea Dobrogei, la 7 milioane 500 mii locuitori în cifră rotundă, adică ea nu a crescut decât aproape cu jumătate în timp de 60 de ani, în loc să fie cel puţin îndoită.

O asemenea stare de lucruri era intolerabilă. Mergeam la o pieire sigură, la o mistuire prin noi înşine a propriilor noastre forţe, la sleirea izvoarelor noastre de viaţă.

Unde era răul ? Care erau cauzele lui?

Răul sta în reaua repartiţie a proprietăţii solului României, – cauzele erau reaua şi nedreapta distribuţie a venitului nostru naţional, între acei ce-l produceau, – reaua şi nedreapta noastră organizaţie politică, care a ţinut departe de Adunările Legiuitoare, tocmai clasa cea mai numeroasă şi cea mai productivă a poporului român, care până azi niciodată nu a fost ascultată, auzită, şi care nici azi nu este în mijlocul nostru.

Cum voim ca această ţară să prospere, să se dezvolte, să se întărească, dacă şase din şapte părţi din populaţia ei merg la o pieire sigură?

Sinuciderea noastră este fatală, ea se apropie pe zi ce trece, cu paşi repezi.

Iată pentru ce trebuie să găsim un remediu radical răului ce am constatat: alt remediu decât exproprierea, însă, nu există ziceam eu Adunării Constituante de la Iaşi din 1917, însă:

O expropriere, francă, leală, categorică, radicală şi imediată.

O împroprietărire, francă, leală, categorică, radicală şi imediată.

În afară de o atare măsură radicală şi energică, care ar stârpi răul din rădăcină, nu există alta.

Ori, o asemenea reformă ori revoluţia, între ele nu există din nenorocire termen intermediar, între ele trebuie noi să alegem azi, aceasta trebuie să o ştim toţi, să o ştie şi ţara: – denunţând primejdia ce ne ameninţă mâine, eu mi-am făcut, încă odată, datoria mea faţă de ţară, şi de acei care m-au trimes aici.

Iată care sunt titlurile multiple, în virtutea cărora au venit ţăranii să ceară pământ, – pământul lor, nu pământul altora, – în 1917.

Ei nu au făcut totuşi fără a voi să plătească, fără a despăgubi pe proprietar, deşi în drept strict, ei nu ar fi datorat nimic, căci ei nu au făcut decât să revendice înaintea Tribunalului Naţiunii, dreptul ce le-a fost răpit, – altă dată.

Dreptul la despăgubire al proprietarilor

expropriaţi nu se întemeiază nici în dreptul istoric, nici în principiile de drept strict, – el îşi are fundamentul său în echitate, în utilitatea socială: Nu ar fi echitabil, nu ar fi util societăţii ca un om, care de bună credinţă a cumpărat cu bani peşin, câştigaţi în industrie, în comerţ, în agricultură, în profesiuni libere, etc., pe baza legilor în fiinţă, crezând că cumpără un drept de proprietate absolut şi irevocabil, aşa precum legile îl definesc, să fie expus mâine a fi deposedat fără compensaţie, fără despăgubire, ca titlul său să fie revocat.

Buna lui credinţă ar fi surprinsă, el ar suferi o pagubă nemeritată, pe nedrept.

Ar fi atunci un *summum jus, summa injuria!*

Voind a îndrepta o injustiţie am comite una şi mai mare.

Şi aceasta nu trebuie, nu este bine să fie.

Respectul drepturilor de bună credinţă câştigate, pe baza legilor în fiinţă, este fundamentul însuşi al Ordinii sociale.

Dacă nimeni nu ar fi sigur că actul pe care îl face azi, că dreptul pe care el îi cumpără azi, nu este un drept definitiv intrat în patrimoniul său, atunci nimeni nu ar mai face niciun act, nu ar mai dobândi niciun drept, nimeni nu ar mai munci: societatea s-ar prăbuşi în mizerie, ea s-ar cristaliza în sărăcie. În interesul societăţii, aşadar, trebuie ca drepturile dobândite să fie respectate, să se bucure de protecţia legii.

Interesul general nu cere decât sacrificiul formei externe a dreptului, el nu cere sacrificul dreptului însuşi: în locul dreptului, el pune o dreaptă despăgubire.

El nu impune decât transformarea lui.

Pe aceste baze trebuie clădit noul aşezământ ce noi voim să dăm României de mâine.

Toţi ţăranii muncitori de pământ care nu au pământ suficient pentru a-şi face toate trebuinţele lor: – şi considerăm că în starea de lucruri economică, azi cinci hectare este minimum cel mai redus, – au drept la cinci hectare sau până la

completarea a cinci hectare.

Statul, dar, în interesul suprem al societăţii, are dreptul de a expropria din pământul pe care el este aşezat, tot pământul necesar pentru a efectua această împroprietărire generală.

Proprietarii, la rândul lor, au dreptul la o justă despăgubire.

Iată, cei doi unici termeni ai problemei noastre.

Pentru a ne da bine seama de starea de drept şi de starea de fapt a clasei ţărăneşti, – în 1917 – adică în preziua votării principiului exproprierii, trebuie să cercetăm care au fost efectele legiuirilor sub care ei au trăit de la 1864 şi până la marea reformă din 1918.

Efectele legii din 14 August 1864, au fost grave şi imediate.

Ţăranul a devenit liber şi stăpân pe capul şi pe braţele lui, – iar odată în posesiunea celor 4,7,11 pogoane pământ, el s-a pus să le cultive pentru el, – abandonând complet restul moşiei b o

ei ului: o secetă cumplită veni să agraveze încă situaţia acestuia; sărăcia – cumplita sărăcie – aşadar bătu şi la uşa lui.

Atunci se văzu din nou coalizaţi, la un loc, toţi duşmanii ţăranilor.

Ei se răzbunară detronând în noaptea de 11 Februarie 1866 pe Domnitorul Alexandru Ion Cuza, autorul împroprietăririi ţăranilor, – iar pe Mihail Kogălniceanu, Ministrul lui, ales deputat de Colegiul III ţărănesc de Mehedinţi, Adunarea îl invalidă – pentru *imoralitate,* – imoralitatea imputată lui Kogălniceanu consta în marea reformă din 14 August 1864!

Odată repuşi la putere, prima lege pe care *„aceşti lupi nemilostivi»,* cum îi numea Tudor Vladimirescu, au făcut-o, – a fost legea de Tocmeli agricole din 18 Martie 1866: ea sustrage jurisdicţiei ordinare judecata învoielilor pe care ţăranii aveau să le facă cu noii proprietari, – creaţi de imprudenta lege din 14 August 1864.

Această lege autoriză pe Primar *„să*

îndemne”! la muncă pe ţărani cu ajutorul vătăşeilor şi dorobanţilor!

Dar tot s-a părut acestor proprietari că această lege nu era destul de severă.

Ei au făcut încă una cu mult mai aspră: legea din 7 Aprilie 1872.

„În caz când, zice art. 13 din această lege, după îndemnul şi execuţiunea Consiliului” Comunal, locuitorii vor arăta îndărătnicie sau vor dosi din Comună, Consiliul Comunal îndată va cere de la subprefectura locală a i trimite ajutor de dorobanţi necesari în executarea locuitorilor îndărătnici sau fugari *în contul vinovatului».*

Această „execuţie” a rămas adânc întipărită în memoria ţărănimii române: ea a fost cea mai sălbatică măsură din câte aceşti asupritori au putut inventa: nimic nu a rămas sfânt în casa bietului om.

Prin legea din 1882, opera a lui C. A. Rosetti, execuţiunea se transformă într-o despăgubire în bani, în averea ţăranului.

În fine, ultima lege care a guvernat Tocmelile agricole dintre ţărani şi proprietari a fost legea din 28 Mai 1893, operă a lui Petre P. Carp.

În virtutea ei, Consiliul Comunal poate vinde în *cinci zile* averea ţăranului, care nu a executat Tocmelile ce el a făcut cu proprietarul.

Care a fost rezultatul acestor legi?

Camăta cea mai desfrânată. Ancheta făcută după revoluţia din 1907 a dezvăluit lucruri oribile.

Cele mai uzuale tocmeli erau: una şi una din recoltă – sau două treimi proprietarul şi o treime ţăranul.

La fiecare trei pogoane date ţăranului, el trebuia să lucreze un pogon desăvârşit pentru proprietar.

El trebuia să mai facă două zile cu carul – şi patru zile cu mâinile.

Un transport la gară.

Ouă – pui de găină sau un leu de nume, etc.

Toate acestea adunate dau un procent de 130%! *(v. Talpa Ţării, pg. 50).*

Nu a fost dar pentru nimeni o surprindere când în Martie 1907 focul, izbucnit în Dorohoi, s-a întins în câteva zile numai, peste toată ţara, – până la Mehe-

„Da, ziceam eu în articolul meu *Pericolul social* din *Cronica, 14 Februarie 1902* – România este astăzi liniştită, vulcanul, însă, nu este stins, – el se reculege, va veni din nou ziua când foc şi para vor devora palate, pătuluri şi căminuri: când sângele va curge din nou şiroaie, – şi atunci imprudentul care va îndrăzni să se apropie de această gură de foc, spre a i cerceta cauzele va ispăşi cu viaţa greşeala de a nu fi făcut această recunoaştere atunci când încă mai era timp: când vulcanul dormita…

„Se cade dar de acum să studiem şi să cercetăm nu numai în măsura interesului nostru, dar cu inimă şi cu dragoste cauzele mizeriei şi injustiţiei de care suferă clasa ţărănească, care este şi cea mai numeroasă şi cea mai săracă şi cea mai puţin instruită…

„Ce am făcut noi, generaţia de azi, pentru a ameliora condiţia ţăranului român?

„Îndrăznesc a spune: nimic, – sau aproape nimic.

— În orice caz, nu ne dăm bine seama de cauzele eficiente a stării de decrepitudine în care se zbânţuie fără nădejde clasa ţărănească şi aceasta pentru că ne-am deprins, când vedem că zidul casei noastre se crapă – să spoim şi să ascundem crăpăturile, în loc să desfundăm temeliile, – căci acolo stă viţiul de construcţiune, şi să le refacem din nou, – nu de pământ sau de nisip, – ci de granit, dacă voim ca ele să fie eterne».

În articolele mele din 10,13,14 Martie 1902, eu propuneam, *pentru întâia oară exproprierea marilor proprietari şi împroprietărirea ţăranului: proprietatea solului să fie a aceluia ce-l cultivă,* – ziceam eu.

Iar în articolul meu din 15 Martie 1902, eu ziceam pe faţă:

„Nu ne disimulăm nici gravitatea Reformei ce propuneam – *împroprietărirea generală şi succesivă a ţăranului român,* – nici caracterul ei, – *această Reformă este în realitate o Revoluţie socială,* mai largă şi mai intensă decât acea ce s-a îndeplinit la 15 August 1864, a cărei completare şi continuare ea va fi».

În articolul meu din 21 Martie 1902 eu făceam un călduros apel la Regele Carol I, suplicându-L să ia El în mână cauza ţăranului român: a Dorobanţului de la Plevna.

Politicienii însă vegheau: *„partidele politice,* am zis eu în articolul meu din 21 Martie 1902, *au confiscat poporul faţă de Rege – şi pe Rege faţă de popor”:* ele făceau zid în jurul Regelui, – împiedicând ori ce contact între El şi popor, – orice tentativă de ameliorare a nenorocitei lui stări.

În fine, într-un Memoriu deschis, adresat Regelui Carol I, eu am repetat cuvintele pe care un bătrân ţăran de pe Valea Teleajenului mi le-a

zis la alegerile din 1905:

„Ei, d-le, ştiu eu ce trebuie – dar nu a sosit ceasul!».

Şi eu am adăugat:

„Aceasta este deznodământul ce pare singur propriu ţăranului român spre a ieşi din sărăcie şi suferinţă: *„Revoluţia».*

Şi Revoluţia a izbucnit teribilă: – îngrozitoare.

În Martie 1907, focul, aprins în Dorohoi, cuprinse toată ţara în câteva zile până la Mehedinţi.

În acest răstimp, Camera Deputaţilor delibera liniştit asupra Bugetului, – ca şi cum nimic extraordinar nu s-ar fi petrecut în ţară.

Incidental, deputatul Emil Costinescu aduce în discuţiune Marea Revoluţie, care mistuia ţara de la un capăt până la altul.

„Invoelile, a zis deputatul Costinescu, nu trebuie să mai fie o asuprire pentru ţărani, – ci să se întemeieze o tovărăşie dreaptă între proprietar

şi cultivator, între cel ce posedă pământul şi între cel ce-l munceşte.

„Voci: de ce nu aţi făcut-o Dvs?

„V-am spus, răspunde deputatul Costinescu, că toţi suntem de vină, – de ce mai reveniţi *f*”

Guvernul conservator al lui Gh. Cantacuzino – cel mai mare proprietar rural din România – căzu peste noapte, – iar în locul lui fu chemat Dimitrie Sturdza şi partidul liberal.

D. Sturdza făcu apel la Parlamentul conservator să-l ajute să scape ţara din primejdie.

La acest apel au răspuns: Take Ionescu şi Ion Lahovary.

P. P. Carp ceru însă mai întâi represiune – şi pe urmă reforme.

Pacea se făcu între partidele politice, – dar ţărănimea nu dezarma: ea nu dezarmă decât atunci când Regele Carol I se purtă chezaş că dreptate li se va face.

El lansă un Manifest către ţară – în care: în 12 puncte, – El şi Guvernul Său rezumau

reformele urgente ce urmau să fie înfăptuite de Guvern şi Parla-

Printre acestea era şi revizuirea taxării veniturilor pământurilor ţărăneşti – şi proprietăriceşti: cele dintâi erau taxate – *din ordinul Guvernului* – de patru ori mai mult decât cele de al doilea.

Odată primejdia trecută – ţara acoperită cu giulgiul morţii – politicienii au uitat toate făgăduielile lor.

Legea din 1907 asupra Tocmelilor agricole nu a adus nicio schimbare în situaţia clasei ţărăneşti: iată cum s-a terminat cea mai mare Revoluţie socială ce a bântuit ţara noastră.

Campania noastră din 1913, în Bulgaria, a deschis ochii tuturor, – şi ţăranilor şi politicienilor.

Ţăranii au văzut belşugul în care trăiau Bulgarii, proprietari pe pământul lor.

Iar politicienii şi-au dat seama că ori ce amânare a soluţionăm Problemei ţărăneşti în România va fi fu-

I. I. C. Brătianu a publicat în Septembrie 1913 o scrisoare în *L'Indépendance Roumaine,* în care se angaja de a face exproprierea marilor proprietari – şi împroprietărirea ţăranilor – precum şi a introduce votul universal şi egal pentru toţi.

În Decembrie 1913, el fu chemat la Guvern – spre a realiza acest Program.

Alegeri noi au fost făcute în Februarie 1914 – pentru Adunările, care aveau să voteze Revizuirea Constituţiunii.

Aceste Camere au fost dizolvate – şi noi alegeri au avut loc pentru alegerea Adunărilor Constituante: am avut onoarea a fi ales în ambele Adunări şi să particip la lucrările lor.

Între timp, războiul mondial a izbucnit – şi lucrările Adunărilor Constituante au fost zădărnicite.

Retragerea Guvernului la Iaşi a avut de rezultat mutarea şi a Adunărilor Constituante tot la Iaşi.

În anul 1917, luna Mai, s-a deschis dezbaterile acestei Mari Reforme.

Eu am depus pe biroul Adunării Deputaţilor un Proiect de lege care realiza integral această Reformă.

Guvernul, însă, s-a mulţumit a depune o simplă rezoluţie prin care promitea ţăranilor că li se va da 2.000.000 hectare pământ arabil.

Această promisiune nu s-a putut realiza decât în 1918 prin Decretul Lege din 15/29 Decembrie 1918.

Acest Decret-Lege a fost – la rândul lui – revăzut şi completat prin legea din 17 Iulie 1921.

În virtutea acestor legi – care au fost succesiv extinse în provinciile reunite la vechiul Regal – au fost împroprietăriţi 1.309.067 ţărani, pe 3.203.781 hectare teren arabil.

În afară de acestea, s-au mai constituit islazuri comunale în întindere de 1.239.213 hectare, – şi

S-au mai făcut diverse rezerve pentru

instituţiuni de Stat, – pentru păduri, etc.

Astfel s-a realizat, în urma sângeroasei Revoluţii ţărăneşti din 1907 şi a Marelui nostru Război naţional, transformarea vechiului aşezământ social – în noul aşezământ: exproprierea marilor latifundiari şi împroprietărirea în domeniile lor a ţăranilor români.

Concomitent cu această mare Reformă socială, – ţăranul român a dobândit şi dreptul de vot egal cu toţi ceilalţi Români: votul pe cens, – după avere, – a dispărut.

În fine, Dreptul public garantează fiecăruia Român

— Tuturor Românilor – libertatea individuală: faimosul *Habeas Corpus.*

De azi înainte în Statul român nu mai este nicio distincţiune civilă: toţi Românii au aceleaşi drepturi şi sunt supuşi la aceleaşi îndatoriri.

Iată cum, – prin ce lupte, – prin ce jertfe, – poporul român a realizat marele idealuri umane –

către care toate popoarele, din cea mai adâncă antichitate, au năzuit şi s-au străduit.

Pentru a fi fost mai lentă, pentru a se fi realizat prin alte căi şi prin alte mijloace decât în alte ţări, rezultatele acestei Revoluţii sociale şi politice în România, care a răsturnat din temelii vechiul edificiu social şi public, sunt, însă, în efectele lor, cu desăvârşire identice cu acelea întâmplate în alte ţări şi în alte timpuri.

Pretutindeni, omul năzuieşte către aceste bunuri fundamentale, care formează mediul şi condiţiunea lui de viaţă: egalitatea înaintea legii, libertatea şi inviolabilitatea persoanei – libertatea şi inviolabilitatea proprietăţii.

Acolo unde aceste bunuri nu există încă, este siguranţă că acolo coace germenele unei Revoluţii sociale.

Popoarele care le au avut şi le au pierdut, vor lupta pentru a le redobândi, iar acelea care nu au ajuns încă să le aibă, prin natura lor – prin propria lor pornire firească – ele vor tinde să le

dobândească – şi acelea care, în fine, le au dobândit, – pentru a le păstra.

În jurul lor omenirea s-a străduit, de când omul cu om au pus împreună bazele societăţii umane.

IMPOSIBILITATEA UNEI REVOLUŢII SOCIALISTO-COMUNISTĂ

Dovedind cu Istoria a 3.000 de ani de experienţă o întregii civilizaţii a societăţii noastre, că popoarele nu se revoltă decât pentru a dobândi sau a face să se respecte aceste drepturi fundamentale, – egalitatea civilă, libertatea persoanei, şi inviolabilitatea proprietăţii, – socotesc că am răspuns deja la a treia întrebare pe care mi-am pus-o şi anume: dacă există în sânul Ordinii sociale de azi cauzele unei revoluţii sociale, în general, şi mai îndeosebi, cauzele unei revoluţii socialisto-comunistă.

Cred că o asemeni revoluţie nu este probabilă; că ea nu este nici posibilă.

Nu este probabilă pentru că nu este natural

ca omul să zdrobească, cu voinţă, acea ce el cu atâta trudă abia a putut clădi.

Nu este posibilă pentru că noua revoluţie este contrarie naturii omului, contrarie pornirii sale celei mai

Am văzut, în adevăr, că ţelul final al noii revoluţii este în primul rând, *egalitatea socială.*

Această egalitate implică, însă, în sine abolitiunea de o dată a libertăţii individuale şi a dreptului de proprietate

Căci din două lucruri unul:

Ori, omul este liber să exercite, aşa cum el va crede de cuviinţă, facultăţile cu care natura l-a înzestrat şi să fie stăpân exclusiv al produsului lor şi atunci acest liber exerciţiu va duce forţamente la inegalitatea socială.

Ori, nu va fi liber, cum se propune, şi atunci personalitatea însăşi a omului este violată şi stâlcită în tot cea ce ea are mai sacru: în libera expansiune a facultăţi

Care va fi, însă, poporul conştient de

destinele sale care va primi să-şi curbe grumazii sub un atare jug de fier, care să-şi arunce de gât lanţurile unei sclavii, mai grea chiar decât sclavia antică?

Desigur că niciunul; sau cel puţin niciun popor cu mintea sănătoasă, cu conştiinţa de sine.

Da, este o nebunie, o utopie a voi să nivelezi societatea.

Oamenii vin în lume cu aptitudini deosebite, cu puteri morale şi fizice diverse, cum va fi dar cu putinţa a-i egaliza fără a zdrobi în ei tocmai aceia ce caracterizează personalitatea fiecăruia! Dar însuşi Platon, părintele socialismului şi comunismului din toate timpurile şi din toate ţările, nu a recunoscut el această inegalitate, nu a pus-o el la baza Statului său ideal, când a zis:

„Voi toţi care faceţi parte din Stat, voi toţi sunteţi fraţi, dar Dumnezeu care v-a făcut a amestecat aur în compoziţiunea acelor dintre voi care sunt proprii a guverna pe ceilalţi şi care pentru aceasta sunt cei mai preţioşi: argint, în

aceia a războinicilor şi fier şi aramă în acea a muncitorilor şi artizanilor".

Nu a recunoscut el încă, că aceste calităţi nu se moştenesc, când a adăugat:

„Cum toţi aveţi o origine comună, veţi avea de ordinar, copii care vă vor semăna. Cu toate acestea, de la o generaţiune la alta, aurul va deveni câte o dată argint, precum şi argintul se va putea schimba în aur şi tot astfel şi cu celelalte metale. Dumnezeu recomandă principalmente magistraţilor de a fi aci excelenţi gardieni: de a lua grijă de metalul care se va găsi amestecat în inima copiilor şi dacă propriii lor copii au vreun amestec de fier sau de aramă, Dumnezeu voieşte ca ei să nu le facă graţie, ci ei trebuie să i relege în starea în care le convine, printre artizani sau cultivatori. Şi dacă aceşti din urmă au copii în care se arată aur şi argint, el voieşte ca aceştia din urmă să fie ridicaţi la rangul de războinici, iar cei dintâi la rangul de magistraţi, pentru că este un oracol care zice, că Republica va pieri când ea va

fi guvernată, de fier sau de aramă».

Spectacolul ce Rusia ne oferă azi – este realizarea fidelă a pronosticului lui Platon.

Această egalizare forţată a oamenilor este respinsă de propria lor natură, ea este o abnormitate.

Ea este, însă, şi o inechitate, o injustiţie. Justiţia în adevăr, consistă în acel suprem postulat *sumum cuique trâbuere* – postulat recunoscut ca cel mai înalt în Stat de toţi, de la Socrat şi până azi.

La maxima revoluţionară dar – *„à chacun selon ses besoins"*, – fiecăruia după trebuinţele lui – Vom răspunde cu aceia a justiţiei, proclamată atât de frumos de Saint-Simon: *„à chacun selon ses oeuvres”*

— Fiecăruia după meritele lui.

TABLA DE MATERII

Prefaţă

Prolog

Ordinea socială şi adversarii ei

Generalităţi

Familia

Organizaţia Familiei la Greci şi la Romani

Puterea maritală la Greci şi la Romani

Organizaţia Familiei în Dreptul Modern

Criticile aduse organizaţiunii Familiei în Dreptul Modern

Avertisment

Proprietatea

Fundamentul filosofic ai Dreptului de Proprietate...

Dreptul de Proprietate asupra Solului

Dreptul de Proprietate legal

Teoriile emise asupra Dreptului de Proprietate.

— Teoria lui Aristote

Teoria Jurisconsulţilor Romani

Teoria Creştină

Teoria Dreptului Natural

Teoria clasică economică”

Teoria Muncii

Teoria Legii

Concluzie

Istoria Omului şi a Dreptului de Proprietate

Perioada Preistorică

Perioada Istorică

Opinii contrarii

Proprietatea la Greci şi la Romani

Regimul Proprietăţii la Romani

Proprietatea în Dreptul Modern

Drept 1 de Succesiune

Adversarii, Dreptului de Succesiune

Legile succesorale din punct de vedere economic…

Statul

Originea Statului

Organizaţia Statului la Greci şi la Romani

Evoluţia Ideii de Stat

Cynicii, – Epicurienii, – Academicienii, – Christianismul, – Hobbes, – Locke, – Puffendorf, – Leibnitz, – Montesquieu, – Despotismul luminat: Christian Wolf, – von Justi, – Billefeld, – von Sonnenfeld, – Frederic II, – Jean Jaques Rousseau, – Kant

Physiocraţii

Şcoala clasică economică

Ordinea *legală* la Finele Secolului al XVIII

Ideea de Stat Moderni Adam Smith, – J. B. Say, – Frederic Reacţiunea: Simonde de Sismondi, – I. G. Fichte.

Bastiat, – Malthus, – Darwin

Adam Müller, – Th. Bernhardi, – Frederic List, – Carey, – Saint Simon şi Şcoala lui, – Robert Owen, – Charles Fourrier, – Louis Blanc, – Karl Marx

Şcoala economică clasică

Noua Şcoală economică Germană

Noua Legislaţiune muncitorească în

Germania

Reforma Socială în alte Ţări

Reforma Socială în Franţa

Reforma Socială în Anglia

Evoluţia Regimului Muncii în România

Legislaţia Muncii de la **1873 – 1918**

Legislaţia Muncii după Război.

Legea pentru Unificarea Asigurărilor Sociale

Ideea Solidarităţii Sociale

Rolul Statului azi

Criza economică Mondială

Dreptul la Muncă

Lucrări publice mondiale şi naţionale

Liga Naţiunilor şi Conferinţa mondială de la Londra din **1933**

Cum Trăim în Ordinea Socială actuală şi Cum Socialiştii – Comuniştii, Anarhiştii ar voi ca să trăim în Ordinea Socialisto-Comunistă-Anarhică

Generalităţi

Cum noi trăim în Ordinea Socială actuală

Statul

Legile economice
Producţiunea Bogăţiilor
România economică
Secătuirea Zăcămintelor de Ţiţei
Politica noastră în Petrol
România agricolă
Organizarea şi încurajarea agriculturii
Comerţul în România
Capitalul şi întreprinzătorul
Viaţa în Ordinea Socială actuală
Distribuţia Bogăţiilor
Rolul economic şi social al Femeii
Copiii şi bătrânii
Cine face Repartiţiunea şi după ce Norme?
Circulaţiunea Bogăţiilor
Consumaţiunea Bogăţiilor
Fundamentul Doctrinei Socialisto-Comunistă:
Concepţiunea Materialistă a Istoriei după Karl Marx...
Critica Concepţiei materialiste a Istoriei
Argument

Evoluţia istorică a Omului
Ideea de Religiune
Ideea de Familie
Limbajul
Ideea de Proprietate
Capitalul
Ideea de Succesiune
Ideea de Stat personal
Statul teritorial
Evul Mediu
Evul Modern
Sclavagiul
Christianismul
Marele Război 1914 – 1918
Concluzie
Cum Socialiştii ar voi ca să trăim în Ordinea Socialisto-Comunistă
Rusia Comunistă
Comunismul în alte Ţări
Sistemul Socialist-Comunist
Cum s-a născut Socialismul-Comunismul

Noţiunea Valorii

Erorile Marxismului

Desfiinţarea Monedei

Noţiunea Rentei

Noţiunea Salariului

Erorile lui Lassalle

Cum Socialiştii şi Comuniştii cred că pot ajunge la realizarea sistemului lor?

Examen critic al Doctrinei Socialis to-Comunistă

Organizaţia politică a Societăţii în sistemul Socialisto-Comunist

Critica Organizaţiei economice a Societăţii în sistemul Socialisto-Comunist

Programul Analitic al Socialismului şi Comunismului.

Anarhismul

Socialiştii, Comuniştii, Anarhiştii Germani şi Francezi în

Marele Război

cauzele Revoluţiilor Sociale

Ordinea Socială Socialisto-Comunistă

Cauzele Revoluţiilor Sociale în trecut

Revoluţiile Sociale la Greci şi la Romani

Marea Revoluţie Franceză de la **1789**

Revoluţiile în Anglia

Revoluţiile Sociale în România; Origina iobăgiei, – Starea Dreptului sub regimul Fanariot, – Tudor Vladimirescu, – Regulamentul Organic, – Revoluţia de la **1848 –** Divanurile Ad-Hoc din **1857, –** Lovitura de Stat de la **1864, –** Reformele Agrare, – Tocmelile agricole, – Revoluţia ţărănească din 1907, – Marea Constituantă din **1914, –** Decretul-Lege de împroprietărire din **1918, –** Legea de ratificare şi completare a acestui Decret din

1921, – Efectele Reformei

Imposibilitatea unei Revoluţii Socialisto-Comunistă

(4.672 lei); 2) unui adolescent, eu o instrucţiune de mijloc, la 20 ani împliniţi, adică la finele perioadei de ucenicie, se urcă

la 12,137 mk, aur (14,172 lei);

3) unui om tânăr, cu o instrucţiune superioară, la 25 ani împliniţi, se suie la 27,550 mk aur; 4) unei fete, cu o instrucţiune inferioară „la 15 ani, se suie la 3,763 mk aur; 5) unei fete, eu o instrucţiune de mijloc, la 20 de ani, la 10.655